

कानिचित् संस्कृतपुस्तकानि तथा हिंदिभाषापुस्तकान्यत्र
मुम्बापुर्या श्रीवेङ्कटेश्वरमुद्रालये यथामूल्यं प्राप्नुयुः ।

श्रीकृष्णदासात्मजो गंगाविष्णुः

श्रीवेङ्कटेश्वरमुद्रायन्त्रम्

मुंबई.

BOMBAY.

श्री
चिकित्साक्रमकल्पवालीविषयानुक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
मंगलं ग्रंथकर्तुः कुलदेशवर्णनं	१	चिकित्सा-	२४
वैद्यलक्षणम्-	१	वनौषधिधारणविधिः	२६
सामान्यात्सर्वान्तकनिदानम्-	१	अथयंत्रम्-	२६
संक्षेपाज्वरान्यरोगविषयिकी } वातादित्रयचिकित्सा-	२	रसादिघातुगतज्वरलक्षणवि-	२९
सामान्यचिकित्सा-	२	पूर्वोक्तज्वरोपद्रवचिकित्सा-	३१
ज्वरोचितपथ्यानि-	९	ज्वरशोधनम्-	३३
अथमंत्रः-	१०	ज्वरचिकित्सायांकृत्याकृत्यविवेक	३३
यंत्रम्-	१०	आगतुकज्वरनिदानलक्षणवि-	३३
सन्निपातकोपेकारणम्-	११	विगतज्वरलक्षणानि-	३४
सन्निपातनाम-लक्षणचिकित्सा	११	असाध्यलक्षणम्-	३४
संक्षिप्तलक्षणचिकित्से-	१२	अनिसारः	३४
आतंकचिकित्सा-	१२	वाताभिसालक्षणचिकित्से-	३५
रुग्दाहलक्षणचिकित्से-	१२	पित्तानिसारलक्षणचिकित्सा-	३५
चित्तभ्रमलक्षणचिकित्से-	१३	कफानिसारः	३५
शीतांगलक्षणचिकित्से-	१४	हृद्जलक्षणचिकित्सा-	३५
तंद्रिकलक्षणचिकित्से-	१४	सन्निपातजलक्षणचिकित्सा-	३६
कंठकुडालक्षणचिकित्साच-	१५	रक्तातिसारनिदानलक्षणवि-	३७
कर्णलक्षणचिकित्साच-	१५	तृष्णानिसारनिदानल-वि-	३७
भुग्मनैत्रलक्षण " "	१६	शोफानिसारः	३८
प्रलापज्वरः	१७	मलस्यजः	३८
जिह्वकलक्षणचिकित्साच-	१८	कुमिजः	३८
अथाभिभ्यासलक्षणचिकित्सा-	१८	ज्वरातिसारः	३८
सामान्यविदोषचिकित्सा-	२०	अतिसारोपद्रवाः	३८
विषमादीनांनिदानलक्षण (अ)	२१	असाध्यलक्षणम्-	३९
त्रैवसंतर्कदिवातुर्धिकांतल- क्षणचिकित्सा-	२२	घृहणीनिदानल-चिकित्सा-	३९
सामान्येनविषमज्वरलक्षणम्-	२३	वातादिजानायाः ग्रहणालक्षण	४०
चराणां दशोपद्रवाः	२३	वातजापित्तजा, कफजा-	४१
		हृद्जासन्निपातजा-	४१
		सामान्यचिकित्सा-	४१

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
चल्यहृणीनिदानचिकित्सा-	४१	असाध्यलक्षणम्.	५९
संग्रहणी.	४२	विशिष्टद्वयाजीर्णवि.	५९
ग्रहण्युपद्रवाः	४३	कुमिस्कृनिदान-पूर्वस्पर्शा	}
सामान्यनिदानलक्षणवि.	४३	क्षाद्रूपम्.	
पथ्यम्.	४७	पथ्यम्. प्रतीकारः	६३
असाध्यादिज्ञापनम्	४७	अथवात्यक्रमयः	६३
मांसाभिसामान्यलक्षणं	४७	यूकादीनां पृथक्कामलक्षणाभि	६३
मंदाग्रेर्विशेषलक्षणं	४८	लिह्या प्रतीकारः	६४
अथतीक्ष्णाग्निचिकित्सा-	४८	ग्रहस्थितमाक्षिकादिजंतु	}
विषमाग्निवि.	४९	दूरीकरणोपायः	
भस्माग्निचिकित्सा	४९	अथमाक्षिकाः	६४
अद्याजीर्णम्.	४९	मूषकाः सर्पादयः चृश्चिकाः	६५
चिकित्सापथ्यम्	५०	षट्पदाद्याविषजंतवः	६५
राक्षसाभिषचिकित्सा-	५०	पिपैडिकाद्याः	६५
आमाजीर्णलक्षणवि.	५३	शारीराभ्यंतर.	६५
विदग्धाजीर्णम्.	५४	एतेषांप्रतीकारः	६६
विष्टब्धाजीर्णम्.	५४	रक्तजाः तन्मतीकारः	६६
रसाजीर्णम्.	५४	पुरीषजाः	६६
भुक्ताजीर्णम्.	५४	प्रतीकारव्य-	६६
प्राप्तबासरकम्.	५५	स्त्रायुकरुमिचिकित्सा-	६६
विषमाजीर्णम्.	५५	मार्गद्वयगाः	६६
वाताजीर्णम्.	५५	गंडूषदाः तेषांप्रतीकारः	६८
पैनम्	५६	सूचीमुरवाः चिकित्सा-	६८
कफाजीर्णम्.	५६	रुमीणामुपद्रवाः	६९
विषूचिकादयः	५६	असाध्यलक्षणं. निरुद्धिः	६९
विषूचिकोपद्रवाः	५६	पांडुरोग-तन्निदानल. प्रतीकारः	७०
अलसकः, विलंबो, रबली-	५६	वातजचिकित्सा-	७१
चक्षुर्विषूचिका उत्क्षेपः	५७	पित्तजे-	७२
विषूचिकादीनांचिकित्सा-	५७	कफजे-	७२
तेषामुपद्रवाः	५९	सन्निपातजे-	७२

चिकित्साक्र. कल्पानुक्रमः

३

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
मृद्वस्त्रपाण्डुः	७३	कासनिदानम्-	९९
तत्प्रतीकारः	७३	सामान्यकासवि० तथा द्युपशयः	९९
आगतु क पाण्डुः	७३	संप्रामिः तथा दौर्वातनकासः	१००
विहारजपाण्डुलक्षणम्-	७३	लक्षण चिकित्सा	
तत्प्रतीकारः	७४	पित्तज कासलक्षणवि०	१०१
पाण्डोरुपद्रवाः नेषांप्रतीकारः	७४	कफज कासलक्षणवि०	१०१
असाध्यलक्षणम्-	७४	वातपित्तजः	१०२
गन्तपाण्डुलक्षणम्-	७५	कफवातजः	१०२
कामलानिदानं पूर्वरूपं उपशयः	७५	पित्तकफजः	१०२
प्रतीकारः	७५	सन्निपातजः	१०३
कुम्भकामला-	७६	समस्तकासेष्वले हादयो योगाः	१०३
कोष्ठकामला-	७६	हिकानिदानम्-	१०४
मलकामला-	७७	अस्याः साक्षाद्रूपम्-	१०४
हृलीमकम्-	७७	असाध्या-	१०५
पानकी-	७७	प्रतीकारः	१०५
विदोषोत्थकामला-	७८	श्वासः (श्वासभेदाः)	१०६
कामलोपद्रवाः निवृत्तिः	७८	श्वासभेदलक्षणानि-	१०६
रक्तपित्तनिदानम्- पूर्वरूपं	७९	प्रतीकारः	१०८
पूर्वरूपम्-	७९	असाध्यलक्षणम्-	११०
उपसर्गः	७९	वातादिश्वासप्रतीकारः	११०
प्रतीकारः	८०	सामान्यप्रतीकारः	१११
पथ्यानि-	८०	अरोचकनिदानम्-	१११
अवले हृदीनस्यादयः	८१	उपशयः	११२
क्षयः पूर्वरूपम्-	८६	सामान्यचिकित्सा-	११२
स्वप्नाः	८६	अद्यसंप्रामिस्तथा दौर्वातनजः	११२
असाध्यलक्षणानि-	८७	पित्तजः	११३
अद्योपशयः चिकित्सा-	८७	कफजः	११३
कासश्वासोपद्रवाः	९४	वातपित्तोद्भवः	११३
उत्प्लुतनिदानचिकित्से-	९६	कफवातजः	११३
नत्रसम्यक्सामान्याचरणविधिः	९८	पित्तकफजः	११४

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
सन्निपातजः	११४	वातप्रापपानात्ययादीनां निदा	११७
भक्तद्वेषः	११४	नलक्षणाणि	
असाध्यः	११५	प्रतीकारः तत्र तावत्पानविधिः	१२८
निवृत्तिः	११५	आत्ययाने विशेषविधिः	१२८
छिदिनिदानम्	११५	प्रतीकारः (वातपित्तकफजेषु)	१२९
वातजाः	११६	त्रिदोषज प्रतीकारः	१२९
सन्निपातजा	११६	मादकवस्तु विशेष सज्ज्ञात प्रती०	१३०
असाध्यलक्षणम्	१२६	अथ दाहः तत्र तावन्मद्यन दा	१३०
अस्या उपद्रवाः	११७	हनि दानचिकित्से	
प्रतीकारः	११७	रक्तज दाहः	१३१
अथ पित्तजायां	११८	तृष्णा निरोधनः	१३१
कफजा प्रतीकारः	११८	रक्तपूर्णकोष्ठजः	१३१
त्रिदोषजा प्रतीकारः	११९	एतेषां क्रमेण प्रतीकारः	१३२
सामान्य प्रतीकारः	११९	सामान्यतः सर्वेषां प्रतीकारः	१३२
तृष्णा निदानं न द्वेदाः	१२०	उन्मादाधिकारः	१३३
एतेषां पूर्वरूपाणि	१२०	वातोन्मादः पित्तोन्मादः कफोन्मादः	१३४
वानादिसमुद्भूतानां तासां पृथक्	१२०	आगन्तुकोन्मादः	१३४
गलक्षणाणि		एतेषां प्रतीकारः	१३४
असाध्यलक्षणम्	१२१	सामान्य प्रतीकारः	१३५
प्रतीकारः	१२१	विषिधदोषमनितोन्माद प्रतीका०	१३८
वातजायाम् पित्तजायां कफजायां	१२२	अपस्यारनिदानं पूर्वैरूपै रूपा	१३८
सामान्यविधिः	१२२	पशयनिदान प्रतीकारा	
क्षतोधादितृष्णा प्रतीकारः	१२३	संप्राप्तिस्तत्र वातजः	१३९
मूर्च्छा निदानम्	१२३	पित्तजः	१३९
रूपम्	१२४	कफजः	१३९
वातजादिलक्षणम्	१२४	वाताग्रयाः	१४०
प्रतीकारः	१२५	निदानम्	१४०
पृथ्वाणि	१२५	वातव्याधेः पूर्वैरूपम्	१४०
पानात्ययः	१२६	रूपम्	१४०
पतन्मदाः	१२६	उपशयः	१४०

चिकित्साक० कल्पव्यानुक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथाशीनि वानव्याधिलक्षणानि	१४१	प्रतीकारः	१५६
किंत्वे तत्रादौ सामान्य वानवि०	१४८	खंजः	१५७
अथसंप्राप्तिः तत्रादौ शिरोग्रहः	१४८	कांठाग्र खंजः	१५७
अथज्वरः	१४८	पंगुः	१५८
हनुग्रहः	१४८	कोष्ठशीर्षः	१५८
जिह्वास्त्रभः	१४८	खल्लीः	१५८
मूकः	१४९	वानकटकः	१५९
अथमिन्निनः	१४९	अथपादुदाहः	१५९
गदग्रहः	१५०	पादहर्षः	१५९
प्रलापः	१५०	आक्षेपकः	१६०
रसाज्ञान वायुः	१५०	दंडकाक्षेपकः	१६०
त्वक् रक्ष्यता	१५०	दंडापनानकः	१६०
प्रतीकारः	१५१	अनरायामः	१६१
अर्दित वायुः	१५१	बात्यायामः	१६१
वातार्दितम्	१५१	धनुस्तंभः	१६१
पित्तार्दितम्	१५१	कुञ्जवायुः	१६१
कफार्दितम्	१५२	अपतत्रोवायुः	१६१
मन्यास्तंभः	१५२	अपतानः	१६४
बाहुशोषः	१५२	पक्षघातः	१६४
अपबाहुकम्	१५२	अथोत्प्रेषप्रतीकारः	१६५
विम्बावा	१५३	सर्वांगवानः	१६५
ऊर्ध्ववानः	१५३	पित्तयुक्प्राणः	१६५
आध्यानम्	१५३	कफयुक्प्राणः	१६६
प्रत्याध्यानम्	१५४	अपानः सपित्तः	१६६
अथाशीला	१५४	सकफापानः	१६६
प्रतीकारः	१५५	सकफसमानः	१६६
प्रत्यशीला	१५५	सपित्तसमानः	१६७
मूत्रावरोधः	१५५	सपित्तोदानः	१६७
मूत्रनिग्रहः	१५५	सकफोदानः	१६७
गृध्रसी	१५५	सपित्तव्यानः	१६७

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
सकफव्यानः	१६८	ऊर्ध्वगतवातः	१७७
रसगवातः	१६८	अधोभग्नवातः	१७७
रक्तगवातः	१६८	कंपवातः	१७७
मांसगवातः	१६९	हृकवातः	१७७
मेदोगतवातः	१६९	वातव्याधिनामुपद्रवाः	१७८
प्रतीकारः	१७०	असाध्यलक्षणम्-	१७८
अस्थिगतवातः	१७०	पित्तगदः	१७८
मज्जागतवातः	१७०	पित्तनिदानः	१७९
वीर्यगतवातः	१७१	पूर्वरूपम्-	१७९
कोष्ठगतवातः	१७१	प्रतीकारः	१७९
आषाशयगतवातः	१७२	संप्राप्तिस्तत्रतावदूर्ध्वगाः	१८१
पक्वाशयगतवायुः	१७२	अधोगम्-	१८२
गुदागतवातः	१७२	प्रतीकारः	१८२
श्रोत्रादिगतवातः	१७३	रसगम्-	१८२
शिरागतवातः	१७३	त्वग्म्लपित्तम्-	१८२
स्नायुगः	१७३	व्याम्लाम्लपित्तम्-	१८३
संधिगतवातः	१७४	वाताम्लपित्तम्-	१८३
द्विंश्रिणीवातः	१७४	सकफाम्लपित्तम्-	१८३
कुक्षिगतवातः	१७४	उभययुगम्लपित्तम्-	१८४
वृषणवातः	१७४	श्लेष्मपित्तम्-	१८४
अथोर्ध्ववातः	१७४	ज्वरार्तमिवाम्लपित्तम्-	१८४
सूतवातः	१७४	विदग्धाम्लपित्तम्-	१८५
अंगसंकोचः	१७५	आमानाम्लपित्तम्-	१८५
गर्भशोषः	१७५	कठगपित्तम्-	१८५
ग्रीवास्तभः	१७५	कोष्ठदाहकृत्-	१८५
शीतवातः	१७५	कठदाहकृत्-	१८५
स्पर्शवातः	१७५	वमिकृत्-	१८५
मंडलवातः	१७६	शीतपित्तम्-	१८५
अथास्पर्शवातः	१७६	उदरः	१८६
एकागवातः	१७६	अथकोष्ठः	१८६

चिकित्साककव्यानुक्रमः

७

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
उत्कोष्ठः	१८६	उत्तानः	१९८
पित्तप्रकोपः	१८७	गाढम्-	१९९
पित्ताधिक्यम्-	१८७	तलोद्भवः	२००
उपद्रवाः	१८८	अथोपद्रवाः	२००
असाध्यलक्षणम्-	१८८	निवृत्तिः	२००
निवृत्तिः	१८८	सामान-रोगचिकित्सानिदानम्	२०१
कफनिदानम्-	१८८	पूर्वरूपम्-	२०१
पूर्वरूपम्-	१८९	रूपम्-	२०१
उपशयः	१८९	उपशयः	२०२
प्रतीकारः	१८९	प्रतीकारः	२०२
संप्रामिस्तत्रतावच्छेप्ता	१९०	संप्रामिस्तत्रतावद्वाताधिकः	२०४
पीनसः	१९०	पित्ताधिकम्-	२०४
अस्यउपद्रवाः	१९०	कफाधिकम्-	२०४
निवृत्तिः	१९१	प्रतीकारः	२०४
वातरक्तनिदानम्-	१९१	वातकफाधिकं-	२०५
पूर्वरूपः	१९१	पित्तकफाधिकम्-	२०५
रूपम्-	१९२	सन्निपातगः	२०५
उपशयः	१९२	कटिच्यथायाम्-	२०६
प्रतीकारः	१९२	उरुस्तम्भः	२०६
संप्रामिस्तत्रतावद्वाताधिक्यसन्नि-	१९४	प्रतीकारः	२०७
पित्ताधिक्यं	१९४	एतस्योपद्रवाः	२०८
कफाधिक्यम्-	१९४	अथनिवृत्तिः	२०८
प्रतीकारः	१९५	शूलगदनिदानम्-	२०८
वातपित्ताधिकं-	१९५	रूपम्-	२०८
वातकफाधिकं-	१९५	प्रतीकारः	२०९
वातरक्ताधिकं-	१९६	संप्रामिस्तत्रतावद्वातशूलः	२११
अथपित्तकफरक्ताधिकं-	१९७	प्रतीकारः	२११
कफरक्तवाताधिकं-	१९७	पित्तशूलः	२१२
रक्तवातपित्ताधिकं-	१९८	कफशूलः	२१२
सर्वजं सचिकित्सा-	१९८	प्रतीकारः	२१३

चिकित्साक्रकं व्याख्यानक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
वातपित्तजः	२१३	वातकफजः	२२१
वातकफजः	२१३	कफपित्तजः	२२१
पित्तकफजः	२१३	सन्निपातजः	२२२
सन्निपातजः	२१३	अन्तर्द्वजः	२२२
प्रतीकारः	२१४	शूलोपद्रवः	२२३
ल्टच्छूलः	२१४	असाध्यलक्षणम्	२२३
पारवशूलः	२१४	अस्याविदुतिः	२२३
वास्तिशूलः	२१४	सोदावर्तचिकित्सा	२२४
अथामजः	२१५	तन्निदानं पूर्वस्तरं रूपं उपरं	२२४
अथान्यप्रतीकारः	२१५	शयः प्रतीकारः	२२५
सामवातशूलः	२१५	सप्राप्तिः तत्रापाननिरोधनः	२२५
प्रतीकारः	२१६	विणनिरोधनः	२२५
सामपित्तजः	२१६	मूत्रनिरोधनः	२२६
सामकफजः	२१६	ज्वरानिरोधनः	२२६
सामकफपित्तजः	२१६	अभ्युनिरोधनः	२२६
सामवातकफजः	२१६	छिक्कानिरोधनः	२२७
सामपित्तकफजः	२१७	अर्धेणनिरोधनः	२२७
सामसन्निपातजः	२१७	वातनिरोधनः	२२७
मूत्रशूलः	२१७	शक्तनिरोधनः	२२७
विदशूलः	२१७	स्फुधाविघातजः	२२८
अस्यप्रतीकारः	२१८	नृषानिरोधनः	२२८
सारोपशूलः	२१८	शवासनिरोधनः	२२८
प्लीहशूलः	२१९	निद्राविघातजः	२२८
आवर्तशूलः	२१९	रुसाशनादिजः	२२८
रक्तशूलः	२१९	अनाहः	२२९
अथपरिणामशूलः	२१९	आमजानाहः	२२९
पुनः परिणामशूलः	२२०	सकृत्सेचयजानाहः	२२९
पित्तपरिणामशूलः	२२०	अथास्यउपद्रवाः	२२९
कफपरिणामशूलः	२२१	असाध्यलक्षणम्	२२९
वातपित्तपरिणामशूलः	२२१	निदुतिः	२२९

चिकित्साक्रमकल्पनानुक्रमः

९

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथगुल्मरोगः	२३०	असाध्यलक्षणम्	२४६
अस्यनिदानम्	२३०	निवृत्तिः	२४६
उपशयः	२३०	मूत्रकृच्छ्राधिकारः	२४७
प्रतीकारः	२३०	निदानम्	२४८
संप्राप्तिः तत्रादौवातजः	२३४	पूर्वकृच्छ्रम्	२४८
पित्तगुल्मः	२३४	उपशयः	२४८
अथकफगुल्मः	२३५	प्रतीकारः	२४८
अथवातपित्तजः	२३५	अथसंप्राप्तिस्तत्रावहातजः	२४९
अथवातकफजः	२३६	अथपित्तमूत्रकृच्छ्रम्	२५०
पित्तकफजः	२३७	अथकफकृच्छ्रम्	२५०
प्रतीकारः	२३७	वातपित्तकृच्छ्रम्	२५०
अथानेवगुल्मः	२३७	वातरुपाधिकम्	२५०
गुल्मोपद्रवाः	२३९	पित्तकफकृच्छ्रम्	२५१
अथासाध्यलक्षणम्	२३९	सन्निपातनम्	२५१
निवृत्तिः	२३९	अथपातनम्	२५१
अथद्रोणाधिकारः	२४०	पुरीषनम्	२५२
तत्रावन्निदानम्	२४०	शक्रनम्	२५२
पूर्वकृच्छ्रम्	२४०	अथशुक्रप्रतीजनम्	२५२
उपशयः	२४०	अथशर्कराजम्	२५२
अथप्रतीकारः	२४०	मूत्रविरोधनम्	२५३
अथसंप्राप्तिस्तत्रावहातजः	२४२	अथसरक्तकृच्छ्रम्	२५३
अथपित्तजः	२४२	अथममजम्	२५३
कफजः	२४२	अथमूत्रापातः	२५३
अथवातपित्तजः	२४३	अथवातिपातवेगः	२५४
अथवातकफजः	२४३	अथमूत्रातीतः	२५४
पित्तकफजः	२४४	अथमूत्रजठरम्	२५५
सन्निपातनः	२४४	अथमूत्रोत्सर्गः	२५५
कृमिजः	२४४	अथमूत्रक्षयः	२५५
अथोरोग्रहः	२४५	अथमूत्रप्रथिः	२५६
अथोपद्रवाः	२४६	अथमूत्रशक्कम्	२५६

चिकित्साक्र०क०त्य०यानुक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अग्नाष्णानां:	२५६	अथसंप्राप्तिस्तत्रतावज्जलमेहः	२६७
अथमूत्रसारः	२५६	इहकप्रमेहः	२६७
अथविद्विषात्:	२५६	अथसांद्रमेहः	२६७
अथबस्तिकुडलम्:	२५७	अथस्रगमेहः	२६८
अथरक्तविदुः	२५७	अथपिष्टमेहः	२६८
अथास्यउपद्रवाः	२५८	अथशक्रमेहः	२६८
अथसाध्यलक्षणम्:	२५८	अथसिकतामेहः	२६८
अथारम्याधिकारः	२५८	अथसीतमेहः	२६८
अथनिदानम्:	२५९	अथखालामेहः	२६९
अथपूर्वरूपम्:	२५९	अथक्षारमेहः	२६९
रूपम्:	२५९	अथनीलमेहः	२६९
उपशयः	२५९	अथकालमेहः	२७०
प्रतीकारः	२५९	अथहरिद्रमेहः	२७०
अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातजः	२६०	अथमोजिष्टमेहः	२७०
अथपित्तजः	२६१	अथरक्तमेहः	२७०
अथकफजाशमरी:	२६१	अथरसामेहः	२७०
शक्राशमरी:	२६२	अथमज्जामेहः	२७०
अथशर्करा	२६२	अथक्षौद्रमेहः	२७१
अथसिकता:	२६२	अथहस्तिमेहः	२७१
अथरक्ताशमरी:	२६३	अथमधुमेहः	२७१
अथसहजाशमरी:	२६३	अथप्रमेहपीठिका:	२७२
अस्याउपद्रवाः	२६३	अथकच्छपिका:	२७२
असाध्यलक्षणम्:	२६३	अथजातिनी:	२७२
अस्यानिरुद्धि:	२६३	विनशा:	२७२
अथप्रमेहः	२६४	अथसर्षपिंकी:	२७३
अथप्रमेहनिदानम्:	२६४	अथपुत्रिणी:	२७३
अथपूर्वरूपम्:	२६५	अथविदारिका:	२७३
रूपम्:	२६५	अथविद्रधि:	२७३
उपशयः	२६५	अथप्रमेहोपद्रवाः	२७३
प्रतीकारः	२६५	स्त्रीणांकृतः प्रमेहो न भवतीत्यपेक्षा	२७४

न्यासाह

त्रिकित्साकः यानुक्रमः

११

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथनिवृत्तिः	२७४	अथसकफपीहोदरम्	२८७
अथमेदोरोगः	२७५	अथसस्तकफपीहोदरम्	२८७
तन्निदानम्	२७५	अथयक्तुदुदरम्	२८८
पूर्वरूपम्	२७५	अथरुद्धगुदोदरम्	२८८
रूपम्	२७५	अथपरिस्त्राव्युदरः	२८८
प्रतीकारः	२७५	अथजलोदरः	२८९
अथसप्राप्तिस्तत्रतावद्दानजः	२७७	अथशोथोदरः	२८९
अथपित्तमेदः	२७७	अथप्रतीकारः	२८९
अथसकफमेदः	२७८	अथोपद्रवाः	२९२
अथसरसमेदः	२७८	अथासाध्यलक्षणम्	२९२
अथसारजमेदः	२७८	अथनिवृत्तिः	२९३
अथसपासमेदः	२७८	अथशोथरोगः	२९३
अथकार्यम्	२७९	अथनिदानम्	२९३
अथसबलरुशः	२७९	पूर्वरूपम्	२९३
अथनिर्वलःसबलः	२८०	रूपम्	२९३
अथस्थूल्योपद्रवाः	२८१	उपशयः	२९४
अथकाशोपद्रवाः	२८१	प्रतीकारः	२९४
अथोदराधिकारः	२८२	अथसप्राप्तिस्तत्रतावद्दानजः	२९५
तत्रतावन्निदानम्	२८२	अथपित्तजः	२९५
पूर्वरूपम्	२८२	अथकफशोथः	२९६
रूपम्	२८२	अथवानपित्तजः	२९६
उपशयः	२८२	अथपित्तकफजः	२९६
प्रतीकारः	२८२	अथसन्निपातजः	२९६
अथसप्राप्तिस्तत्रतावद्दानोदरः	२८४	अथाभिघातजः	२९७
अथपित्तोदरम्	२८५	अथशस्त्रघातजः	२९७
अथश्लेष्मोदरः	२८५	अथसतशोथः	२९७
अथदृष्योदरम्	२८६	अथहिमजः	२९७
अथपीहोदरम्	२८६	अथाम्निजः	२९८
अथगानपीहोदरम्	२८७	अथभस्मानजः	२९८
अथप्रपित्तपीहोदरम्	२८७	अथकफिकज्जुजः	२९८

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथविषयः	२९०	अथापनीः	३०७
अथशोथोपद्रवाः	२९१	अथयथिः	३०८
अथासाध्यलक्षणम्-	२९१	अथवातग्रन्थिः	३०८
अथनिचृत्तिः	२९१	अथोवरात्पुष्पम्	३०८
अथचक्षुष्यधिकारः	३००	अथकफग्रन्थिः	३०८
अथतावद्विनिदानम्	३००	शस्त्रकर्म	३०९
अथउपशयः	३००	अथमेदोग्रन्थिः	३०९
प्रतीकारः	३००	अथशिरोग्रन्थिः	३०९
अथसंप्राप्तिस्तब्रतावदानकुरदम्	३०१	अथोपद्रवाः	३०९
अथपित्तकुरदम्	३०१	अथासाध्यलक्षणम्	३०९
अथकफकुरदम्	३०२	अथनिचृत्तिः	३१०
अथरक्तकुरदम्	३०२	अथाबुद्धाधिकारः	३१०
अथमेदःकुरदम्	३०२	पूर्वरूपम्	३१०
अथसूत्रकुरदम्	३०२	रूपम्	३१०
अथाचक्षुष्यः	३०२	प्रतीकारः	३१०
अथब्रध्मः	३०३	अथसंप्राप्तिस्तब्रतावदानाबुद्धम्	३११
अथोपद्रवाः	३०३	अथपित्ताबुद्धम्	३११
अथासाध्यलक्षणम्	३०३	अथकफाबुद्धम्	३१२
अथनिचृत्तिः	३०४	अथमेदोबुद्धम्	३११
अथगलगाडः	३०४	अथरक्ताबुद्धम्	३१२
नवतन्निदानम्	३०४	अथपासाबुद्धम्	३१२
पूर्वरूपम्	३०४	अथोपद्रवाः	३१२
रूपम्	३०४	अथासाध्यलक्षणम्	३१३
उपशयः	३०४	निचृत्तिः	३१३
प्रतीकारः	३०४	अथश्लोपद्विनिदानम्	३१३
अथसंप्राप्तिस्तब्रतावदानजः	३०५	पूर्वरूपम्	३१३
अथकफजः	३०५	रूपम्	३१४
अथरात्पुष्पम्	३०५	प्रतीकारः	३१४
अथमेदोजः	३०५	अथसंप्राप्तिस्तब्रतावदानजम्	३१४
अथकदमाज्ञा	३०५	अथपित्तश्लोपद्विनिदानम्	३१४
		अथमन्त्रिपातजम्	३१४

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथोपद्रवाः	३१६	अथागंतुकव्रणाः	३२८
तत्रस्फुटनप्रतीकाराः	३१६	अथछिन्नव्रणाः	३२९
अथासाध्यलक्षणम्	३१६	अथभिन्नव्रणाः	३२९
अथनिवृत्तिः	३१६	अथकोष्ठभेदः	३२९
अथविद्वधिः (निदानपूर्वस्वप्नम्)	३१७	अथापारायपूर्णतालक्षणम्	३३०
अथस्वप्नम्	३१७	अथपक्षाशयगतरक्तलक्षणम्	३३०
प्रतीकारः	३१७	अथविद्वम्	३३०
अथसंप्राप्तिस्तत्रादौ वातविद्वधिः	३१८	अथसुशाल्यव्रणम्	३३०
अथपित्तजः	३१८	अथकोष्ठशाल्यलक्षणम्	३३०
अथकफजः	३१८	अथघृष्टम्	३३१
अथामविद्वधिः	३१९	अथमर्मविद्वम्	३३१
अथसन्धिपातजः	३१९	अथपृथक्मर्मविद्वम्	३३१
अथगणतुकः	३१९	अथामिद्वधः	३३२
अथरक्तजः	३१९	अथव्रणयधिः	३३३
अथाम्भतरविद्वधिः	३१९	अथभग्नव्रणाः	३३३
अथविद्वधेरुपद्रवाः	३२०	अथनादीव्रणाः	३३४
अथासाध्यलक्षणम्	३२०	अथोपद्रवाः	३३८
अथनिवृत्तिः	३२१	अथासाध्यासाध्यव्रणलक्षणम्	३३९
अथव्रणनिदानम्	३२१	अथनिवृत्तिः	३३९
पूर्वस्वप्नम्	३२१	अथभग्नदरः	३४८
अथोपशयः	३२१	तत्रतावन्निदानम् (पूर्वस्वप्नम्)	३४८
प्रतीकारः	३२१	अथस्वप्नम्	३४८
व्रणानामवस्था (पच्यमानावस्था)	३२२	उपशयः	३४८
अथपक्षानवस्था	३२२	प्रतीकारः	३४८
अथव्रणदीपनिरूपणम्	३२३	अथसंप्राप्तिस्तत्रतावच्छेदयोः	३४८
अथवानिकव्रणलक्षणम्	३२३	निकः	३४८
अथपित्तजव्रणम्	३२३	अथोज्ज्वलशिरः	३४८
अथकफजः	३२३	अथपरिस्वावी	३४८
तत्रतावदामव्रणविकित्सा	३२३	अथशंखुसवती	३४९
अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वक्तव्यः	३२८	अथोपद्रवाः	३४९

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथासाध्यलक्षणम्	३४९	अथत्वग्दोषः	३६१
अथोष्मनिवृत्तिः	३४९	तन्त्रावत्तन्त्रिदानम्	३६१
अथोपदेशनिदानम्	३४९	पूर्वरूपम्	३६१
अथरूपम्	३५०	रूपम्	३६२
अथोपक्रमः	३५०	उपशमः	३६२
प्रतीकारः	३५०	अथप्रतीकारः	३६२
अथसंप्राप्तिस्तन्त्रावद्दानजः	३५१	अथसंप्राप्तिस्तन्त्रावत्कपालकुष्ठम्	३६०
अथपित्तजः	३५१	अथऔदुम्बरकुष्ठम्	३६१
अथकफजः	३५१	अथमण्डलम्	३६३
सन्निपातजः	३५२	अथसिध्दम्	३६३
अथसर्वपिकाः	३५२	अथकाकीणम्	३६४
अथैराक्षीला	३५३	अथपुण्डरीकम्	३६५
अथालजी	३५३	अथाश्मनिवृत्तकम्	३६६
अथमृदितम्	३५३	अथोत्तोषकुष्ठानि	३६७
अथपुष्करिका	३५४	तन्त्रादीएककुष्ठः	३६८
अथस्पर्शहानिः	३५४	अथगन्धर्माः	३६८
अथोत्तमाः	३५४	अथचर्मदलम्	३६९
अथशतशोनिः	३५४	अथविचर्चिकाः	३७०
अथलक्ष्म्याः	३५५	अथविपादिकाः	३७१
अथशोणितार्बुदम्	३५५	अथपापाः	३७१
अथमांसार्बुदमांसपाकोः	३५५	अथकज्ज्वः	३७१
अथविद्रधिः	३५५	अथदहः	३७२
अथफिरंगः	३५५	अथविस्फोटककुष्ठम्	३७३
अथवातरफिरंगः	३५६	अथकीटभम्	३७४
अथाभ्यन्तरफिरंगः	३५६	अथालसकम्	३७५
अथोभ्यन्तरफिरंगः	३५६	अथशतारिकुष्ठम्	३७५
अथोपद्रवाः	३५७	अथानिकुष्टाः	३७६
अथासाध्यलक्षणम्	३५७	तन्त्रादीगलकुष्ठम्	३७६
अथोष्मनिवृत्तिः	३५७	अथप्रसूतिकाकुष्ठम्	३७७
अथोपदेशतद्देवचिकित्साः	३५८	अथशुष्ककुष्ठानि	३७८

विकित्साकृत्यव्यानुक्रमः

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
तत्रतावन्निबन्धम् (निदानम्)	३८८	अथसंप्राप्तिस्तत्रादौवातजः	३९७
प्रतीकारः	३८८	अथपित्तविसर्पः	३९७
अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातनिबन्धम्	३८९	अथकफविसर्पः	३९८
अथसपित्तनिबन्धम्	३८९	अथगानपित्तजः	३९८
अथसकफनिबन्धम्	३८९	अथकफवातजः	३९८
अथरसादिगतकुष्ठम्	३९०	अथकफपित्तजः	३९९
अथरक्तगम्	३९०	अथसन्निपातजः	३९९
अथप्रासागम्	३९०	अथस्रतजः	३९९
अथमेहोगम्	३९१	अस्योपद्रवाः	४००
अथास्थिगतकुष्ठम्	३९१	अथासाध्यलक्षणम्	४००
अथशुक्रगम्	३९१	अथविस्फोटकनिदानम्	४००
अथसवातकुष्ठम्	३९२	पूर्वरूपम्	४००
अथसपित्तकुष्ठम्	३९२	रूपम्	४००
अथकफकुष्ठम्	३९२	उपशमः	४००
अथहृद्गम्	३९२	प्रतीकारः	४०१
अथकुक्षोपद्रवाः	३९३	संप्राप्तिस्तत्रादौवातजः	४०२
अथशार्तपिकृष्णदेतदुत्थरोगशान्	३९३	अथपैत्तिकः	४०२
तत्रतावत्कफपित्तात्मककुष्ठम्	३९३	अथकफजः	४०२
अथसन्निपातम्	३९३	अथवातपित्तजः	४०२
अथविलोमतायाम्	३९३	अथवातकफजः	४०३
अथरोमाधिव्यम्	३९४	अथकफपित्तजः	४०३
अथपादरुजः	३९४	अथसन्निपातजः	४०३
अथासाध्यकुष्ठलक्षणम्	३९४	अथस्कन्धः	४०३
अथास्थनिवृत्तिः	३९४	अथकालस्फोटः	४०३
अथानौविसर्पाधिकारः	३९५	अथस्नायुकम्	४०३
तत्त्वत्रिनिदानम्	३९५	अथमसूरिका (तत्रतावन्निदानम्)	४०४
पूर्वरूपम्	३९६	अथोपशयः	४०४
अथरूपम्	३९६	अथप्रतीकारः	४०५
उपशमः	३९६	अथसंप्राप्तिस्तत्रादौवातमसूरिका	४०५
प्रतीकारः	३९६	अथपित्तमसूरिका	४०६

विषयः	पृष्ठ	विषयः	पृष्ठ
अथकफमसूरिकाः	४०६	अथपाषाणगर्दभाः	४१३
अथहृत्जाः	४०६	अथानुशाचीः	४१४
अथसन्निपातजाः	४०७	अथविदारिकाः	४१४
अथरसगाः	४०७	अथशर्कराबुद्धम्	४१४
अथत्रासकाः	४०७	अथकंदरम्	४१४
अथमांसगाः	४०७	अथविष्णम्	४१४
अथमेदोद्भवाः	४०७	अथमरुषि	४१५
अथास्थिगामज्जाप्रथिः	४०८	अथान्निरोहिणीः	४१५
अथमज्जागाः	४०८	अथवल्मीकम्	४१५
अथचर्मजाः	४०८	अथशूकरदन्तः	४१६
अथरोमांतिकाः	४०८	अथोपद्रवाः	४१७
अथकण्ठाः	४०८	अथसाध्यासाध्यलक्षणम्	४१७
अथनेत्रगाः	४०९	अथातः क्षुद्ररोगाधिकारः	४१८
अथक्लेदिनीः	४०९	अथमुररोगाः	४१८
अथरीतकाः	४०९	अथनिदानम् (पूर्वोक्तम्)	४१८
अथकोट्टयाः	४१०	प्रतीकारः	४१८
अथपाणिसहाः	४११	अथसंप्राप्तिस्तबादौभोचरोगः	४२१
अथपार्श्वस्फोटाः	४११	अथवातजाः	४२१
अथपाणिपादतलस्फोटाः	४१२	अथपित्तजाः	४२१
अथगुलिस्फोटाः	४१२	अथकफजाः	४२१
अथजगलिका	४१२	अथदंतपुष्पटः	४२१
अथैह्येन्द्राः	४१२	अथदन्तवेष्टः	४२२
अथगर्दभिकाः	४१२	अथसौषिरः	४२२
अथज्वालागर्दभः	४१२	अथमहासौषिरः	४२२
अथारिबेलिकाः	४१३	अथपरिरसः	४२२
अथगंधनाः	४१३	अथोपकुराः	४२२
अथगंधालजीः	४१३	अथस्त्रस्त्रिवर्धनः	४२३
अथजन्तुप्रख्याः	४१३	अथाधिमांसकः	४२३
अथपनसिकाः	४१३	अथदन्तनाडीः	४२३
अथकल्पापिकाः	४१३	अथदन्तविद्रुधिः	४२४

त्रिकित्साक्र० कथ० चानुक्रमः

१७

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथदत्तदालनः	४२५	अथवस्त्रपः	४३१
अथरुमिदत्तकः	४२५	अथलागः	४३१
अथभजनकः	४२५	अथरुदम्	४३१
अथदत्तहर्षः	४२५	अथशतघ्नी	४३२
अथदत्तशर्कराकपालिकाचः	४२५	अथगिरासुः	४३२
अथशावदत्तः	४२६	अथमलविद्रधिः	४३२
अथकरालः	४२६	अथगन्धोषः	४३२
अथजिह्वारोगाः (वातजाः)	४२६	अथस्वरघ्नः	४३२
अथपित्तजः	४२६	अथमांसतानम्	४३२
अथकफजः	४२६	अथवदारी	४३२
अथकासः	४२७	अथमूर्खरोगाः	४३२
अथोपनिह्वः	४२७	तत्रादौ वातसरः (पित्तादिसरेषु)	४३२
अथवस्त्रपः	४२७	अथमुत्रपाकः	४३४
अथजिह्वानाड्यकपनः	४२७	अथनतुमलिः	४३४
अथरसनाग्रामः	४२७	अथमेशकः	४३४
अथतालुरोगाः तत्र नावद्रुशुडी	४२८	अथव्यंगम्	४३६
अथधुनः	४२८	अथनीलिका	४३६
अथताल्वर्बुदम्	४२९	अथपायिनीकदः	४३७
अथसंघातः	४२९	अथपाददारी	४३७
अथतालुपुष्पुदम्	४२९	अथकृष्णीकरणं (तत्रकेशरंजनम्)	४३७
अथतालुशोषः	४२९	अथपरिवर्तिकाः	४३८
अथतालुणकः	४२९	अथवाप्राणिकाः	४३९
अथगलरोगाः	४३०	अथनिरुद्धप्रकाशः	४३९
तत्रादौ वातरोहिणी	४३०	अथसन्निरुद्धगुदम्	४३९
पित्तरोहिणी	४३०	अथाहिपूतनाः	४३९
कफरोहिणी	४३०	अथोषानयोगः	४४०
अथसन्निपातजा	४३१	अथरुषणकञ्चु	४४०
अथरक्तजाः	४३२	अथवाडित्पम्	४४०
अथकठशाळकः	४३१	अथदारुणकम्	४४१
अथान्निजिह्वकः	४३१	अथान्निषधीसेषजनिगतु	

विषयः	पृष्ठ	विषयः	पृष्ठ
हादिशिष्टसंपादितनैरुज्यक	४४१	अथासाध्यप्रदरवतीमाह	४८१
रणाविधिः		अथचिकित्सानिवृत्त्यर्थशुद्धा	४८१
अथकर्णनिदानचिकित्साधि	४४२	तत्रविलक्षणम्	
कारः (कर्णनिदानम्)		अथास्यप्रतीकारः	४८३
अथप्रतीकारः	४४४	अथसोमरोगमाह	४८६
अथकर्णपालि रोगोपक्रमः (नि	४४७	अथास्यप्रतीकारः	४८६
दानम्)		अथविद्वेषणमभिधास्येत	४८७
प्रतीकारः	४४८	स्यविप्रतीकारः	
अथानानासारोगोपक्रमञ्च	४४९	अथयोनयः	४८९
रण्यास्यामः		अथयोनिकदमाह	४८९
तन्निदानादिः	४४९	प्रपत्यभेदमाह	४८९
प्रतीकारः	४५१	अथयोनिरोगाणां प्रतीकारः	४८९
अथप्रतिश्चापप्रतीकारः	४५२	अथरध्याप्रतीकारः	४९२
अथनेत्ररोगनिदानचिकित्सा	४५४	अथागर्भसंपादनम्	४९३
तत्रतन्निदानम् (सर्वगताः)	४५५	अथगुर्विण्याश्चिकित्सा (गर्भ	४९४
अथरुष्णजाः	४५६	मवलिते)	
अथदृष्टिजाः	४५६	अथगर्भिणीज्वरादिः	४९४
अथानुनम्	४६०	अथगर्भस्त्रावपातयोनिदानम्	४९४
अथविलासः	४६०	अथगर्भस्त्राव प्रतीकारः	४९४
अथसंघिजः	४६०	अथगर्भपतोपद्रवत्वाह	४९५
अथाभ्यतरपीडिकादिः	४६१	अथगर्भस्यस्थानांतरगमने	४९५
अथनेत्ररोगप्रतीकारः	४६३	उपद्रवत्वाह	
अथशिरोरोगचिकित्सा	४६३	अथातः परमासाम्प्रसासिक	४९६
तत्रतावत्सामान्यशिरोरोगनि	४६३	वक्ष्यामः	
दानचिकित्से		अथसुखप्रसवविधिः	४९७
अथस्त्रीरोगाधिकारः	४८०	अथापरापातनविधिः	४९८
तन्निदानम् (वातप्रदरः)	४८०	अथवालपानविधिः	४९९
तत्रश्लेष्मिकम्	४८१	अथप्रसूताभगकुक्षिकटीना	४९९
अथपैत्तिकम्	४८१	प्रकृतीकरणम्	
अथत्रिदोषजः	४८१	अथकल्ललक्षणचिकित्से	४९९

चिकित्साकृत्योपानुक्रमः

१९

विषयः	पृष्ठः	विषयः	पृष्ठः
अथस्तन्यशुद्धिः	५०१	अथमिथ्यप्रकरणस्तबकः	५०१
अथदुग्धवर्धनम्	५०१	अथगतायुषोलक्षणविधिः	५०२
अथप्रसूताकुत्रोत्थापनम्	५०२	अथदीर्घायुषोलक्षणाभिः	५०५
अथरोगशान्तनम्	५०२	अथभेषजलक्षणम्	५०६
अथसौभाग्यशुद्धिः	५०२	अथसंयोगलक्षणाभिः	५०६
अथवातारोगचिकित्सा	५०४	अथसंयोगविरुद्धानि	५०६
अथवाजीकरणम्	५२९	अथद्वितीयस्तबकपूर एानुक्रमणम्	
अथनलक्षणम्	५२९		
अथकुड्यानाप्रतीकारः	५२९	तत्रनाडीपरिक्षाः	१
तत्रवाजीकरणविधिः	५३०	तत्रपरिक्षाः	१
अथविषसत्रचिकित्साः	५३०	अथपरिभाषाः	२
तत्रमन्त्राः	५५७	अथसन्निपातलक्षणविः	२
तत्रवैद्यशास्त्रचिकित्साः	५५७	किंत्साः	३
तत्रहृत्विषलक्षणपूर्वचिः	५५७	अथमलपाकः	४
किंत्साः	५५७	अथपित्तोत्थणम्	५
अथलूताविषचिकित्साः	५५७	अथकफोत्थणम्	५
अथलूतविषचिकित्साः	५५७	अथवातपित्तोत्थणः	६
अथकुक्कुटविषोपक्रमः	५५७	अथवातकफोत्थणः	६
अथवातविषोपक्रमः	५५७	अथपित्तकफोत्थणः	६
अथजलोकाविषोपक्रमः	५५७	अथसमस्तकफोत्थणः	६
अथकीरविषोपक्रमः	५५७	अथप्रवृत्तवातमध्यपित्तः	७
अथपिपीलिकामशकादिदंशः	५५७	हीनकफजः	८
चिकित्साः	५५७	अथमध्यवातपित्तहीनकः	८
अथानोरसायनाधिकारः	५५७	फजः	९
तत्रज्वीरशक्करसायनम्	५५७	अथहीनवातवृद्धपित्तमध्यः	९
गुडशक्करसायनम्	५५७	कफजः	९
शिवागुटिकाः	५५७	अथवृद्धवातहीनपित्तमध्यः	९
गुग्गुलुरसायनम्	५५७	कफजः	९
गंधकसायनम्	५५७		

चिकित्साक्रमकल्पनानुक्रमः

विषयः	पृष्ठ	विषयः	पृष्ठ
अथमध्यवातहीनपित्तरुद्ध } कफजः	१२	अथप्रतीकारः	१४
अथहीनवातमध्यपित्तरुद्ध } कफजः	१३	अथकुभीपाकादिलक्षणानि	१७
		अथसन्निपातेसाधारणः } क्रियाः	१९

इतिचिकित्साक्रमकल्पवह्निविषयानुक्रमः

मणसमाप्तम्

येपुस्तकव्यापारमिलनेकाठिकाणा नीचे
लिखितेः

वीरसिंहावलोकनः

१॥॥

अमृतसागरः

३

कूटमुहूरतः

१॥॥

चिकित्साधातुसारः

१॥॥

बालबोधपाकावली

१॥॥

गंगाविष्णु श्रीकृष्णदासः

श्री व्यंकटेश्वर छापखाना

मुंबई

त्रिकित्साक्रमकल्पवल्या ११

रमः

नत्वागणेशं गिरिजासमेतं शुभं धन्वन्तरिमादिवैद्यम् ॥ कुर्वे
त्रिकित्साक्रमकल्पवल्यां तातादितं शास्त्रमहं विलोक्य ॥ १ ॥
सर्वोपकाराय सदाद्रिचित्तावागीश्वरी देवगणैश्च वंद्या ॥ करोतु
सौचाद्यसमस्तदुष्टवन्धैश्च सर्वद्विहतहोसनाशम् ॥ २ ॥ ओसी
चुनिर्गणितप्रसिद्धोपरि सर्वविधैरुपनिर्महोत्सा ॥ यो वासुदे
वस्य गुरुः पृथिव्यावंशोऽस्ति तस्यैव गिरिशुद्धकीर्तने ॥ ३ ॥ (रूपदेशे)
सुरेज्यतुल्यदिजवृन्दजुष्टे पुरश्चुभे मंगलशब्दपूर्वे ॥ यत्रास्ति देवश्च
चतुर्भुजारव्यस्त्रेलोक्यसंरक्षणतत्पराधिः ॥ ४ ॥ तत्रोद्भवश्चा
पिकविर्यशस्वी पूर्वभवान्नीत्यथ शङ्कराक्षः ॥ योऽसौ चतुर्वैद्यप
नामधारीत्यन्तपरिजपदंजगाम ॥ ५ ॥ तस्यापि पुत्रस्तु महा
सुरवारव्याभैषज्यकर्षण्यथ काव्यकारी ॥ स्नातशुचिश्चापि
ऐरुस्तरस्वीर्यशोधनश्शम्भुपदानुरागी ॥ ६ ॥ युग्मम् अभवदथ
सुतोऽस्मात्काशिनायेति नाम्ना निजगुरुचरणाब्जास्वादकश्च च
रीकः ॥ स इह किमपि चायुर्वेदसारं निगृह्य प्रकटयति बुधानां
वैद्यविद्यासिंहोत्तः ॥ ७ ॥ नत्वा गुरुस्त्वान्कवि वृन्दमुरव्यांस्त
त्पादपद्मोत्तदिसंनिधाय ॥ श्रीसुश्रुतं वाग्भटवैद्यधुर्यान्या
स्तथा वैचरकं प्रणम्य ॥ ८ ॥ ॥ तावद्द्वैत्रलक्षणं ॥ ॥ समा
धीतशास्त्रशुचिः कर्मदक्षः कुलीनो दयालुः सुधी यूषपाणिः
परस्येङ्गितज्ञः स्पृहाद्यैर्विहीनस्सर्वैद्यो वरिष्ठस्सुधीरः प्रबोध्यः
॥ ९ ॥ ॥ अथ सामान्यात्सर्वानिदं निदानम् ॥ ॥ जलस्या

तिपानान्निशाजांगराच्चद्रिवास्वापतश्चातिभोज्यप्रसंगात् ॥ पुरी
 षस्यमूत्रस्यवाधारणाच्चभयंत्येवषट्त्रिभिन्नैश्चरोगाः ॥१०॥
 अधसंक्षेपाक्षतानुक्ताहारपानकथनम् ॥ ॥ क्षुधातुरोय
 श्वजलपिबेद्वातृषातुरोयश्चमुनक्तिचान्मम् ॥ जलोदरंचक्षुधि
 तस्यतस्यतृषातुरस्यापिहिसुख्यमुग्रम् ॥११॥ ॥ अधसंक्षेपा
 ज्वरान्यरोगविषयिकीचवातादित्रयपरीक्षाबालबोधार्थं लिख्य
 ते ॥ ॥ शीर्षेसुरवेनेत्रयुगेचकर्णेभुजेकेटौजानुयुगेचपीडा ॥
 रात्रौननिद्राशयनंदिवाचप्रसूनवन्नेत्रयुगेचवायुः ॥१२॥ करजन
 यनवक्त्रेमूत्रविड्देहचर्मण्यथयदिचहिपीतत्वंचवक्त्रेकदुत्वं ॥
 विरुचितपनतृष्णादाहमोहप्रलापभ्रममदवमनाद्यैर्मायुरोगः
 परीक्ष्यः ॥१३॥ अधरकंठरसनारदनासानुलज्जुलायमथोयदि
 शौक्यं ॥ नयनयोर्मलगत्वंचिमूत्रेविरसतारुचिताचवत्ताशात्
 ॥१४॥ लक्ष्येयस्मिलुक्षणांलक्ष्यतेस्मद्वन्द्वैर्देर्षिर्जायमानंभिषि
 र्वा ॥ जेयोव्याधिर्द्वजसन्निपातस्तैस्तैर्योगैर्लक्षणैश्चिकित्स्यः
 ॥१५॥ ॥ तत्तश्चिकित्सारंभः ॥ ॥ ज्वरस्यैवकोपाद्यतस्सर्व
 रोगास्तुंदेहिनश्चोग्रपीडानयंति ॥ अतः पूर्वमेवमतीकारमस्य
 चदामस्स्वमत्यानुकूल्येनकिंचित् ॥१६॥ ॥ तत्रशास्त्रशाम्भ
 संतावत् ॥ ॥ सुदुःपार्थयामोजनानेवमेवंनसेव्यंनसेव्यंकथंचि
 त्कदापि ॥ यदाचौषधंमूदवैद्यमदिष्टंभुभंचेदितंवस्तदामाननी
 यम् ॥१७॥ ज्वरादितोलंघनमेवकार्यंतन्माध्यतःपाचनमेवदेयं ॥
 ज्वरांतोरेचनमेवदेयमित्याहधन्वतरिरादिवैद्यः ॥१८॥ ज्वरना

शकरं नलं घनान्नतु वायोः शर्मनं हि मर्दनात् ॥ न कफस्य च छर्दना-
 त्यं न च मायोः शर्मनं विरेचनात् ॥ १९ ॥ ॥ अथ सामान्यतः सर्वज्व-
 रस्याचक्षम् ॥ ॥ सुरतरु छत्रा विश्वाद्या घ्रायुगयु तमेतत्प्रातः पीतम्
 ॥ ज्वरबलशाल्यैः पूर्वैः प्रोक्तं शामयति सर्वं व्याधेर्हेतुं ॥ ३० ॥ ॥ इक्षिया-
 चनं ॥ अथ यानादित्रयेषु क्रमाद्ययोगाः ॥ यासक छिन्नाजल-
 धरयुक्तं शूषितुमंदः सकटुकरेणुः ॥ ॥ यासक विश्वाजल धरयुक्तं
 माशुगपित्तज्वरकफहृत्यै ॥ २१ ॥ इति काथचर्यम् ॥ ॥ अथ सुडीन्या-
 दिक्काथः ॥ ॥ स्याद्रक्तचंदनपुट्टाचिकया समेतो निंबांगधान्यस-
 हितस्समधुर्निपीतः ॥ तल्लासदाहविरुचिज्वरनाशनाय तृष्णापहस-
 कलवैद्यवरैः प्रदिष्टः ॥ २० ॥ ॥ अथ पंचभद्रः ॥ अंभोधरुपर्पट्को-
 गुडचीभूनिंबविश्वासहितः कषायः ॥ स्यात्यंचभद्रारज्यकण्ठयोगो-
 हन्यात्सवायुं ज्वरमाशुमायोः ॥ २२ ॥ सुद्राघ्नानागरपुष्करचकैरा-
 तकंचामरवल्लिकाच ॥ संकाथ्यपेयं सुभिषक्प्रदिष्टमष्टज्वराणां च-
 विनाशहेतोः ॥ २२ ॥ चिवृत्सुराक्षात्रिकलाविशालाचारवर्धनित्त-
 करोहिणीच ॥ काथस्त्वमीषां ज्वरनाशनस्स्यात्स्याद्यावत्केनचभो-
 दनम् ॥ २३ ॥ उदीच्यपर्पटेशीरछत्राचंदनवारिभिः ॥ दाहज्वरक्ष-
 यं याति नात्र कार्या विचारणा ॥ २४ ॥ वृद्धीद्वयंच वित्थंच जलंचापि-
 सवालकं ॥ एभिश्शनं सुशीनंतु कार्यं सर्वज्वरापहं ॥ २५ ॥ पीत्वा
 द्रवं सैन्धवचूर्णयुक्तं सुशृंगवेरस्य पलोन्नितं च ॥ भीरुज्वरस्तंतु परि-
 त्यजेद्द्वैविचारणात्त्रात्रनकाप्यवश्यम् ॥ २६ ॥ किरातामृतानागरो-
 दीच्यसुत्तैः स्थिराष्टभिषग्यादिभिर्गोसुरैश्च ॥ बृहत्याद्वयेनापि सु-
 क्तं कषायं निघ्नीयाशुनूनं ज्वरं संत्यजेद्द्वै ॥ २७ ॥ रेणोः शतं जलं शीतं

तीव्रपित्तज्वरं जपेत् ॥ विश्वासुस्तकयुक्तं चेत्किंपुनश्चंदनेन च ॥ ३० ॥
 द्राक्षारेणुर्नृपतरुशिवासुस्तकाश्चापि निक्ताकायश्चैषां सकृदपि
 यथा येन पीतो नरेण ॥ मूर्च्छाशोषप्रलयननुषाभ्रानि पित्तज्वरांश्च
 घर्मेदाहंशमयति न दातस्य वाता मयांश्च ॥ ३१ ॥ तुरालभाचप्रम
 दाकिरातं सपर्यदा सफतित्तकौचः ॥ सशर्करस्सर्वकृतः कषायस्तु
 इदाहपित्तास्त्रनवज्वरघ्नः ॥ ३२ ॥ जलैर्जलैर्निरिधरैर्हिमैश्च शुटीस
 मैतैश्च कृतः कषायः ॥ सदा सुरवायै वस्तुसेवितश्च निदाघतृष्णास्त्र
 नवज्वरघ्नः ॥ ३३ ॥ शृंगीकृष्णाकटफलं पौष्करैश्च कृमोलेहः क्षौद्र
 कैश्चाचलित्य ॥ श्लेष्माकोपाशवासकासैस्समेतं हन्याच्छीघ्रमान
 वस्स्वज्वरं हि ॥ ३४ ॥ व्याघ्रीदयाभूतलतादिकिरातकैश्च भूनिंबवा
 रिदयुतैरथ शृंगवेर्ष्या ॥ गोकटकैः सस्थिरकैः शतचमायोः प्रभजन
 सुतज्वरनाशनं हि ॥ ३५ ॥ छिन्नासिंहास्यविश्वजलधरशिवाकंठ
 कारीद्वयैश्च दुस्पर्शनाथरेणुर्जलदसुरसमिधासकैश्चापियुक्तः ॥
 छिन्नाद्यं पर्यदाद्यंगदितमिहतुयत्काथयोर्द्वमेतद्वातश्लेष्मज्वर
 घ्नं बहुलगदहृतौ वैद्यवर्यैः प्रदिष्टं ॥ ३६ ॥ क्षुद्रापटोलभूनिंबमुस्ता
 तिक्तेन्द्रजैर्यवैः ॥ शुटीचंदनछिन्नाद्यैः श्लेष्मपित्तज्वरं जयेत् ॥ ३७ ॥
 द्रोणपुष्पाद्रवफलं मरीचैरवधूलितम् ॥ एकोनपंचाशतकैल्यहास्त
 र्वज्वरान्हरेत् ॥ ३८ ॥ भूनिंबद्रोणपुष्पाभ्यां स्वरसार्द्रकसंभवः ॥ संत
 पयसा पीतः कल्कः सर्वज्वरापहः ॥ ३९ ॥ केवलं जलसंभूतं जलं
 पीत्वा पलद्वयम् ॥ नियतं करो निसप्ताहासितज्वरविनाशनम् ॥ ४० ॥
 वृश्चिकार्कैस्तु संपीतं सिंघूषणसमन्वितं ॥ कुट्टवैकांक्षसप्ताहात्सर्व
 ज्वरविनाशकम् ॥ ४१ ॥ ॥ अथ सुदर्शनचूर्णसर्वज्वरेषु ॥ ॥

पलत्रयेनागरकंचयन्हिर्याघ्रीयुगंचापिशटीचनिंबं ॥ सुराष्ट्रजा
सोषणामिन्द्रपुष्पदोलकपुष्करकंगुडूची ॥१॥ दुरालभापपदको
ग्रगंधाचलायवानीतमेरुहरिद्रा ॥ विडंगतालीसकणासुराहूत्त
व्यद्यकोशीरकचंदनंच ॥२॥ पर्णाचिभौर्द्धीन्द्रयवारुणाश्चभूनि
बजीवर्षभकाश्चवंशी ॥ षड्भुविचव्यातिविषाचनिंबंकोकोलिका
पत्रजजातिपत्री ॥३॥ तौलीसयत्राणिचपुंडरीकंसवत्सकंवाल
कशिपुबीजम् ॥ सर्वाह्मभागेनकिरातजेनपुष्पेणसंपेष्पचचू
र्णितंतत् ॥४॥ तिकायुतंशीतजलैश्चसेव्यंसुदर्शनंचूर्णमि
दंज्वरारिः ॥ येनैकदानूर्णमिदंचभुक्तंज्वरस्तुसंत्यज्यव्रजेचदूर
म् ॥५॥ ज्वरास्त्रिदोषोद्भवसर्वरोगांस्तच्छितदाहादियुतांमुरा
णाम् ॥ सर्वाङ्गपीडासहितान्समस्तान्ज्वरान्विनाश्याशुकरो
तिपुष्टिम् ॥६॥ पृथक्कृद्दृजान्सन्निपातोद्भवांश्चज्वरान्याश्व
शलादिक्रान्कामलांच ॥ अत्रसंमोहतन्द्रांविनाशनयेद्वैयथाक
षाहस्ताद्गतंसर्वशत्रून् ॥७॥ ॥ इति सुदर्शनचूर्णम् ॥ श्लो ॥
अथशोष्णादिकम् ॥ ॥ शरंगीशटीचत्वुजपर्यटंचलज्ज्वाकूकोन्ती
भैकणाकलिंग ॥ शैक्राब्दकंजीरकराजिकंचश्यामामयंपंचक
पूर्वकोलम् ॥१॥ तिकामुरांपदकतिकंकंचपागजमोदाधूरुजा
भैरवंच ॥ त्रयंतिकाशिशुधनाजमोदाजंतुभसुग्रासहितंविचूर्ण्य

१ पुष्करे मूलाभावे प्रतिनिधिद्वयं २ जगरप्रतिनिधिद्वयं ३ भार्द्धी प्रतिनिधि
कंदकारिजरा ४ जीवर्षभयोरभावे विदारीकंदः ५ कोकोल्यभावे श्वगंधा ६ ताली
सामावेकंदकारिजरा ७ देयान्द्रिचवन्वाकुची ८ लज्जालू ९ कोरेणुका १० शरगज
पिपरी ११ कृद्दृजव १२ सअर्जुना १३ मुरहरीमुराणकांगीतिलौके १४ तिकंकंभूनिबं
नस्यचभागद्वयं यथांतरलिखितत्वात् १५ अभयवालकं

चिकित्साक्रमकल्पवृत्त्या

॥२॥ शंखादिकंकटफलकेनयुक्तं चूर्णितु सर्वज्वरनाशनं हि ॥ दोषत्रयोद्भूत समस्त रोगानाशं समायाति च सेवितं चेत् ॥३॥ ॥ अथ निरुहः ॥ ॥ उशीरमारग्वधमन्मथंचपर्यश्वतस्त्रश्चमधुकुत्ताः ॥ निरुह एषां ज्वरनाशनस्यात्सर्वं च धन्वंतरिरेतदाह ॥४॥ ॥ अथ वस्तिः ॥ ॥ प्रियंगुसुस्तामदनः कंदकारीयुगेन च ॥ कल्कस्तु मधुसर्पिण्यां ज्वरघ्नो वस्तिरुत्तमः ॥५॥ ॥ अथोद्वर्तनम् ॥ सह देवीवचापदानाकुलीभिस्तु कारयेत् ॥ देहोद्वर्तनकंश्रेष्ठं सर्वज्वरविनाशनं ॥६॥ ॥ अथ धूपः ॥ पलं कषाशिवावचायवाहविश्वसर्वपाः ॥ सनिंबरुक्मधूपनाज्ज्वजहातिरोगिणम् ॥ श्लो ॥३॥ अथ धूपादनं तंदीपम् ॥ वसाश्यामसर्पोन्धवागंधगोशृङ्गधत्तं रजचापितैलं शयस्यैव वस्त्रेण वर्तिर्विधायाशुदीपे निदध्याच्चतां वै ॥ तत आभिमध्यात्समुदीप्य वर्ति यतोरोगिशय्यासमीपे निधानात्तुदीपस्य भीतो ज्वरस्तं विहायाशुयात्येव नूनम् ॥७॥ ॥ अथ तैलानि ॥ लाक्षासमुद्भूतरसेन तुल्यं तैलं न तोमस्तु चतुर्गुणां हि ॥ मूर्वाश्वगंधाब्दकचंदनंचकुष्ठं शताब्दं मधुकं निशाच ॥८॥ कौंतीचरास्नाकदुरोहिणीचमन्दाग्निनापाच्यगुस्तुक्तयुक्त्या ॥ अग्न्यंगमेतस्य विनाशये दैयक्षादिरक्षोद्भवसर्वदोषान् ॥९॥ सर्वज्वरोन्मादहरंप्रसिद्धं स्याद्दर्भिणीनांसकलामयम् ॥ बालग्रहाणांच विनाशकं हि वंध्यासुगर्भप्रदमेतदेव ॥१०॥ ॥ इति छिद्युक्ताक्षादिकतैलम् ॥ लाक्षारुणाफेनिलचंदनंच निशामधूकं जलजं च नीलम् ॥ लामज्जकं चापि हि गैरिकं

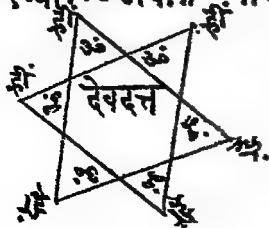
१ दुस्पर्शेनापि तथैव नूनमित्यपि साधुग्रंथांतरे वसिष्ठो गेयासकोप्युक्तस्तस्मादिति दुस्पर्शकेनापि किरणकेन इत्यपि कापि भूनिंबस्याल्लिखितत्वादिति

चमूलं बलायाश्च निगृह्य यत्नात् ॥१॥ षण्मुष्टिमानाश्च चतुर्गुणो हि
जले तु संपाच्य ततस्तुतद्वै ॥ चतुर्थभागेन च शेषमेव मत्वा सप्सुत्तार्थ
च वस्त्रपूतम् ॥३॥ निधाय नान्प्रतुवदामि चाग्रे वक्ष्यौ षष्ठीनां मपि
चात्र मानम् ॥ नामानिता सामथ्ये द्रवाश्च विधां समस्ता मथतच्छु
ण्ड्य ॥६॥ कुशाश्वगंधामधुपूतकेशी त्वक्चोरकं वेतसकंचयदां ॥
दिवौकसां काष्ठमद्योप्रकाष्ठमक्षौकमक्षौकमितं समस्तम् ॥४॥ कौ
तमिसिश्वापिनखंतथैव कषायनीरेण च पेययित्वा ॥ शुक्लारनाला
दिकमत्रमस्तु क्षीरं तथा चाटकमात्रमानाः ॥५॥ प्रस्थप्रमाणं च कटा
हमध्ये तैलं तु संपात्य ततो न्यमेवं ॥ द्रव्यं समस्तं तु ततो ब्रदत्वा विपाच
येद्देहमेव नत्वा ॥ लाक्षादिकं तैलमिदं निहतं सवायुपित्तास्त्रवला
शजातम् ॥ तृष्णाप्रलायादिकं तालुशोषैर्युक्तं फ्रमेणापि गणं ज्वरा
णाम् ॥७॥ रक्षांसिपूतो रगडाकिनीनां गणंश्च बालग्रहशाकिनी
नाम् ॥ अभ्यंगतो न्येपि हि दुष्टसंधानशयं निचिन्नं हि किंचिदत्र ॥८॥
महालाक्षादिकं चैतत्कृपया भगवान्प्रभुः ॥ मकटीचकारलोकानां
हिताय वरकोमुनिः ॥९॥ ॥ इति महालाक्षादिकम् ॥ ॥ अथ षट्
तकतैलम् ॥ कृष्णाबलानागरचंदनं रुग्लाक्षारुणासैधवरोहिणी
भिः ॥ सूर्वासुरदुर्नलदंसमंचयच्छेद्येनान्द्रकरोहिचंच ॥१॥ स
चैव धीभिश्च युक्तं युक्त्या तैलं पचेत्सङ्गुणान्तकयुक्तं ॥ शीतादि
दोषैश्च युतान्समस्तां ज्वरान्विनाश्याशु करोति पुष्टिम् ॥२॥ ॥ इ
ति तैलम् ॥ ॥ अथ घृतम् ॥ वासाऽमृताया सकगोस्तनीभिर्भा
ज्या च पंचाङ्गैः फलत्रयैश्च ॥ काश्मर्यनिंबद्रवमाक्षिकैश्च प्रस्थं घृत
स्याक्षमितैश्च सर्वैः ॥१॥ संपाचितं वासकहृद्यमेतत्सर्वज्वरानीकवि

नाशनं च ॥ सेव्यं च वै स्वाधितलानुकूलं सर्वप्रदा ॥ पस्मृतिनाशकं च ॥
 ॥२॥ इति चास्वादि दृतम् ॥ ॥ अथ नस्यम् ॥ नराणां केशेभ्यः प्रभव
 मिह तैलेन सहितं निधृष्याथोतुं दं विधिवदपिकाकस्य नितराम् ॥ त
 तोनस्यं दत्वा ज्वरबलहरं चाशुगदितं नराणां स्त्रीणानां बहुजमितपी
 डाब्धिनरणे ॥ १॥ ॥ अथ नचज्वरे रसाः ॥ बीजं भवस्याथ गिरेश
 पुञ्यास्स शोषणं दं कणशुभ्रखंडं ॥ मीनस्य पितैरथ भावितं पै नवज्व
 रारिः प्रथितस्तुलोके ॥ ३॥ खंडं समानं च वदंति चात्र तद्दक्षणे बलस्यु
 गंचमानं ॥ तथा लुपाने ॥ द्रुकर्जरसंहि भिरात्रितोयं ज्वरनाशने ॥ लम् २
 शांतेतापे तत्र युक्तं च पथ्यं हंत कां थंत क्रयुक्तं च भक्तं ॥ पिताधिक्ये मू-
 र्द्धितोयं निपात्य तापापायं कारयेत्स द्विषग्यः ॥ ३॥ ॥ अथ ज्वरधूम
 केतुः ॥ भगान्या भवस्याथ बीजं विमर्द्य ततस्तत्समं हिं गुलं सिंधुफे
 नम् ॥ प्रदेयं ज्वरे चार्द्रकद्वावयुक्तो ज्वरारण्यदावानलोयं प्रसिद्धः ॥ ४
 ॥ अथ सहाज्वरांकुशः ॥ संशोधितं वै शिवयोश्च बीजं शाणप्रमाणेन
 विषं च तद्दत् ॥ धनूरकं निस्तुषमे वक्तृत्वा शाणं त्रयं च द्विशुणं समस्तात्
 ॥ १॥ हेमादिकं माक्षिकमेव सर्वैरवल्वेतुसंमर्द्य मिदं द्विशुणं ॥ जंबीरजी
 रेण च चार्द्रकस्य देयं त्रिदोषोत्थमहाज्वरेषु ॥ २॥ चातुर्थिकं च्यादिकजा
 शनेयमेकाहिके वै विषमे पिशास्तः ॥ ज्वरांकुशोयं प्रथितः क्षितौ तज्जीर्ण
 ज्वरं चापि पिनाशयेद्यत् ॥ ३॥ ॥ अथ रसपर्वटीविधिः ॥ ॥ जया
 भृंगराजप्रसूनोद्भवैश्च तथा वर्द्धमानोद्भवैः काकमान्याः ॥ द्वयैश्च शंभुवी
 जंतु संशोध्य यत्नात्ततो गंधकं तत्समं शोध्य बुद्ध्या ॥ १॥ ततस्तद्वयं
 भृंगराजद्रवैस्तु पुनर्मर्दयित्वा त्रिधा सप्तधा वा ॥ निरीक्ष्याथ तं कज्जली

भूतसूतमलातेवदयस्त्विन्द्रावधित्वा ॥२॥ ततस्तत्रधूमादिकैर्वर्जिते
 चद्रवीभूतमालोक्यमोचाप्रसूने ॥ महिष्याः पुरीषस्थिते संनिपात्य पुन-
 श्रान्यपन्नतदूर्ध्वनिधाय ॥ ३॥ प्रपीड्याद्यतां पर्यटीं संगृहीत्वा विचूय्या
 यगुंजामितेयं प्रदेया ॥ सुबाल्हीकगुंजार्द्धकेनापि जीरे सुभृष्टैर्यथा व्या-
 धियोगैश्च युक्ता ॥ ४॥ पुरा व्याधिभीतजगत्सर्वमेव कृपाविष्टचिन्-
 शिवस्सन्निरीक्ष्य ॥ क्ताशुरोगोपहृत्यैजनानां रसेनैव पूर्वशुभां पर्य-
 टीहि ॥ ५॥ गुंजाप्रमाणां प्रथमे हि शुक्तादिने दिने रक्तिकमीनवृद्धा ॥ ए-
 कादशाहाद्भूतितां विहाय गुंजैकया विंशतिवासरांते ॥ ६॥ सत्पज्यन्तत्वा
 स्वगुरुं शिवं च विप्रान् यसाद्याय सुभोजनायैः ॥ स्नात्वा च होमादिकदा-
 नधर्मान् कृत्वा जनो रोगणैर्विमुक्तः ॥ ७॥ अस्यानुपाने तुलुकत्रयं हि
 जलहिमानं दशरक्तिकातः ॥ ऊर्द्धं न देयं क्रमतः कदापि सदैव धुर्यै-
 रसपर्यटीयम् ॥ ८॥ ज्वरान्समस्तान्महणीगदं च शूलानि सारोच-
 जलोदरं च ॥ सकामलं पांडुमथान्यरोगान् पूहन्तथानाशयति ध्रु-
 वं च ॥ ९॥ जीवेद्द्विर्षशतं ज्वरादिरहितस्स बद्धिपुष्टो युवानो पेयाच्च
 जरा कदापि मनुजं पर्यटीं भक्षयेत् ॥ गौरीशः कृपया पुनोप्यति-
 तरापीडां ज्वरायैः कृतां दृष्ट्वैव ऽरचयत्पुरा स भगवान् यां रूग्ण-
 ध्वंसिनीम् ॥ १०॥ ॥ इति रसपर्यटीरसः ॥ अथाऽपचितदो-
 षस्य पीरोलं न्यनक्षीणस्याऽनुचितपथ्यस्य वामो ह हरन्तर्प्यणम्
 ॥ स्वार्जूरकैर्दाडिमहारह्राप्रिया लुलाजैश्च परुषकैश्च ॥ स्यान्तर्प-
 णां च सिकरं नराणां क्षुधातुराणां ज्वरनाशनं च ॥ ११॥ अथ ज्व-
 रोचितपथ्यानि ॥ सुहृन्मषष्टिं गतपंचकोलैः पटोलवृंताकगुंडीनि-
 पत्रैः ॥ पथ्यं यथाप्राप्तिरुचेर्हितं यत्तदेयमेवात्र भिषग्वरिष्ठैः ॥ १२॥

पथ्यंशुक्तासैन्धवेनाम्बितवैपीत्वातक्रंकिंचिदेवोदरेस्वे ॥ वामपाणि
संनिधायाथचैतान्स्मृत्वागस्त्यं कुंभकर्णशानिच ॥ २ ॥ किंचिद्वत्वा
यादचारेणयश्चात्शध्यापूर्वे वामपार्श्वेचविद्वान् ॥ हस्तौपादौसंप्र
सार्यैवतद्वाकुर्ध्याद्यलंयेनवैजागरूकः ॥ ३ ॥ ॥ अथजलमन्त्रैव
प्रासंगिकं ॥ ॥ भुक्तेर्भुवेचाल्पजलप्रदेयंघनेयथेष्टंतुवदंतिधी-
राः ॥ देयंशुतलंघनयुङ्गनरस्यशीतंतुतसथ्ययुतस्यजंतोः ॥ ४ ॥
॥ औषधिदानाभावेवनौषध्यादिबंधनमंत्रजपयंत्रभक्षणदिना
ज्वरोत्तरणम् ॥ अहिर्बुध्नेब्रह्मरुक्षोद्भवंचष्टंतंयद्वामूलमात्रंप्रगृ-
ह्य ॥ बध्वाहस्तेकंकणस्यप्रदेशोहन्यात्सर्वास्तज्वरांश्चाप्यवश्यम्
॥ ५ ॥ गोपालपत्र्यास्सहदेविकायामूलंचकंटेहिनिबध्ययत्नात् ॥
श्मशानजंयत्सहदेविमूलंहस्तेनिबद्धंज्वरनाशनंतत् ॥ ६ ॥ मूलंत
द्वद्भूतकेश्यास्तुसमरक्तैः सूत्रैः पाणिमूलज्वरमं ॥ सूर्याचन्ति-
ज्जातमेवेन्नकर्णेदूर्वामूलंहस्तबद्धंचतद्वत् ॥ ७ ॥ ॥ अथमंत्रः
॥ ओ३ ज्वरशृणु३ गर्ज३ सुंद३ सुंच३ नरस्याधेजपतिएकाहिकं
व्याहिकंत्र्याहिकंचानुर्थिकंभौतिकं नित्यज्वरं आगतुकंहुंफट्स्वाहा
कटिसुंचपादौसुंचअमुकस्यविषमज्वरंनाशयतु अस्यपुस्वरणम
ष्टसहस्रम् ८००० प्रयोगेतुज्वरितमस्तकेकरंदत्वाऽष्टोत्तरशतसं-
ख्या १०८ जपः ॥ ॥ अथयंत्रम् ॥ रुनागवल्लीदत्तमध्यभागेषट्

कोणयंत्रं विलिख्य यत्नात् ॥ चूर्णचयदैदृषद
स्तुतेनतन्मध्यभागेज्वरितस्यनाम ॥ १ ॥ ॐ
कारमेवात्रदलेषुसम्यग्ग्रीकारमेवाथदलाय
केषु ॥ संपूज्यधूपैरथदीपकाद्यैस्संभक्षणा

येवचदापयेत्तम् ॥३॥ दिनत्रयं तज्ज्वरितेन युक्तं सर्वान्ज्वरांश्चाशु
विनाशयेद्दे ॥ असाध्यतां यस्तुगतोप्यवश्यं स चापि शांतिं धिलभेदज
स्म ॥३॥ ॥ इति श्रीगुरुस्त्ररण्याङ्गसमुपकाशीनाथकृतायां त्रिकि

त्साक्रमकल्पचल्यां सामान्यज्वरजिकित्सापसगगंधितः प्रथमः स्तव
कः ॥१॥ ॥ गजास्यधनं तरिभैरवादीन् नो म्पियत्यूर्णकपाकटाक्षा

त् ॥ कुर्वेचिकित्सा मथसन्निपातमद्वार्णवोत्तारकरीमहं वै ॥१॥ ॥

चावत्सन्निपातकोपेकसर्प ॥ ॥ तापसाम्बमधुरैश्च शीतलैः रूसैकैर्गुरु

तैः कषोपकैः ॥ स्निग्धकैः पलकद्रूपसैव नैः कोधकामचनितातिसेव नैः

१॥ न्यायोमचिंतायै हृशो कशीतैरुष्णैश्च नीहारनिदाघतोपि ॥ मधोच

रवांसुशरदधीहप्रायः प्रकुप्यंति च सन्निपाताः ॥२॥ त्रिदोषसर्पभाक्षितं

जनहियस्तुरक्षयेत् स एव सर्वविदुरुः प्रयुज्य एव सर्वदा ॥३॥ त्रिदोष

वारिवारिधौ जननं निमग्नमेव यस्स दौषधैः प्रकल्पनावमचनस्य तारये

त् ॥ यदेवमस्ति किं तदा सुबुद्धि युक्तमानसैर्यतो न तत्समोस्ति कोपि मि

त्रवंधुरचवै ॥४॥ ॥ अथ सन्निपातानां नामलक्षणं चिकित्सा च ॥

संधिकौतदयथूचविभ्रमशीतकांगमयतं द्रिकंततः ॥ कंठकुब्जमथ

कर्णिकंततोऽग्ननेत्ररुधिरास्यकौततः ॥१॥ वाक्प्रलापमथ जिह्वकंत

तो विद्धि पूर्वमभिसंयुतंततः ॥ न्यासकंचरकसुश्रुतादिभिर्वर्णिताश्च ब

हुधात्रयोदश ॥२॥ ॥ अथ संधिकृतकृणचिकित्से ॥ कफप्रवृ

द्धिर्बलहानिजागरौ भ्रमस्स शूलस्स कलांगपीडनम् ॥ सुनसदेहं बह्वे

१ राजिकादिः अलंजवीरादिः मधुराः शाकियवगोघूमादयः शीतलैर्वृणाद्यादिभिः रूसैश्च

याकादिभिः गुरुतैः प्राषादिभिः रकषाभिः विमोक्तकादिभिः स्निग्धैर्धृतादिभिः पलं मांसं कुरुसौ

भाजनं बीजादिः कृमोऽभिलाषः क्रौं प्रअतिवनिती मसंगोतिमैथुनं ३ न्यायोमोभूयो नियत्य

हस्तपादादिना सुप्तगादिना वास्वदेहसुख्यर्थं प्रयासस्स एव ४ निताग्रं ग्रहादुद्धाः पिशा

चादयः शोक्रः प्रतंडुलमंदादिः शीतलं उष्णमधितापः नीहारस्तु वारः निदाघधर्मः

दनान्वितं सशोषदाहैश्च युतं हि संधिकम् ॥१॥ स्यात्संधिके लं धनमेव ता
 वत्त्वेदः प्रलेपादिकरूक्षकर्म ॥ कुत्सांषपंचांघ्रिशतं च सिंधु विश्वासुतं
 पथ्यमथोन्नतम् ॥२॥ यथागूरुसंपंचमूलेन चैके कुलत्थैः कणाद्रोद्ध
 चैस्तिथुसुक्तैः ॥ वदन्तीह चैकेऽगदंकारवर्ष्यासुपथ्यं त्रिदोषोत्थरोगोप
 हृत्यै ॥३॥ गुडूचीशरीरुद्धदारुस्सुराह्णशिवाक्षोद्धवैर्धात्रिजातैः फलैश्च
 ॥ सविश्वं पुरेणापि सुक्तं कषायं सुसेव्यं ग्रहे संधिके नैव पूर्वम् ॥४॥ गंध
 वैहस्तोद्धवमूलविश्चारास्नासुराब्धैश्च शिवाऽमृताभिः ॥ समीरजातान
 सकलामयांश्च शतः कषायश्च निहंत्य च शयम् ॥५॥ कणामूलैर्वासां क
 लितरुशिवाराजतरुभिः शतः काथः पीतो यदि च निघृतं संधिकगदः ॥
 विनश्यत्येवाद्धा बहुबलकृतेऽप्यतिबलो यथा मद्यं विप्रो निजगुरु
 कृताज्ञैकजडधीः ॥६॥ शतावरीसुस्तकपंचमूलद्वयैश्च रास्मानिल
 शञ्जुपिशैः ॥ वत्स्याचतित्तास्तरदारुपथ्या कंचूरकैश्चापिकृतः कषा
 यः ॥७॥ मन्यास्तंभेष्वत्र वृद्धौ च कट्यां सर्वांगोद्धृता सुपीडा सुचा
 पि ॥ जाता सुस्वाच्छत्रुरित्युक्तमेव प्राचीनैस्संज्ञोद्गोहारिः प्रमुरव्यैः ॥
 ८॥ ॥ युग्मम् ॥ ॥ अथ धूपः ॥ निर्गुण्डिका सर्वयनिंबयत्रएला
 पुरैधूपनमेव यजुः ॥ दोषत्रयोद्धृतमिहैव तत्तु निहंतिसंधिग्रहसनि
 पातम् ॥१॥ ॥ अथांतकोऽचिकित्स्यः ॥ दाहोद्विक्काचांगमं
 गौऽरुचिश्च मोहस्तोदो यत्र चैते भवंति ॥ कासस्सर्वेष्वंगवर्गेषु ताप
 स्सोयं ज्ञेयोत्थनकारव्योऽचिकित्स्युः ॥१॥ अत्रौषधं वैद्यवरैः प्र
 दिष्टं गोविंदगोपालगदाधरेति ॥ गौरीपतेनागधरस्मरेशीतां
 शुभौलेत्यथ मामवत्वम् ॥२॥ ॥ अथ रुग्दाहलक्षणचिकि
 त्से ॥ रुग्दाहे कंठमन्याहवृत्तुदनमपिश्वासतृष्णाप्रलापाः
 १ कंठमन्याहवृत्तुषपितुर्न पीडा

मोहोमाद्यैश्चैर्युतदहचयदाशुलशल्याकुलम् ॥ कष्टात्साध्य
स्तुनृनगदहरणपरैर्मैषजैर्वैद्ययुयैः रोगीतस्माद्भिदोषैर्युतदहकथि
तौयत्नतस्साध्यैषः ॥१॥ हरीतकीपर्यटहारहाराशम्याकमुस्तेरथति
क्त्याच ॥ शृतंजलं नाशयति त्रिदोषं रुग्दाहकं रामद्वपलबम् ॥२॥
चचोशीरोतिक्ता कलितरुफलं निबंमपि च निशा युग्मं ब्राह्मीजलधर
किरातेन सहितम् ॥ शृतंकार्थं चैभिर्दशभिरथ सूत्रैरमलकैर्बलापय्या
काशातीकियुतमिदं दाहशमनम् ॥३॥ नलदंजलदंचपर्यटंसनरवंचंद
नमन्नरक्तकम् ॥ शृतंमेवजले कषायकं परिपीतंदवशुप्रणाशनं ॥४॥
॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ बदर्थ्यरिषोद्धवसत्प्रवालफेनंचगंधोद्धवपंक्यु
क्तं ॥ रुग्दाहवाचपादतले प्रलिप्य त्रिदोषशान्तिं च लभेदजस्मम् ॥५॥
अथ धूपः ॥ ॥ कररुहनतनीरचन्दनैर्धनसारंगरुमिस्ससिलहकैः
॥ मथुरामधुयुतं विधूपनं नियतं दाहविनाशनं स्मृतम् ॥१॥ पीनश्रोणि
पयोधराकृशकटीगंभीरनाभीदृढाभृंगश्यामलकुंतलाशिशिरवी
रोमावलीमंडिता ॥ प्राप्तायस्य भुजांतरालमबलादुखौघविध्वंसिनी
तस्यान्यन्नमहौषधं हि दवयौ प्राज्ञैः कृतं काप्यहो ॥२॥ रंभोरूपीन
वसोरुहयुगलं थोकुं कंठो धनुर्धुक्तं वक्रशशांकप्रतिनिधित
थातत्कलायुग्मदंतैः ॥ सस्याः कापीहृदाहज्वरकृशतरेणाप्यते पू
र्वपुण्यैः कोवादाहज्वरोयं शमयति तदा सैव दुःखौघराशिम् ॥३॥
॥ अथ चित्तश्रमः ॥ लक्षणविकित्ते ॥ प्रलयनिकृतं निरीक्षते सु

१ प्रतापोनर्थापवादः २ मोहो ज्ञानाभावः ३ मदोद्यत्तूरफललक्षणं जातद्वतस्य मा

पोमाद्यः ४ बद्धपीडाजनितोर्यश्रमस्तदाधिः ५ कोशातकोजालिनी ॥ शृतं रोगिरसौ

कषायकः परिपीतो दवशुप्रणाशनम् ६ कररुहनरवंश

७ नतंतगरनी

वालकं ८ सिलहकरत्तुणविशेषः

गयन्त्यतिगायतिक्वचित् ॥ क्वचिदप्यतिरौतिनिश्चितं वितथं हास्यति
 चित्तविस्मयी ॥ १॥ हरीतकीपर्पटमुस्तकैश्च तिसृक्काशिवागोस्तनिका
 किरातैः ॥ पटोलशम्याककृतषट्कषायश्चित्तफ्रमारण्यहिरण्यरे
 ताः ॥ १॥ द्राक्षाशिवापर्पटशरवपुष्पीशम्याकमुस्ताकदुकापर्याप्तिः
 ॥ द्रोणेन युक्तश्चकृतः कषायश्चित्तफ्रमारण्यद्रुताशनेयम् ॥ २॥
 ॥ अथ शीतांगलक्षणचिकित्से ॥ ॥ तुहिनसमशरीरं छर्द्य
 तीसारतृष्णादवधुरपिचकासश्वासहिक्कादिभिश्च ॥ त्वरितमर
 णजीवींस्तुल्लुशब्दोनितांतं त्रिजनिबहुरोगः पीड्यते शीतगात्रे ॥
 १॥ ॥ अयमचिकित्सः ॥ शीतांगके भेषजमेतदेव श्रीरामना
 रायणवासुदेव ॥ जल्पन्नरः शांतिमुपैतियत्तु दानादिकंचाप्यपरं
 नलोके ॥ २॥ अथ तंद्रिकलक्षणाचिकित्से ॥ ॥ चलासस्तद्रा
 र्तिज्वरकसनतृष्णाकुलतनुस्तथाश्यावाजिह्वापृथुलकठिनोत्कं
 टकयुता ॥ ह्कमश्वातीसारश्चसनपरितापश्चुतिरुजोयदाकं
 दूःकं देभवति नितरांतंद्रिकगदः ॥ १॥ निर्दग्धिकानागरसुष्कराणां
 भार्द्वाशिवाछिन्नरुहायुत्तानां ॥ कषायकोयंतुनिहंतितंद्राश्रुतं
 त्रिदोषं नतुचित्रमत्र ॥ १॥ नतं शुंठीकुष्ठं मरिचमगधेरात्रियुगलं
 गवाक्षुग्रेवास्ति प्रभवसलिले नैव सकलं ॥ प्रपिष्टं नासायांगतम
 थनलीलायुवशतो विनाशंतंद्रायास्त्वरितमिहनस्यं प्रकुरुते ॥
 ॥ इति नस्यं ॥ ॥ अथांजनम् ॥ तुहिनंचकणाशिला
 युतात्त्यथलात्वाचतुरंगमस्य वै ॥ लवणोत्तसमाक्षिकान्वितं कृतं
 मेभिस्त्वित्तंद्रिकांजनम् ॥ १॥ ॥ पाठांतरंच ॥ ॥ मनशि-

लामागधिका मधूनि चंद्रश्च लालाचतुरंगमस्य ॥ ससंधवंचेन्नय
 नेजितानितंद्रांसनिद्रांचविनाशयंति ॥२॥ अन्यच्च ॥ कणापथ्या
 धात्रीमरिचचिरबिलासकलवर्णनिशात्युग्रशुंठीकलितरुफला-
 स्थित्वथवचा ॥ समंपथ्यावस्तिप्रभवसलिलैर्नेत्रकमलेनियुक्तं च
 तंद्रो बहुविहितदोषांश्चशमयेत् ॥३॥ अथकंठकुब्जलक्षणं ॥
 शिरोर्तिः कंठस्यग्रहणमथमोहो बिलपनंतथोरस्केजाता बहुपव
 नपीडापिनितराम् ॥ हस्तस्तभोमूर्च्छापरितपनमुच्चैरपियदातदा
 स्यात्कंठाद्यंगदितमिहकुब्जांतमपि वै ॥१॥ कटुत्रयैरात्रियुगा-
 सकाभ्यांतिक्ताशिवाधात्रियुतैर्बिभीतैः ॥ वासासमेतश्चकृतः
 कषायस्यात्कंठकुब्जस्यविनाशनाथ ॥२॥ शृंगीनिक्तामागधी
 कटुफलैश्चविशवाज्याघ्रीयुग्मधात्रीफलैश्च ॥ वासाक्षाभ्यां-
 चित्रकैः पुष्करेण साकंमुस्ताचेतकीयत्सकैश्च ॥३॥ कृत्वाकांथं
 चअभूनिंबकोष्ठैः रात्र्यांसद्यः सुश्रितंतत्सभाते ॥ देयंपातुं कं
 ठकुब्जापहत्यैसर्वैर्वैद्यैः सुश्रुताद्यैरिहोक्तम् ॥४॥ युग्मम् ॥
 अथनस्यम् ॥ कटुत्रयैस्तु बिजलोद्भवतु नस्यं त्यपामार्गजबी
 जजंवा ॥ कणाद्युतंचापिनिहंतिकंठकुब्जं हिचित्रं नहिकिंचिदत्र
 ॥१॥ अथकर्णकलक्षणं च ॥ नाबलक्षणमुच्यते ॥ ॥ वा
 धिर्य्यं कर्णमूलेश्वयधुरपियदामौलिदेशप्रसेकः कंठग्राहो
 गयीडाप्रलपनमापिवैश्वासकंपादयश्च ॥ आदौमध्ये तथा
 नेक्रमत इहगदोऽसौध्यसाध्योपसाध्यो यत्रैते कर्णिकंतं विवि
 १ बहुभिर्मृतयेतालढाकिन्यादिभिः बहुजनितेत्यपिसाधुः २ कान्देवसारः ३ ज्वरादौ
 जलमध्ये च ज्वरतिवप्रवेदलं असाध्यो यलसाध्यश्च सुसाध्यश्चेति निर्णयः

धबुधगणाः कष्टसाध्यंवदन्ति ॥ १॥ चि० ॥ रास्ताव्याघीजलधर
 शिवायुकरैश्चोग्रगंधाशुंगीभार्द्धीत्रिकदुकयुतैस्तिक्तकाद्यैश्शृतं
 च॥ क्वाथपीत्वात्रिजनितमहाकर्णकग्रंथिरोगान्मुक्तोयद्वत्समृतह
 रपदोदुष्टसंसारपाशात् ॥ २॥ त्रिकदुत्रिफलादशांघ्रिकैः कदुकामा
 गंधिकासमन्वितैः ॥ धरणीपितुमंदसंयुतैश्शृतमत्रैवनिहंतिक-
 र्णकं ॥ ३॥ ॥ अथप्रलेपः ॥ ॥ रात्रिंविशालेंगुदिसैंधवानिकु
 षंसुरदुश्चसुपेषितानि ॥ अर्कस्यदुग्धेनतुलेपितानिग्रंथोविनाशा
 यमपवन्तितस्य ॥ ४॥ अनलंकुदजंचकुंभिकागदकासीसयुतारु
 णांतथा ॥ त्रिषयोयुतमेभिस्त्रयैपरिलेपादपिकर्णकक्षयः ॥ ५॥
 ॥ ॥ अथनस्यम् ॥ ॥ कदुषापानीयकृतंचनस्यंसैंधवमाग
 धिकासमेतम् ॥ करोतिनाशंलिहकर्मूलसंजातकष्टस्यनचित्र
 मत्र ॥ ६॥ ॥ अथप्रलेपः ॥ ॥ चकार्कदुग्धगुडचित्रकपुष्करैश्च
 कासीसकुष्ठसहितैर्द्युणजाययाच ॥ कृमः प्रलेपइदमसदिनां
 तरालेग्रंथोविनाशयतितंलिहनैवचिंता ॥ ७॥ अथशुग्धनेत्र
 लक्षणाविकित्तैः ॥ ज्वरस्यातिवृद्धिः स्मृतेश्चातिहानिः प्रलापो
 भ्रमश्चापिशोफश्चमोहः ॥ सकंपोयदाशुग्धदृष्टिर्नरोयस्तदाशु
 ग्धनेत्रस्तुकच्छेपसाध्यः ॥ १॥ चिकि० ॥ निशायुग्मंतिक्ता
 जलधरशिवाचिंमपिचकलिंगंधाव्यावाफलमिहपटोलेनसंदि
 तम् ॥ कृतैषांशुद्रायाः शतमपिनिपीतप्रशमयेच्चिदोषास्यंशुभा
 यथमथनयनांतंचनितराम् ॥ १॥ स्याद्भ्रमनेत्रामयनाशनायंक्वाथः

पदोलाब्दसुरदुर्निवैः ॥ तिकाशिवाधान्ययुतः कृतोपि दोषत्रयारण्य
 दवः प्रसिद्धः ॥ १ ॥ मधूकभूनिंबकणासमेतं रसो नमोरीचकणाशिला
 भिः ॥ १ ॥ कणो गदाभ्यां च मधूकसारैः ससंधं हिंशुयुतं च नस्यम् ॥
 १ ॥ लेहमंजननावनयुगमं रामवेदमनोजशरैश्च ॥ औषधैः क्रमनः परि
 ज्ञेयं सन्निपातहरं परमत्र ॥ २ ॥ शुभम् ॥ मरीचो घृगंधाकणाशृगवैरै
 रसो नाश्वगंधामधूकद्वसारैः ॥ जलैश्चाग्नौ स्सिंधुयुक्तं तु पिष्टं विना
 शं नयेद्भुजनेन तु नस्यम् ॥ ५ ॥ अधस्तक्षी विलक्षणचिकित्से ज्वर
 स्तृष्णा छर्दिरुधिरभवचिन्हैश्च रसनायदाश्यावारक्ताग्निममं दयुतश्चा
 पितदवधुः ॥ तथा संज्ञानाशोऽतिसरणमपीह श्वसनकंतदारक्तक्षीवी
 यमं भवनमेवं जिगमिषुः ॥ १ ॥ वासापर्यटधन्वया सकफलीभूनिंब
 तिका कृतं कायपीतमिदं प्रभातसमये सहैव दत्तं रुभिः ॥ रक्तं जात
 मिहैव वक्त्रकमले चिंतायथा देहिनो देहांतं गतिमाशु चैव शमयेद्दु
 तमेव द्रुतं ॥ १ ॥ नलपदकपर्यटकैस्समेर्मधुकनिंबं जलारुणचंदनैः
 शृतमिहैव च भीरुसमन्वितं रुधिरमास्यगमाशु विनाशयेत् ॥ २ ॥
 ॥ ॥ अथ प्रलापलक्षणचिकित्से ॥ ॥ कैयः प्रवासः पवमानः
 जाड्यं वाक्यं स्पृष्टाद्बुल्यमथ प्रलापः ॥ संज्ञाप्रणाशो व्यथशंख
 पीडाशोफः प्रलापी यममयुपैति ॥ १ ॥ त्रिदशानरुशिवाभ्यां हारै
 हाराश्वगंधाननंदस्वरपुष्पीभूतकेशीकिरातैः ॥ जलधरकटुका-

१ लेह्यं २ रसो नाशिलार्तिंजनम ३ मरीचं मरीचसंघं हिंशुर्ण ४ शिलासनशिला ५ करणा
 दिहिं प्रति नैवयम् ६ मधूकसारमधूककाष्ठानि रक्तकाष्ठमेव ७ लेहं लेहमेव ८ अंजननावन
 योदयोयुगमं नयुगमिति ९ अत्र पूर्वश्लोके १० मधुपुष्टिका १० जलशालकः
 ११ अरुणरक्तचंदनः १२ मरीचशतावरी १३ एभिस्सर्वैर्मथमानैलक्षणैः कणादिशोफाति
 र्जननिशेषः १४ वासाव्यायामः संचरत्यानोत्फालादिति रिति प्रथमानोपायस्तद्वर्तमानादयम्
 गार्शनोपायः १५ वृद्धमनियता नियतावादः १६ प्रलापानर्थभाषणमक्षयकालोभाविदमधुरं वा
 क्यं न वादिवादिबुद्धिना सिद्धत्वादिप्रलापः १७ हारहारागोस्तनी १८ नतनगरद्वारपुष्पीशरस्वपुष्पीलो
 पीभूतकेशी १९ किरातैर्नक्तमालः २० किराती इति मोक्षायां नत्वयस्य भवः

भ्यांभारतीरेणुयुक्तंशूतमिदमिहपीतनाशयेदुष्प्रलायम्॥१॥ वा
 रिवारिधरपर्पटविशैर्वसिकेनदशमूलसमेतैः॥चंदनेनचशतंहि
 पयोत्रयानतःप्रलयनभ्रमहृत्यै॥२॥ ॥अथजिह्वकलक्षणचि
 कित्से॥ ॥बाधिर्यमूकतास्याच्छसनकसनकौजिह्वकेकंदके
 र्यैयुक्ताजिह्वातथास्याद्दृढकठिनतरैर्यत्रचापीहनूनम्॥भिद्राना
 शोबलस्यक्षयमिहगदितःकष्टसाध्योनितांतस्माद्द्वैर्दुरीणै
 सुतकरयुतैर्यत्नतस्माध्ययः॥१॥ ॥अथचिकित्सोच्यते॥
 शिरीषपथ्याक्षयदोलनिंबनिशाद्वयैःपुष्करविश्वसिंही॥सु
 स्तायुद्धचीसहितःकषायस्याज्जिह्वकारव्येजनिपुत्रतुल्यः॥१
 ॥यद्राजिकासैधवमातुलुंगरसैश्चयुक्तंकटुतैलमेव॥जिह्वावि
 लिसंतुतदेवजिह्वासंशोध्यतत्कंदकनाशकरि॥२॥ ॥अथ
 धृयः॥ ॥महेन्द्रमार्तंडफलत्रयैश्चनिर्गुण्डिकानिंबवचागदै
 श्व॥सिद्धार्थभंगाचिरबिल्वपुष्पैर्मध्वासवैधूपनमत्रशस्तम्
 ॥३॥यद्वग्रस्तेजंतौत्रिजनितमहाव्यालसुरवगेतथाप्रेताद्भिते
 बहुभययुतेचैवमनुजे॥वरंघूपंचैतद्वयशमनमार्तस्थनितंराय
 तस्तत्रेतत्रेबहुमतविचारेणकथितम्॥४॥ ॥युग्म॥ ॥अथा
 भिन्यासलक्षणचिकित्से॥ ॥अभिन्यासेस्त्रिगंधपदनमिहदोष
 त्रयकृतंविनाशोनिद्रायाश्वसनकसनौचाप्यधिरतम्॥वचो-
 हानिगर्लानिर्भवतिबलनाशश्चनियतंमहामृत्योरस्वंगदितमि

१ वारिवालकम्. २ तस्याः जिह्वायाः कंदकानां नाशं करोति तथा भूतमिति. ३ म
 हेन्द्रद्रजयः मार्तंडः अर्कस्तस्य मूलं ४ चिरबिल्वकरंजः

दमेवात्रनितराम् ॥ १ ॥ अथचि० ॥ तावन्मुखशुद्धिः बाल्मीकवि
 स्वासहितप्रभातेपीत्वाद्रवचारैकवजातमेकम् ॥ तित्तासमन्वापि
 कटपयुक्तवक्रस्थशुद्धिप्रकरोत्यवश्यम् ॥ १ ॥ ॥ अथनस्पं ॥ ॥
 कणोषणासैन्धवभूतकेशीमधुककोभ्रोदककल्पितंच ॥ पृषन्ति
 चत्वार्यथवाष्ट्रबिंदूनाघ्रायगोवोधयुतोभवेद्दे ॥ २ ॥ अथांज
 नम् ॥ ॥ मणिमंथरसोनकोवचाशुकबीजानिकणाहविश्व-
 गोः ॥ जैलपिष्टमिदंमराचिभिः कफवायुज्वरनाशनाजनम् ॥
 ३ ॥ अथकाथः ॥ ॥ शृंगीभांगीपुष्करैर्धन्वधासयुक्तोव्याघ्रो
 संयुतः पीतएव ॥ घ्रातश्चाभिन्यासमुन्मूल्यनाशंकर्चूराद्व्यः
 शशीघ्रमेवप्रकुर्यात् ॥ ४ ॥ शरीरनिशाकणाद्यैश्शिवोषणारुणा
 दिभिः करंजशैलबिल्वमूलनिंबकटकारिकाः ॥ सभूमिनिंबकट
 काश्रुतंकषायमुत्तमं पिबन्नरस्त्रिदोषतोविमुक्तएवनान्यथा ॥
 ५ ॥ गंधर्वहस्तकमलाफलविश्वपाठाव्याध्यश्मदेदलवणोत्तमवारि
 सिद्धं ॥ काथंप्रपीतमिहसर्वगदप्रणाशितहृत्सशूलमथसर्वमदं
 निहंति ॥ ६ ॥ अभिन्याससर्पेणादष्टः पुमान्योत्थनेकैश्चयोगैर्न
 नैरुज्यमेति ॥ तदाचास्पपादौत्थथोबाललाटंसमादात्थनेरु
 ज्यलक्ष्मीमुपैति ॥ ७ ॥ ॥ अथपाठांतरम् ॥ अभिन्यासारज्ये
 षोत्रसजलचरैर्भक्षितमतिः पुमान्नानायोगैर्यदपिनहिबोधंच
 विलभेत् ॥ तदास्यांघ्रीदग्ध्वातदिहबहुवैद्यैश्चकथिताललाटंलोहै

१ हिंयुः २ आर्कवोष्णगराजः ३ गोबोयमिद्रियाणांओत्रलक्ष्मिघ्राणादीनावय
 तेतन्यतातमायुतोभवेदिति ४ मणिमंथं सैन्धवंपुष्कशिरीषस्तस्यबीजानि ५ हवि
 र्धृतः ६ गोः जलेनगोसूत्रेणाष्विमिति ७ कफवाताधिक्यादेवपित्तसत्यपिअभिन्याससं
 नानाशोभवतिनस्मादेवकफवायुज्वरनाशनाजनमित्युक्तं ८ कमलाफलबिल्वः

र्वापिरचितशलाकाग्निधमिता ॥२॥ ॥ इत्यभिन्यासचिकित्सा ॥
 ॥ ॥ अथ सामान्यविदोषसम्यक्सामान्यचिकित्सारंभस्तत्रा-
 दौसंजीवनीगुटिकाविधिः यथा ॥ ॥ विडंगपीयूषकणाशि-
 वानांशुंक्षुगगंधामलाकाक्षकणाम् ॥ विषेणमल्लान्तकसंयुते
 नसाकंचगोमूत्रस्तपेधितानाम् ॥ १॥ गुंजाप्रमाणार्द्रकसद्रसेन
 संजीविनीयंगुटिकाप्रदेया ॥ एकात्थजीर्णेत्वथवाविषूच्यांदे-
 सार्थदक्षेत्वथतिस्रएव ॥ २॥ तास्सन्निपातेतुचतस्रएवपाक्ष्या-
 स्तुसंजीवनकारिणीसा ॥ यथार्थनार्त्मीचपुराचकारधन्यंतरि-
 स्तांचकृपार्द्रदृष्ट्या ॥ ३॥ इतिसंजीविनीः ॥ गरुहिशुकणौ
 षणनिबुक्कदवमहोषधसार्धमिदंसमं बहुविमर्द्यगुरीपरिकल्पि-
 ताविविधरोगहरोपरिसेवनात् ॥ १॥ एषानंदवरीमहाप्रयह-
 रीच्याध्यो घविध्वंसिनीरयत्वेमर्द्यदिनद्वयंचभिषजैर्गुंजासमा-
 कल्पिता ॥ अंतेभैरवशब्दसंयुतहिताभीतिप्रदारोगिणांरोगा-
 णांचनिहंतिदोषनिचयंवातादिसंयादितम् ॥ २॥ ॥ अथरक्तः
 ॥ दशमूलकषायमिश्रितंभवबीजस्यचभस्मकंपरम् ॥ दश-
 पिप्यलिचूर्णसंयुतंत्रयजातज्वरनाशकारकम् ॥ १॥ ॥
 इतिसूतभस्म ॥ ॥ अथान्यत्संशोधितसूतयोगः ॥ ॥
 दैत्येन्द्ररुद्रभवबीजसमंविमर्द्यधूर्तस्यबीजमथतद्भवतैलयुक्तं
 ॥ तत्कामिनीमदविधूननमेवलोकेख्यातंविदोषहरमत्रचबल-
 युगम् ॥ १॥ ॥ अन्नेषानानि ॥ ॥ मरीचाहिबल्लीयुतंशीतयु-
 क्तंकणाहिंसुयुक्तंचशूलतथैव ॥ पुराणज्वरेरुध्यायायुगमधू-
 कंकणाविश्वमारीचजंचूर्णमेव ॥ तथाश्वासयुक्तेत्रिदोषेतु

द्वितीयः स्तवकः

२१

देयं सधूकेन युक्तं तथा द्विस्यवारि ॥ प्रमेहेतुदेयं सितं संयुतं तज्जथा
 वातदोषैरसोनाः सूताभ्यां ॥ ३॥ प्रमेहान्ध्यगस्थः प्रसिद्धस्तुलोकेऽ
 बलाभीतिदोमानवानां तथास्ति ॥ निशायांचदुग्धेन चेत्येवितोयै न
 दामानि नीमानविध्यं सकारि ॥ ४॥ अथोद्धूलनम् ॥ सर्वोच्चपुष्करमा
 गधिकाशिवाभरणनिषमहोषधलोधकैः ॥ मगधकदूलकारवि-
 कायुतैस्तनुविलिप्तमदश्चसुपेषितम् ॥ ५॥ सकटुकंचनिहंति शरी-
 रं गज्वरपिहैव च सर्वविषवर्द्धितम् ॥ चरकसुश्रुतवाग्भटकैरिदं परम
 धूलनमत्रपुराकृतम् ॥ ६॥ युग्मम् ॥ अथ बालुकास्वेदः यावा
 लुकारचर्परभर्जिताचेत्तांकांजिकैस्सिच्य च वस्त्रारवंदे ॥ निबद्धात
 त्येदन तोनराणां नश्यंति वाताश्च वलाशशूलौ ॥ ७॥ अथ सन्नि-
 पातानां परमावधिः ॥ स्यात्सप्त ७ दिग्भिं १० शान्ति २० शंभुनेत्र ३ पक्ष
 १५ तथा विंशति बाणपूर्णा २५ संख्यादिनानां च दशत्रिंशुक्तं १३
 मासत्रयं चापि ३ दिनाष्टकं वै ॥ ८॥ दिक्संख्यया १० चापि चतुर्द-
 शैर् १५ पक्षेण पक्षेण च संधिकाद्या ॥ अतिष्ठंति सर्वे पिहिसन्निपा-
 ताः पृथुस्तद्वर्जं च च दंति वैद्याः ॥ ९॥ गलिताः स्यात्संधिके वा स-
 रससकंच ७ तथा तके दिव्यमितं दिनानाम् १० रुग्दाहके विंशतिरे-
 व चान्न २० चित्तभ्रमे चापि दिनत्रयं वै ॥ १०॥ शीतांगके पक्षमितं
 च १५ पंचपूर्वा तथा विंशतिरेव चान्न २५ अतं द्राघुर्तं चापि हि कंठकु-
 व्जे त्रयोदशाहं १३ तथ्यकर्णकारव्ये ॥ मासत्रयं ३ चाप्यथ शंभुने-
 त्रे दिनाष्टकं दृष्ट्वा विनिरक्तपूर्वो दश १० प्रलापे तु चतुर्दशैव १५ वसु

ठयंजिह्वकसन्निपाते १६ पक्षंत्वभिन्वासकएव १५ सर्वैःकुतौष-
धिसुश्रुतवाग्भिराद्यैः ॥ मृत्युस्तद्वर्गमृताः शिनोपिशंकान-
कार्याक्रमतौत्रवैद्यैः ॥ १५ ॥ स्थितिरेषावरवैद्यैरुक्तमिहैवमरणं
चात्रननूनंचोर्ध्वमिहैव ॥ १६ ॥ श्रीशंकरप्रसादेननानातंत्रविचा-
रतः ॥ चिकित्सासन्निपानांसमासिचगताशुभा ॥ १७ ॥

इतिश्रीनिजगुरुचरणसरोजप्रमरकाशीनाथचतुर्वेदिकतायां
चिकित्साक्रमकल्पवल्यां सन्निपातचिकित्सापरागगंधितोद्दि-
तीयस्तबकः समाप्तः ॥ २ ॥ ॥ अथतृतीयस्तबकप्रारंभः ॥

सद्वैद्यविद्यैकनिधिंपुराणंधन्वंतरिंचामृतकुंभहस्तम् ॥ प्रणम्यकु-
र्वेत्त्यथशीतकादेर्जीर्णज्वरादेरपिसच्चिकित्साम् ॥ १ ॥ ॥ अथवि-
षमादीनांनिदानलक्षणोउच्यते ॥ ॥ अल्पोपिदोषोऽहितसेव-
नाच्चज्वरंप्रविश्याथकरोतिधातून् ॥ सचोष्णशीतादिभिरप्यका-
लकालागमाद्वैविषमः प्रसिद्धः ॥ २ ॥ अथसंततः ॥ योवासम-

स्सप्तदिनांतरालेस्थितोदशाहंचतयारजन्यां ॥ यांद्वादशाहंच-
भिषग्विरिष्वैरुक्तस्सर्वैसंततकाभिधानः ॥ ३ ॥ ॥ एकाहिकं ॥

एकंदिनंरात्रिमथोपियस्तुत्यत्कापुनश्चान्यदिनेऽप्युपैति ॥ ए-
काहिकंतंप्रवदन्तिवैद्याः श्रीसुश्रुताद्याश्चरकादयश्च ॥ ४ ॥ ॥

अथतार्तीयं ॥ दिनेतृतीयेप्रभवेन्नपूर्वतृतीयकश्चाप्यपरश्च-
तुर्थे ॥ दिनत्रयंन्यज्यचयोभवेद्वैचातुर्थिकंतंतुवदन्तिवैद्याः ॥ ५ ॥

॥ अथैकाहिकादिचातुर्थिकान्ताएकद्वित्रिदिनानित्यत्कापुनः
कुतौदृश्यंतेनपूर्वदिनेधित्यतआह यथात्यत्कादिनानांचयुग-

त्रयंचदिनंतथैकंत्यपियस्समेति ॥ किंचिच्चकिंचिच्चनिविश्यधा-

तूनामाशयं प्राप्य च दृश्यते सः ॥६॥ ॥ अथैकद्वित्रिदोषप्रकाशल
क्षणानि ॥ प्राग्दीप्तिकस्यापि बलाशमायुः कृतस्तथावातबलाशयो
गात् ॥ पृष्ठस्य शीर्ष्णं स्वथवातपित्ततृतीयकस्याभिधिस्तुलो
के ॥७॥ उर्ध्वप्रगृह्याशुभवे च वातान्मध्यं प्रगृह्याशुभवे च पित्ता
त् ॥ अधः प्रगृह्याशुभवे च पूर्वकफात्मकं तं प्रवर्दति वैद्याः ॥८॥
सोयं चतुर्थं च भवेदजस्रं चेद्वै परीत्येन च वै समेति ॥ क्वापीह तं वै
विषमं वदति वैद्याश्च सर्वे ज्वरशास्त्रदृष्ट्या ॥९॥ प्रातस्सायंत्य
ज्यमध्याह्ने कुतो ज्वरयतीत्यत आह ॥ प्रातस्त्यक्ता मध्यभागे-
विनस्य सायं नो वातद्वयं वै सोयं ॥ जातस्तिष्ठेत्सोपिश्लेषप्रदेशे
नानास्थाने द्वित्रिपुर्येष्वप्ययम् ॥१०॥ केचित्संनतकं वदंति विषमं ये
मूढतामाश्रितानान्येषां स्त्रविचेकनिर्मलदृशः श्रीसुश्रुताद्याश्च ये
॥ अन्ये ग्लानिशिरोर्निकार्श्वसाहितावेगेऽपि याते सति माधुर्यं वदे-
पि वा विरसतां ये च वते संति वै ॥११॥ अथ सामान्येन विषमज्वर
लक्षणम् ॥ ज्वराश्च ते वै विषमाः प्रसिद्धा ये सन्निपाते न समुद्भव-
न्ति ॥ यथोल्बणं तत्र च वै चिकित्सायां कज्वराणां च वदामि चाग्रे ॥
॥ वातज्वरसमदिनैस्तथैकमायूः द्वावौ वै दशरात्रिनो हि ॥ श्ले-
ष्मोद्भवोद्वा दशभिर्दिनैश्च ज्वरो नितान्तं परिपाकमेति ॥१३॥ ॥
अथ सामान्ये ज्वरे कापिशैथिल्यादिभिरसाध्यत्वं लक्ष्यते तत्किमि-
त्यत आह ॥ पित्तोल्बणो वातकफौ समौ चेत्तीक्ष्णो मृदुवर्धित
दोज्वरस्यात् ॥ तारुण्ययुक्तो न हि कापिशंकातत्रौषधं वै मृदुत-
र्पणादि ॥१४॥ अथ ज्वरणां दश उपद्रवानाह ॥ श्वासो मूर्च्छा
छर्द्यतीसारतृष्णाद्विकाकासाश्चांगभंगोरुचिश्च ॥ विद्धाहंतादि

श्रितास्तेज्वराणां विघ्नीभूतास्साहचर्याञ्जितां तम् ॥ १५ ॥
 अथ विकित्सा ॥ चमनरेचनशोधनसान्त्वनैः क्रमविवर्धितपिष-
 लिकाः ॥ सर्वैः ॥ ज्वरविनाशकरैश्च रसेस्तथा विषममाशुजघेच वि-
 धानयित् ॥ १६ ॥ लाक्षादिनैलैश्च मयूरकादेर्मांसेस्तथा क्षीरनिषे-
 षणेन ॥ ज्वरांकुशाद्यैरथवान्ययोगैर्विनाशमोतिज्वरआशुनूनम् १७
 ॥ जलदामलकामरौषधैः कण्ठयाज्याघ्रियुतश्चूतो हियः ॥ परिषीत-
 इहैव चेत्तदा विषमनाशयति ध्रुवे हि सः ॥ १८ ॥ अथ संततज्वरे ॥
 सुस्ताऽमृतानागरसारिवाभिः किराततिक्ता सुपटोलकैश्च ॥ शतं
 ज्वरं नाशयति ज्वरं तं यं संततं वै भिषजो वदन्ति ॥ १९ ॥ अथैकाहि-
 कैः ॥ द्राक्षापटोलाब्दशताब्दनिंबफलत्रयैश्चापिकृतः कषायः
 ॥ एकाहिकं चाशुविनाशयेद्द्वैबलं यथादारुगणो नितां तम् ॥ २० ॥
 ॥ अथ तार्तीयके ॥ ॥ जलदचंदननिंबमहौषधैर्नलं दधान्यमहं
 द्रुफलत्रयैः ॥ अमृतमुस्तकगोस्तनिकादिभिः शतमिदं च पटोलस-
 मन्वितं ॥ २१ ॥ समधुशर्करयामलकैर्युतं ज्वरबलं च क्षतीयदिनो-
 द्वयं ॥ विशमयेदपिशंतनुते ततश्चरकसुश्रुतवाग्भटकोदितम् ॥ २२ ॥
 युग्मम् ॥ अथ चातुर्थिके ॥ ॥ त्रिदशदारुमहौषधवासकैश्चिरशि-
 वासदिनैश्च शतं जलं ॥ समधुशर्करयाऽमलकैर्युतं विशमयेच्च चतु-
 र्थदिनज्वरम् ॥ २३ ॥ अथ रसाः ॥ अम्लेन तालं परिपेष्य लाला-
 म्रस्य पत्राणि विलिप्य तेन ॥ भक्ष्यातूर्णं च तथोस्समानमूर्द्ध्वं तथ-
 आपिशराबमध्ये ॥ २४ ॥ दत्वा च संसृज्यत दग्धं शीतं समुद्धृत्य
 च वज्रिदुग्धैः ॥ संमर्द्यत दूधरकं सुपाच्य तत्पक्वरां जाभमितं पदेयं ॥
 २५ ॥ तस्याऽनुपाने द्रवकनीरमेव ज्वरांकुशो र्धचमहानुभावः ॥ एकाहि-

कं द्याहिकमप्यजस्रं तातीयिकं तु र्यदिनौ द्वयं च ॥ १६ ॥ आतुप्रविष्टं त्व
यवेगयुक्तं ज्वरं विनाश्याशु लभे च शांतिम् ॥ सर्वज्वराणां च विनाशको
यं शत्रुस्तथा वै विषमज्वराणां ॥ १७ ॥ ॥ अथ ज्वरारिः ॥ तुल्याच
तालं द्विगुणं प्रगृह्य तस्माच्च शंबूकमथोपितं हत् ॥ कन्याद्रवैश्चापि
विमर्द्य सम्यग्गोलं प्रकल्प्याथ शरावगतं तत् ॥ १८ ॥ अग्नौ विषान्व्या
धमिरीक्ष्यशीतं गुंजात्रयं तस्मिन् प्रदेयं ॥ क्षीरोदनं शर्करया समे
तं पथ्यं तथा चात्र भिषक्प्रदिष्टं ॥ २० ॥ निहतं तिसर्वांश्चिषमज्वरांस्त
ज्वरारिनाम्ना प्रथितं तु लोके ॥ ज्वरारिणा संनिहते ज्वरे थ देयं पुनर्दो
हशमायकं चित् ॥ ३१ ॥ अथ महाज्वरारिः ॥ ॥ श्रीशंभुबीजाद्विगु
णं च देव्याभागत्रयं चाथ मनशिलायाः ॥ संमर्द्य कन्याद्रवसंयुतं ता
त्तान्नस्य सूक्ष्मे पुटके निधा ॥ ११ ॥ तद्दालुकायं त्रगतं च यामचतुष्ट
यै पाच्यततोतिशीतम् ॥ संचूर्ण्य गुंजात्रयसंमितं वै सशर्करं चाद्वै
कनीरयुक्तम् ॥ २२ ॥ देयं च दुग्धौदनमत्र पथ्यं समौहयूषं त्यथवा
पिभक्तम् ॥ महाज्वरारिः प्रथितस्तु लोके विनाशयेद् वै विषमज्वरा
न्यत् ॥ ३२ ॥ ॥ इति महाज्वरारिः ॥ ॥ अथ रामबाणः ॥ ॥
रंभाद्रवैर्भाषितं तालं सितयायुकपथ्ये दुग्धं भक्तं समेतं सितया
त्रा ॥ सुद्धामानं तद्विषमघ्नं प्रथितं वै यद्दहाणो रामविमुक्तो ज्वरशत्रुः
॥ ११ ॥ भूताभिषंगं प्रवदंति केचिज्ज्वरं तथान्ये विषमपुराणः ॥ तेषां
मतेनायविधूपनादिब्रुवेतथा चान्जनयंत्रमंत्रान् ॥ १२ ॥ तत्र तावद्दू
पः ॥ महिषं सर्पपकुष्ठशिवाकृतं सपितुमंददलैरथ वंशजैः ॥ सघृ
तधूपनमेतदुदीरितं विषमनाशकरं च परं यतः ॥ १३ ॥ अथांजनम्
॥ ॥ कणाजान्कणान्वैशिलासैधवाभ्यानि घृव्याथ तन्नेत्रयोरंज

नंस्यात् ॥ विनाशाय शीतज्वराणां विशेषान्नचैवान्नचिंतापु-
 राणोः कृतं यत् ॥ १॥ ॥ अथ च नोषधिधरणविधिः ॥ ॥
 अपामार्गजाता जटासप्तसूत्रैस्सुरक्तेरवेर्वासरेचापिकट्यां
 ॥ निबद्धाथ तार्तीयकं नाशयेद्देनचैवान्नचिंता क्वचित्कापि
 कार्या ॥ १॥ ॥ अथ यंत्रम् ॥ स्वस्ति श्रीमत्कोणपानाम-
 धीशो लंकापुय्यं भीषणो यो विपूर्वः ॥ आज्ञामेतां दापय-
 त्येवरेरे पापिष्ठास्मत्सन्निधिं शीघ्रमेहि ॥ १॥ स्वीयं स्थानं-
 त्यज्य नो चेज्ज्वरत्वमन्यत्किंचिद्गर्वलेशो भवेत्ते ॥ आस्तांत-
 द्वै चन्द्रहासाः ॥ मिथेन रघुद्वेनैव त्वच्छिरः कुंतयामि ॥ २॥ आ-
 ज्ञापत्रं प्रेषितं सद्य एव पश्यन्तो वामन्यं सेचेत्तदा वै ॥ न्हौं न्ह-
 न्ह हस्तर्हि दुष्टस्वभावत्रासं दत्वा त्वांच नाशं नयामि ॥ ३॥
 विषमोहमिति स्वचेतसा बहुगर्वं च कदापि मा वृथाः ॥ इहरेत्र
 भवादृशामयाक्षणमात्रान्निहितान चापरे ॥ ४॥ अंगवंग-
 कलिंगेषु सौरभ्रमगधेषु च ॥ वाराणस्यांच यद्वृत्तं तन्न स्मर-
 सिरेज्वर ॥ ५॥ विभीषणेन प्रहितं ज्वराय पत्रं विलिरव्याथ-
 निबद्धबाहौ ॥ विनाशनं स्याद्विषमज्वराणां पुरातनैर्लक्षि-
 तसत्प्रभावम् ॥ ६॥ पुरातन ग्रंथेषु स्वस्ति लंकातकोणपा-
 धिपतिरित्यादिलिखितं परमत्र कल्पितं श्लोकानवलोक्य
 कापि चिंतान कार्या यतोत्र विभीषणलिरवतिमिव त्रोटक-
 मेवमंत्रौ तु पुरातनावेव कृतौ श्रीभीष्ममाचुत्तरभूमिशांयी-
 पुत्रेण हीनस्तु मुनिर्ममार ॥ तिलोदकं तस्य कृते च दद्यादेका-
 हिकाद्वैत्रसितो भवेद्यः ॥ १॥ ॥ इति त्रोटकमेकाहिके ॥

॥ अथ चातुर्थिकेन स्थम् ॥ ॥ शिरीषपुष्पोद्भवकल्कयुक्तं
निशाह्वयं चाज्यसमन्वितं ॥ चातुर्थिकेन स्थमिदं प्रगृह्यत
स्मादिमुक्तस्तुभवेदजस्त्रम् ॥ १॥ अथ च ॥ चातुर्थिक
ज्वरहरं हि किमत्र चान्यद्वावादृते मुनिरुद्धवपत्रजातात् ॥
नस्य प्रकल्य च न सिप्रतियोजयेच्च सर्वेषु तत्र निचयेषु पि
प्रणितं यत् ॥ १॥ अथ च ॥ अगस्त्यपत्रसंभवं
रसं च नस्य वन्नरो न सिप्रगृह्यत त्ववित्ससत्यवैनलीकरः ॥ ज्व
रं चतुर्थवासरप्रभूतमप्यसौ हठा निहंति सर्वविन्नथाग्निसं
चयं जलं यथा ॥ १॥ अथ च ॥ विडालविष्मानवल्लोम
शंगं वृषस्य सर्पस्य च कंचुकत्वक् ॥ वंशस्य निर्माल्यमथात्र
शंभोर्मथूरपिच्छं च वचायवाश्च ॥ १॥ बाल्हीकसिद्धार्थकमू
तकेशीमरीचसंघं सममाजमूत्रैः ॥ संपेव्यपश्चाच्च घृतेन यु
क्तैर्विधूपनयैर्विषमान्निहंति ॥ २॥ डाकिन्यश्चाथ शाकिन्यो
वेताला ब्रह्मराक्षसाः ॥ माहेश्वरेण धूपेन ते सर्वे यांति सत्वरम्
॥ १॥ ॥ इति माहेश्वरधूपः ॥ ॥ विषमपीडितदेहयुतस्य वैशि
रसि चापि निधाय करं हियः ॥ परिजपेद्भरिनामसहस्रकंसवि
जयेच्च तदा विषमज्वरम् ॥ १॥ ज्वरे च कस्मात्पुर्वशीतिमेव दृश्य
त इत्याहः ॥ यदा लगतोऽश्लेषावातो नराणां तदा शीतकं पा
दिकं दृश्यते च ॥ तयोश्शान्तये पि नमंते प्रविष्टं तु शीतज्वरे
दाहयुक्तं करोति ॥ १॥ पूर्वदाहो न्ने शीतं च कुत इत्यत आह
॥ यदा लगतं कापि पि नमवेदं तदा दाह एवात्र पूर्वततश्च ॥
द्वयश्लेषावायोश्च शीतं करालं समुत्पादयेद्दाहनाशं विधाय ॥

॥२॥ उभौ दाहशीतादिकौ यौ तु लोके तयोः कष्टसाध्यौ च दाहा-
दिको यः ॥ क्रिया दाहयुक्ते तु पिनोदितैव तथा शीतकादौ तु नू-
त्यग्निसेवा ॥ १॥ देहार्धयोः शीतोष्णत्वं च कुत इत्याह ॥
देहे विदग्धे न्नरसे यलाशपित्ते स्थिते चापि यदा भवेताम् ॥ तदा
र्द्धशीतं हि यरंतयोष्णं देहार्धकंचापि भवत्यवश्यम् ॥ ४॥ ना-
भ्यधस्ताद्यदा शीतं तदा प्रातर्विरेचयेत् ॥ वामये च विलोक्या-
थ नाभेरूर्ध्वं च शीतलम् ॥ ५॥ सकलदेहे चोष्णत्वं करपादयो-
श्शीतत्वं च कुत इह ॥ श्लेष्मायदा कायगतश्च दुष्टः पित्तं तदंते-
च यदा स्थितं वै ॥ तदोष्णात्ता स्यादखिले पिगात्रे शैत्यं तदापैक-
रपादयोश्च ॥ ६॥ तरयोपचारः ॥ ॥ तुलसीदलनिर्गतं जलं
मरिचैर्युक्तमिहैव लेपितम् ॥ करपादगतं तदैव तदखिलं शैत्य-
मिदं हि नाशयेत् ॥ १॥ यदि चापि निपीयते क्वचित्तदो हो नाश-
यति कुत तदा ॥ जठरास्थितं शैत्यमंत्रयै न हि चित्रं च पुरा तनोदि-
तम् ॥ २॥ अथ शीतार्तिस्तुते काथः ॥ शुद्राधान्यमहोष-
धामरुतातिर्चेन्द्रभाङ्गीर्द्रजमुस्तापद्यकरक्तचंदनधरा निवै-
स्स निवैरपि ॥ काथंचापि यदोलपुष्करवृषैस्संसाधितं पायये-
च्छीतार्तिं ज्वरशान्तये च कथितं वैद्यैः पुराणैरपि ॥ ३॥ ॥ अ-
न्यत्र ॥ मृगनाभिपिलिसपीवरस्तनपंकेरुहकुड्मलांचिता
॥ सुवतीस्वत्सदाभिलिंगिता बहुशीतार्तिविनाशतूलिका ॥ १
॥ अथ कुड्मदाहादिके फलेयः ॥ बदरदाडिमलोधकपित्तकै-
स्थचर्निबुकनीरसुपेषितैः ॥ शिरसिलेयनतस्तु नृणां तृषादं-
वधुरप्यपरं विलयं व्रजेत् ॥ १॥ कृत्वा चेद्बहुलोपायांस्तु ददाहं

दिनशाम्यति ॥ तदा जलमधुयुतं पिबेत्तच्छांतयेगदी ॥ १॥ वमनमे-
 वतदातुकरेति योजयति दाहत्वादिगणां स्तुतः ॥ न हि यदा वम-
 नंतु भवेत्तदा मदनजातफलमधुना पिबेत् ॥ २॥ अथ जीर्णज्वरः
 ॥ ॥ पक्षादेकादूर्ध्वमत्रापि नाशं नो वागच्छेत्तं ज्वरं जीर्णमाहुः ॥
 नाशं मांसस्याथैव वर्णमत्र वेगो मन्दश्चानुबन्धेन युक्तः ॥ १॥ शू-
 हाभिसादेन युते तु जीर्णज्वरे तु छिन्नोद्वेग एकरवः ॥ सपिप्पलीक-
 स्तु शतः कषायः सपिप्पलीकस्तु सुदस्तथैव ॥ २॥ निर्दग्धिका ना-
 गरदेव वल्ली पांचालि चूर्णां न्वितसत्कषायः ॥ जीर्णज्वरारोचकका-
 सयुक्तश्वासं शिरोर्निज्ज्वविनाशयेद्दे ॥ ३॥ द्राक्षाः मृतानागरनि-
 वशं गीपाठाशदीवालकनीरदैश्च ॥ तिक्ताधरानिंबदुरालभाभि-
 धीन्याककोशीरकपुष्करैश्च ॥ ४॥ व्याघ्रायुतोगोस्तनिकासमे-
 तैः कायं कृतो लोहितचन्दनाढ्यः ॥ जीर्णज्वरारोचककासयुक्ता-
 नश्वासस्तथा वै श्वपथुं च हन्यात् ॥ ५॥ ॥ अथ तालीसाद्यं-
 चूर्णम् ॥ तालीसा बज्ज जीर्णजीरकयुते शरंगीशिवागोस्त-
 नीचातुर्जातकदुचया मरुलतासत्त्वैरुशीरादिभिः ॥ सुस्ताकौमु-
 दबीजचन्दनशदीवंशोद्वेलायुगेः कूटं शक्नोति सितान्वितं प्रश-
 मयेज्जीर्णज्वरारोचकान् ॥ ६॥ काशश्वासशमाय वैद्यनिकरै-
 र्भृगुपुराकल्पितं पित्तश्लेष्मसमुद्भवांश्च निखिलान्व्याधींश्च
 शान्तिनयेत् ॥ तस्मात्सेव्यमिदं प्रभातं समये वैद्येन दत्तं तु वै-
 सदीप्य भिसयो हि सो जनरुचिं दीर्घांसमुत्पादयेत् ॥ ७॥ ॥
 चूर्णम् ॥ अथ रसादिधातुगतज्वरलक्षणविकित्साः क्र-
 मत्पथप्रपथगलिरव्यंते ॥ तावद्दसधातुगतज्वरलक्षणं ॥

लहदयव्ययनंचगौरयंसदनंचर्द्धियुतंत्थरोचकम् ॥ रसधातुग-
 तेत्विदं हि वै नियतं दैन्ययुतंचलक्षणम् ॥ ८ ॥ रुधिरगतलं ॥
 रुधिरस्पचछर्दनं भवेदपि दाहः पित्तको ह्यमं यदा ॥ बहुमोहयु-
 तंचयैतदारुधिरेचापि गते हिलक्षम् ॥ ९ ॥ मांसगतलं ॥ रक्त-
 षीवनमूत्रकृच्छ्रसहितापीडाचतृष्णा रुचिर्ग्लानिर्मोहसमन्-
 वित्तश्च दययुस्तदस्य लापो भवेत् ॥ एतन्मांसगतज्वरे गदहरे-
 र्यैद्यैः सदा लक्षितं तस्मात्तु क्षणमेतदेव पित्तकैरावेष्टितं बहु-
 ॥ १० ॥ मेदोस्थिमज्जागतस्थ एकेनैव पथेन लक्षणं ॥ मूर्च्छास्वे-
 दः प्रलपनमथो ग्लानिरेव मेदोयाते चाथो बहुदिनपरैरस्थिगेना-
 स्थिमेदः ॥ गात्रक्षेपः श्वसनकसनेकूजनंचाथमज्जायाते हि काश्च-
 सनकसनं मर्मपीडांगशैत्यम् ॥ ११ ॥ अथ शुक्रगतलं ॥ ज्वरेशुक्र-
 गेशुक्रमोक्षोजनानांतथैवाथ शोफोरिपौ देहयाते ॥ तदा मेव जं-
 जान्हृयो नीरमेव नमशं भवेऽन्यन्न किंचित्ततोस्ति ॥ १२ ॥ अथ-
 चिकित्सा ॥ रसस्थंतु ज्वरं प्राजो जयेद्दमनलं घनैः ॥ असृग्जातं
 शिरामोक्षसमशीतललेपनैः ॥ १३ ॥ मांसगंश्च तथा प्राजैर्जेष-
 स्तीक्ष्णविरेचनैः ॥ मेदोगं मेदसो नाशकारकैश्च स दौषधैः ॥ १४
 ॥ अस्थिगेवातशमनीक्रियाकार्याभिषग्वरैः ॥ वस्तिकर्मत-
 थाभ्यंगमर्दनादिकमेव हि ॥ १५ ॥ सितोपलाद्यंचूर्णम् ॥ वं-
 शीसिताद्याथ कणातदर्धात्रुदिस्तदर्धाप्यथ त्वकृतदर्दा ॥ सं-
 चूर्णयन्तन्माक्षिकसंयुतंच सितोपलाद्यं हि गदप्रहारि ॥ १६ ॥ क्ष-
 यं याश्च शूलंश्च जीर्णज्वरान्वैतथारक्तपित्तं च यथा श्वासकासाच्च
 ॥ तथा चाग्निमांसारुची दाहपूर्वा विनाशनं यत्प्राशुपुष्किरो-

रोति॥ युग्मम् ॥ १७॥ अथ ब्रह्मास्त्ररसः॥ गौरीरजश्शुद्धं
मिह त्रिभागं भागेकमानं भवबीजमस्म ॥ विषं त्वहेस्तत्सममे
वचाथ त्रिभिस्समैर्विषमत्र शतहम् ॥ १८॥ सर्वैस्समंचोषणम
त्र दत्वा तो वच्छिलायांच शिलास्ततेन ॥ संपेष्य पश्चाच्च निधा
यरत्वे विधित्वा चापि वदामि चाग्र्ये ॥ १९॥ वराहपितैरथ के-
किपितैस्त स्तुतत्मा हि विपित्तमुक्तम् ॥ पुनः पुनर्मर्द्यं च सप्तवारं
पृथक्पृथगैकमतस्ततस्तु ॥ २०॥ पुनर्लंगली देवदालीचकी
लातदा चार्द्रकं वै पृथक् सर्वमेव ॥ प्रपेष्य पृथग् द्वावमासांच द-
त्वा पुनर्वा पुनर्धर्मशक्कं विमर्द्य ॥ २१॥ तदित्यं द्वपैरेकविंशत्य
कारं पृथग् दर्दितं तद्दिगुं जंचनासा ॥ प्रगृह्या शुभृत्युं जयेद्वाथ सु-
क्ता तदा पथ्यमत्रास्ति दध्यौदनं वै ॥ २२॥ सर्वोदरव्याधिहरो
जनानां सर्वज्वराणां हि विनाशनम् ॥ ब्रह्मास्त्र एष प्रथितस्तु-
लोके मृतं जनं जीवयति भवं यत् ॥ २३॥ नैतद्ब्रह्म न स्य मे वात्र जं-
तुन्मृत्योरास्ये संगता न्योचयेद्यत् ॥ एतन्न स्यंगृह्य दध्यौदनं हि
मस्य किंचिन्नान्यदेवात्र नूनम् ॥ २४॥ पाणौ कृत्वा यस्तु वैद्या
धिराजो राजा गोष्ठीमध्यगस्तत्र तिष्ठत् ॥ किंचि किंचि सत्ययं-
कापि काले दत्वा सम्यङ् भ्रान्त्यतामेति सद्यः ॥ २५॥ इति ब्रह्मा-
स्त्रोरसः ॥ ॥ अथ पूर्वलिखितानां ज्वरोपद्रवाणां चिकित्सा ॥
ज्वरोहितं यत्तु स दोषधं स्यात्तेनैव सर्वानपि वैद्यवर्यः ॥ जयेज्ज-
रोपद्रवदुष्टसंघातुपद्रवाणां च विनाशनं यत् ॥ २६॥ वसिष्ठा
दाहावतिसरणा हि केचनितरां ज्वरे वै दुःसाध्या बह्वगदहरेश्वा-
प्यभिरतम् ॥ शिवाकदीद्राक्षानलदकृतमालैरपिशृतः सरेणुः

रसपीतप्रशमयतिति मूर्च्छाज्वरकृतां ॥ २७ ॥ ससैंधवंकेशरमा
 तुलुंगफलोद्भवैर्विरुचिर्निहन्ति ॥ ससैंधवंचापितथैवनीरनस्ये
 नहिक्वाचनिराकरोति ॥ २८ ॥ इत्यरुचिर्हिक्वाचिवा ॥ अथश्वा
 सकासयोश्चि ॥ शृंगीगर्दभशाकपुष्करकटीमुस्ताकणाशे
 षजैर्लेहोवैमरिचान्वितः प्रशमयेच्छासंमधूकान्वितः ॥ वैदे-
 हीचरणान्विताक्षसहिताविश्वान्वितामाक्षिकैर्लीढाकासस
 मायचाथविहितस्सिंहोमधूकान्वितः ॥ २९ ॥ दाहे ॥ विदारि
 कादाडिमबीजपूरलोधावितौमूर्ध्निक्तः प्रलेपः ॥ विनाशकः
 स्यादवथोर्हिपूरजयत्यसौष्मांतिमवन्नचित्रं ॥ ३० ॥ तद्दाह
 चिकित्सा ॥ शीतंययोमधुयुतंचनिपीयकंरुमारभ्यचाशुय
 दितद्वमनंविदध्यात् ॥ पश्चात्सुरवेक्षौद्रवराग्रलाजांसर्षप्रतर्ष
 प्रशमायदद्यात् ॥ ३१ ॥ छर्द्यां ॥ जलदचंदनवालकनीलिका
 यदिचमाक्षिकयोगयुतांपिबेत् ॥ अथगुडुचीरसंमधुनान्वितं
 यदिपिबेदपिच्छर्दिविनाशनम् ॥ ३२ ॥ अन्यच्च ॥ सन्नन्दनाश
 कंरयासमेताविष्णूक्षिकाणामधुनावलीढा ॥ सगैरिकावाक
 दुकाबलीढाज्वरोद्भवच्छर्दिचयंनिहन्यात् ॥ ३३ ॥ ज्वरातिसारे
 ॥ वत्सादनीवत्सकषूमिनिंबविश्वविषाभिश्चसनीरदैश्व ॥
 ज्वरातिसारप्रशमायपेयः कृतः कषायोमधुसंयुतश्च ॥ ३४ ॥
 ॥ अन्यच्च ॥ ॥ अमृतातिविषाजलदेन्द्रयवान्धरणीपिचुमं
 दसुशुंठियुताम् ॥ परिपेक्ष्यशृतानपिकोनपिबेदतिसाररिपू
 न्ज्वरनाशकरान् ॥ ३५ ॥ तृष्णायां ॥ रज्जतेनविनिर्मिताय
 दागुटिकावैसुरवपद्यधारिता ॥ नहितर्हितृषाज्वरेनृणांबहु

बाधांचकदापिसंदिशेत् ॥ ३६ ॥ अन्यच्च ॥ त्वक्पत्रकोशीर-
 कचंदनैलाचूर्णसितामाक्षिकसंयुतञ्च ॥ लीढंविदोषोद्धवतुङ्गि-
 नाशोसार्थीकृतवैबहुवैद्यसंघैः ॥ ३७ ॥ अथज्वरेशोधनंयथा-
 ॥ संसैधवंपिप्पलिलिचूर्णयुक्तंजलंहिपीत्वातुतनोविछर्द्य ॥
 विरेचनंचत्रिफलाकणाभ्यांश्यामान्निवृत्तेशरमाक्षिकैश्च ॥ ३८-
 ॥ सितायुतैःशोधनमेतदेवदेयंचमध्येन्ह्रियदाज्वरश्चेत् ॥ संशो-
 धनार्हंचविलोक्यपूर्वसामज्वरेकापिनदेयमेव ॥ ३९ ॥ अथज्व-
 रचिकित्सायांकृत्याकृत्यविवेकोयथा ॥ पक्वेदोषेशोधनंचापि-
 कृत्वावारंवारंचेत्यवर्त्तेन्मलयत् ॥ तस्योपेक्षानैचकार्याभिष-
 ग्गीरोध्यंतद्वैचातिसारोक्तयोगैः ॥ ४० ॥ क्षीणोयातेमानवेचा-
 ज्वरेणनोवादयच्छर्दनंरेचनंवा ॥ कामंदुग्धैर्वाभिरूहैश्चतस्य-
 कार्याशुद्धिस्तन्मलंचापिपात्य ॥ ४१ ॥ तत्रदुग्धदानेविचारः ॥
 पित्तानिलान्तैर्यतिसारयुक्तेःसंस्कृतंशीतलमेवदुग्धं ॥ पीतं
 सुधाकलमथोहितञ्चतारुण्ययुक्तेःसकफेविषंस्यात् ॥ ४२ ॥
 पयश्शुद्धीद्राक्षायुतमथसखाज्जूरकघृतंसखंडंसंसिद्धंयद्दह-
 पिषतिस्वार्जितमहो ॥ तदातृष्णांतीव्रांजयतिबलवीर्यैंचल-
 भितेनलोकेदुग्धाद्वापरमिहपरंपौष्टिकमलं ॥ ४३ ॥ अथाथ-
 बुक्कज्वरमिदानलक्षणंविचिन्ताच्च ॥ अमाद्यन्नशापाभिचा-
 रादिकामप्रकर्षातिचिन्तानिशोकादिजाताः ॥ ज्वराःक्रोधभू-
 तप्रहाधैरनेकैःप्रजातास्तथाऽऽगंतुकाएवसर्वे ॥ ४४ ॥ अ-
 मजेषु ॥ अश्वारूढोरुत्थदुग्धसिताम्यपीत्वामर्त्यःपादचारी
 सुभोज्यः ॥ नागारूढोर्मैथुनंचापिकृत्वालोकारूढःस्वापनसौ

रव्यमेति॥४५॥ शाखाभिचारजेषु॥ ॥ शाखाभिचारप्रभव
 प्रभूतग्रहादिभिश्चापिबहुप्रचदः॥होमादिभीर्मन्त्रजपैश्च
 दानैर्विशेषतो जेयइतिप्रतिज्ञा॥४६॥ कामक्रोधादिजा
 तेषु॥ ॥ ज्वरं कामजं क्रोधमुत्पाद्यजेयंतथा कामजं क्रोधमु
 त्पाद्ययत्नात्॥ इहग्रंथभूयस्त्वभीत्यानयद्वैतदेवान्यतंत्रानि
 लोत्पापकार्यम्॥४७॥ अथविगतज्वरलक्षणानि॥ त
 नौलघुत्वंक्रममोहतापशांतिर्मुखेपाकमथोद्दिशीर्षे॥कं
 दूक्षुधास्वेदसमुद्भवश्चज्वरेगतेचंद्रियसौष्टवंस्यात्॥४८॥
 ॥ अथासाध्यलक्षणम्॥ ॥ प्रतृष्टरोमा बहुलोहिताक्षः
 श्वसन्मुखेनैवतृदाशिवास्त्रम्॥संधारयन्निहकृतियस्तृषा
 तैर्ज्वरेयमंगलुतिशीघ्रमेव॥४९॥ जयतिजयतिवाणीश्री
 गुरूणां मुखवस्था सकलबहुकविद्यासौरव्यसंपत्पदात्री॥
 जयतिजयतिचास्मज्जन्मसाफल्यकर्त्रीगुरुचरणसरोजो
 दूतधूलेः कृपायां॥५०॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणसरोजमि
 लिंदचतुर्वेदिकाशीनाथकृतायांचिकित्साक्रमकल्पवृत्त्या
 शीतज्वरजीर्णाद्यनेकज्वरचिकित्सापरागंगधितस्तृतीयः
 स्तवकः समाप्तः॥३॥ ॥ अथातिसारः॥ ॥
 नत्वाभवानीतनयंगजास्पंशीतांशुमौलिंचगुरुंस्वकीयम्
 ॥ ब्रूमः प्रतीकारमथोतिसारातंकस्यतद्ब्रूहणीगदस्य॥३॥
 ॥ तावत्सामान्यनिदानम्॥ व्यसैः समस्तैरपि दोषजा
 तैर्क्रोधाद्भयाच्चापिपुरीषरोभात्॥ बहून्पानाज्जडभोज
 नाच्चस्थान्मानवानामतिसारषट्कम्॥३॥ तावद्वातजल

सणचिकित्से ॥ अरुणाफेनिलरुक्षमलानियोत्यजतिचा
 पिसशब्दमिहाः ॥ मतः ॥ कियदतीवरुजात्यमहात्यकान्य
 यन्वायुभवस्तुमुहुर्मुहुः ॥ १ ॥ चि० सूतान्मृताच्चापिचतु
 र्गुणाद्विबीजंभवान्यास्तुनिधायखल्वे ॥ संपेक्ष्यतेनैवचपू
 रणीयावराटिकामुद्वचटंकणेन ॥ ४ ॥ भांडेनिरुध्याथवि
 पाच्य शीतंस्य लोकनाथाभिधमेतदेव ॥ तदेदुंजामित
 मेवदेयंवातातिसारैरमधुनाऽनुपानैः ॥ ५ ॥ अथानुपानम्
 ॥ ॥ जलदविश्वचचातिविषादिवप्रभवकाष्ठशतंहिजलंन
 रः ॥ अनुपिबन्नपिवातसमुद्भवजयतिचाप्यतिसारबलंम
 हत ॥ ६ ॥ अथपित्तातिसारलक्षणचिकित्से ॥ पित्ता-
 तीतंदूर्वयासन्निभंचरक्तंतद्वत्पायुपाकेनयुक्तम् ॥ तृण्य
 मूर्छादाहयुक्तंचसामंदृश्यंसम्यग्रेचितंचातिसारैः ॥ ७ ॥ ॥
 पित्तचिकित्सा ॥ श्रीशक्रजयवांभोदवालुकातिविषा-
 शतः ॥ काथोह्न्यादतीसारंसामंमायुसमुद्भवम् ॥ ८ ॥ ॥
 अथकफातिसारनिदानेचिकित्से ॥ श्वेतंस्निग्धगौरवा-
 रोचकाभ्यांयुक्तंतद्वत्सिच्छलंशीतलंच ॥ श्लेष्माकोपान्मंद
 पीडासमेतंजेयंसम्यक्साध्यतेनात्रचिंता ॥ ९ ॥ चि० ॥ च
 पिकातिविषाचालविश्वाश्रीगदवत्सकैः ॥ त्वक्पथ्यासहि
 तःकूटश्लेष्मातीसारनाशनः ॥ १० ॥ अथद्वंद्वजातपि
 त्तजलसणचिकित्से ॥ पक्वान्द्रवसंनिभंचपततिकाशं
 त्यनीरप्रभंमूत्रंचापिचवायुमायुजनितेऽतीसारकेनिश्चितं ॥
 विड्दाहेनसमान्वितान्बहुधापीडान्वितातत्रवैदेयंतदुल

वारिचेन्द्रजवचादेवदुसुस्ताविषैः॥११॥ वानबलासिज०॥
 नित्यंगुडुडशब्दसंघसहितचातेबलासान्वितेपीडासंधिषु
 मन्दगन्धसहितांविडुफ्नांतिमोहक्कुमाः॥ देयश्चात्राभिषग्वै
 अनितरावित्वाब्दद्युठीत्वचापथ्याचित्रकवालवत्सकविषा
 तुल्यैः कषायंरुतम्॥१२॥ पिन्नकफजल०चि०॥ सवेदनं
 पिछिलमन्दवंगद्वयंमलंपारलमत्रदेयम्॥ क्षुत्तुष्टुतेपित्त-
 बलाशजातेमू र्वाविषावत्सकमेघनीरम्॥१३॥ अथस
 न्निपातजल०चि०॥ तंद्रामोहत्तृषास्यशोषदयपुःस्वालाव
 लीदुःसहोतीसारशिशुचुट्भीरुनिवहेदुःस्साध्यएवद्रुतम्
 ॥ दोषाणांभितयोद्भवोप्यतिबलोलिंगैश्चसर्वैर्युतोदेयान्नात्र-
 शिवागुडेनसहितामेघान्द्विश्वायुता॥१४॥ अथसामा
 न्यत्रिकित्सा॥ कञ्चरादाडिमीजंबूशृंगादकानांमुषत्रैश्च-
 विश्वान्द्वार्हिषकैश्च॥ श्रीयुतंसुश्रुतचारिगांगानिरुध्यायु-
 नःकोतिसारोवराकोत्तिष्मौ॥१५॥ कंचरादिः॥ कुटजा
 तिविषाघनवालमदाकुसुमैश्चसदाडिमलोधयुतैः॥ शतनी
 रमिदंत्थतिसारहरंयदिलोहितचन्दनयुक्तमहो॥१६॥ कुट
 जादिः॥ पीयूषविश्वातिविषान्द्वकानिनिष्येध्यनीरेणाचयेश
 तानि॥ आमातिसारस्यशमायपीतान्यरोचकस्यग्रहणीगूद
 स्य॥१७॥ अथेन्द्रयवाद्यंचूर्णम्॥ ॥महेन्द्रविश्वचित्त्वलो
 धमेघचूर्णसंयुतंगुदंगदं चशात्मलीप्रभूतमप्यहोहरात्॥
 निपीयतक्रसंयुतंनिहंतिचापिसत्वरंनरोतिसारमुद्धतंनचा-
 स्तिचित्रमत्रै॥१८॥ अथरक्तातीसार॥ निदानल०चि०॥

पिताधिस्येपिनसंवर्द्धनं यदुक्तं तद्वै रक्तपित्तौ प्रकोप्य ॥ कुर्यान्नु-
 णारक्तपित्तौ तिसारं रक्तस्त्रावं लक्षणं तत्र लक्ष्यम् ॥ १९ ॥ जम्बाश्च
 धात्री सुमतः समूहं शिलास्थमापेभ्यः शिलासुतेन ॥ निष्पीडय
 बल्मेण रसं च दुग्धेऽजाजे विपाच्यार्थस एव पीतः ॥ २० ॥ रक्ता
 तिसारप्रशमाय नूनं मधूपयुक्तो हितथैव चान्यत् ॥ गुडान्वितं
 बिल्वमथापि सुक्तानामपि रक्तस्य न विदुस्ततोऽस्यात् ॥ २१ ॥
 अन्यच्च ॥ हैयं गवीनं मधुनान्वितं च सितासमेतं हि गवां नरोयः
 ॥ रक्तातिसारं च जयेद्विषोऽपि सुनक्ति नित्यं न हि चित्रमत्र ॥ २२ ॥
 ॥ अथान्नातिसारनिवृत्तिः ॥ अन्ने जीर्णे दोषसंघाः प्रचुद्धा
 धातुकोष्ठे क्षोभ्यत इन्मलांश्च ॥ नानावर्णाश्चैकशस्सारयन्ति
 पुक्ते शूलैरक्षजे चातिसारे ॥ २३ ॥ श्रीवत्सविश्वानि विषाय
 वाब्दवाल्हीकवित्रैश्च शतः कषायः ॥ अन्नातिसारप्रशमाय
 पीतश्चित्रं न चैवात्र वदन्ति त्रैद्याः ॥ २४ ॥ अथ छर्द्यातिसारनि-
 वृत्तिः ॥ समानवायुः कुपितो यदोर्द्धमायुस्तथा धोहिमलेन
 येद्वै ॥ बीध्यस्तदा छर्द्यतिसार एव पीडा न्वितः श्रुर्दिसमेत एव
 ॥ २५ ॥ बिल्वचूतास्थिसंजातं चूर्णं शर्करयान्वितं ॥ अवलीढं
 मधुयुतं छर्द्यतिसारनाशनम् ॥ २६ ॥ अथ तृष्णातीसारः ॥
 तृष्णानिरोधाद्ब्रह्मतापतोऽपि मायुः प्रकुप्यार्थमलेन राणां ॥
 संद्राव्य पश्चाच्च करोत्यवश्यं तृष्णातिसारं न हितं चित्रम् ॥
 २७ ॥ ॥ जम्बाश्च पत्राणि वटाचरोहमुशीरमेतान्सकलान्वि-
 मर्ष्य ॥ तृष्णातिसारप्रशमाय कुप्याद्रसं कषायं त्यज्य वापि चूर्णं
 ॥ २८ ॥ क्षौद्रान्वितं तदुत्तवारियुक्तं ज्वरातिसारं च वमिसमूची

रक्तस्रुतिच्छर्दित्वाद्यनेकान्व्याधीस्तथाशीघ्रतरंनिहंति॥३८॥
 ॥युग्मम्॥ अथशोफातिसारः॥ श्लेष्मानिलौघर्मणिसं
 स्थितंचशोथंससुत्याद्यततश्चमायुः॥समानवायोश्चसहा
 यमेत्यशोथानिसारंजनयेदजस्रम्॥३९॥जन्तुधपःठातिवि
 षाकलिंगदेचदुसुस्तामरिचैश्शृतस्तु॥शोफातिसारंशमये-
 ल्कषायोचन्हृषथाचाहुतिसंघमेकः॥४०॥ अथमलक्षयजः
 ॥ चोदीप्तिवह्निश्चमलक्षयेपिविषंसफेनांविमृजेच्चतत्र॥दे
 यंहिसुंठीसहितंतुतक्रंतैलंघृतंवाथपयोगुडंवा॥४१॥ अथ
 कृमिजः॥ यदामाशयेचाथपक्वाशयेपिप्रवृद्धंहिस्तंचछ-
 र्दिर्मवेच्च॥अपानेतुकंडूपुरीषेकमीणांतदादर्शनंजंतुजाता
 तिसारे॥४२॥ सप्तचलंशीर्षफलस्यमज्जांविडंगतिकैश्च
 यवाहिबीजं॥जवानिकाशफत्रतरांबुस्कंठीकृम्यातिसारेच
 सतक्रमेतत्॥४३॥ अथज्वरातिसारे॥ शूनिबंविश्वाति
 विषागुडीचीधान्याब्दपाठारुणचन्दनैश्च॥संवत्सकोशीर
 कपालकैश्चज्वरातिसारप्रशमायनीरम्॥४४॥ अथातीक्षा
 रोषद्वयाः॥ गुदेहाहोषाकोनिसृतिरपिपांयोश्चपतनंज्वर
 च्छर्दिश्शोथेस्तृडतिगुदपीडाचनितराय्॥महाशूलंचाथोवि
 विधवरयैद्यैश्चकथितात्यतीसारेदुष्टाबह्वचहृतूपद्रवंगणाः॥
 ॥४५॥ अथसुददाहयाकयोश्चि॥ यष्टीपलंमधुकैस्तुश
 तंहिदाहेनीरंहीतंहिरुदधावनशृङ्गकारि॥लागीययश्चगुदपा
 कयुतस्पजंतोःखंडान्वितंमधुयुतंपिबतंस्सुरवाय॥४६॥ ॥
 अथनिसृतौघंशेच॥ स हृतंकोलगांगेरीविश्वादिधियुतंश-

सैधवेनान्वितंतद्द्रुसंपलसमुद्भवम् ॥ ४६ ॥ एतदामंतुसंपाच्य
 विशब्दसारपेचमलं ॥ लघुनापञ्चमूलेनपथ्यञ्चान्ननियोजये
 त् ॥ ४७ ॥ श्रीदाडिमीतक्रकपित्तजीरेणगिरिकाद्यैःपरिकल्पि
 तं च ॥ मुक्तायवागूर्पहणीविकारेसंपाच्यचामंशकृदेवकुर्या
 त् ॥ ४८ ॥ सुपथ्यसंसेवनमेवचात्रयद्वेषजं वैभिषजोवदन्ति
 ॥ अतोत्रपथ्यंपरिवर्ण्यपूर्वंभूमःप्रतीकारमथोत्रकिञ्चित् ॥
 ४९ ॥ तत्रतावद्वातादिजातायाग्रहणयालक्षणम् ॥ वाताद्रुसं
 फेनिलंविचित्रवर्णपीडायुक्तं सूचिकाध्यानयुक्तं ॥ पिताज्जीर्णं
 गंधतुद्दाहयुक्तंश्लेष्माकोपाच्छर्दिहृत्स्मासयुक्तः ॥ ५० ॥
 कासश्वासारोचकैःसंयुतश्चवातादीनांविडपरीक्षेयमेव ॥
 दंडैर्जातेदंडजंलक्षणंस्यात्सर्वैर्जातेसंकरंलक्षणानाम् ॥ ५१
 ॥ युग्मम् ॥ तावद्वातजायाम् ॥ गोपीसटीलवणयज्ज्वकसा
 रिचाभिर्वन्त्यान्वितैःयवनजेग्रहणीविकारे ॥ चूर्णंचित्तसपय
 सामधुनाथवापिदधातयैववरवैद्यगणैश्चदेयैः ॥ ५२ ॥
 अथपित्तजायाम् ॥ कुशकाशजलेक्षुजटाप्रभयज्ज्वलप
 रिसेव्यचवेणुसमुद्भूमूलसूतं ॥ अपहंतिचमायुभवांग्रहणीं
 ह्रियतोवरवैद्यगणैश्चविचार्यपुराकथितम् ॥ ५३ ॥
 अथकफजा ॥ व्याघ्रीग्रंथिकचव्यलोकेरजानीमेधाहृद्य
 न्दाभवंकल्कन्दाडिमचन्हिसंयुतमलंपीतपलासोद्वगोह्र्या
 हःप्रवहामहोग्रहणिकामद्यथाशोकजानेत्राक्षुप्रभवांन
 द्दीप्तिहृतथासंपाद्यवै ॥ ५४ ॥ ॥ अथवातपित्तजायां ॥
 सुस्तानागरधान्यहिंशतिविषादीप्याकलिंगोद्भवंचूर्णंचाति

विवासायामुमिलितं सोवर्चलेनावृतम् ॥ मुक्तं तक्रसमन्वितं
च बहुधाप्यपितक्रं पिबन्वायोर्मायुसमन्वितां ग्रहणिकां-
सद्यो निहन्ति त्विदम् ॥ ५५ ॥ अथ पित्तकफजा ॥ पाठाव-
त्सकबीजविश्वहृतमुक्कचूर्णं तु तप्तोदकैः पीत्वा वाथकलिंग-
नातफलजैः कल्कैर्धृतं साधितं ॥ हन्यान्मायुबलांसजां ग्रह-
णिकां श्रीरामबाणो यथादेत्यानां निकरं तथा हनुमतासंदग्ध-
लंकागतम् ॥ ५६ ॥ अथ सन्निपातजायां ॥ अंबुदातिवि-
षाविल्वचूर्णं कुटजसंयुतम् ॥ मधुनाविलिहं जंतुर्ग्रहणीं हं-
तिसर्वजाम् ॥ ५७ ॥ शतावरीश्रीफलशक्रयष्टीप्रियंगुपीठो-
त्पलमागधीभिः ॥ स्थिरासमंगातिविषासमेतैर्नीविन्निकान् चं-
न्दनसंयुतैश्च ॥ ५८ ॥ कलिंगनीरेण सुपेषितैश्च घृतं विषाच्या-
वतंदेषपीतम् ॥ हन्याद्विकारं ग्रहणीभवं च त्रिदोषजातं नहि वि-
भ्रमत्र ॥ ५९ ॥ पित्तातिसारं ग्रहणीगदं च सशीसिसर्वाणि विनाश-
येदं ॥ रक्तश्रुतिं चापि विनाशयेद्विशतावरीसाधितमेतदेव ॥ ६० ॥
विशेषकम् ॥ अथ सामान्यत्रि ॥ तावज्जातीफलार्धचूर्णम् ॥
जातीफलैलान्ततचन्दनत्वाग्भुजगपुष्पामलजीरचित्रैः ॥ तालीस-
पुष्पातिलदेवपुष्पैः कपूरजलुग्रशतावरीभिः ॥ ६१ ॥ सपत्रसु-
दीपरिचैस्तु सर्वैर्भंगांसमानां परिपेष्य पश्चात् सर्वैस्समंशत्प्रतरं-
चरुवडंसंमेल्य जातीफलचूर्णमेतत् ॥ ६२ ॥ कर्षघ्रमाणं मधुना
पलीढं विनाशनं स्याद्ग्रहणीगदस्य ॥ सश्यासकासारुचिसंघ-
पेकं जातीफलार्धचनिराकरोति ॥ ६३ ॥ अथ ग्रहणीकपाटोर-
क्तः ॥ सुताभ्रसूतौ च लिदं कणौ च तयोस्समान्चापि जयावचाच-

॥ जयंतिकाभृंगभवद्रवैश्च सर्वविमर्द्याथ दिनत्रयंतत ॥ ६४ ॥ याम
 र्द्धकलोह विनिर्मिते हि पात्रे तु संस्वेद्य सजीरकंतु ॥ संपेष्यतच्छा-
 त्मलिजैर्गदैश्च समैस्तथा चानि विषासमंच ॥ ६५ ॥ रंभाद्रवैभ्रायि
 च सप्तवारं पुनः पुनश्चूर्णयंत तस्तु मुक्तः ॥ निष्कार्द्धमानो मधुना न्वित
 श्वजंतु घृविश्वानल विश्वपदैः ॥ ६६ ॥ युतंच तसौ दकमेव पश्चाद्दे-
 द्यैस्तु पानं ससु दाहृतं वै ॥ रसः प्रसिद्धो ग्रहणी कपाटो नामानिकौ
 ल्येन गुणान्विदध्यात् ॥ ६७ ॥ अथ च लङ्ग्रहणी निदानलक्षण-
 त्रि ॥ निम्नोन्नतायां भुवि पाददानादत्यध्वचाराद्ग्रहभारतोपि
 ॥ स्थानात्स्वकाद्याग्रहणी कलासानिर्गम्य चाधोर्द्धमितस्ततो वा
 ॥ ६८ ॥ उत्फालमेवाथ वितन्वती सा वायुप्रकोपादथ जंघपीडां
 ॥ मन्दाग्निशूलानभिसारकंच करोति नौवायुवशाच्च लभ्या ॥ ६९
 ॥ त्रि ॥ उज्जानसुप्तस्य नरस्य तैलैस्ति लोद्धवैस्तां मृदुपाणिनैव ॥
 विमर्द्यनाभेरभितो यकिं निदेकां गुलोच्छ्रयमितंच नाभौ ॥ ७०
 ॥ सुगोमयं चापि निधाय चाथ तस्योपरिष्ठादपि दीपमेकमात्रं
 स्योपरिष्ठात्सुमृदूद्भवं हि निधाय चाधोमुखमेकमांडम् ॥ ७१
 ॥ यामार्द्धकं याममथोपिता वद्यावद्गदीनोद्भिजते तस्तु ॥ आकर्ष-
 णात्तात्तु स एव दीपस्वस्थानगां वायुनिरोधनात् ॥ ७२ ॥ करोति
 तां चाथ निरीक्ष्य तत्र शराचमेकं परिवध्य गाढं ॥ सुधा लवेज्योष-
 घृता न्वितंतु भक्तं प्रशस्तं त्रिदिनानि सर्वम् ॥ ७३ ॥ साध्यै हि च लङ्ग्र-
 हणीं न भेषजशतैरपि ॥ तस्मात्स यत्नतः कार्यमेतदेव दिनत्रयं
 ॥ ७४ ॥ अथ संग्रहणी ॥ यक्षात्मासाद्वादशाहान् च नित्यं का-
 पिकापिस्त्रिग्विष्टाप्रचतिः ॥ कूर्जंतत्रोद्भूतमात्रस्य मत्रपीडाका

स्यैवेत्तदासंयहाद्याम् ॥ ७५ ॥ ग्रहणिकां प्रवदंति मनीषिणः द्रवमथो
 पि धनं हि कदापि ॥ वाशकृदिहैव निरीक्ष्य दिवा तु यै निशिनतां करिवेद
 नयान्विताम् ॥ ७६ ॥ चि० ॥ जयति घृषमलं हिमसूरजं यदिसहोष
 धिविल्वयुतं शतं ॥ पवनवेगकृतां हितयामतो ग्रहणिकां ग्रहशब्दयु
 ता मलम् ॥ ७७ ॥ अथ ग्रहण्युपद्रवाः ॥ शूलाध्यानविश्रुतिका
 श्वसनकस्तंदावृषाद्यैर्युतादोषाणां भित्तयोद्भवा ग्रहणिकवृद्धस्य
 नित्यं स्फुटं ॥ अनेषामपिकाशसंघसहिताश्वासान्विता गंधियुक्ता
 नीलाग्नीयमधाममेव नियतां यात्येवसानान्यथा ॥ ७८ ॥ नत्वा प्रव
 मीतिहरेजना नामत्रैव चार्शप्रतिमाय किंचित् ॥ ब्रूमश्चिकित्सां स्वगु
 रूततद्वत्प्रथमस्य भूयस्त्वथेन चास्याम् ॥ ७९ ॥ सामान्यानिदान
 लक्षणांचिकित्सा च ॥ त्वद्भूमासमेदांसि विदूष्य दोषां स्थित्वा त्द्य-
 यात्तादिषु तेन राणां ॥ कुर्वंति मांसां कुरु रूपं भूतान्यशांसि दौर्बल्यक
 राण्यनके ॥ ८० ॥ ग्रहण्यतीसारगुदां कुराणि निदानभूतानि परस्परं
 स्युः ॥ विनष्टवन्देस्तु भवन्ति यस्मादतः प्रदीप्याग्निमथोचिकित्सा
 ॥ ८१ ॥ जैयानिवातप्रभवानितैलैस्त्वेदाभिः पित्तसमुद्भवानि ॥ स्यु
 रचनाद्यैः कफजानिवैद्यैर्वंत्याद्यमिश्राणि च मिश्रयोगैः ॥ ८२ ॥ त
 चार्शसां नाशनमत्र वैद्यैश्चतुर्भिर्वंचरकादिभिस्तु ॥ सद्यो भिजा
 तेषु स दौषधैश्च तिरोहते क्षारनिषेवणैश्च ॥ धूपादिभिः पित्तसमु
 द्रवेषु सास्त्रेषु तद्बहुमांसलेषु ॥ शस्त्रैः कृतं पूर्णविचारदक्षैर्मया
 च किंचित्परितिरव्यते च ॥ ८३ ॥ युग्मम् ॥ सविद्धहेतुकमिह प्रश
 त्तययानिका विश्वयुतं तंचाने ॥ यस्मात्सरोहंति नतकरं दग्धाधानाय
 यावन्निविमर्जिताश्च ॥ ८४ ॥ लिप्तं सुदासूरणकंदमग्नौ संप्रज्ज्यं वै

द्यः पुटपाकवद्धि ॥ दुर्नामनाशाय स नैलमेव दद्यात्सु सिंधूत्ययुतंतु
 सद्यः ॥ ८५ ॥ अथ चूर्णम् ॥ एलात्वरदलनागकेशरयुते मरीचि
 पांचालिकासुंभीभिस्तु विशेषशास्त्रनिपुणैर्वैद्यैः क्रमाद्वर्द्धितैः ॥ कू
 मंचूर्णमिदं सितासममहोष्णुक्तं हि चेन्मानवैरशंस्यं भिबिनाशायुत्स
 दनश्वासंश्चनाशनयेत् ॥ ८६ ॥ अथ तिलायंचूर्णम् ॥ तिलभ-
 ल्मातशिवाभिस्तु त्यगुडेन गार्शविनाशो विहितस्तत्र युतेन ॥ ८७
 ॥ अथ लघुशूरणामोदकः ॥ मरीचविश्वाहुताशनशूरणाद्विगु
 णिताक्रमतस्तु यथोत्तरम् ॥ समगुडेन युताः परिभक्षिता यदितदा
 र्शविनाशकराक्षणात् ॥ ८८ ॥ ज्वलनदीपनशूलविदारणे निरूप
 माजठरस्यगदायहाः ॥ लघुरयं प्रथितस्तु विशेषतस्सकलसंभत
 शूरणामोदकः ॥ ८९ ॥ अथ महाशूरणामोदकः ॥ भागाः षोडश
 शूरणा दधतथा चाद्यौ त्यहे श्वाप्यथो विश्वाहार्द्धमितातथैव मरिचं ता
 लीसकारुकरौ ॥ पांचालीभिफलाविडंगचविकाभागाश्च विश्वास
 माः भागैश्चाष्टिभिरेव चात्र मुशली भागैरमाना तथा ॥ ९० ॥ एला
 लकृचतथैव सर्वतुलितं शुद्धं गुडं योजयेत्कृत्वा चायकदाहकेहिम
 तिमान्संवध्यवामोदकात् ॥ मुक्ताचस्वबलप्रमाणविहितां कुंभो
 द्भवेनैव वा भीमेनाथपुराक्षुधार्थमसंकुट्टकान्नरोनिश्चितम् ॥ ९१
 ॥ भीमागस्त्यसमो भवेच्च बहुधा भोक्तुं हि यानुं तथा दुर्नामग्रहणी
 ग्रमेहभयसुककाशक्षयस्त्रीपदान् ॥ जित्वा तानभयो भवेच्च नि
 तरां व्याधौ घमुक्तक्षणात्तुल्यः स्यात्सवनात्मजेन च तदा संबद्धगा
 चोदृढः ॥ ९२ ॥ विविधवैद्यकशास्त्रविलोकनैर्बहुविचार्य विविच्य
 विलेखितः ॥ महदयं रवतु शूरणामोदकः परमथोलवणादिनिरूप्य

ने ॥९३॥ ॥ अथ कल्याणलवणम् ॥ भस्मातदंतीत्रिकला
 धियुक्तात्रिचतुल्यसकलततस्तु ॥ ससैधववैद्विगुणंसमस्ताक
 पालपात्रे सकलविपाच्य ॥ ९४ ॥ मृद्विनागोमयजेन पश्चाद्भुक्तं
 तदर्शक्षयकारकस्यात् ॥ कल्याणनाम्नालवणंप्रसिद्धं श्रीसुश्रुता
 येः परिवर्णितं च ॥ ९५ ॥ ॥ अथ क्षारः ॥ कदल्यपामार्गप
 लाशजातान्क्षरांस्तथाषड्गुणनीरयुक्तान् ॥ संपाच्यतच्छागभ-
 वैस्तुभूत्रैस्समानवर्णं तु पिलोक्यनारं ॥ ९६ ॥ सद्वस्त्रपूतंच वि-
 धाय भूयः कटाहमध्ये तु निधाय चाथ ॥ पलाशकंशं वभवं च
 चूर्णं पलोन्मितान्यानि पृथक् पृथक् स्युः ॥ ९७ ॥ दंतीद्रवं चाति-
 विषाकरं जान्कल्कीकृतान्वा मुशलींच तद्वत् ॥ कंकुषबाल्ही
 कदिवाकरांश्चित्रांस्तथा लंगलिकासमेतान् ॥ ९८ ॥ तत्रैव
 सर्वं स्तु निपात्य भूयस्स स्वर्जिकाक्षारयुतान् विपाच्य ॥ संघ-
 ल्यसंघट्य च काष्ठहस्तोपावहनं लेहसमं भवेत्तत् ॥ ९९ ॥ उच्चा-
 र्य संस्थाप्य सुभाजने हिकाले तथा स्वाग्निबलं निरीक्ष्य ॥ सु-
 क्ताशमं दाग्निभगंदरादीन्कुष्ठोदरव्याधिगणं हि हन्यात् ॥ १०० ॥
 ॥ नरक्तपित्तेति सृत्तौ कदापि न नेत्ररोगेन तु सुर्विणीनाम् ॥ न
 वाशिशूनामतिजर्जराणां न वा रुशानां न तथा ज्वरेपि ॥ १०० ॥
 ॥ अथ सप्पिः ॥ पलाशभस्मां बुभिरैव भागत्रयैस्तु संका-
 थ्य कटुत्रयंतु ॥ तेनैव सिद्धं घृतमत्र प्रीत्या त्वशीं सिनश्यंति चि-
 रोद्वतानि ॥ १०१ ॥ ॥ अथ तैलम् ॥ दन्त्यश्वमारान्त-
 सैन्धवैस्तु कासीसजन्तुघपयोभिरेव ॥ एलायुतैस्साधितैस्तैल-
 मैतदुर्नामनाशं हिकरोति लिप्तिम् ॥ १०२ ॥ अथ धूपानां ॥

वृश्चीजटाचिकणिकापुरैस्तु भंगासमेतैर्घृतसंयुतैश्च ॥ धूपोर्श-
 नाशायमतःपुराणैःपीडाहरोन्योनपरोस्तिलोके ॥ १०३ ॥ सुसर्प-
 निर्मोकमनुष्यकेशैस्सुदंशचर्मान्वितभानुमूलैः ॥ एभिःशमी-
 यत्रयुतैश्चधूपोदुर्नामनामापिविनाशयेद्दै ॥ १०४ ॥ अथदध्या-
 दि ॥ त्वचंचित्रमूलोद्भवसाधुपिष्टाप्रलिप्यायकुंभंतुतेनैव
 तत्र ॥ घृतंतकदध्यादिकंसर्वमेवप्रपीतंतथाशोविनाशोसमर्थं ॥
 ॥ १०५ ॥ अथविशेषः ॥ रक्तोल्बणाःपांथुसमुद्भवाश्चकीलाव-
 टारोहकविटुमाभाः ॥ तेगाढविट्कोद्भवचेदनाभीरक्तंस्त्रवंतीहृच-
 भेकतुल्याः ॥ १०६ ॥ वर्णोत्साहबलक्षयेनचयुताश्शयाबंधनरू-
 क्षकंसत्यंज्यापिमलंकदापिबहुधावायोर्नचाधोगतिम् ॥ कुर्वन्ती-
 हचतेषुवैद्यनिकरै रोध्यानरक्तश्चुतीदुष्टास्त्रेपरिरुंधितेपिसहसा
 शूलादयोवैद्यतः ॥ १०७ ॥ दुस्पर्शतिक्तकफिरातकचन्दनत्वग्दा-
 र्चमिहौषधिनलाद्भक्ततस्सनिंबः ॥ अस्मार्शनाशकरणेरघुनाथ-
 बाणःकाथश्चवैद्यनिकरैःपरिवर्णितश्च ॥ १०८ ॥ धूपः ॥
 ससार्धपैरस्सज्जरसस्यतैलैर्धूपःपरःसकलवैद्यवरैस्तथोक्तः ॥
 यथाधिपानेघटजन्मधूमिर्क्ताशंसारक्तहरःप्रसिद्धः ॥ १०९ ॥
 ॥ अथप्रलेपः ॥ ॥ शिरीषबीजान्वितलांगलीकाक्षारद्वयो-
 ग्राशकभसैधवानाम् ॥ स्नुहीपयोषिस्सहितःप्रलेपोदुर्नामनाशा-
 यचसप्तरात्रम् ॥ ११० ॥ अथरसः ॥ शूलिबीजविषसूर्यगंध-
 कैश्शून्यलोहहुतशुक्लसंयन्तैः ॥ कंदकाद्रज्जरसैस्तुपंडितैःसप्त-
 वारपरिपेषितैरयम् ॥ १११ ॥ नित्योदितोरसःप्रोक्तस्सेवितोम-
 लबंधहृत् ॥ माषमात्रस्ससर्पिस्तुगुदकीलहरःपरः ॥ ११२ ॥

तिलचर्वणसेविनोज्ज्वलदकीलाःप्रलितारदोद्भवाः॥नगदाः
परिपीडयतिवैविषयाश्शङ्करसेविनोयथा॥१३३॥ ॥अथप
ञ्च॥ ॥मुद्गगोधूमवान्कशालिकंदकटिलुकैः॥चास्तूक
जांगलैःपथ्यमर्शसोनाशनंघरम्॥१३४॥ वेगावरोधकदुभोज
नयानसेवास्त्रीसेवनोत्कटमहासनसेवनंच॥अशोगदव्यधि
तदेहयुतःकदापिसेवेत्सदापिचपुमान्निहिसौरव्यमिच्छन्॥
१३५॥ ॥अथसाध्यादिज्ञापनम् ॥अथोवलोसंतिचयेहि
साध्यास्तेदुर्निवाराःप्रथितांकुरावैः॥येमध्यसंस्थास्तुततोर्दगा
स्तुसर्वेष्यसाध्याभिषजैःप्रदिष्टाः॥१३६॥ विविधभेषजसत्त्व
हराहियेतद्दृशस्त्रनिपातपरायणैः॥सुलघुहस्तजनैश्चनिराक
तानहिभवतिकदापिगुदाङ्गुराः॥१३७॥ गुरुपदाङ्गरजोविरु
सन्तुमेशिरसियत्कपयापरिबोधितः॥चरणचालनवद्विशि
शोरहंनहिविभेमिचदुर्जनवादतः॥१३८॥ ॥इतिश्री
गुरुचरणाञ्जमधुपकाशीनाथचतुर्वेदिविरचितायांचिकित्सा
क्रमकल्पचक्र्याञ्जानासौरांचिकित्सापरागमंधितश्चतुर्थस्तवक
स्तमासः॥३॥ ॥जयतिगजाननदेवोनगतनयानन्दव
र्द्धनस्सौयम्॥यत्कपयाप्यतिमन्दोवक्ष्येऽग्निमान्द्यादिप्रतीका
रम्॥३॥ पुरुषार्थचतुष्टयंतनोरखिलंलभ्यतएवविश्रुतम्॥तद
हंविदधेतथातथानयथासाजठराग्निदुःखिता॥३॥ ॥
अथमन्दाभ्यादीनांकारणंलक्षणंचिकित्साच यथा॥ ॥
मिथ्याहारविहारतोतिकुपितादोषाःकुशानुभूशंसंछाद्याशुवि
कारजालमसकृत्कुर्वन्तिरूपंततः॥नैर्बल्यंयभनादिषुत्यति

तरमुत्साहहानिःपराक्षुत्तुहानिकरैर्विकारनिचयैर्हानिःप्र
भायास्फुटम् ॥३॥ ॥अथमंदाग्नेर्विशेषलक्षणम्॥

यत्रस्वल्पंभुज्यमानेनपाकमेतिप्रायोगौरवंमूर्ध्निनाभौछ
र्दिस्सादस्सप्रसेकस्तथैवैद्यैरुक्तंलक्षणंमन्दवन्देः॥ ४॥

चिः साजमोदलवणंकदुत्रयंहिंगुजीरकयुगेनसंयुतम्॥ चू
र्णितंघृतयुतंयदाशितंबन्हिमान्द्यहरणंतदाशुवै ॥५॥ ॥

अथबृहद्विंश्यादिचूर्णम्॥ ॥बाल्हीकक्षारसुग्माऽनलम
रिचकणाचन्द्रगंधाऽजगंधापथ्याकाशमीरयाठाजरणयुगक

णातिन्निडीदीर्घगन्धा ॥ विश्वाचव्याऽजमोदासुखवणविपु
षाग्रन्थिदीप्यास्तज्जातंचूर्णंसौवर्चलाढ्यंकरकयुतमलंविड्यु

तंचाग्निमान्द्ये ॥६॥ आध्मानगुल्मानलमांघजाताःप्रीहाम
वातश्वसनादधोन्ये ॥ शूलास्यवैरस्यविवन्धकाद्यास्सर्वेपित

श्यन्निनिषेवितंचेत् ॥७॥ युग्मं अपरं॥ च्यूषणजीरकयु
ग्मैर्भागाष्टमांशहिंगुसंयुक्तैः ॥ सुखवणशुद्धघृताढ्यस्सुभृ

ष्टाजमोदसंयुक्तः ॥८॥ प्रथमप्रासविभुक्तोजाठरमग्निप्रदी
पयेद्यत्नात् ॥ वायुविनाशेप्रथितोहन्त्यादत्युग्रगुल्मादीन् ॥

९॥ अथतीक्ष्णाग्निः ॥ अनल्पमल्पंयदिक्विंविदेवभु
क्तंहिसद्यःपरिपाकमेति ॥ तीक्ष्णाग्निरेषप्रथितःप्रियश्चनि

कित्स्यएवाश्वेकबहुप्रचुद्धः ॥१०॥ चिकित्सायथा ॥ ॥
सितायुतंपायसमेवचापिघृतान्वितावाकसरापलवा ॥

संपैष्टिकंस्निग्धगुडादिकानितथाग्निर्तैक्ष्णोप्यतिशीतला
नि ॥११॥ ॥अथविषकाग्निः॥ मान्नाऽशिताक्कापि

नपच्यते वै मुक्ताक्षणात्कापिविपच्यते सा ॥ वह्निस्तु वै दैर्वि
 षमस्तदोक्तो धन्वंतरायैर्बहुशो विविच्य ॥ १२ ॥ आध्मानशू
 लां त्रिषूज नानि नूनं द्युदावर्त्तयुतानि चात्र ॥ उक्तानि कुक्षे
 रतिगौरवादि युक्तो तिसारश्च प्रवाहिका च ॥ १३ ॥ ॥
 चिकित्सा च ॥ रास्ना मागधिका शरीरप्रतिविषावात्स्नी-
 कसौ चर्चलेर्विश्वासैन्धवसंयुतं च सुरसायुक्तं तु चूर्णं स्मृतं
 ॥ शुक्तं चेत्सगुडानुपानविधिना बन्हेस्तु वैषम्यत्वे च्छास्त्रे
 न्यक्तथितं सुवर्चलयुतं निंबुद्रवं हि गुणा ॥ १४ ॥ ॥ अथ
 भस्माग्निः ॥ ॥ यदा रूक्षकट्वादिकेने प्रपुक्ते कफः क्षीण
 तां चैव यातो नरस्य ॥ तदा मायुवायोर्बलं प्राप्य वह्निः क्षणाद्
 स्मसादेव कुर्व्यात्समुक्तम् ॥ १५ ॥ असौ भस्मकाग्निर्यदोपेक्षि
 तो वै तदा सर्वधातूंश्च भस्मैव संयः ॥ करोत्येव तूद्दाहमूर्च्छादि
 भिस्तु सहायैस्समेतो द्विवैस्वेदयुक्तैः ॥ १६ ॥ चिकित्सा च ॥
 सुकालस्थिमज्जजं पिबेच्च कल्कमुत्तमं स शीतवारि साधितं
 नरो हि यस्तु निश्चितम् ॥ तथा च शङ्खनीरजाचितैस्सिनैः सुत
 न्दुलैः सुछागि दुग्धसाधितं पुनक्ति यस्तु पायसम् ॥ १७ ॥ जये
 च्च भस्मकाग्निवृद्धिमन्यदत्र चोषधं वदामि चायिमां सकंतदीय
 हव्यसाधितम् ॥ अथोषिवानशान्तिमेति चेत्तदा तु वा मयेद्धरी
 तकी सपिप्पली शृतैः पयोभिरेव वै ॥ १८ ॥ ॥ श्लोकयुग्मेन यो
 गचतुष्टयं बोध्यम् ॥ ॥ अथाजीर्णं ॥ ॥ रसनलोलुपदे
 न्यनिपीडितैः स भयचित्तयुतैरतिरुग्युतैः ॥ यदि ह भुज्यत एव
 बलातिगं न दजरं प्रथितं च विकारकृत् ॥ १९ ॥ ग्लानिगौरववि

बन्धमारुतोद्धतकष्टसहिताश्रमादयः॥ संभवन्निबहुधामसं
 भवेनैवचामरहितेकदापिते॥२०॥ ॥अथचिकित्सा॥ ॥
 अजीर्णभीतिसंयुतो नरस्तु पूर्वमेवहिप्रयेष्यविश्वसंयुतांशि
 वां प्रभुज्यभोजनम्॥ अथोद्विग्नस्यभोजनेविदत्त्यतेचत्तद्गुलं
 सगोस्तनीं समाक्षिकां शिवायुतां विशेषतः॥२१॥ ॥कुर्व्या
 दितिशेषः॥ ॥अथाभिवक्त्रं॥ बाल्हीकोग्रामेथिलीशंग
 बेरदीप्यापथ्याचन्हिरुकचूर्णमैतत्॥ पूर्वत्यूर्वाचनत्क्रमद्वि
 तंवाऽजीर्णज्जीर्णंचाभिवक्त्रं करोति॥२२॥ पथ्यंच॥ क
 णौचन्हिविश्वाकणापादचव्यैस्सुसिद्धाद्यवागूचपथ्येप्रदेया॥
 महाशूलगुल्मानित्तज्याधिहंतीतथाजाठराग्रेरुचेश्चापिकर्त्री
 ॥२३॥ अथराजशेखरवटी॥ ॥मृताद्रसादिमानयुक्प्र
 गृह्यवत्सनाभकंचलीशिवाकटुत्रयंस्तथारसेनसंमितान्॥ सु
 वर्णनागबल्लिकाद्रवैश्चभाज्यसप्तधावटीमद्यर्मशोषितांचण
 प्रमाणतोभिषक्॥२४॥ प्रकल्प्यचोष्णाचारिणाप्रदापयेद्य
 दातदावटीहिराजशेखराविनाशयेदशेषतः॥ गदांश्चशूलगुल्मा
 पाण्डुशोफवायुसंभ्रान्कफोद्धवाञ्ज्वरांस्तथानिहंतिचापिस
 त्वरं॥२५॥ ॥अथराक्षसाभिधः॥ ॥गभस्तिबाहुपारदा
 गपुत्रिवीजतीक्ष्णकंदिनंविमर्द्यस्त्वगंकटुत्रयेणसंमितं॥
 ततोनिधायवालुकाघटेसुवर्चलानितंतदष्टयाममग्निगंविपा
 चयेद्विषग्वरः॥२६॥ सुरक्तशाकदुग्धयुक्तभावितंविमर्दयेत्पुन
 स्तुमानुलुंगजैर्द्रवैश्चभाज्ययत्नतः॥ रसोभवेच्चराक्षसोद्दिशंक
 रेणभानवेप्रदत्तएवदापयेत्प्रेक्षणम्यतंसमाक्षिकम्॥२७॥ सुगुं

जकाष्ठसंमितो बलनिरीक्ष्यवापुनः रुशानुमां च जाठरागदाम-
 शूलगुल्मकाः विनाशमेव यांति तेन चित्रमस्ति चात्र वा प्रदापये
 च मक्षितो हि पौरुषस्य वर्द्धनः ॥ ३८ ॥ ॥ अथ शंखचटी ॥
 पलपरिमितचिंचाक्षारतुल्यचपंचलवणमपि गृहीत्वा क्षुद्रनिंबु
 द्रवादयम् ॥ तदनुचशुभपात्रे काचलिप्तान्तरे हि पलपरिमितशंख
 स्यैवं खंडान्निधाय ॥ ३९ ॥ विधिवदथ च दत्त्वा सप्तवारं तदेवं द्रव
 ति च विधिनैवं शंखमित्यंद्रवेण ॥ पुनरथ पलमानं चूषणं द्विगु-
 नेन विषमिह गदितं वै द्वादशेनैव भागात् ॥ ४० ॥ परितुलितमथो
 चैशं शुबीजं भवानी प्रभवमापितथैवं शुद्धमेवात्र सर्वम् ॥ विधिवद
 थ च रचत्वे मर्द्य कोलास्थिमानास्सकलविधिवरिष्ठो वैद्य एवात्र
 वंद्यः ॥ ४१ ॥ कृत्वा प्रदद्यादुदरोद्धवैस्तु गदैस्तु संपीडितमानवाय
 ॥ कल्याणमिच्छन् बहुधा क्रमेण शास्त्राज्ञयारोगविनाशनाय ॥
 ४२ ॥ एषा शंखचटी त्वज्जीर्णशमनी शूलामयध्वंसिनी नानागुल्म
 विषूचिकाग्निशमनघ्नी हामविद्वेषिणी ॥ येन्ये चोदरमध्यतल्लब्ध
 निलयारोगाय कृद्विद्धुहास्तान्सर्वानपि नाशयेच्च नितरां भुक्तास्व
 भाग्योदयात् ॥ ४३ ॥ ॥ अथाजीर्णारिः ॥ ॥ दैत्येन्द्रसू-
 तौ पलसंमितौ च पलत्रयगुल्महरीतकीनाम् ॥ तद्वच्चकृष्णाम
 रिचंतथैव सुसैधवस्थापि पलत्रयं च ॥ ४४ ॥ चतुःपलां चारिज-
 यां निगुल्मसंमेल्य सर्वशुभनिंबुनीरैः ॥ पुनः पुनर्मर्द्य च घर्मम
 ध्ये संशोष्य संशोष्य च सप्तवारम् ॥ ४५ ॥ सिद्धस्त्वज्जीर्णारिरयं
 प्रसिद्धो भुक्तस्तथा स्वाग्निबलं निरीक्ष्य ॥ संपाचयत्याशु करो-
 तिवह्निमजीर्णदोषं परित्यज्य पूर्वम् ॥ ४६ ॥ आहारं द्विगुणं विधा-

यनितरांशुषिंपरांसंदिशेदापाकंजठरस्थितस्तुबहुधासंपाच्य
संरेचयेत् ॥ तस्यात्सेव्यमिदं प्रभातसमये वैद्येन दत्तः क्षणा
च्छूलप्लीहमहोदरार्तिशमनोयुत्सामविद्वेषणः ॥ ३६ ॥

अथशंखद्रवः ॥ अपामार्गचिंचारस्तुहीमानुजातंतिला
श्वत्थजातंतुभस्मप्रगृह्य ॥ स्वरस्त्रेनिधायाशुदत्ताजलंवैत
देवाशुवस्त्रेणपूतंनिगृह्य ॥ ३७ ॥ पुनर्मन्दबन्धौतुतावत्प्रपा-
च्यंनयावद्भुजेत्तज्जलंक्षाररस्यम् ॥ ततस्तत्समंदंकणंक्षार
युग्मं सप्तद्रोद्धवंचापिकाशीसयुक्तम् ॥ ३८ ॥ परंसेन्धवाद्यं
ह्रियत्पंचकंतर्हिमानंतुनीरेणवैद्याधिराजः ॥ समंमेत्यसर्वं
तुकाचस्यकूप्यादिनैःसप्तभिस्संधितंचास्त्रयोगात् ॥ ३९ ॥

ततस्तद्धृतंवारुणीमंत्रमध्याहृतंचाग्नियोगाद्भुशनीरतुल्यं ॥
स्वतेजोसृजत्येवयंत्रादभीक्ष्ण्युरूपान्कृपादृष्टमार्गेणतच्च
॥ ४० ॥ निगृह्याशुतंकाचयात्रेनिदध्यात्यदेयंगदीजाठराग्निं
विलोक्य ॥ वराटास्मलोहादिकानप्यजस्त्रं विसंद्राचयत्येव
केन्येवराकाः ॥ ४१ ॥ महाजीर्णशूलग्रामवातादयश्चयकृद्दु-
ल्यसंसृष्टिसूचीसुरवाश्च ॥ विनश्यंतिसर्वेपिशंखद्रवोयंय-
दासेवितोवैद्यदत्तः क्रमेण ॥ ४२ ॥ ॥ अथमहाशंखद्रा-

वः ॥ ॥ अपामार्गश्वत्थप्रभवमथचिंचारस्तुहिभवंपृथग्वै-
द्योभस्मप्रथममथभस्मादपिततः ॥ प्रगृह्याथोषश्चादपि-
चलवणान्येवसुधियस्ततस्त्वर्जिंक्षारंलवणानिचयंदं-
कणमपि ॥ ४३ ॥ यवक्षारंलोणारमथजलधेः फेणसहि-
तमथोसोमक्षारंविषमपिचसोरंसमशिलम् ॥ सतालं-

सौसङ्घीविडमथचकाशीसवलियुक्ततः पाषाणोत्थं रजइहच
 बाल्मीकसहितम् ॥ ४४ ॥ सताप्यांगोदतां विधिवदथशंखेन स
 हितान्थानाभिप्रायस्सकलसमभागेकमिलितम् ॥ निधायथो
 खत्वेऽस्तजसयुतंचापिबहुधाविशेषात्मभाव्यपुनरथपुनश्चा
 तपगतम् ॥ ४५ ॥ तथाचाम्लाप्राप्तिर्यदिहचतदालुंगजरसैर्वि
 भाव्यंतस्यश्वादपिचनियतं शक्यमपिच ॥ घटीगर्भेदत्वात्तदुप-
 रितदन्यां गुरुकृपामपारां संस्मृत्य प्रथममथ शिक्षाविधिबलात्
 ॥ ४६ ॥ अधोवक्त्रां वक्त्रे विधिवदपि संयोज्य च ततो दृढं सुद्रां कृ-
 त्वा तदनुदहनं ज्वाल्य तदधः ॥ ततः किंचित्कालादिसृजति घटी
 छिद्रं तजलप्रभं तेजस्वीयं तदपि च समा मन्त्र्य विधिवत् ॥ ४७ ॥
 द्विगुणं गुंजैकं तदहिं शुभं वल्लीदलघृतं प्रदेयं भैषज्यग्रहणश-
 क्यकाले तु भिषजा ॥ तदा सर्वे रोगाज्जरपिठरीपीडनपराविना-
 शं गच्छेयुः पशवद्वक्त्रे निपतिताः ॥ ४८ ॥ ॥ अथामाजी-
 र्णलक्षणानि क्रित्ते ॥ ॥ यथा शुक्तमुद्गारमेवाविदग्धं तथाचा-
 न्नगंडाक्षिकूटोत्थशोथम् ॥ विलोक्योदरे गौरवं चामजातं तदा
 जीर्णमुक्तं तु धन्वंतराद्यैः ॥ ४९ ॥ त्रिकिंशुडादिपोगः ॥
 शंठीगुडाद्यामगदे प्रशस्ता जीर्णज्वरे मागधिका गुडाद्याः ॥
 पथ्यागुडाद्या गुदजेषु तद्दूर्चो विबन्धेषु च दाडिमी च ॥ ५० ॥
 ॥ अन्यच्च ॥ ॥ वचालवणसाधितैर्जलैश्च वानि रिष्यते ॥
 वचालवणमागधीजलैस्तथा च शीतलैः ॥ ५१ ॥ कुस्तुंबुरीना-
 गरजः कषायः पीतो मनाशं च विधाय सद्यः ॥ शूलस्य शान्तिं वि-
 त्तोत्पन्नवश्यं वस्तेऽशुद्धिं क्षणतो नरस्य ॥ ५२ ॥ ॥ ॥

अथविदग्धाजीर्णम् ॥ ॥ विदग्धेऽभ्रमस्वेदमूर्च्छातृषश्च सदा
हासधूमाम्लकोद्गास्युक्ताः ॥ गदाः पित्रजास्सर्वणनेयदास्युस्तदा
जीर्णमुक्तं विदग्धादिकं हि ॥ ५३ ॥ ॥ चिकित्सा ॥ - विदग्धका
जीर्णमथोनिहन्याच्छीतांबुषानात्वरितं नरस्य ॥ सप्ताहमाजांबु
विभाविताश्च द्विप्रमाणाश्च णकाश्च मुक्ताः ॥ ५४ ॥ - अथविष्ट-
ब्धाजीर्णम् ॥ ॥ यत्रैव चाधोगमनं न वायो राध्मानशूलौ बहुवा
तपीडाः ॥ स्तंभोद्धृपीडा बहुमोहयुक्ता विष्टब्धपूर्वतु तदेव बोध्यम्
॥ ५५ ॥ अथत्रिंशत् ॥ विष्टब्धाजीर्णकं हन्यादभयालवणावि-
ता ॥ गोधूमद्विदलाकाथस्वेदनादपि नश्यति ॥ ५६ ॥ - अथर-
सबाजीर्णलक्षणचिकित्से ॥ शोषेरसेन्नस्य च शत्रुभावा-
दशक्तिरेवोरसि गौरवञ्च ॥ तत्रौषधं तं घनमेव तद्वत्स्वापोदिवा
वातविवर्जनं च ॥ ५७ ॥ रसशेषप्रशांत्यर्थं नररूयूषणसेन्धवैः ॥
प्रलिप्यजठरं हिंयुक्तैः सुष्यादनंतरम् ॥ ५८ ॥ ॥ अथमुक्ताजी-
र्णलक्षणचिकित्से ॥ ॥ मुक्तं यदाध्मानकरं न पाकमेत्येव वैमौ-
जनपूर्वमेव ॥ श्रीसुश्रुताद्यैस्तदजीर्णमत्रमुक्ताः ॥ मयाविश्वस्यु-
ताहिताय ॥ ५९ ॥ ॥ अथप्राप्तवासरकं ॥ ॥ निद्राक्षणांभी-
र्यगलोत्थदाहदृष्टासदृष्णांगविभंगताभिः ॥ युक्तं यदाभोज-
नजंदिनांतस्थैर्येणवैवासरप्राप्तकं स्यात् ॥ ६० ॥ चिकिं ॥
धान्यतुषोदं शतारवलुपथ्यावासरप्राप्तकमेव निहन्यात् ॥ वा-
मगधापिचसेन्धयुक्ता हिंयुक्ता बहुपेव्यसुमुक्ता ॥ ६१ ॥ दन्दस्य
तेहृद्गलकंचयस्य मुक्तं क्षणादेव विदस्यते च ॥ द्राक्षासिनाढ्या
मधुना समेतांलीङ्गाशिवांसस्सुरवमेतिसद्यः ॥ ६२ ॥ - अथवि-

षमजीर्णम् ॥ ॥ भुक्तोपरिष्ठादजरेचपूर्वेभुक्तंयदन्यत्तुतदे-
 वकुर्व्यात् ॥ मूर्च्छाभ्रमाभ्यांसहितंसकंपंतृष्णाद्युतवैविषमंत्व
 जीर्णम् ॥ ६३ ॥ तत्कालेचमनंकुर्याद्विषमाजीर्णप्रशान्तये ॥ वा
 ॥ सुतारज्याशिवाभुक्ताविषमाजीर्णनाशिनी ॥ ६४ ॥ अथा
 सुतहरीतकीसंधानविधिः ॥ हरीतकीशतभिषक्सुतक्रयुक्त
 पात्रकेनिधायचाथयुक्तितस्तद्विषकोयंवैपृथक् ॥ पृथक्पुन
 श्शलाक्यानिबार्थ्यवार्थ्यवाततोवदाम्यथोविधिंपुरोसुवैद्यवर्य
 कल्पिताम् ॥ ६५ ॥ यवानिकोषणापट्निपंचपंचकोलकंसुजीरका
 जमोदहिंगुसंयुतंतथोषणम् ॥ प्रपेध्यन्नुक्रभावितांशिवानिषातग
 भकेनिधायमुच्ययत्नतःपृथक्पृथक्ततःपरम् ॥ ६६ ॥ क्षारद्वयंवा
 पिवदन्तिचैकेदेयंशिवाबीजनिवातगर्भे ॥ सेयंशिवाचासुतसंज्ञये
 वल्लोकेपरारज्यातिमुपागतापि ॥ ६७ ॥ विषमाजीर्णप्रशमनीश्ववि
 कारोगनाशिनी ॥ वातास्त्रद्वेषिणीपूर्वैरुक्तासर्वोदरार्तिहा ॥ ६८ ॥
 ॥ अथवाताजीर्णं ॥ उद्गारोचमनंभ्यांतिःशोषस्तडूपतिगंध-
 ता ॥ विष्टंभोद्गारदृष्णाद्याःपिंडास्वेदौचवातजे ॥ ६९ ॥ चिन् ॥
 काजीकंलवणंवाथगुहजंबीरपल्लवम् ॥ आसामेकतमपीतंवाता
 जीर्णंविनाशयेत् ॥ ७० ॥ कौसुंभंनिचजंवाथतैलमर्दनतस्तथा ॥ व
 ज्रीक्षारपरंनान्यद्वाताजीर्णप्रशान्तये ॥ ७१ ॥ ॥ अथपेचनम् ॥
 सुहृसुहृचंतिमुशंतिपैनेश्लंतथाचातिसृतिविशेषात् ॥ सपादह
 स्ताद्यस्त्रिंशंकैषुसंकोचनंयद्दृढाचदृष्टम् ॥ ७२ ॥ शीतांबुपीतं
 मधुनासमेतंपिनोद्धवंचापिनिहत्यजीर्णम् ॥ भुक्तातथावारसपर्य
 दीचजातीफलैर्नैवचचक्षुमाना ॥ ७३ ॥ अनुपानेचशीतांबुदेयंपथ्य

मयोच्यते ॥ लाजानूर्णतुमधुनापिनाजीर्णेप्रशस्यते ॥ ७४ ॥
 अथकफाजीर्णम् ॥ ॥ वान्निष्प्रांतिस्वेदेशेत्यागंजाड्यैर्यष्टिः
 कोष्ठेस्तुल्यतामेनियत्र ॥ प्रोक्ततद्देशास्त्रविद्वद्भवैद्यैः सम्यक्सर्वै
 र्विलंबासोत्थमेव ॥ ७५ ॥ वामयेत्कफजेऽजीर्णलंघयेच्चविशेष-
 तः ॥ श्वेतापराजितामूलैः कांजिकाकैस्तथांजयेत् ॥ ७६ ॥ ईश्व-
 रीबिल्वपर्णीचशंखिनीचशिफातथा ॥ आसामेकैकमूलस्यभक्ष-
 णादपिनश्यति ॥ ७७ ॥ अथविष्चिकादयः ॥ आहारवै-
 षम्यभवंविशेषादजीर्णभस्मादपियेभवन्ति ॥ तैर्वैविष्चीलसको
 विलंबी स्वत्यादिनाम्नाकथिताहिवैद्यैः ॥ ७८ ॥ विष्चिकाल
 क्षणम् ॥ सूचीसीवनतुल्यतोदनकरोवायुश्चयत्रोदरेमूर्च्छाशू-
 लविदाहतृद्वयमधुरुग्मेवर्ण्यत्तद्देदनाः ॥ जृम्भोदेषनमौहकंप-
 नशिरः पीडातिसारज्वमायत्रैतेचभवन्तिसाहिसवितुः पुत्रानु-
 जाशूचिका ॥ ७९ ॥ विष्चिकोपद्रवाः ॥ कंपोरतिभूत्र
 धातोनिद्राहानिर्विमूढता ॥ पञ्चोपद्रवसंघोयंविष्च्यांन्नाति-
 दारुणः ॥ ८० ॥ अथोलसकः ॥ ॥ वानवर्चोनिरोधश्चतु-
 ष्णोद्गारोचयत्रवै ॥ नाथौर्द्ध्वगमनंवायोर्भुक्तंनैवचपच्यते ॥ ८१
 ॥ तेनसोलसकः प्रोक्तस्सद्यः प्राणहरोऽपरः ॥ दंडाकालसकः
 प्रोक्तोलक्षणंतस्यकथ्यते ॥ ८२ ॥ अथविलंबी ॥ भुक्तंदुष्टंले-
 षंवायोः प्रकोपान्नोर्द्धनाधोवाप्रवर्त्तंचयत्र ॥ सावैप्रोक्तावैद्यव-
 र्थैर्विलंबीचायुर्वेदेपूर्णदृष्ट्याप्रबोधैः ॥ ८३ ॥ छयातिसारोक्षे-
 र्दक्षैरन्यैर्वेदनाधिक्यात् ॥ दंडालसकः प्रोक्तोगात्रस्तंभादि-
 कैर्लिङ्गैः ॥ ८४ ॥ अथखली ॥ जठरेचमहानुशूलोदिकास-

वद्भिः संधिषु ॥ तोदस्तमः प्रवेशश्चरवली सूच्यास्तुलक्षणं ॥ ८४ ॥
 ॥ अथ वृद्धविषूचिका ॥ ॥ मूर्च्छातिसारफमदाहवांतिवै
 चर्यल्लुहासउरस्कपीडाः ॥ सशूलजृम्भास्सतृषोभवन्ति वृद्धिं
 गतायांचविषूचिकायां ॥ ८५ ॥ अथोक्तेः ॥ उक्लिश्यमा
 र्गद्वयमेव रोध्यवहिर्यदान्नसमुपैति नैव ॥ तद्दोगनिष्ठीवनदुः
 प्रसेकयुक्तं तदोक्तेः शमुदाहरति ॥ ८६ ॥ ॥ अथविषूचिकादी
 नां क्रमशः शिक्त्सोच्यते यथा ॥ ॥ अपामार्गमूलं जलेपेथ
 पीतं विषूचीहरं कारवलीजलाढ्यम् ॥ सुतैलंच पीतं तद्यथा वार्दनीरैः
 र्वाद्युग्मकं जीविनीसंज्ञकायाः ॥ ८७ ॥ योगत्रयम् ॥ ॥
 अथाजीर्णकंदकरसः ॥ ॥ रसत्रिषाचलिमानं निष्कनिष्कैकमि
 स्थमरिचमपि समांशं पारदादे समस्तात् ॥ तदखिलमपि स्वल्पे
 कंटकारीफलानां द्रवयुतमथ मर्द्यलेकविंशच्चवारम् ॥ ८८ ॥ गुं
 जात्रयंचैतदिहैव युक्तमजीर्णकंटं तु विषूचिकाघ्नं ॥ नाशं त्वजी
 र्णस्य करोत्यवश्यमग्निर्यथा दारुसमूहकस्य ॥ ८९ ॥ ॥ अ-
 थांजनम् ॥ ॥ मयूरपत्रोषणसमिलालांकृतां जनेनां जितने
 त्रपदाः ॥ सुरवीभवेन्नाबहुशो हि दृष्टं विषूचिकाभीतिभरैर्विमु
 क्तः ॥ ९० ॥ अथोदलसंज्ञकः ॥ ॥ भल्लातमाक्षिकमहोष
 धसैंधवानामम्लेन चैव पयसा परिपेषितानाम् ॥ कल्केन चैव प
 रिसाधितहव्यलेपः सद्यो निहतं च तथालसकस्य दोषम् ॥ ९१ ॥
 ॥ ॥ इति भल्लानादिघृतं ॥ ॥ अथ फलत्रयादिकमुद्धत
 नम् ॥ फलत्रयारुक्करमागधीनां पूतीकविश्वोषणसंयुता

नाम् ॥ करंजपाठासुरसोनयुक्तमुद्वर्तनं वत्ससुमूत्रपिष्टम् ॥ ९२ ॥
 ॥ उद्वर्तनं परं श्रेष्ठं निहंत्यालसकं क्षणात् ॥ नात्र चित्रं यतो वै वै
 रुक्तं श्रीसुश्रुतादिभिः ॥ ९३ ॥ अथ दंडालसकचिकित्सा ॥
 सूव्यग्रभागेन रवसंधिदाहं कृत्वा पुरश्चाग्रशिरोवये च ॥ छि
 त्वा च छित्वा क्षरकेण तत्र विषान्वितै र्वमिरचै प्रालिप्य ॥ ९४ ॥
 गंधस्य धूपेन च धूपितो पिजीवेन्द्रिये द्वाथसम्प्रेषणेन ॥ यद्यस्ति
 दंडालसको न तत्र परं तथा प्रेषजमत्र चैव वदंति सर्वे भिषजां ग-
 णाश्च ॥ ९५ ॥ अथ विलंबीचिः ॥ दहनं पूतिपिण्याकं भस्मा
 तंगदसैंधवै ॥ क्षारद्वयं च चव्यं च पेप्यसं पाच्यलेपयेत् ॥ विलं
 बीदुरतो याति एतदुद्वर्तनं यदा ॥ वैद्यदत्तं प्रयत्नेन लेपितं गात्र
 मंडले ॥ ९६ ॥ अथ रवल्लीः ॥ स्तुत्यर्कधत्तूरजपत्रनीरं य-
 स्थत्रयं शिशुजपत्रजातम् ॥ प्रस्थो न्मितं चाथ परं हियनुवदा
 मिमात्रां च विधिं विषोषात् ॥ ९७ ॥ द्वे द्वे पले सैंधयकुष्ठयोस्तुक
 ल्कस्य दध्यस्तु काज्जिकानाम् ॥ पलद्वयं चापि पृथक् पृथक्
 कूचनिगृह्य सर्वेषु दुबन्धियोगात् ॥ ९८ ॥ तैलं पचेत्प्रस्थमिदं त-
 देवमभ्यदूतः रवत्विष्विका म् ॥ अर्कादिकं तैलमिदं हि-
 ऊर्यात्क्षयं द्विषक्षग्रहदुष्टवायोः ॥ ९९ ॥ रवंजतामामवातं च पंश-
 तंग्रधसीमपि ॥ विनाशयेद्यथा वहिरेधितो दूलिसचयान् ॥ १०० ॥
 अथ विद्वविष्वविः ॥ यो हृदयं चीगदपीदितस्यान्तरसनीरं लवणां न्विते हि ॥ पी-
 तावमन्त्रालभते न्यथा तु हृदि स्थितं तन्मलेन हनि ॥ १०१ ॥ अथाक्षौ ॥
 उक्ते शनाशाय च पुष्यनीरं पिबेद्वा जलदस्य तद्वत् ॥ जातो फलस्या-
 पि च पूर्ववै वैर्यो गन्धयं चानुमितं हि चात्र ॥ १०२ ॥

योगान्नयम् ॥ ॥ अथोदरलेपः ॥ ॥ बाल्मीकदारुगद
हैमवतीशताहसिंधूत्यकेश्वरवल्लुचास्त्युतैः प्रपेय्य ॥
कृत्वाः प्रलेपउदरेपरिलेपितश्चतद्विनाशयतिजाठरदीर्घदुः
खम् ॥ १०३ ॥ अथैतेषामुषधयाः ॥ मूर्छाप्रलापवम
युग्मकंपमूत्रघातप्रसेकविरुचिप्रसुखास्तथैते ॥ निद्रा-
विनाशसहिताश्चनितान्तमेवजायन्तएवंबहुधात्रविकारसं
घाः ॥ १०४ ॥ अथासाध्यलक्षणाः ॥ ॥ रुचकोष्ठनरवा
नियस्यश्यावान्यथसंज्ञारहितोऽतिपातियुक्तः ॥ युमस
अनिचापियातिसद्यश्लथसंधिश्वरसंयुतोन्तराक्षः ॥
१०५ ॥ ॥ अथनिचतिः ॥ ॥ उद्गारशुद्धिरयवेगयथो
चितत्वंमुत्साहएवचतनौलघुताक्षुधाच ॥ वृष्णाचपाक
मुपयानियदेवचान्नदोषेतथाविरमितेचमचनिचैते ॥
१०६ ॥ ॥ अथत्रिंशद्व्याजीर्णाचिकित्सा ॥ ॥
पनसमक्षणजेकदलीफलंकदलजेपिघृतंघृतसेमवे ॥
समुदितंशुभनिबुजलंजलेलवणमेवचतन्दुलवारिषरे ॥
१०७ ॥ तन्दुलानिशिरतालबीजयोःपाचनान्यथतथाभ्रज
स्यचदुग्धमेव ॥ चकपित्यकस्यवैर्निंबबीजमथतक्रजस्य-
वा ॥ १०८ ॥ स्वार्जूरमात्ररूप्यादनानांमधुकहव्योश्चपरूष
कस्य ॥ तक्रस्यवापाकविधोहिनिंबबीजतथाचारूभयस्य

१ हैमवतकृष्ण. २ दंतोष्ठनखनिश्यामानि. ३ स्त्वथसंधानः स्नायुरश्वरश्चेत
र्थः ४ अंतराक्षोभ्यनरयोतनेत्रः

पथ्या ॥ १०९ ॥ मूढीकसंगुटंजरवंडजोचविश्वासिताहंति
 चत्तामपीह ॥ सुस्तंतथोदुंबरबोधिजातेपुक्षेचवैवाय्युषि
 तंहिताय ॥ ११० ॥ धात्रीदाडिमबीजपूरलवलीजातंफलं
 वाकुलंभुक्तंनाशयतिखजीर्णमखिलंस्वीयंस्वमूलादना
 त् ॥ नारंगोत्थमथोगुडंचसकलंमोचाफलोत्थंघृतंनीरंतं
 न्दुलजंतथैवघृतजंपीतंनिहंतिस्वरा ॥ १११ ॥ तन्दुलेषुचप
 यःप्रशस्यतेदीप्यकंहिचिपिदेकणान्वितम् ॥ यष्टिकादधि
 वनेनजीर्यतेकर्कटीचसुमनेषुशस्यते ॥ ११२ ॥ रवंडीकरो
 तिरवलुमाषभवंतुरवंडंगोधूमसुद्गहरिमंथसतीनजातम्
 ॥ तद्द्विनाशयतिमातुलपुत्रकंहितैलंकुलित्यजमथोवि
 निहन्तिद्वत् ॥ ११३ ॥ श्यामाकनीवारकुलित्यकंगुजातंप
 योवैदधिर्जनिहन्ति ॥ पीतंनिहन्यादपिकाजिकोपितद्वि-
 शेषाद्विदलाभवंहि ॥ ११४ ॥ पिष्टान्नजेसेन्धवमेवशस्तेशी
 तांबुतद्वत्कशराभवेतु ॥ मारवांडरीनिंबजटानिहन्तिमौडंत
 थापायसजंहिजूषम् ॥ ११५ ॥ वटःफेणिकापर्पटात्तदु
 कान्ताः क्रमादेसचारेन्द्रपुष्पांजनोत्थैश्च ॥ सुबीजैःकणामू
 लतोऽन्यच्चसर्वंतथाशकुलीमठकापूयजातम् ॥ ११६ ॥
 वेसचारोयथा ॥ बाल्हीकधान्यार्द्रकनागरैरामेथ्यू
 षणस्त्रेहलवंगीरैः ॥ एभिश्शतोरजिकथारजन्यारव्या
 तस्ससिंधूकचेसचारः ॥ ११७ ॥ मत्स्यापुलाशानजातवि
 कारः कांजीकपानरतस्सुरवशाया ॥ अद्भुतमेवहिवन्दि
 वियक्कमांसमहोयदिमत्स्यविपाकी ॥ ११८ ॥ रसालजं

रसालजंसुबीजमेवनाशयेत् ॥ तदेववापुनस्तथापलाशनात्स
 सुस्थितम् ॥ ११९ ॥ चाषकपोतकपिजलमांसभोजनजातम-
 जीर्णमथैकं ॥ काशजमूलमहोबहुदृष्टं पेथ्यविनाशयतीदृनि
 पीतम् ॥ १२० ॥ जीर्णमिश्राकान्यखिलान्यजस्रं सारेण तद्व-
 तिलनाभजेन ॥ स्याज्जिह्वाशील्यदुमसारनीरैः सिद्धार्थचं-
 चूककवास्तुकानाम् ॥ १२१ ॥ पाकंकेमुकलावुमूलकुलेकप्रोद्-
 तमित्युद्धतंतद्वंशभवांकुरौत्थमपिवाकारादिवल्युद्भवम् ॥
 वार्ताकोत्थमथोप्युपोदकिमवंपात्येवसर्वक्षणाद्भुक्ते सौर्षप
 शाकएवचपरेमेघादिशब्दस्यवा ॥ १२२ ॥ नारंगवल्चूरणामे-
 त्तिपाकंतथास्तुकं वैलवणोत्थवदि ॥ घृतोत्थवच्चापिनिशोरसो-
 नस्सितोत्थवद्वाभिषजाविषान्यः ॥ १२३ ॥ इक्षुजातरसपान
 भवं हि शंगवेरसएवनिहन्यात् ॥ किंशुकोत्थमसितांबुत-
 थैवपूर्ववदुणकरंचविशेषात् ॥ १२४ ॥ पयःपानजाजीर्णकं
 तक्रमवंपथागज्यतक्रोद्धवंकोष्णमंडम् ॥ तथामाहिषंमा-
 णिमयंनिहन्याद्यथाशंरवचूर्णंचदधः परद्वम् ॥ १२५ ॥ संता-
 प्यसंताप्यचहेमतारौपुनःपुनःक्षिप्यचनीरमध्ये ॥ पीतंतदे-
 वाशहरेदजीर्णंजलोद्धवंचापिनचित्रमत्र ॥ १२६ ॥ शिशिर
 १२७ वादिरोक्तसारव्याघ्रीदंतघावनः करकीवाल्पित्तव्रजिह्वाश्लयः क्षितिदुग्दति
 निघटुः खदिरसारकथितनारमनभेजमितिबोध्यम् २ पटोऽऽकुलकः योक्तः पाहु-
 कः कर्कशश्छदतिनिघटुः ३ सर्वपशाकेभुक्तेपरेमेघादिशब्दस्यमेघवस्यनंदुलीय-
 स्येत्यर्थः ४ केसकाद्यखिलभक्षणात्प्राजीर्णयोगद्वयमेवपाचनार्थमुक्तमितिबोध्यं
 ५ यथानरंगपाचकोयुद्धस्थैवयुडेनशरणमितिथैवा लवणोत्थेतदुलांभस्तथा ल-
 जेपिइत्संशुर्षुर्षुचिकित्सांसंस्त्यभिशारसोनसिताजातेषापिबोध्यमिति

गैरिकसेवनोपिवाकियदिरास्वबलंचकरोत्यलं ॥ मधुकमेघध
 नागदनिर्मितंसुरवधृतंकवलंचविगंधहृत् ॥ १२७ ॥ मद्यमाद
 कतानिपीडितमानवोधृतशर्करांचेसिबेद्यदिघातदाक्षणातो
 हरेदपित्तमदं ॥ कुष्ठनीरदधान्यवालुकयष्टिकैलसमुद्भवंग्रा
 समेवसुरवेधृतंयदितस्यगंधहरंक्षणात् ॥ १२८ ॥ अलमत्रच
 वाग्भरैर्भृशंपरमन्यच्चयदामियद्वितम् ॥ शिशिरेणाहिचोष्ण
 वत्परंयदिहैवास्तिचतस्यपूर्वकम् ॥ १२९ ॥ सानंदस्मितकुंद
 कल्पदशनज्योत्स्नावतीदर्शितंप्रेमाधिस्यमथोहि येनकृपया
 मन्दंसमालोक्यमाम् ॥ सर्वाशापरिपूरकंचपगणैः संपूजितां-
 हिंभजेस्वीयंतंचगुरुंहियस्थनितरांदास्येनकिंचित्करः ॥ १३० ॥
 ॥ इति श्रीनिजगुरुचरणसरोजमिळिन्दायमानचतुर्वेदि
 काशीनाथविरचितायांचिकित्साक्रमकल्पवृत्त्यांमहिमान्या
 दिचिकित्सापरागन्धितःपञ्चमस्तबकः ॥ ५ ॥
 शशंगिरिशंचप्रणम्यवच्यहंचरकादीनपिसुश्रुतादिकान् ॥ कं
 मिरुकशमनींप्रतिक्रियामनुभूतांचसुतन्त्रलेखिताम् ॥ १ ॥
 तावन्निदानम् ॥ मधुराम्लगुडप्रियोदिवाशयनेबद्धमहादरी
 श्रमी ॥ द्रवपिष्टविरुद्धभोजनोयदिवाजीर्णयुतोऽरुमीनृत्त-
 नेत् ॥ २ ॥ अथपूर्वकूपम् ॥ यद्युष्णतान्तर्मधुरेरुचिश्च
 प्रसेकविद्धेदसमुद्भवम् ॥ नाशःप्रभायानयनेनितांतंभवन्ति
 चैतैरुमिपूर्वरूपे ॥ ३ ॥ अथसाक्षाद्रूपम् ॥ ॥ ज्वरोतिसा

रस्सदनं प्रमथत्तद्गोवैवर्ण्यं शिवास्त्रपीडाः ॥ भक्तेरिजातो-
 विदिशन्नुभावेस्सर्वेकमीणां रबलुपूर्णरूपे ॥ ४ ॥ पथ्यं च ॥
 अन्नमंडमथोपथ्ये व्योषजन्तुमसाधितम् ॥ दीपनं कुमिनाशा
 यप्रत्यहं पेयमुत्तमम् ॥ ५ ॥ अथ प्रतीकारः जन्तुमकं
 जन्तुरिषुषषिषूर्णेन संधूलितमेवपीतम् ॥ नाशं कमीणां चि-
 द्धातिनूनं कुमिप्रभूतांश्च गदान्निहन्त्यात् ॥ ६ ॥ इति विडं
 गकाथः ॥ ब्रह्मदुबीजस्वरसंनिपीतं माक्षीकसंयुक्तमथो-
 षिकल्कम् ॥ तन्नेपावाजंतुद्वरं विशेषात्तद्बीजजातं बहुशोत्तुभू-
 तम् ॥ ७ ॥ योगद्वयम् ॥ पीताजवान्नीरबलुपारसीयागुदे-
 नचीष्णां सुयुताक्षणेन ॥ संपातयेज्जाठरजन्तुसंघान्मयातु-
 भूतानहिचित्रमत्र ॥ ८ ॥ निंबाजमोदाकुमिशत्रुहिंशुकांश्च मीर-
 जातंसगुडं सुचूर्णम् ॥ ब्रह्मदुबीजैश्च समन्वितं च मुक्तक्षणात्पा-
 तं करं कमीणां च ॥ ९ ॥ अथ कीटमर्दोरसः ॥ शुद्धो गंधक-
 पारदौ कुमिरिषु ब्रह्मदुबीजौ तथा चूर्णीकृत्य विषादिमुषिसहि-
 तं मृषाजमोदायुतम् ॥ निष्कैकं मधुना तदेतदखिलं लेत्वं सुसु-
 त्ताजलैरुक्तः कीटकमर्दण्यनितरां नाभ्यारसो दुर्लभः ॥ १० ॥
 अथ बाह्यक्रमयः ॥ रूक्षाशनादतिमत्तादतिशोकतश्च स्वे-
 दां सथाच बहुचिंतनतत्पराणाम् ॥ वायोः कफस्य नितरां बहुको-
 पतश्च लीक्षाश्च यूकसहिता हि स सुद्ववंति ॥ ११ ॥ अथ यूका-
 दीनां पृथक् पृथक् नाम लक्षणानि ॥ ॥ यूका कृष्णाया द्विती-
 या तु शुल्कारव्याता चान्या च र्मसंस्था तृतीया ॥ तद्वच्चान्याया-
 चतुर्थी तु मूत्रोद्भूतारव्याता ॥ तिंदुकी वर्तुला सा ॥ १२ ॥ स्यात्सं-

विमीमलकुणीकाभिधानातासां विकित्सां क्रमशो व्यवस्थे ॥
 धरूपप्रोत्थरसोरसेन युक्तः प्रलेपादपि यूकहन्ता ॥ १३ ॥ ॥
 अथलीक्षाप्रतीकारः ॥ शिलाविडंगमधुकानावापयस्य
 पेक्षितान् रक्तसार्धपेतुतैलके सुतैलपाकपाचितान् ॥ निधाय च
 स्त्ररबंडके निवार्य तैलमुत्तमं तदेव हि प्रलेपितं सुली क्षकाधि-
 नाशनम् ॥ १४ ॥ अरिष्टफेनधर्वणं तथा युगं विशेषतो रजोमृ-
 दांबुधर्वणं तु चर्मयूकनाशनम् ॥ १५ ॥ शदीयवान्परिष्टपत्र-
 जंतुशत्रुमागधीरसोनशुल्कदंतिकातृ च द्रुतागवोज्ज्वलैः ॥
 त्रिपेथ्य यत्प्रलेपिता हिति नुकी विनाशने परा तथा परंबुवे हिम-
 कुणी विनाशनम् ॥ १६ ॥ सुमानुतुलिवर्तिका विमाव्यशो व्य-
 पाचकैरसुसार्धयोस्त्यतैल युक्तदीपकैः प्रदीपिता ॥ तदा च सौ-
 धमुत्तमं विहाय यांति मलकुणी गणाश्च तत्र वै यदा तु तन्मरीचि-
 भर्त्सिताः ॥ १७ ॥ अन्यच्च कुलीरजांचसां तथा कुलीर-
 कस्य रवर्परिनिधाय तर्दिसंयुतां प्रदीप्य चाथ यत्प्रलेपितः ॥ तदेव वा
 गृहस्थितं निशास्वलंतु मलकुणां विकर्षयेदशेषतो न चित्रम-
 न्नवर्णितम् ॥ १८ ॥ अथ गृहस्थितमाक्षिकादिजन्तु-
 दूरीकरणोपायः ॥ तत्र हेतुश्च ॥ जीवसौरव्यमिह देह-
 स्फुटं देहसौरव्यमिह गेहनो यतः ॥ गेहजन्तुशमनीमतो ब्रुवे-
 पूर्वतन्त्रलिखितां प्रति क्रियाम् ॥ १९ ॥ ॥ अथ माक्षिकाः ॥
 तत्र पेक्षितस्ताललेपितां सुतलीचं गृहमध्यधारिताम् ॥ तां वि-

१ अत्र विज्ञाशुद्धता तेषां विभ्राचर्मागुरेति निर्घटः २ गवांसूतैः ३ अर्कफलो-
 स्थिता लिलिः

लोकरवत्तुमक्षिकाभयंगन्धभीतिसुरिबताव्रजन्यतम् ॥२०॥
 ॥ अथमूषकाः ॥ मार्जारविहृतालसुतंविप्रेष्यतेनैवसूरवं
 परिहृत्यलिप्ता ॥ संमोचयेत्तंभवनान्तरेत्येतेनैवसर्वेसहसं
 जंति ॥२१॥ अथसर्पादयः ॥ श्वेतापराजितजराकृमि
 शत्रुरालभल्लातकैश्वरचितःखलुवैषधूपः ॥ सर्पांश्चसोधतल
 लब्धसुरघषबासाभूषांश्चमत्कुणगणांश्चनिराकरोति ॥२२॥
 ॥ अथरश्मिकाः ॥ पलकवारुक्षरभानुपुष्पश्रीवासक
 चूषणकैर्गुडेन ॥ युक्तोविडंगेनचधूपएवोनिवारयत्येवहिरश्मि
 कालीम् ॥२३॥ अथषट्पदाद्याविषजंतयः ॥ सुस्ताभानु
 फलानिसर्ववगुडौभल्लातसिद्धार्थकौरालंबानरिकांप्रप्रेष्यम
 तिमाचगेहेदहेदूपकम् ॥ सर्पामूषकमत्कुणांश्चनितरांयेन्ये
 विषेणान्विताभृंगाद्याभ्रमरीयुताश्चनिसिलादूरेगुहाद्यान्ति
 वै ॥२४॥ अथपिपीलिकाद्याः ॥ ॥ लाक्षासिद्धार्थरालाक
 मिश्रितलदोशीरकाशमीरयातोधूपोपार्थदुदलपुरसुतोरेणुपत्र
 प्रयुक्तः ॥ दूरीकुर्यात्पिपील्याद्याविलकृमिगणानोहतोनात्र
 चित्रंतद्द्वैवर्षित्योमशकचहुगणान्दूरमेवांशुकुर्यात् ॥२५॥
 ॥ अपरश्च ॥ श्रीवेष्टरालाककुभप्रसूनभल्लातकोशीर
 कलांगलीनाम् ॥ धूपोविडंगान्वितचन्दनाल्योयूकान्मशान्म
 त्कुणकांश्चहन्यात् ॥२६॥ अथशरीराभ्यन्तरकमयः ॥
 आमाशयस्थाकफजाविहृदास्सर्प्यंतिसर्वत्रचब्रह्मपुत्याः ॥
 केचिद्विगडूपदरूपिणोन्येधान्यांकुराभास्तनुदीर्घसूक्ष्माः ॥२७॥
 ॥ श्वेताश्वरक्ताबहुधात्रसप्तप्रकारभेदान्वनामयुक्तः ॥ तेषां

हिनामानिविकित्सितं च ब्रवीमि धन्यं तं रिचार्णितं यत् ॥ २८ ॥ अं
 वादाश्च भवंत्येके जंघरादास्तथापरे ॥ उदरे वेष्टिनश्चान्ये हृद
 यादामहाकुहाः ॥ तुरचोदर्मकुसुमास्स सुगंधास्तथापरे ॥ अरो
 चकास्त्रस्त्रवणत्तुल्लासज्ज्वरकारकाः ॥ २९ ॥ मूर्च्छाविपाकवम
 शुक्ष्वध्वानाहपीनसान् ॥ काश्यं चापि विशेषेण कुर्वन्त्येते क
 फोद्गवाः ॥ ३० ॥ ॥ अथैतेषां प्रतीकारः ॥ वचंन्दुगंधाकमि
 जिस्पलाशबीजाजिगंधाशुभहिरयुक्तः ॥ शुषेणया युक्त अ
 सौ निपीतो तप्तोदकेनैव कृमीनि हन्यात् ॥ ३१ ॥ अथ रक्तजाः
 ॥ रुधिरबाहिशिरास्त्रसमुद्भवा रुधिरजाः क्रमयस्त्वणवः परे
 ॥ रचलुभवंत्यथ ताम्रसमप्रभात्पद एव च केशविनाशनाः ॥
 ३२ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ विश्रोतापासिकैविडंगमगधादी
 प्यारसोनैः कृतं चूर्णं निंबसुपत्रयुक्तमशितं कंपितं युक्तं तथा ॥
 गोमूत्रेण निपातयेच्च शतशोजन्तून्यथा विष्णुना मुक्तं च क्रमथो
 तथा सुरगणान्संद्दैद्यदत्तं हृत्वात् ॥ ३३ ॥ अथ पुरीषजाः ॥
 पक्वाशये मलभवाक्रमयस्त्वथाधो सर्पन्ति पूर्वमिह चामगताति
 वृद्धाः ॥ विडुन्धशूलतनुकाश्यकरास्तथैव पीतास्सितास्त्यसितव
 र्णयुजो भवेयुः ॥ ३४ ॥ ककेरुकामेकरुकास्सौसुरादास्स तूनकाः
 ॥ लेलिहानो भवंत्येते नाम्नापञ्चैव वर्तुलाः ॥ ३५ ॥ रोमहर्षादि

१ श्यामातृव्यालविक्रमसरविद्वान्साकात्ता ईवन्द्वाः सखिंदीसुषेणा कालवर्तिकेति
 तिघंडुः २ अनि विपाशुद्धदंताज्ञेयाविश्राचर्मगुरेति तिघंडुः ३ तापसीजालिनीचैव ह
 रिद्रः पीतकंदक इति तिघंडुः ४ रक्ते निशेयः कर्चूरः

सदनकारिणो धोषिसर्पिणः ॥ विष्टं पारुष्यकरा सुदमण्डूक
राभ्रलम् ॥ ३६ ॥ पाण्डुतांजनयन्त्येव वृद्धाश्चातिविमार्गगाः ॥
तस्मादणवणैते पातनीया विशारदैः ॥ ३७ ॥ प्रतीकारश्च य
था ॥ पिष्यन्त्यादिचूर्णम् ॥ कणाकणापादवचनलानां सजी
रगुम्मान्वितधान्यकानाम् ॥ पलद्वयान् गृह्यपृथक् पृथक् च सुना
गपुष्पेण समन्वितानाम् ॥ ३८ ॥ तालीसपत्राणि च पूर्ववद्विसौव
र्चलस्यापि हि पञ्चभागात् ॥ सुंठ्याः पल्लेकं मरिचस्य तद् दत्ता-
निकायास्तु पलं निगृह्य ॥ ३९ ॥ एलात्तचौचाथ पलाद्दमानौ
घ्रात्योत्तथा वैकुडवद्वयं च ॥ सासुद्रकस्याप्यथ दाडिमस्य नि
गृह्य वैकं कुडवं हि वैद्यः ॥ ४० ॥ अम्लादिकस्यापि हि वैतसस्य
पलद्वयं गृह्य विप्रेष्य यत्नात् ॥ चूर्णं प्रदेयं वलुनष्टवन्हेर्विना
शनं सर्वकृमोरुजानाम् ॥ ४१ ॥ कडूहरं रुचिकरं स्तरयानि पी
तमोदकेन च तथा मविकारसुग्रम् ॥ सद्यो विनाशयति तक्रनि
पीतमेतदशीसिचाथ महतीं ग्रहणीं च तद्दत्त ॥ ४२ ॥ अथ-
स्नायुककुमिः ॥ ॥ जातस्तुकफरक्ताभ्यां स्नायुकः परि
कीर्तितः ॥ तोदाध्मानकरस्सोयं स्नाय्वाकारो ध्रुवं कुमिः
॥ ४३ ॥ चिन् स्नायुजन्तुप्रशमनं तीक्ष्णयोगैर्विरेचनम्
॥ सुरसादिगणे पे योयवकोलकुलत्थकैः ॥ ४४ ॥ विडङ्ग
स्नेहलवणैर्युक्तकथित एव हि ॥ स्नायुजन्तुहरस्सद्यो यवा
गुल्फसाधिता ॥ ४५ ॥ विडङ्गव्योषमरिचैर्युक्ता सौवर्चला
न्विता ॥ शिग्रवीजसमायुक्ता तन्दुलानां सुप्रसक्ता ॥ ४६
॥ अथमार्गद्वयगाः ॥ कुमिजित्कसुकोतुमस्तुना-

कृतकल्कोरवलुपानतः क्षणात् ॥ शमनौ प्रथितौ द्विमार्गग
 कृमिजालस्य सुपथ्यभोजिनः ॥ ४७ ॥ अथ गंडुषदाः ॥
 ज्वरोरुत्फोटनं भ्रांतिर्विड्बन्धो विवर्णता ॥ गर्जनं जठ
 रेशूलमंतीसारंतुफेनिलम् ॥ ४८ ॥ मन्दाग्निं त्वं पिपासा च
 नेत्रयोः पीततातथा ॥ जातेषु किंचुकेष्वेते सर्वे जायन्त एव
 हि ॥ ४९ ॥ तेषां प्रतीकारः ॥ धनदनेत्रदलोत्थरसं पिवे
 त्यलमितं किल किंचुशमायवा ॥ मरिचसप्तकसंयुतमेव हि
 प्रथितरामशरेण समंक्षितौ ॥ ५० ॥ अथ सूचीसुरवाः ॥
 सूचीसुरवास्सूचिसमंतुदंतिरक्तातिसारं रुधिरान्वितं च ॥
 छर्दिं च कुर्वन्त्यथ मानवानां यच्छुजश्चातिदिशंति पीडा
 म् ॥ ५१ ॥ ल्के दोसुरवेऽरुचिर्जिष्वेतृष्णा तृल्लास एव च ॥
 मन्दज्वरश्च मन्दाग्निर्जायन्ते ते कृमीरुजाम् ॥ ५२ ॥
 अथ चिकित्सा ॥ ॥ गवादिनीनीरधराखुपणीफलत्र
 याणां च जलेन पिष्टम् ॥ कल्कं च देवदुसुशिशुयुक्तं विडंगं
 कृष्णान्वितमेव पेयम् ॥ ५३ ॥ अथान्योयोगः ॥ ॥
 सुरसासुरदारुमागधीतृदुग्धातृदुतारसोनजम् ॥ त्रि
 फलाकृमिशत्रुदन्तिनीसहितं सूचिसुरवाविनाशयेत् ॥ ५४
 ॥ ॥ इति सुरसादिकल्कं ॥ अथ धान्यादुराभाः क
 मयः ॥ मलाशयस्थाक्रमयश्च पायुजग्धंति धान्यादु
 ररूपभूताः ॥ यदा तदाल्केन्यमथो हिरामहर्षाव्यवायै-
 विमनस्कता च ॥ ५५ ॥ विड्देदविष्टं भगुदोत्यकण्डुश्च म
 श्च गात्रेऽप्यतिजाड्यमेव ॥ क्लृप्तस्तृदनेत्रभवस्तथैव च-

सुधांच रोक्ष्यंरवलुजायतेन ॥५६॥ प्रतीकारः ॥ कटुतैल-
समायुक्तास्सक्तवोगुदवेशिताः ॥ शिशूनां नाशयन्त्येवधान्यां
कुरनिर्भान्कृमीन् ॥५७॥ अथनिंबपत्रादिपानम् ॥ निंबप-
त्रकृमिजिद्रसोत्तजंमातुलुंगजटयासमेनितम् ॥ साजमोदसरेला
समेनितं पानमत्रचगवांजलेयुतम् ॥५८॥ अथकृमीणांमुपद्र-
वाः ॥ आध्मानज्वरशूलविद्वद्भुताः पाण्डुः पिपासापिवाती
सारोजठराग्निमांद्यसहिताः शोषश्चछर्दिस्तथा ॥ सर्वेचैवमव-
न्त्युपद्रवगणानूनं कृमीणामलं जेतुं शास्त्रविचारसारनियुगै-
र्प्रीगैस्तु शास्त्रोदितैः ॥५९॥ अथोपद्रवाणां चिकित्सा च
॥ एकविंशतिवारणिपर्पटीरसपूर्विका ॥ स्नुहीदुग्धेन संभा-
ज्य कृम्याध्माने प्रदापयेत् ॥६०॥ पलाशास्थ्यजमोदाभ्यांक्षी-
रिणीरसगन्धकौ ॥ कृमिशूलहरोतद्वत्सुपर्णीसमुद्भवम् ॥६१
॥ सताम्बरसमैवैकपीतंशूलनिवारणम् ॥ कृमिज्वरे च तस्या
वाकषायः शर्करायुतः ॥६२॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥
वर्जयेत्कृमिवन्तं सर्वोपद्रवपीडितम् ॥ क्षीणमांसं विद्रुम-
न्तं सर्वत्र कृमिसंयुतम् ॥६३॥ अथनिवृत्तिः ॥ स्वाहारल-
ब्धिश्च पराक्रमश्च भवेदलं पूर्ववदेव तद्वत् ॥ आध्माननाशश्च
मलप्रवृत्तिस्सम्यक्कृमीणांच विनाशने ॥ लम् ॥६४॥ जयति च
नित्यं निजगुरुशिक्षा ॥ मम बहुजाड्यं शमयति यासा ॥६५॥
॥ इति श्री निजगुरुचरणाब्जमधुपचतुर्वेदिकाशीनाथक

तायांचिकित्सांक्रमकल्पवृक्षांकमिरोगप्रतीकारपरागगंधितः
 षष्ठस्तवकः ॥६॥ ॥ प्रणम्यगौरीसुतमारुपचंद्रषध्वजंशं
 करमप्यहंवै ॥ ब्रवीमिपांडुमयसञ्चिकित्सांभिषग्वरिष्ठास्वगु
 रंश्चतद्वत् ॥१॥ पांडुमयाः पञ्चभवन्ति तत्र त्रयश्च वातादिभि
 रेवतुर्ग्यः ॥ स्यात्सन्निपातेन तु पञ्चमश्च मृद्भक्षणादेव वदन्ति वै
 द्याः ॥२॥ तत्पूर्वरूपं तन्निदानं चलक्षणा निचयथा ॥ लक्षणा
 मयमृदां परिसेवनादतिदिवाशयनादतिमैथुनात् ॥ रचलुचती
 क्ष्णारसाम्लनिषेवणादुधिरमत्रविदूष्यनयनिते ॥ त्वचितुपां
 दुरताद्यथनेषुमाङ्गनयनकूटगता रचलुशोफता ॥ भवति मूत्र
 विशांबद्धपीततात्वचिचविस्फुटनंतनुसादता ॥४॥ मृद्भक्षणै-
 च्छाद्यथवाविपाकोनिषीवनञ्चापि भवन्ति सर्वे ॥ जाते च तस्मि
 न्नथकाशयुक्तश्वासोनरवत्वङ्मयनेषु तद्वत् ॥५॥ पांडुत्वमे
 वाथवमिश्चसादोत्वमेव शोथस्य समुद्भवश्च ॥ वक्ष्ये यथा ता
 दियुतस्य लिङ्गं ग्रन्थस्य मूलं स्वभयेन किञ्चित् ॥६॥ कृष्णारु
 णत्वं नयनादिकानां वातेन पित्तेन च पीतता च ॥ शौल्ब्यं कफेनै
 व च सर्वजाते सर्वाणिलिङ्गानि भवन्ति पांडौ ॥७॥ अथो
 पशयः ॥ पुराणयवगोधूमशालीनांच प्रशस्यते ॥ सुव्राढ-
 कीमसूराणां जांगलानां रसस्तथा ॥८॥ अथ प्रतीकारः ॥
 मण्डूरचूर्णसुरभीजलेन संसाधितं वै सुरभीजलेन ॥ सुक्तं गुडा-
 द्यं रचलुपांडुरोगं सपक्तिशूलं विनिहन्ति सद्यः ॥९॥ अथ पु-
 नर्नवादि वरी ॥ पुनर्नवादारुतृष्टिद्विडं गव्योषत्रियामा-
 विफलानि कुंभैः ॥ कलिंगतिक्ता घनरूप्यवानीशुंगी कणामूल

सुकारिवीभिः ॥१०॥ सकृदफलाभिश्चविक्रायुताभिश्चत्रान्विता
भिर्द्विगुणेनतद्वत् ॥ मण्डूरकेणापिसमन्विताभिर्मूत्रेणचैवाष्टगुणे
नवापि ॥११॥ संपेप्यपूर्वचविमिश्रिताभिस्संपान्यचैद्यैर्वरकीरु
ताभिः ॥ पाण्डोर्विनाशश्चनिषेविताभिः पूर्वैस्सुवैद्यैः परिचर्णिता-
भिः ॥१२॥ मंडूरवल्गुश्चपुनर्नवाद्याः पाण्डोहिताश्चाश्विनिर्मिता-
श्च ॥ नसाम्यमायान्त्यपराश्चवत्थोयस्माद्गुणेनैवततोविशिष्टाः ॥
१३॥ पुक्तावरीस्वाभिबलाजुकूलानामापिपाण्डोश्चविनाशयेद्द्वै ॥
श्वसांश्चकासांश्चहलीमकंचनेत्रोद्भवांकामलिकानिद्वन्ति ॥१४॥
अर्शांसिप्रीहमाध्मानंघहणींचापिकुषकम् ॥ चातरक्तेकमिश्चा
पिपुक्तातकेणनाशयेत् ॥१५॥ अथचातजे ॥ दशांघ्रिविश्वै
षधिनीरमेवपेयंकणानूर्णयुतंनरेण ॥ तथातुलस्योषधिसंशृतं
वायातोद्भवेपाण्डुगदेविशेषात् ॥१६॥ अथकफजे ॥ यष्टीम
धुगदसिद्धंहव्यपीतंसुवैद्यधुर्य्येण ॥ दत्तंचदिचनितान्तं पाण्डुपि
तोद्भवंहन्यात् ॥१७॥ अथलोहगर्भोरिसः ॥ अष्टभागमित-
लोहभस्मतोऽप्यर्धभागमितसूतभस्मकम् ॥ बन्हिमेघकुरुज
त्तचामथोजन्तुशत्रुकटुकत्रयस्यवा ॥१८॥ शंभुनेत्रफलयायुतस्य
वैचूर्णकेनचविपेषितंहितत् ॥ लोहगर्भरसाएवभण्यतेपथ्यमत्र
चमृगांकवद्भवेत् ॥१९॥ मधुनारखलुकर्षसंमितं तदिदंलेह्यमथा
त्रवापिबेत् ॥ तदनुप्रथितंघनादिकं कथितं नीरमधोतदुच्यते ॥
२०॥ जलदातिविषाचिगवित्त्वगुहाजगदोषधिसंशृतनीरमलम् ॥

निशिशीतलमेवपिबेद्यदिचेन्मधुनासहितंरवतुपाण्डुगदे॥३१॥
 ॥ अथकफजे॥ ॥तत्रकामेश्वरोरसः॥ पलंसूतगंधंपल
 परमितंचाश्वदहनंहरीतक्यास्तद्वन्नयमथपलंसार्द्धपलकं॥प
 यौदस्यैलायाःपलपरिमितंच्युषणमथोकणामूलंतद्वद्विषमपि
 तथानागकुसुमम्॥३२॥ सुकर्षैकंरेणोरिहचविहितंचार्द्धपल
 कंतथैलाचत्यत्रंगुडमपिपुराणंनिगदितम्॥रसमस्तस्याप्यर्द्धस
 कलमपितेनैवचशतंपुनःरवत्वेयामंकनकदलनीरैरथपुनः॥
 ३३॥ घृतेनैवंमर्द्यंतवतुबदराकारगुटिकांनरःकृत्वाभुत्कानि-
 शिचकफपांडौयदितदा॥रसोयंकामेशश्शमयतिचपांडुमय
 मलंमयावारंवारंयदलमिहदृष्टंबहुगुणम्॥३४॥ अथसन्नि-
 पातजे॥कालविध्वंसनोरसः॥ शुद्धंसूतंहेमतारंसताभ्यंतु
 ल्यंसर्वरचत्वमध्येनिधाय॥जंबीरोत्थनीरमेवाशुदत्वादत्वा
 किंचिन्मर्दयेच्छोषयेच्च॥पिष्टिलब्धातांचसूतादिजातामुन्म
 त्तारव्येसत्फलेसन्निधाय॥३५॥ दोलायंत्रेतन्महंपाच्यंसम्य-
 क्चूर्णीद्रावैरेवसंचूर्णयपश्चात्॥बध्वावस्त्रेचेष्टिकायंत्रगंतत्वा
 च्यंगंधपेष्यजंबीरनीरैः॥३६॥ ऊर्ध्वाधस्तात्तुल्यमेवात्रदत्वा
 तस्मात्सर्वान्मानतःषड्गुणंहि॥पाच्यंपश्चाच्चाल्यकेसंपुटेत
 ज्जीर्णैर्गंधैमारितंतुल्यलोहम्॥३७॥ संमिश्रैर्वंकंदकारीद्र
 चाढ्यंमर्दयपश्चात्कपोतेदिनैकं॥रुध्वापाच्यंवैकरीषाग्निम
 ध्येशीतंपश्चात्सेष्यपूर्वद्रवैश्च॥३८॥ त्रिधात्रिधाभाज्यतथावृ
 हृत्याद्रवैस्त्रिधाभाज्यपुटैस्त्रिभिस्तु॥वन्त्यर्कयोश्चापिरसैस्त्रि
 धैवसंभाज्यसंभाज्यपृथक्पृथक्च॥३९॥ नक्तादिमालद्रवसं

युतं च त्रिधा विसंभाव्य पुनः पुटे च ॥ दत्त्वा दशांशं शक्यं भवत्सनाभं
स्वभावशीतं तु निगृह्य पेयम् ॥ ३० ॥ गुल्माभितं पांडुगदातुरायका
लादिविध्वंसननामधेयम् ॥ गोमूत्रपिष्टां च शिवां प्रदद्यादस्यानु
यानेरवलुवैद्यवर्यः ॥ ३१ ॥ अथ मृद्वक्षणां लक्षणं पांडुः ॥ सूतं गं
ण्डाक्षिकूटभूशनपाय्याचमेहनः ॥ श्वासकासशिवाश्चार्शस्म
दारुचिनिपीडितः ॥ ३२ ॥ तन्द्रालस्यसमायुक्तः कृमिकोष्ठोति
सारवान् ॥ कफस्त्रुतं तत्र मलं मृद्वक्षणाद्भवेत् ॥ ३३ ॥ अथ
तत्प्रतीकारः ॥ तत्र बिल्वादिघृतम् ॥ शांडिल्यव्यासैरात्रिद्वय
जलदकणा विश्वकाली द्विच श्रीपाठा जन्तुघ्नं भर्गीहरनयनफ
लादेव काष्ठैः सदुग्धैः ॥ आज्यं संपाचितं च न्यारिचसुतमलं लोह
भस्म प्रयुक्तं दत्तं भुक्तं सुवैद्यैश्शामयति नितरां मृद्विकारो ल्यपां
ण्डुम् ॥ ३४ ॥ अथागंतुकपाण्डुः ॥ गमनकलहसेवाचितं
नायासरोधघ्नराजपरिनिपातान्मानवानामजस्मम् ॥ भवति च
रवलुपाण्डुः प्रोच्यते ॥ गन्तुको सौ विविधचपतिमान्यैर्वैद्यभूपा ल
वर्यैः ॥ ३५ ॥ मूनिचनिचत्रिफलाब्दशुंठीशु क्वात्रिद्वेवत्ता
शिवानाम् ॥ सत्र्युषणानां कथितं निहन्ति मागीदिसंसेवनजात
पांडुम् ॥ ३६ ॥ विहारजपांडुलक्षणम् ॥ निधुवने सुवती च
ह्रस्वे वनादुधिरशोषणोति कशोनरः ॥ रमयमां रमणीति जपे

१ बिल्वशालादुःशांडिल्योत्तद्यगंधोमहाफल इति निघंटुः २ पुनर्नवापराकूरो व्यासो सं
गतपत्रक इति निघंटुः ३ दक्षिकः सुद्वर्षा मृदीर्षपत्रः कठिलक इति निघंटुः ४ वि
फलाः

त्वपवद्गु तृषासहितःखलुपाण्डुकी॥३०॥ अथतत्पतीका
 र॥ आभलक्याद्यवलेहः॥ ॥जलेनयंत्रंपरिशोध्यपूर्वतस्मि
 निधायामलकानिवेद्यः॥ संपीड्यतेषांस्वरसंनिगृह्यद्रोणप्रमाणं
 मृदुबहिनैवम्॥३८॥ संपाचयेन्नत्रचप्रस्थमेकंपाञ्चालिचूर्णमधु
 कस्यतद्वत्॥ पलद्वयंगोस्तनिकाभवंहिपिष्टंचप्रस्थोन्मितमेव
 देयम्॥३९॥ तथातुगोक्षीरिपलद्वयंचसुशृंगवेरस्यपलद्वयंच
 ॥सुशर्करायास्तुतुलार्धमेवप्रस्थोन्मितंचापिमधुप्रदेयम्॥ ४०॥
 घनंतुतुलेहमथोसुमुक्तंपलोन्मितंनाशयतीहूनम्॥ हलीमकं
 कामलिकाचपांडुंक्षयोत्थपांडौनपरोस्तिचास्मात्॥४१॥ अ
 थपांडोरुपद्रवाः॥ ॥शोथस्फोटश्चाथमृत्पीतिरुक्ताछर्दिस्तु
 ष्णाविषमश्चकुमश्च॥ पांडोर्जेयादिङ्घितोपद्रवाश्चहृत्लासो-
 न्योचाज्यरोरोऽचकश्च॥४२॥ अथैतेषांप्रतीकारश्च॥ ॥
 मूर्धानिशायासकमागधीभिस्त्रायं तिकातित्तकवारिभिश्च॥ ति
 क्तापदोलाब्दसुचन्दनैश्चसपपदैरक्षमितैर्घृतंयत्॥४३॥ प्रस्थोन्मि
 तंचाथचतुर्गुणोहिक्षीरेसुसिद्धंहितदेवमुक्तम्॥ पांडुत्वविस्फोट
 हरंविशेषाज्वरेतिशोथेतिहितंघुदोत्थे॥४४॥ पित्तास्त्रनाशनंचै
 तद्भुतमुक्तंभिषग्वरैः॥ मृत्पीतिनाशनंवक्ष्येपूर्ववैद्यैश्चवर्णितं
 ॥४५॥ मृत्तिकारिष्ट्यन्नोत्थरसैस्तुल्यैर्विभाविता॥ मृदूषणार्थंदा
 तज्यामृत्पीतौबहुधास्मृतम्॥४६॥ अथासाध्यलक्षणम्॥
 उपद्रवैःपांडुकिनेसमस्तैर्युतंयशोर्धीहिहतेन्द्रियंच॥ परित्यजेदूर
 तएवयस्माच्चिरोद्भवस्सिद्धानिनोरवरैस्तु॥४७॥ सकफबद्धहरि

न्यालमेवयस्तु जति छर्दितुषादितमूर्छितः॥ बहुलपांडुरराशिवि
लोकनाद्भजतिभातुसुतस्यनिवेशनम्॥४८॥ अथगतपां
दुलक्षणम्॥ ॥तनोपुष्टिर्मनस्तुष्टिस्तनुवर्णस्तुपूर्ववत्॥
सुद्वक्षणेचाप्यरुचिर्गतपाण्डोश्चलक्षणम्॥४९॥ अथका
मलानिदानम्॥ यःपांडुकीवाथपरश्चयस्तुनिषेवतेवैबहुपि
त्तलानि॥ तस्यास्त्रमांसान्यलमेवदग्ध्वाकरोतिपित्तंरवलुकाम
लादीन्॥५०॥ अथैतस्याःपूर्ववत्॥ दाहाविषाकारुचिव
हिर्माद्यंमन्दज्वरस्सादयुतंह्रिकाश्र्यम्॥ पूर्वतुल्यैरवलुकाम
लायाःपूर्णेतिथ्यत्तनुवदामिचापे॥५१॥ नखरनेत्रविशांबहुपीत-
तातनुगतारवलुभेकसवर्णता॥ भवतिपूर्णगदेचर्तैवसाव
दनगारवलुमूत्रगतैवसा॥५२॥ अथोपशयः॥ यवासुद्धा
शालीमरिचमथितंचाप्यथगवांपयोहव्यंश्यामादकिसुतमलं
जागलपलम्॥ प्रदेयागोधूमायद्दहमनुजःकामलिकयागतः
स्वेदंतस्मैयदलमथपित्तप्रशमनम्॥५३॥ अथप्रतीकारः॥
गुडूचिकायाःपितुमन्दकस्यदाव्यस्तथावाथफलत्रयस्य॥ र
सःप्रभातेमधुनाविमिश्रशीतोनिषेयःस्वलुकामलायाम्॥५४
॥ यौगचतुष्टयंबोध्यम्॥ गुडूचिकापत्रजकल्मेकंघ्रातः
पिबेत्तनुतंविशेषात्॥ तथाज्जनवैद्यवरैरिहोक्तंसुद्रोणपुष्पी
रसमेकमेव॥५५॥ धात्रीलोहरजोनिशामधुयुतंज्योषंधृतंशर्क
रालैहंलीढमलंनिहन्तिबहुधाजातामहाकामलायाम्॥ कर्कोटी

जटयाकृतंचनियतंनस्यंप्रयोज्यंरथोजालिन्याःफलमेकमे
 वनितरांतद्वचनस्येहितं ॥ ५५ ॥ योगत्रयंबोध्यां ॥ अथाम
 लकारिष्टम् ॥ धात्रीफलानांदिसहस्रमेवनिष्पीड्यतेषां
 स्वरसंनिगृह्य ॥ तदक्षमांशेनमधुप्रगृह्यचूर्णंकिणायाःकुड
 वार्द्धमानम् ॥ ५६ ॥ तुलार्द्धमानेनचशर्करांहिस्त्रिगुणैर्घटेमैल्य
 चपक्षमेकम् ॥ संस्थाप्यसिद्धंचपिबेदजस्त्रयःकामलीस्वामि
 बलानुकूलम् ॥ ५७ ॥ वातासृग्विषमज्वरानपहरेत्पाण्डुंतथा
 कामलांहुद्रोगं कसनंनिहंतिनितरांहिक्कांनिपीतंतिदम् ॥ उक्तं
 शास्त्रविचारचारुनिपुणैर्वैद्यैररिष्टंतिदंथाज्यादिप्रथितंक्षितौ
 बहुहितंयैकामलानाशनम् ॥ ५८ ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रादौ
 कुंभकामला ॥ दध्नुविरुचितृष्णानाहनेन्नारुणत्वंश्वसन
 कसनहिक्कासंयुतोवाज्वरश्च ॥ यदिभवति तदेयंकुंभकाद्याम
 लास्यादपिचयदिहसाध्याश्वासहिक्केनचेत्सा ॥ ५९ ॥ शाखा
 कामलिकांचदनिमुनयश्चेमांयतस्मास्थिताशारवास्वेवशिला
 जतुप्रतिदिनंपेयंसकृन्मूत्रकम् ॥ मंडूरंमधुनायुतंचनियतंसे
 व्यंचलोहंपरंनिष्केकरवतुकुंभकामलिगदेयुक्तंतुयोगत्रयम् ॥
 ६० ॥ अथकोष्ठकामला ॥ दग्धमांसरुधिरप्रकोपनोर
 क्तपित्तबहुकोपतोदपिच ॥ कामलाभवतिकोष्ठकादिकाश्रां
 तितुडुलशोथसंयुता ॥ ६१ ॥ अथैतस्याश्चिकित्सा ॥ ॥
 सुस्ताचित्रकजंतुशत्रुमगधाविश्यामृतानांकृतंचूर्णंलोहसम
 न्वितंमधुयुतंपांडुंनिहंतितरा ॥ भुक्तंनाशयतीवनिश्चितमिदं

कोष्ठादिकां कामलां दुर्धर्षां च निरोद्धितामतिहृदाद्रामो यथा तद-
 काम ॥ ६३ ॥ अथ मलकामला ॥ कामलागदिनिपीडितो ह्रिय-
 स्सार्यते च तिलपिष्टवन्मलम् ॥ श्लेष्मबद्धगुद एव तस्य वै कामला-
 चमलशब्दपूर्विका ॥ ६३ ॥ अथास्याः प्रतीकारः ॥ निकुंभप-
 दोलकाद्ये प्रस्थे तत्कल्कसाधितं सर्पिः ॥ नाशं करोत्यवश्यं मला-
 दिकामलामल गदस्याशु ॥ ६४ ॥ अथ हलीमकम् ॥ यदा पां-
 ण्डुकी कामलार्तश्च नूनं हरिदूर्णयुक्तं स्तथा श्यावपीतः ॥ बलो-
 त्साहनीनस्तु तन्द्रा समेतोऽग्निमान्द्येन युक्तोति मन्दज्वरेण ॥ ६५ ॥
 तयस्त्रीषहर्षो गमर्दस्स सादस्स तृष्णा रुचिर्वा भ्रमश्चापि यस्य
 ॥ तदा वा हलीमादिकं शास्त्रविद्धि स्स वा योश्च पित्तस्य कोपेन चो-
 क्तम् ॥ ६६ ॥ अथैतत्प्रतीकारः ॥ अमृतारसकल्कसाधि-
 तं तुरगदिद्वयुतमेकमेव वै ॥ पयसा च तुरगुणेन च शयनं चापि ह-
 लीमकस्य हि ॥ ६७ ॥ अन्यच्च ॥ कांस्पेन पिष्टशिलया समे-
 तं संपाचितः पारद एव वै कः ॥ तीक्ष्णेन ताम्रेण मृतेन युक्तस्संसे-
 वनी यस्तु हलीमकारव्ये ॥ ६८ ॥ अथ पानकी संतापोभि-
 न्नवर्चस्त्वेनेत्ररागश्च पांडुता ॥ अंतर्बहिश्च शीतत्वं पानकी लक्ष-
 णे भवेत् ॥ ६९ ॥ अथैतस्याः प्रतीकारः ॥ सूतं वेदपलं च प-
 ज्वपलं कंगधं तथा षट्पलं सत्वं चापि विष्टुं निकाभ्रवमथो व्यो-
 षं तथा मूलिका ॥ तालाद्यात्रिफलाचशात्मलिपुता चाभ्रंतथैव
 सूतं लोहस्याष्टपलानि मेत्यमतिमान् वल्वे विसंचूर्णयेत् ॥ ७० ॥
 चतुःषष्टिसंभावनास्तत्र नीरैः फलानां त्रिकोत्थैस्तदधास्तु तस्मि-
 न् ॥ तथा मार्कवद्रावयुक्ताः पुनश्शिथुनीरेण बाषोडशैव तथा चित्र-

कस्याप्यथोकन्यकायाः ॥ ७१ ॥ तथैवाद्रिनीरस्यदत्ताप्रगृह्यप्रद
 द्यात्क्षयश्वासपाण्डुप्रहृत्यै ॥ नरैर्द्रैश्चसेज्योरसश्चैषन्नमथोस्या
 नुपानान्ब्रवीत्यवसम्यक् ॥ ७२ ॥ शोथान्वितेस्याद्यवचिचकाया
 नीरेणवारयादजघादिपालैः ॥ वज्रीघृतेनापिहितायसम्यङ्नि-
 कार्द्धमेतस्यमृगांकवद्वि ॥ ७३ ॥ नरेन्द्रयोगीन्द्रमतोऽनुकूलः स्या
 त्सानकीनाश करस्तथायम् ॥ त्रैलोक्यनाथाभिधएवन्नृनंबकीवि
 नाशेचयथासुरारिः ॥ ७४ ॥ अथत्रिदोषोत्थकामला ॥ क
 चिन्तृत्यत्येवंक्वचिदपिचरोदित्यथपुनर्वदत्येवंमामाजहिजहिमवा
 न्मारयसिक्कि ॥ हनस्ततिष्ठतिक्वचिदपिचवत्वात्यथपुनः पतत्येवंभूमौ
 चयकृतमहाकामलिगदी ॥ ७५ ॥ ॥ प्रतीकारश्च ॥ त्रिदोषोत्थे
 दाहंरवलुचमणिबंधद्वयगतंवदंत्यन्येपाष्ण्यैरथचसुरेनद्याशुम
 तटै ॥ अयेरामस्वामिन्सकलदनुजारण्यदहनप्रसीदेत्यालापंस्मि
 तिमथतथाशंकरशिषे ॥ ७६ ॥ अथकामलोपद्रवाः ॥ स्वस
 नंकसनं विसंजताज्वरमाध्मानवमीश्वविद्रुहम् ॥ श्वथुंचतथा
 तिसंस्तुतिस्तथवाक्ष्ण्यमिमानुषद्रवान् ॥ ७७ ॥ प्रशमंविनयेद्य
 थातथंस्वलुचैतेषुनशान्तिमत्रये ॥ विहितौषधिसेवनादपिस्वलु
 तान्वैद्यं कशास्त्रतोब्रुवे ॥ ७८ ॥ हृत्तासज्वरकासछरिसहितः
 श्वासेनशोथेनवाविद्धेदकुमदाहमोहसहितोरक्तास्यनेत्रोदियः
 ॥ नष्टाग्निः रवलु कृष्णापीतबहुलं मूत्रं मलं सार्प्यते तद्वृत्तं द्राक्षुषिभि
 श्चकामलिगदीयुक्तोयमंगच्छति ॥ ७९ ॥ अथनिवृत्तिः ॥ ने
 त्रद्वयेनिर्मलतान्त्रवेषु नचक्रमाद्यैश्चवसनंप्रयासे ॥ दीपादिसं
 दर्शनतोऽतिसौख्यमस्यानिवृत्ताबुदितंसुखैर्धैः ॥ ८० ॥ अपाङ्ग

गतोममसदुरुणांक्षेमायकल्पेच्चपराभवाय ॥ दुष्टस्य दुष्टस्य स
 मत्सरस्य शोणस्सकोपोचचतत्रशान्तः ॥ ८१ ॥ ॥ इति श्री
 पुरुचरणसरोजमिलिन्दायमानचतुर्वेदिकाशिनाथकृतायांचिकि
 साक्रमकल्पवल्यांपाङ्गामयादिविकित्सापरागगन्धितस्सप्तमःस्त
 वः ॥ ७ ॥ ॥ रामस्तु ॥ ॥ गजाभ्यंगिरीशंहिमाद्रेस्त
 रूजासुधन्वन्तरिसदुरुंचापिनत्वा ॥ ब्रवीम्यस्त्रपित्तप्रतीकारमन्त्र
 निधायोदितं शुक्रतायैः सुवैद्यैः ॥ १ ॥ नावन्निदानम् ॥ पित्तं वि
 दग्धं बहुधर्मसेवाक्रोधाध्वनीक्ष्णोष्णकटुव्यवायैः ॥ क्षारैस्तथा
 बालवणैरथास्त्रैर्व्यायामतश्चापि दहत्यथात्मम् ॥ २ ॥ अथा
 पूर्वरूपम् ॥ शीतान्मिताषस्सदनंचकण्डूमायनं लोहसमोहि
 तं गन्धः ॥ श्वासोष्णविष्यत्यस्मिन्मवेच्चयांति हि पित्तास्वबहुप्रकोपे
 ॥ ३ ॥ अथरूपं ॥ ऊर्ध्वचनसाक्षिसुखश्रुतिभ्योत्पद्यस्तुलिङ्गा
 द्गतश्चपायोः ॥ कोपादिशेषान्तु रोमरूपसंघाच्चरूपेस्वसमुद्ग
 मस्त्यात् ॥ ४ ॥ बलासमं सृष्टमथोर्ध्वगंतद्वातानुगंगच्छतितल्य
 धस्तात् ॥ हिमार्गगंतत्कफमारुताभ्यामथोर्ध्वगंतत्स्वस्तुसाध्य
 मेव ॥ ५ ॥ तथैव चाधोगमथोयदाचेन्नचोत्थितंचैव नचातिवेगं ॥
 सुरवेदिकाले निरुपद्रवं चेद्दिमार्गगं यद्युगपद्गंतं हि ॥ ६ ॥ यन्मांस
 संक्षालितवारितुल्यं यद्वाभवेद्वैकथिताम्बुबद्धिः ॥ यत्कर्दमांभो
 निभमेव यत्तूप्यात्मकत्वं रवलुमेदसापि ॥ ७ ॥ तुल्यंचजंबूफल
 वत्तथैव यत्कृत्स्नमनीलमथापियच्च ॥ असाध्यमेभिः सकलार्थै
 विजैर्वैद्यैस्तथेन्द्रायुधतुल्यवर्णम् ॥ ८ ॥ इति कालावकम् ॥
 अथैतत्स्योपसर्गाः ॥ दौर्बल्यकासज्वरवाहितृष्णाः कोष्ठस्य

भेदोदवथुश्चमूर्च्छा ॥ श्वासोमदश्चाथशिरोनितापःप्रित्नास्त्रकोपे
 १८५५पसर्गसंधाः ॥ ९ ॥ सुक्तेविदाहस्त्वधृतिस्तुभक्तेद्देवाविषांको
 विकृतिस्तथैव ॥ सपूतिनिष्ठीवनपाण्डुतापिपीडातथादुद्यसमा
 भवेच्च ॥ १० ॥ युग्मम् अथमतीकारः ॥ अथाश्रतोपैवलिन
 स्तुपिनरक्तं हि वैद्यः प्रथमं विचार्य ॥ संस्तंभग्रन्थुल्ममहाज्वरादि
 त्दत्पाण्डुकृत्सीहकरंतथैव ॥ ११ ॥ नवान्यं विरेच्यनवाक्षीणमांस
 बलं बालकशोषिणं चाथ वृद्धं ॥ समं भेषजैरेतितदोषवृद्धिर्यथातत्र
 वैद्यैश्चिकित्साविधेया ॥ १२ ॥ सशर्करं मांसिकसंयुतं वात्स्यास्वधे
 नैव च वामलक्ष्या ॥ विरेचनं चोर्द्धगरक्तपित्तेदरीतकीभिस्तु वृता
 तथावा ॥ १३ ॥ जलधरेन्द्रयवैर्मधुयष्टिकामदनदुग्धमधूत्तरमेव
 वा ॥ रुधिरपित्तमयोगमितं मितं समवलोक्य मश्रुमं च मनं हितम् ॥
 १४ ॥ अथ पथ्यानि ॥ अथ च रुधिरकोपे सुपथ्ये हिताश्शाळ
 योषष्टिनीवारसुद्गाहकीकोरदूषादयः साधिकाश्च ॥ चणकमथम
 कुष्ठामसूरास्तथाश्यामथावाप्रियं गुश्च भोज्यार्थं सूपायसूशर्कमे
 ते प्रशस्ताः ॥ फलमथं च तथा दाहिमीधाभिजातं प्रदेयं तथा चाम्ल
 मिच्छन्त्यो शाकमिच्छन्त्यो लानिवेनाथ वटदल गणान्यान्त्यसंघा
 दयेतं दुलीयंतथामांसमुक्तं हि पारावतस्याथ वा शुफ्रकापोतमे
 वाथलावंतथा तैत्तिरं हासमुक्तं मृगाणां शशानां तद्यथो कालपुच्छो
 द्वयं चाथ कापि जन्मम् ॥ १५ ॥ सर्जूरको दुंबुरगोस्तनीनां काशमीरप
 थ्यामधुभिः समेतः ॥ लीढो वलेहः खलुरक्तपित्तं विनाशयेदन्नका
 पि विंशतः ॥ १६ ॥ अथ च दनाद्यं चूर्णम् चन्दनं नलदपद्मकेशरं
 नागपुष्पमथ भद्रमुस्तकम् ॥ लोधमुसलं पुशीरधातकी नीलकंज

युतपद्मकेशरम् ॥ १७ ॥ शृंगवेररसजाम्रमज्जयापादयान्कुरजे
नसंयुतम् ॥ जाबवंचरवल्लुसारमेवहिबिल्ववालकयुतंतथाविषा
॥ १८ ॥ दडिमीफलभवत्तनायुतंसंक्षयाचरवल्लुचैत्ययातथा ॥ शा
ल्यलीगदयुतंसमंगयासंयुतंचसितशर्करान्वितम् ॥ १९ ॥ तैन्दु
लास्तुमधुनायुतंपिबेच्चानुपूर्वमिदमेवभक्षयेत् ॥ चन्दनादिकमि
दं सुसेवितं रक्तपित्तनिकरं विनाशयेत् ॥ २० ॥ अशिसांज्वरिणांचैत
द्रक्तपित्तगदस्यच ॥ हितं मदोयसृष्टानां वृष्ट्यातीसारनाशनम् ॥
२१ ॥ स्थापनंच्युतगर्भाणां स्त्रीणांचाथरजोरुहे ॥ मूर्छायामश्विनो
म्रैतत्संमतंच दनादिकम् ॥ २२ ॥ अथवासाप्रयोगः ॥ माक्षिक
तुल्यवासाकनीरं लोहितपित्तेपेयमजस्त्रम् ॥ २३ ॥ अन्यच्च ॥
वासकस्वरसभाविपयपाससधैवमंगधापितथैव ॥ माक्षिकेण
सहितायदिलीदारक्तपित्तमिहकिंचतदाक् ॥ २४ ॥ योगद्वयं
॥ नवासासमाविद्यते रक्तपित्तक्षयश्वासकसापहाभूमिपृष्ठे ॥
यदाशाभवेज्जीविते सेवनीया तदा क्वाथवूर्णावलेहादिकेषु ॥ २५
॥ रक्तगन्धिनिचोद्गारे निश्वासे लोहगंधिनि ॥ गोस्तनीशाणमात्रां
तुदाययेद्दिगुणशर्कराम् ॥ २६ ॥ अथैलादिवटी ॥ एलाशिला
मधुकगोस्तनिकात्वचां हि वैद्यः पलंपलमथार्द्धपलंकणायाः ॥ स्व
र्जरकपलमितंच पलैकमेव द्राक्षांच पत्रमथपेव्यमधूपयुक्ता ॥ २७
॥ भस्मोन्मिताश्लमवटीयदिमुज्यते सापित्तात्मका सवमिशोषरू
जं निहति ॥ श्वासं निहन्ति च शमं नयति ज्वरं हि चैलावटी क्षययति
स्वरभेदमुग्रम् ॥ २८ ॥ अथ प्रलेपः ॥ धात्रीफलं पेव्यघृतं म
धुं मूर्द्ध्नि पलेपाच्च रुणादिरक्तम् ॥ नासाप्रवृत्तं तु जलस्य वेगं से

तुर्यधारामकृतः पयोधौ ॥ २९ ॥ अथ पेयं न स्पृशेत् ॥ घ्राणप्र-
 वृत्तस्य च लोहितस्य समाप्य पेयं च सशर्कराम्बु ॥ पेयं ययो नासि-
 कया तथा वा द्राक्षा रसं क्षीरघृतं सुरवेन ॥ ३० ॥ सशर्करं च क्षुरसं त-
 थैव पेयं त्वथोदादिमपुष्पनीरं ॥ दूर्वारसनस्य विधानदक्षः प्रदा-
 ययेद्वा बहुधा न स्पृशेत् ॥ ३१ ॥ अथान्योयोगः ॥ प्रियंगुमूलो ध-
 मथाजने हि संभाव्य वासावरसे विषेष् ॥ प्रदापयेन्माक्षिकसंयु-
 तं तु नासासुरवाभ्यां भगलिंगपायोः ॥ ३२ ॥ गतं हि यल्लोहितपित्त-
 मुग्रं शास्त्रक्षताद्यव्यवमानमेव ॥ तदप्यनेनैव यथास्थिति स्याच्च-
 र्णेन तु र्णीभिषजो वदन्ति ॥ ३३ ॥ अथ दूर्वाद्यं घृतम् ॥ दूर्वालो-
 धमुशीरमुत्पलभवं किंजल्कमेवं परं मुस्तचन्दनचन्दनद्वयमथो-
 द्राक्षामधूकं तथा ॥ एलावालुकपद्मकेप्यथ पुनर्मंजिष्ठाकाशम-
 रीमूर्वायुक्तमथो घृतं हि विषवे दूर्वादिभिः कार्ष्णिकैः ॥ ३४ ॥ दत्त्वा
 वेदगुणं च तन्दुलजलं छागीपथश्चाप्यथ सिद्धं तद्दुतमेकमेव व-
 मनोरक्तं हितं पाथयेत् ॥ न स्पृशेद्घ्राणघृते च तस्य विहितं कर्णोत्थं
 पूरयेत् कणाभ्यां च गते च चक्षुषितथामेद्रे च पाथौ त्वचि ॥ ३५ ॥
 इति दूर्वाद्यं घृतं श्लोकयुग्मेनोक्तम् ॥ अथ वासाघृतम् ॥
 समूलं सशाकं सपत्रं प्रगृत्य ससिंहाननं काथ्य तत्पुष्पकल्कम्
 ॥ घृते क्षौद्रयुक्तैः समस्तं पचेत्तद्दुतं रक्तपित्तापहं शास्त्रदृष्टम् ॥
 ३६ ॥ अथ लघुशतावरी घृतम् ॥ वरीं दाडिमीं तिलिही वै-
 विदारीं समेदां च काकोलिकां चापि दुग्धं ॥ समस्तं घृते पाच्यसेव्यं
 घृतं तच्छुबद्रक्तकाशज्वराणां प्रकोपे ॥ ३७ ॥ अथ बहुच्छता-
 वरी घृतम् ॥ शतावरीमूलरसस्य प्रस्थद्वयं च दुग्धस्य घृतस्य चै-

चिकित्साक्रमकल्पवल्यां.

८३

कम् ॥ विदारिकां लोहितचन्दनचमेदाद्वयैमधुकचपण्यै ॥ ३८ ॥
 काकोलिकायुग्ममिहैव नूनं प्रदाय जीवर्षभकौचमृद्धी ॥ संपाचये
 त्त हृतमेव देयं सशर्करैमधुना समेतम् ॥ ३९ ॥ रक्तपित्तशमनं परं
 मतं वातरक्तशमनं तत्परम् ॥ स्त्रीणशुक्रबलवीर्यवर्धनं कामि-
 नीषु बहुहर्षवर्धनम् ॥ ४० ॥ हरत्यन्तर्दाहं शमयति शिरोदाहम-
 थ तज्ज्वरपित्तोद्धृतं क्षपयति सदा हंभगभवम् ॥ महाशूलं कृच्छ्रं य-
 दपि नियतं पित्तजनितं समस्तं तत्सर्पिर्नियति बहुधाशांतिमचिरात् ॥
 ४१ ॥ शूतावरी छिन्नरुहा बलानां सतालैश्मूली त्रिफला च वार्णा ॥
 तपोधना गर्दभशाकरक्तसारदुमाणां च सपुष्कराणाम् ॥ ४२ ॥ पृथ-
 कपृथक् पंचपलानि गृह्य द्रोणे जले काथ्य तदष्टमांशम् ॥ काथं त-
 थान्वाप्यवशिष्टमेव सद्रुक्नूतं हिनिगृह्य तस्मिन् ॥ ४३ ॥ क्षिपेच्च
 दिव्यौषधिमारितस्य वामाक्षिकेणैव हृतस्य नूनम् ॥ पलं तथा द्वाद-
 शके हि रुक्मलोहस्य चूर्णं च घृतं च खण्डम् ॥ ४४ ॥ प्रस्थोन्मितं
 ताभ्यमयेकदा हे पचेद्यथा तद्बुडवद्वनं स्यात् ॥ ततस्तु प्रस्थोर्दमि-
 तं प्रपात्य सुमाक्षिकं यांस्तु वदामि चाग्रे ॥ ४५ ॥ त्वक्पत्रशरंगीम-
 ग्धा विडंगशुभांश्मलांश्चासितजीरकाणाम् ॥ पलं पलं गृह्य पलं
 तथैव सुधान्यकस्यापि फलत्रयस्य ॥ ४६ ॥ व्यक्षिपेत्तत्र च नाग-
 पुष्पचूर्णं तथा वैमरिचस्य तस्मिन् ॥ समेत्य सर्वघृतभाजने हि नि-
 पापयेत्तत्र यथोक्तकाले ॥ ४७ ॥ विडालपदकं भजेदनुपि वेच्च-
 गव्यं पयो रसं ससृदितं तथा पलभवं च घृष्यं गुरु ॥ सुभोजनमथो-
 १ देवतमिति हिः २ सुशली ३ श्रावणी स्याच्चुडं तिका मिसुश्रवणं शीर्षिका श्रवणा
 ४ प्रजिता पश्चिमा जीतपोधना इति निषंदुः सुडी इति लोके.

त्रैवैद्यदिह बृंहणं तच्च वापरात्परतरं तथा जगति रवण्डरवाद्यं स्मृता ॥
 ४८ ॥ हरत्यस्त्रपित्तं सयंपक्तिशूलं प्रमैहं वमिं वातरक्तं कुमंच ॥
 तथा पाण्डुरोगं सशोयंच कुष्ठं त्वनाहं चरकं सुतिं चाम्लपित्तम् ॥
 ४९ ॥ इति रवण्डरवाद्यो वलेहः ॥ अथ रवण्डकूष्माण्डा वलेहः ॥
 ॥ पीने पुराणं कठिनं प्रगृत्य कूष्माण्डकं बीजशिरादिभिश्च ॥ शून्यं
 त्वचाचापि प्रकल्प्य रवण्डोऽस्मै वतान् नीरतुला द्रव्येन ॥ ५० ॥ तु
 लामितान्याच्य सुवस्त्ररवण्डे निष्पीड्य तेषां स्वरसंनिगृत्य ॥
 निधाय पात्रेथ पुनस्तुपिष्टं कूष्माण्डजं ताम्रमये सुपात्रे ॥ ५१ ॥
 निधाय घर्मे च विशोष्य त्वाद्भूतेथ संभर्ज्य पुनः कटाहे ॥ प्रस्यो
 मितेताम्रसमानवर्णं विलोक्य भृष्टं हितदुत्यनीरं ॥ ५२ ॥ निक्षि
 प्य तस्मिंश्च सितां प्रदाय तु लोमितां लोहसमे विपक्वे ॥ विश्वा
 कणाजीरकयुग्मकानां पलं पलं चूर्णितमाशु देयम् ॥ ५३ ॥ त्व
 कपत्रधान्याकसदूषणानां सैलं सुचूर्णं तु पृथक् पलाईम् ॥
 सौद्रं घृतार्थं च विमिश्र्य तस्मिन्देयं पलैकं च यथा बलं वा ॥ ५४ ॥
 रुधिरपित्तविनाशकरं परंप्रदरकार्श्यं च मिज्वरनाशनम् ॥ तृदय
 रोगहरं स्वरभेदहृदयशुनाशकरं क्षतहारकम् ॥ ५५ ॥ रवण्ड
 कूष्माण्डा वलेहस्तु कासश्वासनाशकः ॥ वैद्यभूयैस्तथा चोक्तो-
 बृंहणो बलवर्द्धनः ॥ ५६ ॥ अथान्यो वलेहः ॥ कूष्माण्ड
 कस्य स्वरसंपत्तानां शतं च गोक्षीरमथोहितेन ॥ तुल्यं हि वैद्यः
 परिपाच्य त्वाद्वात्रीफलानां च पलाष्टकंच ॥ ५७ ॥ चूर्णं च चूर्णं
 नसमांसितां हि संमेल्य भक्ष्यं च पलाईमानम् ॥ दाहास्त्रपित्त
 प्रशमाय नूनं तृणम्लपित्तैः पित्तकामलायां ॥ ५८ ॥ ॥

निकित्साक्रमकल्पवल्ली

८५

५८॥ अथस्थलपद्मावलेहिका ॥ स्थलपद्मसहस्रसंभवं
 शुभगंधं हि सुयंत्रसाधितम् ॥ कर्मथोवरताम्रजेक्षिपेदथ तस्मिं
 श्रसितां कटाहके ॥ ५९॥ परिपान्चचसेदकद्वयांसु घृतं प्रस्थमि
 तं प्रदाय वै ॥ मधुतत्रघृतार्द्रकं क्षिपेदखिलं यच्च वदामि तत्तथा ॥
 ६०॥ गजकेशरपत्रजलचांपलमैकैकमथो तथा कणाम् ॥ कपिबी
 जबलेन्दुकुंकुमातिबलाचूर्णयुतं विमिश्रय तत् ॥ ६१॥ अवलोक्य
 सुशीतलं क्षिपेत्सुशुभां चाथ तथा विदारिकाम् ॥ सितचन्दनमम्र
 कंतथा मृतवंगंच पलार्द्रसंमितम् ॥ ६२॥ सुकशेरुमथो हि गोस्त
 नीं परिपेष्याथ तथैलया युतां ॥ परिमेल्य सुवैद्यभूपतिस्थलप-
 द्माद्यवलेहिकामिमाम् ॥ ६३॥ रबलुलोहितपित्तनाशिनीं बहुपित्त
 ज्वरमोहशान्नीम् ॥ रतिनाथसवर्णकारिणीं पलमानांच प्रदापये
 दिमाम् ॥ ६४॥ तृषां विड्ढिबंधं क्षयं श्वासकासानपस्मारमुन्मादमु
 ग्रहरेच ॥ शिरोर्निज्वरं घर्भजं शोषमुग्रं प्रशांतिनये न्योहनाशं करो
 ति ॥ ६५॥ अथरक्तपित्तकण्डनोरसः ॥ कनकमाक्षिकपारदं
 गंधकं मुजगरंगं प्रवालसमंसमम् ॥ विधिवदेतदलं हि परिक्षिपे
 न्मृतमथोवररबल्वं शुभोदरे ॥ ६६॥ शिशिरकंजसुमालतिका
 द्वैरथ च कोरकसिंहमुखीभवेः ॥ अथ तथैव हि धान्यं भवद्रवैर
 यत्रवारणजैश्च बृंसारसेः ॥ ६७॥ अथशताब्जवरोत्थजटोत्थि
 तैरमृतजैः परिभाज्य पुनस्त्रिशः ॥ रुधिरपित्तकुलस्य हि कण्डनो
 ष्पदलद्रवमाक्षिकसंयुतः ॥ ६८॥ माषैकमानः परिसेवितोऽयं पि

१ कैशरीजलमात्रायां तमित्यनेकार्थः २ इन्द्रशब्दश्चन्द्रपर्यायः सन्नकपूर्तापञ्च
 ३ शङ्कचविधुः शशिनिकपूरैर्हृगमध्यमणावपीति विश्वः

तास्त्रिणां प्राणदण्डमसौ ॥ नान्यः परोस्मादिहरक्तपित्तनाशाय स-
 दैद्यनुपायदन्ति ॥ ६९ ॥ पित्तज्वरेन्तर्बहिरेवसेव्यं यद्वाक्षतक्षीणहि-
 तं तदेव ॥ देयं सुवैद्यैर्बहुधा चरक्तपित्तप्रणाशायविशेषतो हि ॥ ७० ॥
 गुरुपदाब्जपरागनिषेवणाद्भ्रमरवच्चमयामधुसन्निभम् ॥ कृतम-
 शुद्धियुतं यदि शोधयन्ति ह कृपाद्रदशो विबुधा भ्रवम् ॥ ७१ ॥
 ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जमधुपञ्चतुर्वेदिकाशीनाथकृतायां चि-
 कित्साक्रमकल्पवल्यां चरक्तपित्तप्रतीकारपरागगन्धितोऽष्टमस्त-
 वकः ॥ ८ ॥ ॥ शम् ॥ सुशीतरश्मिशेरवरं प्रणम्य चाथ वक्ष्य-
 हम् ॥ क्षयौषधं यदोदितं यथा तथा हि सां प्रतम् ॥ १ ॥ तावन्नि-
 दानम् ॥ वेगावरोधात्सयसाहसाभ्यां पुंसां तथा वै विषमांशना-
 च्च ॥ संजायते हेतुचतुष्टयादैयक्ष्मागदोत्कग्रतरस्त्रिदोषः ॥ २ ॥
 ॥ अथ पूर्वरूपं ॥ रसवर्त्मसुरोधितेषु लंकफसुरव्यैरथ चातिमै-
 शुनैः ॥ दिति पुत्रगुरौ गते तथा बहुधा क्षेप्यमथानुधानवः ॥ ३ ॥
 परियान्ति तदैव मानवो बहुशुष्यत्यथ तद्भविष्यति ॥ खलु लिंगमिदं
 हिवस्वपतेत एवाशुचिकिस्ति तं चरेत् ॥ ४ ॥ श्वासकासमदपीन-
 सनिद्रावन्निद्रादकफसंस्त्रवयुक्तः ॥ जायते पलपरश्चरिरं सुस्तालु-
 शोषवमिपीडितदेहः ॥ ५ ॥ स्वप्नाः ॥ नीलकण्ठशुकशलुकि-
 काकवानराश्च कृकलासगणाश्च ॥ बाहयन्ति खलु स्वप्नइहैवं तं
 सिताक्षमथ चापिसगृध्राः ॥ ६ ॥ सोपीह पश्यति नदीर्विजलास्त-
 थैव शोषार्दितः पवनधूमदवार्दितांश्च ॥ शृङ्गांस्तल्लंश्च निर्यतं
 हिमविष्यकाले स्वप्नेष्वथापि निवदामि च तस्य रूपम् ॥ ७ ॥ पोशंतीं
 १ पङ्क्तिः पाश्वतीत्यादिभिर्लक्षणैर्विष्यमाणैः

चिकित्साक्रमकल्पवल्गुयां

८७

शतापः करपादयोश्च ज्वरश्च सर्वांगगणवचात्र ॥ पूर्णे हि स्तूपे विबु
धो दितन्तु क्षयस्यैवैलक्षणमेतदेव ॥ ८ ॥ स्वरे हि भेदो निलजानशूलं
पार्श्वशिसंकोचश्चो ज्वरश्च ॥ दाहो तिसारः रबलुपित्तकोपाद्वक्त-
स्यैवैवांगमणवचात्र ॥ ९ ॥ शिरस्य पूर्णत्वमथा कृचिश्च ध्वंसो हिकण्ठ
स्यमथैव कासः ॥ कफस्य कोपेन वदंति वैद्या युक्तस्तथैकादशभिश्च
षेड्भिः ॥ १० ॥ अथ चरकमुच्यते भोजोक्ताः साध्यलक्षणानि ॥

यथा पार्श्वार्त्तिकास्मात्तीसारस्वरभेदा रुचिज्वरैः ॥ त्रिभिश्चाथ त-
था युक्ते ज्वरकासास्ते गामयैः ॥ ११ ॥ युक्ते स्त्याज्यः क्षयीत्यं चरकमु-
निमतं शुश्रुतस्यापितद्भोजस्याप्याशु बुध्वानिजशुभयशसे वैद्य
भूषेन्द्रतुल्यैः ॥ रुद्रेः षड्विंस्त्रिभिर्वा यदि भवति युतो लक्षणैः क्षीण
मांसस्सद्योगच्छत्यभीक्ष्णं यमभवनमथोपस्तथा सोमयोऽपि ॥ १२

॥ अथोपशयः ॥ गोधूमशालियवषष्टिकमुद्गजान्नपथ्यं त-
था च भृगुपक्षिपलानितद्वत् ॥ येयंकुलित्ययवनागरदाडिमादियुक्तं
कणामलकसंयुतमाजमेव ॥ १३ ॥ मांसोत्थसद्रसमथो विविधानि
मद्यान्याश्चैव शोषहरणप्रथितानि लोके ॥ देयं सितावकुलवल्कल-
मेकमेव दुग्धेन माक्षिकबलाकपि हव्ययुक्तम् ॥ १४ ॥ युग्मम् अ-
थैतच्चिकित्सा ॥ चारौ हर्कणी चृषभीरुविश्र्वाकौ शमीरुछिन्नादशमू-
लकानाम् ॥ संसेवनाग्नागबलायुतानां यक्ष्माक्षयं याति सुदुग्धपा-

१ एकादशभिः पार्श्वशिसंकोचशताप इत्यादिभिः पूर्वोक्तैः २ अश्वगंधावाजिगंधाकुंभकश्वाचरो-
हकः ३ भारहकणी नुरगी चत्वायाजीकरी स्युतेति निघंटुः ४ अतिविषाशुकुदंता चक्षेया विश्राच-
भगुरेति निघंटुः ५ मूलपुष्करमूलं तु पुष्करविषाहृषं काशमीरं पुष्करजदावीरं तस्य दापय-
क्रममिति निघंटुः

नात् ॥ १५ ॥ ॥ दोहा ॥ कपिलमेवसुचूर्णितं पयसानित्यं देहि ॥
 क्षयशमनं न हितस्वरं सुश्रुतलिखितमवेहि ॥ १६ ॥ यदि न वनीतमधू-
 पलानित्यं लीलायेन ॥ शोषातद्गुजिगीषया कवचं बद्धं तेन ॥ १७ ॥
 मांसं पयो घृतं छागं शुंठी युक्तं प्रयोजयेत् ॥ छागमध्ये तु शयनं स-
 र्वथा क्षयनाशनम् ॥ १८ ॥ अथ जातीफलद्वयचूर्णम् ॥ जाती-
 फलं चित्रकमिन्द्रपुष्पविडंगतालीसतुगाकणान्व ॥ शुंठी शिवाचन्दन-
 चन्द्रचन्द्रप्रभातिलाश्रामलकीनतंच ॥ १९ ॥ तथोपकुंचीमरिचंचला-
 र्यक्षप्रमाणेन पृथक् पृथक् च ॥ विचूर्णयित्वा विज्रयां हि सप्तपलोक्षि-
 तां चायसितां हितुल्याम् ॥ २० ॥ संमिश्र्य जातीफलकादिचूर्णं क्षय-
 क्षयं संविदधाति नूनम् ॥ श्वासं निहन्ति ग्रहणी विकारमरोचकंचान-
 लमान्धमुग्रम् ॥ २१ ॥ अथ लवंगाद्यंचूर्णम् ॥ लवङ्गैः लापत्रं नल-
 दचपलावालकयुता सठी सुंठी शृंगीतगरखदिरं चागुरुयुतम् ॥ धन-
 कुष्ठं जातीफलमनलकर्पूरकनभस्पुरद्रुवींसीकाल्वगपि फलिनी-
 चाप्यतिविषा ॥ २२ ॥ शिवाधात्रीयष्टीकलितरुफलं कोलमरिचं न-
 वाद्राक्षामासीभुजगकुसुमं जीरकं युगम् ॥ तथा जातीफलीसरसशत-
 मूल्यम्लसहितं सितातुल्यासर्वैर्विधिवदपि संचूर्णितमिदम् ॥ २३ ॥ ल-
 वंगाद्यंचूर्णं बृहदिति च पूर्वनिगदितं प्रभाते सायान्हे विविधगदहस्ये-
 समुदितम् ॥ बलं पुष्टिं वीर्यं जनयति च मेहारुन्निहरं क्षयं काशस्त्रासं-
 प्रदरगलरोगं रसनजम् ॥ २४ ॥ त्रिदोषं हिकारं हृदि शिथिलगदांश्चापि-
 शमयेदतीसारं पाण्डोस्वरविधिभेदे हिततरम् ॥ निदाघे चाश्मर्या

मनिलभवरोगे समुदितं तथानासारोगे ॥ तनु तनु शरीरं प्रकु रूते ॥
 २५ ॥ न किञ्च पूर्णे ॥ स्मिन्मजतिभजते रुक्मशमनिधिं यतः प्रागाचार्यै
 बहुमतविचारेण कथितम् ॥ सुपथ्यं पदं स कलमपि संत्याज्य निथ
 तं कुपथ्यं संसेव्यं पय इह सदैवं त्याज्युपिवेत् ॥ २६ ॥ अथ ताली
 साद्यं चूर्णम् ॥ ताली साद्विगुणं हि चोषणमथो भागत्रयं नागराद्यै
 धिल्याभिषजोदिताः खलु तथा च त्वारिभागास्त्वचः ॥ भागाद्विजु
 हिजतथैव हि शुभागाश्च त्वार्यथो भागा मासदिनोन्मिताश्च भसिता
 यास्ते वने त्रधिकाः ॥ २७ ॥ ताली साद्यं मिदं च शोषमरुचिं च धा
 तिसारज्वरात्प्रीहाध्मानमशेषयत्यतितरां वह्निं च संदीपयेत् ॥
 भागानस्य च वैद्यभूपतिवरः कर्षेत्पुनरकल्पयेत्तस्यश्वाच्च विशेषवि
 च्युभतरे काले तु संदापयेत् ॥ २८ ॥ युग्ममेतत् अथ सितो
 पलाद्यं चूर्णम् ॥ सितोपला षोडशकार्षिकी स्याद्वांशीतदधाय
 कणतदध्या ॥ तुरिस्तदध्या त्वगथोतदध्या चूर्णं घृताक्तं मधुना सं
 मेतम् ॥ २९ ॥ लीढं तु हस्ताद्भिभवं हि दाहं क्षयं च पाश्वर्निमथो ॥ रु
 चिं च ॥ श्वासाग्निमांघ्रास्रसमेतपित्तज्वरं च दूरीकरोति नित्यम् ॥
 ३० ॥ अथ च्यवनप्राश्नावलेहः ॥ द्राक्षाब्दजीवनबलादशमूल
 शङ्गीपथ्याब्जकाकनसिकाः मृतपुष्कराणाम् ॥ प्रत्येकमाग्निक
 मयोच्चटिका विदारीवृश्चीरुषाः गुरुसटी त्रुदिचन्दनानाम् ॥ ३१ ॥ धा
 त्रीशतैर्जलघटे खलु पञ्चभिस्तु संपान्य प्रस्थमितशेषजलं कणा
 द्यं ॥ सर्वतथा स्थिरहिताभिरलं शिवाभिर्युक्तं द्विषट्पलघृते परि
 भर्ज्य पश्चात् ॥ ३२ ॥ शक्त्वांसितामथ तुलार्धमितां विमिश्र्य संपान्
 येन धुचषट्पलिकं तु गां च ॥ ऊनां तथा पलघुनेन तदधमानां श्यामां

तथाविधिसुखोन्मितद्रव्यजातम् ॥३३॥ श्लेष्कालेषुक्तोहरति च
 जराभृत्युमचिरात्क्षयंकासतद्वज्ज्वरबहुलकोपंशमयति ॥ शताक्षः
 सौद्राढ्योयदिप्लुशतैर्वस्तिजजलैर्युतःसिद्धःश्वासंहरतिबहुका
 संकफगदान् ॥३४॥ विभीतिकावलेहश्चायमेव ॥ अथद्राक्षास
 चः ॥ तुलासुद्राक्षायाःययसिविषचेद्रोणयुगुलेततश्शेषेपादोमि
 तपयसिर्वैद्यःश्वसुगुडम् ॥ तुलायुग्मोन्मानंमरिचफलनीजन्तुहर
 णंकणौलापत्रलकूपलपलमितंचूर्णितमिदम् ॥३५॥ प्रदायाश्वेवं
 केशरमपितथास्थाप्यसकलंघृतस्मिग्धेभाण्डेकियदपिदिनंचा-
 थतदिदम् ॥ विशेषाद्यत्स्माणांहरतिनियतंचाप्ययमहोत्सुरस्सं
 धिंकुर्यान्निजबलसमानंपिबतियः ॥३६॥ चतुर्थंशंतुगोस्त-
 न्याधातकीमत्रकेचन ॥ वैद्यवर्षाःप्रयच्छन्तिपतोवीर्य्यकरोति
 सा ॥३७॥ अथशिवागुटिका ॥ वारत्रयवैद्यवरस्तुपूर्वनीरे
 शिलाजलथवाकषाये ॥ सन्नैफलेभाज्यदशांघ्रिनीरेछिन्नोद्भवा
 याश्चरसेकषाये ॥३८॥ घात्यालकस्याथपटोलनीरेयष्टीकषाये
 हिगवांचमूत्रे ॥ दुग्धेचतासामथवक्ष्यमाणद्राक्षादिकानां ह्रिय-
 थोत्तरन्तु ॥३९॥ द्राक्षाक्षजैर्वाथजलैर्विदारीद्वयद्विपर्णास्थिर
 पौष्कराणाम् ॥ सुस्थायिनीकौटजरेणुमत्स्यपित्तरसांबुप्रदभि
 शुकाणाम् ॥४०॥ दन्त्यग्निचव्यागजमागधीनांवीराष्टवर्गौषधि-
 सत्कषाये ॥ संगृह्यसंगृह्यपलंपलंचद्रोणेननीरेणपृथक्पृथक्च
 ४१॥ संपाच्यसंपाच्यतुरीयभागशेषेचशेषांहिविधिंवदामि ॥ स-
 १ पाठावर्षावर्षकीचप्राचीनायावत्तेलिका ॥ वृक्षानिकावरातिकापाचिका
 स्थायिनीवृकीइतिनिघंटुः

भाज्यसंभाज्यविशोध्यतस्मिन्धात्रीफलंमेषविषाणिकाच॥४२॥
 ॥कटुत्रयपंचभिरेवचूनां द्वाभ्यां पलाभ्याचविदारिकायाः॥ पलेनता
 लीसपलैश्चतुर्भिर्घृतेनतालीससमेनतद्वत्॥४३॥ घृतार्द्धतैलेनच
 तुर्युणेनसौद्रेणसंयोज्यभिषग्वरिष्ठः॥ पलैःसिताषोडशभिस्तथै
 वत्वक्सीरिकापत्रककेशरैश्च॥४४॥ विल्वांशकैस्त्वक्त्रुदिसंयु
 क्तेरसोचितावैगुटिकाःप्रकल्प्याः॥ तासामथैकांविधिवत्सुमान्
 यःप्रातर्निषेवेतसुपथ्यशीलाः॥४५॥ तस्यार्बुदग्रन्थ्यधिमंथशो
 थप्रमेहवातास्त्रकित्सास्त्रजन्तून्॥ तद्द्रोगवान्निज्वरपाण्डुरोगान्
 तूष्णीप्रतूष्णीक्षयकुष्ठसंघान्॥४६॥ योन्यामयान्वायुभ्रवानने-
 कानुन्मादपित्तास्त्रभगंदरादीन्॥ पानात्ययापस्मृतिभूत्रकृच्छ्रा
 प्यर्शःप्रवृद्धानुदराभयांश्च॥४७॥ स्थूल्याश्मरीकाश्चहृलीमकां
 अप्रभञ्जनासृक्पिटिकाद्यनेकान्॥ तृड्योनिरोगानथशर्कराश्चा
 पुरःसतंवेपथुसप्यसत्यम्॥४८॥ विनाशयेद्यज्जरयाकृतंतदका-
 लिकंचापलितंतथैव॥ तनुंमनोजप्रतिसालभेत्सस्त्रीणांशतंगन्तुम-
 सौसमर्थः॥४९॥ अशितागुटिकाशिवाभिधाकुरुतेशस्सुसमीपता
 प्रसौ॥ सत्तुतस्यजनस्यसाम्प्रतंसकलार्थंजगुरोःसमानताम्॥५०॥
 ॥ अथचसंतकुसुमाकरोरसः॥ प्रवालसूतमौक्तिकाऽम्बरान्ध
 थकपृथक्कृतथाहिबेदभागसंमितात्सवर्णमर्द्धभागकां॥ अगृह्यवा
 थहारकेनसंमितंसुरोप्यमेवलोहसर्प्यरंगकंलवत्रयेणसञ्चितम्॥
 ५१॥ शक्मेह्नितसमस्तमेवभावयेद्वैः पृथक्कृत्वोत्थितैर्विशोक्षुजै
 र्पृथक्पुनस्तुसंमशः॥ तथासरोजमालतीप्रसूनजैःपयोग
 जोत्थमूलचन्दनद्वयैस्त्रयैणानाभिसंभवैः॥५२॥ नाभ्यावसन्तकु-

सुमाकर इत्यथ परं व्यातस्समस्तगदवारिधिवाढवोस्ति ॥ ब्रूमस्स
 मस्तगदयोगहितानुपानान्वैद्योदिताभिखिलतंचसुलेखितास्तु ॥
 ५३ ॥ क्षययतिक्षयमेवमधूषणैरस्ममशितस्तु शिलाजतुमिश्रितः
 ॥ हरतिमेहगणंमधुशर्करारजविमिश्रितएषयथातथा ॥ ५४ ॥ रु-
 धिरपित्तमसौ शिलायादवैर्मलयजैरधवावृषयत्रजैः ॥ समधुभिर्व-
 मिरोगहरोयथासमशितः खलुशंखपसूनजैः ॥ ५५ ॥ समशित-
 क्षयवारणचन्दनैः खलुलुष्टिकरोबहुपुष्टिदः ॥ मनसिजननयत्यय-
 कामिनीशतमसौद्रवतानयतिक्षणात् ॥ ५६ ॥ अत्रुपिबेज्जलज-
 जलमेवैवमुमधुरंमधुरवण्डसमन्वितम् ॥ प्रशमनायचपित्तगदस्य
 वैप्रथममम्लयदघथितस्यवा ॥ ५७ ॥ अथतथान्यगदेषुयथोदितैरनु-
 भजन्नुपानमहौषधैः ॥ नियतमेवचवल्लुगंनरोमनसिजप्रतिमो
 भवतिध्रुवम् ॥ ५८ ॥ अथामृतेश्वरः ॥ रसभस्मगुडचिकामव-
 शभसत्वंचसलोहभस्मकं ॥ अमृतेश्वरनामकं घृतैर्मधुनालीढमलं
 क्षयप्रणुत् ॥ ५९ ॥ अथमृगाङ्कः ॥ हरनयनमिजांशामारित-
 च्छुबीजात्कनकभसितभागत्वेकमेवाथताभ्यात् ॥ गिरिवृषति-
 सुपुत्र्यात्रीजभागद्वयं वैपृथगथचशिलायास्तन्मितशुद्धतालम् ॥
 ६० ॥ तदलंखिलमेवंस्वत्वंगंसविचूर्ण्यप्रथममनुवराटीः पूरये-
 त्तेनवैद्यः ॥ मुरवमथखलुतासांछागिदुग्धप्रपिष्टैः पृथगिदृशुभक्त-
 लेटङ्गैश्चाशुक्रुद्धा ॥ ६१ ॥ मृत्पात्रेहिनिधायताश्चमतिमान्कृत्वाच-
 सुद्रांद्वावैद्येन्द्रश्चविपाचयेद्भजपुटेतत्त्वङ्मिश्रीतंयदा ॥ प्रोक्तोराज-
 मृगांकनामकअसौवैवेदगुजापिनोवातश्लेष्मवह्मक्षयक्षयक्षय-

स्यानुपाना ब्रुवे ॥ ६२ ॥ एकोनविंशैर्मरिचैर्मधुनाथघृतेनवागद
 शभिः पिप्पलीभिर्वीसेज्योयंबहुधानैः ॥ ६३ ॥ अथहेमगर्भः
 ॥ निष्कद्वयंपारदभस्मनस्तुप्रगृह्यहेमश्चतर्धभागमृणानिष्क
 द्वयंशोधितगन्धकस्यद्वुताशनद्रावयुतंसप्तस्तम् ॥ ६४ ॥ संमर्द्य
 संशोष्यपुनर्दिप्याममन्नेवराटीः खलुतेनपूर्य्यः ॥ तामृन्मयेरोध्य
 सुपुष्टभाण्डेतद्वैगजारव्येसुपुटेपचेच्च ॥ ६५ ॥ सात्वातत्स्वाङ्गुशा
 तंसकलत्पगणैर्वदनीयस्सुवैद्यः पिष्ट्वासहेमगर्भमधमधहर
 णीपोदलींपूर्ववच्च ॥ कासश्वासेन्यरोगेनिजगुरुचरणौचाभिवा
 द्यप्रदद्यादृष्टानद्देहवीर्य्यबलमथचपुनः पथ्यमुक्तंविशेषात् ॥ ६६
 ॥ अथशंखनाभिरसः ॥ नाभिंशंखभवांगवांशमपयौपिष्टं
 चमूषीकृतांभागेः षोडशानिष्ककैश्चतुलितामादायतस्यांभिषक्
 ॥ निष्कार्द्विभज्यबीजभस्मचतथागंधंनथैवध्रुवांक्षिस्वाताम्यरिवे
 ष्येच्छुभतैरेवस्त्रैस्तनोसृनिकासु ॥ ६७ ॥ लिप्ताचोपरिपाचयेद्ग
 जपुटेगुजामितंदापयेत्पिण्याल्यामधुनाथवाघृतयुतैर्मारीचचू
 र्णैः क्षये ॥ जैपालस्यतुचूर्णयुक्तमथवालोकांभितैर्गीघृतैश्शूले
 गुल्मगदेभिदोषशमनस्स्याच्छृंगवेरद्रवैः ॥ ६८ ॥ सुग्ममेतदा
 अथभस्मसूतः ॥ सप्तसप्तसूतदंकाणांकणामजापयौपुतास
 फलत्रयैः कदुत्रयैस्समाक्षिकैः क्षयक्षये ॥ ६९ ॥ अथरत्नगर्भ
 पोदलीरसः ॥ रसमाक्षिकंविद्रुमंहेमतारंसुवज्जंचशंखंहिना
 गंचलोहेम् ॥ तथामारितंताम्रमुक्तं हिमुक्ताफलंतुल्यमेतत्सम
 स्तमगृह्य ॥ ७० ॥ हुताशद्रवैर्मर्दयेत्तच्चसप्ताहमेवाथसंशोष्यय
 लेनतेन ॥ वराटीः प्रपूर्याथतासांसुरगानिरवेर्दुग्धपिष्टेनवैदंकाणेन

॥७१॥ निरोध्यायतो मृन्मयेरोध्यभाण्डे गजारव्ये पुटे पाच्यसंचूर्ण्यप
 श्चात् ॥ पुनर्वैद्यभूयश्च निर्गुदिकायारमैः समधाभाव्यसंशोध्यप
 श्चात् ॥ ७२॥ तथा शृंगवेरद्रवैश्चापि सप्ततथैकाधिकाविंशतिश्चि
 त्तकस्य ॥ द्रवैर्भावनान्वायशक्तं प्रपिष्टं द्विगुंजाद्वयं राजरोगप्रहा
 रिणं ॥ ७३॥ रत्नगर्भपोदलीरसो निहन्ति सत्वरं निषेधितो हि मागधी
 मद्यप्रयुक्त एव वा ॥ मरीचहृद्यसंयुतः क्षयगदंज्वराष्टकं निजानुयो
 गसंयुतो तिसारमुग्रकासकम् ॥ ७४॥ अथ कासश्वासोपद्रवाः
 ॥ छर्दिस्तोदास्यशोषश्च सनकसनकौ जन्तवः काश्च्यतापौ भक्त
 द्वेषो तिसारः सकलशुभमहातन्त्रविद्धिः प्रदिष्टः ॥ कासश्वासाख्य
 रोयेदशपरिगणिता चैव चोपद्रवा ये तेषां सम्प्रकुर्विकि त्साक्रमत
 इह मया लिरच्यते सैव कार्या ॥ ७५॥ लाजाचूर्णं सैन्धवेनान्वितं च
 तद्वत्सेच्यं मातुलुंगस्य मूलम् ॥ पीयूषोत्थं सद्रसं माक्षिकैः पावान्नेर
 क्तेऽलक्तकं वा तथैव ॥ ७६॥ योगचतुष्टयम् ॥ घृतं सवत्सना
 भकं शतं विमर्दयेद्बुधः ततो गतो दनाशनं कवोष्णवारिधावनम् ॥
 ७७॥ आस्यशोषे च वान्तौ च फलं जात्याः प्रशस्यते ॥ तन्तुलीयज
 णातद्वन्मीनाक्षीपाठस्तथा ॥ ७८॥ त्रयोयोगाः ॥ स्वार्ज
 रपथ्या कण्ठ्या समेतादुरालभा कर्कटशङ्किकापि ॥ सूक्ष्मकयामाक्षि
 कगोघृताभ्यां लीढा क्षये श्वासविनाशनाथ ॥ ७९॥ शतावरी पुनर्न
 वां शिवा सवाजिगन्धया विदारिका समन्विता घृतैस्समाक्षिकैर्मुहुः
 ॥ नरोऽवलित्यनाशयेत्सपे महाधिकारणं विशेषतो हितुर्निवारका
 समन्ववर्णितम् ॥ ८०॥ पिडङ्गाजमोदा सतक्रानिपीता क्षयेजन्तु
 शान्त्यै तथा भोजनान्ते ॥ ८१॥ अतसी सपुनर्नवा तिलाश्शतरीर्या

विकृताविदारिका ॥ मधुकमधुसर्षपावलाहयगन्धागदमाषतन्दु
लाः ॥ ८२ ॥ तिलकिट्टसमन्वितं त्विदं यवचूर्णैर्द्विगुणैश्च सर्वतः ॥ अ
रणीशिरवरीसमन्वितं सहजीवन्तिकयाप्रपेषितम् ॥ ८३ ॥ दधिसंयु
तदेहलेपनादिदमुद्धर्तनकक्षयोद्धवम् ॥ बहुकाश्र्यमपाकरोति वै ब
लवोर्व्यादिकरोति वर्णकृत् ॥ ८४ ॥ विशेषकम् ॥ क्षयोत्थतापना
शनं हिमरसेन योजयेत् ॥ सुकोकिलाक्षबीजैर्गुडेन जीरकेण वा ॥
८५ ॥ यवानीबदरं चाम्लं तिन्दीमम्लं वेतसम् ॥ नागरं दाडिमं चैव का
षिकानुपकल्पयेत् ॥ ८६ ॥ धनिकासौवर्चलं जीरवराङ्गं चार्द्धकार्षि
कम् ॥ कणाशतं शते हेतुमरिचस्य च त्रुणितम् ॥ ८७ ॥ शर्करायांस्तु
चत्वारिपलान्येकत्रभिश्चयेत् ॥ शुक्तांजिह्वाशोधनं तद्भक्तदेषनिवा
रणम् ॥ ८८ ॥ हृद्यं हृत्प्लीहपाशवींशशूलविबन्धनाशनम् ॥ काशश्वा
सप्रहण्यशौविषन्धानाहनाशनम् ॥ ८९ ॥ सर्पाक्षीदधिसंयुतायदि
नैरः पीतातिसारं क्षयेरात्रौ वा विजयाचमाक्षिकयुतालीदाविशो
षादुधैः ॥ काशश्वासविकारमुत्बणमिदं दूरीकरोत्याशु वै पूर्ववैद्य
वरिष्ठवर्णितमिदं योमह्यं लेखितम् ॥ ९० ॥ आगन्तुकाये बह्वच-
स्तुशोषास्ते पूर्वतन्त्रेष्वथ लेखिताश्च ॥ ग्रन्थस्य भूयस्त्वभ्यान्त्रचा
पतेषां चिकित्साखलु तेषु हृश्या ॥ ९१ ॥ नौमिगुरोः पादयुगं शिष्य-
सुतं जाड्यहरम् ॥ दुरवहरं भय्यकरं पापहरं तीर्थवरम् ॥ ९२ ॥ ॥
इति श्रीगुरुचरणाञ्जमधुपकाशीनाथचतुर्वेदिकतायाञ्चिकि
त्साक्रमकल्पवर्णनाक्षयचिकित्सापरागगन्धितो नवमस्तबकः
॥ ॥ दोहा ॥ ॥ हिमकरराजितभालवरलंबोदरविघ्नेश ॥ ना
थयनाथितमाशुममगौरीपुत्रगणेश ॥ १ ॥ ॥ अथोरक्षत

निदानचिकित्से ॥ ॥ आयम्यतो धनुरधो दहतोतिभारान्स्मर्यु
 स्थतोऽतिबलिभिः पततोऽतिमात्रात् ॥ उच्चोद्धयं वदृषमंचमतं
 गजं वासंगृणहतोश्मैरुदारुशिलैर्विघातान् ॥ २ ॥ विशेषतः
 प्रक्षिपतोतिमात्रं विनिघ्नतश्चाथ परान् ॥ योच्चैः ॥ अधीयमान
 स्यतनोद्धतं वासंगच्छतो वायतथादृष्यैश्च ॥ ३ ॥ उत्फालमेवा-
 निपितन्वतस्तु प्रवृत्त्यतस्तूर्णमिथोनदीर्घा ॥ विशेषतः स्सन्तरतः
 क्वचिच्चकूरैस्तथान्यैरथ कर्मभिस्तु ॥ ४ ॥ अभ्याहतस्याशुचि-
 क्षते हि वक्षस्य थोरक्षतनामधेया ॥ उज्जृम्भते व्याधिरथाऽतिवा-
 मासक्तस्य रूक्षा मू मितौ शिनस्तु ॥ ५ ॥ विभिद्यतेऽत्यर्थं मुरस्तदेव
 सन्दद्यते चाथ विभज्यते वा ॥ उत्पीड्यते चाथ तथैव पार्श्वेषु व्यस्य-
 यो गंहि प्रवेपते च ॥ ६ ॥ वर्णं बलं वीर्यमथारुचिश्च बहिर्विनिपत्य
 चिरेण पुंसः ॥ विद्धे ददैन्यामिबलाहतिश्च ज्वरो व्यथात्यर्थमपीम-
 वन्ति ॥ ७ ॥ श्वायो दुष्टो दुर्गन्धो नात्मो शिष्टो वापीतः ॥ शुक्रः का-
 शो वासास्त्रोजायेतैव न्तद्वक्त्रात् ॥ ८ ॥ क्षतात्संक्षीयते त्यर्थं क्षया-
 च्छुक्रौजसोस्तथा ॥ अव्यक्तं लक्षणं तस्मिन् पूर्व रूपमिदं स्मृतं ॥
 ९ ॥ पूर्णरूपे जायते चाप्युरो रुक्त्रवान्तोरक्तं काश एवात्र नित्यम्
 ॥ क्षीणे तद्वत्कृतमूत्रत्वमुक्तं कल्याः पृष्ठस्याथ पार्श्वं प्रहोपि ॥ १० ॥
 साध्यो यं वै चात्मलिंगो नराणां रोगस्सद्यो यावदावत्संस्तु ॥ नापि
 मन्दो नैव नाशो बलस्य नावत्यश्चात्पूर्णरूपस्त्वसाध्यः ॥ ११ ॥ उरो
 १ अशमशिलेतरप्रस्तररवण्डः २ शिलास्थूलदीर्घपाषाणविशेषः ३ विघातोः
 निर्घातेति प्रसिद्धो रूचिशेषः ४ नान्वर्गे कान्श्मरीन् प्रक्षिपतः प्रकर्षणबलात्का-
 रेण प्रेरयतः ५ अतीतकालभोजनं सेवयतः

मन्त्रीलाजापिबतिपयसामाक्षिकयुक्तान्क्षतीतद्वत्त्वण्डप्रयुतम
यथाश्वघ्नहयुतः ॥ सुरायुक्तान्भूतव्रजतिदहनःपित्तमपिचय-
दामाद्यंसोमंजयतिभिरिविलांस्तानथगदान् ॥ १२ ॥ सुस्ताश्वग
न्धातिविषाबलाश्वयुनर्नवाद्याबहुयुत्रियुक्ताः ॥ श्रीपर्णिकाव
त्सकपाठयापिसेव्याःप्रयोभिःक्षतशोषशांतये ॥ १३ ॥ जीव-
कर्षभकोलित्वाच्छर्करामधुसंयुतौ ॥ क्षीरानुपानं वैकुण्ठ्या-
द्योसौक्ष्णीयतरःकशः ॥ १४ ॥ संधानार्थंक्षतीसद्यःपद्मकेश
रचन्दनैः ॥ इक्ष्वालिकाविषाग्रन्थिशरतंमधुयुतंपिबेत् ॥ १५
॥ क्षौद्राज्ययुक्तं सकृदेबलीदं चूर्णं चलाक्षकृतमेकमेव ॥
शोषोद्धवैरुधिरस्यवान्तंदूरीकरोत्याशुनस्त्रिमत्र ॥ १६ ॥
एलाकणापत्रजहारहूरात्तत्रांतथाचार्द्धपलंसितायाः ॥ ख
र्जूरमृदीसमधूककार्णोपलंपलंचूर्णमधुप्रयुक्ताः ॥ अक्षौ
षितावैशुदिकास्तुकार्थ्यास्तासामथैकांदिदिनेदिनेयः ॥ सं-
भक्षयेन्नारवलुतस्यकाशश्वासज्वरंछर्दिमथोष्णमंच ॥ १७
॥ मूर्छामदंशोषमरोचकंचरक्तस्यनिष्ठीवनपार्श्वशूलौ ॥
प्रीहाद्यवातांश्चतथैवरक्तपित्तंक्षतीत्यक्षयमाशतह्न्यात् ॥
१९ ॥ एलाद्यातर्पणीवृष्यास्वरभेदविनाशिनी ॥ हिक्राप्रश
मनैर्वैषावरीशास्त्रविलेखिता ॥ २० ॥ इत्येलादिवरी ॥
यथीनागबलाकषायसहितेक्षीरेसमेसहृदंवांशीपिथ्यलि
काकतेपित्तशुभेकत्केपयस्यास्तथा ॥ सिद्धनागबलार्जुनां
बुसहितंयथीमधुम्यामलं हृद्रोगक्षतशूलकाशपवनाद्येषु
पित्तेषुवा ॥ २१ ॥ यस्याद्यनागबलाद्यंच घृतमत्रपथेयोगद्वयं

ध्यम् ॥ अथसुदीकाद्यधृतम् ॥ सुदीकायास्तुप्रस्थेक
 मस्यार्द्धमधुकंतथा ॥ पचेत्तोयादकेतेनपादशेषेणयोजयेत्
 ॥२३॥ पलिकेमधुकद्राक्षेपिष्टेरुष्णापलह्वयम् ॥ सर्पिषः
 प्रस्थमेकस्तुक्षीरंचैवचतुर्गुणम् ॥२३॥ पचेत्सिद्धेततश्शीते
 स्वण्डमष्टपलोभितम् ॥ समिश्र्यसुक्तद्राक्षाद्यधृतक्षीणसं
 तेहितम् ॥२४॥ वातपित्तज्वरेश्वासेविस्फोटकहलीमके ॥ प्र
 देररक्तपित्तेचसेव्योमांसबलप्रदः ॥२५॥ अथरसराजः
 ॥ सुक्ताहेमसिताम्बुबंगमरिबलंतुल्यप्रवालान्वितंछिन्ना
 नीरयुतंमृततदरिबलंनीरैर्वरीसंभवैः ॥ संप्राप्यैवतुसप्तवारं
 मथतदेयंमरीचान्वितैस्तुल्यैर्माक्षिकसद्दुतैरतनुकृत्सेव्यतथो
 रक्षते ॥२६॥ भजतियस्तुनरोरसराजकंपदिचबलमितंबहु
 योषिताम् ॥ निधुवनेभजतीतिसुनिश्चितंगणमहोजयतीति
 किमदुतम् ॥२७॥ अथतत्रसम्यक्सामान्याः चरणाविधिः
 ॥ अन्यच्छीतलतर्पणंखलुशुभंयच्चाऽविदाहिधुवंसेव्यं
 चैलघुप्रक्षयमन्नमथवापानंहितंयद्वयेत् ॥ देवान्निग्रयुक्तं
 अनित्यमसकृत्संशीलयेदुद्धिमास्तेषांवाशृणुयाच्चविप्रव
 दनात्सुण्याः कथानित्यशः ॥२८॥ स्त्रियंशोकंक्रोधंत्यजति
 यदिचासूयनमथाप्युदारान्भोगान्योभजतिहिसदोरक्ष
 तगदी ॥ अयेराधाकान्तामलगुणशिवेशंकरहरप्रसीदेत्या
 जल्पन्भजतिरवलुनैरुज्यमचिरात् ॥२९॥ ॥
 इतिश्रीगुरुचरणाब्जमधुपकाशीनाथचतुर्वेदिकतायांवि
 कित्साक्रमकल्पवल्ग्यामुरक्षतचिकित्सापरागधिपनोदश

मस्तबकः ॥ १० ॥ ॥ गणेशं महेशं शिवां सुश्रुता-
दीन् गुरुन्वैद्यधुर्य्यन्प्रणम्याथ बह्व्ये ॥ चिकित्साहिकाक्षस्य
सम्यग्बिचार्य्यप्रपठ्याश्रितेभ्योऽनुभूतानुसर्गैः ॥ ११ ॥ ॥
तत्र तावत्काशनिदानम् ॥ ॥ धूमस्यैवोषधाताद्रजसं अ-
थ तथा रूक्षभोज्यप्रसंगाद्वायामोद्वापिमार्गप्रगतबहुल-
भोज्यादलंबेगरोधात् ॥ वायुः प्राणाभिधानो नुगत अथ त-
था चाप्युदानाभिधानं काशाच्चैवाप्यनेकान् रक्षयथुभयमहा-
दोषतस्सन्तनोति ॥ १२ ॥ अथ सामान्यकाशचिकित्सातत्रा-
राधुपशयः ॥ धातुघानि च धानि तानि मनुजो तद्वत्कृद्वा-
नियैति कान्यैव कर्तुं निचायनितरां पानौषधादीनि वा ॥ का-
शे नित्यमसौ भजेच्च मतिमानाद्रोदकं भोजने पाने चोषधसे-
वनेऽपि च तथा पक्वं प्रपिष्टं न वा ॥ १३ ॥ मरिचं खलु कर्षसंमितं
मरिचाद्धां मगधापलोभितम् ॥ खलु दाडिमवल्कलं गुडं
द्विपलं वा शुभया वशकम् ॥ १४ ॥ परिपेष्य समस्तमेव यो भ-
जतीहैकमथो हि मानवः ॥ स जयत्यपि काशमुद्धतप्रथितं
पूयमसृग्वमन्स्वसनं ॥ १५ ॥ शुग्मम् ॥ अथ कंदकारिकायः
॥ शृतः कंदुकारीकवायस्स कृष्णः प्रपीतस्तु काशान्स-
मस्तानि हन्यात् ॥ १६ ॥ चूर्णक्य ॥ कणाकंदकारीकतं
चूर्णमेकं भजेन्नाक्षिकैः काशरोगापहृत्यै ॥ १७ ॥ अथ सु-
द्रादिकायः ॥ सुद्रामहौषधकणामरबद्धिकानां कायस्स
पुष्करजटस्सुतएव नूनम् ॥ काशं निहन्ति मधुना सह सानि-
पीतस्तद्वज्ज्वरकफभवं सहसा क्षिणोति ॥ १८ ॥ अथ धूनिं

बादिः ॥ ॥ धूम्रनिर्वर्ण-बमगधामरवलिकानां शुंठीसठीशु
भवरीसहयोजितानाम् ॥ सुद्रान्वितं शृतपयः कफजं ज्वरवै-
शीघ्रविनाशयितुं लिचयं यथाभिः ॥ ९॥ अथ लवंगाद्यं
चूर्णं रदीवा ॥ सागान्नक्षसमांलवंगमगधज्जातीफल-
नोप्यकृष्णार्थं चार्द्धपलोन्धितं तु मरिचं प्रस्थाप्य मांशं तथा
॥ शुंठ्या चैव समस्तमानतु लिता घ्रात्यासिता मानवैश्चूर्ण-
वाद्यवदीचकाशविरुषिशासाधिमान्यज्वरे ॥ १०॥ अथ
मरीचादिवदी ॥ मरीचलवङ्गकलिङ्गवल्कलानां रविदरभ-
वंशुभसारमन्त्रतुल्यम् ॥ अखिलमिदं खलु बर्बुरोत्थनीरैः पु-
नरथ साध्यकृता वदीतु कार्शं ॥ ११॥ शमयति वै धरिकां कृकां
तरणं रसखलु सुरववारिजधारितानितान्तम् ॥ नहि बह्वुचित्रमिदं
यत्तनुमन्ये सुरवगतरावणपुत्राण्ययत्तु ॥ १२॥ युग्मम् कुनरी
गदसैन्धवं कणामरिचं विश्वविडंगसंयुतम् ॥ अचलेत्यमिदं
उडान्वितं खलु काशमधुहिंशुसंयुतम् ॥ १३॥ द्विकांशं वासं च
काशं च हरत्येव स्तु निश्चितम् ॥ कुनल्याद्यवलेहोयं पूर्वतं बसु-
संमतः ॥ १४॥ अथ हरीतकीमोदकः ॥ हरीतकीकणोष-
णाकृतस्स विश्वमोदकः उडान्वितरन्तु काशहापरस्तथाभिदी-
पनः ॥ १५॥ अथ सम्प्राप्तिस्तत्रादौ यातजकाशखलु क्षणचि-
कित्से ॥ प्रादेमवतिमनुष्यशंखसूर्पोदरेषु हृदि च खलु त-
थैव प्राश्वयोश्च ललीङ्गावदनकमलगावेक्षामतायस्यतद्व-
द्भिहतवलयैर्हैव चैजसो वास्वरस्य ॥ १६॥ यद्विभवति च तद्वत्सो-
प्यमेवाथ सोऽयं बहुलपवनकाशीभिन्नकांस्स स्वरस्तु ॥ कथम-

पिबतु काशत्येव शब्दविशेषा पिरवलुपरिसीदन्सक्तवेगो हियस्तु ॥

१७॥ युग्मम् ॥ कृतः पंचमूलीकषायः सकृष्णः पिबेद्वायुकाशो
रसान्नसमश्नन् ॥ १८॥ अथापराजितावलेहः ॥ सदीशङ्गीभा

द्वीयुतजलदयासैरयतया सुमध्वाढ्यसौत्वाढ्यइहगदितोवायुज
त्रिते ॥ मन्नाकाशे सेव्यो वरविबुधसंगर्णित असौ कणायुक्तो लेहः ख

लुजयति काशांस्तु निखिलान् ॥ १९॥ अथ पित्तजकाशलक्षण
चिकित्से ॥ ॥ उरोदाहस्तृष्णा ज्वरवदनशोषा र्दिततनु र्वमेषि

त्तासिन्नान्यथ बहु कटुं स्तिक्तगलकः ॥ क्वचित्सीतं सास्त्रं सकल
तनुना पार्तिविकलस्तदा काशत्येवं सकलवरपैद्योक्तिरखिला ॥

२०॥ अथ बलादिकाथः ॥ बलाकटकारी युगं हारहारादक
षं समस्तं समानं सनीरम् ॥ शतं रवंदयुक्तं च मध्वान्वितं वै हरेत्पि

तकाशं प्रवृद्धं निपीतम् ॥ २१॥ अथ शरादिपंचमूलकाथः ॥
शरादिपंचमूलकैस्सगोस्तनीकणान्वितैश्शतं पयः पयोधृतं स

शर्करां समाक्षिप्तम् ॥ पिबेच्च पित्तकाशरोगनाशनं तथा भर्तयथा
मिक्षिलमुत्थितं पयोधरांबुवर्षणम् ॥ २२॥ अथ घृतम् गव्यमा

हिषमाजमाविजपयस्तु त्व्यं हि धात्रीफलप्रोद्धृतं स्वरसंगवांशरुम
घृतमस्येन मध्वान्वितम् ॥ संसिद्धं वरवैद्यपाचितमिदं सेव्यं ध्रुवं

नित्यशः पित्तोत्पादितकाशमनसुकरीशार्दूलविक्रीडितम् ॥ २३॥
॥ अथ कफजकाशलक्षणचिकित्से ॥ कफपूर्णतनुः पलिप्य

मानमुखेन्दुः शिरसीहपीडितः ॥ अरुचेः खलु सम्प्रवादसौ सक
फः काशानि सान्द्रमेव वा ॥ २४॥ व्याघ्रीश्यामा हि शतभूमलेद्रोण

नीरेमपाच्यं तस्मिन्काथेयुडमथ तुलो न्यानयेवाथ दत्वा ॥ शीतेन

स्मित्युनरपिभिषङ्माक्षिकंषट्पलंवातस्याद्वैत्रिकदुकमथोपत्र
 जैलात्वचाच ॥ २५ ॥ श्लक्ष्णंषिष्टं पलपलमितंकेशरंनगपूर्वसंभि
 श्रेयैवंकफभवमहाकाशरोगेप्रदद्यात् ॥ मन्दाक्रांतामुरवंकमल-
 गाकण्ठदेशोत्थकंडूयुक्तंदिक्काशवंसनकसनंपीनसंचाशुहृन्वात् ॥
 २६ ॥ युग्मम् ॥ इतिकंठकार्यबलेदिका ॥ कफजेवमनंविशेषतो
 यवपूषाः कटुतिक्तकाहिताः ॥ वरमत्रचलंयनंतथास्वलुकाशोवर
 वैद्यवर्णितम् ॥ २७ ॥ अथनवाङ्गयूषः ॥ सुन्नाधात्रीदाडिमीलो
 कशुंठीसत्तर्कन्यूर्मैथिलीसत्कुलित्यैः ॥ पूषस्मेव्योमूलकैर्वायवै
 स्तुकाशोचूनवैकफोत्थेनवाङ्गः ॥ २८ ॥ सठीमेषशरंगीवृषाशरंगवै
 राभयानांप्रषिष्टन्तुचूर्णंसहिंशु ॥ तथासैन्धवेनान्वितंश्लेष्मका
 शीसुरगाम्बुपुतंवैलिहेच्चानुवेलम् ॥ २९ ॥ अथवातपित्तजः ॥
 तृषाकुक्षिशूलश्चकंडूश्चनिद्राधिकावातपित्तोद्भवेरुक्ककाशो ॥
 यमस्याऽतिथिः क्षीणदेहो मनुष्योभवेदन्नराधापतिंचितयेत्सः ॥
 ३० ॥ अथकफवातजः ॥ कफाधिक्यतः कण्ठदेशेतिशूकैरि
 वासंचतोमस्तकस्यातिभेदात् ॥ मनुष्योहिवातादिनावैकफोत्थेन
 काशेनवैपीडितोयस्तु सोयम् ॥ ३१ ॥ वन्नामेघधान्याभयालोकश
 गीसुराव्यासभार्ङ्गीयुतैः कटुफलाद्यैः ॥ तथाकचूणैर्गर्मयुक्तैस्सृ
 तंतुसहिंशुंतदामाक्षिकाव्यंभजेच्च ॥ ३२ ॥ अथपित्तकफजः ॥
 यदापीतवर्णस्सधूमाङ्गुगन्धोभवेत्क्षिप्रंपाकीसरक्तस्तृषार्त्तः ॥ तदा
 श्लेष्मकान्तेनपित्तेनजानेनवैपीडितोकाशरोगेणसोयम् ॥ ३३ ॥ भजे
 त्सिंहपलांभृतासिंहिकानांकषायंतथामाक्षिकेणांनितंवा ॥ ३४ ॥ सं
 माक्षिकाव्यंपिवेदासकस्यहिताशीनरोरक्तपित्तेविशेषात् ॥ ३५ ॥

अथसन्निपातजः ॥ ॥ मचेत्सन्निपातोद्भवेदाहकंडुशिरश्शूल
 शोथार्दितः शोफयुक्तः ॥ अतिशवासत्तुलासच्छर्दिप्रधानैर्यदारोच-
 कैः पीडितोयस्तुसोयम् ॥ १५ ॥ पिबेद्वेषजंजान्हवीनीरमेकरमावद्गु
 मराधवरावणारिं ॥ मय्याधिप्तीतोविशेषेणैवेद्यंहरिंचाशुनाराय
 णं चितयेद् ॥ १६ ॥ अथसमस्तकाशेषवलेहादयोयोगाः ॥ स
 मुलासपुण्यांसपत्रांमगृत्यतुलांकंदकाय्यजितद्रोणयुक्ताम् ॥ पचे
 नीरमस्याश्चदत्ताशिवानांशतंयादशेषंमगृत्याशुतस्मिन् ॥ १७ ॥ प
 तानांशतंसद्गुडस्याचदत्तापचेत्तेहृवच्छीतलेतत्रदेयम् ॥ फलानां
 त्रिकंयूषणस्यापितस्याः पुनः पुष्पजातरस षट्पलं वै ॥ १८ ॥ च
 तुर्ज्जातचूर्णपलोन्मानमस्मिन्पुनः प्रक्षिपेत्साचितोमुक्तएषः ॥ ह
 रेद्वातजं पित्तजं वैकफोत्थं हि दोषोद्भवं वै त्रिदोषोत्थकाशम् ॥ १९ ॥
 सतोत्थं क्षयोत्थं तथापीनसं त्रविशेषेण हन्यात्सयोरक्षतादीन् ॥
 मृगोर्वृक्षपद्मादयं निर्गतो वाऽवलेहोजरामृत्युहारी प्रसिद्धः ॥ २० ॥
 ॥ अथकाशकर्तरीशुटिका ॥ रसगंधकं पिष्यतीं चाशिचां वासकं
 भाद्रिकं कां भागवद्ध्या मगृत्य ॥ ततस्तत्समं रवादिं सारमेकं पुनर्भा
 वमेवेकविंशत्यवारान् ॥ २१ ॥ शतैर्वर्बुरत्वग्जलैस्तद्दरीवैसुरपेधार
 पैत्सर्वकाशापकर्त्री ॥ मनुष्यस्सुरवीसर्वकाशादिमुक्तो भवेत्कर्त
 रीकाशपूर्वमपूर्वाम् ॥ २२ ॥ नेवाऽऽगन्तुकाशप्रतीकारमभ्रमया
 वर्णितं ग्रंथभूयस्त्वमीत्या ॥ अतोविजयैधैश्चतश्चांतरेभ्यो विलो
 क्यं समस्तं विशिष्टं विशेषात् ॥ २३ ॥ गुरुणामयाङ्गानयं त्येव नित्यं
 रूपाद्रिमयीत्थं सपत्ने ममैवा ॥ यतोमन्दबुद्धिस्तु किंचित्करोस्मि स
 रोषास्तु तस्मिन्सरोषे कृतो मे ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचर

प्राबुजमधुपकाशीनाथचतुर्वेदिकृतायां चिकित्साक्रमकल्पवृत्त्यां का
शचिकित्सापरागन्धितएकादशस्तवकः ॥११॥ ॥ दोहा ॥

सिन्दूरारुणगजवदनसफलितसेवककाम ॥ नाथयनाथितमाश्र
मममुनिजनसेवितनाम ॥ अथहिकाभिदानम्

॥ विदाहिविष्टं भिगुरूणिजग्ध्वारूक्षाप्यभिष्टान्दिसुभोजनानि

॥ नरोहिधूमातपशीतपानाशनान्यथोस्थानरजोनिर्लाभ्यः ॥ २॥

व्यायामकर्मध्वसवेगघातापसर्प्यणान्येवगुरुंश्चभारान् ॥ संसे

व्यहिकाश्वसनंचकाशंलभेदलंचान्निदानमेतत् ॥ ३॥ अथा-

स्यास्साक्षाद्रूपम् ॥ चकृत्सीद्वात्राप्येवकथमपिवायुः प्रकुपितः

क्षिपन्वल्कान्नूनंमुहुर्विवयदोदेतिसहसा ॥ तदाहिकासेयंहिगिति

बहुवारान्मकुुरुतेहरत्येवप्राणान्बहुगदकशस्याश्रनितराम् ॥ ४॥

॥ वायुः कफेनात्तगतोचृणां वैहिकास्तुपञ्चैवकरोतिदुष्टः ॥ अन्तो

द्वैवैकाग्रमलादितीयास्तुद्राचृतीयापिचयाचतुर्थी ॥ ५॥ गंभीरि

कासाप्रथितास्तिशास्त्रेयापञ्चमीसामहतीप्रदिष्टा ॥ तासामथा

सामिहलक्षणा निसम्पद्यन्तीत्येवतथायथावा ॥ ६॥ सुगमम् ॥

पानान्नरुदोऽतिशुक्तेनवायुः करोत्यन्नजामूर्द्धगोभूयन्नम् ॥ ७॥

चिरेणैवैर्गम्यतेस्तुन्नं प्रवर्ततेयाचशिरःस्सकंठम् ॥ विकंपयंतीय

मलेतितां वैवदन्तिवैद्याश्चरकादयोये ॥ ८॥ विकृष्टकालैरथमंद

वैर्गैः प्रवर्ततेधावतिजन्तुमूलात् ॥ वदन्तितां वैश्चतुषाःपुराणाः कृ

द्रेतिनाम्नाप्रथितांचहिकाम् ॥ ९॥ गंभीरनादंकुरुतेचनाम्रेऽप्या

विताघोरतमातुयासा ॥ शकौष्ठकं वास्यकरीचकाशश्वासादिको

पद्वयवर्जनीया ॥ १०॥ मर्माणिसर्वाण्यपपीडयन्तीसंतृप्यतीत्यो

वचतीसवेगा ॥ गात्राणिसर्वाण्यतिकंपयंतीसांचाप्यसाध्यामह
 तीमदिष्टा ॥ ११ ॥ अथासाध्या यदाऽऽयम्यतेहिकतीयस्यदे
 हंतथोर्द्ध्वदृष्टिर्भवेत्ताम्यतेयः ॥ भवेत्क्षीणदेहोन्नविद्वेषयुक्तो
 यमस्याऽतिथिश्चात्यहिकेतिनिन्द्य ॥ १२ ॥ व्याधिक्षीणोद्वहोयो
 वानश्यत्यस्यांचामासक्तः ॥ १३ ॥ धात्विन्द्रयस्यैर्ययुतोप्यदीनो
 नक्षीणदेहोयमिकांजयेत्सः ॥ युक्तांमलापार्तिविमोहतृष्णादि
 भिस्सतोन्त्यन्तुनिहन्तिसेव ॥ १४ ॥ अथप्रतीकारः ॥ प्राणाव
 रोधनवितर्ज्जनभाषिकाभिर्विस्मापनेनचविभीषिकयानितान्तं
 ॥ हिकांजयेच्चबहुरौद्रकथाप्रसंगैस्तद्वसुमांश्चबहुधामनसोऽभि
 ब्रूतैः ॥ १५ ॥ छागंययोनागरसाधितंतुरसान्फलास्तंश्चसुलाज
 सक्तं ॥ हिकाभिभूतस्तुनरोनिषेव्यतांचाभिभूयाशुनिहन्तिदुष्टा
 यः ॥ १६ ॥ अथनश्यत्रयम् ॥ नारीययोलोहितचन्दनेनघृ
 तंसुकोष्ठांचसुसैन्धवेन ॥ नीरेणावासेन्धवमेकमेवनिहन्तिनश्य
 त्रयमेवहिकायः ॥ १७ ॥ अन्यचनश्यत्रयम् ॥ मधुकंमधुसं
 युतंतथामगधाशर्करयान्वितापिच ॥ लुडनागरमेवहिकतांहित
 कृन्नावनकत्रयंतिदम् ॥ १८ ॥ यष्टीमाक्षिकसंयुताविजयतेहिका
 गदध्वसेनरवण्डाढ्यामगधातथाघृतमथोकोष्ठांपयोवारसः ॥ इ
 सोऽकिंचिदपीहलेत्यमथवाभोज्यंचपेयंतथायोगानांचरपञ्चकं
 निगदितंहिकाहरतत्कमात् ॥ १९ ॥ इत्यवलेहादियोगपञ्चक
 मप्यवसवपिहिकासुकमादुक्तम् ॥ लाजाज्जनाभ्यांचदरस्यम
 ज्जातिकासुताकाञ्चनैरिक्तेस्तु ॥ धात्रीकणालोकयुतासिता
 पिकपित्तकासीसकृन्तयैव ॥ २० ॥ फलप्रसूनैरथपारुलीनांखार्ज

रमुस्ताकणायानथैव ॥ षडैवलीदामधुनावलेहाहिकांजयंतीह
 नचिन्नमच ॥ २१ ॥ युग्मस्य सौवर्चलंचमधुनाखलुमातुलुंगनी
 रैःपिवेन्मधुकणामल्लोकचूर्णम् ॥ लिट्याच्चहिकाश्वसनातुरी
 यःसितायुतघोपितदेवचूर्णम् ॥ २२ ॥ हिकाश्वसीमाङ्गीविशं
 सेवेन्निरेणोष्णोनेवम् ॥ २३ ॥ दशचरणकषायस्यानुपानेनसूतो
 जयतिचखलुहिकामन्यथाश्वासकारो ॥ हितकरमपियत्स्याद्
 भेषजंतनुसेव्यंविधिवुधविचारादिक्रतामेतदेव ॥ २४ ॥ तित्ता
 गैरिकबीजपूरकरसैर्मुक्ताभवंभस्मयन्मुक्ताहाटकभानुकान्त
 जमथोसद्बीजपूरद्रवैः ॥ मुक्तंवल्लमितंचमाक्षिकयुतंसौवर्चले
 नान्वितंतद्वन्माक्षिकताम्रभस्मजयतिप्रायस्तुहिकाशतम् ॥ २५
 ॥ अथश्वासः ॥ महोर्द्ध्वछिन्नास्तमकस्तथैवक्षुद्रस्तुपंचैव
 भवन्तिभेदाः ॥ महागदस्यास्यचपूर्वरूपंश्वासस्यपूर्वोहिनिरू
 प्यतेथ ॥ २६ ॥ हृत्पीडाशूलमाध्मानंवैरस्यंषदनस्यच ॥ आना
 ह्नेशंरवनिस्तोदोषविष्यतिभवन्त्यमी ॥ २७ ॥ अथैतेषांप्रत्येकं
 लक्षणानि ॥ स्तोतांसिसंरुद्धयदैववायुःकफेनरुद्धोव्रजती
 रविषक ॥ मत्तर्षभोवा निशमेवनष्टसुज्ञानविज्ञानविशीर्णवा
 ग्यः ॥ २८ ॥ विफ्रान्ननेत्रोविद्यताक्षवक्त्रोनिबद्धवर्चस्तुनिबद्धमू
 त्रः ॥ दीनश्चदूरात्श्वसिनंतुयस्यविज्ञायतेसौचविपद्यतेच ॥ २९ ॥
 युग्मम् ॥ इतिमहाश्वासः ॥ अधोविद्यतेनचदीर्घकालमूर्द्ध्व
 सत्यत्रहिशक्तवक्त्रः ॥ कफाक्षतास्योतिविरुद्धगन्धवद्वाहितोष्मा
 न्नाविलोचनश्च ॥ ३० ॥ इतस्ततोमुत्थतिवेदनार्तसनाम्यनेवार
 तिपीडितोयः ॥ तथोर्द्ध्वदृष्टिश्चविपश्यतेसौश्वासेत्यथोर्द्ध्वपि

पयतेवा ॥३१॥ युग्मम् इत्यर्द्धशवासः यः सर्वप्राणैरपि
 प्रीडितस्तु छिन्नश्श्वसत्येव विचेतनेश्च ॥ स छिन्ननाम्नाश्श्वस
 नेन भानुपुत्रस्य गेहं प्रजतिप्रलापी ॥३२॥ इति छिन्नः ॥ य
 दानरस्य प्रतिलोममेव श्रोतांसि वायुः प्रतिपद्यते च ॥ शिरस्सकं
 ठं परिसन्निगृह्य श्लेष्माणमित्यंसमुदीर्यतेन ॥३३॥ करोति वै पी
 नसमेवरुद्धो नरस्य वै धुर्धुरुकंतथैव ॥ अतीयतीव्रंच सुदुष्टवेगं प्र
 पीडकं श्वासमथापि वायोः ॥३४॥ प्रताप्यतीत्यत्र च वेगतोपि
 संत्रस्यते चाथ निरुद्धाते च ॥ सुहृर्मुहूर्गच्छति काशमानस्संमु
 च्यमानेन कफेन मोहम् ॥३५॥ संतुः खितस्तस्य विमोक्षणान्ते
 सुखी सुहृर्न भवति कश्चिच्च ॥ उत्सर्जते कंठं अतस्तु किंचित्सकृच्छ
 एवात्र च भाषते सः ॥३६॥ निद्रालंभेनैव कश्चिच्छयानः कश्चिधु
 यानस्य च वायुरस्य ॥ पार्श्वे निगृह्णात्यत एव किंचिदासीनमात्रोल
 भते सुखं वा ॥३७॥ उष्णान् तथा चाप्यभिनन्वतीह संस्विद्यता चैवल
 लादकेन ॥ प्रायोर्तिमानुद्धितनेत्रयुग्मश्शुष्कास्य पद्यस्स भवेति
 तान्मम ॥३८॥ श्वासो सुहृश्चास्य गजाधिरुदवच्चात्यते गान्ममथो
 सुहृस्तु ॥ मेघांबुशीतैरथ वायुभिश्च वा श्लेष्मलैश्चाशु विवर्द्धते सौ
 ॥३९॥ श्वासो हियाप्यास्तमकस्तथा वासाध्यो यदिस्यान् न वउशि
 तो वै ॥ मूर्च्छन् च रानस्य सरवतूनं प्रशब्दपूर्वः प्रथितो हि शास्त्रे ॥४०॥
 ॥ उदावत्तद्विजोऽजीर्णं किन्नुकायनिरोधतः ॥ संवर्द्धते सौ तमसा
 शीतैश्चाशु प्रशाप्यति ॥४१॥ इति तमकप्रतमकौ ॥ अ
 थ सुद्रः ॥ रूपाया सोद्भूतः कोष्ठे सुद्रश्श्वसो वायूं नूनम्
 ऊर्ध्वं नीत्वा तु रवेनांगबाधायुक्तं कुर्वन्त्यन्यै ॥४२॥ सर्वेऽ
 १ अयं सुद्रश्वासो दुःखेनांगबाधायुक्तोति अन्तेन द्योतिरक्ताः सर्वेऽपि पीडां कुर्वन्तीत्युक्त्या स्य सुखसंस्थ
 तमुक्तम् ॥

साध्याः श्वासरोगानराणां सर्वे साध्यश्चाप्यथाऽव्यक्तरूपाः ॥
 क्षुद्रं हित्वा यश्चतुर्थस्तु कच्छः सोपित्याज्यो दुर्बलस्यैव नूनम् ॥ ४३ ॥
 अथैतेषां प्रत्येकं वातादिदोषादुत्पत्तिमात्रेण ॥ श्वासो महांश्चापि
 सचायुमायोः कोपादथोर्द्धस्तुकफादिवायोः ॥ सरलेष्वापि नादथ
 छिन्नकस्तुकफाति कोपान्तमकस्तथैव ॥ ४४ ॥ क्षुद्राभिधानः खलु
 वायुजातः पञ्चैव मुख्यः प्रभवति त्रैस्तु ॥ ते दोषसंघाः प्रथमं वि
 चायर्विधैश्चिकित्साकरणप्रवीणैः ॥ ४५ ॥ अथ प्रतीकारः ॥
 श्वासेषु विद्वान्विदधाति पूर्ववायोः कफस्यापि निवर्हणं यत् ॥ स्वे
 दं मृदं चायुक्तस्युष्ठी सिंहास्यसिंहीयुतसागरास्तु ॥ ४७ ॥ इति कु
 लत्थादिः ॥ अथ दशमूलादिकाथः ॥ दशमूलकषायमुत्तमं
 प्रपिबेत्पौष्करचूर्णसंयुतम् ॥ श्वसनं कसनं विनाशयेत् खलु शूलं
 जयतीह पार्श्वजम् ॥ ४८ ॥ अथ देवदार्यादिः देवदारुयुतकै
 रकारिका विश्वभोजनवचासुणैश्चरैः ॥ श्वासकासशमनः कषा
 यकः कटुफलेन सहितस्सूतो नृणाम् ॥ ४९ ॥ गुडविश्वशिवायन
 जागुटिका मुरवपंकजगायदिहंति तदा ॥ श्वसनं कसनं सबलं
 संकलं फलमेव कलिद्रुमर्जतु यथा ॥ ५० ॥ इति गुडादिगुटीवि
 प्रीतककवलम् ॥ रंभाकुन्दाशिरीषपुष्पनिचयसंचूर्णितं पि
 प्यलीयुक्तं तंदुलवारिणापरिपिबेच्छासापहंनित्यशः ॥ कूष्मा
 ण्डस्य शिफाभवं खलु तथा चूर्णं च कोष्णो न वा श्वासं कासम
 पि द्रुतं प्रशमयेन्नीरेण पीतं खलु ॥ ५१ ॥ इति योगद्वयम् ॥
 शृंगीपञ्चपेदूनिपुष्करजटासाङ्गीफलानां त्रयं क्षुद्राचापि प्र
 दुत्रये च मतिमान्संचूर्णयित्वा तथा ॥ ५२ ॥ दद्याच्छ्वासरा

दोर्ध्ववायुकसनेषु प्रायशो हन्तितां स्तद्व्याप्यस्ति च पीनसमथो को
 ष्णांबुपीतत्विदम् ॥ ५२ ॥ इति शंख्यादिचूर्णम् ॥ यदियुडं कटुतै
 लयुतं भजेदपि जयेत्स बलं श्वसनं नरः ॥ खलु महोषधिगर्दभशाक
 जं जयति चूर्णमथार्द्रकवारिणा ॥ इत्यवलेत्ययोगद्वयम् ॥ निशा
 द्वाक्षारास्नामरिचगुडतैलैश्चरचितोऽवलेहः पाञ्चालीयुतअथस
 दीचूर्णसहितः ॥ यदात्तीदः श्वासः प्रभवति कथं प्राणहरणयथा
 मंत्रैरुद्धो वितथ बलवीर्यः फणधरः ॥ ५४ ॥ अथ श्वासकुठारो
 रसः ॥ रसं त्रिषट् कणगंधकौचमनः शिलातं कमितं समस्तम् ॥
 पृथक् पृथक् वा मरिचाष्टकान् पृथक् पृथक् च विनिमर्दयेद्द्वै ॥ ५५ ॥
 एकैकमेवं मरिचं च दत्वा कटुत्रयं कटुफलकं हि पश्चात् ॥ संमिश्र्य सं
 चूर्ण्य च काचकुप्यानि धाय संस्थाप्य च नागवत्याः ॥ ५६ ॥ दलेन गुं
 जा मितमेतदेव देयं यथा वातबलासजेषु ॥ गदेषु काशश्वसनाग्निमा
 न्यादिष्वन्यदोषत्रयमोहितेषु ॥ ५७ ॥ सूक्ष्मस्वपस्मारगदेषु नश्यं चैत
 स्य देयं विबुधावदन्ति ॥ यथार्थनास्नाप्रथितोस्ति शास्त्रेश्वासादिक
 श्वाथकुठारकान्तः ॥ ५८ ॥ कालापकम् ॥ अथ स्वरभेदनिदा
 नम् ॥ वातादयोत्युच्चविभाषणेन विषादिना बाध्ययनाभिघातात्
 ॥ स्रोतस्सुनूनस्वरबाहकेषु स्वरं निहन्युस्स च षड्विधं स्यात् ॥ ५९ ॥
 ॥ वातेन रुष्णा नननेत्रमूत्रवर्चाशनैर्गर्दभवच्चसौ यम् ॥ पित्तेन पी
 तानननेत्रमूत्रवर्चागलेनैव सदाहितेन ॥ ६० ॥ ब्रूयात्कफेनैव कफा
 वरुद्धकंठोदिवात्रापिशनैश्च किंचित् ॥ सर्वात्मके सर्वविकारजुष्टं त
 न्वाप्यसाध्यं मुनयो वदन्ति ॥ ६१ ॥ धूप्येत वाग्वाक्षयसंभवे तु सं
 क्षीयतेऽन्यत्र च वाग्निनाशो ॥ भेदो न्ययाज्जल्पति भेदं सैव संदिग्ध

कंतस्त्वविलस्यवाचम् ॥५९॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥
 जरातुररयापिकृशस्यजन्तोः क्षीणस्ययश्चापिसहोपजातः ॥
 त्रिदोषजोवारवलुमेदसावाविरोधितोवानहिसिद्धिमेति ॥६०॥
 ॥ अथैतेषांप्रतीकारः ॥ स्वरोपघातेनिलज्जविशेषाद्दन्तचसु
 क्तोपरिचोषणेन ॥ तथैववान्यत्सवलुकाशमर्दरसेनप्राङ्गीकृतमे
 चपेयम् ॥६१॥ योगद्वयम् ॥ सुदोदनंघृतान्वितं प्रमुज्यकोष्णकं
 पिबेत् पुनःपुनश्च तेनैवैप्रशाम्यतीहवातजः ॥६२॥ अथपित्तजे
 ॥ ॥ विरेचनं पित्तरवामयघ्नपयस्तथावामधुरैश्शृतंतु ॥ समा-
 क्षिकं वामधुरं च द्रव्यं तदेव संचूर्णितमेव पेयम् ॥६३॥ सुतुग्धस
 गुंगमन्त्रवल्लंभिषग्बस्त्रपीडयतद्रसेन दुग्धमेकमेव पाचितम् ॥ त्रि-
 षण्णिकासयश्चिकासुकल्किताघृतं तया विपाचितं सशर्करं तथा सु-
 गन्धयं स्मृतम् ॥६३॥ योगद्वयम् ॥ अथ कफजे ॥ कणाकणामू-
 लयुतां च सुंठी पीता जम्बूवेणतथोषणेन ॥ कफोत्थितं यत्स्वरभंगमा
 श्शशीर्घेन हन्यान्न हि चित्रमन्त्र ॥६४॥ अथ त्रिदोषजे ॥ हुता-
 शनस्सारनिशाजमोदाधात्री भ्रवं चूर्णमथोघृतेन ॥ समाक्षिकं लो-
 दमजस्तमेतदोषत्रयोद्धूतं रवामयघ्नम् ॥६५॥ अन्यच्च त्रिक-
 तुकं हरेन्नेत्रफलायुतं रवलुचयावकश्चकसमन्वितम् ॥ अपि कुलं
 जनमेकमथोसुरवस्थितमलं च सुपौष्करमेव वा ॥६६॥ अपिशिवोस-
 निपातरवामयप्रयथनाय च योगशिवाक्षकम् ॥ समुदितं च रपैय

१ अशुशीर्घकफोत्थितं स योजनस्तस्य साध्यता २ शीघ्रं हन्यादित्युक्तं न पुनरुक्तिदोषोच्यते
 नीचः ३ विषाहनिपातरवामय इति ॥ वातादिव्याणां निपातस्तन्निपातस्तद्वद्वयोरेता-
 मयस्स्वरप्रेदस्तस्य प्रमथनाय नाशाय योगशिवाक्षकं योगत्रयं चोक्तं पुष्पेनोक्तम् ॥

नृपैरलं दुतभिदं प्रथितं न विलंबितम् ॥ ६७ ॥ युग्मम् योगत्रयम्
 त्र सयजेक्षयवर्णितं विधिं स्वरभेदे विदधीत वैद्यराट् ॥ अपि नि-
 क्तकषायकैर्जयेदपि भेदः प्रभवतश्चोषणैः ॥ ६८ ॥ अथ सामान्य
 प्रतीकारः ॥ चव्याघ्रि त्रिकटू निजीर कतु गाताली सगंधत्रयैस्सा
 कंचैव तु ति ति डी गुड युता न्यापेष्प संभक्षितम् ॥ चूर्णं चाशु तथा म्ल
 वेतस युते वै स्वर्घ्यकासादिकान् नूनं हंति च पीनसं च विविधान्याधी-
 न्कफोत्थानपि ॥ ६९ ॥ इति चव्यादिचूर्णम् ॥ व्याघ्री नीरैः पाचि-
 तमेकं घृतमुच्चैरास्नाव्योषेर्गोक्षुरयुक्तैः परिमुक्तम् ॥ चाट्यालेना-
 पि स्वरभेदं प्राणिहन्नि काशान् नूनं पंचविधांस्तद्वदथेदम् ॥ ७० ॥
 इति व्याघ्रीघृतम् ॥ रसार्कलोहप्रसम्भैश्चैव भावितं त्रिसहस्रधारसे-
 स्तु कंठकारिकाफलोत्थितैर्वटीशुभा ॥ सुमुद्गकान्नसन्निभामुख-
 स्थितारवामयं निहन्निचापि सत्वरंगवादि रक्षनाधिका ॥ ७१ ॥
 इति गोरक्षनाथवटी ॥ दिशतु च नित्यं शिवमिह देवः गिरिवरपुत्र्याः
 पतिमुत एकः ॥ ७२ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जमधुप-
 काशीनाथचतुर्वेदिकतायां चिकित्साक्रमकल्पवल्ली हिंकाशवा-
 सस्वरभेदचिकित्सापरागंगान्वितोद्वादशस्तवकः ॥ १२ ॥ ॥
 ॥ इन्द्रवंशपरिष्कृतं भालं प्राक्प्रणम्य गिरिजासुतमेकम् ॥
 सुश्रुतादिमतमेव विचार्य प्रब्रवीम्य रुचिनाशनयोगान् ॥ १ ॥
 ॥ तावदरोचकनिदानम् ॥ प्रभञ्जनादिदोषकोपशोकोषसं-
 भवस्तथानिकामचैमनस्य नष्टरूपगंधजः ॥ अरोचकोऽस्य पूर्व-
 रूपमंगमर्ज्जुभकाशरीरसादपूर्वका भवन्त्यमी भविष्यति ॥ २ ॥
 रूपम् ॥ सुरवगतमन्नं त्यजति तु कामः भवति च नूनं कुम्पपरिपु-

क्तः॥३॥ अथोपशयः॥ अरुचौकवलाःप्रशंसिताःखलु
 धूमासुरवधावनाविताः॥ सुमनोज्ञमथान्नपांनकान्यथसंह
 र्षणकादिसञ्चरेत्॥४॥ भोजनाग्नेत्रसंसेव्यंलवणाद्रिकमेवहि
 ॥अभिसदीपनंत्वेद्यंजिह्वाकंठविशोधनम्॥५॥ अन्यच्च र
 सोदाडिमस्यास्यगोमाक्षिकाद्व्यस्तथाचार्द्रकस्याशुपीतो नराणा
 म्॥ महारोचकंश्लेष्मजांश्चाथरोगान्प्रतिश्यायमप्याथदूरीकरो
 ति॥६॥ राजीजीरकहिंयुनागरमिदंभृष्टंमस्तन्तथायुक्तंगोर्द
 धिसेन्धैस्तुमतिमान्सद्वस्त्रपूतंरवतु॥ तावन्मानमितंयथारु
 चिकरंसान्नंनिरन्नंचवादद्याद्द्वैयवरोमहाऽरुचिहरंसद्योभि
 रुद्धिप्रदम्॥७॥ अथशिरवरीणी॥ गवान्दुग्धंतद्वद्विच
 महिषीजातममलंनिबद्धंसंघृष्टंरवतुशुभपदेरवंडसहितम्॥ ल
 वंगैलाचन्द्रप्रयुतमरिचैरप्यथरुचिंप्रकुर्वाणालोकेजयतिनिज
 रांसाशिरवरीणी॥८॥ पलद्वयंदाडिमकस्यचाधौपलानिरवंड
 स्यपलत्रयंच॥ कटुत्रयस्याथपलैकमत्रगन्धत्रयस्यैवविचूर्ण
 पित्वा॥९॥ तन्मात्रयाधुक्तमलंसचूर्णमरोचकंहंतिचदाडिमा
 दम्॥ काशंज्वरंपीनसमप्यसह्यंपदीप्यवह्निंचनिराकरोति॥
 १०॥ इतिदाडिमीचूर्णम्॥ कटुत्रयफलत्रयंनिशाद्वयंच
 चूर्णितं सयावशूकमाक्षिकैर्मुखवस्यचात्रधावनम्॥११॥
 ॥ इतिमुरवधायनम्॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रादौवातजः॥
 भवेद्दृष्टदन्तःकषायास्यपद्मोनरोवातजरोचकेतत्रसोयम्
 ॥ वचनीरपानेनवातांविधायपिबेदुष्णतोयंचतैलंचमद्यम्॥
 ॥ रुष्णानागरजंतुशुलवणैर्बाल्हीकभाङ्गीयुतैरास्माजीर

ककुष्ठरवंदप्ररिचैस्तैलान्वितैर्माक्षिकैः ॥ युक्तो वै यवमस्मना
 विडसमस्सैलोहरेण्व प्रितस्सोयं वै कवलग्रहस्समुदितस्सै
 वर्चलाद्व्यः परः ॥ १३ ॥ भवेत्पित्तजे चाथ कद्वम्लमुष्णं मुखं वा
 थैरस्य मलूतिगन्धि ॥ सितासीतनीरेणपक्वाम्लिकायारसं
 देवपुष्पोषणैलाक्षपेषैः ॥ १४ ॥ पिबेच्चान्यदेवात्रपित्तापहा-
 रिभजेत्तच्च वैद्योक्तियुक्त्याविचार्य्य ॥ तथाशीतमानोः करैर-
 न्विते हि सुधारागृहे चाश्रुवासंविधाय ॥ १५ ॥ युग्मं इति-
 पित्तजे ॥ अथ कफजः ॥ भवेच्चाथमाधुर्य्यपेष्ठित्यशैत्यै
 र्युतो गोरवस्त्रैर्गन्धदौर्गन्ध्ययुक्तैः ॥ कफारोचके यस्तु निंबांबुषी-
 त्वाविधाय शुवांतं सुखं प्राप्नुयात्सः ॥ १६ ॥ अन्यच्च ॥ नृप
 दुमांशुमाक्षिकैर्यवानिकासमन्वितैः पिबेत्तथोषणं पुमान्समा-
 क्षिकं भजेदपि ॥ १७ ॥ योगद्वयम् ॥ अथ यातपित्तोद्भवः
 ॥ तृषादाहशूलं भवेद्वातपित्तोद्भवेः रोचके तत्र सेव्यं वदामि ॥
 कणायाशशतं दूशते चोषणस्य सितायाश्चतुष्पत्नानां प्रगृत्य
 ॥ १८ ॥ यत्सार्द्धं तथानागरस्यापि धान्यत्वगेलायवान्यम्लरक्षादि-
 कज्व ॥ ससौवर्चलं जीरकं दाडिमं कोलमम्लादिकं वेतसं कार्ष्णि-
 कांश्च ॥ १९ ॥ तथा चात्र भागान्प्रगृत्याथ पेय्यप्रमुक्तं तु चूर्णं हि-
 वातादिपित्तात् ॥ समुद्भूतमेवाप्यथोरोचकप्लीहकाशादिकान्
 र्वाडवोयंचनून् ॥ २० ॥ गुल्मात्यर्पनाहादिशूलादिकांश्च विबं-
 धन्तथासंयहं यन्मलस्य ॥ झटीत्येवदूरीकरोत्यन्ननिन्तानका-
 प्याकिचिच्छास्त्रदृष्टं मृषान् ॥ २१ ॥ अथ कफवातजः ॥
 कफवातसमुद्भूतेऽरोचके तदप्येति रुक् ॥ प्रसेकेन समायुक्तो

जायतेचात्रमानवः॥ ३२॥ तालीसं नागपुष्पंचमरिचंचलवर्णात
 था॥ तुल्यान्येतानिकृष्णायाग्रंथिकस्यत्वचस्तथा॥ ३३॥ ति
 तिडीकस्यवन्हेश्चक्षीरकारव्यस्यवातथा॥ भागद्वयंत्रयंचाथ
 घनविश्वाम्लवेतसाम्॥ धान्याजमोदबदरैर्भागित्रयसम्पवि
 तैः॥ सुतोदाडिमपादाढ्यःसितार्द्धपरिमिश्रितः॥ ३५॥ कंठा
 स्यजठरव्याधीचूनाशयेदग्निदीपनः॥ विषूचिकागुल्मकाश
 श्वासच्छर्दरुचीर्हरेत्॥ ३६॥ गुदांकराणिवातांश्चमूढतांरु
 द्रजस्तथा॥ नाशयत्येवमुक्तोसौमहारखांडवसंज्ञकः॥ ३७
 ॥ अथपित्तकफजः॥ तृप्प्रसेकःकफःशुक्लःपित्तश्लेष्म
 वारुचौ॥ तत्रसेव्यश्चधान्यैलोपद्यकोशीरमासिकैः॥ ३८॥ क
 णान्चन्दनपथ्याभिलोधोत्पलकटुत्रयैः॥ तेजोवतीसनेलैश्च
 सयवाग्रजएषवै॥ ३९॥ कवलश्चतयैवान्यःकारवीजरणां
 डम्॥ गोस्तनीमरिचंक्षौद्रंरुक्षाम्लंदाडिमंतथा॥ ३७॥ सौवर्च
 लसमायुक्तःपूर्वाक्तःकवलस्तथा॥ नानाःशेचकनाशायसे
 वितोयंतथापरः॥ ३९॥ अथसन्निपातजः॥ नानारसा
 न्वितसुखेरबलुसन्निपातजातारुचिरसकलंबैद्यचरैःप्रदिष्टा॥
 तस्यांलवंगसितचन्दननीलयद्यविश्वकणागुरुजलैस्सुतुषा
 रकैश्च॥ कंकोलनीलजरणैर्नतवालकैलाभृंगैस्सनागकुसुमै
 र्नलदप्रयुक्तैः॥ सोशीरवंशजसुरोचनयासमेतैःकृष्णान्वितैः
 खलुसितार्द्धमितैस्समस्तैः॥ ३२॥ चूर्णंरुतंपरमरोचकनाश
 नंचबहिप्रदीपनमथोबलदंचरुष्णम्॥ सेव्यंप्रमेहहरमत्र
 चतर्पणंचतृष्णाहरकसनपीनसनाशनंच॥ ३३॥ हरत्यती

सारसुरोविबन्धसुरक्षतवैग्रहणीचतद्वत्॥ इदंलवंगादिकमेवचूर्णी
 त्रिदोषरोगापहरंप्रदिष्टम्॥ ३५॥ इतिलवंगादिचूर्णम्॥ अ
 धान्ययोगाआर्द्रदाडिमनिर्यासःखंडजीरकसंयुतः॥ त्रिदोषारो
 चकंहतिगंडूषविधिवन्तथा॥ ३६॥ अथभक्तद्वेषः॥ संविन्नयि
 त्वाभनसाचट्टासृष्टातथाभोजनमेवयत्र॥ उज्जृम्भतेद्वेषअ
 लंतथात्रद्वेषस्मउक्तःखलुभक्तपूर्वः॥ ३७॥ प्रयोजयेत्तत्रस
 पल्लकोलामथोचवागूंचकुलिंस्थयूषम्॥ तथाढकीनामथमु
 द्गजवापैद्योऽनवद्योविधिवद्विशेषात्॥ ३८॥ अथाराध्यः॥
 यदायक्ष्मिणःक्षीणदेहस्यवापितथादृढदेहस्यकामातुरस्य॥
 त्रिवर्षादथोर्द्धस्थितोदृष्टिजश्चतदारोचकोऽसाध्यउक्तोभिष
 ग्भिः॥ ३९॥ अथनिवृत्तिः॥ अन्नश्रुतिर्मयतिचापिमनोर
 माहिंशब्दान्तरग्रहणशक्तिमपाकरोति॥ तच्छ्रोत्रयोर्नयनयो
 रपिदर्शनचाप्यन्नस्यवाञ्छतिमनःक्षुधितस्यतस्य॥ ४०॥ गु
 रोःपदाब्जसत्यरागपानजातसन्मधोः रसपिबन्तुमत्कृतेः
 सुपंडिताविशोध्यै॥ ४१॥ ॥ इतिश्रीगुरुचरणाब्ज
 मधुपकाशीनाथचतुर्वेदिकृतायांचिकित्साक्रमकल्पवल्या
 त्रयोदशस्तबकः॥ १३॥ ॥ गौरीसुतगंजसुरवंचगुरु
 प्रणम्यश्रीसुश्रुतंचचरकादिमुनीन्समस्तान्॥ छेर्देर्विनाशनम
 थोहिविलोक्यशास्त्रंकिंचिद्भूयोस्यपिमतेरनुकूलमंत्र॥ १॥
 ॥ तत्रतायन्निदानम्॥ ॥ दुष्टेर्देर्षैर्यासमस्तेःपृथग्वा
 बीमसांघालोकनेर्वैजराणाम्॥ मंजायतेछर्दयोयाश्चपंच
 तासांलस्यडलक्षणांन्याशुब्रह्मे॥ २॥ अतिद्रवैस्स्मिरसैरहू

धैस्तथातिमात्रैर्लवणैरकाले ॥ तथाचसास्त्रैरथभोजनैश्च
 मान्दयाद्वाकमिदोषतश्च ॥ ३ ॥ आपन्नसत्वाप्रमदाप्रसंगा
 दजीर्णदोषाद्भुतमश्नतश्च ॥ उक्ते शितौ वैद्भुतमाननं वाप्यच्छा
 दयन्नंगविभजनैश्च ॥ ४ ॥ तथा हृदयैव बहुवेगसंघैर्निरुच्य
 ते छर्दिगितीह दोषः ॥ अधावितो वक्त्रमथास्यपूर्वरूपं ब्रवीम्य
 त्रिचार्य्यसम्भूतम् ॥ ५ ॥ तद्यथा हृत्तासोद्गाररोधाद्याः प्रसे
 को लवणास्यता ॥ वमीनां पूर्वरूपे तु द्वेषस्त्यादन्नपानयोः ॥ ६
 ॥ अथ वातजा ॥ हृन्नाग्नीपाश्वर्गशिरसामतिपीडनेन शोषे
 ण चापि हिमुरवस्य रवस्य भेदेः ॥ काशेन तोदबहुपीडितमान
 वाना मुद्गारशब्दबहुलं च सफेनकं च ॥ ७ ॥ विच्छिन्नकृष्णतनुका
 चकषायकाचकृच्छ्रेण चाल्ममथवा बहुवेगकार्तिः ॥ छर्दिः प्र
 भंजनप्रवारवलुवैद्यभूयैरुक्ता च दुःखबहुलाप्यथ पित्तजाया
 म् ॥ ८ ॥ मूर्छास्य शोषबहुतालुशिरोक्षितापयुक्तस्तमोऽम
 निपीडित एव पीतम् ॥ उष्णं तथा हरितधूस्रसत्तिलकंचतृष्णा
 न्वितः खलु वमेच्च सदाहमेव ॥ ९ ॥ सतन्द्रास्यमाधुर्य्यसन्नो
 प्यनिद्रास्तथाश्लेष्मपूर्वः प्रसेको रुचिश्च ॥ भवन्तीह सस्निग्ध
 मेवाथ शीतं धनं श्लेष्मजायां वमेद्दृष्टरोमा ॥ १० ॥ अथ संनि
 यातजा ॥ शूलदाहबहुमोहपिपासासंयुतो यद्दिनरोप्यनु
 वेतम् ॥ सान्द्रनीललवणां म्लरसंवाशीतमुष्णरुधिरंच वमेद्वा ॥
 ११ ॥ वातपित्तकफजा सुखदेवतत्तदेव च समस्तप्रवायाम् ॥ लक्ष
 णं स सुदितं वरवैद्यैश्चाविपाकमरुचिश्च यथास्याम् ॥ १२ ॥
 अथासाध्यलक्षणम् ॥ स्वेदस्य मूत्रस्य विशस्तथैव जलस्य

संरुध्ययदोर्ध्वमेति ॥ स्रोतांसिवायुः कुपितो नितान्तमुत्सन्नदोषस्य
समाचित्तु ॥ ११ ॥ दोषं समुद्धूय जनस्य कोष्ठात् विष्मूत्रगंधं च समा
नवर्णी ॥ काशार्तिवृष्ट्या श्वसनप्रसक्तं प्रच्छर्दयेद्दुष्टमद्यातिवेगात्
॥ १२ ॥ नयार्दितो यं शमनातिथिस्स्यात्सुधानिपीथापि जनो नितान्त
न्तम् ॥ नो भेषजंतत्र भृशं यशो र्थी किदापि कुर्यादिति मे विचारः ॥ १३
॥ बीभत्सजैकारवलुदोहदा च जाता द्वितीयात्थ परामजा च ॥ से
धं तृतीया रवलुया चतुर्थी सा यात्म्यजान्याक्रमिजातयेव ॥ १४ ॥
या रल्ल हृल्लासयुता विशेषात्सा जलुजान्यैरपिलक्षणैश्च ॥ हृद्रो
गजलुप्रसुरैश्च नूनं संलक्षिताश्चाप्यपराश्च बोध्याः १५ ॥ सशो
णिता पूययुता च सेयमतिप्रसक्ता रवलुच्छर्दि रत्र ॥ उपद्रवैरप्यरि
त्तै रसाध्यासा चन्द्रिकाक्षीणजनस्य नित्यम् ॥ १६ ॥ अथास्या
उपद्रवाः ॥ वैवित्यकाशज्वरपूर्वकाश्च सश्वासतृष्णास्तमका
दयो ये ॥ हृद्रोगहिका प्रसुरवास्समस्तात्पुण्ड्रवाश्छर्दिगदस्य
चोक्ताः ॥ १७ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ आमाशयोक्ते शमवाश्छ
र्दयस्संक्लात्घतः ॥ लंघनं कारयेत्पूर्वं विनामारुतजां भिषक् ॥
१८ ॥ संशोधनं विशेषेण कफपित्तभवासुच ॥ ससैधवं घृतं तद्व
द्वातजायां प्रशस्यते ॥ १९ ॥ अन्यच्च ॥ लघणत्रयसंयुक्तं ल
घणैकेन वा तथा ॥ ययः पयोयुतं पीतं वमिवातभवां जयेत् ॥ २०
॥ पवनवम्यरुचिप्रशमाय वै यरिषिबेत्तु धान्यदशांघ्रिकैः ॥
कथितवारिशतांस्तुरसांस्तथात्थपि च लोकयुतैश्शुभ्रयूषकान्
॥ २१ ॥ रसं शंखपुष्पीभवं माक्षिकात्थं प्रपीतन्तु मारिचचूर्णप्रयु
क्तम् ॥ वमिवातजातां निहन्यान्नितां न यथानामशं भोऽस्मृतं तुः

खजालम् ॥ २३ ॥ अथपित्तजायाम् ॥ लाजामुद्गमसूरकै-
 रपि यवैः कृसायवागूर्हितायूषाश्वाथसुगन्धद्रव्यमधुरैस्तिक्तै-
 रसेर्योजिताः ॥ मृद्गुष्ठरवलुलोष्ट्रमथवापेयंतृषायांध्रुवं-
 सेव्याः पित्तजछर्दिरोगजमहादुःखौघशान्त्यै सदा ॥ २४ ॥ अ-
 क्षमात्रशिशीरेणसंयुतं माक्षिकामलरसं पिबेदलम् ॥ चन्दनेन
 चमूणां लवालकौतन्दुलाम्बुनतमाक्षिकैर्दृषैः ॥ २५ ॥ चंदना-
 दियोगद्रूपम् ॥ अन्यच्च ॥ अष्टमुद्गपरिपाचितनीरं लाजचूर्ण-
 मधुरबंडसमेतम् ॥ छर्दिदाहशमनाय प्रपीतं नाशयेज्ज्वरमथो-
 प्यतिसारम् ॥ २६ ॥ इतिमुद्गकषायः ॥ मधुना सहितं शिशि-
 रीचकृतं रवलुपर्वटजंचशृतंतुपयः ॥ अपहृन्निष्ठशंपरिपीतमिदं
 बहुपित्तवमिसंशिरोक्षिगदाम् ॥ २७ ॥ इतिपर्वटकायः ॥ शि-
 वाचूर्णमेचंनरोमाक्षिकेणविलित्वाशपित्तोद्भवांच्छर्दिमुद्याम् ॥ अ-
 धोमार्गगेदोषसंधेनचित्रं जयेद्वैद्यविद्याप्रवीणैरिहोक्तम् ॥ २८ ॥
 समाक्षिकचन्दनसंयुतचविणमक्षिकाणांचसितासमेता ॥ उ-
 पद्रवैरप्यखिलैस्तुयुक्तांनिहंतिपित्तप्रभवांच्छर्दिम् ॥ २९ ॥ सिता-
 युतान् लाजभवांच्चसक्तून्समाक्षिकान्सहृतसंयुतांश्च ॥ छिहेत्त-
 दापित्तप्रभाचछर्दिशाम्यत्यनेनैवचदन्निवैद्याः ॥ ३० ॥ अथक-
 फजाग्रतीकारः ॥ मदनसैंधवसर्षपपिप्पलीयुतजलैरपिनिंब-
 समन्वितैः ॥ कफजवांतिशमायचवामयेदपिनरंनरोगचिकित्स-
 कः ॥ ३१ ॥ ययमुद्गमकुष्ठषष्टिकाः रवलुगोधूमयुताश्चशालयः ॥
 मक्षिकाविडुर्बर्बरकौरुपादाशनपत्रचैतिमहानिघ्नं कृत्वात् माक्षिकाविडुपो-
 दीना इति लोकप्रसिद्धिः

अपितक्रपटोलयूषकाः कफवान्निप्रशमायभक्षिताः ॥ ३२ ॥ वि
 डंगविश्वान्रिफलाकृतंचूर्णोलिहेन्माक्षिकसंयुतंहि ॥ वमिः क
 फोत्थादुतमित्यमत्रशाम्यत्यनेनैववदन्तिवैद्याः ॥ ३३ ॥ अथत्रि
 दोषजाग्र० ॥ द्राक्षायाश्चपलंपलैकमथवाधात्र्याः फलंशर्करा-
 तसुत्याखलुमाक्षिकंपलमितं नीरेणपेष्यं तथा ॥ तच्चैवाक्षपलो-
 न्नितेऽप्यथपुनर्वस्त्रेणयैगालितंछर्दिहन्तिसमस्तदोषजनितापी
 तंतिदंपानकं ॥ ३४ ॥ अन्यच्च ॥ दाडिमीफलरसेनसक्तयोमा
 क्षिकेणचमसूरसंभवाः ॥ पानवच्चपरिसेवितानृणां नाशयन्ति
 हिसमस्तजाग्रमिम् ॥ ३५ ॥ सत्वंगुडूच्यामधुनावलीढंछर्दिचदो-
 षचयजानिहन्ति ॥ जातीरसंमागधिकाकपित्यमध्य चितंपीत
 मथोतथैव ॥ ३६ ॥ योगहयमिदम् ॥ अथैलादिचूर्णम् ॥ ॥
 एलाचन्दनमेधनागचपलालाजाकणाकोलजामज्जाचापिफली
 सदिन्द्रकुसुमंसर्वैस्समानासिता ॥ संचूर्ण्याथविलित्यमाक्षि-
 कयुतंचूर्णंनिरोनिश्चितंदोषाणांभितयेनचाप्यतिबलांछर्दिनिहं-
 न्तिवरा ॥ ३७ ॥ अथसामान्यछर्दिप्रतीकारः ॥ कपित्यलाज
 माक्षिकैः कणोषणासमन्वितैः हरीतकीसलाजधान्यजीरकैः
 कटुत्रयैः ॥ समाक्षिकैश्शिवासिताकणोषणादिभिस्तथासमा-
 क्षिकैस्त्रयंतिदंवमिजयेः संशयम् ॥ ३८ ॥ योगत्रयम् ॥ स
 नश्शिलाकपित्यलाजमागधीसुचूर्णितंसमाक्षिकं तथोषणेनसं-
 युतंवमिजयेत् ॥ तथाभयूरपक्षभस्यमाक्षिकेणसंयुतंचलीढ
 मेवगोणिकासुभस्यवारिमाक्षिकैः ॥ ३९ ॥ योगत्रयम् ॥ सु-
 मातुर्बुगनीरलाजशर्कराकणादिभिस्समाक्षिकैः प्रसेवितैर्वमि-

विनाशमेतिवै॥ तथाफलत्रिकामृतापटोलनिबंसंशतं पयोद्युतं
चमाक्षिकेणपिजजां चमिजयेत् ॥ ४२ ॥ योगद्वयम् ॥ सद्यं
स्वयुरुं चमजेशुभदम् ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जमधु

पकाशीनाथचतुर्थेदिकतायांचिकित्साक्रमकल्पचह्मांछर्दिप्र
तीकारपरागत श्रुतुर्दशःस्तवकः ॥ १४ ॥ ॥ ॥

सुधांशुमौलिं चशिवं प्रणम्य श्रीसुश्रुतादीनखिलां विलोक्य ॥

तन्मांश्चिकित्सामथ संब्रवीद्वितृष्णातुराणां चसुरवार्थमेव ॥ १ ॥

॥ तत्र तावन्निदानकम् ॥ भयभ्रमाभ्यां बलहानितश्चाप्यूर्ध्वं

चित्तं पित्तविबद्धं नयत् ॥ सवासुपिन्नं भजतानराणां तृष्णाकरं ता

लुगतं प्रकुप्य ॥ २ ॥ दोषैर्नूनं वोरिवाहिषयो वास्मोत्तेस्त्वेवंदूषितेषु

प्रकृष्टः ॥ तृष्णास्तिस्त्रोचाचतुर्थीक्षतात्सा जाताचान्यापंचमी

साक्षयोत्था ॥ आमोद्धृतायाचषष्ठीतथान्याभक्तोद्धृताकीर्तिता

सप्तमीसा ॥ ३ ॥ अथैतासांपूर्वरूपाणि ॥ स्यातांचेनोद

दाहोवदनदलकयोरोष्ठताल्वोश्चतद्वैत्संतापभ्रान्तिपूर्वप्रलय

नमथवैपूर्वरूपाणितासाम् ॥ रूपं पीत्वापिबन्वापुनरपिखलुचैनेव

तृप्तिं समेति क्षामां स्यशंखवमूर्द्धिप्रभवतियदिचेत्तोदएवास्यनोरं ॥

४ ॥ अथवातादिसमुद्धृतानां तासांपृथग्लक्षणानि ॥ स्तोतोरो

धोनि लोत्थावदनविरसतावातजायां विशेषाद्वाहोमूर्च्छारूपात्वं

१ पित्तविषयं नयस्तुतद्भजतामिति २ ननु वारिवाहिषित्यत्र बहुलं विरुद्धं ३ देउदकवहेदिति

४ श्रुतोक्तत्वात् त्रैमेयं नयोरेवातिप्रतानयोगादिति बहुवचनं साधु ५ पुनरापपुनः पुनः नीरं पी

त्वात् तृप्तिं वसमेतीत्यन्वयः

नयनगतमथोवक्रगंवाकटुलम् ॥ अन्नदेवोतिशोषोभवतिरबलु
तथाशीतले वाभित्तावस्संतापःपित्तजायामथकफजनितालक्षणं
संग्रहीमि ॥ ५ ॥ वाय्वस्यैवायैरोधात्कफवृत्तदहनेचातिनिद्रागुरुत्वं
माधुर्यं वक्रगंचेत्तृडतिकफमवायांचशुष्यत्यवश्यम् ॥ तृष्णातुर्या
क्षतोत्थायदिभवतिहिरुच्छोणितस्यातिवृद्धिश्चान्यायायैपरास्या
क्षयपरिजनितापंचमीसाक्षयोत्था ॥ ६ ॥ रसक्षयेयौनिचलक्षणा
नितान्येवचास्यांतुभयतिनूनम् ॥ तयाभिभूतो नसुरवं प्रयातिपा-
नीयपानेनमुहुस्तुमर्त्यः ॥ ७ ॥ दिवानिशंतप्यतिसन्निप्रातजातां
तुकेचिद्विषजोवदन्ति ॥ त्रिदोषचिन्हाममवाचषष्ठीहृच्छूलनिष्ठी-
वनसादकर्त्री ॥ ८ ॥ स्निग्धाम्लगुर्वन्नभुजस्तथैव नूनं यथावालव
णाशिनस्तु ॥ चाससमीताम्यतितन्नसोयंदीनश्चरास्योथयिशुकक
ण्ठः ॥ ९ ॥ अथासाध्यालक्षणम् ॥ ज्वरक्षयश्वाससका
शवान्तिप्रसक्तदेहामनुजास्तथास्याम् ॥ सोपद्रवायांयमराज-
धानीं ब्रजन्तिचैद्यक्षितिपावदन्ति ॥ १० ॥ अथप्रतीकारः ॥
यदिकथमपितृष्णावातजानीरपानादुदरमपिचपूर्णेचर्करीत्यत्रवि-
द्वान् ॥ सकणजलविपानैर्वा मयेतंतदेवमनशितमिहवैद्यैर्योग्यमु-
क्तंनकैश्चित् ॥ ११ ॥ दाडिमाप्रतकमातुलुंगकैः कार्यमेवप्रतिसार-
णंयुधैः ॥ वायुनाशकरमन्नपानकैः शीतलंमृदुलघुप्रयोजयेत् ॥ १२ ॥
अन्यच्च ॥ शिरसिसकलगात्रेष्वेवसङ्गस्थितैलंप्रमृदितमथत्ता-
ननुकफस्यैत्यपधान्यात्कथंकफजातृष्णोत्पत्तआह स्वकारणकुपितकफेनहतोय
आच्छादितोनेराग्निः तस्मिन्त्याधृतेतस्योष्णगारिवाहलोत्तश्शोषणांकफजैतियावत्ता
उक्तंकफमुते हृत्पीडाकफप्रहत्यलंतृष्णापुंसुहृतिस्तथा चर्चः कार्श्यं चूर्चं चकुंभःक्षी-
णोरेसेमवेदिदि साकंअनसहादिपोगोतृतीया

रस्वर्णलोषैः प्रतप्तैः ॥ जलमग्निचक्ररवोष्णापीतमाशुप्रकर्षाहृत्य
 तिबहुवातोद्भूततर्षविशेषात् ॥ १३ ॥ सशर्करमाक्षिकसंयुतकंनिर्व
 पितंबालुकयानिपीतम् ॥ दृष्टान्तथावातभवांनिहनिदोषंयथासू
 र्यकरप्रवृष्टम् ॥ १४ ॥ अथपित्तजायाम् ॥ सुस्वादुतिक्तद्रवशी
 तपानंपित्तोत्थतर्षथनियोजनीयम् ॥ उशीरकाशमर्घ्यधनाढ्यमृद्धी
 रवंडादिमूर्वाशिशिरैर्युतकंम् ॥ १५ ॥ विमलतनुलवारिसितायुतंशि
 शिरयङ्कयुतंचसमाक्षिकम् ॥ अपिसलोहितपित्तदृषा दैतदवयुमो
 हशमायपिवेदलम् ॥ १६ ॥ अथकफजायाम् ॥ कटूक्षतिक
 द्रवमभ्रतांचदृष्ट्याक्षयंचांतिकफप्रवृद्धा ॥ बिल्वादकीधान्तिकपं
 चकोलदर्भैश्चरतंवारितयात्रपेयम् ॥ १७ ॥ सुनिंबयत्रैश्चतवारिपानै
 स्संछर्दनयः कुरुनेनरस्तु ॥ सुरवंजजैर्द्वैकफतर्षयोडासुक्तोनयोगः
 परमोस्तिज्ञास्मात् ॥ १८ ॥ अथसामान्यविधिः ॥ सौवर्चलं
 जीरकमार्द्रकंचसशर्करावेरार्द्रजलपुतानि ॥ मद्यानित्दद्यानिचग
 न्धवंतिनिपीयतर्षभिजयेन्मनुष्यः ॥ १९ ॥ जलोदकंमाक्षिकहारह
 राखर्जूरवांशीकसितासमेतम् ॥ पीतंतथातर्षविनाशनायदावाग्नि
 नाशाययथांबुवृष्टम् ॥ २० ॥ द्राक्षेषुनीरययसांसमधूत्यलानां य
 क्षीमधुप्रयुतनीरविपेक्षितानाम् ॥ शाम्यंतितर्षनिचयास्सकलाः
 प्रवृद्धाः पानान्मृणामखिलतंत्रसुलेखितानाम् ॥ २१ ॥ इतिद्रा
 क्षादिपानम् ॥ धान्याम्लैः परिपेक्षितामलफलंसहाडिमाम्ल
 द्रवैः पीत्वावाद्रपटावृताखिलवपुर्जालाढ्यहर्म्येशरुषे ॥ नीरोत्थाप
 नयंत्रनिर्गतजलावृष्ट्यान्वितेधूपितेदृष्ट्यास्तत्रनरस्तथाचविजये
 चद्रवुवासुन्दरीम् ॥ २२ ॥ अथवरप्ररोहवटी ॥ वरप्ररोहानि

तनीलमुत्पलंसलाजचूर्णमधुनाविषेयितम् ॥ गुटीकृतंतन्मुरवपंक-
जेस्थितंनिहन्तिर्बलुभृशंचिरोथितम् ॥ २३ ॥ अथक्षतोत्थादि-
तर्षप्रतीकारः ॥ रसानामसृजश्चापिपानैस्तद्रोगेनाशनेः ॥ क्ष-
तोद्धवांजयेत्साज्ञः क्षीरेणान्याक्षयोद्धवाम् ॥ २४ ॥ वचाबिल्वयुक्तै-
स्तथादीपनार्नाकषाद्यैर्नरश्चामजांवाहरेच्च ॥ यथैवेहगुर्वन्नजातं
द्विवेद्यः प्रकर्षेणचोलेरवनेर्नक्षयोत्थाम् ॥ २५ ॥ छागमांसरसमा-
ज्यसमेतंशीतलंसमधु खंडयुतंयः ॥ नाशयेत्बलुपिबेच्चतर्षकं
मोहंदाहमदसंयुतमुच्चैः ॥ २६ ॥ रसनारकृतागुटिकातिशुभावि-
रमेवमुरवबृजगतानिहिता ॥ तृषमाशुजयेच्चयथा यवयंजलमे-
वतुगांममथापियथा ॥ २७ ॥ पूर्वतद्धुनिपीडितस्तुतृषितोनोबाल-
मेच्चैज्जलंमोहं प्राप्यपुरातनः परमसौ प्राणैर्वियुज्येद्यतः ॥ तस्या-
त्तांवरमेवजैः परिजयेत्पूर्वजितायांजितप्रायायेचगदास्ततः पुन-
रथोनीरंनवार्यंसदा ॥ २८ ॥ प्रणमामिसदैवनिजांस्तुगुरूत् ॥
॥ ॥ इतिश्रीगुरुचरणाबृजमधुपचतुर्वेदिकाशीनाथकृता-
यांचिकित्साक्रमकल्पवद्ध्यांतृष्णाचिकित्सापरागगन्धितः पञ्च-
दशस्तबकः ॥ १५ ॥ ॥ नत्वाश्रीगणनाथतातमपरै-
स्संपूज्यमानंसदादृक्षासुश्रुतचाग्मटादिकमलंतन्त्राणिचान्या-
यपि ॥ मूर्छापस्मृतिमद्यपानजमहारोगाविषोत्थाश्चयेतेषामत्र
चिकित्सितं परमथोवक्ष्येत्तुभूतंहियत् ॥ १ ॥ तत्रतावन्मूर्छा-
निदानम् ॥ क्षीणस्यैवैपिपुलदोषयुतस्यहीनसत्वस्पवाबहु-
विरुद्धकृताशिनश्च ॥ वेगावघातमभिघातमथापिकुर्वन्नूनंनर-
स्यकरणाद्यतनेषुदोषैः २ आभ्यन्तरेषुचबहिर्गमनेषुदुष्टानूनं

विशन्निचयदैवतदैवमर्त्यः ॥ संमूर्च्छतीहरवलुरूपमधापिचास्या-
 रसत्तन्त्रवर्णितमहंहिततोब्रवीमि ॥ ३ ॥ अथरूपम् ॥ संज्ञां व
 हासुसकलासुचनाडिकसुनूनंतथैवपिहितास्वनिलादिभिस्तु ॥
 हृन्द्ध्यपोहकरमाशुतमोभ्युपैति तस्मान्नरः पततिकाष्ठवदेवशी-
 ग्रम् ॥ ४ ॥ मोहोमूर्च्छेतिनामाभवतिचरवलुसाषड्विधाचाथवाता
 देकापित्ताद्वितीयाकफपरिजनितायात्तृतीयाप्रदिष्टा ॥ अस्त्रेणा
 न्याचतुर्थीभवतिचनियतं मद्यजान्याविषोऽस्यातास्वेवंषट्सुपि
 तंप्रभवतिसहसातत्समुत्वंयतोस्याम् ॥ ५ ॥ हृसीडाजुंभणांला
 निः संज्ञादौर्बल्यमप्यथा ॥ तासांचपूर्वरूपाणियथास्वंतानि-
 भावयेत् ॥ ६ ॥ नीलारुणं कृष्णमधापियश्यन्नभस्तमः प्राविश
 तीहशीग्रम् ॥ प्रबुध्यतेचाथसवेपथुस्तुकाश्याङ्गमर्देनयुतस्तु
 जन्तुः ॥ ७ ॥ श्यावारुणञ्जायतनुर्विशेषाद्दृश्वूलवान्वायुभवे
 थपित्तात् ॥ जातेचरक्तंहरितंचपीतंपश्यन्वियद्वातमज्जभ्युपैति
 ॥ ८ ॥ संतापतृष्णासहितस्तथासौ प्रबुध्यतेस्वेदसमनितश्च ॥ स
 भिन्नवर्चाःखलुरक्तपीतनेत्राकुलश्चाथकफोद्भवेत् ॥ ९ ॥ तमोष
 नेराहतमेवमेघसंकाशमाकाशमधापियश्यन् ॥ तमस्तथाप्रा
 विशन्तीह नूनं प्रबुध्यतेचाथचिराच्चसोयम् ॥ १० ॥ सान्द्रेणचैवा-
 व्यथन्मर्मेणैवसंप्राचरैरंगमरैश्चयुक्तः ॥ ११ ॥ प्रसेकत्तुल्यसयुत
 स्तथासौमूर्च्छयैवाथचसर्वजाने ॥ १२ ॥ विनैववीभस्तकत्तेष्टि-
 तैस्तुसर्वाकृतिःपातयतीवशीग्रम् ॥ यथागतापस्मृतिरेवजन्तु
 मथोब्रुवेलोहितजतथैव ॥ १३ ॥ युध्यपश्चतमोरूपंरक्तगन्धश्च
 तत्प्रयः ॥ शुविमूर्च्छेति तेनैव रक्तगन्धेनमानवाः ॥ १४ ॥ स्तब्धांगदृष्टि

स्वस्त्वजाविष्मूढोद्धांसश्चसंमूर्छितएव नूनम् ॥ मद्येनशेतेविलपन्
विशेषाद्दिनष्टविभ्रान्तमनामनुष्यः ॥ १४ ॥ गात्राणिभूमावपिविशि-
पस्योयावज्जरांयातिनतनथैव ॥ सस्वप्रतर्षश्चसवेपथुश्चतमोऽ-
पिनूनंविषमूर्छितैतु ॥ १५ ॥ मूर्छापित्ततमोद्धवाऽनिलरजऽपित्तोद्धवो
थक्षमः श्लेष्मावाततमोद्धवापिचतथातन्द्राथनिद्रारवलु तद्वत्श्ले-
ष्मातमोद्धवापिचयदासर्वेन्द्रियार्थेष्वपिनोद्यतिः क्लृप्तगौरवावपि-
तथाज्ज्वाततन्द्रागदे ॥ १६ ॥ गतवेगेषुदोषेषुमदमूर्छादयश्चये ॥ स्व-
यमेवोपशाम्यनिसंन्यासोनौषधैर्विना ॥ १७ ॥ वाग्देहमानसमवा-
यमथाचचेष्टामाक्षिप्यतामतिबलाश्चमलाविशेषात् ॥ न्यस्यन्ति
जन्तुमबलंपरिस्थितातः प्राणाश्रयेषुचनरः खलुकाखवहा ॥ १८ ॥
संन्याससंन्यस्तनरोविशेषान्मृतोपमः प्राणगणैर्वियुक्तः ॥ भवेच्चस-
द्यःस्सफलांक्रियांवात्यक्ताऽविकित्त्योथसुवैद्यधुर्य्यैः ॥ १९ ॥ ॥
अथासाध्यलक्षणम् ॥ जलजवेषुमृदङ्गनिनादनैरपिचंगीतमुखे
र्बहुपल्लवैः ॥ स्मृतिमथापियदैव नयातियोव्रजतिभ्रातुजसन्निधिमे-
वसः ॥ २० ॥ अथप्रतीकारः ॥ ॥ व्यजनाधुतयश्चशीतलान्य-
यपानानिसुगन्धवतिच ॥ मणिहारधृतिस्तुशीतलान्यवगाहा-
दिविधानिकारयेत् ॥ २१ ॥ अथात्रपथ्यानि ॥ नीराणिनूनंम-
धुरेगणेहिसिद्धानिवाजांगलजारसाश्च ॥ सैदाडिमालोहितशाल-
यश्चमूर्छासुपथ्याश्चसतीनमुद्गाः ॥ २२ ॥ सकोलमज्जोषणकेश-
राणि सौशीरकाण्येवजलपुतानि ॥ निपीयल्लीद्वामधुनाथरुक्षा-
मूर्छाजिषेदन्नचिन्नमस्ति ॥ २३ ॥ योगद्वयम् ॥ लोकाऽमृताग्र-

न्धिकपुष्कराणां सुधावितानां सकणं कषायम् ॥ स्विन्नामलं वि-
 श्वमधुप्रयुक्तं द्राक्षा नितं वायतधैवलीदम् ॥ २४ ॥ मूर्च्छासुरक्तप्र-
 भवास्वियं यारिपिस्तु मद्यप्रभवासुनिद्राम् ॥ सेवेत तद्वद्विषजा
 सुयद्यद्विषममुक्तं च तदेव सर्वम् ॥ २५ ॥ दशमं दंशनं केशविलुं च
 नान्यनलदाहनरवान्तरवेधनम् ॥ प्रथमनान्यवपीडयुतानि वा वृ-
 षणधर्षणधूमनिषेवणम् ॥ २६ ॥ खलु विबोधनमोभिरथात्र बाभ्र-
 मशमायकषायममुं पिबेत् ॥ यदुदितं सघृतं च दुरालभाकृतं मया
 मलकीरससङ्घृतम् ॥ २७ ॥ सुग्मेस्मिन्योगद्वयसुबोध्यम् ॥ सू-
 तं कणामाक्षिकं संयुतं तु सेकावगाहादिकशीतलच ॥ मूर्च्छासुक-
 ल्याणघृतं च सेव्यमपस्मृतौ चाथमदेपितव्यम् ॥ २८ ॥ अथ पाना-
 ल्ययः ॥ यैवैविषस्य च गुणाः खलु तेपिमद्ये भेदस्तु तत्र सबला
 ल्यं बलास्तथात्र ॥ मिथ्योपयुक्तेन भवंत्यतस्तु तेनैव दुष्टो हिमं दाल-
 योचः ॥ २९ ॥ प्राणाः प्राणभूतो मथान्नमुदितं तद्वच्चमद्यं स्मृतं त-
 द्वाऽयुक्तिनिषेवितं विषमहोयुक्त्या विषं चासृतम् ॥ तस्मान्मद्य-
 निषेवणं समुदितं स्निग्धान्नमासैस्समं काले चैव सुमात्रया प्ररिपि-
 बेद्दुष्टो जरा मृत्युजित् ॥ ३० ॥ अथैतन्मदाः ॥ बुद्धिप्रीतिसु-
 खस्मृतं च जनयेत्यानान्ननिद्रारतिं संपाठस्वरगीतवृद्धिमनुलां
 रम्यो हि पूर्वो मदाः ॥ मध्ये बुद्धिगवां स्मृतेरपि तथा चाव्यक्ततावाप्त-
 येत्सौ चत्वारुतिरप्रशान्तहृदयश्चालस्यनिद्राहृतः ॥ ३१ ॥ अम-
 द्याणि स्वादे दग्म्यां च गच्छेद्गुरुं श्वावमन्येद्बुद्धिस्थानियानि ॥
 वदेत्तान्यसंज्ञोऽस्वतन्त्रः पुमान्स तृतीयै मदेवा चतुर्थेपिसोयम्
 ॥ ३२ ॥ भवेच्चैव गूढो यथा भग्नदारुस्तथा भिक्षिपोऽकार्यकार्या

द्यवेत्ता ॥ मृतादप्यसौधामृतस्तादृशं कौमदं भाविदोषैर्विमूढं विनै-
व ॥ ३३ ॥ तभीतो न कामानुजेनापियुक्तो न वृष्णान्वितो न क्षुधासंयु-
तश्च ॥ न शोकाभितप्तो न भ्रष्टा ध्वपी डापरिक्षीणदेहो न वे गावरो-
धी ॥ न चात्यम्लस्तृक्षान्नयुक्तो दरो यो न सोजीर्णभोजी न चैवाऽव-
ल्लोभः ॥ निचोष्णाभितप्तो न निर्भक्तमेकं पिबेत्क्वापि मद्यज्वनाना-
भिकारान् ॥ ३५ ॥ शरीरस्य भेदादिकान्दुष्टरोगा मुत्पाद्य पानात्य-
यादीन्विशेषात् ॥ पिबेच्चेत्तदादेहनाशं विदध्यादतस्तान्गदांस्त-
त्रिकित्सां च वक्ष्ये ॥ ३६ ॥ पानात्ययः परमदः पानाजीर्णमथोपि च ॥
पानविभ्रममुग्रं हि तेषां वक्ष्यामिलक्षणम् ॥ ३७ ॥ हिकाश्वास-
शिरः कंपपाशर्वशूलप्रजागरैः ॥ बहुप्रलापिनां बोध्यं चातप्रायं म-
दात्ययम् ॥ ३८ ॥ दाहतृष्णाज्वरस्वेदमोहातीसारविभ्रमैः ॥ बो-
ध्यं हरितवर्णस्य पित्तप्रायं मदात्ययम् ॥ ३९ ॥ हृत्सासारुचिच्छर्द्या-
द्यैस्तन्द्रास्तैमित्यगौरवैः ॥ बोध्यं शीतपरीतस्य कफप्रायं मदात्य-
यम् ॥ ४० ॥ त्रिदोषजस्सर्वलिङ्गैर्ज्ञेयश्चाथ मदात्ययः ॥ वक्ष्ये पर-
मदं वापि यथोक्तं सुश्रुतादिभिः ॥ ४१ ॥ श्लेष्मोज्ज्वलयो गुरुता सु-
खे वैरस्य मेव च ॥ विण्मूत्रशक्तिस्तन्द्रा चाप्यरुचिस्तर्षण्य च ॥
४२ ॥ शिरोरुक्कसन्धिभेदश्च मदेवै परपूर्वके ॥ पानाजीर्णमथो वक्ष्ये-
यथोक्तं परमर्षिभिः ॥ ४३ ॥ आध्मानं च विदाहं गेत्तथा बोहिरणं-
खलु ॥ पित्तमको यजाता निपानाजीर्णे भवन्ति च ॥ ४४ ॥ हृद्भात्र-
तोदः कफसंस्त्वश्च कंठस्य धूमायनमत्र मूच्छति ॥ देहोन्नमद्य प्रसु-
खेषु ते शुचानि शिरोरुखद्वनप्रवाहाः ॥ ४५ ॥ पानविभ्रम एतानि ल-
क्षणां निभवन्ति हि ॥ ब्रवीमिलक्षणं तेषां च दसाध्यं समीरितम् ॥ ४६

सहीनोत्तरोष्ठंतथाऽमन्ददाहंचशीतंहितैलप्रभास्यंसहिकम् ॥ ज्व
 रफ्रांतिहृत्तासवान्यादिभिस्तु तथापार्श्वशूलेनकाशेनयुक्तम् ॥
 ४७॥ सदन्तौष्ठजिह्वाऽसितंवापिनीलंचपीताक्षमेवंक्षतोत्थाक्ष
 माशु ॥ व्रजन्तंसभांधर्मराजस्यमत्वाहरेर्नभिसाहाय्यमस्मै
 प्रदेयम् ॥ ४८॥ इतिपानात्पथादीनांनिदानलक्षणानि ॥
 अथैतेषांप्रतीकारः ॥ तत्रतावत्पानविधिः ॥ अविधिनापरिपी
 तमिदंमधुप्रकुरुतेबहुरोगगणानलम् ॥ प्रथममेवविधिस्तु
 निरूप्यतेअतइहैवचमद्यनिषेवणे ॥ ४९॥ तत्रतावन्मात्रान्त्या
 नकालेश्वयथा ॥ पलद्वयशुद्धतनुःप्रभातेमध्यान्हकालेहि
 मुणानुतस्मात् ॥ सुस्निग्धभोज्येनपिबेच्चमद्यंप्रदोषकालेऽष्टप
 लास्यमात्रा ॥ ५०॥ माध्वीकादिसुशीतलंचमधुरंग्रीष्मेपिब
 त्तन्निशितीक्ष्णोष्णंरबलुगौडिकंसुमुदितंवापैष्टिकंशीतले
 ॥ वर्षायांचतथावसन्तसमयेयत्किंचिदेतन्मधुपेयंसर्वरसायनं
 चसुरवदंकालंमयावर्णितम् ॥ ५१॥ स्थितावामेश्यामारमणकु
 शलापूर्णचषकंस्थितंसव्येचाघेमरिचलुलितंछागपिशितम् ॥
 तथावीणानादैस्सरसकविभिर्मोदितमनाःपिबत्येवंमद्यंचदि
 भवतिचैभैरवकृपा ॥ ५२॥ अथास्यपानेविशेषविधिः ॥ कु
 सुमितलतोद्यानेषुप्रगूढप्ररूढांकरैर्मयूरद्विरेफावलीनीलकंठ
 दिंपक्षिग्रचारैस्तथाकूजितैर्वैशुवीणादिवाद्योद्भवैस्सत्त्वनैर्द
 क्षिणाशासमीरोलुलत्यत्रहस्तप्रसारैर्युवाचक्षसंधैस्समालि
 क्षिताभिर्लताभिर्विशेषेणसंशोभितेधैवसौधेषुकारुकचातु

र्यनिर्माणजालान्तरप्राप्तपीयूषभातुप्रकाशप्रकाशीकृताचित्र
मालाविराजत्सवज्जन्त्रसत्शीकरैर्ममतरुप्रचारेषुशृंगासंभार
संभूतरत्नाढ्यभूषाविराजन्वस्त्रीकरेणोपनीतंसुपात्रस्थितंमा
त्रयातन्त्रमांसोपदेशं पवित्रं पिबेदन्नमद्यं प्रदोषेषु विद्वानियं सद्दिधि
र्मद्यपाने प्रदिषायथोक्तामिमां ये विधिं त्यज्यमद्यं पिबन्त्येवमूढा-
स्तुतेषां तनौ पानजाता गदा ये तु तेषां विनाशाय शास्त्रादिता सञ्चि-
कित्सा मया कथ्यते सा यथा ॥ ५३ ॥ अथैतेषां प्रतीकारः ॥
सौवर्चलं व्योषयुतं तु किञ्चिज्जलान्वितं जीर्णमदाय मद्यम् ॥ तद्वा-
तपानात्ययनाशनाय देयं बुधैः शास्त्रविदो वदन्ति ॥ ५४ ॥ सन्मातुलं
गाम्लसुदाडिमीभिः पानानिवाजांगलज्जारसांस्तु ॥ स्निग्धोष्णभू-
तां लुवणांस्तथैव वातोत्थपानात्ययनाशनाय ॥ ५५ ॥ अथपि-
त्तजे ॥ ॥ वटशृङ्गाहिमं हिमं पिबेदद्यपित्तोत्थमदात्ययापहम् ॥
ससितं सजलं ततः परं किंच दप्येव हिमद्यमन्वहम् ॥ ५६ ॥ ससितं
च हिमं पशूषकामलरवार्जूरकगोस्तनीघृतम् ॥ अपहन्ति च पित्त-
संभवरचलुपानात्ययमेव सेवितम् ॥ ५७ ॥ अथ कफजे ॥
मदात्यये कफोत्थिते पुनपुनस्तदेव वा ॥ पिबन्मृशं वमन्सुरचलं
भेदलं निरतरम् ॥ ५८ ॥ एलातुल्यरिचादिभिर्द्विगुणितं सौवर्चलं
जीरकं वृक्षाम्लं च तथा म्लवेतसमधोरवण्डैकभागंतथा ॥ अष्टांगलव-
णंतथैव बृहन्नसंदीपयेद्भक्षितं तद्द्वौ कफजं मदात्ययमहोनिशेषयत्येव हि ॥
५९ ॥ अथ त्रिदोषजप्रतीकारः ॥ यदाशंकरेशं करोशं क-

यदाशंकरं सन्निपातेशं कुरु विकित्साशंकरः नशां करोत्येव तद्वामद्यं परित्यज्य द्रुग्धं निषेधेदिति य-
थोक्तं च सर्वजे सर्वमेवेदं प्रयोक्तव्यं विकित्सितं आभिः क्रियाभिः सिद्धाभिः शान्तिदानि मदा-
त्ययः न च मद्यं कर्म हिताक्षीरमस्योपकल्पयेत् ॥ त्वं घनाद्यैः कफक्षीणे जातदोषं त्यज्य
पेयं तेजस्तु त्यगणं क्षीरं विपरीतं तु मद्यं यदि निपुणान्न संमत इति ॥

रोत्येवनोचेत्यरित्यज्यमर्द्यचतुर्गन्धम् ॥ निषेवेत्कफक्षौण्यदौर्वल्यना
 शैऽन्यथानोभजेत्कापिकिंचिद्विरुद्धम् ॥ ६० ॥ फलत्रिकं माक्षिकं सं-
 युतन्निशिगुडार्द्रकं चैवतथोषसिध्रवम् ॥ विमूर्छितोयस्तु मदानि-
 तोभजेत्सकामलोन्मादगदान्वितोपिच ॥ ६१ ॥ पानात्ययं सप्तिदि-
 नानिवाष्टावैजीर्णमूर्द्ध्वं भजते हि पानम् ॥ नाशाय तस्यैव विमो-
 र्गस्य श्लोषोपनाशोक्तविधिः प्रदिष्टः ॥ ६२ ॥ अथेतरमा-
 दकयस्तु विशेषभक्षणसंज्ञातमदप्रतीकारः ॥ कुक्षमफल-
 जनीरं पीतमेकं गुडेन शमयति मदसुचैः कोद्रवाणां तथैव ॥ प्रबल-
 मदमथोयदूर्तबीजोद्भवतदपहरति निपीतं चाजैर्दुग्धं सिताढ्यं
 ॥ ६३ ॥ घृत्नाकघृत्तस्वरसो निहन्त्यादूतूरबीजोत्थमदं यथैव ॥
 आकण्ठपीतं तु पयस्तुशीतं पूगोद्भवं चापि मदन्तथैव ॥ ६४ ॥ वि-
 जयते विजयामदनाशने सकलमम्बरसंचफलादिकम् ॥ अथ तं
 धाप्यद्विकेन विषादिर्जयमनशीतलघुस्तु हरेदलम् ॥ ६५ ॥ सशर्क-
 रं घृतं पिबेद्यदैवचेज्जनः क्वचित् ॥ मदं न याति मद्यजं पिबन्नसौ भृ-
 शं सुदुः ॥ ६६ ॥ अन्यच्च ॥ जलस्नातस्त्रग्वीतुहिनशिशिरामो-
 दिततनुस्सभक्तां वारात्रौ सघनमधुकोलागदयुतम् ॥ सधान्यैला-
 वालुप्रयुतकयलयस्तु ससुरवेदधानस्तद्गन्धं च जनिनपुनः का-
 स्तिचमदः ॥ ६७ ॥ रसगन्धककज्जलीनरस्ससितां चामलकीरसे-
 नयः ॥ पिबतीह मधुप्रपानजानपहन्त्यादखिलानादांस्तु सः ॥ ६८
 ॥ अथ दाहो तत्र तावन्मद्यजदाहनिदानचिकित्से ॥ श्रीशः पायात्-

१ अहानि सप्तवार्यो वा नृणां पानात्ययः स्थितः पानं हि भर्जते २ जीर्णमतः ३ देहविमोर्गस्य पानाजीर्णवि-

नाशाय कुक्ष्यात्कफहरति धि मिनिमाज्जः २ कुशादनीरं गुडेन साकं छागी दुग्धं ३ मदान्यवेदाहो मय-
 तोतिमदात्यथाः ननारं दाहो मद्यजं मद्यमयुच्यते.

वरचयश्चन्द्रः ॥ रक्तपित्तमूर्छितेन चोष्णालवचंगतेन ॥ मधुपान
 तोदनेन दाह रोग एव तेन ॥ ६९ ॥ भिषकतुतत्रपित्तवन्नि योजये
 च भेषजम् ॥ पुराणधान्यमुद्रकान् सितापयश्चशीतलम् ॥ ७० ॥ श
 तधौतघृतेन मानवो बहुधाभ्यञ्जनमाचरेत्तथा ॥ यवसक्तुकको
 लदाडिमा मलकाम्लान्दवधौ भजेदलम् ॥ ७१ ॥ तथारुनात्तार्द्र
 सुवाससेव संछादयेद्बहुधुतस्य चांगम् ॥ समस्तसुत्रैः परिवीजये
 तं तालस्य चूनेन च चंदनाक्तम् ॥ ७२ ॥ अथ रक्तजदाहः ॥ सक
 लतनुगमेवोद्विक्तरक्तं नराणां दहति च खलु बात्याभ्यन्तरेषु प्रकाम
 म् ॥ अपि बतखलु सोयं चूष्यते त्रष्यते वारुधिरनयनदे होलोहग
 न्धाद्बुबकः ॥ ७३ ॥ रक्तजोक्तसंमिश्रितसंभवे खलु लक्षणम् ॥
 भेषजं च तयोस्तुल्यमन्यत्सर्वलु पूर्ववत् ॥ ७४ ॥ अथ तृष्णानि
 रोधजः ॥ क्षीणे चानौचाथ तृष्णा निरोधात्तेजो रूढं चान्तरेणाब
 हिर्वि ॥ दाहं कुर्म्यन्ति त्रशुकास्य कंठोजिह्वां कृत्वा बाबहिर्वेपते सौ
 ॥ ७५ ॥ रुधिरप्रूरितकोष्ठज एव यो दवधुरस्ति च दुस्सह एव सं ॥
 अथ च धातुविनाशभवेन रोतृषित एव मुहुः परिमूर्छति ॥ ७६ ॥ कि
 याहीनः क्षामस्वर इह भृशं पीडिततनुर्त्यथो ममीधातप्रभवदव
 थौचाऽमृतमपि ॥ पिबन्नेव प्रायो ब्रजति यमराजस्य भवन्नंत
 मयपानकुपितोष्णकात्याघिः तेन रक्तपित्तमूर्छितेन पुनर्वधपानतोदनेन उत उद्वृ
 गनेतत्रप्राप्तेन तेनैव दाह रोग इत्यर्थः उक्तं च शुश्रूतादिभिः त्वचंप्राप्तस्समानोष्मारक्त
 पितामिप्रूर्छितः शहं प्रकुरुते यो रं पित्तवत्तत्र भेषजपि २ आचूणावदेव नामनुभवती
 त्यर्थः ७७ रक्तं नेत्रशरीरः ५ कात्याघिः ५ रुधिरदतिशक्त्प्रहारजनितरक्तधूर्णे
 कोष्ठजं दहमाह न च रक्तजेनास्यपौनरेक्त्यमुक्तं तनुगमेवोद्विक्तरक्तमितिवच
 नात्

थान्येशीतांगव्रजयुतजनास्समस्तसृष्टाम् ॥ ७७ ॥ अथक्रमादे
 तेषांप्रतीकारः ॥ रसेजंगलेस्तुमदेहस्यशारवाभ्यांरोहिणीं
 वेधयेद्वैद्यभूपः ॥ शिरांरक्तजस्याशुनाशायनूनयथान्यायमेवं
 चदाहस्यपुंसः ॥ ७८ ॥ अथतृष्णानिरोधजे ॥ यथेष्टमभः
 परिपीयविद्वान्गुधंतथावारसमिक्षुजातम् ॥ सुशर्करांभश्चयथो
 क्तमन्यत्तृष्णानिरोधोत्थगदादिसुच्येत ॥ ७९ ॥ अथरक्तपूर्ण
 कोष्ठजे ॥ सकलमसितमंगंयस्यपादायुधस्यसुरवमलमथव
 ध्वानस्यकूपोत्थतोये ॥ परिपिबतिनरोयःपाचितस्याशुनीरंस्त
 तुभवतिविमुक्तोरक्तकोष्ठोत्थदाहात् ॥ ८० ॥ अथसामान्यत
 स्सर्वेषांप्रतीकारः ॥ तत्रतावत्सलेपः ॥ सेव्यलोधफलिनीकु
 रन्तान्नागपुष्पजलसंयुतान्भिषक् ॥ कालिकाफलरसेनपेषि
 तान्लेपयेद्वयथुनाशनायवै ॥ ८१ ॥ ह्रीवेरपद्मकजलांबुभिरेवपू
 र्णांसोशीरचन्दनसुवासितशीतलाज्ज्व ॥ दोणीनिरस्समवगात्वा
 सदासदाहहन्याज्ज्वरंभवमथंचयथैवगङ्गाम् ॥ ८२ ॥ अन्यच्च शि
 शिरपङ्कजपङ्कजमालतीप्रभवपुष्पमवज्ज्वधराब्जजम् ॥ जलम
 लंजलनिर्जरयंत्रगंदहतिदुरंतमहोबहुदाहजम् ॥ ८३ ॥ मदनफे
 लजफेणंकन्दमेकज्ज्वमोचातरुजमथचपिष्टंनिंबपत्रौत्थफेनम् ॥

१ तथान्येपि दाहिनशीतांगव्रजयुक्ताग्नीतांगसमूहाजनास्समस्तपिसाध्यासाध्या
 दाहेषसाध्याएवेति यावत् सर्वएषहिचर्जास्त्युः शीतगात्रेषु देहिषिति पूर्वप्रंष
 तिसितलासुराननयैषरिति निर्णयमायमिति २ पुंसः पुरुषस्य जांगलैरसेस्तुमदेहस्य रक्त
 जस्य दाहस्य अशुनाशाय शारवाभ्यां रोहिणीनाम्नी शिरां नाम्नी पिथान्यायं यथा
 क्तमुहर्ते यथोभाचरं यथानिस्सृतं भवति तथा शरीरुहात्कुलं वैद्यभूपः वेधयेच्छिरा
 मोक्षणं कुर्यादिति यावत् ३ कुकूटस्य श्यामस्य ४ नागकेशरं
 जलं बालकम् कालिकाफलरसेन फलवकनिवुरसनानि कालियस्य चरसेन तस्य पिपासुः सपुः

हरनिदवधुमुच्चैर्लिप्तमंगेषु सम्यज्जठरधृतमथोवाकांस्यपात्रंसनीर
म् ॥ ८४ ॥ चापीकञ्जसुगन्धशीतलजलाधारागृहानिर्मलाः कान्ता
शारदपूर्णचन्द्रवदनास्तारुण्यदर्पालसाः ॥ श्रीरवंडाधिसुताद्रि
पीवरकुचागंभीरनाभीद्वदाहव्याधिशमयावेद्यधरणीपालैः
परावर्णिताः ॥ कुशकाशशरैस्तुशालिमूलैस्सुमतीधावनिकावि
षाणिकाभिः अपिजीवकमयुतंशतवासुधृततैलमथापिदा
हृत् ॥ ८५ ॥ इतिकुशाद्येतैलघृते ॥ अथोन्मादाधिकारः ॥
तत्रादौतन्निदानम् ॥ श्रीः ॥ एकैकशश्चाप्यथसर्वशश्चदोषै
रथोत्पर्थसमुद्भितैस्तु ॥ दुःखेनतद्वत्तुमानसेनस्यात्पञ्चमो
न्योविषजश्चषष्ठः ॥ ८७ ॥ उन्मादसंज्ञस्सरवलुप्रवृद्धस्तारुण्य
मेवागमितोमदारव्यः ॥ यथास्वमत्रप्रथितंविचार्यचिकित्सितं
सविदधीतविद्वान् ॥ ८८ ॥ उन्मादयन्तित्रयएवदोषात्युन्मार्गा
येभ्यर्हर्षशोकाः ॥ विषाभिशापाद्यभिचारदुष्टग्रहादिकावे
शयुरूपकोपाः ॥ ८९ ॥ विरुद्धदुष्टंयद्यदशचिनयोग्यंभजति
यस्सुभोज्यमन्वानस्त्रिदशयुरविप्रद्विडः निशाम् ॥ संचोन्मादी
नूनंभवतिभयहर्षादिभिरपिप्रदुष्टंयच्चेतोव्रजतिविषमंचेषित
मलं ॥ ९० ॥ तस्यववाल्पसत्वस्यचमलनिचयाः प्राक्प्रदुष्टानि
चासंबुद्धेस्सन्दूष्ययत्तद्दयमपिमनस्थानभूतानियानि ॥ स्त्रो
तास्यास्थायतानिप्रबलविषसमाप्नोहयन्त्याशुचेतसोयंधीरो

१-श्रीरवंडचंदनं अधिसुतः कर्पूरः २-विदारगंधासुमतीदीर्घमूलाधपीतिनी
तिनिघंटुः ३-कोद्रवचलोपश्रिपर्णाकलशीधावनीमुहेतिनिघंटुः ४-रुषभोर्ध्व
होधीरोमातृकोरुषभोर्ध्वः ॥ विषाणीकुकुदेन्द्रश्चबंधुरोगोपतिस्सूतइतिनिघंटुः

व्यधीरः प्रभवतिसहस्राबुद्धिहीनोऽयं बुद्धिः ॥ ९१ ॥ अथवातो-
 न्मादः ॥ रूक्षाल्यशीतलैरन्ध्रैरुपवासैर्विरिञ्चनैः ॥ धातुक्षयान्न-
 राणांचक्रुद्धश्चानिबलोऽनिलः ॥ चिन्तादिदुष्टं हृदयं संप्रदूष्यततः
 परम् ॥ हन्तिबुद्धिं स्मृतिचापित्युन्मादयति तद्यथा ॥ ९४ ॥ हसति
 रौदिनिगायति नृत्यति क्षिपति चांगमथो बहु जल्पति ॥ परुषतारु-
 णताऽखिलदेहगाऽनिलजकार्ष्यमथो बलजीर्णता ॥ ९५ ॥ अजी-
 र्णोऽप्याकट्वस्तदात्यन्तभोज्यैश्चितं पित्तमुग्रतथो दीर्णवेगम् ॥ त्व-
 दिस्थन्तथानात्मकस्याशुकुर्याद्यथोन्मादसंज्ञं हि रोगं सवेगम् ॥
 ९६ ॥ अमर्षातिसंरंभयुक् न ग्रभावाविसतर्ज्जनाभिर्द्रवदुष्टरोषाः
 ॥ सुशीतान्नसच्छायशीतोऽबुवाञ्छाभवन्तीह पित्तोद्भवे प्रीतय-
 र्णाः ॥ ९७ ॥ कफश्चोष्णामर्मणिग्राक्प्रवृद्धश्च तत्पूरणैर्मन्ददुश्चे-
 क्षितस्य ॥ स्मृतिहन्तिबुद्धिंच चित्तं विशेषात्मनो हनयेच्चैव मुन्माद-
 मुग्रम् ॥ ९८ ॥ बाक्चेष्टितं मन्दमथारुत्तिश्च विविक्तनारीप्रियता
 सनिद्रा ॥ यांतिश्चलालापननात्यभोज्यनखादिशोऽल्लयानिक-
 फात्मकेस्युः ॥ ९९ ॥ सर्वैः सर्वैर्लक्षणेर्हेतुभिश्च तद्दत्सर्वण्येष-
 रूपाणियस्मिन् ॥ सोयंचर्ज्यस्सन्नियातोऽबोवैवैधैः सर्वैर्वैध-
 शास्त्रप्रवीणैः ॥ १०० ॥ अथागन्तुकः चौरैर्भूयति दूतशत्रु-
 भयकृत्प्रेतादिसंत्रासितः कोशागारसुतासंवेभवसुरवैर्हीनोऽनि-
 शंदुःखितः ॥ मंत्राराधनविधितोपिमतिमानुन्मादसंवाधितः का-
 र्याऽकार्यविचारशून्यत्वं दयोवैधैः सुरवंसाध्यते ॥ १०१ ॥ अथ
 प्रतीकारः ॥ स्नेहपानमथवाज्जयेयथा प्राग्बिरेकइह पित्तजेत-
 था ॥ श्लेष्मजेतुवमनं यथोदितं वस्ति पूर्वमखिलं नुसर्वजे ॥ १०२ ॥

वारिवन्हितरुशैलदुर्गमाद्यन्यदुहजन्जलुसंगमात् ॥ पूर्वमेव प
रिरक्ष्यतंसदाभेषजेश्चशमतांनयेत्ततः ॥ १०३ ॥ देहदुःखजम
यादपरयत्साणबाधजनकमयमंहत ॥ प्राणबाधकरभीषणैर
तस्तद्धनादिभिर्मुं वशंनयेत् ॥ १०४ ॥ यथा बर्धसर्वपतैल
लिप्तवपुषनीत्वातप्रेस्थापयेत्तप्तैः स्नेहजलादिभिस्त्वथवरो वै
द्यस्पृशेदातुरम् ॥ सप्यैरुद्धतदष्टिभिस्त्वथगजैस्सिंहादिभिश्चा
सयेदुद्धंवाविजनेगृहेरवलुकशाक्षैर्पेदन्ताडयेत् ॥ १०५ ॥
अथागन्तुके ॥ इष्टानिष्टवियोगयोगजनित्रेयोंगं वियोगंतथा
स्मृत्वावैद्यवरस्तवाभिलषितंमांभेः क्षणात्साधयेत् ॥ ब्रूयात्सत्यम
सत्यवत्यतिपदं ब्रूयुर्जनास्ताधकास्सत्यं किंवरवैद्यं भूपतिमुरवा-
ज्जातंवचोनोमृषा ॥ १०६ ॥ अथसामान्यप्रतीकारः ॥ ब्राह्मी
रसोवामधुकुष्ठमिश्रकूष्माडजोवाप्यथशंखपुष्प्याः ॥ षड्ग्रंथि
कायाः अथवातयैवाप्युन्मादनाशायपृथङ्निपीताः ॥ १०७ ॥
अन्यत्र ॥ ब्राह्मीनीरंशंरत्नपुष्पग्रन्थायुक्तकुष्ठस्वर्णबीज
प्रयुक्तम् ॥ पीतंशीतंहन्तिचोन्मादरोगंभूतोन्मादंचाप्यपस्मार
मुग्रम् ॥ १०८ ॥ अथजलकल्याणाघृतं व्याख्यास्यामः गवाक्ष्यग्रा
कौंतीशिशिरगदतालीसंरुहतीप्रियंग्वेलानीलोत्पलकुमुदरात्रि
द्वयजलैः ॥ स्थिरायुष्मानन्तारुणात्रिदशदारुप्रतियुतैः प्रसूनैर्म
लत्पारमिनवतरैर्दाडिमफलैः ॥ १०९ ॥ चिडंगैलापालुप्रयुतकल
शीकेशरत्नषाडगकाष्ठैर्वैगोपीयुगुलसहितैः कर्षतुलितैः ॥ चतु
र्भागं नीरघृतमपिचप्रस्थोन्नितमिदं शतं सिद्धं तैल्यं भवतिजलक
ल्याणकमलम् ॥ ११० ॥ क्षयोन्मादेशोषेज्वरदहनमान्द्येनिल

गदेकरीशूले कृच्छ्रे प्यहिवृषहनेपांडुगस्त्रे ॥ प्रमेहेभूतोपाहत
सुमनसांवायुरुधिरप्रकोपेतानीयज्वरकशतनौयोज्यमतुलम्
१११ ॥ प्रतिश्यायेकाशेप्यथबहुलकंडूगद्युतेप्रशस्तंबन्ध्यानां
मयिचनियतंपुत्रजनकम् ॥ दरिद्राणांलक्ष्मीकरमिदमलंपुंस्त्व
जनकम्बलंबुद्धिकांतिंस्मृतिमखिलपाठेषुकुरुते ॥ ११२ ॥ अ
थसुमनादिघृतं सवैयाभेदसिंहविलोकिनेन यथा सुमनासु
मनांसिनिशायुगुलंस्थिरयानलदंशिशिरंसघनम् ॥ घनसार
प्रियंगुविडंगवरीवदरामलकीजलजंसजलम् ॥ जलमंबुरुहं
स्थलजंसकलंबिधिवत्सृष्टं सुमनादिशतम् ॥ शतश्रमिज
वारिजवारिसुसाधितमाशुमनोगदहृत्सवलम् ॥ ११३ ॥ अ
थपैशाचिकंघृतम् ॥ शतावरीछिन्नरुहाजयाभिश्चूत्रातिष्ठ
त्राकटुरोहिणीभिः ॥ कटंफरीचोरकपूतनाभिर्विराजयाचार
टिकावरीभिः ॥ पलंकषोग्राजटिलास्थिराभिर्वाराहकंदासहि
ताभिराभिः ॥ घृतंपचेद्विष्णुसमानवर्ण्यपिण्याजयन्त्याप्यथ
कीशबीजैः ॥ ११५ ॥ संसाधितंवैद्यवरैर्घृतंतुपैशाचिकंनाम-
जगद्धिताय ॥ सत्रायमाणंस्मृतिबुद्धिमेधाकान्तिप्रदंबालगद
घ्नमुक्तम् ॥ ११६ ॥ उन्मादमुन्नाशयतिप्रपीतमपस्मृतिंवाग्रहो
षशान्त्यै ॥ अप्यंगनस्यादिषुयत्रतत्रप्रदेयमेतद्युक्तोयमेयम्
॥ ११७ ॥ अथान्यदपिनश्यादिकम् ॥ सर्वपरजनीयुगल
त्रिफला कटुमीश्वेताश्यामालफला सारुणाहिगुवचामरस
हिता ॥ यक्षशिशिषजबीजजसहिता ॥ छागपयोभिर्गुटिकार
त्रिता ॥ अंजननस्यादिषुवरमुचिता ॥ ११८ ॥ ऋक्षस्यचैवा-

प्यथजंबुकस्यलोमानिच्छागस्यपयस्सहिगुः॥सुशल्लुकीजंफल
 णंवचाचधूपस्तथैवांग्रहदोषहारी॥११९॥ कार्पासबीजानिमयू
 रयिच्छपिंडीतकत्वग्दृषदशविद्धिः॥वचाहिनिमोकिगजेन्द्रदन्तचूके
 शगोशंगमरीचयुक्तैः॥१२०॥ निर्माल्यमांसीचूहतीसहिगुंतुल्यैः
 मस्तैस्सघृतैस्तुधूपः॥पिशाचरक्षोरगयक्षदेवग्रहादिकावेशहरः
 प्रसिद्धः॥१२१॥ अन्यच्च॥ गजाह्लाकणामूलधात्रीफलानि
 त्रिकंवाकट्फानंतथासर्षपांश्च॥विषेप्याथपित्तैस्तुमार्जारगोधाभ
 वैर्नाकुलैर्नस्यपानाज्जनानि॥१२२॥अन्यच्च सर्षपाश्वनरवभृज
 पत्रकैर्निंबयत्रघृतमिश्रितैरलम्॥धूपितंचवचयासमान्वितैर्मानुषेन
 हिविशान्त्यसहृहाः॥१२३॥ अथसारस्वतंचूर्णम्॥ गदलवण
 यदूनित्रीणिपाठाजमोदाजरणयुगुलमुक्ताशंखपुष्प्यश्वगंधा स
 मलवतुलितास्तास्सर्वतुल्योद्यगन्धापुनरपिपुनरेवंभाव्यबाह्लीर
 सेन॥१२४॥ मधुघृतपरियुक्तंश्लक्ष्णपिष्टंचलीठंविधिसरवपरिगी
 तंचैवसारस्वतारव्यम्॥अपहरातिविशेषादुद्यमुच्चादरोगंजनय
 तिदिवसैस्तत्सप्तभिर्बुद्धिमुग्रम्॥१२५॥ पाठेषुजाड्यंमनसोति
 शाठ्यंतथैवजाड्यंरसनेतिकार्ष्यम्॥तनौतुमांद्यंजठराग्निमान्द्यं
 बुद्धेश्चमान्द्यंहिनिराकरोति॥१२६॥ ऐश्वर्य्यंमनसश्चधैर्य्यमतु
 लामेधांप्रविन्देत्परांश्लोकानांचसहस्रमेकदिवसेसार्धंपठेद्धारयेत्॥
 जिह्वाग्रेपरितृत्यतीवसततंवासंभजेच्छारदाससाहासवलुसिद्धिदे
 संसुदितंचोन्मादिनावेधसा॥१२७॥ नस्यम्॥ सुनीलजातरू
 पबीजपंचकेनपर्यटीघृतेननावनेप्रयोजयेद्विषग्नदा॥तदासचो
 न्मदाहदातुरंविमोचयेद्यथाघनोदवातुरंवनंवनस्पर्वर्षणैः॥१२८॥

अथवारुणी॥ सर्वैया॥ चरपद्ममृणालनिशाकरपद्मधराभव
 पद्मसुगोस्तनिका मधुकामलचन्दनशास्मालिकात्वगलानुफला
 गुरुयुग्धनिका जलजामलकीदशमूलवृकीदलीफलदाडिमधुकुत्रुटिका
 सकलैःपरिसाधितकारुणिकारखलुपितमनोगदनाशनिका॥१२९
 ॥सुमनःपरिवासितयासितयापरिपीतमिदंबहु रोगहरम्॥अपि
 लोहितपिन्तुवर्धनमाशुमनोगदनाशनकारिपरम्॥ज्वरदाह
 जदारुणकारणवारणवारणवारुणयोगवरम्॥चरकादिमुनिप्र
 थितारिवलत्तन्त्रगणाःखलुतेषुवरम्॥१३०॥ अथात्रविवि
 धदोषजनितोन्मादविविधप्रतीकारदिकू मालतीसर्वैयाछन्द
 सा यथा० रेचनसेचनपाचनशोधनबोधनभाषणभीषणभा
 नैः॥शङ्करतोषणगोहिजपोषणहाटकभूषणभूगजदानैः॥अज्ज
 ननावनधूपनयावनतीर्थनिषेवणयुग्बलिदानैः॥उन्मदमानस
 मानुषमासिषहीनतनुंविभृयादनुमानैः॥१३१॥ अथापस्मार
 निदानपूर्वरूपरूपोपशयप्रतीकाराः॥चिन्ताशोकादिभिर्वाप्रकुपि
 तनिचयादोषसंघाःप्रवृद्धास्थित्वाहृत्लोतरिद्रागमलतरधियां
 संस्मृतिनाशयन्ति॥मूर्च्छाध्मानं प्रमौढ्यं प्रभवतिसहसामूढताशू
 न्यंतोरःस्वेदःकार्श्यंतृषावांप्रभवतिबहुधाजागरं पूर्वरूपे॥१३२॥
 संरंभादितमःप्रवेशनमहादोषोच्छ्रयैःसंस्मृतेनाशयन्नप्रवेत्स
 चैद्यधरणीपालैरपस्मारकः॥उक्तस्तत्रतुभेषजंतदुचितंदोषानु
 मानेनचोन्माददेःखलुयच्चिकित्सितमथाप्यन्यच्चवात्रू महे॥१३३
 ॥ब्राह्मीरसोवैमधुनाशताह्वारसस्सदुग्धोल्लशुनःसुतैलः॥एकै
 कर्मैकैकमपिप्रपीतमपस्मृतिघ्नंत्रययोगसंज्ञम्॥१३४॥सिद्धो

धकाद्यैरवचूर्णितैश्च तद्भक्षितैरप्यथवापितैश्च ॥ गोमूत्रपिष्टैस्स
 कृतांगलेपविधिप्रयुक्तैः स्मृतिमाश्रयान्ति ॥ १३५ ॥ इति मलेपः
 अथ नस्यम् ॥ निर्गुडिवन्दाककृताञ्चनस्यादपस्मृतिर्यानि वि
 नाशमाशु ॥ मनशिशिलाताक्ष्यकपोतविद्धिः कृताञ्जनोऽपस्मृति
 हीनदेहः ॥ १३६ ॥ अञ्जनञ्च पाठान्तरेण योगह्वयम् ॥ यथा
 निर्गुडिवन्दाकम्वं हिनश्यंमपस्मृतिम्वह्वयमत्र चान्यत् ॥ चत्वार
 जोसाक्षिकसेवनयत्स्थ्यंतुदुग्धौदनमत्र भेदः ॥ १३७ ॥ अथा
 न्ययोगह्वयम् ॥ ब्राह्मीरसो घ्रागदशं रवपुष्पीशृतं घृतं नैव भजेच्च
 यावत् ॥ द्वौ कीरमेषौ विनिर्गुत्थवद्वावपस्मृतैर्नैव भयहितावत् ॥
 १३८ ॥ अथ सस्त्राप्तिस्तत्र तावद्वातजः ॥ दशतिदन्तगणान्
 दशनैर्निजैर्वमतिफेनमलत्तुसवैपथुः ॥ परुषलोहितकृष्णतरा
 ण्यद्यौनयनभोग्यकराण्यपि वातजे ॥ १३९ ॥ सुद्धान्नकपित्थान
 यथा रसाश्च सोशीरकांश्चाथ यवामभजेद्वा ॥ व्योषेण छागस्य च
 सूत्रवस्तिदद्यादपस्मारगदाहिदष्टे ॥ १४० ॥ अथ पित्तजः ॥
 पीताङ्गवक्त्रोऽपि च पीतरक्तः पीताक्ष एवाप्यथ पीतदर्शी ॥ पीतं
 त्तु फेनं वमते तृषार्तः पित्तोद्भवापस्मृतिर्लिंगमेतत् ॥ १४१ ॥ गो
 घृतं गोशर्करुग्धदधिसूत्रसमं शृतम् ॥ उन्मादेवाप्यपस्मारेपेति
 केच चतुर्थिके ॥ १४२ ॥ कफापस्मारनिचिकित्से ॥ शुक्लादृष्टि
 श्शुक्लवर्णंगिवक्त्राशुक्लपश्यत्येव शीतार्तियुक्तः ॥ दृष्टः पुष्टः श्ले
 षाजापस्मृतौ वा सद्यसाध्यो वैद्यभूषेः प्रदिष्टः ॥ १४३ ॥ साङ्गी
 कषापाञ्चितमायसं यच्चूर्णितं दिक्षुजविकारसुगन्धिमिष्टम् ॥
 कुंभे निधाय बहुधान्यजराशिसंस्थमपस्मृतिं हन्ति निपीतमा

शु॥१४४॥ द्विदोषजेत्रिदोषोत्थे लक्षणंयत्समीरितम्॥ तत्त्व-
 तीकारमन्यच्चतथोन्मादसमंस्फुटम्॥१४५॥ तोमरम्॥ ग
 जवक्त्रमामवतात् निजभृत्यतामवदात् अवदेहिविघ्नदमाय
 करमाशुमूर्द्धनिधाय॥१४६॥ ॥इतिश्रीगुरुचरणान्ज
 चञ्चरीककाशीनाथचतुर्वेदिकृतायांचिकित्साक्रमकल्पवल्ग्वं
 मूर्च्छाघनेकरोगचिकित्सापरागगन्धितःषोडशःस्तवकः॥१६॥
 ॥ अथवातामयाः॥ श्रीनीलकंठात्मजवक्त्रतुर्द्वन्द्वत्वाप्रस
 न्नस्वगुरुतदुक्तिम्॥ स्मृत्याथवातामयसच्चिकित्सांषड्येयथा
 शास्त्रमलयथावा॥१॥ तत्रतावत्तन्निदानम्॥ रूक्षात्यशी
 तान्नसुसूक्ष्मभोज्यैर्व्यायामचिन्तातिनिषेवणैश्च॥ प्रजागैरेर्लघ
 नशोकरोगापकर्षणादप्यसृजौविमोक्षात्॥२॥ तथोपचरादि
 षमाच्चधातुक्षयाच्चशून्यान्यपियानिदेहे॥ स्त्रोतांस्यवारुध्य
 करोतिवासुस्सर्वाङ्गकैकाङ्गसमाश्रितांश्च॥३॥ अस्यध्यसेवा
 जनसंयुवैश्चव्याधीन्बलिष्ठोस्यचपूर्वरूपम्॥ रूपंचसामान्य
 विशेषशेष चिकित्सां॥षड्येनम-
 स्कृत्यगुरुस्वतातमाद्यपुराणंशशिशोरवरंच॥ स्वांमातरंवैक
 मलांप्रणाम्यधन्वन्तरिंश्रीगणनाथमम्बाम्॥५॥ अथवात
 व्याधेःपूर्वरूपम्॥ रूक्षाङ्गताजृम्भणगात्रपीडालस्यादिवैव
 पर्यसुतोमनुष्यः॥ स्याद्वैकृतिस्तस्यचवातरोगपुरस्सरंरूपम-
 थोभिधास्ये॥६॥ अथरूपम्॥ यदापार्श्वसंकोचश्ले
 र्तिचेष्टाविभङ्गाङ्गसुप्तत्वशीतत्वयुक्तः॥ भवेदङ्गतोदःस्वरेक्षा
 मत्तावातदापूर्णरूपंजसुर्वासुरोगे॥७॥ अथोपशयः॥

श्यासानीषारसुद्धाढकिचणकसतीनादिनिष्पावकान्ताः ॥ मांग
न्यकोद्वंशश्चाप्यथत्रिपुटमलं हंसकाद्यानिहायवायौवायुप्रको
पप्रशमनं दुकान्सो कौलत्थकादीन्सेवेन्मध्वाज्यतैलान्यपिचगुड
मधोचातसीतूलिकोर्णाः ॥ ८ ॥ अथातोशीतिरसंगव्याकयात-
व्याधिलक्षणचिकित्सेक्रमेणव्याख्यास्यामः ॥ तन्नादौसामा
न्यतस्सकलवातव्याधिविकित्सा ॥ बतुरारुकसंमितंभिष
कृतिलतैलसुकटाहकेक्षियेत् ॥ परिशोध्यचपंचपल्लवोद्वक्कले
नचदोषशान्तये ॥ ९ ॥ तदनंतरमेवतत्समंसुपयोगव्यमथाजिक
नेुगा ॥ स्वरसंचशतावरीभवम्प्रपचेद्वैद्यनृपस्तुपूर्ववत् ॥ १० ॥ द
शमूलबलापुनर्नवाऽतिबलादर्भजदाप्रसारिणी ॥ अपिनामब
लाकरञ्जकः रचदिरश्चन्दनशियुलोधकाश्च ॥ ११ ॥ जलजाम
लंदाडिमीफलंककुभेरंडकटंभरानलम् ॥ वरुणशिशिरवरीविभी
तंकंदयगन्धासकुलत्थमाधवी ॥ १२ ॥ जवकोलशिशिष-
कासुमनास्वर्णरिपुश्चकेतकी ॥ सहचारकपित्थहाटकानल
जम्बूरवरभीडचीडकम् ॥ १३ ॥ कलिनीयुगलंचनिंबयोरपिशेफा
लिकयाचकन्यका ॥ सपलाशविशल्यसिंहिकासुशलीहंस
पदीससिंहिका ॥ १४ ॥ अथशालयुगंचाशनंबहुकार्पास
जबीजजास्थिकम् ॥ स्नुहिकासहिताचरास्त्रयासमवत्सादि
निकाप्रियालुकम् ॥ १५ ॥ वरमश्मकभेदमात्मगुप्तपनःपार
परत्तुभद्रकम् ॥ त्वगुदुंबरजंवचासमंसहसंपाकसुप्रज्वव-
ल्कलम् ॥ १६ ॥ आसायलानांदशकलुर्वैद्यभूपः पयस्यष्टगु
णापवेच्चेत् ॥ पादावशेषंशुभवस्त्रपूतंतेनैवतैलेनभिष्वज्ज्वे

१७ ॥ छागोथमेवोहरिणः शशश्चव्यघ्रस्समिहोश्वरेतश्चश
 रन्यशिशिवाचान्हन्यवराहरवद्धिसल्लुकमुषारुरुदुर्दुरश्च ॥ १८ ॥
 एणस्तथान्योबहुशृंगकश्चकपिबिडालोथपरोबिडालः ॥ गोधा
 तथावैमहिषोयलावस्सरवज्जरीटोप्यथतिनिरिश्च ॥ १९ ॥ चा
 पश्चकोरोथकपोतपारावताश्चहंसो गरुडस्सचक्रः ॥ कारंडवः
 कुक्कुरयुगमकञ्चक्रौचस्सगृध्रः कलविककाश्च ॥ २० ॥ उल्लूकइ
 ल्लीशशार्गारस्तुपिकस्तथादुर्दुरकोथवामिः ॥ सरोहितान्येबहुम
 त्यसंधास्तद्वचमहामत्यककच्छपौच ॥ २१ ॥ नक्रस्तथान्यशिश
 शुमारकश्चनघंटिकावेद्यदिगोधिकाच ॥ बिलेशयायेचनभश्चरा
 श्वस्थलेचरायेचजलेचरास्युः ॥ २२ ॥ मांसान्यमीषांकथितानि
 तोयैतैलेनतुल्यानिचतानितानि ॥ भिषकूपचेच्छास्त्रविधिर्वि
 चार्य्यमात्रायैषाञ्चयथातथावा ॥ २३ ॥ सुरारास्नारात्रिद्वयमि
 सिध्नोशीरकरजावचामूर्वायणीतिगरिशिशिरारुक्करसमाः ॥ मृ
 णालंजीवन्तीनतगदकणामेघसरलंवरीचृश्वीयष्टीकनकहयमा
 रोत्पलसमाः ॥ २४ ॥ लवङ्गैलाद्राक्षाकमिरिपुकरणामूलकदली
 पलाशीकैवर्त्तार्जुनकवचकुन्तीन्द्रजगजाः ॥ त्रिदृत्पणीपुष्मानल
 दहयगन्धाऽगुतुहिनंसुरंगोक्षूरवैरजमरुणाकेतककणा ॥ २५ ॥
 ॥ जयन्तीत्रायंतीभृगमदनकोसुंभकुसुमस्वकंमूर्वाजातीफल्यु
 त्तमथोचाष्टकमलं ॥ वानीलंपदंभुलधरभवंवानरभवं सन्तो
 रंस्थौणोयंत्वशुरुसहितंपुष्करमथोतथायासद्रोणंतदिदमखिलं
 कर्बयुगलम् ॥ पृथक्कुक्षीभूतंशुभतरमुहूर्त्तोद्विजवरान्भिष
 गभूपान्दत्ताविविधधनचरुआदिसकलम् प्रपूज्यादौदेवंसकल-

भयसंहारतरलसुचक्रं श्रीनारायणममरवृन्दैर्युतमलम् ॥ ॥
कराहेहृन्मोवारजतरचितेवाथसकलं तथाताम्रोभूतेष्वथच-
शुभलोहेष्वथिरतंमिषग्मैः पाच्यंनिजगुरुनिदेशेनसहितम् ॥
२८॥ अभ्यक्ष्णनेनस्यनिरुहपानावगाहनेषुप्रयतोन्मिथुंजति ॥
किंवाबहूक्तेनचवायुजातानशीतिमेकोविनिहत्ययत्नात् ॥ २९॥
शिरोललाटभृकुटीषुनासाकपोलनेत्रंश्रुतिषक्त्रकेषु ॥ जिह्वोष्ठना-
ल्लरदभूलकेषुसज्जुकरांसंश्रुजाशयेषु ॥ ३०॥ वक्षोजवक्षोदरना-
भिमध्यश्रोणीषुजंघोरुसुसंधियुत्के ॥ पादांगुलीषुप्रपदेनरे-
षुबहिस्तथान्तर्गतरोगसंघाः ॥ ३१॥ प्रयान्तिनाशनंहिचित्रमत्र
जरानराणानकरोतिकिञ्चित् ॥ शैथिल्यबुद्धिस्मृतिवीर्यहानिं
नदन्तचापल्यमकालशौक्यम् ॥ ३२॥ यथाजलोत्सिक्ततरोस्तुप-
ल्लवादयस्तथाप्यंजनतोऽस्यधातवः ॥ स्त्रीणानराणामपिथा-
तिवृद्धिनयोनिरोगानचलिंगरोगाः ॥ ३३॥ चन्ध्यापिपुत्रंलक्ष-
तेविशेषान्मगर्भपातो नचसूतिरोगाः ॥ भवन्तिनान्येप्रदराद-
यस्तुनक्षीयतास्यादृष्टसूतिजाता ॥ ३४॥ पुरासुराणामसुरो-
द्भटानांयुद्धेप्रवृत्तेह्यसुरैर्हतानाम् ॥ मग्नान्विलोक्याथसुरान्क-
पार्द्रदृष्टिस्तुनारायणञ्चादिदेवः ॥ ३५॥ स्वनाममंत्रौबधितुल्ययी-
र्यमत्वास्वतैलंखलुतत्रतत्र ॥ नियोज्यतांस्तानमराश्चकारदेवा-
नदेवानसुरान्विजेतुम् ॥ ३६॥ किंवाबहूक्तेनचजंगमायेषेस्था-
वराग्रामवनेचराये ॥ तेवायुमप्राः किमुतान्यरोगनिपीडिताये
विषयुग्मदग्धाः ॥ ३७॥ स्मरणाच्चतेस्यश्रुतिगीतकीर्त्तैर्विदन्ति
सौरव्यान्यतुलान्यजस्रम् ॥ नारायणेनकृपया कृतस्यस्व

नाममाहात्म्यसमस्यतस्य ॥ ३८ ॥ अथ बलाद्यन्तैलम्
 ॥ बलाश्वगन्धाद्यहतीहयानां प्रसारिणी निबंशलाटुकानाम्
 ॥ पुनर्नवापाटलिकाभिर्मन्थस्यो नाकसमिद्धिजराजकानाम् ॥
 आसापलानां दशकं पृथक् च पचेच्चतुर्द्वेण जले च शिष्टे ॥ पादे त
 था चोति बलायुतानां तैलाटके तुल्यशतावरीजे ॥ ४० ॥ चतु
 र्गुणे गोपयसा च वक्ष्यमाणो षष्ठीभिश्च पृथक् पृथक्वा ॥ क-
 ल्कीकृतैः कुष्ठवचा बलाभिः शैलेयसिन्धुवुटिदेवकोष्ठैः ॥ ४१
 ॥ मिस्यश्वगन्धेन्द्रजमांसिकाभीरास्त्राबलापणिचतुष्टये च
 ॥ तथा गकाष्ठैः प्रपचेत्तु तैलं नारायणं नाम यथा प्रभाषम् ॥ ४२
 ॥ बस्तौ नश्येऽप्यञ्जने पानहेतौ पक्षाघाते वा हनुस्तंभवाथौ
 ॥ मन्यास्तंभे वा गलग्राहवात्थौ कुब्जे तद्वच्छुक्रनाशौ च वृद्धौ
 ॥ ४३ ॥ बाधिर्ये च कटिग्रहे क्षयगदे गात्रस्य शोषेन्द्रियध्वंसे चा
 पिकुरंदके तु शिरसो वाथौ च सर्वांगग ॥ एकं गात्रितुष्टया यु
 जनि ते व्याधौ च पंगौ तथा वन्ध्यायां च प्रसूतये च विदुषां बुद्धि
 प्रदां सेवनात् ॥ ४४ ॥ गतिभंगकटिग्रहदन्तगदे ज्वरग्रधसि-
 कादिसमस्तगदे ॥ भवभञ्जननामसमानमिदं गदगं जनमा
 शुभिषग्विदितम् ॥ ४५ ॥ ॥ इति नारायणस्तोत्रम् ॥ ॥
 अथो मार्षमर्द्धाटकं वै तुलार्द्धदशांघ्रेः पलं चापि छागस्य त्रिं
 शत् ॥ यलान्याश्वैद्यस्तु द्रोणे भसौ वै विषान्याप्य पादाव-
 शिष्टे नत्नेन ॥ ४६ ॥ तिलानान्तु तैलं च प्रस्थप्रमाणं चतुः प्रस्थ
 गोदुग्धं युक्तं विधिज्ञः ॥ शताव्हारुणाजीवनीधैः समस्तैर्बला
 व्योषकृष्णांघ्रिचन्यानेलैश्च ॥ शिवैरुद्धात्र्यात्मगुप्ताश्वग-

आबचाकुष्ठरास्नात्रिकंरेश्वशद्या ॥ तथादेवकाष्ठैः पदूनां
 यैश्चसमंककुितैरक्षमात्रैः पृथग्वा ॥ सुसिद्धमहामा
 संज्ञविशेषाद्वरेत्पक्षधातंहनुस्तंभसुग्रम् ॥ शिरोनेत्रकण
 मयेग्रीवरोगेषबाहोचपंगौचरवर्हौ विमर्द्यम् ॥ ४८ ॥ ४९
 श्रुतौपूरणोऽप्यञ्जनेनस्ययोगेतथावस्तिकर्मण्यथोपा
 योगे ॥ त्रिदोषेचवायौसमस्तेसमस्तेर्मुनीशैरलन्तैलमे
 त्प्रदिष्टम् ॥ ५० ॥ इतिमहामाषाद्यम् ॥ अथलघुमा
 माषातसीजवकुरंदकटुंदुकानांक्षुद्रांघ्रिगोक्षुरकमर्कटि
 दिकानाम् ॥ प्रदेकमेतदखिलंचमुनिप्रमाणैस्तकुष्ठ्यचा
 लकैश्चभिषड्मुहूर्ते ॥ ५१ ॥ संपाच्यवेदगुणितेनजलेन
 दशेषेणचाथबदरंशणबीजकच ॥ कार्पासकास्थिसि
 तंचकुलत्थकंचविद्या १४ पलंचसकलंचपृथक्पृथक्च
 ॥ ५२ ॥ संपाच्यपूर्वविधिनाचजलेनतेनछागस्यचाथप
 लंरवलुप्रस्थमानम् ॥ तद्वातयैवपरिपाच्यजलेनतेनकल
 रघोमिसिचलात्रुटिपिप्पलीनम् ॥ ५३ ॥ रास्मावृरुकका
 दुकागंदसारिणीनाम्पौनर्नवङ्गिलवणोत्तममांसिक
 नाम् ॥ क्वाथादिभिश्चक्रमशःपरिपाचनीयंमृद्वग्निनाति
 जतैलमलंदिप्रस्थम् ॥ ५४ ॥ माषादितैलमखिलान्नि
 हन्निवानव्याधीनशेषशिरसोरुकरप्रकंपान् ॥ पक्षप्रघात
 मपिचादितबाहुरोगानाक्षेयकादिसकलान्परिमर्द्देन
 ५५ ॥ इतिलघुमाषाद्यम् ॥ अथबलाद्यम् ॥ बल
 याश्शतवैगुडूच्याश्चपादस्तथादार्विकायास्तुवस्वशका

जलस्याढकानां शतं पाच्यतामिशतं चाग्रशिषेहिनीरेद-
 धेश्च ॥ ५६ ॥ ततश्चेक्षुनी रेसुसूक्ते पचेत्तेलमप्याढकं चाग्रा-
 दुग्धं प्रदाय ॥ शटी चन्दनैलारुणा पद्ममुस्ता बलादेव पु-
 ष्पप्रियंग्वादिकानाम् ॥ ५७ ॥ नतं व्याधिकं कोलमेदान-
 रवानां सकाश्मीरचाम्प्येयरालायुतानाम् ॥ तथा सप्तप-
 र्णाहरेणुप्रगन्धाः तिपूर्वा बलाकामपत्रादिकानाम् ॥ ५८
 पलैकैकमात्राकृतं कल्कमासां पयोधारया शालदाव्यैश्च
 तद्वत् ॥ पचेच्चायतेलाढकं मन्दवन्हौ सुपूतम्बलादिप्रसिद्धं
 यथार्थम् ॥ ५९ ॥ हरेच्छासकाशं क्षयं छर्दिमुग्रांज्वरप्री-
 हशोथांश्च मूर्च्छान्थैव ॥ अपस्मारवातान्सप्तस्तानलक्ष्मी-
 बलाद्यं सतैलं विमर्द्य विशेषात् ॥ ६० ॥ अथ भृंगराजतै-
 लम् ॥ भृंगराजकटुतुम्बिकारसंकायमत्रदशमूलसप्त-
 वम् ॥ नीरमत्र बहुपल्लवोद्भवं माषयूषसहितं कुलत्थकम्
 ॥ ६१ ॥ आ जकेन दधिना समं समं तैलमर्घमिह पूर्वभाग-
 तः ॥ मन्दवन्हि परिपाचितं तथाऽभ्यंगतो निखिलवातना-
 शनम् ॥ ६२ ॥ शिरः कर्णशूलगदिशं रवधुरोगानि हन्त्याशु-
 नस्य प्रलेपं प्रपातैः ॥ अपस्मारपामाग्रहावेशकुष्ठनैः स्त-
 चोदोषमभ्यञ्जनादेव सद्यः ॥ ६३ ॥ भृंगराजाद्यम् ॥
 अथ विषगर्भतैलम् ॥ कुडवपञ्चकहाटकजरसं सम-
 लवं रवतुतेन च काञ्जिकम् ॥ गदवं चादहनोत्थजलाढकं-
 त्रिलवकं मरिचाञ्च विषान्नव ॥ ६४ ॥ रसलवकं नकस्य च
 बीजकं कटुकतैलं लवं मुनिविंशतिः ॥ तिलजतैलम-

द्यौविधिमात्रयासकलैतैलविधाननिदानयो ॥ ६५ ॥ अपिशृतं विष-
गर्भसमारव्ययानिगदितं बहुभारुतनाशनम् ॥ अपिसदागतिजा-
तरुजस्तनोरथविमर्दनतो हरते भुवम् ॥ ६६ ॥ अथ प्रसारिणी-
तैलम् ॥ ॥ प्रसारिणी क्षुस्सशतं पलानि द्रोणे भसां पाच्यनुपाद-
हीनम् ॥ काथन्दधिक्षीरस्तैलमर्द्धाढकं तथा कांजिकभागयुग्म-
म् ॥ ६७ ॥ प्रसारिणी मूलपलद्वयस्य कल्केन भस्मात्फलैश्च त्रिंशत्
॥ राण्योषणाक्षारपलत्रयंच पलार्द्धकाशमीरयुतं पचेच्च ॥ ६८ ॥
मृदादिभिर्नाकुब्जकटिप्रहाद्यपंगुत्वग्नीवाहनुपृष्ठवायौ ॥ श्लेष्माम-
यान्वातगदांस्तथैव स्त्रीणां नराणामपहन्ति शीघ्रम् ॥ ६९ ॥ बल-
वर्णाग्निविवर्द्धनं निपीतमपि वायूनखिलान्निहन्ति शीघ्रम् ॥ अपि-
तैलं विधिनानिषेविदं वै नियतं गृहप्रसिकादिनाशनं हि ॥ ७० ॥ इ-
ति प्रसारिणी तैलम् ॥ अथ विजयभैरवं तैलम् ॥ रसगन्धतो-
लं समलवमिदं नापिशिलयाशिलापिष्टं श्लक्ष्णं वरदधिजमर्द्धैश्च
बहुशः ॥ नयंसूक्ष्मं वस्त्रं समसकलमेभिश्च परितो विलिप्तं तद-
ति सतिलमवतैला मथदहेत् ॥ ७१ ॥ प्रदीप्तायावर्त्ते मुरवमथ
मथः कृत्य विगलत्कतैलं समर्थं विजयपरतोभैरवमिदम् ॥ समस्तै-
कैकांगश्रितसकलवायोगदित्वा निहन्येवं शुक्लं जठरजगदादि-
व्याधिमचिरात् ॥ ७२ ॥ अथ वातगजाकुशोरसः ॥ सूतं सूतं
लोहं वलिमपि च ताप्यं विषशिवे सुमाक्षीकाष्टं गोत्रिकदुकसमं दं-
कणमथो ॥ तथा पर्णानि गुडीप्लवममलं मुद्गिजसेर्दिनं मधुं वात-
द्विरदशमनचां कुशमदः ॥ ७३ ॥ सन्ध्यस्थिवातकरदिप्रशमा-
यवल्लभस्य प्रसेव्यमपि वातगजाकुशस्य ॥ हन्यादशीतिमपि

वाग्गदद्विपानामेकोगजांकुशइतिप्रथितोजगत्याम् ॥ ७४ ॥
 अथरसोनाष्टकम् ॥ रसोनद्विगुसिधुजीरसज्जिकाकटुत्रयेः
 प्रपेषितैश्चमाषकैः प्रभक्षितैः सदागतिः ॥ विनाशमाशुप्रातिवैरु
 ककतैलयोगतः प्रवृद्धवैद्यभूमिपालसुश्रुतादिवर्णितम् ॥ ७५ ॥
 ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रादौशिरोग्रहः ॥ यदारक्तमाश्रित्यवा
 युः प्रकुर्व्याच्चिरासूक्ष्मकृष्णास्सपीठास्तुमूर्धः ॥ असाध्यशि
 रोरुग्रहान्तस्तुतत्रशिरारुक्रियाऽभ्यंगतहस्तयश्च ॥ १ ॥
 अथजृम्भा ॥ २ यदानिलश्शवासमथैकमेवनिपीयवेगात्त्यज
 तिप्रकामम् ॥ आलस्यनिद्रासहितस्तुजृम्भासारयांसताम्बूलसु
 भोजनानि ॥ २ ॥ अथहनुग्रहः ॥ ३ जिह्वाविनिर्लेखनशु
 कभक्ष्यसंसेवनाह्वात्तदभिघाततश्च ॥ हनुश्चवासुश्चहनुग्रह
 त्थप्रस्त्रंसयित्वाविद्यतास्यतांच ॥ ३ ॥ वासंघतास्यत्वमसुं
 कृच्छ्रास्याच्चर्वणंभोजनभाषणादि ॥ करोत्यतस्तच्चिबुकंतु
 वैद्यभूयस्तुसंस्वेद्यविनामयेच्च ॥ ४ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
 कर्णाद्रिचव्यानिचतसतोपैर्निष्ठीवनार्थं प्रथमतस्तु ॥ रसोन
 तैलैः परिमर्द्यपश्चात्संस्वेद्यतेनैवतदेवभोज्यम् ॥ ५ ॥ ससैन्धवं
 भूमिचितस्यतैलवस्तिविदध्यान्मृदुवन्हिनैव ॥ संस्वेद्यचिज्वासु
 फलंसुपक्वंसुरवेनिदध्यात्सगुडंविशेषात् ॥ ६ ॥ हनुग्रहश्शा
 म्यतिचाथजिह्वास्तंभस्ययसुक्ष्मणमेववक्ष्ये ॥ अथजिह्वा
 स्तंभः ॥ ७ ॥ वाग्वाहिनीयात्रशिरास्तितत्रवायुस्थितोपैरसनां
 विशेषात् ॥ ७ ॥ संस्तंभयित्वान्वविशेषयानवाचामनीशत्वमसौ
 करोति ॥ चिकित्सितन्तत्रयथादितैपैकुर्व्याद्यथावस्थमथात्रवा

योः ॥८॥ ॥ अथ रास्नादिकाथः ॥ ॥ रास्नाशिवानागर
देवदारुप्रसारिणीदीप्यदुरालभानाम् ॥ शतावरीपौष्करचूदा-
रुबलाशदीगोक्षुरगुगुलूनाम् ॥ ९ ॥ दुरालभारवधपंचमूलपु-
नर्वैरंडमृगेन्द्रपत्रैः ॥ मुंढीसमंगातिविषाश्वगन्धापीयूषशैलेय
शिलोद्भवेभ्यः ॥ १० ॥ तुल्यैः समस्तैर्हृषुषायुतानां क्वाथोन्नतद्वन्मि-
सिसंयुतानां ॥ गंडूषसंधारितएवजिह्वास्तंभनिहत्याशुनचित्रम-
त्रा ॥ ११ ॥ सन्ध्यस्थिमज्जागतवायुरोगाः सर्वांगगाः कं पशिरोग्रहा-
द्याः ॥ पक्षापघाताद्वितजानुगुल्फकटिग्रहाः कुब्जसुखास्तुस-
र्वे ॥ १२ ॥ सामानिरामास्त्वथसप्तधातुगताश्चरोगाः प्रलयप्रयांति
॥ तथा रतेऽनाद्यतरक्तवातेरास्नादिरात्रेयवभाणचैवम् ॥ १५ ॥
अथमूकः ॥ धमनीः सकफस्तुवायुरेव बहुधाद्यत्यचशब्दवाहि-
नीः ॥ अवतिष्ठतियस्यसोत्रनूनमथमूकत्वयुतो निरन्तरम् ॥ १४ ॥
॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ लवणाब्जनलोध्रधातकीपलिकैर्ब-
स्तिपयः प्रपेषितैः ॥ वचयाघृतप्रस्थपाचितैरथसारस्वतहव्यसेव-
नात् ॥ १५ ॥ जडगद्गदमूकमिच्छिनाः स्मृतिमेधाप्रतिभासुचाग्वचः
॥ प्रभवन्निनचित्रमत्रावरवैद्याधिपतिप्रभाषितम् ॥ १६ ॥ इ-
तिसारस्वतघृतम् ॥ अथमिच्छिनाः ॥ धमनीः खलुशब्दवा-
हिकायदिचाक्रम्यचनासिकाश्रितः ॥ प्रबलस्तुप्रभंजनोतदारव-
लुयस्यापिसमिभिनंबदेत् ॥ १७ ॥ ६ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
निशाचचाकुष्ठकणाजमोदायष्टीसलोकापदुर्जीरकाणाम् ॥ चूर्णं
समानां मधुकाचितानां गोसर्पिषालोद्भवनरोवलित्थ ॥ १८ ॥ घ-
नस्वरः कोकिलनिस्स्वनश्चमेधांस्मृतिंशास्त्रचमक्रियांच ॥ लभे

चवाचस्पतितुल्यवाचमेकाधिकैर्विंशतिवासैरेव ॥ १९ ॥
 इतिकल्याणकावलेहः ॥ अथगङ्गदः ॥ ७ ॥ धमनीःस्वलुश
 ब्दवाहिनीर्यदिचाक्रम्यहितालुसंस्थितः ॥ सकफोऽनिलएवकेवं
 लंप्रतिकुर्यात्स्वलुगङ्गदंनरम् ॥ २० ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
 कृमिशत्रुवचाभयाकटुत्रयब्राह्मीवृषशिशुचित्रकैः ॥ लवणोत्तम
 पणिकासमेरथभाङ्गीसहितैस्तुपाठ्या ॥ २१ ॥ सुशृतज्वघृतज्व
 छागिनीपयसासिद्धमलंनिरन्तरम् ॥ प्रभजनूविलभेदसंशयंस्मृ
 तिमेधासुवर्चासिगङ्गदी ॥ २२ ॥ इतिसारस्वतंघृतम् ॥ अथ
 प्रलापः ॥ ८ ॥ स्वहेतुकोपमेत्यवायुरेवकोसलेः प्रलापमाशु
 कारयेद्विशेषतोजनस्तदा ॥ निरर्थकंवचोवदेदसंयतन्तुनित्यशः
 संसंभ्रमंघिलोकयेन्निवारितोपिभूरिशः ॥ २३ ॥ अथास्यप्रती
 कारः ॥ नताश्वगन्धावरतिक्तिकादशांघ्रियाठीरघनादिका-
 नाम् ॥ उसीरद्राक्षायुतशंखपुष्पीसभारतीरैवतसंयुतानाम् ॥ २४
 ॥ कृतः कषायोमधुसंयुतश्चपीतोन्नित्यंवरवैद्यभूपात् ॥ श्रुत्वा
 देलापप्रशमायन्नूनमदूरतोदूरतरंवद्वा ॥ २५ ॥ अथरसाज्ञा
 नवायुः ॥ ९ ॥ शुक्तेन्नेनरसान्वेतिरसज्ञारसनापदा ॥ मधुरमंभृ
 तीलुक्कंरसांजनं बुधैस्तदा ॥ २६ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
 त्रिकटुकपटुचुक्रैराजिकाकृष्णाजीरैरनलमरिचशुंठीपिप्पलीकलि
 जैश्च ॥ रसनमभिविधैर्षज्जातजन्तुः कदापिप्रभवतिबहुधापैभोज
 नान्भोक्तुमिषाः ॥ २७ ॥ अथलकुशून्यता ॥ १० ॥ लचिस्यू-
 श्यमानोनशीतोष्णतीव्रमृदून्वेतितद्गृह्णाच्छून्यतासा ॥ प्रसुप्तं
 तमेकैर्बुधैर्वाधिराजाजगुःप्रायशोक्तमोक्षन्तुतत्र ॥ २८ ॥ अथा

स्यप्रतीकारः॥ एरंडतैलं त्रिफलाहृताशगोभूत्रगोहृव्यविषाणि
प्रक्ता॥ समर्द्धयेत्तैरखिलांगमस्य प्रसुप्तवातातुरदीनजंतोः॥२८॥
॥ अथान्यच्चधूपः॥ लवणागुरुतैलैरनलविदग्धैर्वरधूपैर्धूपित-
देहोप्यपगतामोहस्तु शुद्धिम्॥ लभतेऽनिलसुप्तं त्वचिपरिगुप्तं परि-
तप्तम् मृदुरवरशीतंतनुपरिनीतंतदुद्धिम्॥२९॥ ॥ अथार्द्रित-
चायुः॥ उज्ज्वैर्याहरतस्तथातिकठिनान्संवादतो जृम्भतो भ्राशाद्वा
विषमाशानाच्च हसतो मूर्च्छाक्षिना सौष्ठवः॥ वायुर्वाचिबुकेलला
रफलकेतस्सर्वमन्त्रिषु लवक्रं वक्रं वक्रमथार्द्रमाशुपरितो वाप्यर्द्धये-
ददिते॥३०॥ ग्रीवापवर्त्तते तत्र चार्गंगः शिरसस्तथा॥ प्रकंपश्चि-
बुकदन्तादितत्तत्पार्श्वे च वेदना॥३१॥ अथास्यप्रतीकारः॥
दशमूलरसैः पयोयुतैस्तिलतैलं रवलुजीबनीयकैः॥ शततैलमिदं
चर्मर्दनादिषु पानाननुवासनादिषु॥३२॥ उदितं विदितन्तथा नृणां
प्यनिलघ्नान्यथमर्दनानि च॥ अशनानि च यानि तानि वाप्युपनाहा
वरधूपनानि च॥३३॥ अथवात्तार्द्रितम्॥ लालाश्वावातव
अथ स्फुरणाकास्तद्वन्नोर्वैवचग्राहोवाश्वथुस्तथोष्ठयुगलेस्थौ-
त्यं च वात्तार्द्रिते॥ अथास्यप्रतीकारः॥ क्षीरतत्र दशांघ्रिसंभृत-
जलैर्बीमातुलुंगीरसेर्वापञ्चाघ्रिजलैस्तथापि चलयानित्यपि बह्वै-
मान्॥३४॥ अन्यच्च॥ ह्रैयंगवीनेन च माषपिंडं जग्ध्वारसेर्मीस-
भैवे श्वतुग्धम्॥ पीत्वा दशांघ्रिप्रभवं पिबेच्च भुक्तो परिष्ठादृतमत्र ये-
यम्॥३५॥ वस्त्यभ्यञ्जननस्यानि स्वेदना निपुनः पुनः॥ वा-
त्तार्द्रितौ नरो नित्यं निषेवे च सुस्वायवै॥३६॥ अथ पित्तार्द्रितं॥
पित्तार्द्रितपीतसुखोज्वरार्त्तस्तृष्णातुरो मोहसुतः सधूमः॥ तत्रापि

शीतांश्चभजेच्चतैलान्वस्तिघृतेनैवचसंविदध्यात्॥३७॥ अ-
 थास्यप्रतीकारः॥ पिनादितेपयःपानंकेवलंसंप्रशस्यते॥जि-
 ह्वाभूताननेभूकेसदाहेव्यथचार्हिते॥३८॥ वातपित्तप्रतीकारंशि-
 रसोरेचनंहितम्॥ शिरसोरक्तमोक्षंवादाहेपित्तप्रसेवनम्॥३९॥
 अथकफार्दितम्॥ शोथस्तुगण्डेशिरसीहमन्यायास्तंभउक्तस्तु-
 कफार्दितेहि॥ सतीक्ष्णानरव्याचपुराणहव्य पानं नथाचात्रक-
 फप्रणाशि॥४०॥ अथास्यप्रतीकारः॥१४॥ कल्करसोनस्य
 सतैलमत्रपेयन्तथामर्दनमत्रकार्यम्॥ भोज्यान्नपानानिचबु-
 हणानिवातप्रमांसप्रभवोदकानि॥४१॥ अथमन्यास्तंभः॥
 १५॥ दिवातिबीभत्सुविकारघोरोमहानसाध्यक्षचरःकदाचित्
 ॥मनस्विन शुद्धजितेन्द्रियस्यकफादसृक्कवासुभयस्तुरोगः॥४२॥
 मन्यास्तंभोरागउक्तस्तुतत्रसेव्यःकाथोदिग्जटासंभवस्तु॥ अथा-
 स्यप्रतीकारः॥ रूक्षंस्वेदंचापिनस्यंप्रयोज्यंकाथन्तद्वत्सुज्वमूली-
 शृतञ्च॥४३॥ अन्यच्च॥ कुक्कुटांडद्रवैराज्यासिन्धूद्रवैरुष्णकै-
 श्रापिघ्नीवांविमर्द्याथवातैलहव्यैरथोष्णानुपत्रैश्चपीतैःसमावे-
 ष्यबद्धैश्चपूर्वोक्तमेव॥४४॥ अथबाहुशोषः॥१६॥ अंशदे-
 शाश्रितोवायुप्रशारवाभेदंसबन्धनम्॥ असंभेदनशोषात्स्या-
 द्बाहुशोषस्सवेदनः॥४५॥ अथास्यप्रतीकारः॥ कल्याण-
 सर्पिःप्रपिबेच्चभुक्काबलाजटासैन्धवपक्वनीरम्॥ बाहुप्रशोषे-
 चकरस्थंवातेमन्यागतेस्तंभकरेचवायौ॥४६॥ अथापबाहु-
 कम्॥ बाहुस्थवायुस्तुशिरास्समस्तास्संकोचकुंर्यादपबाहु-
 क्रन्तत्॥ अथास्यप्रतीकारः॥ बलाकषायेनतथात्मगुप्ता-

सेनपीतेनजयेन्नितान्तम् ॥ ४७ ॥ अन्ययोगः ॥ नस्यन्तधोमा
 रसजविशेषान्माषैः शतं सैन्धवतैलमाशु ॥ वातारिमूलोत्थरसेन
 नस्ययोगत्रयं वज्रमुजकरेति ॥ ४८ ॥ अथविश्वाची ॥ तल-
 स्यप्रत्यंगुलिकंदुरायाबाहोस्तु पृष्ठत असौरवलुतत्रबाहोः ॥ क
 र्मक्षयंसंविदधीतसावैविश्वाचिकावैद्यनृपैरतोक्ता ॥ ४९ ॥ अ
 थास्याप्रतीकारः ॥ दशमूलबलासुमाषकंप्रपिबेत्तैलघृताव्य
 मुत्तमम् ॥ अपिनस्यविधौतदीरितंयदिसायन्तनभोजनात्परं ॥
 ५० ॥ अन्ययोगः ॥ माषोग्रगन्धादशमूलहिंगुरास्नाबलासै
 न्धवनागैरैश्च ॥ तैलंपचेच्चापिशतावरीजरसेनतत्पूर्वमुजानरेण
 ॥ ५१ ॥ पीतन्तथानस्यविधानमस्यविश्वाचिकाव्याधिविनाशना
 य ॥ सदागतौपक्षगतेऽर्द्धितेपितथापचाहौबहुधानिषेव्यम् ॥
 ५२ ॥ अथोर्ध्ववातः ॥ वायुः कफेनापिचमारुतेनतेनाहते
 यः प्रकरोतिनूनम् ॥ उद्गारबाहुल्यमतोर्ध्ववातमाचक्षतेशास्त्र
 विदःपुराणाः ॥ ५३ ॥ अथोप्रतीकारः ॥ दशभागमिदंचनाग
 रंसममेभिः खलु वृद्धदारुकम् ॥ शिवनेत्रमिताहरीतकीत्रयभा
 गोन्मितवृद्धहिंगुकम् ॥ ५४ ॥ अनलस्यचभागमेकमेवमुदितं सै
 न्धवभागमेकमेव ॥ अपहन्ति तथोर्ध्ववातमुग्रं गज यूथंचहरिर्यथै
 वमुक्तम् ॥ ५५ ॥ इतिशुल्कादिचूर्णम् ॥ अथाध्मानम् ॥ २०
 सादोपमत्पुग्ररुजंचवातनिरोधनोद्देजतरंयदैव ॥ आध्मातमा-
 ध्मानमुशान्तिपूर्वेकुर्यादथ ॥ स्मिन्खलुलंघनंप्राक् ॥ ५५ ॥ ॥
 अथास्यप्रतीकारः ॥ कुर्यात्तिथादीपनपाचनानिप्रयोजयेद्दे
 फलवर्तिकादीन् ॥ विशोधनंवारखलुवस्तिकर्मकुर्याद्विषकृशास्त्र

विधिं विचार्य ॥ ५६ ॥ अथ पिप्पलीचूर्णम् ॥ कृष्णाकर्षमि
 तापलोमिति त्रिचतुस्तुल्या तथा शर्कराचूर्णाकृत्य समस्तमक्षतु-
 लितं संसेवितं माक्षिकैः ॥ कुष्ठं ह्येवमती सदा रुलवणैस्त्वैर्वरीहिं
 गुभिलैः पश्चाच्च विशेषतो निगदितश्चाध्मानदारीभृशम् ॥ ५७ ॥
 लेपश्चाद्धेनः ॥ अथ प्रत्याध्मानम् ॥ विमुक्तपार्श्वहृदयंतदेव
 मामाशयोत्थं प्रति पूर्वमुक्तम् ॥ आध्मानमत्रैव कफेन नूनमपाद-
 वंचोदरसंस्थवन्हेः ॥ ५८ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ प्रत्या-
 ध्माने छर्दनं लंघनं प्राकृतद्वत्कुर्यात्पानं दीपनं च ॥ कुर्यात्तद्वह-
 स्तिकर्मार्थवक्ष्ये प्रत्याध्माने सेवि तज्यो नराचः ॥ ५९ ॥ अथ
 नाराचविधिः ॥ श्यामारग्वधदत्तिका मलत्रिद्वद्वागान् पलैका-
 न् पृथक् प्रत्येकं प्रपचेज्जलादकपुगेतद्वत्सुही संयुता च ॥ तस्यानी-
 यमथोष्णमांशमखिलं सद्वत्प्रतं भिषङ्नीत्यानिस्तुषदन्ति बीज-
 पलकं सत्सूक्ष्मवस्त्रेन वस् ॥ ६० ॥ बध्वातच्छिथिलं पचेदथ पुनर्ग्री-
 वह्वनं तद्वेत्तन्नीरेखलुखल्वगो पुनरथोजैपालभागात्क्षिपेत् ॥
 अष्टौ = राम ३ मिताश्च लोकत अथोदौदौ शिवाशं करोदौ भागौ म-
 रिचादथोखलु पुनस्संमर्द्यगाढं दृढम् ॥ ६१ ॥ नाराचनामारसनाय
 कोयमाध्मानमानाहसशूलगुल्या च ॥ सर्वोदरार्तस्य गदानि हन्या-
 दध्मानमन्यत्प्रतिशब्दपूर्वम् ॥ ६२ ॥ भुञ्जीत गुञ्जै कमितं सुशी-
 तनीरेणवेगेशमितेततस्तु ॥ दध्योदनसैन्धवसंयुतं वा दध्योदनं शर्क-
 रयासमेतम् ॥ ६३ ॥ अथाऽष्टौला ॥ २२ ॥ नाभेरधस्तादचल-
 श्वलोवात्तद्विष्टीलिका वस्तुधनोपि ग्रन्थिः ॥ ऊर्ध्वायतश्चोन्नतवासुजा-
 तामष्टौलिकान्तां भिषजो वदन्ति ॥ ६४ ॥ कुर्याद्द्विर्द्विर्गार्गनिरोधनं

साहिंवाष्टकेनीष्णाजलेननित्यम् ॥ संसेवितेनाशुविनाशमेतित
 न्नाशनार्थपरमुच्यते ॥ ६५ ॥ अथास्याः प्रतीकारः ॥ ॥
 हिगूग्रगन्धाविदशुक्त्यजाजीजयासधान्याक्षधवांसयैश्च ॥ निकुं
 भकुंभप्रभवैश्च दन्त्याश्चूर्णैश्च भागोत्तरवर्द्धितैश्च ॥ ६६ ॥ पीतैश्च
 कोष्ठांजलेन कोष्ठरुजश्च गुल्मोदरजाठराये ॥ अष्टौलिकाद्याः प्र
 शमप्रयान्तिसर्वचिकित्सानिष्ठणावदन्ति ॥ ६७ ॥ अथप्रत्यष्टीला
 ॥ एतामेवरुजावितामथशकृद्वायोश्च संरोधिनां मूत्रस्यापि च ति
 र्यगुत्थिततरां नानागदैः संयुताम् ॥ अष्टौलां प्रतिपूर्वकां परिजगु
 र्वेद्याश्च हिंवाष्टकम् सेव्यं तत्र विलोममानतुलितत्तद्गोगनाशा य-
 हि ॥ ६८ ॥ अथात्र मूत्रावरोधप्रतीकारः ॥ बलाजटात्वचस्सि
 तासु चूर्णितान्नुकार्षिकम् निषेवयेत् रावमर्द्धमाश्रयोपयोजितम् ॥
 हरीतकीविभीतकामलानि वासुतायसस्सु चूर्णितानि माक्षिकेण मू
 त्ररोधशान्तये ॥ ६९ ॥ अथ मूत्रनिग्रहः ॥ ११ ॥ बस्तिस्थवायुः कु
 पितशिरासुशोषं प्रकुर्याद्यदि निग्रहस्य्यात् ॥ मूत्रस्थतो देन च्युति
 स्वकस्मात्सेव्यं जवक्षारसितासु चूर्णसि ॥ ७० ॥ अथास्यप्रती
 कारः ॥ कल्केनामलकीभवेन विधिवत्कुष्मांडबीजस्य वा कर्क
 षांस्तु सुबीजेन बहुधा बस्तिविलिंपेत्ततः ॥ ७१ ॥ तेनैकेन च-
 मूत्रनिग्रहगदोनाशं प्रयाति ध्रुवं योगानां त्रितयं सुवेद्यमणितं सू
 त्रं बहिः सारयेत् ॥ ७२ ॥ अथग्रध्रसी ॥ क्रमात्किंगूर्वोरुक्
 रीसपृष्ठसजानुजंघापदमास्थितोसौ ॥ गृणहानिवायुः खलु गृ
 ध्रसीति संस्तभसस्पन्दसरुक्रमनोदैः ॥ ७३ ॥ स्तंभताजानुजंघी
 रुसंधीनां स्फुटनं भ्रूशम् ॥ वायुजायां भवेत्तोदोदेहेचातीव वक्रता

॥७३॥ अथास्याः प्रतीकारः ॥ गृध्रस्यां प्रथमं नरञ्च वम
नेनैकेन दीप्तानलं ज्ञात्वा वैद्यवरो निराममसकृत्सद्वृत्तिभिस्स-
ञ्चरेत् ॥ नो ह्यंशुद्धति यावदेवमवुजो बस्तिनतावच्चरेद्दृष्ट्वा तस्या
न्येव हृतं यथा रवतु तथा स्नेहो भवेत्सर्वथा ७४ ॥ अथोन्यो
गः ॥ एरंडबीजानि निकुट्य दुग्धे संपाच्य तत्पायसमेव भुक्त्वा
॥ शूलं च कट्यास्त्वथ गृध्रसीवा हन्याच्च तैलार्द्रकमातुलुंगैः ॥
७५ ॥ अन्यच्च ॥ घृतैस्तु कुंकुमं सगुडं पिबेत्तद्दोगस्य संघप्रलया
यनित्यम् ॥ प्रगृध्रसीवा तबलाशजान्यासवान् हिमान्धेन च गौर
चेणा ॥ ७६ ॥ मुरवप्रसेकेन च तन्द्रया च सप्तकविद्वेषयुता तु त-
स्याम् ॥ ७७ ॥ रुक्कतैलेन च धेतुमूत्रं समागधी चूर्णमलं पिबेद्वा
॥ ७८ ॥ अन्ययोगः ॥ मृगेन्द्रास्य वंती कषायस्तथारग्वधै-
रंडतैलेन पीनो विशेषात् ॥ प्रकृष्टा प्रगृध्रस्य लं नाशमेति प्रया
ते गतिं तन्निरुद्धं लभेच्च ॥ ७९ ॥ अथ पञ्चशूलीवायुः ॥
जङ्घा पार्श्वत्रिकोरुषपि च चलितः पृष्ठदेशे च शूलं कुर्याद्वा ह्याम
लिमश्वपशु अपि वा पञ्चशूली सवायुः ॥ रास्मैरंडा मृता रग्व
धसु मनसां काष्ठकैश्च त्रिकंदैः काथो वैभव्यपत्रैर्भवनजरजोयु
क्त एवात्र सेव्यः ॥ ८० ॥ अथास्य प्रतीकारः ॥ पथ्याक्षाम
लकी फलक्रमशानं प्रात्वा द्विभागं पुरः प्रस्थे कंच जले कद्रोण उषि
तं रात्रौ प्रभाते पुनः ॥ लौहे पात्रवरे शृता हर्मसि लंसद्वस्त्रपूतं पु-
नः संपाच्यानलतो वत्ता र्धचततो द्वय्याणि चैतानि तु ॥ ८१ ॥ जंतु
ग्रन्थि फला मृता मगधजादन्ती त्रिचून्नागरान्सञ्चूर्ण्यार्द्धपलानि त-
त्र मरिचैर्युक्तान्यलं प्रक्षिपेत् ॥ पानीयं त्वशनं च येषु मसकृत्सी

त्वातुमुक्तेपिचमुक्तोन्नतखंजतांचजठराण्यापांडुतांगभूमीम् ॥

८१॥ गुल्मप्रीदकजंघरेचसहसापामास्त्रवातौतथापथ्यादिप्रथित
स्तुगुगुलुरलंकुर्याच्चनागोपमम् ॥ मानुष्येसबलंजवेनतुरगंदे
हेददमानवनेत्रेगृध्रसमेक्षतस्यसहसासंधानकोपुष्टिदः ॥ ८२॥

॥ अथखंजः ॥ २८ ॥ कट्याश्रितोवायुरथोत्रसम्प्रोयाःकंदुरा
स्ताश्चसमाक्षिपेच्च ॥ खञ्जस्तदायैमनुजस्त्वथैकपादस्तथाचा-
स्यविकिसितंहि ॥ ८३ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ आभाकुंड-
लिनीवरीसहपुष्यामजवानीशरीरास्मागोक्षुरपीवरीमिसि
जगदीत्यैसमैश्वरिणितैः ॥ तुल्यंकोशिकमभ्रहृव्यमुचितं तस्या
र्द्धभागक्षिपेदक्षार्द्धसुरयाचकोलपयसाक्षीरेणयूषेस्तथा ॥

८४ ॥ तद्वन्मांसरसेनभुक्तमसकृत्संध्यस्थिवातेतथा मज्जा
स्पाद्युगतेकदिग्रहयुतेबाहुस्थितेपृष्ठगे ॥ गृध्रस्याचहनुस्थिते
पदयुगेजानुस्थितेचाकफेयातेवातगदेचयोनिजगदेभग्रास्थि

खंजेक्षते ॥ ८५ ॥ अथकलायखंजः ॥ नाभेरधस्ताद्वच्छ-
न्यःकम्पतेचयदावधि ॥ कलायखञ्जउक्तोसौमुक्तसन्धिप्र-
बन्धनः ॥ ८६ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ शृंगचर्मरवुरवर्जि

तमाजंमांसमेवदशमूलसमेतम् ॥ द्रोणमानजलपाचितपा-
दंकाथमत्रनिलतैलसमेतम् ॥ ८७ ॥ जीवनीयगणदुग्धस-
मेतस्यस्थमानतुलितंखलुयष्ट्या ॥ साधितं चसरसनवव-

र्याश्चागलाचमखिलार्तिहरंहि ॥ ८८ ॥ अद्वितीयगृध्रसीकुब-
जखंजापतन्त्रेऽपतानेचमूकेतथामिभिनेपि ॥ कर्णशूलेचख-
लोथपङ्क्तौतथाकर्णबाधिर्यपुक्तेचवायौसमस्ते ॥ तैलमेत-

हृतं चापि संपाचनीयं विधितैर्भिषगभिर्यथार्थं तथैव ॥ भोज
 नार्थं परं सर्ववातप्रभूतास्समस्तागदागद्गदाद्यास्तुनस्युः ॥ ८९
 अथ पंगुः ॥ सक्त्रोः कट्याभितो वायुः कंदुरामाक्षिपेद्यदा
 ॥ पादयोश्च द्वयोर्जन्तुः स पञ्चापंगुरुच्यते ॥ ९० ॥ अथा
 स्यप्रतीकारः ॥ ज्योषामृताकुष्ठशटीवचाभिरास्त्राकणासू
 लसुसैन्धवैश्च ॥ दार्व्यश्वगंधामधुकामरैश्च कल्कीकृतैरक्ष
 मितैस्समस्तैः ॥ ९१ ॥ तैलपंचेन्मन्दहृताशनेन यातेषु सर्वेषु हि
 तं विशेषात् ॥ शिरोक्षिरोगेतिभिरेर्दितेपियातेऽपदन्तेऽस्तुतिशू
 लरोगे ॥ ९२ ॥ हस्तग्रहेपक्षहतौ च रवंजेपंगौ च पाशुल्यगदेऽप
 बाहौ ॥ बाहू घ्रिघ्रीवाशिरसांगदे च त्वपानवस्तीप्यथमर्द्धने
 पि ॥ ९३ ॥ अथ क्रोषुशीर्षम् ॥ सदागत्यस्त्रजश्शोथोम
 ध्येजानोमहारुजः ॥ क्रोषुशीर्षसमस्थूलो वातोऽसौ क्रोषुशी
 र्षकः ॥ ९४ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ अमृतात्रिफलाजलैः
 घुरः पुनरन्यत्पयसारुबूकजम् ॥ प्रपिबेदयन्तैलमेव वाप्रथित
 ज्वात्रतथैव च ददारु ॥ ९५ ॥ अन्ययोगो नन्दादौ हाया ॥ ॥
 तित्तिरिपत्तरसंयुक्तं गुग्गुलुमेहि ॥ जंबुकशिरगजनाशे सिंहमये
 हि ॥ ९६ ॥ वातरक्तहरमौषधमुग्रम् क्रोषुशीर्षहस्मेव प्रसिद्धम्
 ॥ सुश्रुतादिमुनयोजगदुस्ते वैद्यशास्त्ररचनाघटिताये ॥ ९७
 ॥ अथ रवल्ली ॥ जंघोरुप्रादकरमूलशिरावमोक्षरवल्लीकरो
 तिसहस्रात्रयि शूलरोगान् ॥ कल्कस्तुकुष्ठगदसैन्धवजस्सुतैल
 युक्तः स्सुरबोष्णमभिमर्द्यनिवारयेत्ताम् ॥ ९८ ॥ अथान्यग्री
 वाः ॥ मल्लान्तिकुष्ठामरदारुसिक्थशुक्लतैलैश्च पदुमयुक्तैः

कल्कीकृतैः कोष्ठातैर्विशेषास्त्वह्नीविजेयाभिषजात्यकाले
 ॥९९॥ अन्योयोगः॥ अमृतिमवरलोहशलाकातापता
 पितपदद्वयमारात्॥ रवहिकागदसदागतिराशुतविहायय
 ततेपरिगच्छुम्॥ १००॥ अथवातकंदकः॥ गुल्फाश्रितं
 वातेनरुक्पादेविषमेश्रमात्॥ न्यस्तेवाजायनेतत्रशानकंदं
 जगुर्बुधाः॥ १०१॥ अथास्यप्रतीकारः॥ रक्तावसेचनपद
 द्वयसूचिदाहावेरंडतैलवरपानमुशान्तित्र॥ अथपाददाहः
 ३४॥ वातस्तुपित्तरुधिरेणचचक्रमाद्वैपादद्वयेचसतन
 म्प्रकरोतिदाहम्॥ १०२॥ अथास्यप्रतीकारः॥ तपाददा
 हंशतशीतनीरसंपेषितैर्निक्षुलितैर्मसूरैः॥ संपेष्यपादद्वयले
 पितैस्तुसमार्जितैश्चोष्णजलैर्निहन्यात्॥ १०३॥ अन्ययो
 गः॥ नदादोहा॥ नवनीतंयदिलिसंपादतलेहि पदतल
 दाहविनाशस्सत्यमेहि॥ १०४॥ अथपादहर्षः॥ बला
 शवातकोपतःप्ररुह्यतेपदद्वयम् प्रसुसताभवेद्युबंचपादहर्ष
 ईरितः॥ रुक्कविल्वकाशमरीबलाश्वगन्धिकांघ्रिभिस्तुलैक
 मानसंमितैःपृथक्पृथक्प्रपेषितैः॥ १०५॥ जलैस्तथैवपाद
 लायुतैश्चवेदद्रोणकैर्विपाचितैस्तुपादहीनसंशतैःकषायकैः
 शतावरीनतामरखगभिहिंमुदन्तिकाकमीधसज्जुदीनलंस
 मंगथासमस्तथा॥ १०६॥ सरास्त्रयाचसैन्धवैर्विषकमाश्रुत
 तैलकंविमर्दितंसदागतिकफान्वितंविनाशयेत्॥ समस्तवा
 युरोगहृत्समस्तपित्तनाशकंकफापहंपरस्मृतंचपादहर्षना
 शनम्॥ १०७॥ अथ्यंगयानां वपिबस्तिकर्मनिस्थतथानेन-

विधायसम्पक् ॥ यद्यत्रयुक्तं च तदेव तत्र वैद्याधिराजो विजयेच्च
 रोगान् ॥ १०७ ॥ अथाक्षेपकः ॥ ३५ ॥ धमनीः सकलाः प्रपञ्च-
 नः कुपितोऽप्येति सुहृर्मुदुश्चरः ॥ तनुमाक्षिपतीह सर्वतोभिष-
 जाक्षेपकवायुरीरितः ॥ १०८ ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ आ-
 क्षेपवायौ च शिरविमोक्षं कुर्यात्सु वैद्यस्तु यथाक्रमेण ॥ रास्नाग्नि-
 कृष्णा बहुपुत्रवित्त्वगो कंदकैः सैन्धवपुष्कराभ्याम् ॥ १०९ ॥ संसे-
 वितं चाशुसमं प्रपिष्टैर्घृतं हिवातार्तिहरं विशेषात् ॥ रास्नादिकं वैद्य-
 यैर्यथार्थमुक्तञ्च शास्त्रे विदितं समस्तेः ॥ ११० ॥ अथ दंडकाक्षे-
 पः ॥ ३६ ॥ स्तम्भानि पाण्यग्निशिरोसि पृष्ठश्रोण्योस्तु वायुः खलु
 दंडकादिः ॥ आक्षेपको साध्यतमो भिषग्भिः राद्यैश्चिकित्स्यो न
 कदापि धीरैः ॥ १११ ॥ इति दण्डकाक्षेपोऽचिकित्स्यः ॥ ॥
 अथ दंडापतानकः ॥ ३७ ॥ कफावृतः प्रपञ्जनो यदा धमन्यवस्थि-
 तः सदंडकापतानकः करोति दंडवत्तनुं ॥ ११२ ॥ अथैतस्य प्रती-
 कारः ॥ बलामूलकाद्यैरपि च दशमूलीश्रुतजलैः र्जवोत्थैः
 कोलत्थैर्वसुवसुभिर्नैः सैन्धवयुनैः ॥ कुलित्यानां काद्यैरथ सु-
 पयसां तैलममलं श्रुतन्तद्वागैकं मधुरगणवक्ष्यौषधिगणैः ॥
 ११३ ॥ नतं कुष्ठं रालं त्रिदशवरदारुमिसिमलं सपत्रं मज्जिष्ठाऽगु-
 रुशतजटापद्मकजटाः ॥ तथोप्राशैलेयं त्रुद्रिहयसुगन्धाश्च स-
 रलंसकालामज्जिष्ठाद्वयपर्णिका व्यासपर्वण्यः ॥ ११४ ॥ सु-
 सिद्धञ्चैताभिः प्रथितमखिलव्याधिहरणे बलाद्यंसत्तैलं हरति-
 सहस्राक्षेपकगदम् ॥ सुवर्णाद्वेपात्रे रजतरचित्ते वाप्यथ घटे नि-
 धायां थोत द्दूरणिमणिकाचादिजनिते ॥ ११५ ॥ विशेषा

संसेव्यं नृपतिनृपमान्यैश्च धनिभिः प्रसूताभिस्तद्बलविपुलं
सन्तानजनकम् ॥ बलाद्यं वन्द्याभिः प्रकृतिमुकुमारैर्बृहदिदं
विज्ञाशायाक्षेपादिकगदगणस्याशुभितराम् ॥ ११६ ॥ हिक्काका
शश्वासगुल्माधिमन्थभ्रमक्षैण्यक्षीणवीर्यक्षयादीन् ॥ क्षी
णवातं चान्नवृद्धिं विशेषाद्भ्रम्यात्पीतं नस्य वस्ति प्रलेपैः ॥ ११७
॥ अथांतरायामः ॥ ११८ ॥ सर्वांगुलीगुल्फसुजातरोरोद्ध
त्कंठसंस्थस्तुप्रभञ्जनोलम् ॥ क्षिपत्यथोत्तरेगतएवनाडीः स्ना
युभितत्राशुविरुतनेत्रः ॥ ११९ ॥ कफम्वमत्प्रमसुपाश्वर्यकस्सं
स्तब्धाहनुंचास्यधनु र्यथैव ॥ विनामयेच्चान्नरनोविशेषास्तो
भ्यन्तरायामउदीरितस्तु ॥ १२० ॥ अथास्यप्रतीकारः ॥
अथसदागतिशत्रुतुलां पचेदपिचद्रोणजलेश्वतशेषके ॥ मुनि
लैलमलं च गवां ययौ युतनमं त्वथ वेदमिदं भिषक् ॥ १२१ ॥ अपि
च सैन्धवजीरकरुग्धनैस्त्रिकदुर्गदभशाकसुसर्जकैः ॥ अपि
पयोन्नततीक्ष्णैश्च यसीजटिलयाक्षुरकेकिजलैः शृतम् ॥ १२२ ॥
अपितथाक्षमितैश्च पलाष्टकैर्वरसितैरपिरवन्दुभैरपि ॥ अप्यं
गनस्थादिषु भोजनेषु युक्तं सदायातगदापहारि ॥ अधो
र्ध्ववातेषु च पक्षघाते कुब्जेऽपवाहौ शिरसः प्रकंपे ॥ सेव्यः सदै
वाशुभिषक् प्रणीतशास्त्रोदितं तैलमलं विशेषात् ॥ १२३ ॥ अथो
न्नरायामसदागतौ च शिरोक्षिरोगेऽर्दितवातजाते ॥ सकण्डुरा
स्नायुशिरासुजातान् रोगानि हंत्याशुचनैलमेतत् ॥ १२४ ॥
अथावात्स्यामवायुः ॥ महाहेतुभिर्वा बलीवायुरेव शिराः
कण्डुरास्नायवः पृष्ठगाश्च ॥ तथैवात्र मन्यासु संस्थास्तु वात्स्या

विशोष्याथवात्येविनम्रीकरोति ॥ १२५ ॥ सबात्यादिरायाम्
 वायुस्तुतत्रविमर्द्यसुतैलंविशेषेणवक्ष्ये ॥ द्विपर्णाबिलापुत्रि
 णीवातशत्रुधनाध्यक्षपूर्तीकवातारिमूलैः ॥ १२६ ॥ शताब्दा
 रसैः कंठकारीजटाभिः पल्लेकप्रमाणैश्चप्रस्थंनिलानाम् ॥ सु
 तैलंपचेत्काथकल्कैः ययोभिर्गवांछागिनीनांतथावेदभागैः
 ॥ १२७ ॥ गजाश्वानरायातप्रभाश्चकेचित्तथाजन्तवोगोमुखान्येपि
 सर्वे ॥ समस्तांगपीडाविनिर्मुक्तदेहास्सदायातरोगैश्चसर्वैर्वि
 मुक्ताः ॥ १२८ ॥ तथाऽयानरोगेऽश्मरीशर्करासुक्षयेपित्तरेक्तेऽ
 दिन्निवातरक्ते ॥ अथोकामलायांतथापांडुरोगे सशूलैश्चदिमा
 यशो — वीर्यहीने ॥ १२९ ॥ विशेषाद्विमर्द्यचपीत्वापिवन्ध्या
 लभेत्पुत्रिकापुत्रसंघान्बलाढ्यान् ॥ परंविष्णुतैलंचविष्णुप्रणी
 तंहरेर्द्वात्यमायाममेवंचवायोः ॥ १३० ॥ ३९ ॥ अथधनुस्तंभः
 ॥ धनुर्विनमयनिसहसावायुर्दुष्टोयदैवमनुजानाम् ॥ त
 नुमपिसहसाकुरुतेनम्रसधनुस्तंभउक्तोवै ॥ १३१ ॥ प्रतीकारः
 ॥ प्रसारिणीछिन्नरुहाबलानामेरंडदिङ्मूलशतायरीणाम् ॥ कि
 रातवाराहश्रुतीयलानांशतंशतंकुल्यजलार्मणेहि ॥ १३२ ॥ विषा
 न्यपादंपरिगृह्यतेनमांसोदकंपकमलंचकोष्ठः ॥ दुग्धन्दधेर्म
 ण्डयुतन्तुसूक्तमस्लेनकांजीकमथोद्विभागम् ॥ १३३ ॥ शुंठीवि
 वाब्दशटिकात्रुटियत्रकानिनतारुणारुकसितचन्दनानि ॥ पल्ले
 कमानानिचकल्कितानिपृथक्पृथक्पेष्यनियोजितानि ॥ १३४
 ॥ रामोवणैर्मत्स्यकगन्धयाचपाज्वालिमूल्याहिसुभूतकेशी ॥
 प्रसारिणीचन्दनजीवनीपैः कृष्णाशुरुः कटुकरोहिणिकादिका

भिः ॥ १३५ ॥ पचेच्चतैलं भिषगत्रयुक्त्या नियोज्यवातान्निखि-
लान्तरजस्त्रम् ॥ निहन्ति नित्यं परिशीलनेन प्रायोधनुस्तंभगदंक्ष-
णेन ॥ १३६ ॥ अश्वागजावातजरोगमुक्तानरास्समस्तांगजप-
क्षघातैः ॥ एकांगसंस्थैरखिलैश्चवानैः समुक्तदेहास्सुखिनोभ-
वन्ति ॥ १३७ ॥ आत्रेयभणितं तैलं प्रसारिण्याः प्रभावनः ॥ ध-
नुस्तंभापतानौचनिहन्ति विनिषेधितम् ॥ १३८ ॥ अथकुब्ज-
वायुः ॥ १३९ ॥ तृष्टृष्टमाक्रम्य सरुक् प्रकुपयति धोन्नतं यत्र च कु-
ब्जवायुः ॥ तत्राशु वैद्यस्तु प्रसारिणीनां शतं शतं कुल्यपृथक् पृ-
थक् च ॥ १४० ॥ तोयार्मणेषां च पादशेषे तैलं पयोभिर्दधि-
काञ्जिकाभ्यां ॥ पचेद्विभागैरखिलैश्च कल्कैः पलद्वयैश्चित्र-
कपिप्यलीनाम् ॥ १४१ ॥ मूलेश्च सिन्धूत्थसुनाककाष्ठै रास्ना-
करीन्द्राचपलाजराभिः ॥ प्रसारिणीनां च तथा जराभिर्भ-
क्षान्तकैर्मन्दहुताशनेन ॥ १४२ ॥ मिस्थानथैव मधुकेन च कुब्ज-
वातश्लेष्मान्वितान्वातगदान्निहन्यात् ॥ ॥ नारीनराणां
मपि वातं जातानशीतिमेतद्विनिहन्ति शीघ्रम् ॥ १४३ ॥ शिरःपृ-
ष्ठग्रीवाहनुस्तंभकुब्जसंपंगुत्वरवंजत्ववातेऽर्दिते हि ॥ परन्तैल-
मेतद्विमर्द्य विशेषात्सकृद्वोन्नतं कुब्जवातं निहन्ति ॥ १४४ ॥
अथापतन्त्रोवायुः ॥ स्वैः कोपनैः कोपमुपेत्य वायुः स्थाना-
द्यदोर्द्व्यप्रवर्तते हि ॥ संपीडयन्वातदयं च गत्वा शिरश्च शं-
खावपि पीडयन् हि ॥ १४५ ॥ गात्राणि न भ्राणि धनुः समान्नि-
क्षिप्य मोहोच्छ्वसना निकुर्वात् ॥ तदा जनस्तब्धविलोचनस्तु-
निमीलकः कूजति नष्टसंज्ञः ॥ १४६ ॥ कपोतवद्यत्र च सोपत-

न्नोनतत्रवस्तिवमनंनिस्तुहम् ॥ कुर्यात्तथान्यत्कफमारुताभ्यां
 प्रख्यासकोच्छ्वासवहाधमन्यौ ॥ १४६ ॥ विरेचयेच्चाथविधिं
 विचार्ययं शीर्षरेकप्रवदन्तितत्त्वाः ॥ अतोभिधास्येप्रथमं प्र
 योगमल्पेनकालेनचरोगहारिः ॥ १४७ ॥ जन्तुघ्नमारीचफणि
 ज्जशियुबीजानिपिष्टारवलुनस्यमेषाम् ॥ प्रथम्यमानंनसि
 शीर्षरेकाद्वैद्यैर्विजैर्योप्यथवापतंत्रः ॥ १४८ ॥ पंचश्लोकरका
 न्वयः ॥ अन्यच्च ॥ हरीतक्रीवचाधृतैः सुसंधवांस्तवेतसै
 स्सुरास्त्रयार्द्रकान्वितैश्चपाचितैश्चतुहृतैः ॥ सुसेवितैर्विशेषतो
 ऽपतन्मवायुनाशनंप्रकीर्तितंचसु श्रुतादिवैद्यभूपवर्णितम् ॥
 १४९ ॥ अथापतानः ॥ दृष्टिसस्तप्यसंज्ञामपिचबहुधा
 नाशयित्वातुकण्ठेकूजत्येवंनरोवैतद्विचिनियतंसुच्यमानेषि
 किंचित् ॥ लब्धास्वास्थ्यं पुनरपिततोयातिमोहंसदोषैर्वानेनै
 वंजगुरथपुनर्दारुणब्बापतानम् ॥ १५० ॥ अथास्यप्रतीक
 रः ॥ अपुताक्षमचेपनंत्वरमाणसाशुमुपाचरेत् यावदाशु
 नशय्यगोनिपतेच्चभूतलमेवसः ॥ तावदेवदशांधिसंशतनी
 रमैवहिकेवलं पापयेन्मगधात्चितंपलवारिभक्तमथोततः ॥
 १५१ ॥ अन्ययोगश्च ॥ स्वेदस्तेलविमर्दनंचगदितंतीक्ष्ण
 ब्धनस्यन्ततः स्त्रोतश्चापिविशोधनं घृतमथोपेयं त्वष्टुत्कापु
 नः ॥ दध्यम्लंपरिपीतमाशुमरिचैः स्नेहस्यवस्तिः पुनर्हन्त्यु
 स्तेप्यपतानकंगदमलं वातप्रभूतं स्फुटम् ॥ १५२ ॥ अथप
 क्षधातः ॥ ४४ ॥ गृहीत्वार्द्धकायं शिरास्त्रायुशोषं विधाया
 यं वायुश्चपक्षं निहन्ति ॥ समंसन्धिवन्धाच्चिसोऽस्यार्द्धदेहमक

मक्षमं कृत्स्नमन्यत्प्रकुर्यात् ॥ १५३ ॥ तमेकांगवातज्वरपक्षैकधा
तजगुः केचिदन्येपुराणास्मृवेद्याः ॥ ससंतापमूर्च्छा यदाहैः प्रयुक्तो
भवेत्तित्तश्लेष्मणाशोथयुक्तः ॥ १५४ ॥ तथागौरवशीतताचात्र
नित्याप्यथोवातजः केवलं साध्य उक्तः ॥ क्वचित्साध्यमन्येनयु
क्तस्तथापिन साध्याभवेद्यः क्षयोत्यस्तु तत्र ॥ १५५ ॥ अथो-
स्यप्रतीकारः ॥ माषात्मगुप्ताखिलवातशत्रुवाद्यालमूलीशर-
तनीरमेकम् ॥ ससैन्धवं द्विगुयुतं विशेषात्पक्षैकघातं विनिहति
शीघ्रम् ॥ १५६ ॥ माषिके द्विगुसिन्धूत्येमाषाद्याश्लणि कास्मृ-
ताः ॥ पांचालि मूलं पाञ्चालीरास्त्रा लोकाभि सैन्धवैः ॥ १५७ ॥
कत्किर्तैर्माषनीरैश्च शृतं तैलं विशेषतः ॥ पक्षघातं निहंत्याश-
वायुर्जलधरा निव ॥ १५८ ॥ अन्ययोगः ॥ माषबलारसना
शतपन्यासैन्धवगुप्ताशृततिलनैलम् ॥ माषबलाश्चितवेदप
प्रोभिः पक्षहतिं विनिहति विशेषात् ॥ १५९ ॥ अथसर्वांगग-
तवातः ॥ सर्वांगवाते कुपिते च गात्रसंमज्जनं संस्फुरणं विशे-
षात् ॥ यास्सन्धयस्तस्य च वेदनाभिः स्फुटं स्फुटन्ती च चतत्र वै-
द्यः ॥ १६० ॥ प्रतीकारः ॥ तैलावगाहेन समस्तगात्रजातन्त
थेकांगगतं विशेषात् ॥ शिराविमोक्षैश्च जयेत्तथैव वायुर्यथा
मेघचयनमस्तः ॥ १६१ ॥ अथपित्तयुक्प्राणः प्राणे वा
यौ पित्तयुक्तेन राणां छर्दिर्द्याहो वेदना वातजान्याः ॥ जायन्ते
चैतद्दृदिप्रायसोत्रसेव्या छिन्नाकोष्णानीरैर्मरीचैः ॥ १६२ ॥ प्र-
तीकारः ॥ पिबेदुष्यांस्तसाप्रातर्गुडयुक्तां विचक्षणः ॥ दृष्ट्या
निलनाशाय चान्वगन्धाविभीतकम् ॥ १६३ ॥ अथकफयुक्

प्राणाः ॥ प्राणोचापिकफान्वितेसिसदनंदौर्बल्यतन्द्रान्वितमूत्रे
 रस्यत्तदयेरुजश्चबहुधाश्लेष्माप्रकोपोभवेत् ॥ दवानांचसविश्व
 काष्ठमसकृत्पीत्वासुखीजायतेहृद्गतोत्थविकारसंघरहितःपुष्ट
 स्तनोस्संभवेत् ॥ १६४ ॥ अन्ययोगोनन्दादोहया ॥ अंशुम-
 नीजलसिद्धहृदिकुपितेहि काकोल्यम्बुनिसिद्धसाम्लन्देहि ॥ १६५
 ॥ भिषक्प्रयुक्तंवातेगोपयएव कफयुतप्राणोगदितन्तद्वयमेव ॥
 १६६ ॥ अथापानस्सपित्तः ॥ समानपित्तकोपतःप्रदत्त्यते-
 यरुधणा ॥ सजीरकंसितायुतंस्तनोक्षमांशुगोपयः ॥ १६७
 ॥ पिबेदधोपरंबुवेहित्रापुसादिसत्फलात् सुवीजजातमज्जिका
 सिताघृतैश्चभर्जिता ॥ १६८ ॥ युग्मेनयोगद्वयम् ॥ अथसं-
 कफापानः ॥ श्लेष्मापानेसंयुतेधशरीरशैत्यन्तद्वैरवंतं
 त्रिकित्सा ॥ राब्धान्व्यंचित्रकंतिनिडीकंस्वर्जक्षारंधान्यकंजी-
 रयुग्मम् ॥ १६९ ॥ तालीसोद्यापत्रकम्पूषणांनिजाचक्षारंबैपदू-
 न्यञ्जरात्रिम् ॥ मिस्त्यादीप्यातुंबुं वत्सगन्धादाडीम्यान्यद-
 पौष्करंमत्स्यतुल्याम् ॥ १७० ॥ अम्लन्तद्वैतसंत्रैफलंचतुल्यं
 सर्वसद्रसोनंचतस्मात् ॥ सर्वस्माद्वैघ्रात्यमेवात्रवेदसंख्यो-
 न्मानसहृतेःपिंडयित्वा ॥ १७१ ॥ श्लेष्मापानंहन्तिमांसोदके
 नयद्वाबुधेःसेवितंतद्वेव ॥ नृण्यांगुल्येक्रोष्टुशीर्षेक्षयेचभ-
 ग्नेश्लेघातयुक्तेचलाशे ॥ १७२ ॥ सेव्यन्तद्वैचारंबैषम्यतायां
 मादयेचातेवाहनुस्तंभवायौ ॥ कुप्यात्तुल्यंस्वर्णतुल्यंमनुष्यं
 जायापुत्रैर्भृत्यसौरव्यैःसमेतम् ॥ १७३ ॥ अथसंकफसमा-
 नः ॥ समानवायौर्कफसंयुतेचविण्मूत्रोद्यस्त्वधरोमहर्षः

॥ स्तब्धत्वमेवाशुचजाठरज्वेनस्यप्रतीकारमहं ब्रवीमि १७४
 ५६ चित्रकेन्द्रजवपाठाकदीपगुराभिरभयाकथितोयम् ॥
 नाभिजातकफरोगविनाशे रामबाणसदृशः कथितोयम्
 ॥ १७५ ॥ अथसपित्तसमानः ॥ सूर्छातृष्णास्वेददाह
 स्समानेवायौ पित्तेनान्वितेतच्चिकित्सा ॥ चर्वेल्यकोवाप्यु
 शीर्यभूतस्सेव्यो नित्यं श्रोत्रणैः सत्सिताभिः ॥ १७६ ॥ ॥
 अथसपित्तोदानः ॥ अमोदाहोभूर्छात्कमअपिसपित्तेभ
 वतिचेदुदानेधात्रीणांमरिचसितयाचूर्णमसकृत् ॥ प्रभुक्तन्त
 द्रोगाहरति सहसामेघनिचयं यथावायुः पापहरिरिवसदा
 ध्यातचरणाः ॥ १७७ ॥ अथसकफोदानः ॥ अस्वेददूर्ध्व
 जठरेऽग्निमान्द्यं शैत्यं कफोदानगदे चतत्र ॥ स्वेदः प्रकाश्याद्भुत
 मातप्रस्तदेशेषु सर्वेषु विजानताच्च ॥ १७८ ॥ सिद्धार्थमिश्रेर्मदने
 नयत्रैस्ततोपिशान्तिं नम्रजेत्कदाचित् ॥ तदामृतुस्मेहविधान-
 योगैः संशोधयेनांश्च वदामि चाये ॥ १७९ ॥ एरंडतैलपयसा
 यवापिघृततथातिल्वकसिद्धमाशु ॥ यद्वाघृतं शातलिकादि
 सिद्धं पिबेदलन्दौषविनाशनाय ॥ १८० ॥ अथसपित्तव्यानः
 व्यानेपित्तसमन्वितेदवथुरुक्कात्रस्यविक्षेपणंतद्वच्चात्रअमो
 भवेदथयथावक्ष्येचिकित्सांस्फुटम् ॥ श्रीमद्रामफलाविडंगच
 हतीकाशमीरात्रिद्वयैर्मुस्तादाडिमसारिवाशु रिशुर्गैः पर्णीद्वयै
 र्नागैः ॥ १८० ॥ सेलाबालुककुष्ठदेवतरुभिर्मज्जिष्ठयामाल
 तीपुष्पैर्वैद्यहतीकसेरुसहितैः पिष्टैर्विशालान्वितैः दंतीपक-
 जपत्रकैर्नतकरीपुष्पैः सपाटीरकैः कर्षकप्रमितैः पृथक्पृथक्

शोहव्यं द्वित्रिंशत्सलम् ॥ १८१ ॥ तोयैश्चापि चतुर्गुणैरथपचे-
 त्कल्याणसंज्ञधृतम् शुक्लपीतमलं प्रमर्दितमिदं यक्ष्मार्धमे-
 दानितान् ॥ शूलोन्मादमपस्मृतींश्च सकले कैकां गवातानपि
 तद्वत्कुडलवातमाशुशमयेद्व्यानसपिन्ततः ॥ १८२ ॥ अथ
 सकफज्वानः ॥ ज्वानेशलेष्मासंयुते शूलशोथौ स्तंभस्तद्वद-
 ङ्कस्तच्चिकित्सा ॥ हव्यप्रस्थं वेदप्रस्थैः प्रयोभिः क्वाथैस्तद्व-
 र्पीचरीजैस्तु सिद्धम् ॥ १८३ ॥ वृष्यमाशुपलवर्धनमेतद्वातजा-
 तबहुरोगविनाशि ॥ सेव्यमेव सकफेखिलदेहे ज्वाननाम्नि वि-
 षमेव बहुधैव ॥ १८४ ॥ अथ रसगवातः ॥ त्वग्मूक्षास्फटिता-
 कृशातुकृष्णासुप्तासकृत्तुद्यते रागेनापि समन्विता च सरु-
 जावाऽऽतन्यन्ते त्वग्गते मर्द्यस्मेहमथोन्नतथास्वेदान्मकु-
 र्यात्स्फुटं स्तानप्रेषवदामि वैद्यधरणीपालैरखणितान् ॥ १८५
 ॥ प्रतीकारः ॥ रास्मैरंडमूलामलकतिलयुतैरष्टवर्गेण शु-
 क्वाभासैराहूपसंज्ञैर्मिसिपटुरसैरम्लकैस्मेहजातैः ॥ गोधूमै-
 रुकैरथ च वरभिषक्या चितैर्माषबीजैः गोकंदैस्तथोमासे
 ममखिलवरैश्शाल्वणः कीर्तितायम् ॥ १८६ ॥ इति शाल्वण-
 पोटलीस्वेदः ॥ रसस्य त्वगाधारत्वात्त्वक्कृशब्देन रसो गृह्य-
 ते ॥ अथ रक्तगवातः ॥ तीव्रारुजश्च कृशतारुचिरत्र गात्रे
 चारुषि चाथ शुक्लस्य च संभवन्ति ॥ स्तंभस्तु वैवर्ण्यमसृग्ग-
 ते हि चाने विशेषाद्बहुशीतलेयान् ॥ १८७ ॥ प्रवा ॥ असृग्ग-
 ते संदागतौ विरेकमाशु कारयेत् ततश्शिराविमोक्षणं च का-
 रयेदसंशयम् ॥ १८८ ॥ अन्यच्च ॥ हरनयनफलासुशंखि

नीत्रिफलाकाथविडंगदन्तिनीकथितघृतमलसुधातृहृदधितो-
 यैःपरिपाचितनरः॥ अपनप्रतिपिबन्विरेचनानियन्तवायुम-
 द्बन्धरक्तगम्॥१८९॥ अथमांसगवातः॥ दंडमुष्टिनिहतंय-
 थातथातुद्यतेगंमखिलनाथामुरुस्तब्धमाशुगगदेचमांसगे-
 जायतेस्तिमितसेववायथा॥१९०॥ प्रतीकारः अर्धाद-
 कंमाषमथोदशांघ्रितुलार्धमस्यार्द्धमलंबलायाः॥ मूलंबलर्द्धि-
 किलकेतकीनांदक्षस्यमांसंभ्यधिकंचत्रिशत्॥१९१॥ पलन्त-
 धारिदिक्याचपंचाविंशत्यलंतुलितयाचजलद्विद्रोणे सं-
 पाच्यपादरहितेनचनेनतैलप्रस्थंचतुर्गुणपयोऽखिलजीव-
 नीयेत्॥१९२॥ अष्टौषधीभीरुरुणात्मगुप्तारुबूकराख्याम-
 गधाशटीभिः॥ शतावरीमुस्तककुष्ठरात्रिद्वयेस्तथाकदफल-
 नागसंख्याम्॥१९३॥ उग्रायवानीमगधांघ्रिमाषव्यौषाश्व-
 मंधालवणत्रयेश्च॥ सिंहीयुगेनापिपुनर्नवायामूलैर्मतद्वन्म-
 धुकेनसम्यक्॥१९४॥ सपुष्करैश्चाक्षमितैःसमस्तेर्विगांचये-
 दैथवरस्वयुत्तया॥ हनुग्रहेमन्दधृतोचकफेगात्रग्यसर्वैरस्य-
 चपक्षधाते॥१९५॥ कलापरबंजोरबलुकर्णनादेवाधिर्यकु-
 ब्जजारव्यगदेःपवाहो॥ दंडापत्तानेऽडगद्विरंगेविश्वानि-
 कायामपित्रातरक्ते॥१९६॥ अत्रप्रवृद्धोचप्रसूतिकानारा-
 गंभुमांसादिषुसंगतेषु॥ संव्यंसदामांसबलान्निवृद्धौत्वच्य-
 चपीर्य्यप्रदमाशक्तैलम्॥१९७॥ अथमेदोगतवातः॥
 ग्रंथीन्प्रकुर्यात्तुलुमन्दपीडात्रणांश्चमेदोविगतश्चवायुः॥
 मेदोगतेरक्तगतेचथैवविरेचनंवाथनिरूहणंवा॥१९८॥ ॥

प्रतीकारः॥ प्रसारिणीपीवरिकादशांघ्रितुलातुलांचोपिपंचे
 द्विदोणे॥ नीरेवशिष्टेखलुतत्रपादेतैलादकंचापिचतुर्गुणेन
 ॥१९९॥ दुग्धेनतुल्येनचतत्रदधातस्यार्द्धभागेनचकांजिकेन
 ॥ ग्रंथ्यक्षसिंधूंश्चप्रसारिणींचपलद्वयोन्मानमितंश्चतद्वत्॥
 २००॥ क्षारंसमंगापलिकाहयांघ्रिपलन्तथाजीवकवर्गजान्त
 म्॥ शुंक्थास्तथापंचपलानिनिशिद्धल्लातकानांचप्रसारिणी
 नाम्॥ २०१॥ रसेःयलानांचशतत्रयेणसुवर्चलेनापिपलेनत
 द्वत्॥ तत्राचसंपाच्यतमाशुर्वैद्यैर्मंदोगतंवायुगदनिहन्ति॥
 २०२॥ अथोऽस्थिगतवातः॥ भेदोगंपर्वसुतथाखलुसन्धि
 मूलेमांसक्षयोबलविनाशनिरन्तरंरुक्॥ अस्वप्नंवरचलुचा
 ऽस्थिगतेहिवातेमज्जागतेचवहिरन्तरतश्चतैलम्॥ २०३॥
 यत्केतकीनागबलाबलानांरसेनतद्वच्चतुषोदकेन॥ तैलसु
 सिद्धंखलुचास्थियातवातनिहन्त्याद्वहिरन्तराच॥ २०४॥
 इतिकेतकीतैलम्॥ अथमज्जगवातः पीडानशास्य
 तिकदापिचमज्जगेहिवायौप्रसेव्यमथगुग्गुलुमेवमित्यम्॥
 व्योषाभिग्रंथिकशिवाजरणद्वयंचचव्याजवानिवचंचलुज
 लागगन्ध्या॥ २०५॥ क्षारोपदूभिसकलंचसमंहिताहिस्तु
 ल्यःपुरोऽम्लवस्वेतसमर्द्धपादम्॥ सर्वगुटीकृतमिदन्नुषि
 धानपूर्वश्चीकालपाशहरपूजितयोगनिष्ठम्॥ २०६॥ संध्य
 ऽस्थिमज्जाविगतैंचवातेसामेगुटीवन्द्दिविचर्द्धनीयम्॥ भग्न
 स्यदाढ्यंप्रकरोतिनित्यंस्वायंशुबोगुग्गुलुरेषनाम्ना॥ २०७॥
 ॥ इतिस्वायंशुबोगुग्गुलुः॥ अथवीर्यगवातः॥ ॥

क्षिप्रमुज्ज्वतिवीर्यमेववधात्तद्वच्चतद्वैकृतिंकुर्पाद्वर्षयुतोन्न
 पानमसकृच्छुकस्यवायुध्रुवम् ॥ गर्भस्यापिचवैकृतिंचजन
 येत्तन्नाशनंभ्रूमहेक्षीरस्यादकमात्रमत्रविहितंवर्याद्विप्रस्थं
 रसम् ॥ २०८ ॥ आर्द्रोद्धूतमथोद्विप्रस्थकमितंतैलस्यप्रस्थेप
 चेत्मासीचन्दनदारुषालिकनतैरेरंडशैलेयकैः ॥ मूर्वासे
 न्यवनागराशुमनिकागन्धर्वहस्तोषणैरास्माघोरकगन्धिका
 शरजटाकर्षेर्वगोलादिभिः ॥ २०९ ॥ सिद्धंसर्षपंतैलमेतदुदि
 तंषीतंहिमासंध्रुवम् ॥ धातुस्थंगलनिग्रहहनुगतंमन्याग्र-
 हनाशयेत् ॥ कुञ्जलंगलगंडकं वपागरान्पंगुत्वकुष्ठान्ज्वरा
 क्षयामादद्रुविचर्विकाश्रममहामेहाः पचीगुल्मकान् ॥ २१० ॥
 शूलानिसर्प्यादिविषाणिमूर्च्छावातास्त्रघृध्यंडसमूदगर्भान्
 ॥ वन्ध्यात्तरोगानखिलानवश्यंविनाशयेद्योनिगदान्सम-
 स्तान् ॥ २११ ॥ कामलामथहरंखलुनेत्ररोगदारिसकलाम
 यहारि ॥ बाधिकेपिचसुयौरुषकारिशक्रबुद्धिबलसंस्मृति
 सारि ॥ २१२ ॥ खननोत्पादनग्रहणेश्चयैवेपानेपितस्ययेमंत्राः
 ॥ हरिहरहरिभीरुदितास्तान्वक्ष्येत्रगुणायथा ॥ ॐ नाराय-
 णायस्वाहा इत्युत्तराभिमुखः खंदिरशंकुनानिखनेत् ॐ
 शतावरीआषधीस्वाहा ॐ सर्वाशासाधनीयेस्वाहा ॥ इ
 त्युत्पादनमंत्रः ॥ ॐ कुमारीजीवनीयेस्वाहा इतिपानमं
 त्रः ॥ इतिसिद्धार्थंतैलम् ॥ अथकोष्ठगतवानः ॥ ॥
 कोष्ठाश्रितेदुष्टसदागतौचविनिग्रहस्यान्मलमूत्रयोश्च ॥
 गुल्मार्शसांभ्रमगदस्यपार्श्वशूलस्यत्तद्रोगसमुद्भवश्च २१३

स्थानानिचामोमिविपाचितानिमूत्रास्त्रयोर्धनिचतानिवैद्यैः॥
 उदंककः फफ्फुसकोष्ठसंज्ञाउक्तास्तथापोदलिकेतिलोके २१४
 पाचनीयरसयुक्तैरन्यैः पाचयेदिहमलानिसुयोगैः॥ गन्धदु
 ग्धमथपेयंयुक्त्याकोष्ठगेषुरबलुवातगजेषु॥ २१५॥ अथा
 मांशयगतवातः॥ तृत्पाश्वेदरनाप्तीरुक्कृष्णोदारविष्-
 त्रिकाः॥ आमाशयगतवायौकाशश्शवासास्यशोषास्युः
 ॥ २१६॥ प्रतीकारः॥ प्राग्लघनं पाचनदीपनानिप्रच्छेद-
 नन्तीक्ष्णाविरेचनानि॥ मुह्नाजवाशशालियुताः पुराणाश्वा
 माशयस्थे त्वनिलोहितानि॥ २१७॥ अन्ययोगः॥ भू
 तीकंपुष्करशठीचेतकीभिः प्रपाचितम्॥ दारुबिल्वामृता
 शुक्ल्यः पाचितास्तुतथैवहि॥ २१८॥ उग्रामृतामागधिकावि
 शानांक्वाथत्रयंयुग्मविवर्णितम्॥ विशेषतस्सामसमीरण
 घ्नेपीतन्नुसद्योमगदापहारि॥ २१९॥ अथपक्वाशयगतवायुः
 ॥ पक्वाशयस्थे त्वनिलेऽत्रकूजमादोपशूलत्रिकवेदनारस्युः॥
 विष्मूत्रकृच्छ्रत्वंमथोन्नित्यमानाहरोगोऽपिचतत्रिकित्सा॥
 २२०॥ अग्निसंदीपनंयद्यत्पदुदावर्तरोगत्तृत्॥ स्वेदस्नेह
 विरेकादीन्कुर्यात्पक्वाशयेगतौ॥ २२१॥ अथास्यप्रतीकारः
 ॥ क्षारचूणादिकंवेहर्दीपनंवनिलोकेकैः॥ कोष्ठैःकुटजबी
 जैश्चपक्वाशयगतंहरेत्॥ २२२॥ अथसुदागतवातः॥
 विष्मूत्रवातग्रहणसशूलमाध्मानमशमादिसशर्करास्युः॥
 जंगोरुपार्श्वत्रिकपृष्ठकांसरोगाश्चपायौविगतेऽनिलेहि॥
 २२३॥ अथप्रतीकारः॥ वातेपायुगतेहि वैद्यधरणीपा

लेनकार्यन्तथोदावर्तोक्तविधानमेवत्रिकटुर्वह्नित्रिवृद्धनिभिः
 ॥ पांचालीजदयागुडेनचसमोदयश्चयायौगतेवायौयोगवरः प्र
 भातसमयेषोक्तुहितस्सर्वदा ॥ २२४ ॥ बलाग्निवह्निवर्धनो गु
 ङाष्टकस्मृतो हि सः सगुल्मशोषपांडुरगुदागतेऽनिलेहितः ॥
 २२५ ॥ अथश्रोत्रादिगतवातः ॥ श्रोत्रादिकेन्द्रियगतोविद
 धातिकुह्लोचस्युस्तदिन्द्रियवर्धनहिविन्नमत्र ॥ स्नेहावगाहपरि
 मर्दनलेपनानिकुर्यादतद्विन्नमनोविविधौषधानि ॥ २२६ ॥ मन्या
 प्लुशंरवनासाश्रवणपुरस्वरद्वद्भ्रमरध्वान्ततालुसूधनेत्रौत्यरोगा
 नपिचगलगदान्नाशयेच्चापिपीता ॥ दिग्मूलकाथयुक्ताहरन
 यनफलाकाथयुक्ताथतद्व्याज्वालीशलव्याज्ज्वांसमयतिस
 हसावायुरोगाननेकान् ॥ २२७ ॥ अथशिरागतवातः ॥ शि
 रागतश्शूलकरोहिवातः कुर्याच्छिराकुंचनपूरणानि ॥ कुबुज
 त्वरवल्लीबहिरन्तराचवायाममेवात्रशिराविमुच्येत ॥ २२८ ॥ प्र
 तीकारः ॥ स्नेहाप्यगोपनाहः ॥ लेपसंमर्दनानिकायैः कल्कै
 र्वलायासैलमेवात्रसेच्यम् ॥ कुर्याद्रक्तस्यमोक्षंश्चापितत्रोक्तना
 ह्यासेर्व्यनाडीगतेवैचान्यवातापहारिः ॥ २२९ ॥ अस्थस्नायुगः
 ॥ शूलकंपल्लंभआक्षेपकश्चस्नायौवायौजायमानौभवन्ति ॥
 स्वेदश्चान्यद्वह्निकर्मप्रकुर्यान्नित्यंतद्वह्नेधनोन्मर्दनानि ॥ २३० ॥
 अथास्यप्रतीकारः ॥ कपिकच्छुशतावरीचलासितवर्षाभवमू
 लसैन्धवैः ॥ अपिरिंगिणिकातरुद्वैसबरसैमषिकषायकैरथ ॥
 २३१ ॥ कटुतैलगिदं हि माषजंरतनीरैर्हिमुणैश्चसाधितम् ॥ अपि
 नस्यविधानलेपनैर्बहुधावातगदान्निनाशयेत् ॥ २३२ ॥ अथ

संधिगवातः॥ सततगतोयदिसन्धिगतश्चेच्छ्वयधुक्रोबहुश्च
 लसमेतः॥ अपितुनिहन्त्यथसन्धिगणात्सोनिन्नवरदाहहतोवि
 नियाति॥२३२॥ प्रतीकारः॥ स्नेहोपनाहनमथोद्विशा
 लिकायामूलकणागुदुमुतंस्वतु कर्षमेकम्॥ निर्गुडिकाचरुजटा-
 चतथैवतैलैर्भुक्ताकटीशिरगसंधिगवातहृज्यः॥२३३॥ त्रयोयो
 गाः॥ अथसिंशिणीवातः॥ शीतेनेवाकसिकोरोमहर्षश्चांत
 वायुस्सञ्चरेद्वापिपीत्याः॥ तुल्यशैत्योद्धूतनैर्बन्धजातोवायुश्चो-
 न्नोसिंशिणीनामकोयम्॥२३४॥ अथास्यप्रतीकारः॥ निर्बू-
 होदशमूलजः प्रशमयेद्दिग्गवान्वितः पुष्करैर्वानं सिंशिणिसंज्ञकं
 च बहुधापीतं विशेषेण च॥२३५॥ अथकुक्षिगवातः॥ वायुः कु-
 क्षिगतः करोति बहुधा पीडां सशब्दां सप्तसञ्चर्यां भगजादिकां च
 मगधां सेवेन्मधुक्तानरः॥२३६॥ अथास्यप्रतीकारः॥ श्यामा-
 विबन्मधुनिपेवणतोथचूर्णकोष्ठां बुभाकुटजबीजजमेवमुक्ता
 ॥ विश्वारुशानुघनजंचतथैवमर्त्योमुच्येच्चकुक्षिगतवातविका-
 रदुःखवात्॥२३७॥ त्रयोयोगाः॥ अथवृषणवातः॥ वृषण-
 गेवृषणोश्च्यथुर्वथाभवतिन्नरसंहितथाद्रजम्॥ परिपिबेच्चरु-
 वृक्जतैलकर्जयति सान्द्रं वृषणोत्थितम्॥२३८॥ अथोर्ध्वा-
 तः॥ आरोहणात्पर्वतकादिकस्य यस्योर्ध्वमुच्चैः श्वसनं भवेच्च
 ॥ भोज्यादिनाऽन्येन श्रमादिकेन सचोर्ध्ववातः कथितो मुनीन्द्रैः
 ॥२३९॥ अथप्रतीकारः॥ वासापत्रैर्जयामूलं पिबेद्दुग्धेन नि-
 त्यशः॥ ऊर्ध्वावातविनाशायैषां पत्रैर्निर्बन्धितम्॥२४०॥ अथ-
 सप्तवातः॥ त्वचः स्पर्शनैर्वृजानातिमर्त्यो भवेत्सप्तवातस्त-
 ॥ रजोवाक् रजोदन्तिशिरोवाक् वा शिथिलमथैकं त्वादन्तोत्रशिरगदन्ति

यन्नेव नित्यम् ॥ प्रतीकारः ॥ शिरामोक्षणवायुहोत्थैश्च धूमैः
यदुन्नेतयुक्तपिबेनस्य शास्त्रे ॥ १४० ॥ अथांगसंकोचः ॥ संको
चग्रत्यगमथो शिरागतोपातस्तु तत्रैव च माषसैन्धवैः ॥ तैलं सुसि
द्धं पण्डितैर्वैद्य राजस्तु संकोचगदनिहति च ॥ १४१ ॥ अथ गर्भशो
षः ॥ गर्भेशु केबालकानां च शोषे सिद्धं दुग्धं काश्मरीसत्कलाना
म् ॥ पातव्याधौ क्लीतकैः पिप्यलीभिः पेयं नित्यं सस्तिताभिः समे
तम् ॥ १४२ ॥ अथ ग्रीवास्तम्भः ॥ ग्रीवास्तम्भे वायुजातेन राणां तैलं
मर्द्यं सार्षपंतत्राज्याः ॥ कल्कं लिप्त्वा शूलमुच्चैर्हृदि स्थमाया संवा
सहरेन्नात्र किम् ॥ १४३ ॥ अथ शीतवातः ॥ त्वगाश्रिते प्रभ
ञ्जने च शीतता तनो सदा ॥ नचातपौष्प्यमाशु तस्य शीतवात उ
च्यते ॥ १४४ ॥ प्रतीकारः ॥ रसस्यैकभागे नगन्धाद्विभागं प्र
गृह्याथ पौनर्नवैरग्निनीरैः ॥ रवेश्चापि दुग्धैर्धिमर्द्याः ॥ च भागैर्विषा
च्यायचित्रस्य नीरैः क्षणान्तम् ॥ १४५ ॥ भवेच्छीतशत्रुस्तु वल्लो
स्य नीरैः पिबेदाद्र्जै रर्द्धमेवाथ वापि ॥ धृतैरूषणैर्मांसहृद्यैश्च प
थ्यं महाशीतवातात् तिहासिरसो यम् ॥ १४६ ॥ अथ स्पर्शवातः ॥
अंगेषु तोदनं यत्र दाहस्पर्शनं विन्दति ॥ मंडलानि च देहे वै स्पर्शवा
तस्स उच्यते ॥ १४७ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ रसस्य कर्षेन भस्मसः प
लं च लोहस्य तद्वच्च मनस्य भानोः ॥ पलं पलं निंबुरसेश्च सप्त वा
राश्च संमर्द्या विभाव्य पश्चात् ॥ १४८ ॥ हेमार्कनीरैश्च यथागिरे
वस्तु कसिहवक्त्रादिहयारिनीरैः ॥ पिंडीकृतं चापि विषस्य सु-
ष्ठ्या संस्थाप्य यंत्रे च सुवालुकायाः ॥ संस्वेदयेद्युग्मदिनं कणा
याः कर्षेणानिक्रेण विषस्य चापि ॥ संचूर्ण्य गुंजाप्रयितं ददीत स्त्र-

स्पर्शवायोश्चशमायनित्यम् ॥ ३५० ॥ सर्वेश्वररसश्चायंस्पर्शः
तेविनाशनः ॥ अथान्यारसवरीरव्यातावक्ष्यतेसामयाधुना ॥

३५१ ॥ रसेकभागाद्वसुभागतालैर्जीयायुडाभ्यांषटिकांविधाय
॥ द्विमासमात्रंचप्रभातकालेनिषेव्यतांस्पर्शंदापहृत्सै ॥ ३५२ ॥

॥ अथमण्डलवातः ॥ वरीदंशतुत्यानिमण्डलानिशरीरक
जायन्तेतोदयुक्तानिमण्डलारव्येसमीरणे ॥ ३५३ ॥ प्रतीकारः

॥ मूलंराजतरोःपिबेच्चनियतंमासद्वयतेनवालेष्यन्नापिसुच
क्रमदकमवैर्वाजैश्चगोमूत्रकैः ॥ अर्कक्षीरनिशाद्वयस्तु कपयो-

युक्तैःअसमर्दयेत्तद्वन्मण्डलवातनाशनमिदंयोगत्रयतन्नौ ॥ ३५४ ॥

॥ अथाऽस्पर्शवातः ॥ अस्पर्शवातेनजनोपिवातस्पर्शनि-
वेत्यत्रचिकित्सितञ्च ॥ गन्धत्रयंतुत्यकमश्वगन्धाद्व्यापिहस्ती

श्रुतिवायसीनाम् ॥ ३५५ ॥ मूलानिपिष्ट्वाचक्राहमध्येनैलेनप-
त्काहिचतुर्गुणेन ॥ पक्कार्कपत्रौत्थरसेश्चपश्चादिपाचयेदक्षु-

णैश्चविद्वान् ॥ ३५६ ॥ अस्पर्शवातप्रशमायनेतंप्रमर्दयेत्तत्रचत-

त्रयुत्तया ॥ अथोपलाशस्यचबीजजातैरसेश्चसूतंभिदिनविम-
र्द्य ॥ ३५७ ॥ श्लक्ष्णीकृतेऽस्मिन्विषसुष्टिबीजंसमर्दयेत्षोड-

शभागिकंच ॥ मासत्रयंनिष्कषितंप्रसेच्यमस्पर्शवातप्रशमाय-
पथ्यम् ॥ ३५८ ॥ अथैकांगवातः ॥ बलात्पताव्ययाहिमैःस-

मोगमेकदेशके ॥ शरीरकेसकार्श्यमेकजांगवातईरितः ॥ ३५९ ॥
प्रतीकारः ॥ भजेत्पर्वटीगुग्गुलुंरक्ष्यमाणंसुभाषेकमानांचक-

र्वाद्दधानम् ॥ घृतेरचवैकांगवातापहृत्सैरुष्कासुतायन्निविशान-
कषाये ॥ ३६० ॥ गुग्गुलुः ॥ शतावरीसुधातृताकणाऽज्याधिक

स्समाः शताब्द्याश्च गंधिकासरास्त्रयाशशिप्रभाः ॥ पुरस्समोहि
ताभिरत्रमाहिषाक्षसंज्ञको घृतेनमेत्यनेमकर्षसंभितासर्पपटी-
कभक्षितायथानुपानसंभितात्रिमसभिर्दिनेर्ध्रुवंविनाशयेत्य-
संजनम् ॥ २६१ ॥ अन्यच्चतैलम् ॥ संज्जस्मानलिकावरयं
त्रातैलमलपरिमर्द्यविशेषात् ॥ निर्गतमाशुतथैकसमाश्रित सं-
गजवायुगदं विनिहन्ति ॥ २६२ ॥ अथोर्ध्वगवातः ॥ नाभेरुर्ध्वं
चैकतश्चाप्यधस्ताद्वातस्तिष्ठेद्यत्र वैद्यैः स उक्तः ॥ अर्धांगारव्यश्च
द्वजातोहिवायुस्तत्र प्रायस्ताम्रपृष्ठीनिषेज्या ॥ २६३ ॥ सूतं पञ्च
पलं चर्पञ्चपलं कंदैस्त्यं पलं ताम्रजं चूर्णं रक्त्वं विमर्दितं तदखिलं
जंबीरनीरैर्दिनम् ॥ ताम्बूलीदलजैरसैरपि दिनं संमर्द्य रुध्वा पुटे
यन्मैत्रधरकेल्यौ दहनं पञ्चैव यामान्यचेत् ॥ २६४ ॥ तच्चूर्णं क-
टुकत्रयेण च समं वल्लुकमानं भजेदधींगंपवनं संकंपमखिलं तू-
र्णं विनाशं नयेत् ॥ ख्यातस्ताम्रजपिष्टिकावरसो वैद्यैः पुराणै र-
पिलोके वातहरः परोनिगदितः श्रीशंभुना दैपुरा ॥ २६५ ॥ ॥
अथ भग्नवातः ॥ काष्ठादेरभिघातकस्य च यदा स्थानं मरुत्सी
द्वयेदव्यानाख्योरुधिरान्वितो निगदितो भग्नादिवातस्तदा ॥
सैव्यरक्तरुधूकमूलमसकृत्तैलेन कर्षं बुधैश्चान्यद्वातहरं च सेव्य-
मथवा यद्भग्नवातापहम् ॥ २६६ ॥ अथ कंपवातः ॥ सर्वा
गकर्पेरवलुकंपवातस्तत्राशु सूतचमृतं च तीक्ष्णम् ॥ तित्काद्र-
वैर्मर्द्यं चणप्रमाणां वटीं च खादेत्खलु तत्प्रशान्त्यै ॥ २६७ ॥
अथ ह्रकवातः ॥ यदा वायुपीडाधिका स्येदनाद्यैश्च वहुकवा-
तस्तदा वैद्यभूपैः ॥ अलं पादजातेन पादेन पुंसां प्रचाल्यश्चलेन

यानि शान्तिविशेषात् ॥ १६७ ॥ अथास्योत्तारणमंत्रश्च यथा
 ॥ कुलुमः कुसुमः सिंघांटाडः नीयेडसवेणेचेभायः चलोरेदादोः
 स्वेत्तस्वेत्तोः एकजालाहास्तीः एकजालाघोडाः साएजावनै
 सलाः तुस्त्रीकोणअवधूतः पीसेभूतः तुमचेमंत्रेकाहोइः वाय
 वेणजाइयोः सवेणजायडोलवेणजायः पोदवेणजायः उस्वेण
 जायः ग्रहूणोजयः ४४ मंत्रसिद्धिः ॥ अनेनवातस्थानमभिमं
 व्यचालयेत् ॥ हूकवातश्चलति ॥ अथवातव्याधीनामुपद्र
 वाः ॥ भवेद्यंगताशूलशोथोत्वचश्चतथाभेदउक्तस्तुपेशाव्य
 मृत्युः ॥ तथावृद्धतोतोदवीर्यापिहारादिकोपद्रवाश्चेन्द्रियस्या
 पिनाशः ॥ १६८ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ क्षीणस्य वैवा
 निषाक्षजन्तोप्रसक्तकाव्यक्तचचस्त्रिवर्षम् ॥ प्रवेपमानस्य न
 सिद्धतीहगाढादितं वैद्यनृपावदन्ति ॥ १६९ ॥ कट्यूरुवक्षस्थ
 लभञ्जनोयंबात्यादिरा भगधस्त्वसाध्यः ॥ विवर्णस्तूती
 बहुवृद्धबालक्षीणोधरक्तेषरुजश्चपक्षः ॥ १७० ॥ रक्ताश्रितो
 मूर्धधराशिराश्चकृष्णास्सरूक्षास्सरुजः करोति ॥ यत्राशु
 वायुश्चशिरोमहोवाऽसाध्यस्तुवैद्यैस्समुदाहृतम् ॥ १७१ ॥
 अथोवातव्याधिनिवृत्तेर्लक्षणम् ॥ यथोचितांहारगतिर्वि
 लास्योभवेत्क्रियायाः करणोसमर्थः ॥ तदैवबोध्योमनुजश्चवा
 तरोर्गेर्विमुक्तोभिषजोवदन्ति ॥ १७२ ॥ इयद्रुक्ताण्यवकृपाक
 टाक्षविजृम्भिताशेषसंरित्समुद्रान् ॥ विलोक्यग्रन्थानिविधा
 न्विचित्रान्तत्साधुभिः साधुनयविलोक्यम् ॥ १७३ ॥ ॥
 इति श्रीगुरुचरणान्जचच्चरीकश्चीचतुर्वेद्युपनामकाशीनाथ

कृतायांचिकित्साक्रमकल्पवल्यामशीतिवातव्याधिलक्षणा
निदानचिकित्सादिनानामोदमुदितस्तबकः १७ ॥ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ नत्वाशुरुंगणपतिं शशिशेरवरंच वा
णीं श्रियंच कमलांच निजंच तातम् ॥ आलोक्य धन्यनिचयांश्च
मुनिप्रणीतान् कुर्वेहि पित्तघटकारणलक्षणादीन् ॥ १ ॥

तत्र तावत्पित्तनिदानम् ॥ यत्पित्तकोपित्ववदाहिविरुद्धदुष्टा
मृगन्नानि पाणानि च पिन्नमुग्रम् ॥ पूर्वैर्बहेतुनिचितं तु वि
दग्धमस्लपित्तत्वमाशुजनयन्ति निदानमेतत् ॥ २ ॥ अथ पु
र्वरूपम् ॥ अन्नपाकसमये निशि पूर्वकं ठध्रमयुतं कंठवि
दाहः ॥ जायते स्लपरपित्तगदस्य पूर्वरूपमध्ररूपमिदं हि ॥ ३ ॥

॥ अत्र मोक्षेशतिक्ताम्लकोद्भारकठसदाहारुचिर्गौरवाऽपाक
ताभिः ॥ स हृदाहयुक्तोऽस्लपित्तः प्रसिद्धो गदश्चास्यपथ्या
दिकंचापि वक्ष्ये ॥ ४ ॥ पुराणगोधूमयवान्नलाजासक्तनि
शात्यन्तसितामधूनि ॥ सुतीक्ष्णसंस्कारविवर्जितानि यथ्या
निद्राक्षादिचशीतलानि ॥ ५ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ कूष्मांडकस्य

स्वरसोपलानां शतगवीनांच पयस्तथैव ॥ धात्रीफलानां सुर
जः पलाशमिश्रितसितायाश्च पलाशकंच ॥ ६ ॥ पलद्वयंचापि घृ
तंगवां हि सदानायाच्य सुपिडितंच ॥ पलार्धकंचापि पलेकमा
नमस्लादिपित्तं विनिहन्ति मुक्तम् ॥ ७ ॥ अथ घृतम् ॥ परो

लविश्वामगघाधनानां सजीरकाणां शतनीरकलैः ॥ गवां
घृतं साधितमस्लपित्तारुचीहरेन्माक्षिकसंयुतंच ॥ ८ ॥ इति
पटोलाद्यघृतम् ॥ ॥ अथ लेहः ॥ धान्यचन्दमयप्रांनु

दलहोमाक्षिकेणचनिहन्तिविशेषात्॥ अम्लपित्तंमरुविज्वरसु
 ग्रंगांगनीरमिवपातकजालम्॥ ९॥ अन्यच्च॥ धात्रीक्षौ
 द्रशतावरीसममलंखंडंलिहेन्मात्रयाप्रातश्शीतपयःपिबेद
 नुत्तथादुग्धघृतवाक्कचित्॥ चक्षुष्यपलितापहंनिगदितंचासु
 ष्यमम्लादिकंपित्तंनित्यनिषेवणाद्विजयतेयोगश्चतुस्तुल्यकः
 ॥१०॥ इतिचतुःस्समः॥ अथनालकेरादिपाकः॥ नाल
 केरकुडुवंपरिपेष्यतावदेवसितखंडमथोन्न॥ नालकेरयुगश्मा
 गपयोभिगोमवेनपयसातदभावे॥ ११॥ पान्यधान्यमगधा
 द्विचतुर्भिष्टंकटकप्रमितैरयिजातैः॥ अम्लपित्तगदनाशकरो
 यंसंवितःपलमितोपिप्लाव्हः॥ १२॥ योरुषंचसबलंकिंलनि
 द्रायंच्छतिक्षयहरःप्रथितोयम्॥ रक्तशूलमथवापरिणामः
 शूलमाशुजयतीहचित्रम्॥ १३॥ अथरसामृतोरसः॥
 त्रिकटुत्रिफलाविडुंगकैर्घनचिचैश्चपलैःपलैरथ॥ अपिशु
 द्बलैःशिवस्यचपलमर्थतुतदर्धकंपुनः॥ १४॥ परिपेष्यसमं
 चमाक्षिकैर्हविषाचापिविडालपादकम्॥ अपिशित्तजलेनवा
 गवांपयसाचापिनिषेच्यमानवः॥ १५॥ विनिहन्तिनाम्लपि
 त्तमुग्रमथमान्द्यजठरानलस्यच॥ परिणाममभ्रंचशूलमुच्चै
 रपिशूलंचसपांडुकामलाम्॥ १६॥ रसामृतोरसामृतः॥
 तथास्त्वपित्तनाशनः॥ १७॥ अथलीलाविलासोरसः॥
 लोहचूर्णमसंमाक्षिफलाभिःशर्करामधुसुतंखलुलीढम्॥
 अम्लपित्तग्रहणीजठराभिरोगजातमखिलंविनिहंति॥ १८
 ॥ इतित्रिफलादिलोहम्॥ टी० शुद्धंसुतंलोहमभ्रंमुतंचना

स्रग्धंतुल्यभागंसमस्तम् ॥ यामपिष्ठापाचनीयंलघोतद्युक्त्यावै
 द्यैःसंपुटेसंपिबेच्च ॥ १९ ॥ अक्षेर्धात्रीसञ्चिवाभिःक्रमेणवृद्धानिति
 स्संसृतेस्तत्पयोभिः ॥ पिष्ट्वापिष्टापञ्चविंशच्चवारांस्तद्वद्वारां
 भृंगराजद्रवैश्च ॥ २० ॥ षाव्यंशकंवेदगुंजोन्मितञ्चलीठन्तद्वन्
 माक्षिकैरम्लपित्तम् ॥ हन्यान्तूनं चाथलीलाविलासः रव्यामोलो
 केनामनुन्योभिषग्भिः ॥ २१ ॥ इति लीलाविलासः ॥ पलमित
 मथशुद्धं चापिनेपालशुल्बंतनुतनुवरपत्राण्याशुक्रुर्याच्चतस्य ॥
 तदनुखलुं विशुद्धं सूतकर्षन्तुतस्माद्विगुणितवरगन्धकन्यकाद्राव
 पिष्टम् ॥ २२ ॥ तदलमखिलमेतत्पङ्क्तिं पत्रलिं संभवति च बहुशत
 बंधर्ममध्ये निधाय ॥ तदनुलवणमध्ये हंडिकान्तर्निधाय गज
 पुटपुटितन्तत्ताम्रपाकाभिधोयम् ॥ २३ ॥ वमनमथ विरेकं कार
 यित्वा च पश्चात्समधुकमधुयुक्तं रक्तिकैकप्रमाणं ॥ संघृतम
 थ च तक्रं वानुधान्याम्लकंच भिषगिदमनुपानं जीर्णधान्यस्य प
 थ्यम् ॥ २४ ॥ यदि कथमपि दद्यादम्लपित्तं च कासं श्वसनमपि च
 शोषं कामलायां दुर्गान् ॥ अपहरति च कुष्ठान् च क्तपित्तं तथा शो
 गदमथ रुधिरं वा वातपूर्वं निहन्यात् ॥ २५ ॥ स्यादित्यमेहतिमिरां
 श्रविजित्य हृद्देहोपिताम्रतनुराशुभवेन्यनुष्यः ॥ योताम्रपाक
 रसमन्तिसेमस्तरोर्गैर्मुक्तस्समाश्शतमलं परिजीवतीह ॥ २६ ॥
 ॥ अथ संप्राप्तिः ॥ ॥ तत्र तावद्द्विगः ॥ पीतं नीलं रक्तमार
 क्तकाभमच्छुक्लं पिच्छितं चेद्द्विगं ॥ श्लेष्मायुक्तं चाथ मांसोद
 काभमूढम्लिष्टं चाम्लपित्तं च मिश्रं ॥ घातं कुर्यात्तत्र वासापटोल
 यत्रैस्तद्वन्निबपत्रप्रयुक्तैः ॥ यद्वा सौंक्ष्ण्यं कामोत्थफेणैः पी

तैरेतैश्चाश्वान्ममकुर्वीत ॥ २८ ॥ प्रतीकारः ॥ यववृषामलकीभिः
 सुगन्धिभिः कथितमाशुजलनुपिवेज्जनः ॥ मधुयुतं खलु मुद्गसंमुद्ग
 वं परिषिबेद्यदियूषमलंतदा ॥ २९ ॥ अथाधोगम् ॥ तृषांदाहं मो
 हं भ्रममपि चमूर्च्छां च जनयन् न धोयात्युच्चैर्वा विविधगदहृत्प्राससहि
 तैः ॥ सकोष्ठाग्नेस्सादप्रसुरवगदपीतत्वमपि च भवेदंगेस्वेदो यदिसा
 वति चाम्लादितलगः ॥ ३० ॥ प्रतीकारः ॥ त्वरतामधुना मलद्र
 तैः ॥ हृकुर्व्यादपि रेचनं बुधः ॥ अमृतात्रिफलापटौलकैर्धरणीभिस्त्रि
 मन्त्रिचमृगकैः ॥ ३१ ॥ कथितं कवचैः सवासकैः प्रपिबेदम्लगदं स
 पित्रकम् ॥ अपि हंति समाक्षिक्नुवमिह योगद्वयमप्यधोगतम् ॥
 ३२ ॥ इतियोगद्वयम् ॥ अथरसगम् ॥ भुक्तेः भुक्तेचापि चान्
 ने विदग्धे कुर्व्याद्वान्निन्यक्तकाम्लं कदापि ॥ उद्गारश्चेदेवमेवाथ क
 ण्ठकुक्षेर्दाहो मूर्द्धि पीडाहृदश्च ॥ ३३ ॥ पाठाधात्रीचन्दनन्धा
 न्यवासाश्यामाप्रोक्तायाद्विपाद्यापटौलैः ॥ पत्रैः क्षौद्रैश्चैशिवान्
 भिर्वराभिः कृत्वा लेहं सेव्ययुक्तं सिताभिः ॥ ३४ ॥ भुक्तं हन्यादम्ल
 पित्तं विशेषाद्वा निन्तु हन्मोहदाहारुचींश्च ॥ यद्वा द्राक्षां भक्षयेद्दे
 शिवाभिः क्षौद्रैर्युक्तां सद्गुडेनान्वितां च ॥ ३५ ॥ अथान्ययोगः ॥
 धात्रीचूर्णं शतपरिमितान्वासरांस्तद्रसेन सिक्तं क्षौद्रैः ससितम
 थवा हव्ययुक्तं भुनक्ति ॥ रवंडो वृद्धोरमयति शतं कामिनीनां पुर
 स्तादुग्धं पीत्वा तदनुजयति प्रायशः पित्तमेहान् ॥ ३६ ॥ अथ
 लग्नम्लपित्तम् ॥ अरुचिज्वरताकफपीतमवादवशुः प्रचुरः ॥
 करचरणगतः ॥ पिष्टिकां कितकं दुग्दार्तननुः सकलौष्ण्यमलं
 त्वचिवाम्लगदे ॥ ३७ ॥ प्रतीकारः ॥ सिंहास्यमं टक्यमृतप्र

भूतं क्वाथं विबेन्माक्षिकसंयुक्तम् ॥ श्वासं च कासं च वमिंश्च ह-
न्यादलं चाम्लपरं च पित्तम् ॥ ३८ ॥ अथान्ययोगः ॥ राजाव-
रीमूलजकल्कसिद्धं प्रस्थं घृतं प्रस्थपयस्समेतम् ॥ गव्येन दुग्धे-
न चतुर्गुणेन पक्वाम्लपित्तं विनिहन्ति मुक्तम् ॥ ३९ ॥ अथव्य-
म्लाम्लपित्तम् ॥ रूतव्यम्लाम्लपित्ते ज्वलितमिव वपुर्मूर्ध्नि पीडा-
पिपासा स्वेदो मूर्च्छा कफसहितवमिः कंठतृकोष्ठदाहेः ॥ यणा-
भावश्च तस्मिन् जरणमुपगते चाम्लतित्तं वमेद्वातिक्ताम्नो ह्यो-
रकंडू बहुविधपिडकाश्चाद्यशेषेरसस्य ॥ ४० ॥ प्रतीकारः ॥ क-
णाचूर्णसिद्धं कुडवतुलितं षट्पलमितं घृतं प्रस्थोन्मानं पयः अ-
थगवारवंडमपि च ॥ तथा वय्यानीरं वसुपलमितं पान्यसकलं
त्रिजातं धान्याकं घनमरिचधात्रीद्विजरणैः ॥ ४१ ॥ शिवाशुंठीवां-
शीखदिरसहितैः कर्षतुलितैः समेतैः संसिद्धं त्रिपलमधुना सेवि-
तमलं ॥ तृषाच्छदिशूलं दहनकृशिमाम्लमपि च सपित्तं वा हन्या-
द्दितमगदं काष्ठदुभिः ॥ ४२ ॥ इति खंडपिप्यली ॥ शुंडीचूर्णं कु-
डवतुलितं गोघृतं तद्विभागं प्रस्थं खंडस्य च पयः अथोराम ३ प्रस्थप्रमा-
णम् ॥ यत्कासं बतदनुजरणं मागधीधान्यमुस्तेर्धात्रीवांसीत्रितय-
मथवा गन्धद्रव्यां शिवाभिः ॥ ४३ ॥ नागन्तद्वन्मरिचमपि वामाषवद्वं-
त्रिसाणमन्यत्सर्वसह त्रिफलाकारवीसंयुतं च ॥ तस्मिन् शीते त्रिप-
लमधुना सेवितो विषखंडः शूलं तद्द्रो गवांती अपहरति तथा चाम्लपि-
तं विशेषात् ॥ ४४ ॥ इति शुंठीखंडः ॥ अथ वानाम्लपित्तम् ॥
कंपं प्रलापतनुसादतमः प्रवेशमूर्च्छाभयप्रबलमोहसहर्षशूलाः
॥ जायन्त एव च मित्रं पुनः शरीरे चायुः पुष्टतरमम्लपरकृपि

तम् ॥ ४५ ॥ प्रतीकारः ॥ द्विगुस्वर्णफलानिहव्यमपिवा-
 चिन्वात्तन्वासंयुतेत् तद्गन्धशमयेच्चवासुजनितं साम्लं सपित्तगदं
 ॥ शुक्रं तच्च यथोत्तरं द्विगुणितं साम्लं च पथ्यं भजेद्वासायाश्च घृतं
 सतिक्तकघृतं श्यामा तथा माक्षिकैः ॥ ४६ ॥ अथ सकफाम्लपि-
 तम् ॥ रुफस्पनिष्ठीवनगौरवाभ्यां जाड्यारुचीशीतवमिः सले-
 पैः ॥ कंडूभिमान्यवलसादयुतैश्च निद्राश्लेषाम्लपित्तगदलक्ष-
 णमेतदुक्तम् ॥ ४७ ॥ प्रतीकारः ॥ काथेन कल्केन च मा-
 गधीनां सिद्धघृतं चात्र मधूषु तंच ॥ वासापरोलत्रिफलाशना-
 भिः सनिंबसिद्धोपि पुरः प्रशस्तः ॥ योगद्वयम् ॥ अथो-
 भययुगम्लपित्तम् ॥ उभयतः खलु चिन्हमिदं भवेत्सकफमा-
 रुतजातगदेऽम्लके ॥ उभयतोपि गतिस्त्विह जायते भवति क-
 लुप्तमंचमपित्तकम् ॥ ४९ ॥ प्रतीकारः ॥ छिन्नापरोलदल-
 निम्बकृतः कषायः क्षौद्रान्वितश्च शमयेत् खलुभिन्नरूपम् ॥ छि-
 न्नौषधाभ्रककिरांतकृतस्तथैव काथोम्लपित्तगदनाशकरश्च
 पेयः ॥ ५१ ॥ अथ श्लेष्मपित्तम् ॥ तमश्छर्दिमूर्च्छाशिरोरु-
 क्प्रसेको भवेद्द्रुमाधुर्यमालस्यनिद्रे ॥ तथा वारुचिश्ले-
 षापित्तेन राणां परोलैर्यवैर्धान्यपाज्वालिकाभिः संध्यात्री-
 फलैः क्षौद्रयुतः कषायः प्रपीतस्तु स श्लेष्मपित्तनिहन्यात् ॥
 तथा पिप्पलीरवंडपथ्याकृतो मोदकस्तु दुग्धाव्यथोक्तो मु-
 नीन्द्रैः ॥ ५३ ॥ अथ ज्वरार्त्तमिवाम्लपित्तम् ॥ ज्वरार्त्तमा-
 त्मानमिहात्र मन्येद्यश्चाम्लपित्ते खलु शोधयेत्तम् ॥ नवेऽनवे-
 वावमनं प्रकुर्वात्कणोपुडक्षीरघृतं पिबेच्च ॥ ५४ ॥ अथ विदग्

धाम्लपित्तम् ॥ अत्रेजीर्णयत्नकोपोऽम्लपित्तमाहुर्वैद्यास्तद्वि
 दग्धविशेषात् ॥ भुक्तातत्रप्रायशोगान्निमैवपीत्वाकोष्ठांनीर
 माश्रमप्रकुप्यति ॥ ५५ ॥ अथामान्नाम्लपित्तम् ॥ संसृष्टि
 तान्नञ्चसुरेनहीयतेसघ्राणकंठस्यचलेपनेनहि ॥ वैस्स्य
 दन्तालिनियातनानिचत्वामान्नजाम्लेत्रगदेरुचिश्चवै ॥ ५६
 ॥ प्रतीकारः ॥ लघ्वस्तुकवलान्मुरवपद्मेधारयेत्तबलु
 नरोबहुधात्र ॥ षष्टिकावरमसूरजसूपोपथ्यमत्रगदितं व
 कुलायैः ॥ ५७ ॥ अथकंठगपित्तम् ॥ यदुंचंडमार्तंडदु
 र्धनेनप्राप्यमखंडंखंडंतथावापिभुक्तम् ॥ हरेत्कंठगपित्तमु
 ग्रंयथैवशरोरामचन्द्रस्यरक्षोगणौघम् ॥ ५८ ॥ अथको
 ष्ठाहकृत् ॥ यवासकैरंडजराभिजभृतःकाथोयवैरत्रनि
 पीतेएव ॥ सकोष्ठाहंसरुर्जंतथाम्लपित्तंनिहन्त्याशुनकापि
 शंका ॥ ५९ ॥ अथकंठाहकृत् ॥ हरीतकीगोस्तनिका
 यवासाःकणामधुभ्यांसितयासमेताः ॥ निर्घ्ननिकण्ठस्यच
 दाहमेताःपित्तन्तथाश्लेष्मयुतंनचिन्ता ॥ ६० ॥ अथवमि
 कृत् ॥ सुडूचिकारिष्ठपटीलपत्रैःफलत्रयेणापिकृतःकषा
 यः ॥ सौद्रान्वितश्छर्दिगदंनिहन्त्यादत्यम्लपित्तप्रप्लवंविशेषा
 त् ॥ ६१ ॥ अथशीतपित्तम् ॥ स्पृशाच्चशीतस्यप्रप्लञ्जन
 स्यदुष्णंबुभौश्लेष्मसदागतीच्च ॥ विसर्पतश्चान्तरतोबहिश्च
 पित्तेनशोथोवरदीचदंशान् ॥ ६२ ॥ तोदेनकंदूज्वरदाहछर्दि
 युक्तःसदायान्भुवविशेषात् ॥ तंशीतपित्तंचगुडामलाभ्यां
 सितामधुभ्यांचजयेन्मनुष्यः ॥ ६३ ॥ योगद्वयम् ॥ अथा

न्ययोगः॥ पिबेद्वायवानीचससारकावैतथां व्योषयुक्ताहि
 तद्वन्मनुष्यः॥ ससिद्धार्थरात्रिप्रपुन्नाटबीजैरथोद्धर्तनं सार्धं
 पैः सिद्धतेलेः॥ ६४॥ अथोददः॥ सोत्संगयुक्तैश्चसरा
 गकंडूयुतैस्तथा मंडलकैरनेकैः॥ सशैशिरश्वाधिकतो बलाशा
 दुददरोगः कथितो मुनीन्द्रैः॥ ६५॥ प्रतीकारः॥ सदीप्यगुदं
 मस्तुनायस्तुरवादेन थोष्णा न्नशुकुसुमभिर्वासैश्च॥ प्रमु
 क्तो भवेच्चाप्युदरविग्रोगान्नचित्रमहावैद्यभूपप्रमुक्तसः॥
 ६६॥ रास्त्राश्वगन्धानि फलाशताव्यायवानिकाहिं सुदिवौक
 काष्ठैः॥ उदररोगप्रशमाय पेयः काथस्तु सर्वेषु नयो वदन्ति॥ ६७
 अथ कोठः॥ असम्यग्बभूवो नरो दीर्घपित्तबलाशो न ज्ञा
 तस्य वानिग्रहैश्च॥ तथा चारनाले च सूक्तैः पदूनामथो चासुरी
 सेवनैर्वर्षकाले॥ ६८॥ भवेत्कोठरोगो ब्रह्ममंडलानि सकंडू
 निरागान्वितान्याशुजानि॥ क्षणोत्पत्तिनाशानि निबन्धयन्त्रैर्न
 हन्याद्दुतेनात्र धात्री फलाढ्यैः॥ ६९॥ विस्फोटकोठकृमिरोग
 स शीतपित्तकंडूचपित्तसहिता ज्वरकफनिहन्यात्॥ निम्बछ
 दामलकगोधृतपानतश्च प्रायश्च वैद्यधरणीपतयो वदन्ति॥
 ७०॥ अथोत्कोठः॥ कोठश्चिरस्थश्च भवेन्निता न्मुक्तो
 उरोगः कथितो मुनीन्द्रैः॥ तत्रार्द्रकप्रस्थघृतगवीनां प्रांशुज्व
 तद्वत्कुडवहयद्दि॥ ७१॥ गोदुग्धप्रस्थद्वितयचखंडमस्याद्
 भागं मगधानलौच॥ शुंठीविडंगा म्रकणाजराभिस्त्वक्पत्र
 कर्चूरसनागपुष्पैः॥ ७२॥ मारीचचूर्णैश्च पलैः पलैश्च विधाप
 याकाहिगुरुत्कृत्युत्तया॥ प्रातर्भजेत्कोठगदं स शीतपित्ततयो

लोठगदंनिहन्ति ॥ ७३ ॥ यक्ष्मागदंश्वासगदंसकाशंशो-
 थकमीन्वातजशुल्यमुग्रम् ॥ ७४ ॥ इत्याद्र्कंरवदः ॥ कु-
 ष्ठनिम्बाश्वगन्धामरतरुरसनाशिग्रुधान्यसचव्यचंडादूर्वा
 पटोलैरपिरज्जनिगुगेनान्वितैः सर्षपैश्च ॥ अल्लाभिस्तुंबुरैर्वी-
 मथितयुततमैः पेव्यसुहृतिर्तज्यपूर्वतैः लोक्तदेहेशमयतिस-
 हसाकोठमुत्कोठशोथान् ॥ ७५ ॥ अथपित्तप्रकोपः ॥
 कंदूमसिदिकाचिंतयदिभवेद्यत्रन्तथाभोजनाद्यत्यन्तवि-
 लम्बकेनसहसापित्तप्रकोपोभवेत् ॥ तन्नाशायांशिवाफलं
 समसितंधात्रीफलंवा — शितंलेपोगैरिकतैलजश्चकथि-
 तः प्रायोमुनीनांगणैः ॥ ७६ ॥ अथपित्ताधिक्यम् ॥ तृ-
 ष्णाधिक्यस्याच्चनिद्राधिकत्वंपीताक्षित्वस्याच्चरक्ताक्षि-
 त्वम् ॥ क्रोधाधिक्यस्यात्कृमशशीतलेच्छापित्ताधिक्या
 लक्षणाबोध्यमेतत् ॥ ७७ ॥ प्रतीकारः ॥ तिक्तैः कषा-
 यैरजनीशरात्रिशोथानिलैर्भृंगहयन्त्रनीरैः ॥ रूमीगात्र-
 संस्पर्शपयोधुतैश्च छायाविरेकैर्व्यजनानिलैश्च ॥ ७८ ॥
 सुस्वादुभिर्भोजनसंक्रमैः पानैर्वीचित्रैरपिरक्तमोक्षैः ॥
 नानालतावृक्षप्रसूनगन्धैः पित्तप्रकोपञ्चहरेह्यदेहैः ॥
 ७९ ॥ युग्मम् ॥ अन्ययोगः ॥ सूताभ्रसुडार्कसुती-
 क्ष्णतोलैर्माक्षीकतुल्यैरखिलैर्मृत्तैश्च ॥ तुल्येनगन्धेनस-
 मंविमर्द्ययष्टीजद्राक्षामृतजातनीरैः ॥ ८० ॥ वासारसेर्गो-
 पयसाविदरीद्रावैर्दिनैकंचसितामधुप्याम् ॥ निष्कप्र-

माणा वटिकाग्रभुक्तापित्तञ्च पित्तज्वरदाहशोषान् ॥ ८१ ॥
 क्षयं फलमवापि निवृत्तिपित्तजातान्विकारानखिलानज
 स्त्रम् ॥ पित्तान्तकोनामरसः प्रसिद्धस्सर्वैर्निरुक्तो वरवै
 द्यभूषैः ॥ ८२ ॥ विशेषकम् ॥ अथोषद्रवाः ॥ क्रोध-
 स्तमोदर्शनवान्तिशोषदाहाल्पनिद्रापलितफ्नमाश्च ॥
 सधूमकोद्गारसलोहगन्धाद्युपद्रवादिकूप्रमितास्तु पि
 त्ते ॥ ८३ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ नवाम्लपित्तं ख
 लुयल्लसाध्यजीर्णंचयाप्यं खलु सूर्य्य १२ वर्षात् ॥ परंच
 मृत्युप्रदमम्लपित्तमिदं द्विसर्वेभिषजो वदन्ति ॥ ८४ ॥
 अथ निवृत्तिः ॥ तृप्तिः पिपात्सालघुतासुनिद्रासुखोद
 यस्स त्वसमुद्भवश्च ॥ शातस्य पित्तस्य चलक्षणानि श्री-
 सुश्रुताद्यासु नयो वदन्ति ॥ ८५ ॥ आयुर्वेदं दुग्धसिन्धुं प्र
 मथ्य काशीनाथो यच्चिकित्सामृतञ्च ॥ तत्तस्मै व्यपित्त
 रोगप्रशान्त्यै विद्वद्भ्यै वैद्यभूषैर्विलोक्यम् ॥ ८६ ॥
 इति श्रीगुरुचरणाल्मचञ्चरीकचतुर्वेदपनामककाशी-
 नाथकृतायां चिकित्साक्रमकञ्च पित्तरोगप्रतीकारो ना
 म अष्टादशस्तबकः ॥ १८ ॥ ॥ अथ कफनि
 दानम् ॥ चन्द्रार्धशेखरस्महीनविभूषणाढ्यमम्बार्द्धदेहमिश्र
 वल्कषडाननाङ्गम् ॥ साबञ्ज्यतातमनिशाहिप्रणम्य सम्यकुर्वे
 कफोत्पन्नदकारणसच्चिकित्साम् ॥ १ ॥ निम्बेष्टनाभिरुदराधिक
 शस्यजन्तोः स्निग्धैरसैश्च गुरुभिर्मधुरैश्च दुग्धैः ॥ द्रावैर्दिनस्य-
 शयनैर्दधिभोजनैश्च श्लेष्माप्रकुप्यति सधौतुदिनादियानैः ॥ २

अथपूर्वरूपम् ॥ प्रसेकोभवेद्वन्क्रमाधुर्यमाशु तथागौरवाल
 स्यनिश्चेष्टिताश्च ॥ बलाशोभविष्यत्यमी सर्वरोगाः पुरस्तात्प्रकृष्टा
 त्वथोरूपमस्य ॥ ३ ॥ अंगेषुगौरवमपादवमन्तराग्रेस्तोदस्ततोथ
 शिरसमशैत्यकाश्च ॥ स्वेदोद्गमः कफगदस्य च रूपमेतद् हानिर्भवे
 दपिचक्रुगदस्तथेव ॥ ४ ॥ अथोपशयः ॥ रूक्षैः सारैः कृषा
 धैरनशनवमवैर्नस्य धूमोयसेवाव्यायामैर्भैर्युनैर्वा दिनकरकिरणैः
 स्वेदयुद्धांबुकेलीः ॥ तृड्घातोजागरंवासकलदिनमलं छागमांसा
 शनैर्वीपानाहरीर्बिहारेः फगददलनैर्वैद्यभूपप्रयुक्ताः ॥ ५ ॥ अथप्र
 तीकारः ॥ उमाहिंशुगुडंजगच्छिखिशिवामूलंसंकुष्टं तथापि
 प्लाचाथवरं क्रमोत्तरगुणं चूर्णं तु तक्रैः पिबेत् ॥ रोगाये बहुशो बला
 शजनिताः प्रायस्तु ते विंशतिस्तेषां नाशनमत्र वैद्यधरणीपालो
 दितन्नक्षणात् ॥ ६ ॥ अथायवानीयोगः ॥ ब्रह्मदर्भसिं
 धुजीरव्यूषणंसमंसमम् पिबेच्चतक्रयोगतः कफोत्थरोगनाश
 नम् ॥ ७ ॥ अन्यः ॥ रसंकाकमाचीभवंचापिशुंभ्यागुडैः पी
 तमाशुकफं चाथ हन्यात् ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ रास्त्राचूर्णं कर्षमेकं धु
 तेन पीतं हन्याच्छ्वासरोगं कफेन ॥ यद्वाजीर्णमद्यमेवाशुपीतं तं
 दत्कुर्याज्जाठराग्नेश्च दीप्तिम् ॥ ९ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥
 जन्तुजिलोकबाल्हीकपिप्यलीपदुसज्जिकाः ॥ रास्त्रयासधृताः
 पीताः कफघ्न्यश्वाभिदीपनाः ॥ १० ॥ अन्यः ॥ चिरकालमवाप्त
 दिराप्रथिता कफरोगहरीप्रवरागदिता ॥ सकलाशनपाचनिका-
 विदिता जठरानलवृद्धिकरी कथिता ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ बलिंशुदि
 मेकं च कर्षप्रमाणं घृतैर्वैद्यानीरैः पिबेद्यस्तु विद्वान् ॥ कफव्याधि

नाशंलभंदाशतनित्यंतथाक्षौद्रयुक्तारसःपंचवक्त्रः ॥१४॥ योग
 ह्यसम् ॥ अन्यः ॥ दहनशूलंवापुटविधिजंवा वृषदलनीरंकफ
 हृग्धीरम् ॥ १३ ॥ वरपधुनुकसयुक्तंरपीतम् उषसिकफोत्थंबहु
 गदयूथम् ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ मुत्तानुनीरभावितंपटुंचसमचारकं
 सुवर्णपक्वसक्तलेपुटेपुटेचमाषकं ॥ भजेच्चवर्णमध्यगंहरिप्रिया
 समंतथाविचित्रयोगईरितोबलाशकाशनाशनः ॥ १५ ॥ अथमं
 ध्यानभेदोरसः ॥ सुनसूतंताम्रंवलिकटुकवाल्मीकसहितंप
 टुंतालंतददमरचरदारीनवनयैः ॥ सुनिगुंडीकेशातकिधनरवैस्ति
 क्तरसनैर्दिनैकंसमर्द्यदृढतरमलंभैरथरसः ॥ १६ ॥ लिहेचाषमा
 त्रंमधूक्तंनितांतसमंधानकंभैरवंविचिचिरीः ॥ शूलैर्विशतिर्येकफो
 त्यागदास्तेविनश्यंतिसर्वेपिनित्यंनिषेव्य ॥ १७ ॥ अथसंप्रा
 सिः ॥ नत्रतावत्श्लेष्मा ॥ व्यानेनचेच्छिरसियत्रकफोऽनीत
 स्तिष्ठत्यलंतुभिषजोगदमामनंति ॥ श्लेष्माणामत्रजडताचशि
 रोगुरुत्वंतैलेनकटुफलरज्जोबहुधात्रमर्द्यम् ॥ १८ ॥ अन्ययो
 गः ॥ विश्वोन्मत्तजटानांजलपिष्टोहि शिरसिचलेपोगदितोद
 हनधितप्तोहि ॥ १९ ॥ अथपीनसः ॥ यदाघ्राणतोनिर्गतो
 गाढतांचापिजातःकफःपीनसोसौनिशाचूर्णपत्रस्यसंनालि
 का धूमपानेनजेयस्तुघ्राणेत्यनित्यम् ॥ २० ॥ अधोन्यः ॥
 अतस्यास्तैलनस्ये तपीनसोयात्यसंशयम् ॥ सर्वेषैद्यमतेनेदं
 वर्णितंसेव्यमन्वहम् ॥ २१ ॥ अथात्योपद्रवाः ॥ कंठेषुर्धुर
 ताकृशातुलुशातालस्यंमुरवालिसनादेहेवास्तिमितापसेकवि
 रुचिःस्निग्धत्यनिद्रेतथा ॥ घीमांद्यंनितरांभवन्तिचकफव्याधेर्द

शोपद्रवास्तेषां यत्र चिकित्सितं निगदितं तत्तत्तु सेव्यं तथा ॥ २२ ॥
अथ निवृत्तिः ॥ ॥ भवेत्कंठवैशद्यमेवाशक्तित्यं कफव्याधिना
शेतुलक्ष्यं प्रसिद्धं ॥ परं विंशतिः श्वासकासाद्योन्येयथोक्ता
स्तुते व्याधयंश्लेष्मजाताः ॥ २३ ॥ गुरुपदकंजानिजहृदि धृत्वा
कफगदशां त्यैगदितमलंते ॥ २४ ॥ ॥ इति श्री गुरुचर-

णाब्जमधुपचतुर्वेदिकाशीनाथकृतायां चिकित्साक्रमकल्पव
ल्यां कफरोगप्रतीकारो नामैकोनविंशः स्तवकः ॥ १९ ॥ ॥

॥ अर्धेन्दुमौलिबिलसद्वरपंचवक्त्रगंगासमुल्लसितपि
गलज्ज्वदशोभम् ॥ मस्मांगरागगिरिजादीतप्रणम्य वातास्त्रनाश
नचिकित्सितमत्र वक्ष्ये ॥ १ ॥ तत्र तावत्तन्निदानम् ॥ लवणा
स्तसुराकटुणां कैर्बहुशाकैः ॥ पललेक्षुभिस्तथा ॥ जलजातवि
शक्तमांसकैरथ वानूपजजंतुजैरपि ॥ २ ॥ दधिमूलकुल्लथशा
ककैरथ सौवीरसुतक्रैरपि ॥ बहुभिश्च विरुद्धभोजनैश्शयनै
श्चात्र दिनस्य भोजनैः ॥ ३ ॥ विपरीततरैरथासवैर्बहुधा क्रोधज
वेगधारणैः ॥ सुखिनामपि प्रायशस्तथा बहुधा स्थूलशरीरि
णामपि ॥ ४ ॥ सुकुमारतशंगायष्टिनां हयनागोष्ठसुपृष्ठयायि
नाम् ॥ सुविदाहिसमभ्रतां पुनर्त्यथवा हारविहारिणां मृषा ॥
५ ॥ प्रतिकुप्यति वातशोणितमथ निष्पावजशाकसेवनैः ॥ वि
विधैरपि मत्स्यदुग्धकादिभिरन्यैरपि चिकणाशनैः ॥ ६ ॥ क्षा
रारनालैः शरितैश्च मांसैः पिण्याकभोज्यैरथवा विद्रुधैः ॥ भो
ज्यैरजीर्णैरपि वातरक्तमायातिकोपंभिषजो वदन्ति ॥ ७ ॥ अ
थ पूर्वरूपम् ॥ स्वेदोत्थं नैव कार्श्यं कदाचित् स्य शक्तित्वं चाति

पीडाक्षतेपि ॥ कल्याणो रूजाजुजंघाशयाधिसांगायायासंध
यस्तासुतोदः ॥ ८ ॥ स्यन्दस्तद्धनत्रमेदोगुरुत्वंसुप्तिः कंडूदाहृ
क्चांसकृद्वा ॥ जायंतेतेतेपिनश्यंतिवातरक्तेपूर्वमंडलं वर्णमेदः
॥ ९ ॥ पिंडकोहममालस्यसदनेच भवन्त्यमी ॥ वातास्त्रपूर्वस्त्रेत्तु
प्रवदन्तिषिषावराः ॥ १० ॥ अथरूपम् ॥ पदेपदेवैश्वर्यशुःप्र
तापोरक्तस्यछायासकलांगयष्टौ ॥ प्रभजनास्त्रेप्रभवन्तिपूर्णेख
पेचतस्योपशयोयथाग्रे ॥ ११ ॥ अथोपशयः ॥ दिवाशयी
न्मोनबहुप्रकुप्येस्त्रियंनगच्छेच्चभ्रमंनकुर्यात् ॥ कटून्यभिष्य
दिपटूनरवादेदस्त्रास्तथापथ्यतमंचवक्ष्ये ॥ १२ ॥ गोधूमशाली
पवषष्टिकाभिर्जीर्णैश्चधान्यैर्विदधीतभोज्यम् ॥ मुद्गादकीभि
श्चणकैर्मसूसेकुलस्यकैर्वाविदधीतयूषाच ॥ १३ ॥ वेनाग्रंकाक
माचीप्यथशतजटावारत्तुकोपोदकीचशाकार्थवेदपत्राप्यथबहु
त्वादलोहव्यमांसोदसिद्धाः ॥ मांसैर्वाविधिराणां प्रतुद्भवपले
वीरसंसंविदध्यात्सात्यायाश्चत्रविद्वान्सधृतमथततोवातर
क्तेप्रकुर्यात् ॥ १४ ॥ प्रतीकारस्तत्रतावत्प्रलेपः ॥ गोधूम
पिष्टैर्घृतछागिदुग्धैर्ज्वैस्त्रिलैर्वापयसातसीभिः ॥ अष्टाभिरे
वंरबलुवर्धमानफलैश्चलेपोगदितोस्त्रवाते ॥ १५ ॥ चत्वारो
लेपाः ॥ स्निग्धस्यवातास्त्रगदातुरस्यरक्तंशिरामोक्षणाशुं
गिकाद्यैः ॥ तुंबीजलोकादिभिरप्यशंकमत्यात्यदोषंपरिरक्ष्यहा
र्यम् ॥ १६ ॥ उग्रांगदाहेप्यथतोदयुक्तेजलौकिकाभिस्त्वथवेदना
यांस्तप्रसेकेत्वचिषिकडूयगदेहरेद्रक्तमलंचशृंगैः शिराविमो
क्षैः सकलांगदोषैवायुर्नबंधेच्चयथात्यमत्यम् ॥ रूक्षस्यवाक्ला

नन्तरांगयथैर्वातोत्तरं रक्तमलं न हार्यम् ॥ १८ ॥ गंभीरं श्वयथुं शि-
 राभ्रवगदाक्षुब्धानि च कं पंतथा कुर्याद्वायुररक्षितोपरगदानन्या-
 श्वतस्माद्विषक् ॥ अल्पा ल्यं परि रक्ष्य वायुमसकृद्रक्तं हरेदन्यथा
 मृत्युस्तथा च यतो विचार्य भिषजाकार्यं शिरामोक्षणम् ॥ १९ ॥
 पिताधिक्ये रचनं चाशुकुर्यात्स्नेहैर्वैद्यो रे च कैद्ये गिमुख्यैः ॥ बाह्या
 ण्यंगाले पनास्थापनैर्वापानैस्नेहस्यापि वाचोपनाहैः ॥ २० ॥ परिषे-
 कैश्च योगैश्च रेचनैरपि वैद्यराट् ॥ गंभीरमाचरेत्साज्ञो योगानन्या-
 श्वब्रूमहे ॥ २१ ॥ अथ गुडुची योगः ॥ सुघालनायाः स्वर-
 संतथा वाचूर्णं तु कल्कं शृतमंभुचास्याः ॥ ग्रः स्मेव ते गुग्गुलुना विमि-
 श्रं नित्यं हि वातास्त्रगदात्समुच्येत ॥ २२ ॥ अथ मंजिष्ठादिक्वाथः
 ॥ मंजिष्ठा त्रिफला वचामर लता तिक्ता निशादा रुभिर्निबेनापि कृ-
 तः कषायविधिना पीतस्तु वातास्त्रहाः ॥ क्वाथो यं न वकार्षिकः प्र-
 शमयेत्कुष्ठं च पामां तथा विस्फोटं च विसर्पकं च शमयेद्भक्तोद्भवं म-
 डलं ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ ब्रह्मासूतै रंडुकतः कषायः पीतस्तथै रंडुज-
 तैलमुक्तः ॥ निहंति वातास्त्रगदविशेषात्सर्वगजैर्कांराजमप्यज-
 रुम् ॥ २४ ॥ अथ तालकेश्वरः ॥ तालस्य पत्राण्यति सूक्ष्म-
 काणि पुनर्नवायास्वरसैर्दिनैकं ॥ विमर्द्य तावच्च घनत्वमेव मा-
 याति कार्यास्य च चक्रिका तु ॥ २५ ॥ संशोष्य घर्मे च पुनर्नवायाः
 पंचांगजक्षारचयैः प्रपूर्य्य ॥ स्थालीमथा कंठमलं ततस्तु तदंतरा
 लेचनिधाय तां च ॥ २६ ॥ स्थाल्यासुरं चापि हृदयि मुच्य मृत्खर्प-
 रैश्चापि विशोष्य पूर्वम् ॥ चुल्यानि धायाभि मनन्य मेव दिवानि श-
 पंच दिनानि यावत् ॥ २७ ॥ संज्वा ल्य पश्चादवगृह्य शीतमलं स्व-

भावेनतुसिद्धतालम् ॥ तालैः श्वरारथरतु गुडूचिकादिक्वाथेनगुं
जैकमितोऽशितोयम् ॥ २८ ॥ अष्टादशान्याशुचकुष्ठरोगान्वाता
स्त्रविस्फोटविसर्प्यारोगान् ॥ कंठूचपामामथमढलानिफिरंग
देशोत्थंगदूतिहन्ति ॥ २९ ॥ कटुम्ललवणास्त्यक्ताभेषजपरि
शीलयेत् ॥ आतापंवह्निमप्यत्रलवणंचेतैंधवंभजेत् ॥ ३० ॥
अथसंप्राप्तिः ॥ तत्रतावद्वाताधिकं ॥ वाताधिक्येशूलशो
थौचरोक्ष्यंतोदस्पन्दौवेपथुःसुप्तयश्च ॥ शीतद्वेषस्तुभुरुकृचां
गुलीनांस्यात्सकोचश्चांगसंधिग्रहोपि ॥ ३१ ॥ तनोश्चावतारु
ष्वावर्णत्वचृद्धीभवेत्कापिहानिस्सदायातद्वह्नौ ॥ शताव्हाद्वयं
वैप्रियालुंकसेरुंधृतसस्तितामिष्टयष्टी ३२ विदारीचसंयोज्य
कुर्यात्प्रदेहंप्रसक्तेचवायौतथाचान्ययोगः ॥ सरास्त्रागुडूचीब
लेद्वेचयष्टीसुमिष्टासजीवर्षभादुग्धसिद्धः ॥ ३३ ॥ प्रदेहोमेधू
क्तोपिनित्योस्त्रहारीप्रसिद्धस्तुरास्नादियूर्वोक्तद्रव्यैः ॥ प्रयुक्तं
यौगद्वयंरामपद्मैः प्रयोज्यंसुवैद्यैर्विचार्यशुनित्यम् ॥ ३४ ॥
अथपित्ताधिक्यम् ॥ दाहोमोहःस्वेदमूर्छेमदश्चतृष्णादाह-
स्त्वगतःपाकशोथौ ॥ पित्ताधिक्येगात्रसंस्पर्शनेरुक्तद्वनि-
त्यंचोष्णातासर्वदेहे ॥ ३५ ॥ अथप्रतीकारः ॥ काश्मर्य
द्राक्षामधुकैश्चदुग्धकाकोलिकाचन्दनशर्कराभिः ॥ सपित्ता
तास्त्रगदस्यशान्त्यैशृतंपिबेच्छीतजलंमधूकैः ॥ ३६ ॥ अ-
न्यः ॥ कुलकभीरुफलत्रयरोहिणीकथितमाशुगुडूचिकयादु-
तम् ॥ समधुरखंडयुतंप्रपिबेदलंप्रबलपित्तप्रभञ्जनरक्ते ॥
३७ ॥ अथकफाधिकम् ॥ सौमित्यशीतत्वगुरुत्वसुप्त

येस्त्रिगुधत्वमेवात्रकफेनयुक्ते ॥ कल्कोश्वागन्धाति लजः प्रलेप्यो
 वातास्त्ररोगस्य कफस्य हृत्ये ॥ ३० ॥ अन्यः सिद्धार्थहिस्मा
 पिचुमन्दपत्रैर्लेपस्त्रिलक्षारयुतस्तथैव ॥ तैलैश्च सूक्तैश्च सुरा
 भिरत्रमूत्रैश्च तद्वत्परिवेकउक्तः ॥ ३१ ॥ गौरसर्षपजः कल्कप्रदे
 हो वाकफाधिके ॥ वातरक्ते प्रकुर्वीत प्रवदन्ति भिषग्वराः ॥ ४०
 अथ रक्ताधिकम् ॥ शोथोऽतिरुक्तो दन्तनुश्च ताम्रदेहैश्च
 रक्तेष्वधिके भवन्ति ॥ स्निग्धैर्नरूक्षैश्च समं प्रयाति ल्हेदेन कंडू
 ति विमिद्वैपैश्च ॥ ४१ ॥ प्रतीकारः ॥ नलदवारिधृतैः पयसा
 समैर्मधुकशात्मलिकल्कसमन्वितैः ॥ रुधिरवातगदास्त्रविले
 पनं निगदितं बहुधजन्ययोजुतम् ॥ ४२ ॥ अर्कदुग्धपरिसेचनं
 सुदुश्वातु वेलमवलेपनं नतः ॥ सर्ज्जजातरसमिश्रितैर्घृतैश्चां
 बुधैर्तुहविषासुहसुहः ॥ ४३ ॥ अथ वातपित्ताधिकम् ॥
 शोथैरौक्ष्यपाकदाहौ च नीलकालं रक्तं विस्त्रवेत्यन्दयुक्तम् ॥ स्प
 र्शे प्रायश्चाधिकत्वं च वातपित्ताधिक्ये वातरक्ते भवन्ति ॥ ४४ ॥
 प्रतीकारः ॥ पीयूषपीयूषमलं रुक्तैर्लेरैर्नैर्लेरमृतैर्निषेच्य ॥
 वातेन पित्ताधिक्यं रक्तपित्तं विसर्प्य कंडूतिगदं निह्न्यात् ॥ ४५ ॥
 अन्यः ॥ त्रिवृद्धिदारीशुरकैः कषायः कृतः प्रपीतस्तुतथैव नि
 त्यम् ॥ सवातपित्ताधिक्यवातरक्तां हनिहन्ति वैद्यक्षितिपावदंति
 ॥ ४६ ॥ अथ वातकफाधिकम् ॥ तोदशैत्यंगौरवंस्यन्दमु
 च्चर्विश्चास्त्रत्वं चांगुलीपर्वजातः ॥ वातश्लेष्मासंयुते वातरक्ते-
 स्यात्संकोचः कापि वा कुत्रचिद्वा ॥ ४७ ॥ अन्यः ॥ शिगुबी
 जधनिकासमसूरापोषितास्त्रजरसेन चलिता ॥ वातरक्तमपि

वातकफेनहन्तिचाम्लजस्मैर्बहुसिक्ता ॥ ४८ ॥ अन्यः गृहधू-
 मवचानिशाद्वयैः शतपथागवपेवितैरलम् ॥ परिलेपितमाशुना-
 शयेत्प्रबलं वातकफोत्तरंगदम् ॥ ४९ ॥ अथवातरक्ताधिकम्
 ॥ स्यन्दः शोथो मंदकंडूति युक्तो देहे तद्द्विचिमारक्तस्त्रावः ॥ स्व-
 ल्पाधिव्यालुक्ष्यते वातरक्ताधिव्ये लक्षणं वातरक्ते ॥ ५० ॥
 प्रतीकारः ॥ पीचूषविश्वधनिकात्रिनयंत्रिकर्षसंकायपीतम-
 सकृत्सकलामयघ्रम् ॥ वातास्त्रमाशुविनिहन्तिचवातरक्तदो-
 षाधिकंसकलकुष्ठगणप्रणाशि ॥ ५१ ॥ अथभल्लातकाबले-
 हः ॥ भल्लातकीप्रस्थमलंगिसुद्रंगुडकाक्षुरंद्विप्रस्थमेकत्रपात्रे
 तुजलेष्टभागप्रपूरिते पाच्यचपादशेषे ॥ ५२ ॥ सद्भस्त्रपूतेपिच-
 वक्ष्यमाणान्याचूर्णिता न्याशुचतानिवक्ष्ये ॥ विश्वामृतावाकुनि-
 कायवानीधात्रीनिशाचन्दनचक्रमर्द्दन् ॥ ५३ ॥ निम्बारुणामा-
 गधिकाशिवाभिः कदुत्रयं निबन्धनामृताभिः ॥ धात्रीनिशापपर्पट-
 गोक्षुराणि गन्धत्रयं सैन्धवबालचन्द्रान् ॥ ५४ ॥ उशीरमारक्तकचं
 नदनचपृथक्पृथक् सर्वमिदं पलाढ्यम् ॥ संचूर्णितं पूर्वजलेन विद्व-
 न्तत्तत्समस्तं सधृतं विपाच्य ॥ ५५ ॥ मधुप्रयुक्तं च मुदसुपात्रे
 न वेथ संरक्ष्य यथाबलहि ॥ शुक्तानरोधे स्तुजलेन वातरक्तं जये-
 दन्ननकापिशंका ॥ ५६ ॥ यस्य प्रकृत्या सह तेन भल्लातकं सतं-
 त्यज्य च भक्षणार्थं ॥ योगेषुरक्तं खलु चंदनं यत्तत्तद्गुणैः प्रादुर्ल-
 बपुराणाः ॥ ५७ ॥ कुष्ठाशीवातरक्तादय रुधिरभवावायुजान्ये सम-
 स्ताः कंडूद्वद्रविसर्पद्वयविविधगदामंडलाद्यास्समस्ताः ॥ ना-
 शंगच्छन्ति सर्वे त्वमृतसुतवरे कीलकास्याबले हे प्रानर्मुक्ते पले

केविविधबुधगणैर्गीयतेमज्जलेन॥५८॥ व्यायाममातपकशा-
नुदधीनिवास्त्रस्वादुस्त्रियंचपयसारूपनंचनैलैः॥ अश्व्यंगमाशु
बहुधापरिवर्जनीयमेतत्समस्तमपिभक्षियुतप्रयोगे॥५९॥
अथपित्तकफरक्ताधिकंस्पर्शसहृत्वंचरुजोविदाहःस्निग्धत्वसं-
सौत्थतिशीतताच॥स्निग्धैर्नरूक्षैःशमतामुपैतिचेच्छेषपित्ता-
धिकवातरक्ते॥६०॥ अथप्रतीकारः॥ मज्जिष्ठादरुरात्रिहृ-
नयनफलानिंबपीयूषतिकोग्राभिःक्षीरंशृतंत्यक्तदनुगदितंचां-
ककर्षेचनाम्ना॥पीतंवातेनरक्तंजयतिबहुविधंकुष्ठरोगंचयामां-
कंडूविस्फोटरक्तोद्भवविविधविधान्मण्डलान्हन्तिचान्यान्॥६१॥
॥ अन्यः॥ सुधालताकल्ककषायसिद्धंघृतनिहन्त्याशुचवा-
तरक्तम्॥कुष्ठान्समस्तान्पहन्ति तद्वन्निषेवितंचैच्चनिरंतरेण
॥६२॥ अथकफरक्तवाताधिकम्॥ स्निग्धत्वंमलिना-
स्त्रत्वंतोदश्चेच्चिमिच्चिमायनम्॥ शोथश्चयुक्तासुसिर्वातरक्तक-
फाधिके॥६३॥ अथप्रतीकारः॥ अमृतव्रततीकुटिलानल-
दक्षुरकावरुणारुणचन्दनकैः॥ द्विबलामधुकैर्निश्यामलकैःपि-
चुमन्दपटोलशिवावरिभिः॥६४॥ अपिसिंहसुरवीसहितैरखि-
लैरपिचक्रविमर्दकमूलशृतः॥ अमृताद्विरयंहरतेसकलंबहुवा-
तगर्दप्रबलास्त्रसुतम्॥६५॥ अथगुह्यादिनैलम्॥ चे-
दद्रोणजलेपचेदथतुलांछिन्नोद्भवायाभिषक्तस्यादेनपयोगवा-
मथपचेद्रोणप्रमाणततः॥नैलस्याढकमत्रचैद्यनिपुणोसंबन्ध-
माणौषधैःमंजिष्ठागदजीवनीयकगणैर्मांसीनरवीपद्मकैः॥६६॥
॥ एताव्याधनरवामलैःशतजराशृंगीहरेणवादिभिः॥ बालोमाक

दुकत्रयैः सशिशिरैः पद्मोत्पलैः लोदलैः ॥ ६७ ॥ मृदीकारुरुन्नाग
 पुष्पसहितैः पुष्पर्याद्वरिक्कान्तयास्त्राविण्यापयसाचकल्किततमैर्वै
 द्याधिराजः स्वयम् ॥ निर्मायस्वविधानविच्चनियतं तैलं गुडूच्यादि-
 कम् ॥ पानाभ्यंगनिषेवणार्थमुदितं प्रायोनुवासार्यकम् ॥ ६८ ॥ ध-
 न्यपुंसवनं परं निगदितं स्त्रीणान्तथा गर्भदं वा ताम्रं शमयेत्सुरात
 नमलं स्येदं च कंदून्तथा ॥ पित्रवातयुतं शिरोगतमथो कपंतथा त-
 र्दितं पामानं सहसा विनाशमनयेत्तैलं गुडूच्यादिकम् ॥ ६९ ॥ ॥
 इति गुडूच्यादि तैलं ॥ अथ रक्तवातपित्ताधिकम् ॥ रुजोधि-
 कं रन्ध्रं सुतश्च शोथस्तोदोऽस्त्रमालिन्यमथाऽसहस्रम् ॥ रस्य रस्य
 संमोहं अलं सपित्तवातास्त्ररोगे प्रभवन्ति चेत्ते ॥ ७० ॥ प्रतीकारः
 ॥ धारोष्णादुग्धेन गवांचमूत्रैर्युक्तेन चूर्णं चतुर्द्वयं ॥ पित्तेन रक्ते
 न युतं च वातगर्दनिहन्त्यानुशुनक्ति नित्यम् ॥ ७१ ॥ अन्यः पित्ते
 लोको किलाक्षामृताकाथमेकं कवोष्णं बलेनानुकूलं पुमान्यः ॥ त्रि-
 सप्ताहमेकं च वातास्त्ररोगात्प्रसूचेच्च पित्ताधिकात्प्रथमं शन-
 ॥ ७२ ॥ अथ सर्वजम् ॥ सर्वजं च रुधिरेण संयुतं चेद्वै च बहु-
 वेदना चितम् ॥ अंगसंघपरिदारणं यदा वासिगांगमपिशीलयेत्
 दा ॥ ७३ ॥ अथोत्तानम् ॥ मन्दुरक्तं यत्र पीढा च मन्दास्पर्शा
 ज्ञानं नाना कंदूति युक्तम् ॥ त्वङ्मांसस्थं वातपित्तप्रकोपादुत्ता-
 नारव्यं रोगमाहुः पुराणाः ॥ ७४ ॥ मधुकादिगुणं च रतैलमलं पय-
 साज्जिम्बवेन ततो द्विगुणेन ॥ परिपीतमलं च बलेन समं विनिहंति
 सदा गतिरक्तगदम् ॥ ७५ ॥ अथ शतावरी घृतम् ॥ शताव-
 री कल्कितनीरसाग्रे पयस्सममथो द्विघृतं विपक्वम् ॥ उत्तान

सञ्चचनिहन्तिवातपित्तप्रभूतंगुवातरक्तम् ॥ ७६ ॥ अथगाद
 म् ॥ शरीरांतःप्रभेदेनदुर्गन्धःश्चित्तविभ्रमः ॥ सोयंघातं तरगतो
 गादमुत्तानसंज्ञकम् ॥ ७७ ॥ प्रतीकारः ॥ जवाग्रजोदेवनस्स
 सैन्धवंसुस्तायवानीप्सुटिदीप्यचित्रकाः ॥ निशाविडंगजराद्वयं
 त्वफलत्रिकं व्योषवरासकेशरा ॥ ७८ ॥ कर्षेकमानंचसप्तसमंच
 पुरस्तथापंचप्रलप्रमाणम् ॥ सर्वैः समानासितशर्करात्रसतापिते
 सर्पिषिसर्वमेव ॥ ७९ ॥ पिंडीकृतं शुक्तमलं नरेणानिहंतिवातास्त्र
 गवक्षणेन ॥ यक्ष्मोदरप्लीहसुदांकराद्याः कृशानुमांघ्र्यणकोष्ठरो
 गान् ॥ ८० ॥ पित्तविभ्रममदानपहन्तिचित्रकुष्ठमपिग्धसिकांच ॥
 अन्नपानपरिहारवर्जितंसेव्यमानशुटिकारसायनम् ॥ ८१ ॥ अ
 श्विनिर्मितमिदं समरवडं वायुजातमखिलार्तिमरवडम् ॥ वज्रमि-
 न्द्रसुकरादिवसुक्तं शैलजातमिवदुर्जरशुक्तम् ॥ ८२ ॥ उदरं प्रदरप्र
 दरंबहुधाखिलवायुगदानपिहन्ति सदा ॥ परिसेवितमाश्रयणरक्तग
 दान्कृशिमानमलंदहनस्ययदा ॥ ८३ ॥ इतिशर्करासमगुग्गुलुः
 ॥ अथशशिप्रभाबदी ॥ मूनिंबसैंधवचासुरदारुयष्टीकृष्णा
 भयाक्षदहनत्रिफलात्रिभांडीक्षीरद्वयांबुदघनारजनीद्वयैश्वज-
 न्नुघ्रसैन्धवविषात्रिकदुप्रसुक्तैः ॥ ८४ ॥ कर्षाशकैरपि पृथक्पृथग्
 त्रप्रंथ्याचव्येनचैककुडवेनपुरेणशाकम् ॥ सुष्टिद्वयेनचवियाच्य-
 सुलोहकेनप्रस्थार्द्धकेनचशिलादितयेनसर्वं ॥ ८५ ॥ मत्स्यं डि-
 काकुडपमेकतमंदलैलाभुंगेनकेशरलवंगसवंशजातोः ॥ शुक्ति
 द्वयोन्मिततमेयसमैः समैस्तेर्हव्येनसिद्धशुटिकाचशशिप्रमेयम् ॥
 ८६ ॥ प्राप्ताप्रसाद्यगिरिशंशशिनासयार्शः कृष्णमिसादगलक

विंशतिस्तबकः

गीशिरोक्षिरोगान् हन्त्याशुमेहजठरानपि मूत्रघातप्लीहज्वरस्वप्न
 भगन्दरछर्दिपांडून् ॥ ८७ ॥ दद्रूहलीमकसमस्तविशिष्टकुष्ठाना
 नाहजन्तुजगदान्सकलामघातात् ॥ उन्मादपीनससदागतिरक्तमू
 दाक्षेपादितोश्मरिगदानपिघातुसंस्थान् ॥ ८८ ॥ वातान्स्थूलान्
 रान्कृशान्कृशतरान्स्थूलानलंकुर्वतोदाहंशोथमथाम्लपित्तध
 मनीस्त्रस्तारतीन्नाशयेत् ॥ ८९ ॥ इतीचन्द्रप्रभावटी ॥ अ
 थतलोद्भवम् ॥ स्थित्वाभूलं पादयोर्हस्तयोर्वासर्पत्युच्चैश्चाशुव
 ष्टस्ययद्वत् मन्दंमन्दतद्विसर्पस्यवातरक्तं हन्यान्नोचिकित्से
 द्यदीत्यम् ॥ ९० ॥ प्रतीकारः ॥ शतावरीकल्कितगर्भमध्ये
 रसेचतस्यापिचतुर्गुणेच ॥ क्षीरेणतुल्येनघृतं प्रसाध्यतलो
 थयातास्त्रगदेप्रभजीत् ॥ ९१ ॥ अथधतूरतैलम् ॥ कनक्रेन
 शिरवीसमुद्भवैरपिवाक्षारजलैश्चपुष्पकैः ॥ पटुसर्ज्जरसैस्तिलै
 रपितिलकल्कैश्चतिलोत्थशुद्धतैलम् ॥ ९२ ॥ विनिहंतिसुसिद्ध
 मेतदेवपरिलिप्तशिरसीन्द्रलुप्तवातम् ॥ बहुधारुधिरेणसंघुतं
 भिषजश्चाथवदतिनिश्चयात् ॥ ९३ ॥ अथोपद्रवाः ॥ अनि
 द्राकृचिश्वासमांसप्रपातस्तृषामर्मपीडाज्वरः कपताङ्गः ॥ भवेद्
 क्रतात्यंगुलीयाद्यनेकेष्वलंस्फोटकोपद्रवादिद्विप्रतात्रा ॥ ९४ ॥ वा
 तात्मभिः प्रवदन्त्यसाध्यसुपद्रवैर्मुक्तमथात्रयाप्यम् ॥ कियद्वि
 रैतैरथसाध्यमाहरेतैर्विहीनंचनथैकदोषम् ॥ ९५ ॥ नवविशेषा
 चतथाद्विदोषंयाप्यन्निदोषोत्यमथोप्यसाध्यम् ॥ सोपद्रवश्च
 स्फुटितं प्रभिन्नस्तुतंत्वसाध्यंमुनयोवदन्ति ॥ ९६ ॥ अथनिह
 तिः ॥ त्रिवर्णशोथांकसमंडलादिगहित्यमग्निद्वयजंभवेच्चेत् ॥

नतोदभेदौभवतौनलोहगन्धोपिवाताग्नगदेगतेहि॥९७॥ एकद्वि
त्रियुतं त्वसाध्यमुदितं मोहेन मांसक्षयैः प्राणानामपि संक्षयेण सह
तं वातास्त्ररोगं बुधैः॥ आप्यं चेच्चिरकालतोपि जनयेत्कुष्ठं महादारुणं
तस्मादाशुचिकित्स्या च शमयेद्दानैः स देवार्चनैः॥९८॥ आयुर्वेद
निगदितं यत्तु यथैव॥ श्रीगुरुकृपया लिखितं तत्तु तथैव॥९९॥
इति श्रीगुरुचरणाब्जचञ्चरीक श्रीगर्गवंशोद्भवचतुर्वेदिकाशीनाथ
कृतायां चिकित्साक्रमकल्पवल्ल्यां वातरक्तचिकित्सावर्णनं नाम विं
शतितमस्तबकः॥२०॥ ॥ नत्वागुरुपदकं जंवातगदस्य कु
र्वैविशदनिकित्सासामतमस्य॥१॥ निदानम्॥ विरुद्धाशनं चे
ष्टितं यद्विरुद्धं करोत्यग्निमान्द्येपिसुस्निग्धभोज्यम्॥ कदाचिद्धमाद्वा
युनाप्रेरितामः प्रधावत्यथोनिश्चलस्यापि पूर्वं॥२॥ कफस्थस्थलेषा
शुतेनैव कामः समं नाडिकाभिस्ततः पद्यते सः॥ पुनर्वातपित्तैः कफैः
दूषितोन्नरसश्चापि स्त्रोतां स्पभिष्यन्त्येहै॥३॥ सनानाविधो वर्णभे
देन नित्यं तदापि च्छिन्ना बन्दिमोद्यं करोति॥ स रोगाश्च योत्स्याम सं
ज्ञोनराणां हृदो गौरवं स विधत्ते विशेषात्॥४॥ अजीर्णाद्रिसस्मज्जि
तोयः क्रमेण शिरागात्रपीडा करोत्यन्नजातः॥ प्रसिद्धोलभेदामसं
ज्ञांस एव रुजामाश्च यो वैद्यभूपैर्निरुक्तः॥५॥ अथ रूपम्॥
त्रिकसन्धिगता विमौ समं कुरुतस्तब्धतनुं यदा तदा वरवैद्यविवर्णि
तस्तु सो गदितस्साम सदा गतिर्गदः॥६॥ अथ रूपम्॥ भवे
दंगमर्दोरुचिस्तर्षुक्तो ज्वरश्चूननांगे च लंगौरवं च॥ अपाकस्त
थालस्य मेते भवन्निगदेत्यामवानेतु पूर्णो विशेषात्॥७॥ अथो
पशयः॥ वास्तूकवन्ता कषटोलकारवल्ली भवंशाकमलं प्रभुं जीत

यत्सात्प्रभेतेषु तदेव नित्यं शक्यं मूलस्थितये वधूषम् ॥ ८॥ यत्रै
 कोरदूषै रथोषष्ठिकाभिः पुराणैश्चलावैस्सतकैश्च भोज्यम् ॥ अ-
 थोपञ्चकोलेन कोलस्थयूषंतथावायुवागूपिपासादिनोयः ॥ ९॥
 पिबेत्काजिकंचापिशुंडीरजोभिः सुतिक्तान्यलंसत्फलान्यत्रतद-
 त् ॥ कटुन्यप्यथोस्विन्नवार्तिकमेव तथा लंघयेद्रेचयेत्स्नेहपातैः
 ॥ १०॥ दीयनानिकटूनिरेचनलंघनानि समाचरेत्स्वेदनानि च रूक्ष-
 काणि च वालुकापुटकैरलम् ॥ वस्तयोप्युपनाहकर्मणि रूक्षमे-
 व निषेवयेत्स्नेहानि विधाय प्रायो भोजनानि समाचरेत् ॥ ११॥
 ॥ प्रतीकारः ॥ चित्रकैः कटुकाशिवामरवल्लिकाजगतामलं
 चूर्णमाशुविषाद्युतं वरकोष्णानीरनिषेवितम् ॥ आमवातगदातु-
 रंपरिमोचयेदथ सत्वरं स्नेह एवरुवूकजः परिपीयते यदि नित्यशः
 ॥ १२॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ शस्युग्रगंधातिविषाशिवा-
 भिः शुंठीलताभिश्च दिवौकसानाम् ॥ काष्ठेन चूर्णञ्च विधाय रू-
 क्षमश्नन्कषोष्णो न जलेन तद्वत् ॥ १३॥ अन्यः ॥ एरंडतेलेन
 हरीतकीयः रवादेदिधानेन विमुच्यते सः ॥ आसानिलार्तेरपि गृ-
 ध्रसीतो वृद्धेस्तथानात्रविचारणीयम् ॥ १४॥ अन्यः ॥ कुटुम्बे
 हृष्टैश्चानि पत्राणि नित्यं समक्ता निचारग्वधस्यापि स्वादेत् ॥ ज-
 नो मुच्यते तस्यामवातारव्यरोगादलं शुंठिकागोसुराकायपाना-
 त् ॥ १५॥ योगद्वयम् ॥ अथ रास्नादि काथः ॥ रास्नाश-
 टीनां गरदेवदारुमुस्ताभयावत्सकधान्यकानाम् ॥ कृष्णामृ-
 तोप्राचविकाशताक्वावातारिविश्वाब्रूहतीद्वयानाम् ॥ १६॥ पु-
 नर्नवापीवरिकाशवर्द्धादुरालभा व्याधिविघातकानाम् ॥ बला-

मिसीनामपिष्टद्वारोऽकिरातकस्यापिसमान्यमूनि ॥१७॥ भा-
गानिरास्नाप्रभवाणित्रीणिसंकुक्षकाथ्यंततोष शोषम् ॥ पिबे-
त्कणानागरचूर्णयुक्तमामादिवातेष्वखिलेषु नित्यम् ॥१८॥ प-
क्षाघातेप्यर्दिनेकुञ्जवाथौकंपेतद्वज्जानुजंघास्थिरोगे ॥ संधि-
प्राप्तेचापिवातास्त्ररोगेपेयंतद्वत्क्रौञ्चशीर्षेविशेषात् ॥१९॥
विश्वान्याम पवाहकेभगगदेस्त्रीणांचचन्द्र्यामयेपुंसांलिंगग-
देषुशुक्रजगदेष्वन्येषुकंपादिषु ॥ येचान्येपित्वादामयाश्रकंथि-
तास्ते प्यलंपाययेत्पुंसांपुंसवनंपरंनिगदितंस्त्रीणांपरंगर्भदम्
॥२०॥ अथाजमोदादिचूर्णंशुटीच ॥ पलंचाजमोदामरी-
चंविडंगकृशानुंतथादेवदारुशताह्वाम् ॥ पलंपिप्पलीनांचतन्-
मूलकानांपलैकंतथासैंधवःसर्वमन्यत् ॥२१॥ पलानांचदिवसं
मितानांचशुंठ्यातथाचृद्धारोअभागौप्रकल्प्य ॥ तथाभापलं
पञ्चकंचूर्णमित्वागुडैःसर्वतुल्यैर्वटीवाविधेया ॥२२॥ गदान्वात-
जान्दारुणान्तूणिकादिप्रतूणीकटीपृष्ठयस्यन्दकादीन् ॥ कवोष्णे-
ननीरेणापीतंतुचूर्णंवटीकापिचानाहगुल्मानिहन्ति ॥२३॥ जंघा-
स्थिस्फुटनंचशूलमपिवाशोथंतथासंधिषुयेचान्येपिगदास्तुवा-
तजनिताःप्रायस्तथामान्विताः ॥ तेसर्वेप्रलयंप्रयांतिसहसाये-
गृध्रसीकादयोयेनेदंशतचारिणासमशितंचूर्णंशुटीवाशिता ॥-
२४॥ अन्यः ॥ विश्वौषधंवसुपलंकुडवंधूतस्यक्षीरादकेणच
शतार्द्धपलैस्सुखंडैः ॥ व्योषस्त्रिजातकपलंचपलंच हारहूरापलंच
विधिनाकृतविश्वखंडं ॥२५॥ आमाम्बितंचबहुवातगदंनिहन्ति
शुक्तंयथाग्निबलमाशु करोतिपुष्टिम् ॥ धातोश्चबल्यमसकृत्परि-

सेवितोयमायुष्यमेवचवलीप्रलितधमेवा॥२५॥ इतिशुंभीसं
 डः॥ अथसंप्रामिः॥ तत्रवाताधिकः॥ न्यासात्प्रकंपत्य
 यवांगकानिशूलेऽधिकेचाधिकवातजातः॥ बाल्हीकचय्यास
 विडास्सलोककृष्णासजीराःखलुपुष्करान्ताः॥२६॥ भागोत्तराः
 पेष्पसुवस्त्रपूताःपीताःकवोष्णास्सुयुतास्सवातम्॥ निहंतिचा
 सामसदागतिंचविशेषतःपथ्यशुजोनरस्या॥२७॥ युरमम्॥
 अन्यः॥ कणामूलंतस्याःपट्टदहनतालीसचविकास्तथाजी
 रंकृष्णाद्विपवरप्रसूनंद्विपलिकान्॥ समान्भागानेषामथहरसुरा
 श्रापिप्रन्धिकाच॥ सुवर्च्याःशुंभ्याथोमरिचजरणेवाद्विपलके॥२८
 ॥ तथावैदाडिम्याःकुडवमिहवावेतसमलंयदम्लंतमोक्तंशुगुलं
 पलिकंकुडिततमम्॥ कृमीन्कंडूगुल्मानुदरमरुचिंचाथग्रहणी
 समीरंसमेवाहरतिशूननीरेणनितराम्॥२९॥ भगंदराशोगद
 संधहारीकणादिचूर्णंचसुतसवारि॥ समीरणंसामतमंनिहन्ति
 मुरानुपानेनचयेपिबन्ति॥३०॥ इतिपिप्यल्यादिचूर्णम्॥
 अथपित्ताधिकम्॥ तृडदाहरागाधिकताचपित्ताधिन्येचवि
 श्वामृतचेतकीनाम्॥ काथंपिबेत्कोशिकयुक्तमेकंसष्ट एजंधो
 रुजाममेवा॥३१॥ अथशुंभ्यादिकाथः॥ अथविश्वश
 टीप्रपूतकल्कैश्शूननीरंचपिबेत्सुनर्नवाथाः॥ अपिसप्तदिना-
 निपित्तयुक्तमिदमामादिसदागतिनिहन्त्यात्॥३२॥ अथकफा
 धिकम्॥ स्तिमितत्वशुत्वशोथयुक्तोयदिवश्लेषयुतोऽम-
 वातरोगः॥ लशुनौषधिसंशतंपयोवैसहसेफालिकयापिबेत्त
 दाशु॥३३॥ इतिरसोनादिः॥ अथमतीकारः॥ पथ्यावि

श्वजवानिकाभ्रमलंचूर्णज्वतक्रैःपिबेत् मद्येनोष्णजलेनवा
थचतथासत्काजिकेनापिवा ॥सामंवातमलंचपित्तसहितंवाता
नुगंसंहरेच्छोथंपीनसबन्दिमान्द्यकसनान्द्रोगमन्नारुचिन्
॥३४॥ अथवातकफाधिकम् ॥ शूलेनकाठिन्यमथोन्नकं
दूकमेनवाताधिकतोभवेच्चेत् ॥ रास्नागुदूच्योश्चसदेवदारु
वूकशुंठिकथितंपिबेत्सः ॥३॥ अन्ययोगः ॥ कणाकणामू
लकचव्यञ्जित्रैर्विश्वाकषायःसमधुर्निपीतः ॥ सश्लेष्वावाताधि
कमामवद्गतंनिहन्त्यान्नद्विचित्रमत्र ॥३६॥ अथपित्तक
फाधिकः ॥ भवेत्स्तब्धताशोथदाहौचरागोबलासाधिकःपि
त्तकादिप्रसिद्धः ॥ गदोत्थामवातस्तुवैद्यैर्विजेयोयथावातथात
क्षतीकारमाहुः ॥३७॥ प्रतीकारः ॥ कृशानुपाठाकदुका-
कलिंगमुस्ताभयाभंगुरिकामृतानाम् ॥ विश्वाविषाभ्यांचसदेव-
दारुचूर्णनिषेवेदिहचोष्णनीरैः ॥३८॥ अन्यः शत्युग्रगन्धा
तिविषाभयाभिर्विश्वाभृताभ्यांचसदेवकाष्ठैः ॥ पीतःकषायस्तुक
तोमवातनाशायरूक्षाशनमभ्रतस्तु ॥३९॥ अथसन्निपातजः
॥ हस्ताग्निशीर्षेषु चगुल्फयोश्चत्रिकेपिजानूरुसन्धिसंघे ॥
शोथेनदोषास्सकलाःप्रकुर्युर्दंशेननुत्यंरवलुहश्चिकस्य ॥४०॥
उत्साहहानिर्बहुमूत्रताचकुक्षौचकाठिन्यमथापिशूलम् ॥वैरस्य
दाहोन्नविक्कुजनानिमन्दागिरानाहप्रसेकमूर्च्छाः ॥तद्विद्विबुध
सजाड्यनिद्राविपर्ययैश्चापिभवन्तिदोषैः ॥ त्रिभिर्विदासामस
दागतिर्वैजापेत्तदोपद्रवसंघणषः ॥४१॥ अथप्रतीकारः ॥
मेथीपलाष्टकमिदंचपलाष्टकंचूर्णीकृतंचजगतस्तुगवापयोभिः

॥ द्रोणोन्मितैश्च परिपाच्य कृशाग्निनैव यावद्भुजलसुपगच्छति ताव
 द्वाक् ॥ ४३ ॥ संपाचयेदथ सिताटकसंप्रयुक्तं हव्येन चाष्टपलकेन
 विधाय पाकम् ॥ शुंठीकणामरिचचित्रकपत्रसुस्तादीप्याशरीजर
 णधान्यककारवीणाम् ॥ ४४ ॥ जातीफलस्य मगधाग्निमवहिचू
 र्णसंमिश्र्य पाकविधिना च पलं पलं च ॥ त्वक्चूर्णयुक्तमथ वैद्यवि
 निर्मितन्नदूवादेत्यलोन्मितमथापियथा बलं वा ॥ ४५ ॥ सर्वामवा
 तान्निखिलान्समीरातुन्मादवातास्त्रप्रमेहपांडून् ॥ वैषम्यमासा
 निखिलान्त्वरांश्च हन्यादपस्मारशिरोरुजादीन् ॥ ४६ ॥ दृगामग्र
 सूतिगदं दं च हन्याद्दुःपुष्टिकरं परं च ॥ वीर्यप्रदं बल्यतरं विशेषा
 न्नोथो भवं पाकमुशान्नैवेद्याः ॥ ४७ ॥ अथ तैलम् ॥ सुसैधवं
 श्रेयसिकासरास्नायवानिकोग्रामिसिषिवर्जरीरैः ॥ कणोषणो
 स्वर्ज्जिषिडे च कुष्ठं सौवर्चलं पौष्करकाजमोदाः ॥ ४८ ॥ पलाईका
 शान्मधुकेन स र्चने रंडं तैलं त्रिपत्ने च प्रस्थम् ॥ द्विप्रस्थमस्तु प्रमु
 तं द्विप्रस्थसुकांजिकेनापि च सिद्धमेतत् ॥ ४९ ॥ पानाभ्यंजनवस्त
 योपिकथितावानेन सामेतथा वा ते शूलगदे करिग्रहगदे जानूरुसं
 ध्यस्थिगे ॥ रहस्यार्घ्यप्रभवेषु वक्षणाभवे श्लेष्माभ्येषु भवं तैलं
 चाग्निबलानुकूलमशितं कायाग्निवृद्धिं दिशेत् ॥ ५० ॥ अथ क
 रिव्यथायाम् ॥ कटीशूलमेरंडं तैलं निहन्ति सुधाविश्वनीरं क
 णाभिश्च पीतम् ॥ ५१ ॥ अथोरुस्तमः ॥ यद्वा तशांकिभिर
 भिज्जतया कृते बस्मेहादिनां ग्निसदनं च भवेत्सुप्तिः ॥ कच्छाद्भ
 वे स दसमुद्वरणं स्थितिश्च पीडा सदैव गमने भदि चोरुसंस्थः ॥ ५२
 ॥ स्तम्भो भवेदिह नवानि विरेकबस्ति संस्नेहानि रुधिरस्य स्थिति

नकुर्यात्॥ अतस्त्वेतैस्समुपयातिसदागतिस्तुकोपंततोमानिक
रंप्रजयेच्चरुक्षौः ॥ ५३ ॥ अत्रामवातकफशंकरताविशेषानस्मात्क
फंप्रथमतोयविजिहापश्चात् ॥ वातंजयेदपिभिषक्बहुधात्ररु
क्षभोज्यैश्चपथ्यमखिलंविधिनाविदध्यात् ॥ ५४ ॥ यवैःपुराणै
श्चणकैर्मकुष्ठैर्मुद्गैस्तथाकोद्रवशालिभिश्च ॥ गोधूमकैर्जांगलमांस
शकैर्वास्तूकमुरव्यैःपटुहृद्यहीनैः ॥ ५५ ॥ पथ्यविदध्याद्यादिरु
क्षपथ्यात्सदागतिःकोपमुपेत्यकुर्यात् ॥ निद्राविनाशादितदाप्र
कुर्यात्स्नेहक्रमस्वेदविधिंविशेषात् ॥ ५६ ॥ कफेप्रशुक्लेप्यथशी
तनीरस्नोतस्तथासत्सरितोविशेषात् ॥ प्रचारयेत्तंजलपत्रकेण
पुनःपुनश्शीतजलंसरश्च ॥ ५७ ॥ ततोविशुद्धैश्चकफेतथोरुप्र
हस्तुनाशंसमुपैतिशीघ्रम् ॥ अथाश्वगन्धांघ्रिभिरर्कमूलेर्निव
स्यमूलेरथदेवकाष्ठैः ॥ ५८ ॥ सिद्धार्थयुक्तैर्मधुनाविमिश्रैर्वल्मीक-
मृत्स्नाचतथैवगाढम् ॥ उत्सादनंचैद्यवरःप्रकुर्याद्दूरुग्रहेवेदनयानि
तेच ॥ ५९ ॥ प्रतीकारः ॥ फलत्रिकंकटुत्रिकंसंश्लिष्यसमनि
तम् ॥ पिबेच्चमूत्रसंयुतंविनाशयेदुरुग्रहम् ॥ ६० ॥ अन्यः ॥
शुंठीशिलाजतुकणास्सपुरानिपीतामूत्रेणवाथदशमूलकषाय
केम्पा ॥ ऊरुग्रहंगदमलंविनिहंतिशीघ्रंसामंकाफान्वितसदागति
पित्तजातम् ॥ ६१ ॥ अथैतस्योपद्रवाः ॥ तोदोथशोथोऽनि
लमाद्यमत्रकार्ष्यप्रसेकारुचिगौरवाणि ॥ उत्साहहानिर्चंद्रमूत्रता
चविद्वन्धवैरस्यसुरवामवाते ॥ ६२ ॥ उपद्रवाधोरतगस्तथैतेगदम
वातेप्रभवंतियेतैः ॥ विनैकद्रोषस्तुसुरवेनसाध्योद्विद्रोषजोयाप्य

तरोमवातः ॥ ६३ ॥ सकलदेहचरो बहुशोथवान्द्वयशुक्लपुतोति
समन्वितः ॥ व्रजनितीदयुतोयमसन्निधाऽनववपनयुक्तसुरुग्रहे

॥ ६४ ॥ अथनिवृत्तिः ॥ सम्भ्रुकुक्षुधामलसृतिस्सकलांगी
डानाशोभवेदुचितकालभवाचनिद्रा ॥ जायन्त्येवविगतामस
मीरणोतुलस्यंयदन्निभिषजोस्यनिवृत्तिरेषा ॥ ६५ ॥ तातोशुरुवि
जयतेस्वसुरवानुभूतिर्मात्रासदाकमलयायरयायुतस्सः ॥ यस्या

जयाकृतमयासकलामवातरोगप्रसारसमनौषधिसिद्धलक्ष्यम्
॥ ६६ ॥ इतिश्रीगुरुपादाब्जमधुपचतुर्वेदिकाशीना

थकृतायां विकित्साक्रमकल्यवल्ल्यामामवातप्रतीकारपराग
गन्धितैकविंशतितमस्तवकः ॥ २१ ॥

नलागिरीशतनयाधवभिन्दुमौलिं वज्रत्रिशूलवरदाभयहस्तमी
शम् ॥ ताताजयाचक्रियतेयुगवेदिकाशीनाथेनशूलगदलक्षण

सच्चिकित्सा ॥ १ ॥ श्रमाच्छीतनीरातिपानाद्यवायान्ताजाग्न

च्छुष्कमांसाशनाच्च ॥ कलायाद्वकीकोरदूषादिमुद्गादिभिर्गन्ध

स्तैः प्रभुक्तैरनेकैः ॥ कषापैश्चतितैर्विरुद्धाशनैश्चतथामूत्रवि

दशुक्रवायुमरोद्धात् ॥ तथाशोकतोलघनाच्चातिहास्यान्तथाजल्पनाच्छुषा

काशनाच्च ॥ भवेत्सृष्टपार्श्वत्रिकैकैकदेशेनथाबस्तिदेशेपिशूलम

वृत्तिः ॥ २ ॥ प्रवृद्धेनवावायुनापूर्वरूपमथोवैविलोमस्तमुक्तचवायोः
॥ ततो गौरवाद्योपकार्यानिशूलेप्रविष्यत्यमीसर्व एतेभवन्ति ॥ ४
॥ अथरूपम् ॥ अविच्छिन्नापीडामवृत्तिजठरेतीवकठिनाय

दां प्रतत्रत्यं बहिरिवसमाकृष्य कुरुते ॥ तदाशूलं वायुर्विधिधवरवै
द्यप्रगदितं न तत्रास्त्वमद्यं न च दिवसं निद्रां च बहुधा ॥ ५ ॥ हिदल

नचपिच्छिलंदधिनचदुग्धंनहिशीतलंभजेत्॥ अथषष्टिकशा
 लिसेंधवैरपिसौवीरसुरागुडैरपि॥६॥ विदधीतंसुपथ्यमत्रशू
 लीशतपुष्पाजगदौषधैश्चनित्यम्॥ अथसारसहिंशुकोंचकैश्च
 शशकानांपल्लैश्चतिष्ठैश्च॥७॥ अथप्रतीकारः॥ स्वेद
 नैश्चवमनैश्चलंघनैःपाचनैश्चफलवर्तिभिस्तथा॥ क्षारचूर्णशु
 ढिकादिभिस्सदाशूलमूलमवशातयेद्विषक॥८॥ तत्रताप
 न्मृत्तिकास्वेदः॥ संजलाग्निधनीकृतंमृदसुपटेपोरकीकृतं
 या॥ शिवशस्त्रगदतुरंगिषगनुचैलंचतमुष्णमाचरेत्॥९॥
 अन्यः॥ तिलवटीजठोपरिष्णामिताहरनिशूलमलंबहुधेरि
 ता॥ मदनकांजिकनाभिविलेपनादविरतंविरतंजठरेरितम्॥१०
 ॥ योगद्वयम्॥ अन्यः॥ विश्वौषधैरंडकृतःकषायोबाल्ही
 कसौवर्चलसंप्रयुक्तः॥ कालेनिपीतोखिलशूलहर्तापथ्याशि
 नोवन्निविशुद्धिकर्ता॥११॥ अथान्यस्वेदः॥ कार्पासबी
 जास्थिकुलत्थकैश्चतिलैर्जवैरंडजटातसीभिः॥ वर्षाप्रभृताश
 णबीजकैश्चपटस्थितैःकांजिकसिक्तपिष्टैः॥१२॥ स्निग्धानुषा
 दांशुलिकूर्परैशुगुल्फद्वयेमूर्द्धिकटौचशूलम्॥ स्कन्धोदरोरस्तु
 चैवेनिहनिप्रस्वेदनाद्वैद्यचुपाचदन्ति॥१३॥ युग्मम्॥ अथशू
 लांतकोरसः॥ रसभस्मपलंपलंचरवस्याद्विपलंताभ्रजभस्मगं
 धकंच॥ द्विपलंहरतालमेककर्षविमलाहाटकमाक्षिकंयलाद्वैद्य॥
 १४॥ भुजगस्थपलाहमेववंगंसममेतस्यतथाजटाहलिन्याः॥ तृ
 त्वादणविसंमितंसमस्तंपरिपेक्ष्याशुदिभाज्यभूमिधान्याः॥१५॥
 स्वरसैर्मुनिशब्दतिकायाःप्रविषेव्यैबहदंतुरवत्वमध्ये॥ इतिशू

लुगदान्तकोरसौवैपरिसेव्यं बलुबलुमस्य चार्द्रैः ॥ १६ ॥ समस्त
 शूलकान्तकोनिरन्नगं निवेधितः सुशृंगवेरजद्रवैरलं सुबलुसंभि-
 तः ॥ १७ ॥ दधिभक्तममुं परिसेव्यं नरः विदधीदशनं वरबुद्धिवरः ॥
 १८ ॥ अथ शूलगजकेशरी ॥ पल्लैकसूतेन बलिहयेन तालत्रये-
 णापि विशुद्धकेन ॥ विधाय पिष्टीं त्रिदिनाभिस्वल्वे संमर्द्य पूर्वतु-
 तो विशुद्धे ॥ १९ ॥ पल्लैकताम्रस्य च संपुटे हितं पिष्टिकामन्तरतो
 निधाय ॥ विमुद्घतत्संपुटकं च पात्रे पटुप्रपूर्णान्तिर्गर्भमध्ये ॥ २० ॥
 निधाय सद्यद्रसरावकेन मृदा दृढं लेप्य विशोष्य धर्मैः ॥ पुटे गजा-
 रव्ये पुटये द्विधितोरसो भवेच्छूलगजेन्द्रसिंहः ॥ २१ ॥ बल्लोत्पसु-
 क्तो दधिशृंगवेरनीरेण शूलानि खिलानि हन्यात् ॥ नैरुज्यलाभं-
 नितरां प्रकुर्यात्कायाभिसं दीपनमाशुकुर्यात् ॥ २२ ॥ इति शूल-
 गजकेशरीरसः ॥ तालताप्यकुनदीगगनार्कसूतगन्धकसमैः सम-
 मैतैः ॥ दीप्यकं तदखिलेन समस्ततुल्यभागकदुकत्रययुक्तैः ॥
 २३ ॥ कज्जली च बहुपेभ्य विधाय भीमराक्षससुतद्रवनीरैः ॥ सप्तधा-
 चपरिभाज्य दिनानि सप्तचाथनियतं लुजयं त्याः ॥ २४ ॥ काकमा-
 चिकरसे सुनिवारान् सितुकस्य च रसे रपितं हत्वा ॥ आर्द्रकस्य च सै-
 रपि सप्तवासराणि परिमर्द्य विशेषात् ॥ २५ ॥ तद्वाटी च मरिचै-
 रसमैकाशोषितारबलुनिदाघविहीना ॥ हनि शूलनिकरन्तसासु-
 सेविता हि वडवानलसंज्ञा ॥ २६ ॥ मृत्पांहुंश्च पशुं कुमीनपितथा-
 गुल्माशसीनाशयेत् काशंश्वासमतीव जावररुज्जंकार्श्यं कशा-
 नीरलम् ॥ वातश्लेष्मगदं ज्वरं ग्रहणिकां वैषम्यवृत्तिं सुधां पी-
 तातं सज्जलेन चाशुवडवा पूर्वानलं तावटी ॥ २७ ॥ अथाधिकुला

रः॥ रसगंधकयोः समांशयोर्वैबहुधामर्द्यसुकज्जलीविधाय॥
 अमृतांशकपादमेकमेवग्रहराजस्तुसमानमंशमत्र॥२८॥ त्रि
 दिनानिचहंसपादिकाय स्वरसैःपेष्यसुगोलकंविधाय॥परि
 शोष्यचतीव्रधर्ममध्येसिकतायंत्रवरे क्रमाग्निहृद्धा॥२९॥ प
 रिपाच्यदिवानिशंततस्तुपरिपेष्यापिचशीतलंतदेव॥अमृतेनपु
 नःसमांशकेनपरिमर्द्याथतथार्द्रकस्पनीरैः॥३०॥परिलेप्यमृ
 दस्तुभांडगर्भेषुनरन्यत्पलकाष्टकांशकेन॥अमृतेनयुतंसुपात्र
 मेकमपिसंयोज्यसुरवंसुरवेनिरुह्य॥३१॥परिलेप्यदृढंमृदापि
 तुल्यं परिपाच्यशुद्धंतथैकयामम्॥अनलेनततःकरंडके
 न्येनियतंस्थाप्यअसौकुशानुवालः॥३२॥शूलंसर्वज्वरमपिग
 रानभिमांघंचपांडुम् यक्ष्मातिंशुल्मकाशान्कफजबहुगदान्
 क्तशुल्मंवधूनाम्॥शोफरवंडत्वमथगुदजान्वातजानन्यसेगा
 न्नहन्याद्रोगानपिबहुविधानभिबालीविशेषात्॥३३॥ इ
 त्यग्निकुमारः॥ अथसंप्राप्तिः॥ तत्रतावद्वातशूलः॥ ॥
 जीर्णदोषनिकरेषुयनर्तेशीतकालमपिप्राप्यविशेषात्॥को
 पमेत्यबहुधामलमूत्रस्तंभतोदबहुभेदयुतोपि॥३४॥स्वेद
 नाद्भुजतिशांतिमलंवावातजातशिवशस्त्रगदोयम्॥तैलम
 र्दनविमर्दनकैर्वाग्निग्धमुष्णमशतोपिजनस्य॥३५॥ अस्य
 प्रतीकारः॥ तुंबुरिण्यभयापिहिंशुकपौष्करलवणत्रयम्॥जा
 वषारिसमन्वितंपरिपीतमाशुविनाशयेत्॥वातशूलसदागतिं
 खलुसापतित्रसशुल्मकम्॥गांगवारिकणाशनंचयथाघसंघ
 समुच्चयान्॥३६॥ अथवातशूलहरः॥ पारदेनचविलि

प्यदलानिताम्रकस्यबलिमादिसुणेन ॥ क्षारकभित्तयमध्यगता
 निवस्त्ररवंडनिबिडानिचपदैः ॥ ३७ ॥ लेपितानिविधिनासुक्ष्मा
 निर्माद्वितामिकनकानलतोयैः ॥ आर्द्रकस्यचक्रदुत्रयसुक्ताषो
 ढशांशकसुशुद्धविषेण ॥ ३८ ॥ पेयितानिस्वल्बलुमलंवाया
 तशूलरुजिचास्यददीत ॥ वातशूलहरएषरसोयंसेवनान्नय-
 ति शूलविनाशम् ॥ ३९ ॥ अथपित्तशूलः ॥ क्षारतीक्ष्णकटु
 काम्लरसानितैलमद्यरवितापविदग्धैः ॥ भोजनैरपिचतैल
 कुल्लैर्यद्विदाद्वितिलपिष्टविकारकैः ॥ ४० ॥ क्रोधानिलाया
 सनिदाघदाहैस्सौवीरनिष्ठावमहोष्णाभोज्यैः ॥ ग्राम्यातियो-
 गादपिकोपमेत्यपित्तं प्रकुर्यादथशूलमुग्रम् ॥ ४१ ॥ तृदस्वेद
 मूर्च्छाभ्रमतोददाहैर्मध्येदिनेकुप्यतिवार्द्धरात्रे ॥ दिनाद्यथा
 मेचघनात्ययेपिशीतैषुशीतैरपयातिशान्तिम् ॥ ४२ ॥ अस्य
 प्रतीकारः ॥ शताब्हारसंमाक्षिकैश्चाशुप्राप्तःपिबेद्वाहशूलो
 पशांत्यैविशेषात् ॥ ४३ ॥ सुस्वादुशीतैरपिभोजनैश्चपित्तं चितं
 शान्तिमुपैतिशीघ्रम् ॥ सदाहशूलोपशमायचान्ययोगोमया
 यस्समुदीर्यतेथ ॥ ४४ ॥ बृहत्स्योःसगोकंदकाशेक्षुपालीकु-
 शैरंडनीरपिबेसित्तशूली ॥ भ्रमस्वेदमूर्च्छानिदाघप्रशांतिल
 भेदाशुनैरुज्यलक्ष्मींविशेषात् ॥ ४५ ॥ अथकफशूलः ॥
 भ्रानूपांबुकिलाटदुग्धपल्लैःपिष्टैस्तुभिर्वातिलैरन्यैश्शकुलि-
 कादिभिश्चकृशरासुरव्यैःकफोत्पादकैः ॥ श्लेष्माकोपमुपेत्य
 चापिकुरुते शूलं सत्त्वलासकंकाशं रोचकगौरवामसदनैः प्रा-
 यःप्रसेकान्वितम् ॥ ४६ ॥ भुक्तेनातिरुजं करोति बहुधास्तैमित्य

मामाशयकोषे चाथशिरो गुरुत्वमथवासुर्योदये कुप्यति मायश्चात्रय
सन्नकेपिशिशिरेतन्नाशनं ब्रूमहे ॥ ४७ ॥ ॥ अन्यप्रतीकारः ॥ पच
कोलत्वणत्रयहिंशुचूर्णमाशपरितमजलेन ॥ पीतमात्रमपिशूलवि
नाशमाप्तैद्यकथितं किल कुर्यात् ॥ ४८ ॥ अन्यः ॥ फलं व्याघ्रिभिं
हीभवं साश्वगंधाशिलाभीरुबुकांघ्रिभागद्वयंच ॥ यवक्षारयुक्तं त्रि
कटैः कषायपिबेत्कुक्षिहृत्साश्वशूलीकफेन ॥ ४९ ॥ अथवातपित्त
जं ॥ दधुज्वरकारकोतिघोरोगदितो वातयुतस्तु पित्तशूलः ॥ बृह
तीद्वयकालिकेक्षकाशकुशपांचालिरुबूकमूलनीरैः ॥ ५० ॥ श्वग्देन
च पूर्वपाचितैर्गामधुनाखंडवरेण संयुतैश्च ॥ अपि जेयत मस्रवानपि
त्तप्रभवः शूलगदस्तु पीतमात्रैः ॥ ५१ ॥ युग्मं ॥ कुलकान्मन्वदलानि फ
लत्रयैरपिशूतानि जलेन समाक्षिप्तम् ॥ तदूदकं परिपीतमुपाहरेत्यव
नपित्तभवंच शिवास्त्रकं ॥ ५२ ॥ अथवातकफजः ॥ चस्तोकंदेह
दित्ततद्वत्साश्वयोर्वर्तजातः श्लेष्मायुक्तो भवति हिगदशंशुशक्राभि
धानः ॥ मांसद्वार्ययदिचमद्वैः पाययेत्तं जयेत्सः प्रातर्घैद्योनिभृतप्रा
णाचार्य्यसंज्ञां लुभेच्चेत् ॥ ५३ ॥ प्रती ॥ क्षारोदकमपि पीतं हंति गु
डेन ॥ सकर्णवातकफोत्थं शूलमनेन ॥ ५४ ॥ अथपित्तकफजः ॥
कुक्षौ स ह नाभिक्रद्वीषु पित्तकफोद्भवशूलगदस्तु तस्मिन् च ॥ पटोल
शंखक्षिफलागदानां क्वाथं पिबेच्चाक्षिकसंयुतं तु ॥ ५५ ॥ अन्ययोगः
॥ दिनैकं यत्नो हं त्रिफलज्जलैः संभृततमेमृतं पक्त्वा तद्वहुदधुतमलं
सेव्यबहुधा ॥ सपित्तं सश्लेष्मं ज्वरदधुच्छर्दिमति युतम् ॥ नरशूलं
तीव्रं जयति सहसा वैद्यभणितम् ॥ ५६ ॥ अथ सन्निपातः ॥ चेत्सर्व
देशेषु च सर्वलिङ्गः शूलो भवेत्सर्वज एव वैद्याः ॥ स्रक्कृष्णेन विषयज्ज-

तुल्यं नृत्पाश्वर्षपृष्ठाभिकवस्तिनाभ्याम् ॥ ५७ ॥ अथाभ्यप्रतीकारः
 ॥ त्रिकदुभिः पटुनादरचूर्णकंदिकवोष्णजलैः परिसंयितम् ॥ स
 कलदोषजशूलगदानुरैः सुखमनानुगतारवतुल्ययते ॥ ५८ ॥ अन्यः
 ॥ विदारिकादाडिमसंप्रभूतोरसस्तुपीतकदुभिस्त्रिभिश्च ॥ संसे-
 न्यपंक्षौद्रयुतं निहन्ति त्रिदोषजशूलमुदग्रवगम् ॥ ५९ ॥ अथहृच्चू-
 नः ॥ यदामारुतं श्लेष्मपितावरुद्धोरसावर्द्धितो वैदुदितस्थः प्रकुप्यो-
 त् ॥ महाशूलमुच्छ्वासकस्यावरोधाद्दन्यथु तच्छूलरोगविदग्धाः ॥
 ६० ॥ अस्यप्रतीकारः ॥ शंठीरुचूकांघ्रिदशांघ्रिहिंसुपटुत्रयाणां-
 चसपुष्कराणाम् ॥ चूर्णपिबेज्जावजनेन युग्मक्षारेण विह्वंश्चन्दः
 प्रशूले ॥ ६१ ॥ शश्वदृदश्चकटिपृष्ठयुदग्रग्रहेषु पकाशयामज्जरुजस्सु-
 चगुल्माशूले ॥ चूर्णचजीरकमहौषधिहिंसुजानंतहृत्पिबेज्जवजप-
 नविभ्रुविकासु ॥ ६२ ॥ अथपार्श्वशूलः ॥ वायुः कफंचविनिगुल्य-
 तुदन्विशंषाच्छूचीसमस्तुकुरुतेस्वतुपर्णयोश्च ॥ आध्मानमत्र-
 निवसन्बहुशूलयोगमुच्छ्वासकारुचिविनिद्रकरंचपाश्वे ॥ ६३ ॥ अ-
 थास्यप्रतीकारः ॥ गमातुलुंगजरसंभधुनापि क्षारयुक्तमधवाश्रतशि-
 योः ॥ नीरमाश्रवत्तुपार्श्वभवंहिवस्तिहृद्बलरुजं विनिहन्ति ॥ ६४ ॥
 ॥ अथबस्तिशूलः ॥ संरोधान्कुम्भिनौस्थिसंस्थितसदायातः प्रकु-
 र्यादलंशूलचक्षुष्मस्त्रिसंयुतशिरासंधेषु निष्कृष्योः ॥ वायोश्च
 यिनिरोधनादपितदावस्तिप्रभूतभसतत्रायिभ्रिफलाकदुत्रिकधनेव
 श्यामान्निनैष्यौषधैः ॥ ६५ ॥ शतद्रुमन्यकपारदंचमदितं प्रागाद्भा-
 ग्रंतयालोहाग्नेचविदग्मत्रगादितं प्रागैश्वर्युष्मेरत्नम् ॥ तत्सर्वपरिषे-
 ष्यमदिततमं कायेतयात्रैफलेकुर्यात्तस्यवटीचवस्तिजमलभुक्ता

तुशूलं हरेत् ॥ ६६ ॥ एकां वटीं प्रातरलं मनुष्यो भक्तो म्बुना सेव्यं च पं-
 क्तिशूलं ॥ सर्वां स्तपितं च वमिंज्वरं च तृन्दूलं काशश्च मनानिह-
 न्यात् ॥ ६७ ॥ यत्कृत्स्नीहायक्ष्मोदरगुदगदान्याश्च वस्तिप्रभूतं शू-
 लं चोरधिरविकृतिं चापि ग्रहणीम् ॥ ज्वरास्तद्वृक्षाशमयति वटीपु-
 र्वगदिता ॥ नुपानैर्भक्तस्य शतवरजलेर्नित्यमुचितैः ॥ ६८ ॥ इति भ-
 क्तवारिवटीः अथाग्रजः ॥ आटोपगोश्वचमीसकफप्रसेकैरा-
 नाहनिश्चलतलुवप्रणस्य लिङ्गैः ॥ आमोद्वचं च शिवशस्त्रगदं वदं-
 तितद्गुलसंयुक्तमथ तत्र च मद्यमद्यात् ॥ ६९ ॥ अथान्यग्रः ॥
 आमशूलशमनक्रियां चरेत्तां च यातुकफशूलहारिणी ॥ सेव्यमा-
 महारसर्वमाशु वैवहिवर्द्धनमिरासर्गारपि ॥ ७० ॥ अथ षड्भा-
 रसः ॥ सूतं भागंगंधंतुल्यभागं च शृङ्गं तद्वृक्षाभ्रस्यैकभागं सूत-
 स्य ॥ सूतोन्मानं चाथ सौवर्चलारव्यमेतन्मर्दयिष्ये कजं वीरनीरैः ॥ ७१ ॥
 ॥ तीव्रे धर्मे तद्दिनैकं समस्तं रुध्वा पात्रैकं परैर्मृत्तिकाभिः ॥ वैद्यैः पा-
 च्यं रामसरज्यैः पुटैश्च रज्यातो लोके षण्मुस्वारज्योरसो यम् ॥ ७२ ॥
 हिंघार्द्रकणालवणेन त्रिगुंजो हृन्त्यशितोऽमजशूलमशयम् ॥ अन्य-
 समस्तशिवास्त्रगदानां नाशकरस्तु षडास्यरसो यम् ॥ ७३ ॥ षडाग-
 मेरुद्वजतैलमेकरसोनकं निस्तुषमत्रयोज्यम् ॥ दिग्भागमष्टौ शत-
 रं कणस्य सिन्धूत्थं हिंघोस्तु त्रयस्त्रयस्युः ॥ ७४ ॥ संमर्द्य सर्वं तु त्रि-
 निष्कमेतत्तथामशूलैः नुपि वैदिशेवात् ॥ षडास्यनाम्नस्तु परानुपा-
 नं सर्वेषु शूलेषु त्रिनिष्कमेवम् ॥ ७५ ॥ अथ सामवातशूलः ॥ चा-
 ताधिकस्त्वामसदा गतिस्तु बस्तिप्रयातो भवतीति तत्र ॥ कृष्णा-
 भस्मालो हभवं च चूर्णं सर्पिर्मधुभ्यां च जलेन चाद्यात् ॥ ७६ ॥ ॥

अस्यप्रतीकारः॥ बिल्वैरण्डतिलांश्चपिष्वटिकामुष्णाञ्ज्वतद्व
 न्मृजेत्॥ वाताधिक्ययुतामवातजमलंशूलंनिहन्तिध्रुवम्॥७७॥
 ॥ अथसामपित्तजः॥ नाभौशूलःसामपिचोद्भवोयस्तस्मिन्ने
 यंस्नेहमेरुंजानाम्॥ क्षौद्रैःक्षीरैर्वारसैर्मांसजातेस्तद्वत्कार्यैस्त्रै
 फलैर्गोपयोभिः॥७८॥ सामपिनोद्भवेशूलेनाभावेवविशेषतः॥
 क्षौद्रैःक्षीरैर्गवांमूत्रैःपृथक्तेलंदिभागिकम्॥७९॥ अथतैलं॥
 ससेन्धवंहिंशुयुतंतुतैलंगोमूत्रयुक्तंपरिपाच्यविद्वान्॥ नाभौप्रद
 द्याद्यदिसामपित्तशूलंभवेद्देदनयान्वितंचेत्॥८०॥ अथसामक
 फजः॥ ॥ हृत्पार्श्वकुक्षौयुगुपल्फेनसामस्सशूलःप्रथितस्तुत-
 त्र॥ बाल्हीकपथ्याविडतुंबुरूपांसौवर्चलेनापिचपौष्करेण॥८१॥
 सैर्मेधवंचूर्णमलं दशांघ्रियवांभसापीततमंविशेषात्॥ हृत्पार्श्व
 शूलंसकटीप्रशूलं पृष्ठस्यतन्द्रामपतानकंच॥८२॥ श्लेष्मप्रसेकं
 चगलामयंचसद्योनिहन्त्यन्नचित्रमस्ति॥ हिंवादिचूर्णंजठराग्नि
 मुग्रं करोतिपाकंचसदाशितस्य॥८३॥ अथसामकफपित्तजः॥
 यस्सामलक्षणयुतोभवतीहशूलःप्रायोद्विजानापियुग्मतस्तुप्रदे
 शे॥ नानाप्रदेशजशिवास्त्रगदस्त्रिदोषजातःक्रमेणचत्रिकित्सि
 तमन्नवक्ष्ये॥८४॥ अथप्रतीकारः॥ दुशालभापटोलनिम्बति
 निडीघनौषधैःसर्वर्माभिस्सशर्करस्तुकल्करवसेवितः॥ ससा
 मवातपित्तजस्तुशूलएवसत्वरम्बिन्द्यतिध्रुवंयदानिरत्नरंनिषे
 वितः॥८५॥ अथसामवातकफजः॥ शूढीशटीमुंडतिकाक
 घायसौवर्चलेनाशुपिबेन्नितांतम्॥ सामस्सदायातकफप्रसूतशू
 लःप्रशान्तिंखलुतस्ययाति॥८६॥ अन्यः॥ देवदारुचूषणागरनी

रंनिबुनाशूलवणैरसितैश्च ॥ पीतमेवरवलुपितकफेनसामशूलजग-
द्विनिहंति ॥ ८७ ॥ अथसामपित्तकफजःप्रः ॥ गुडामृतैर्हरीत-
कीबलाशपित्तसंभवम् ॥ रुजंशिवास्त्रसंज्ञकंचसाममाशतनाश-
येत् ॥ ८८ ॥ अथसामसंनिपातजाः ब्रह्मद्रुवारणमृगेंद्रमयूरवि-
श्वाश्वाङ्गादिभिश्शततमंचगवाज्जलेन ॥ पीतन्तथापारश्रुतास-
हिताभिणाशुहिंवान्वितं त्रिभुवश्शूलरुजंनिहंति ॥ ८९ ॥ विदुन्ध-
गुल्मजठराणिसकामलानिपांडूनि कार्श्यमनलस्यतयैवजन्योः ॥
एरंडबिल्ववृहतीद्वयमातुलुंगपोचालिकांघ्रिकटुकत्रयजःकषायः
॥ ९० ॥ पाषाणभेदसहितोलवणैरुबूकतैलेनहिंगुश्रीतवासयुत-
स्तुपेयः ॥ क्षारेणमेद्रहृदयस्तनरुक्षुतद्वच्छेणीरुजःप्रशमन-
स्त्रिभवेपिशूले ॥ ९१ ॥ विशेषकेनयोगमत्रबोध्यम् ॥ अथमू-
त्रशूलः ॥ नाभौचक्षणापार्श्वयोश्चसततंकुक्षौचमेद्रानुगंबंध-
यःप्रकरोतिमूत्रमभितश्चावृत्यगृह्णातिच ॥ शूलोयंचसवायुमूत्र-
जनितस्विन्नोम्लवैर्गैरलंशान्जित्यातिचतस्रकारमधुनासद्यःप्र-
कार्यंभवे ॥ ९३ ॥ दारुहाटकवतीगदहिंगुसैन्धवैश्चसतपादिस-
मैतैः ॥ आरनालपरिसिक्तसमस्तैःपोरलीकृतस्त्वस्त्रनिबद्धैः
॥ ९४ ॥ मूत्रशूलशमनायविशेषात्स्वेदयेद्विषगलंबहृधाम्लैः ॥
तत्रतत्रन्वरुबूकदलैर्वा ॥ छाद्यवन्दिजविकारविचारैः ॥ ९५ ॥
अथविट्शूलः ॥ रूक्षाशिनःकोपमुपेत्यवायुर्वीतरुणं द्या-
शतचकोष्ठसंस्थः ॥ बन्दिहृशीकृत्यचशूलमुच्चैस्त्रोतस्तथावृत्य-
चक्षिणंवा ॥ ९६ ॥ वामत्रकुक्षाचप्रिवर्धमानंक्रमंश्चसर्वत्रस-
शब्दगव ॥ मूर्च्छाभ्रमंस्तरपुतस्तुसोयमुत्पादयेच्चाशविटुःप्रसि-

द्वम् ॥ ९७ ॥ उच्चारितोमूत्रितएवचापिनशान्तिमायानिकदापिय
भातन्दारुणं चापिभिषग्वरास्तेविदुश्शूलमाहुश्चरकादिभ्योये ॥

९८ ॥ इतिविशेषकेणविदुश्शूललक्षणंनिदानपूर्वबोध्यम् ॥

अथास्यप्रतीकारः ॥ मातुलुंगपयसासघृतेनतुंबुरुष्णिकटु
कत्रयचित्रैः ॥ हिं गुनाचशिवयासहदीप्यक्षारसेधययुतंवरचूर्णं
॥ उष्णनीरपरिसेवितमाशुमूत्रविड्बुबशिवास्त्रगदस्य ॥ वातज
स्यकुरुतेकिलनाशं दीपनंच बहुपाचनमेतत् ॥ ९९ ॥ १० युग्मम्

॥ अथसाटोपशूलः ॥ एरंडतैलेनदशाद्भिचारिसौवर्चलेनापि
चहिं गुयुक्तम् ॥ साटोपशूलं धिनिहनिपीतंसद्यः प्रभातेभिष-
जोवदति ॥ १०१ ॥ अन्यः कंबलाद्यतनोश्चनरस्यप्राण-

माशुक्चविहायतथैव ॥ सूर्यपुत्रनगरीं प्रति यान्तमाशुसक्तुक
रुतैलविधूपैः ॥ १०२ ॥ धूपवैद्यधरणी शतनेत्रैः पोष्यएवपरि
रक्ष्यहठेन ॥ शास्त्रमर्मगस्फुबुद्धिविचारैस्सम्यगाशुचपरीक्ष्य

रुजं वै ॥ १०३ ॥ युग्मेनविधियोगः ॥ अथप्रीहशूलः ॥ प्रीहा
भिरुद्ध्यापरिवर्द्धितैः प्रीहाभवश्शूलउदाहृतोसौ ॥ बाल्हीक
मग्निपटुमातुलुंगनीरेणकंकुष्ठकषायशूकैः ॥ १०४ ॥ मुक्ततथै

रंडुकबीजपूरगोकटरास्नासुबलापलानि ॥ पञ्चैवप्रस्थंच
ततो जवानांद्रोणेननीरेणशृतंशतानि ॥ १०५ ॥ पादावशेषेण
जलेनतासांप्रस्थंघृतस्यापिसतुम्बुरूपां सौवर्चल स्यापिच

हिं गुनश्चविडः पटुव्योषहरीतकीनाम् ॥ १०६ ॥ सस्वर्जिका-
नांचसयावशूकैः कल्केनचैवाक्षमितेनतासाम् ॥ अम्लस्यत
द्वत्त्रयलुवेतसस्यप्रस्थद्वयेनापिचमस्तुनाच ॥ १०७ ॥ सिद्धय

कृत्वा ह रुजं निहतं शूलं त्रिदोषोत्थमयोपिवायोः ॥ श्रीयाज्ञव-
ल्क्येन मुनीन्द्रकेण संभाषितं दीपनपाचनार्थम् ॥ १०८ ॥ इति बीज-
पुराद्यधृतम् ॥ अथावर्त्तशूलः ॥ मरोडा इति प्रसिद्धः ॥ निदा-
नेऽन्वेः पूर्वं यदि कुपितवायुश्च जठरे प्रकुर्यादावर्त्तक्रमयुतमलं-
शूलमसकृत् ॥ वसंस्तेनावर्त्तप्रथितशिवशस्त्राभिधगदः प्रगी-
तस्स द्वेयैः श्वरकमुनिप्रोदादिनिकरैः ॥ १०९ ॥ अस्य प्रतीकारः ॥
अवर्णशिम्बीजगदौषधाभ्यां त्वचा तथा दाडिमिकाफलस्य ॥ जी-
र्यपुंशाणामितं पृथक् च माषैकभूषेन तु हिंयुना च ॥ ११० ॥ संपेषि-
तं दधिपलेन नरो वलित्वा सावर्त्तशूलमपहन्ति च राजिकापि ॥
कर्षोन्मिता घृतपलेन गवांगिले द्वायामेन शूलशमनाय भिषक् प्र-
दिष्टा ॥ १११ ॥ युग्मम् ॥ योगद्वयं ॥ अधरक्तशू ॥ चिन्हानि-
पित्तजनितानि भवंति रक्तवांतिश्च दाह अपि यत्र भवेच्च मूर्छा ॥
श्वासव्यथे च रक्तुयत्र तथा भवेतां शूलश्च रक्तजनितस्तु स-
काश उक्तः ॥ ११२ ॥ अथास्य प्रतीकारः ॥ कुलकनिम्बज-
बीजरसंगुडैर्हरति शूलमलं रुधिरोद्भवम् ॥ अपि च शोषगदव्र-
णमव्रणं प्रकुरुते कुरुतेऽस्य च पानकम् ॥ ११३ ॥ अन्यप्र० ॥
सितशालिसमुद्भवाश्च लाजास्सितयाक्षौद्रपयोन्विताः प्रपीताः
॥ अपि दाह रुजं सरक्तच्छर्दिशमयं त्याश्वरभजोत्थशूलमुच्चैः ॥
११४ ॥ अथ परिणामशूलः ॥ स्वनिदानप्रकोपितस्तु वायुः
कफपित्ते निहितः करोति शूलम् ॥ अशने परिजीर्यतीह नित्यं
परिणामादिरसौ च शूल उक्तः ॥ ११५ ॥ प्र० प्रथममवचलं
पनमाचरेद्दमनोचनवस्तिविधिक्रमात् ॥ तदलमश्ववचाक-

धितेनवाप्यथरसेनमलम्बुचकस्यवा ॥११६॥ कृशोरयापिचप्रहि-
 क्रमुद्गयोरथतथाऽऽगलमाश्रययःपिबन् ॥ मदनसंश्रतनी स्यु-
 र्मन्थाचमनमाश्रचरेचविधानतः ॥११७॥ अ० यौदस्यकातारक
 कोशकाररसस्यपानैर्वमनप्रकुर्यात् ॥ विशेषतःपक्तिजशूलह-
 तैःशम्बूकभस्मोष्णजलैःपिबेद्वा ॥११८॥ योगद्वयम् ॥ अन्यथा
 रुबूकशम्बूककृशानुवर्षाभूशामकंठानपिसंविदग्धान् ॥ मिथस्त-
 थात्वनन्तरतौविधूमान्यक्तिप्रशूल्युष्णजलेनभुंजीत् ॥११९॥ ॥
 अथपरिणामशूलः ॥ विष्मूत्रवन्धारतिवेपनानिचाध्मानमा-
 दोवयुतलुपन् ॥ स्निग्धेष्णवाशमितोपिशक्तिशूलःसवातप्रस-
 वोनिरुक्तः ॥१२०॥ प्र० ॥ कणायुडक्षारघृतानिदभागवांचमूत्रेण
 चगोपयोभिः ॥ चतुर्गुणैःसाकमलंप्रपाच्ययाव हूनचूर्णसमस-
 मस्तम् ॥१२१॥ शम्बूकचूर्णेनचतुर्गुणेनपूर्वैकभागादथशर्कराभिः
 ॥ समाभिराभिर्मधुनापित्वलुत्येनकुर्यादथमोदकानि ॥१२२॥
 तान्नभक्षयेच्छूलगदेचगुल्मेहदामयेपक्तिभवेपिशूले ॥ शोथे-
 चपांडाबुदरेभ्रमेपिदुर्नाभिकाशेपिचमूत्रकृच्छ्रे ॥१२३॥ मेहा-
 शमरीहृदिषुबन्धिमाद्येभ्रंशैस्सूते पीनसकेर्दशीर्वे ॥ शम्बूकव-
 द्यास्सहशोन्ययोगःख्यातो नशूलादिगदप्रहर्ता ॥१२४॥ ॥
 अथपिनपरिणामशूलः ॥ ॥ तृष्णारतिभ्रंशविदाहपीनसैशशी-
 र्वाह्रिभेदेनसपित्तकस्तुसः ॥ स्वेदाम्लकैश्चाश्रपहृत्तरैरपिप्रायःश-
 मयातिकदुप्रशुज्यच ॥१२५॥ प्रतीकारः ॥ दन्तीश्यामानुबदपि
 तथानागरंकणिकाचत्तिकावालासममथतथाद्राघ्रजम्बापितासा-
 म् ॥ पीततेलैर्हरतिबहुधानित्यमेरंडजातैर्विष्णुक्राताभववरजश-

कल्पदुग्धं सरवटं ॥ १२६ ॥ हृष्येस्तद्वृद्धरतिनिनितरां पित्तजं पक्तिमु-
लं योगद्वंद्वं निगदितमलं वैद्यभूषेर्निनांतं ॥ भुक्तं नित्यं यदि बद्धं हवः
शूलरोगादयो ये ते ते तस्य निशीघ्रनिखिलस्तरुवमलतस्य देहेन दा-
हि ॥ १२७ ॥ अथ कफपरिणामशूलः ॥ यदा स्वरुक्छर्दिहृत्ता-
समो ह्येयुतश्शान्तिमायानि नित्यैश्च शीतैः ॥ घलाशात्मकः पक्तिशू-
लो नराणां कटुप्रायश्चाश्रमाशक्तश्चेत् ॥ १२८ ॥ प्रतीकारः ॥
नागरगुडतिलगुडकल्कं शृतपयसा हि ॥ पीतं परिणतिशूलं हरान्तरा-
दाहि ॥ १२९ ॥ अन्ययोगः ॥ शंबूकपंचलवणत्रिकटुप्रभृता भुक्ता
कलंबकरसेनकृता वटीसा ॥ सद्यः प्रभातममयेष्यथ भोजने वा-
भुक्तानि ह्निकफजं रवतु पक्तिशूलम् ॥ १३० ॥ अथ वातपित्तप-
रिणामशूलः ॥ आध्मान छर्दितृष्णाभिर्वातपित्तसमुद्भवः ॥ पं-
क्तिशूलं स्मरव्यातस्तच्चिकित्सां च ब्रूमहे ॥ १३१ ॥ यथा च वि-
डंगदन्त्यभिकटुत्रयाणां तृदुडाभ्यां च वटीविधाय ॥ तामुष्यानी-
रेण नरः प्रभाते भुंजीत यूषेण कलायसक्तम् ॥ १३२ ॥ अथ वा-
तकफजः ॥ विड्मूत्रवन्धेत्यरुजाचशूलः प्रायस्सवातेन क-
फेन युक्तः ॥ पक्तिप्रभृतः रवतु तत्र सेव्यचिकित्सितं तत्कथयामि-
चाये ॥ १३३ ॥ प्र० ॥ कर्कन्धुकग्रन्थिकशृंगबेरक्षारहृदयेश्चापि
कणाससेतैः ॥ गोमूत्रभागाष्टशृतः कषायो मंडुरयुक्तो ब्रूय-
य उक्तः ॥ १३४ ॥ अन्यः ॥ चचालो हंचूर्णधृतैर्मार्क्षिकेण प्र-
भुक्तं हरेत्यक्तिशूलं क्षणेन ॥ १३५ ॥ अथ कफपित्तजः ॥
हृत्तासमो हृदयश्च मवारिभिश्च शूलस्स पित्तकफजः परि-
णामकाले ॥ तस्मिन्सनीरवरशीर्षफलान्तरालदग्धपटुप्रश-

मयेच्चयदिप्रभुक्तम् ॥ १३६ ॥ अन्यः ॥ लोहजकीटपलाष्टकमु-
 क्तंगोभवमूत्रपलाष्टकसिद्धम् ॥ गोपयसाद्विगुणेनचपक्वंहन्तिचपि-
 नबलाशशूलम् ॥ १३७ ॥ ॥ अथसन्निपातजः ॥ त्रिदोषजस्त्रिदो-
 षजैश्वलक्षणैः प्रलक्षिताहरीतकीजगद्रजःसलोहचूर्णसंयुतम् ॥
 पुतंघृतेनमाक्षिकेणचाशुसन्निपातजनियेवितन्तुपक्तिशूलनाश-
 नंभिषड्भूतम् ॥ १३८ ॥ रसलोहंताम्बपलपलमितंसर्वमपिचघृतैर्दु-
 ग्धैर्मर्त्तुपलपरिमितैश्चैकपलकम् ॥ गवांदुग्धंतद्वन्निकदुधनचू-
 र्णंत्रिफलायाविडंगाग्नीसर्वशृतमलमिदंसिद्धमसकृत् ॥ १३९ ॥ गुरु-
 नत्वातद्वद्विम्पिचभुंजीतपयसातथाधिष्वामिन्नाप्रभवकलपानी-
 यनिकरैः ॥ सज्जीर्णेषाल्यन्नंसिततरसरवंडेनसहितंसमांसंमुद्गा-
 न्नंसमशितमलंशूलशमनम् ॥ १४० ॥ यकृतप्लीहाशूलंश्वसनकसनं-
 चाश्मरिगदंक्षयंकुष्ठंपार्श्वप्रभवमपितृच्छूलमपिच ॥ तथासूत्रे क-
 च्छेजठरदहनस्यापिकृशिमांचतुस्तुल्यंलौहंहरतिवसुमाषांतम-
 शितम् ॥ १४१ ॥ इतिचतुस्समोलोहः ॥ अथान्नद्रवजः ॥ ॥
 जीर्णेऽजीर्णेजीर्यतिप्रायशोयःपथ्येपथ्येभोजनेभोजनेवा ॥ नो-
 वाशांतिंयातिसौन्नद्रवारव्यःशूलःप्रोक्तश्शान्तिमाथातिवातैः ॥
 १४२ ॥ प्र० तावत्सीत्वाकदुकमसकृद्यावदम्लं वमेदाकुर्यात्तस्मिन्
 पिचबहुधादग्धपित्तोक्तकर्म ॥ पित्तान्तंवाधमनमथवारेचनंवाक-
 फान्तेमित्यंचामाशयगतमलंपाच्यपक्वाशयेहि ॥ १४३ ॥ अन्यः
 धात्रीचूर्णलोहचूर्णेनयुक्तंक्षौद्रैस्तद्वद्वद्विक्वाचूर्णयुक्तम् ॥ श्यामा-
 सिद्धपायसंकोद्वैर्वसिद्धंपथ्यंवाप्रियंगोश्चभोज्यम् ॥ १४४ ॥ अ-
 न्यः ॥ गौडिकं चवरसौरणकन्दंलाजजातससितानपिसकृत् ॥ ॥

क्षयेच्चसगुडान्यवसक्तंस्तद्देवचणकैस्सकलायाञ्च ॥१४५॥
 अन्यः॥ क्रोद्रवौदनमथोशमिताभिस्साधितानपिचमण्डविशिष्टा-
 च्च॥ सर्पिषाससितशीतपयोभिः पथ्यमत्रकथितंवरवैद्यैः ॥१४६॥
 अन्यः॥ कुलत्पसक्तून्धन्वाथर्जुर्जाह्वादाधिकंभक्तमिहाशक्तो-
 ज्यम् ॥ कुर्याज्जरस्त्रिनाशनाथपानान्नमात्रात्यतरायथास्या-
 त् ॥१४७॥ अन्यः॥ पथ्यागुडामलकचूर्णमलंतथैवप्रत्येकशः
 पलमितंत्रिपलंचकिट्टम् ॥ लोहस्यमाक्षिकघृतैरनुवेत्तमद्यादाद्य-
 न्तमध्यमशनेषुयथाक्षमात्रम् ॥१४८॥ अन्नद्रवंचाशुजरत्नपि-
 त्तमन्त्रादिपित्तंपरिणामशूलम् ॥ संवत्सरोत्थंचनिहन्तिशुक्तंशु-
 डादिमंडूरमलंकपथ्यैः ॥१४९॥ इतिगुडादिमंडूरम् ॥ अथशू-
 लोपद्रव्यैः ॥ तृषामूर्च्छानाहभ्रमविरुचिकाश्याणिगुरुताज्वरोद्रे-
 कस्तद्वलहतिरुजोदिग्मिततप्ताः ॥ समारग्यान्ताघोरानिखिलशि-
 वशस्त्राभिधरुजांमहोत्पातांस्तेषामपिबहुचिकित्सात्रविदिता ॥
 १५०॥ अथोसाध्यादिलक्षणम् ॥ एकदोषइहसाध्यतेसदाह-
 न्दजश्चरवतुयाप्यउच्यते ॥ यस्त्रिदोषजनितोबहुवैद्यैश्चाप्यसा-
 ध्यमणितोबहुदोषैः ॥१५१॥ अथोस्यनिवृत्तिः ॥ उद्गारशुद्धि-
 श्रमलप्रवृत्तिःकोष्ठेषुवातस्यपरिश्रमोपि ॥ उपद्रवाणांचनिवृत्ति-
 पूर्वनिवृत्तिरस्याशक्तमिषमिरुक्ता ॥१५२॥ श्रीमदुरुर्विजयतेजनी-
 हयेनतातोनिजश्चरवैद्यधुरीणवर्यः ॥ यस्याज्जयाचयुगावेदवि-
 वस्तुकाशीनाथोचकारशिवशस्त्ररुजांचिकित्सा ॥१५३॥ ॥
 इतिश्रीगुरुचरणाब्जत्रज्वरीकचतुर्वेदिकाशीनाथकृतायांचिकि-
 त्साक्रमकल्पवृत्त्यांशूल्हाधिकारेत्रिविंशतितमस्तबकः ॥२३॥ ॥

नत्वागणेशाम्बशिवसनातंश्रीमद्भुरोःपादसरोजभृङ्गः॥श्रीकाशि-
नाथःप्रकरोतिसोदावर्त्तस्थकल्याणकरीचिकित्साम्॥१॥

अथतन्निदानम्॥ विण्मूत्रजृम्भाश्रुसमीरणानांतद्वक्ष्योद्गा-
स्वमीन्द्रिपेश्व॥ एकत्रर्षनिद्रोच्छ्वसनादिकानांधृत्यात्कदावर्त्तग-
दप्रवृत्तिः॥२॥ अथोस्यपूर्वस्वरूपम्॥ आध्मानंददयोपयो-

धनशिरःपीडाप्रतिश्यायकाः शूलःकाशगलग्रहोश्चसनकंहि-
क्वाचपूर्वसदा॥ यत्रैतेप्रभवन्तिरोगनिचयायस्मिन्म विव्यंत्य-
पिसोदावर्त्तगदस्यपूर्वमुदितंरूपंमिषग्भिःसदा॥३॥ अथो-

स्यस्वरूपम्॥ यदावर्त्तऊर्ध्वसमीरस्यगच्छेत्तउदावर्त्तरोगःप्र-
भुस्तत्रवायुः॥४॥ अथोपशयः॥ गोधूमसुन्नयणीनांपथ्यं
वातापहंचयत्॥उदावर्तेप्रयोक्तव्यमायुर्वेदविशारदैः॥५॥

अथास्यप्रतीकारः॥ चूर्णशिवापीलुनिकात्रिद्विस्संयाच-
शूकंसघृतेनपीतम्॥निहंत्युदावर्त्तगदंयवेनश्चस्त्रीकृतंप-
थ्यभुजोनरस्य॥६॥ अन्यः॥ द्विगुवचागदसर्जिषिष्ठानां-

भागयुगोत्तममाशुचपिष्टम्॥ चूर्णमिदंवरमद्वानिपीतमूर्द्धगवा-
युविवर्त्तहरंस्यात्॥७॥ अन्यः॥ श्यामादन्तीसत्यत्ताशंखि-

नीनांहेमक्षीरितिल्वकंपिल्लुकानाम्॥श्वेताश्याभाराजवृक्षद्र-
वंतीयक्षैश्चैषांहृद्यतेलेर्गणोयम्॥८॥ काथैःकल्कैःमोसनीरै-

रनेकैर्योगैरन्यैःसेवितश्चेत्तदाशु॥ आनाहोदा वर्त्तगुल्मोद-
राद्यानश्यन्त्येवंयेविषोत्थाश्चरोगाः॥ अन्यः॥ सिद्धार्थयक्षा-

क्षिफलत्वचस्तुभूत्रैर्गवांपेथ्यविषाच्यलिसाः॥निहंत्युदावर्त्तगदं-
यवेनचाद्याश्चयूषेणकणांघ्रिभुक्तम्॥९॥ अन्यः॥ स्वडपलेन

युतामुपकुल्यां कर्षमितां भिद्यतापितयैद ॥ ग्रामशानस्य च माक्षिकसु-
 कामोतुपदेनमितापिचमुक्ता ॥ ११ ॥ गाठपुरीषयुतेपिचविनस्लेषज-
 वाद्युविवर्तजरोगे ॥ चूर्णमिदंतुमराचविसंजंस्वातुयुतंवरभूपनिषेव्य-
 म् ॥ १२ ॥ अन्यः ॥ व्योषभागधिजटाभिद्यताभिर्वह्निनापिसमभागसु-
 ताभिः ॥ अष्टभागमितशक्त्रगुडेनभक्ष्यमष्टगुडचूर्णमथोत्र ॥ १३ ॥
 इतिगुडाष्टकंचूर्णम् ॥ शक्त्रमूलकसुतंरवलुबध्वाजातमूलवरपंचक-
 मार्द्रम् ॥ अफ्फाच्यधृतमाशक्तनथावारयतस्थतुफलेनचपेयम् ॥ १४ ॥
 इतिमूलकादिधृतम् उदावर्तगदंयथा मूलकादिधृतन्तथा ॥ निराकृतु-
 मर्लसदासेव्यतामऽनबोयदा ॥ १५ ॥ अन्यः ॥ सयर्णिकादिदिग्जटापु-
 नर्नवाकरंजकैस्सहिंशुभिः पृथक्पृथक्पलद्वयैश्शरतैर्जनैः ॥ धृतंचप्र-
 स्थमाशक्तवैद्यपाचितंनरस्सदा पिबेच्चबद्धवानतःप्रमुच्यतेभृशान्त-
 दा ॥ १६ ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रतापदपाननिरोधजः ॥ पिण्मूत्रयो-
 र्वापिसमीरणस्यसंगस्तथाध्मानशिरोरुजश्च ॥ स्युर्जाठरान्येबह-
 वस्तुरोगाद्यपानवायोःप्रतिरोधनाच्च ॥ १७ ॥ अधोवायोरुद्धेप्रभव-
 नितथोर्द्वैर्गतिरिहसदायानावर्तःपिबपिबतदास्नेहममकृत् ॥ ससि-
 न्धूत्वांहिगुंमधुधृतंयुतंवर्तितमंगुदेदद्याःपक्वामपहरतिवानंसह-
 या ॥ १८ ॥ अन्यः ॥ स्वेचदनमत्रविशेषविदापिबस्तिमथोप्यनुलो-
 मनमाशक्त ॥ येनभवेत्तबलुतत्तुविधेयंवैद्यवरेणचिकित्सितमुग्रम् ॥
 १९ ॥ अथविट्तिरोधजः ॥ आटोपश्शूलयुक्तःप्रभवतिवदनाह-
 पुरीषानिरेतिसंगंवायोःपुरीषस्यचप्रवतितथापायुप्राकर्त्तिकाच ॥ ऊर्ध्व-
 गच्छत्यधोनोनिरवधिगतिकोथत्रवातद्विवर्तोवेगेरुद्धेमलस्यप्रगदि-
 तअथवैविणिरोधप्रघृतः ॥ २० ॥ अथास्थप्रतीकारः ॥ चर्त्ययं

गावगाहैरथचबहुविधैर्भेदनेर्वामलस्यमारैश्यामागदानांजवमसि
 तमपैःसर्षपैरुप्रयाच॥ वर्निःकार्यापिशेषाद्बुजमधुयुतेर्लेप्यपा
 यौप्रदेयाशीघ्रवर्त्येषाकंप्रजतिमलमधोचाफलाद्यास्मरस्य॥२१॥
 ॥ इतिफल्गवर्तिः॥ अथमूत्रनिरोधजः॥ शूलंभवेच्चेहनयोश्च
 बस्तौमूत्रेतिहृच्छं चशिरोरुजश्च॥ संप्रक्षणानाहविनामसुक्तामू
 त्रस्यवेगेऽभिहतेभवन्ति॥२२॥ अस्यप्रतीकारः॥ मूत्रायरोधाज्ज
 नितेविशेषाद्वाचांघ्रिबेहुधनलैर्मनुष्यः॥ दुस्पर्शजातंस्वरसंपिबेद्वा
 तथाकषायंककुभस्यतत्रा॥२३॥ त्रयोयोगाः॥ अन्यः॥ एवार्सूची
 जंलवणीकृतेननीरेणवाप्युक्षरसंसिताभिः॥ द्राक्षारसंवासितया-
 समेतंपिबेच्चयच्चाश्मरिमूत्रकृच्छ्रे॥२४॥ अनेकयोगाः॥ अथजृं
 भानिरोधजः॥ मन्यागलस्तंभशिरोरुजस्युर्वातात्मकान्मेबहवस्तु
 रोगाः॥ तथाक्षिनसा श्रुतिवक्त्रकेषुजृंभाभिघातप्रभवेनराणां॥२५॥
 ॥ प्रतीकारः॥ स्नेहंस्वेदंयोजयेन्नत्रविहायबहावातव्याधिसंहारयो-
 गान्॥ पायोयद्वासिंधुंतेलांस्तगेहधूमंदद्याक्षुण्णमूलद्रवैश्च॥२६॥
 अन्यः॥ क्षुस्विन्नगुदेनिर्गुंडिजयत्रंक्षणमेतंवावर्तिसमानम्॥ दे-
 यमधस्ताद्वातविवर्तकर्षतिचैवंनोबहुवित्रम्॥२७॥ अथाश्रुनिरो
 धजः॥ हर्षविषादजनेत्रजवारिप्राप्तमसुंचतियस्तुनरोहि॥ तस्यशि
 रोरुगुताक्षिरुजस्युःपीनसमाह्रनेत्रजत्वानि॥२८॥ प्रतीकारः
 अश्रुनिरोधेऽश्रुजत्वानिचिह्नं चेत्स्वापमसौवायसरुवेनविदध्यात्॥
 याश्चकथास्फुरदरावतुयस्यताःकथनीयाःकृतिगाश्चविशेषा
 त्॥२९॥ प्र० धिकृदुसैन्यवसर्षपमन्त्रैस्सदनधूमगुडैर्मधुनाथ-
 चा॥ गदसुनैरचितांगुलिवर्तिकाजयतिपापुगताजवरासयान्॥३०॥

दृष्टफलेयं वर्तिर्यदिगुदगाहि ॥ उदरान्नुत्मानाहान्जयति न दाहि ॥
 ३१ ॥ इति भ्रिकटुवर्तिः ॥ अथ छिकानिरोधजः ॥ मन्थास्तंभशि
 रोर्निशूलप्रसुरवाशीर्षार्द्धभेदादितौ स्युः स्यातां च तथैव यत्र कृशि
 मासर्वेन्द्रियाणां पृथक् ॥ छिकावेगविधारणादपितदाप्रायः क्षुतं
 कारयेन्नश्येन्तीव्रतैरेव सूक्ष्महृग्निर्वास्नेहनं संचरेत् ॥ ३२ ॥ प्रती
 कारः ॥ हिं गूघ्रगन्धागदजन्तुशत्रुस्तवर्चिकानां द्विगुणोन्मिहं चा
 म् ॥ चूर्णं स्तम्भेन जलेन पीतं गुल्मोदरानाहगदान्निहन्ति ॥ ३३ ॥
 ॥ अथैषानिरोधजः ॥ पूर्णत्वमास्यगलयोश्च तथा तितोदः कूज
 न्तसदा गतिप्रवृत्तिरथोपियत्र ॥ उद्गारवेगबहुधारणतो नृणां स्यु
 र्वतिप्रभूतबहुरोगगणाः प्रकामम् ॥ ३४ ॥ प्रतीकारः ॥ उर्ध्वगवा
 युनिरोधे स्नेहयुतेन ॥ धूपनमत्रप्रशस्तं योगतमेन ॥ ३५ ॥ अथ वा
 तिनिरोधजः ॥ कंडुकोट्ठाव्यंगवीसर्पकुष्ठाः शोथः पांडुर्वेपथुर्येज्व
 राद्याः ॥ वान्तोरुद्धेस्संभवन्ति प्रकामं वान्तं कुयति त्रैवैरेचनं च ॥ ३६
 ॥ प्रतीकारः ॥ यथः पयोभिश्च चतुर्गुणैश्च त्वावारिनाशं कथितं
 विशेषात् ॥ वान्तप्ररोधाज्जनितांश्च रोगानाकंठपीतं च मितं निहन्
 न्यात् ॥ ३७ ॥ प्रतीकारः ॥ वान्तिनिरोधजरो गेलंघनमेहि ॥ कु
 र्यात्तिदिपरीतं तच्च विधेहि ॥ ३८ ॥ अथ शक्रनिरोधजः ॥ ॥
 गुदे सुष्कयोश्चापि मूत्राशयेथ रुजश्शोथश्चक्राश्मरीतश्च व्राणि
 ॥ मयेन्मूत्ररोधेपि वीर्यस्य वेगे हते शक्रजोर्ध्वमयन्तौ भवन्ति ॥ ३९
 ॥ प्रतीकारः ॥ द्विजराजसुरवीद्विपकुंभयुगस्तनयुगमयुतो हरि
 मध्यकटी ॥ रमितावनिता हरति प्रसभं बहुधोर्द्विगवीर्यं विवर्त्त
 गतिम् ॥ ४० ॥ अन्यः ॥ अभ्यंगमैथुनमधूनि पथो निरुहास्ते

हावगाहचरणाद्युपशालिषध्याः॥ सेव्याश्वशकजपिचर्तगतावधो
 र्द्वैप्रायोभिवाग्निमदिसाबहुयोगसयाः॥४१॥ अथरूक्षाधिघान
 जः॥ भवेदंगमर्वाऽरुचिर्वाततन्द्राभ्रमःरूक्षिघानप्रभूततथैव॥
 उदावर्त्तगेतुसस्निग्धमुष्णलघूरुच्यभोज्यसपुष्पसगन्धिः॥४२॥
 अथतृषानिरोधजः॥ भवेत्कठदेशासुरवेत्तापिशोषश्रुतेश्चावरो-
 धव्यथाचेद्वदश्च॥ तदातृदिघानप्रभूतेऽतिशीतोविधिश्चन्द्रयुक्ता-
 निवारीणिसेवेत्॥४३॥ अथश्वासनिरोधजः॥ भवेच्छांतदे-
 हस्यचश्वासरोधेमहामोहहृद्रोगगुल्मानिनात्मन्॥ विशेषेणविश्रा-
 ममस्मैहितापपलोत्थैरसैस्तन्दुलान्याशुसेवेत्॥४४॥ अथनिद्रा
 विघातजः॥ भवेज्जृम्भणन्वांगमर्दोसितन्द्राशिरोनेत्रजाड्यचनिद्रा-
 विघाते॥ उदावर्त्तरोगेतुपय्यंकनिद्रासितादुग्धपानानिसेव्याश्रया-
 ध्याः॥४५॥ अथरूक्षाशानादिजः॥ यदाकोष्ठवायुश्चरूक्षैःक-
 षायैःकटुस्वादुयुक्तैश्चतिकैरनेकैः॥ प्रभुक्तैःप्रकोपंसमागम्यकु-
 र्यादुदावर्त्तरोगंभवेद्वातदाशु॥४६॥ पुरीषस्यवायोश्चमूत्रस्यत-
 द्भक्तफस्याश्रुणामेदसःश्रोतसांच॥ उदावर्त्तनंसंप्रकुर्षाद्दिशेषादु-
 दावर्त्तयेद्दामलंमूत्रमुच्चैस्सत्त्वद्विस्तिशलेनरह्नासयुक्तः॥४७॥
 तथावारतिमूर्त्रविट्वायुवेगानकृच्छ्रेणयायात्तथाश्वासकासैः
 ॥प्रतिश्यापदाहःश्रुतेर्विभ्रमेर्वाशिरोरोगहिकामनोविभ्रमैर्वा॥
 वसीवातकोपप्रभूतैरनेकैश्चवातप्रकोपोत्थरोगैस्तथाचात्रनित्यं
 शुद्धेक्षेयणीयाःफलाद्याश्चयावर्त्तयःपूर्वमुक्तास्तथैव॥४८॥ ना-
 राचक्षूर्णचगुडाष्टकंवारूक्षान्नसंजातगदापहारि॥ तथाचसुस्नि-
 ग्धस्तपश्चभोज्यमिष्टानुपदस्यतदेवभोज्यम्॥४९॥ अधाना

हः॥ सकृदामचितंक्रमेणभूयोयदिबद्धविगुणानितेनवैद्यः॥
 प्रवदन्ति यथास्वमेनमानाहगदंतस्यप्रवर्त्तनंभवेत्॥५३॥ ॥
 अस्यप्रतीकारः॥ विवृच्छिवास्याप्रयुताःस्तुहीनांपयोभिरा
 मर्धवटीकृतास्तु॥ गोमूत्रपीताःखलुताश्चपैद्योत्थानाहनाशाय-
 निषक्प्रदिष्टाः॥५३॥ अन्यः॥ मदनमागधिकागदसर्षपैरपिच
 गौरतैरेश्वयवाग्रजैः॥ गुडयुतैरचितायुगवर्तिकागुदगताहरतिप्र
 सभंमलम्॥५४॥ अथामजानाहः॥ आनाहेचामजातेप्रभ
 वतितृष्णाशूलभामाशयेच हृज्जृम्भंचानित्यंप्रभवतिगुस्ताच
 प्यथोद्गारहातः॥ फलैःसंसर्गसिद्धैःक्रमतअथतथापाचनीयैर्वि
 शेषाद्योगैरन्यैर्विषूचीगदहरणपरैरेचनैश्चापिजेयः॥५५॥ अ
 थसकृत्संचयजानाहः॥ कटौपुष्टेयूत्रेशकृतिचयदास्तंभअथच
 भवेन्मूर्च्छाश्वासावपिचशक्तोवाज्जिरसकृत्॥ भवन्त्येतेयक्षाश
 चगत रुचिभ्रातसगदस्यथोचिन्हंकृष्णाहरतिशिवयासद्गुडयुता॥
 ५६॥ अथोस्योपद्रवाः॥ शूलाध्मानशिरोरुजोगलग्रहश्वास
 श्वासासस्तथातन्द्रामूर्च्छनमाश्रवैद्यभणितारहद्रोगकाद्यास्त्वमी॥
 घोरोपद्रवसंघभूतगादिताःप्रायःप्रतिश्यायकंयस्त्वैतैरखिलैश्च
 कैश्चरहितःसाध्यस्तदासोगदः॥५७॥ अथासाध्यलक्षणम्॥
 ॥ तृष्णादितंक्षीणतरंचशूलैरूपद्रुतक्लिष्टमलंसुपैद्यः॥ शकृद्
 मन्नंमतिमान्विशेषादूरंत्यजेत्संथमनींप्रगन्तुम्॥५८॥ अथनि
 वृत्तिः॥ आध्मानशूलापगमःप्रवृत्तिरपानवायोश्चस्रवस्यसस्य
 कृ॥ गतिस्तदापैद्यन्पावदन्तिप्रायोत्संदावर्त्तनिवृत्तिविन्हम्॥
 ५९॥ श्रीवैद्यभूमीन्द्रगुरुर्दिमात्रासौयंजयत्याश्रममप्रवृत्तिः॥ येनो

यदिष्ठागममर्मावेष्टोदावर्त्तरोगस्यचिकित्सितेः भूत् ॥६०॥ ॥ इति
 श्रीमद्गुरुचरणान्नचञ्चरीकचतुर्वेदिकाशीनाथकृताष्टाचिकित्साक्र
 मकल्पवत्यांससदशविधोदावर्त्तप्रतीकारकथनं नाम चतुर्विंश स्त
 यकः ॥ २४ ॥ नत्वा श्रीनिजतातं गुल्मगदस्य ॥ कुर्वेद्विशदचिकि-
 त्सांधोरतरस्या ॥ १॥ अथास्यनिदानं ॥ दुष्टास्तुवातादय एवमित्यं
 मिथ्याशानाहारविहारतोपि ॥ कुर्वन्तिकोष्ठान्तर्ग्रथितुल्यस्थानेचलं
 पञ्चसुगुल्मरोगम् ॥ २॥ हृन्नाभिपार्श्वद्वयवस्तयस्तुस्थानानिगुल्म
 स्यचवैद्यभूयैः ॥ पंचैवचोक्तानिचतस्यपूर्वरूपंतथोदाह्रियतेमया-
 त्र ॥ ३॥ बहून्नासिद्वन्धनर्षासहस्रैरथोत्रस्यसंकुजनैश्चाथपक्तेः ॥
 अशक्तिस्तथायेपआध्मानमुच्चैर्भविष्यत्यमीगुल्मरोगेभवन्ति ॥ ४॥
 ॥ अथोपशयः ॥ ॥ हिदलंचपिपृज्जयेदलंशयनंचापिदिवचमैक
 नम् ॥ मदिरामतिपिच्छिलंदधिघृतदुग्धेचतथाचपिच्छिलैः ॥ ५॥
 मधुरदुग्धघृतानिदधीनिचाप्यशितुमत्रचलोहितशालयः ॥ अथच
 षष्ठिकंतदुलमेववापरमहावरधान्यजतंदुलम् ॥ ६॥ समुचितानु
 शिनाशशतपुष्टिकान्यदपियत्रजशाकमलंभजेत् ॥ अपिबलोद्वव
 तैलमलंपिबेदविरतंविरतंपरिमर्दयेत् ॥ ७॥ घृन्ताकचास्तूकसुत
 न्तुलीयशाकानिसुद्गादकिपूषकानि ॥ स्वल्पंघृतंमोज्यमलंतथा-
 पिचिकित्सितं गुल्मगदस्यवक्ष्ये ॥ ८॥ प्रतीकारः ॥ घंगंपलैकंच
 पलैकसूतंभस्मीकृतंताम्रमथोबलिश्च ॥ प्रत्येकमेतच्चपलप्रमा
 णमर्कस्यदुग्धेनदिनविमर्द्य ॥ ९॥ तद्गोलकीकृत्यपुटेकपाकादंगो
 श्वरोवल्लमितोघृतेन ॥ गुल्मोदरपीहगदान्निहन्तिपीतोगवांमूत्रपु
 त्रर्नवाग्निः ॥ १०॥ सितवर्षाभवमूलंघेनुजलेन ॥ निकरजोनिशा

याः पूर्वजलेन ॥ ११ ॥ वंशेश्वरानुपाचंयुक्तमनेन गुल्मगदातुरदेहेसे
ममनेन ॥ १२ ॥ इति वंशेश्वरेनुपानद्वयम् ॥ अथ शंखद्रावः ॥
क्षारत्रयं पञ्चपटूनि कुट्टनीरं बसायैतलवणास्तरस्य ॥ फेणस्तथा ब्र
ह्मगरं समुद्रपटुं तथा क्षारमथो शिरवीनाम् ॥ १३ ॥ क्षारं च वज्जी-
प्रभवं च मुष्कयदुःपलाशार्कभवं च तद्वत् ॥ सौराष्ट्रिकायापि समं स
मस्तं गभीर्भिनाभाव्य विशोष्य सर्वम् ॥ १४ ॥ तत्काचलिसे धटितेय
पात्रेन लोयुते वारुणियत्रमध्ये ॥ निधाय समुच्चट्टाग्नियोगाद्दर
द्रवारव्यं च रसायनं हि ॥ १५ ॥ जिह्वाग्रे हविषा विलोड्य मतिमान्बलं
च दद्यादलम् दन्तस्पर्शविषजितं शक्नोति नेलो हाशमशंखादिकान् ॥
सर्वान्द्रावग्रतेथ गुल्मप्रमुखान्गोश्वप्लीहोदरान्त्यशो जीर्णविषू
चिकादिशमनं चाघ्राणतश्शूलहृत् ॥ १६ ॥ कुष्ठानि चाष्टादश वा घृ
शूलान्प्लीहान्जीर्णां च हृणीन्तथैव ॥ गुल्माशरीरोगान्खिलांश्च शं
खद्रावं निदन्त्या दलहृद्गदांश्च ॥ १७ ॥ इति शंखद्रावम् ॥ अथ त्रि
लवणाद्यं चूर्णम् ॥ त्रिलवणात्रिकटुकत्रिफलावचायवनिकुम्भध-
नामिसिचित्रकैः ॥ रुचकपुष्करदाडिमतिन्तिडीदहनजातिजवाग्र
जतंकणैः ॥ १८ ॥ गजकणारवरशाकं यनिकात्रिदशदारुविडंगय
नाम्बलकैः ॥ मगधजांघ्रिवरीहपुषाविषाजरणसर्ज्जिशदीविषुक्
समेः ॥ १९ ॥ अपिगवाक्षिजटावरदीप्यकैरपि सर्वतमच्छागलगन्धि
भिः ॥ इह सुतुवुरहिङ्गुकपाठिकाभुजगभुग्भिरलंघरिचूर्णितम् ॥ २०
॥ असक्तुदाद्रेरसैरपि लुण्ठनैः पुतमिदं परिभाव्य विशोष्य च ॥ अशि
शिरणजलेन च मस्तुनां मादिरयाजरयापि बिबेदलम् ॥ २१ ॥ काला
मसाचोष्णपयोभिरेन कौलत्थयूषेण च दाडिमानाम् ॥ नीरेण से

वेदथवाघृतंचसंपाचितञ्जेभिरलंतथास्यात् ॥ २२ ॥ यंकुस्तीह
 गुत्थाश्रितशूलमुच्चैस्तथागुल्मविषंभदुर्नामकच्छान् ॥ तथाजा
 ठरांच्छासकासान्निहन्तिप्रभुक्तंसमस्तंचजीर्णीकरोति ॥ २३ ॥
 अरुचिद्यतिदीपयेदलंजठराग्निं दृषतोपिपाचनम् ॥ कुरुतेपल-
 स्थकाकथात्रिकदूनांचरजोनिषेवणात् ॥ २४ ॥ इतित्रिलवणादि
 चूर्णम् ॥ वचाशिवाहिंगुजवायजानांयवानिकासैन्धवसंयुता
 नाम् ॥ सेवेतसाम्लंपरितप्ततोयैर्भिन्नतिगुल्मानपिचूर्णमेतत् ॥
 २५ ॥ सप्तदिनानिनिषीतंतप्तजलेन ॥ गुल्मगदानुपहरतेमद्यमदेन
 ॥ २६ ॥ इतिवचादिचूर्णम् ॥ दृष्टुस्तुहीक्षीरधनापलांशैः पलेककं
 पिल्लपलार्द्धसिन्धुं ॥ चतुःपलंगोघृतमप्ससिद्धंपलार्द्धमात्रंरवदु
 बिन्दुसजम् ॥ २७ ॥ विस्मंसनंगुल्मगदोपहारिनिषेवि तंसोष्णाशु
 णंचपानम् ॥ तस्यानुपीतातुघृतस्यथावद्विन्दून्विरिच्येन्नचत
 त्रचित्रम् ॥ २८ ॥ इतिविंदुघृतम् ॥ युग्मं ॥ रसभागमेकंतथा
 गन्धकस्यद्विभागंतुसिंधोस्तथाठंकणस्य ॥ चतुर्भागतुल्यंचरा
 ठस्यपंचकुमास्यभागाच्चित्तशंखमत्र ॥ २९ ॥ तथासर्वतुल्यंचमा
 रीचचूर्णंसमस्तंचतद्वह्निजोतैः कषायैः ॥ त्रिधाभावयेद्यक्षरा
 जाक्षिनीरैरथाद्वैत्यनीरैस्त्रिधासंविभाव्य ॥ ३० ॥ प्रभुक्तचशा
 पार्द्धमानंविशेषान्निहन्त्याशुपंचैवगुल्मानशंकम् ॥ क्षयश्वा
 स्ररोगांश्चमन्दाभिमुच्चैरयंगुल्मशत्रुः प्रसिद्धस्तुलोके ॥ ३१ ॥
 इतिगुल्मांतकः ॥ त्रिवृतायाश्चपलंत्रिकर्षहिंगुपलमेकलव
 णव्रजस्यचायः ॥ आयजक्षारपलंपलद्वयंचशठिकापुष्करमूल
 चित्रकाणाम् ॥ ३२ ॥ जगदम्ठादिकवेतसेनथाद्विपलेसर्वमिदं

चदन्तिनीभिः॥ गिरिकर्णिमरिचैश्चभागधीभिरुचकालानलदी-
 प्यदीप्यकाभिः॥ ३३॥ अपिकर्षद्वयसमिताभिराभिर्द्विपलेचा-
 पिदिङ्गदाडिमेत्र॥ द्विपलचापिहरीतकीममस्तंसममेकत्रचमा-
 तुलुङ्गनीरैः॥ ३४॥ परिभाज्यवटीश्चक्कारयेद्वैगुटिकैकाद्वितयंत
 येवभुक्ता॥ त्रितयंवाप्यथगुल्मभेदनंद्दिसुनिकांकाधनवर्णिता
 श्ववेद्यः॥ ३५॥ कफगुल्महरागवांजलैःपयसापिनजगुल्महारि-
 णी॥ कफवातभवंचमद्यकैस्त्रिकलामूत्रयुतात्रिभिर्युतम्॥ ३६
 ॥ हरतेरुधिरोद्भवंचैवेयुवतीनांकरभीरुदुग्धकैः॥ गुदरोगहरा
 श्वसेविताग्रहणीलृत्कमिरोगनाशिकाः॥ ३७॥ इतिकांकाय
 नवटी॥ विडाभिसौवर्चलसिंधुचुक्रैरम्लादिकैर्वैतसबीजपूरैः
 ॥ रसेश्चतुर्भागमितैश्चतद्दुतं चतुर्भागदधिप्रयुक्तम्॥ ३८॥
 सदाडिमहिङ्गुकिट्टिचयैश्चसजीरकंदाधिकसिद्धहव्यम्॥ लृत्सी
 हगुल्मानपिहन्तिसद्योभुक्तं प्रभुक्तंजरयत्यवश्यम्॥ ३९॥ इ-
 तियुग्मेनदाधिकघृतम्॥ वचायवक्षारधनाजसोदाहिंश्वभिष-
 ध्याविडुसैन्धवानाम्॥ अजाजिकापुष्करमूलतित्तिडीकाजगन्धा
 ह्युष्णाशरीनाम्॥ ४०॥ पाठाकणासूलसुवर्चिकानांसौवर्चल-
 स्यापिकदुत्रयाणाम्॥ अम्लादिकस्यापिचवेतसस्यचूर्णं हिजंबी
 ररसेनसार्द्धम्॥ ४१॥ पुनःपुनर्मद्यंतथाक्षमात्रावस्त्रे विधाया
 स्यचताश्चभुक्ताः॥ प्रातश्चगुल्मानपिपांडुकासांश्चूसांश्चतूणी
 प्रतितूणिकादीन्॥ ४२॥ पार्श्वस्यवस्तेरपिशूलमाशुद्ध्याध्वान
 मेवंरवलुमूत्रकृच्छ्रम्॥ आनाह्वयायुप्रभवांश्चरोगान्ग्रीहामयां
 आपिनिराकरोति॥ ४३॥ इतिवचायागुटिका॥ अथसप्तासि-

स्तत्रादौ वातजः॥ रूक्षान्नचातिपानं विषममपितथाभोजनं
 वेगरोधश्शोकश्चेष्टाप्रहारो विलयमथ भवेच्चैत्रलस्य प्रकाम
 यः॥ हेतुर्गुल्मस्य नित्यं प्रभवति बहुधा चापि निद्राधिनाशो वातो-
 त्यस्यात्र वैद्यैर्निर्गदित अलं तद्विशेषं च वक्ष्ये ॥ ४४ ॥ यत्स्थानं
 तद्विकल्पाद्भुजं अपितदा वायुविट्संगशोषो वक्त्रस्याप्यत्र तद्
 ह्रलवदनयोः श्यावतावारुणत्वम् ॥ हृत्कुक्षौ पार्श्वयोर्वाशिर-
 म्बिचरुजश्चाशयोऽस्मभवन्नियोजीर्णैश्चापि कुप्यत्यथ च बहुधा भो-
 जने शान्तिमेति ॥ ४५ ॥ तद्च्छीतज्वरत्वं प्रभवति नितरां वातगुल्मे
 नराणां रूक्षान्तिक्तं कषायं कटुञ्च बहुधानोपसेवेन्न तत्र ॥ लोका-
 ग्रीवौष्णादुर्ध्वैस्तिलगुडसहितैः पाययेद्वातगुल्मे गुल्मोदावर्त्त-
 रोगानथ भगभवं शूलमुच्चैर्निह्न्यात् ॥ ४६ ॥ पलाहकं पलद्वयं
 पलं पलं चतुःपलं सविश्वमत्र चित्रकं तिलं गुडं पयस्मृतम् ॥ स-
 वातगुल्मनाशनं तु योनिशूलहारकम् ॥ ४७ ॥ अन्यः स्यर्जि-
 कागदसमं च केतकी क्षारमत्र तिलतैलसंयुतम् ॥ वातगुल्मशम-
 नाय पाययेद्द्वैद्यभूपति समाजया ध्रुवम् ॥ ४८ ॥ अथ पित्तगु-
 ल्मः ॥ कटुदन्तशठा मितीक्ष्णरूक्षैर्मधुभिर्दाहकरैश्च क्रोधमा-
 र्गैः ॥ अथ चामविघाततोयदुष्टरुधिरैः पित्तजगुल्मसंभवो ब्र ॥
 ॥ ४९ ॥ ज्वरस्वेदस्तृष्णा सदनमपिरागो र्विलतनो भवेच्चूलं जी-
 र्यत्यपि समशिते स्वेद अपि च ॥ व्रणस्पर्शं यद्बल्य भवति महा-
 रुक्चदवशुस्तदा गुल्मोपैते त्रिफलजजलैश्चापि दहतः ॥ ५० ॥
 सूचूर्णकं पिष्टं समशितमलं माक्षिकयुतं विरेकायाथो वामधुक-
 शिशिरेगोस्तनिकया ॥ ययोमि श्रं पीतमधुकमथ वातन्दुलज-

लैर्मधूक्तपित्तोत्थंहरतिनिशुतं गुल्मनिचपम् ॥ ५१ ॥ अथकफगु-
 ल्मः ॥ गुरुस्निग्धंशीतं दिवसशयनस्थैर्यमथवाभवेत्पूर्णसर्व-
 कफकरमलंयच्चनितराम् ॥ कफोद्धूतेहेतुस्तनुसदनहृत्सासकस-
 नैर्गुरुत्वंस्निग्धत्वंज्वरशिशिरताचान्निविरुचिः ॥ ५२ ॥ प्रतीकारः
 तिलैरंडसिद्धार्थकोमाजबीजैःप्रलिप्याथगुल्मोपरिष्ठाद्विशेषात् ॥
 स्फुरवोष्णैश्चसंस्वेदयेत्स्रोहपात्रैर्भिषक्श्लेष्मगुल्मप्रणाशायनिस्त्र-
 म् ॥ ५३ ॥ प्रतीकारः ॥ जलपंचमूलीशृतंयाययेद्वापुराणंचमाधौ
 कमेवम् ॥ यवांनींसतक्रांशुडेनान्वितावाभजेद्वातवर्तोत्तुलोमायय-
 द्यत् ॥ ५४ ॥ अन्यः ॥ भस्मातकानांदिपलंचपंचमूलीपलैकंचवि-
 दारिगन्धैः ॥ नीरादकेपाच्यचपादशेषेकणावचानागरकंविडंगम्
 ॥ ५५ ॥ यवाप्रजसैन्धवचित्रास्माबाल्मीककर्चूरविडांस्तथैव ॥ क-
 र्षोन्मितान्येव्यपृथक्पृथक्चदुग्धैकप्रस्थेनघृतस्यप्रस्थम् ॥ ५६ ॥
 संपाचयेद्द्वैमधुकेनसार्धंश्लेष्मोद्धवंशुल्मरुजंचपांडुम् ॥ प्लीहामयं
 श्वासरुजनन्थैवपीतंनिहन्याहृहणीविकारम् ॥ ५७ ॥ इतिभस्मा-
 तकाद्यंघृतम् ॥ अथवातपित्तजः ॥ जीर्ण्यत्यन्नेशस्रग्वाशुजी-
 र्णेचेच्चांचल्यंचापिपीडाविशेषात् ॥ मुक्तेदाहोचान्यथाशैत्यमन्न-
 गुल्मेप्रायोवातपित्तप्रभूते ॥ ५८ ॥ प्रतीकारः ॥ दाक्षायवस्त्र-
 शिलाजतूनांभागेनतुल्येनतथाशिवायाः ॥ चूर्णेचपञ्चांघ्रिज-
 लैर्निपीतंगुल्मंनिहन्त्याशुचवातपेत्तम् ॥ ५९ ॥ अन्यः ॥ त्राय-
 साणप्रसूतिदशभागनीरसिद्धमिहपंचमभागम् ॥ वस्त्रपूतमथ-
 कार्षिककल्कैरोहिणीत्रिकदुधान्यघनानां ॥ ६० ॥ चंदनोत्पलवि-
 डंगकशानुत्रायसाणात्रिकलानलदानाम् ॥ गोस्तनस्थचविका

कटुकानां रक्तयास्तुकसया सञ्जुतानाम् ॥ ६१ ॥ धात्रिकाफलरसा
 क्षयलेनतद्वेदेषयसातु घृतं द्राक् ॥ साधितं समशितं खलु वातपि
 न गुल्मशमनाय च येयम् ॥ ६२ ॥ अथ वातकफजः ॥ मन्दं वि
 सर्पति यदा जठरे च मन्दपीडश्च गौरवयुतश्चिशिरश्च गुल्मः ॥
 हृत्तासकृच्चरवतु वातकफप्रभूतस्तम्योपचारमधुनात्र विचार्य
 वक्ष्ये ॥ ६३ ॥ प्रतीकारः ॥ दहनसिन्धुधनाहपुषाधरात्रिकटुक
 त्रिफलादशमूलकैः ॥ मगधतांघ्रिबिष्टद्विरलं तथा वरयवानिकया
 खलु दन्तिनी ॥ ६४ ॥ अपि च दाडिमचव्यसज्जातिकाः पलमिता
 श्वपलैश्च पलैः पुथक् ॥ पयसि वेदगुणे च श्रुतास्समं शृततमे च
 जले पदशेषिते ॥ ६५ ॥ घृतरुबूकजतैलपयांसि वै चरभिषक् परिषा
 च्यचमिभ्रकम् ॥ समधुवातकफोद्भवगुल्मिने परिदीततथैव च कुंशि
 ने ॥ ६६ ॥ योनिशूलकुशराणि नाशयेत्कुष्ठगुल्मगुदशूलकानलम् ॥ ६७ ॥
 ह्रोगमधमिभ्रकस्सदा स्नेह एष परिपीयते यदा ॥ ६८ ॥ अन्यः ॥ हिं
 गूरुगन्धाहपुषाभयानां पाठाजमोदाग्निधनाशरीनाम् ॥ द्विसारचय
 द्विपदुत्रयाणां कटुबजानामजगन्धिकायाः ॥ ६९ ॥ तिनीडिकादाडिम
 पौष्कराणामज्जाजिकास्तृादिकवेतसानाम् ॥ चूर्णं च मद्येन तथोष्ण
 नीरैस्स श्लेष्मवातप्रभवेतु गुल्मे ॥ ७० ॥ हृदस्तिपाश्वर्षप्रभवे पिशूलेषां
 युप्रभूतेपि च योनिशूले ॥ पांड्यायेष्टीहृगुदेरुचौ च हिंकागदे रवास
 गलग्रहेयं ॥ ७१ ॥ अशोबिकारे ग्रहणीगदे चाप्युरोविबन्धे विधिवत्
 देयम् ॥ वाबाजपूरद्वभा वितस्य यथेष्टभागेन च तस्य कटुः ॥ ७२ ॥
 ॥ हिंकासु देयाश्च भिषग्निरत्र हिंवादिचूर्णं च तथा वटीवा ॥ मुक्तादि
 मान्द्यप्रभवाननेकान् व्याधींश्च सद्यो हि निराकरोति ॥ ७३ ॥ अथ पि

चकफजः॥ ॥ ज्वरः सपीडोव्रणवच्चदाहे शैत्येयदावं
क्षणयोर्मवेताम् ॥ तथाशनेजीर्यति वातपित्तश्लेष्मोद्भवं
स्वेदप्रलं च गुल्मे ॥ ७३ ॥ प्रतीकारः ॥ विदारीश
वीक्षीरकाकोलिकाभिर्धनादं वदास्त्रयैरुषणैश्च ॥ स
मध्वाज्ययष्टी कषायं सचयं सासिन्धुं सरवंडं च मध्वान्वितं
तु ॥ ७४ ॥ सम्पित्तबलाशप्रभूतं च गुल्मं निहत्याशु पीतं
कृतं वैद्यधुर्यैः ॥ तथान्यन्नलादिप्रभूतं कषायं सपित्ते व
लाशान्नं गुल्मारोगे ॥ ७५ ॥ अन्यः ॥ नलवंजुलका
शकुशैश्च जटाशृतमंबुलधूतमकंबुयुतम् ॥ सजवाग्रज-
माशु च गुल्ममलं बहुपित्तबलाशभवं हरेत् ॥ ७६ ॥ उप
द्रवैर्यः सकुलैः समेतौ गुल्मस्त्रिदोषप्रभवाखिलैश्च ॥ दो
षैस्त्रिभिश्चाशु त्रिभीरुपायैः साध्यः समाप्यो भवतीत्य-
थातु ॥ ७७ ॥ प्रतीकारः ॥ पलाशवज्जीतिलनाल
चिंचाकेर्कायवस्वर्जिकटंकणानाम् ॥ क्षौरानथोर्कस्य-
चकन्यकायामांसेन गोहृन्मयुतं च चूर्णम् ॥ ७८ ॥ व्योषा
भयासिन्धुभवं विंशषादुडूलितं यस्तु गिलेन्मातुष्यः ॥ त्रि
जातं गुल्मं च शिवास्त्ररोगं मर्जीर्णमाश्वषकमेव हन्ति ॥
७९ ॥ ॥ इति क्षाराष्टकम् ॥ ॥ अथ वज्रक्षारः
॥ ॥ सामुद्रसैधवसकवर्चलटंकणानां स्वस्वर्जिकास
मजवाग्रजसंयुतानाम् ॥ चूर्णं सवज्जिरविदुग्धविभावि

भावितं प्राग्नेधार्कपत्रपरिलितविदग्धमंतः ॥ ८० ॥ क्षा
 रफलत्रयकटुत्रयवह्निजीरदीप्यासमसमसितस्वलुटंक
 युग्मम् ॥ गुल्मोदरेषु शिवशस्त्रगदेवजीर्णमंदाग्निराग्नि
 करेषु तथोर्ध्वधातैः ॥ ८१ ॥ वातोधिकेको जलैर्घृतेनपित्ते
 कफेवापि गवांचनीरैः ॥ सत्कांजिकेनापि च सन्निपातदो
 षे स्वयंभूगादितं विशेषतः ॥ ८२ ॥ प्लीहोदरक्षारमिदं च व
 ज्रशब्दादिकं सेव्यमलं मनुष्यैः ॥ यथानुपानं वरवैद्यभूप
 समाज्ञयानित्यं स्तूपथ्यमश्वम् ॥ ८३ ॥ ॥ अथार्तव
 जगुल्मः ॥ ॥ यदानवप्रसूतिका कुपथ्यपानशालि
 नीतयामगर्भमोक्षिणी भजे हतो विशेषतः ॥ पतिमनो
 गतं वृथातदार्तवंप्रगृह्य वैकरोति गर्भलक्षणं सदागतस्तु
 गुल्मकम् ॥ ८४ ॥ नदास्यदंते पिंडित एव पित्तसमलिंग
 मेतस्य शूलेन युक्तम् ॥ सगुल्मो भवेद्गौधिरोगासदिग्भिः
 परं संपरीक्ष्य प्रतीकार्य एव ॥ ८५ ॥ यथावा यथाजीर्ण
 ताचास्य साध्यस्तथा सौतथासंचिकित्स्यस्तु वैद्यैः ॥ त
 दाक्षारतोयैः सलारास्य हृदयं भिषक् पाययेन्नष्टदुग्धाक्
 तिञ्चेत् ॥ ८६ ॥ स्तने गर्भवत्या समानं प्रलक्ष्य विशेषेण
 फेनोद्गमं संपरीक्ष्य ॥ तिलव्योषभाङ्गी गुडकायनस्यै
 र्घृतैर्वैद्यभूपोपि भूपाज्ञयैव ॥ ८७ ॥ ददीत प्रकर्षणमू
 दश्च गर्भोपतत्याशु केशास्थिहीनोपि सद्यः ॥ तथानष्टपु

ष्वापि व्योषास्यपानाहं भेन्नष्टपुष्पं विशेषेणानंदत् ॥

८९ ॥ ॥ अथ गुल्मोपद्रवाः ॥ ॥ शिरोरुगुज्व-

रः पार्श्वपीडा च दाहस्तृषा शीततानिश्चलत्वं च कासः

॥ तथा गौरवाण्यत्र हृत्सा एते दशोपद्रवा गुल्मरोग-

स्य नित्यम् ॥ ९० ॥ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥

अतिद्वयपरीतमश्मत्युत्पन्नं बहु रुजमुन्नतशीघ्रदा-

हिती ब्रम् ॥ त्रिभवमथेतथैव गुल्मरोगं बलजठरानल-

हारिकं त्वसाध्यम् ॥ ९१ ॥ क्रमशः कृतवास्तु परिग्रह-

णं शिवशस्य युतं वमितर्षकरम् ॥ ज्वरवेपथुच्छर्दि विरे-

करुजं श्वसनश्च यथुप्रयुतं चरवरम् ॥ ९२ ॥ अपि कूर्मस-

मोन्नतमेव शिरापरिन्दुमलयदिगुल्मगदम् ॥ शयना-

भिपदेषु हृदिश्च यथुयदिगुल्मगदेन्न रुचेर्विकृतिः ॥ ९३

॥ यदि कार्शं मलंचतनौ भवति प्रसभं जठरस्य च ग्रंथिगत-

म् ॥ अतिमूढतमत्वमसौ ब्रजति ध्रुवमेव यमस्य निकेत-

मरुम् ॥ ९४ ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ अनुपल-

ब्धिरलं लघुता तथा क्रमत एव तु कोष्ठयद्वासता ॥ अधि-

कभोजनपानयथेच्छता विगतगुल्मगदस्य विशुद्धता

॥ ९५ ॥ श्रीमद्गुरोः पादसरोजभृङ्गश्रीकाशिनाथारव्य-

चिकित्सकेन ॥ श्रीतातवैद्याधिपवर्णितं यत्कृतं तु गुल्मस्य

चिकित्सितं तत् ॥ ९६ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणोज्ज्व-

चरीकचतुर्वेदिकाशिनाथकुंतायांचिकित्साक्रमकल्प
वल्यांगुल्मारोगचिकित्सापरागंधितस्तवकः श्वतुर्विंशः

॥२४॥ ॥ श्रीगोपालकृष्णोजयति ॥ ॥

॥ ॥ ॥ अथ नृद्रोगाधिकारः ॥ ॥

तातं निजं मातृयुगं गुरुं स्वनत्वा विलां क्त्वा पिचस्त्वं शुजा
दीन् ॥ कुर्वेच्चिकित्सातु त्वादामयस्य श्रीवैद्यभूपातुमः
तेन सम्यक् ॥१॥ ॥ तत्र तावत्तन्निदानम् ॥ ॥

अत्युष्णं च कपायमम्लकगुरुनिके भजेन्मानवं श्रितावे
गविधारणममहाघातानि भोज्यैरलम् ॥ तद्द्रोगः खलु
वैमनस्यजनिनः पुंसः समुज्जृम्भते पूर्वैरूपमथ स्वरू
पमपि वापथ्यं च तस्य ब्रुवे ॥२॥ ॥ अथ पूर्वरूपम्

॥ ॥ भवेत्कंठदाहस्तु भुक्तेन पाको भवेन्नैव सम्य
क् प्रसेकस्तथा च ॥ भवेज्जृम्भणं स्तंभं नृद्रोग एते भवि
ष्यत्यलं सर्व एते भवति ॥ ॥३॥ ॥ विगुणदोष

चया तद्दयंगनाः रसमलं परित्प्यन्तदित्यरा ॥ किमपि
बाधमहोयदिकुर्वते तद्दयरोगमसौ परिकीर्तितः ॥४॥
॥ ॥ अथोपशयः ॥ ॥ मधुरपाचकरोचकवा

तत्तन्मनसि चेद्भुतमं खलु यस्य यत् ॥ तद्दयरोगमलं परि
कीर्तितं बहु परीक्ष्य तथाभिषद्भ्रतम् ॥५॥ ॥ अ
थ प्रतीकारः ॥ ॥ घृतदुग्धगुडांबुवभिः कषात्क

कुम्भत्वक्परिचूर्णितं भजेत् ॥ हृदयस्य रुचित्वजीर्णके
 बहुधा लोहितपित्तनाशनम् ॥ ६॥ ॥ अन्यः ॥ ॥
 हरीतकीमागधिका वचानां रास्ना शठी नागरपुष्कराणा
 म् ॥ चूर्णे च हृद्दोगं ॥ हरं विशेषात्सेव्यं तथा वैद्यनृपा
 वदन्ति ॥ ७॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ चूर्णे च पुष्करजेटाप्रभवं
 मधूक्तं तद्वच्च वल्कलभवं ककुभस्य चूर्णम् ॥ हृच्छूल
 कासशमनाय च सेव्यमाशुश्वासघ्नमेतदुदितं वरयो
 गयुग्मम् ॥ ८॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ पुरेणदग्धं च कुरंगशृङ्गं
 पिष्ट्वं च गव्यं न घृतेन पीतम् ॥ हृत्पृष्ठशूलं विनिहन्ति स-
 द्याः श्रीवैद्यभूमौ पतयो वदन्ति ॥ ९॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ हिं
 गुग्माविडविश्वकुष्ठमगधा चूर्णे शिवाचित्रकैर्युक्तं चापि ज
 वाग्रजेन तु तथा सौर्वर्चलेनान्वितम् ॥ पीतं पुष्करमूल
 संयुतमलं नित्यं जवानां जलैर्हृद्दोगं शिवशस्त्रसंयुतं त
 मंसघोनिहन्ति ध्रुवम् ॥ १०॥ ॥ ॥ अथ घृतम् ॥ ॥
 भवलाहिबलार्जुनकल्कशृतं घृतमाशु च तत्कथितैश्च स
 मम् ॥ हृदयोत्थरुजं हरति प्रसभं किल संचरस्वोहितरोग
 हरम् ॥ ११॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ दशांघ्रिनीरं लवणीकृतं च क्षा
 रेण युक्तं तु पिबेन्ननुष्यः ॥ स्वासंचकासंच हृद्दोगदंच गु
 ल्मानि हंत्या शतं चित्रमव ॥ १२॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ गोधू-
 मपार्थतरुचूर्णमलं गुडाज्यतैलैर्विपक्वमशितं च गवांपयो

भिः॥ सद्योनिहन्ति तत्कठरुजं यवेन पुंसः प्रभातसम-
येपि भिषग्मतेन॥१३॥ ॥ अथ संप्राप्तिस्तत्र ताव-

द्वातजः॥ ॥ आयम्यते तु द्यत एव यत्र विपाच्यते स्तो-
त्र्यत एव नित्यम्॥ तद्वातजे पपटिकैकमाषासमाक्षि-
कैश्चापि घृतैश्च सेव्या॥१४॥ सनागरं दाडिमं मालवेत-
सुवर्चलेनापि च द्विगुयुक्तम्॥ कर्षाद्भूमानं भिषजो व-
दन्ति तस्यानुपातं कथितं मुनीन्द्रैः॥१५॥ अन्यः॥

कणावचासैध्वद्विगुशुक्लीसौवर्चले लाजवजांघ्रजाना-
म्॥ धान्याजमोदाम्लकसंयुतानां चूर्णं च मद्येन पिबे-
च्चतैलैः॥१६॥ ॥ अथ पित्तजः॥ ॥ तृष्णीष्णा

दाहमुखशोषसंचोषमूर्च्छाधूमायनंगलगतं तृदय-
क्तमश्व॥ क्लेदो मुखस्य च भवति यदैव सर्वे पित्तप्रभू-
तं तृदयस्य रुजं वदति॥१७॥ प्रतीकारः ॥ श्री-

पर्णिकागुडसितामधुकाक्तनीरैः क्षौद्रान्वितैर्वसन-
माशुवरः प्रकुर्यात्॥ पित्तोपशृष्टं तृदये मधुरैः शृतं च
भोज्यं च पथ्यमसकृद्दुशीतमिष्टम्॥१८॥ ॥

अथ रसः॥ ॥ शङ्खपारदसमं परिशङ्खगंधकचप-
रिभाव्यदिनैकम्॥ धात्रिकाफलरसेन च द्राक्षां सरस्वते-
न च जलेन दिनैकम्॥१९॥ यष्टिकाशरतजलेन च रक्ज-
रोत्थं सरस्वतजलेन दिनैकम्॥ पञ्चसारसमाषमितीय-

धात्रिकाफलसित्ताभिरलयः ॥ २० ॥ भुजतेचखलुपित्तभ-
वंहिरोगमाश्रजयतेहृदयस्य ॥ २१ ॥ ॥ अथकफजः

॥ ॥ गौरवाकृत्तिकफस्त्रवयुक्ता वह्निमांघमधुरास्य
कतांघाः ॥ स्तंभमार्दवयुताः खलुयत्रतद्रुजंचहृदयस्य
कफोत्थम् ॥ २२ ॥ ॥ अथहृदयाण्वरसः ॥ ॥

शिवाशिबोतुल्यतमौ प्रसिद्धौ तयोसमौ शकृद्दिव्याकरंच ॥
फलत्रयद्रावयुतं दिनैकं सकाकमाचीस्वरसैर्विमर्द्य ॥ २३

॥ वरीचं एाभांचविधाय तस्य सकाकमाचीं त्रिफलाकषायैः
॥ प्रस्य द्वयोन्मानजलाष्टशेषैः पिबेत्कफोद्भूतहृदामयेहि
॥ २४ ॥ युग्मम् ॥ वातं वचानिंबकषायपानैः कु-

र्यात्कफोत्थं हृदयस्य संगे ॥ चावातसंजातहृदामयोक्त-
चूर्णैश्च सेवेन्मगधादिकं यत् ॥ २५ ॥ ॥ अथवातपि-

त्तजः ॥ ॥ सतोददाहो हृदये च वातपित्तप्रभूते हृ-
दयस्य रोगे ॥ द्वाक्षापस्त्रुषौषधिसंस्तरंच जलं पिबेन्मा-
क्षिकरवंडयुक्तम् ॥ २६ ॥ अन्यः ॥ लुंगांश्चिक-
दीमधुपष्टिकानां हरीतकीनागरपुष्कराणाम् ॥ क्षास-

म्लशुंठी लवणां नितंच काथं पिबेद्दानसमेतपित्ते ॥ २७
॥ ॥ अथवातकफजः ॥ ॥ अरुचिश्चसमीर-

कफप्रभवे हृदयस्फुटनं हृदयस्य रुजि ॥ त्रुटिमागधि-
कांश्चिपिबेद्दपुषा सहितं खलु तत्र गदे सहसा ॥ २८ ॥ ॥

अथतैलम् ॥ ॥ कुंभीशटीपुष्करमूलरक्षाशरीरशि
 वापंचजटाजवानाम् ॥ कुलित्यरक्षाबदरामराणां पु
 नर्नवाबिल्यफलान्वितानाम् ॥ २९ ॥ काथेश्वतैलखलु
 सिद्धमेतत्समीरजंश्लेष्मयुतंनिहंति ॥ तद्द्रोगमाशुप्रव
 दंतिगुल्मरोगंचवैद्याश्चरकोदयाये ॥ ३० ॥ ॥ अथपि
 चकफजः ॥ ॥ दुर्गधिगौरवबलाशविदाहयुक्तोत्त
 द्रोगपित्तकफजः खलुतन्त्रपेद्यम् ॥ दुग्धसन्तानवलघाक
 कुभत्वचस्त्वसद्यः सपित्तकफजेत्तदयस्यरोगे ॥ ३१ ॥
 ॥ अन्यः ॥ हरीतकीनांचशतार्द्धकेनसौवर्चलस्या
 पिपलद्वयेन ॥ पक्वघृतं गुल्मत्तदामयेषुत्तद्विषासकेजावर
 वातरोगे ॥ ३२ ॥ ॥ अथसन्निपातजः ॥ ॥ वि
 द्यात्रिदोषजनितेपित्तदामयेहिसर्वाणिस्त्रिंशानिचतस्र
 विद्वान् ॥ पार्थस्यवल्कलजकल्करसेनसिद्धसेवेहुतंवि
 भवत्तद्गुजिनित्यमेव ॥ ३३ ॥ ॥ अन्यः ॥ राजवला
 सबलार्जुनसंशृतैरपिजलैररुणामधुकंरथवै ॥ बहुल
 पेधितकल्कयुतंभिषग्धृतमिदम्यारिसाध्यचपापयेत् ॥
 ३४ ॥ तद्दयस्त्वक्षचशूलगदेतथा रुधिरपित्तगदंक्षत
 जेपिवा ॥ अपिसमीरणरक्तगदंथवाकसनकेपिभि
 जान्तरोगदै ॥ ३५ ॥ ॥ अथकुमिजः ॥ ॥ वि
 दोषजेषुत्तदयस्यरोगे मूर्खस्त्रिलक्षीरगुडांश्चभुञ्जी

न ॥ मर्मैकदेशेखलुतस्यग्रंथिः संजायतेक्लेदरस-
 श्वतत्र ॥ ३६ ॥ संगच्छते दस्मिंश्चरसेकमीणांसमु-
 द्भवस्तत्र भवन्ति चैते ॥ उत्कलेदनिष्ठीवनतो दशूला-
 स्तमोरुचिर्वेपथुशोषरोगाः ॥ ३७ ॥ श्यावाक्षिता-
 चापि भवन्ति तत्र मूत्रं विडंगामय संयुतं च ॥ स्निग्धं
 कृमिघ्नं पिशिताशनं च सुगंधिभिर्बालवर्णैश्च भो-
 ज्यम् ॥ ३८ ॥ सपटुजीरकशर्करयोगकैरपि विडंग-
 धनाम्लघृतैस्तथा ॥ समशितैर्हृदयस्य कृमोगा-
 णाः परिपतन्ति विचित्रविस्तृप्तिनाः ॥ ३९ ॥ अपि ज-
 चान्न भवंस विडंगकं कृमिरुजिप्रथितं लिखितं च य-
 त् ॥ तदखिलं खलु प्रथ्यमसौ भजेत् कृमिकुलै-
 र्विकलः सबलो भवेत् ॥ ४० ॥ ॥ अथोरोग्रहः
 ॥ ॥ अभिष्यंति गुर्वन्नशुष्कातिपूतिपलाद्याश-
 नान्मासमंश्लं च देव ॥ यकृतप्रीहृद्विहृदा संगत-
 म्वाप्युरोगस्तमित्यं च कुक्षौ यदा तदा ॥ ४१ ॥ कफो-
 धारुतेनापि युक्तः करोति ततस्तं भपीडाश्च जंधोरु-
 मध्ये ॥ नयारौ हृदयमुच्चैश्च संस्पर्शरुग्वा भवेच्चापि
 लट्कुक्षिशोथस्तदा वा ॥ ४२ ॥ नयाध्मानतंद्रेरु-
 चिः शूलरोगानिरोधो विशः स्याच्च मूत्रस्य त इत् ॥
 प्रकुर्याच्च सस्वेदनं तत्र युक्त्या शिरोमोक्षं पायु-

घर्निप्रदानम् ॥ ४३ ॥ क्रमालंघनं पुत्रजीवस्य शि-
 गोस्तथा सूर्यकावर्तकस्यापि नित्यम् ॥ चलाधार-
 सन्धैकमेतेषु चोष्णं तृप्त्यं च केनापि तद्वत्पठनाम् ॥

४४ ॥ पिबेद्विंशतुनासद्रुडैः कल्कितं वै यथा लाभमत्र-
 प्रकाशं मनुष्यः ॥ त्रिदत्संयुतं वाप्युरो प्रस्तमुच्चैः पृ-
 थक् संप्रकुर्याद् ददं दूरमाशु ॥ ४५ ॥ ॥ योगद्व-

यम् ॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ च व्याम्लवेतसजवा
 अजरामठानां चूर्णैः सचित्रमथ तैलस्करासवैर्वा ॥
 पीतं निहतं तिहृदयग्रहमाशु नित्यमन्त्रारनालसहि-
 तं च सदा मनुष्यः ॥ ४६ ॥ ॥ अस्योपद्रवाः ॥

॥ ॥ च लोअः सादः शोषत्वं ह्वासमूर्च्छा वक्रश्वा-
 वांरोचकश्चांतिकासाः ॥ वन्हेर्मद्यंश्वासरोधोपि यो-
 राख्याताश्चैते तद्द्रुजो विघ्नभूताः ॥ ४७ ॥ ॥

अथ साध्यलक्षणम् ॥ ॥ उपद्रवाणां युगेप-
 प्रवृत्तिः कुर्यादधोवायुनिरोधमुच्चैः ॥ तदैव तद्द्रो-
 मुशंति वैद्या त्वासाध्यमेवं त्रिभवं विशेषात् ॥ ४८

॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ आदोपकोद्धार-
 निवृत्तिपूर्वमपानवायोश्च प्रवर्तनं चेत् ॥ विकीर्यो-
 तिस्तु तद्दामयस्य निवृत्तिरेषा कथिता मुनीन्द्रैः ॥ ४९

जयति ते वै गुरवो मदीया यदंघ्रिरक्तां बुजधदपदेन

॥ श्रीकाशिनाथारव्यभिषग्वरेण कृतंचतुर्द्वोगचिकि
त्सितंद्राक् ॥ ५० ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जचं
चरीकचतुर्वेदिकाशीनाथ कृतायांचिकित्साक्रमक
ल्पवत्यां चतुर्द्वोगाधिकारेण नवविधतुर्द्वोगचिकित्सा
परागांधितस्तबकः पंचविंशतिः ॥ २५ ॥ ॐ ॥
॥ ॥ श्रीसीतारामचंद्रोजयते ॥ ॥ श्रीगोपा
लकृष्णोजयते ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ मूत्रकृच्छ्राधिकारः ॥ ॥ तातं निजं मातृयुगं गु-
रुस्त्वं धन्वंतरिचापि प्रणम्य कुर्वे ॥ सम्यक् चिकित्सां रव-
लु मूत्रकृच्छ्रगदस्य वैद्यो द्विजकाशिनाथः ॥ १ ॥ ॥

तत्र तावत्तन्निदानम् ॥ ॥ रूक्षाद्रोज्यान्मद्यपाना-
 ह्यवायास्सद्यस्तद्वत्पृष्ठयानानिनिष्णात् ॥ तीक्ष्णाद्यो-
 गान्मत्स्यभोज्यादजीर्णाह्यायामाहजायतेमूत्र-
 कृच्छ्रम् ॥ २ ॥ ॥ अथ पूर्व रूपम् ॥ ॥ दाहोभ-
 वेच्चिमिचिमायनमप्यसत्यजायेन्मणोरधरतोपिच-
 मेहनांते ॥ अस्मिन्भविष्यतिचकोष्ठातरंचरेतः पा-
 तं व्रजेद्रवतिशोफयुतंचजाड्यम् ॥ ३ ॥ यदिपृथ-
 कसकलेतिमलान्यलेप्रकुपितानिनिदानमुपेत्यवै ॥ भ-
 वतिवस्तिगतानिनिपीडयन्त्यपितदारबलुमूत्रगकृ-
 च्छ्रता ॥ ४ ॥ अथोपशयः ॥ मर्दनंचरबलुधाव-
 नंतथास्वेदनंचबहुधाप्ररोपणम् ॥ मूत्रकृच्छ्रशमनवि-
 फलाभिः काशगोक्षुरकुशेक्षपयोभिः ॥ ५ ॥ अथ
 प्रतीकारः ॥ ॥ एलाकुंकुममागधीसुखवर्णैर्मैवार्कबी-
 जैः समंचूर्णितं दुलवारिणाविलुहितं पाषाणभेदस्यवै ॥
 पीत्वातज्जनुमिश्रितं सुमतिमान्मूत्रस्य कृच्छ्रं जयेत् ॥
 त्यक्षरबलुमूत्रपुनापिविजितो मृत्युं जयेद्वस्तरम् ॥ ६ ॥
 ॥ अन्ययोगः ॥ ॥ शिकटकाशमभेददर्भका-
 सयासधात्रिभिः कृतं कषायमुचमंसराजदक्षवास-
 कैः ॥ समाक्षिकं निपीतमाशुनाशयेद्भुवंतथाप्रकृ-
 त्मूत्रकृच्छ्रकं महाशमरींचशर्कसम् ॥ ७ ॥ अन्यः ॥

अयोरजः सूक्ष्मतरंचयासिकैर्निहंति पीतखलु मूत्रकृच्छ्रक
 म् ॥ प्रयाति मृत्योरपियेतस्य चैगुडान्वितंचायपयः कटूष्णकं
 कम् ॥ ८ ॥ योगद्वयम् ॥ गुडाभितंक्षीरमलस्वकामतः पि
 बेत्सखंडचनरः प्रभातके ॥ समूत्रकृच्छ्राण्यखिलानिहंति च
 श्रीकृश्रुताद्याभिषजोवदंति चै ॥ ९ ॥ अन्यः ॥ गुडामलचृप्य
 नमश्मघंसंतर्पणलोहितपित्तदाहान् ॥ निहंति शूलानपि मूत्र
 कृच्छ्राण्याशुप्रभुक्तं मुनयोवदंति ॥ १० ॥ अन्यः ॥ सपादशाण
 मात्रयासितान्वितोयवाग्रजः प्रभस्तिः सदाजनैर्निहंति मूत्रकृ
 च्छ्रकम् ॥ ११ ॥ पल्लेकमस्तु संयुतः सितोपलासमन्वितः हरेच्च
 मूत्रकृच्छ्रकं सकलितंतुद्राक्षया ॥ १२ ॥ अन्यः ॥ गोकटकं
 सकलपुष्पदलांघ्रिपक्वं पीतंच मासिकसितासहितंचरेण ॥
 कृच्छ्राणिया निखलु मूत्रभवानितानि सद्यो निहंति च तथोष्णा
 समीरणंचा ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ त्रिफलाकल्कितकोलं लवणजले
 न ॥ पीतं हंति च मूत्रात्कृच्छ्रमनेन ॥ १४ ॥ ॥ अथ संप्रामि
 स्तावन्तत्रवानजः ॥ ॥ वातातीव्ररुजा भवंति नितरां मेद्रे पिब-
 स्तौ तथा प्रायोवैक्षणगाश्च मूत्रयति चाशाल्येन युक्तस्तदा ॥ ॥
 त्रिकटुकं ॥ पीपूषामलरामकटुकजगत्कायाश्वगंधाकृतः
 पीतो हंति च मासिकेण सकलान्पूर्वोक्त रोगानलम् ॥ १५ ॥ अ
 न्यः ॥ पुनर्नवाशतावरीकुरडचुश्चिकारमभिद्धिपंचमालिकावृ
 लायवैः कुलिखकैस्तथा ॥ शतवराहभक्षुजावसाघृतैः सतै
 लकंस्ककल्कितं दुतैस्तदा ससैधवादिकं भजेत् ॥ १६ ॥ सवा
 तमूत्रकृच्छ्रकं निहंति चापि सत्वरं सशूलकंच मात्रया पुनर्घृ-

तादिभिः सदा ॥१७॥ ॥ अथपित्तमूत्रकृच्छ्रम् ॥ ॥
 पीतं रक्तं समन्वितं च स्फुरजं दाहेन मुक्तं मुहुः कृच्छ्रान् मूत्रय-
 तीह पित्तजनिते प्रायः पुमान् सेवयेत् ॥ द्राक्षाकाशकुशैश्च-
 दर्भैश्च जान् मूलान्श्च संकाश्य वै तन्नीरं च सितान्वितं प्रशम-
 येन्मूत्रेति कृच्छ्रं तदा ॥१८॥ अस्य प्रतीकारः ॥ सेकाव-
 गाहशिशिरांस्तथाप्रदेहाग्रैश्चोविधिर्बहुलवस्तिपयोवि-
 काराः ॥ इक्षुरसाद्यवविदारियुताश्चहारहृन्नादयः खलुह-
 रंति च पित्तकृच्छ्रम् ॥१९॥ ॥ अथ कफकृच्छ्रम् ॥ ॥
 बस्तौलिङ्गे गौरवं शोथमेव पिच्छं मूत्रं रूष्मणा मूत्रकृच्छ्रे ॥
 क्षारैश्चोष्णतीव्रयोगान्नपानं स्वेदं वातवानिरूहं प्रकुर्यात् ॥
 २०॥ प्रतीकारः ॥ यवान्नभोज्यं मधितं पिबेद्वातितौष-
 धीं मिश्रितं नैलमत्रा ॥ अभ्यंजयेद्गोजलमिश्रितं वा पिबेच्च मोचा-
 स्वरसंस्कमद्यैः ॥२१॥ अन्यः ॥ त्रुटिंसूक्ष्मपिष्टं च मोचारसे-
 नपिबेन्मूत्रकृच्छ्रे कफोत्थे विशेषात् ॥ हरेद्वैरवं शोथकृच्छ्रा-
 णिसद्यो भिषग्भूय धुर्यावदंती प्रकामम् ॥२२॥ ॥ अथ वात-
 पित्तकृच्छ्रम् ॥ ॥ सशूलं सदाहं च पीताल्पमल्पं त्यजेद्वातपि-
 त्तोत्थकृच्छ्रे च मूत्रम् ॥ स्वदंष्ट्रातदाफाणि तां गोपयोभिः पिबे-
 द्वापुसी बीजमुक्तां तथैव ॥२३॥ प्रतीकारः ॥ ऐर्वा रूबीजैर्म-
 धुकेन दाव्यादिङ्गुलिकाभिः कथितः कषायः ॥ पेयस्तथा तंदु-
 लवारिणैश्च सवातपित्तोद्भवमूत्रकृच्छ्रे ॥२४॥ ॥ अथ वात-
 कफाधिकम् ॥ ॥ यदा मूत्रपेतिच्छिलं स्वल्पमल्पं तदा वात-
 युक्तं भवेच्छ्रेष्ठा कृच्छ्रम् ॥ शताव्हा पुनर्भूतगंधर्वहस्तप्रवाला-

अपिबेत्तदुलंबुप्रयुक्तान् ॥ २५ ॥ प्रतीकारः ॥ त्रिकटुक
 लत्रयगुग्गुलुमुस्तागोक्षरनीरसमाक्षिकपिष्टा ॥ हरति मे
 हमतबहुकृच्छ्रं वातकफप्रभवे प्रदरं वा ॥ २६ ॥ ॥ अथ पित्त
 कफकृच्छ्रम् ॥ ॥ प्रायः पित्तकफोद्भवे तु देवथुस्वेदो गुरुत्वं तथा
 शोथश्चात्रराजवृक्षधनिकापाषाणभेदैरपि ॥ काथश्चाशुदुरा
 लभाशतजटापथ्यादिभिः साधितः पीनस्तूर्णमपाकरोति नि
 तरां मूत्रेति कृच्छ्रं तथा ॥ २७ ॥ ॥ अथ मूत्रकृच्छ्रांतकोरसः ॥
 मृतं सूतं ताम्रं समशिरसितुल्यं च सकलं दिनेकं संमर्द्य शतव
 रजदानीरनिकरैः ॥ दृढं गोलं कृत्वा कटुकवरतैले तु विपचे द्विष-
 ग्यामंगुजायुगमितमिदं माक्षिकयुतम् ॥ २८ ॥ बिस्त्वमूलतुल
 सीदलनीरैः कर्षमानतुलितैः तिलपिष्टैः ॥ जीर्णमधनिकरैर-
 थवास्थे सेवनाद्भजति पित्तकफोत्थम् ॥ २९ ॥ रसो मूत्रकृच्छ्रांत-
 को यो विशेषाद्वरे सिक्तयुक्तं कफोत्थं च कृच्छ्रम् ॥ तथा चानुपान-
 विशेषेणामद्यैरथोवापि पिण्याकबिल्वादिनीरैः ॥ ३० ॥ ॥ अ-
 थ सन्निपातजम् ॥ ॥ सर्वरूपयुतसन्निपातजं मूत्रकृच्छ्रमति
 दारुणं तदा ॥ धावनीमधुकरक्तयष्टिकाः पाचनायचकलिंगय
 ष्टिकाः ॥ ३१ ॥ अन्यः ॥ कूष्मांडनीरंसहं शर्करभिः पीतं प्रभा
 ते च नरेण शीघ्रम् ॥ त्रिदोषजं कृच्छ्रं तमंतु मूत्रकृच्छ्रं जयेदत्र-
 नकापि चिंता ॥ ३२ ॥ ॥ अथ घातजम् ॥ ॥ शल्येन स्रोतस्य
 पिमूत्रवाहिष्यजंतुतेनाभिहतेषु तेषु ॥ वातस्य कृच्छ्रेण समान
 लिंगमाघातजं कृच्छ्रमुशंति वैद्याः ॥ ३३ ॥ प्रतीकारः ॥ इरामि
 रां वासितया च सर्पिर्धात्रीरसचैस्करसंसिवाभिः ॥ पिबेत्सरक्ते

रविलुमाक्षिकेण कृच्छ्रं तथा वात भवे विशेषात् ॥ ३४ ॥ इति च
 त्वाश्रयो गाः ॥ अन्यः ॥ बहुदलत्रुटियक्ष्णगडूचिकादरन्ध्र
 मनिबकषायके ॥ कटुजवल्कलसंयुतसाधितं विजयनेमधुना
 शुजवद्रवम् ॥ ३५ ॥ ॥ अथ पुरीषजाः ॥ ॥ सकृत्प्रतीघात
 वशाच्च वायुर्यदातिवैगुण्यमलंप्रयाति ॥ साध्यानवातप्रभवं च
 शूलमूत्रस्य कृच्छ्रे कुरुते विशेषात् ॥ ३६ ॥ प्रतीकारः ॥ पुरी
 षजे स्वेदनवस्तयः स्युर्विर्मर्दनं गोक्षरबीजजस्प ॥ शृतस्थनीर
 स्यजवाग्रजेन च शकृद्भवं कृच्छ्रं तमहरेच्च वै ॥ ३७ ॥ ॥ अथ शक
 क्रजम् ॥ ॥ शक्रे च दोषापहते च मूत्रमार्गे विशेषेण विधारिता
 पि ॥ कृच्छ्रेण शकं परिमूत्रयेत्सोबस्तौचलिंगे खलु शूलयुक्तः ॥
 ३८ ॥ प्रतीकारः ॥ लेट्वांशिलाजतुसमाक्षिकमत्रसैलाबद्धी-
 कदुग्धयुतहव्यमलंपिबेद्वा ॥ मूत्रस्य दोषपरिशोधनमेव शकृदो
 षापहं प्रमदयारमणं च वृष्ये ॥ ३९ ॥ ॥ अथ शुक्रारमरीजम् ॥
 यदा शमरीहेतु भवन्ति मूत्रकृच्छ्रं तदा शर्करया वगाढम् ॥ भवेत्तथै
 वारुजबीजकल्कधान्याम्लयुक्तं लवणेन सेवेत् ॥ ४० ॥ अन्यः ॥
 विगोष्ठाश्वदंष्ट्रांमिसिकांजिकेन फलाद्यास्तु पृष्यातथैवारुबी-
 जैः ॥ प्रलिप्वा शकं वस्तौ च मूत्रस्य कुर्यादनिष्यं दमत्रक्रियाशस्त्र
 जात्रा ॥ ४१ ॥ ॥ अथ शर्कराजम् ॥ ॥ यदा पच्यमाना शमरी
 पित्तकोपात् तथा वायुना शोष्यमाणोक्षरती ॥ चिकित्सी विशेषे
 ण सामान्ययोगैर्विमुक्ता च सा शर्करा श्लेषसंघातः ॥ ४२ ॥ अन्यः
 ॥ निर्दग्धिकायाः स्वरसंमधूकैः फलत्रयाणामपि कोलयुक्तम् ॥
 कल्कपिबेद्वा लवणीकृतेन नीरेणावाशार्करं मूत्रकृच्छ्रे ॥ ४३ ॥

अथमूत्रनिरोधजम् ॥ ॥ विषमपदतलादिन्यासतोमूत्रधारा
धमनिततिनिरोधाद्वैकृतयोतिजंतोः ॥ यदिभवतिविशेषान्मूत्र
कृच्छ्रंचतत्रशशितिलजस्तैलेश्वापिनिर्गुंदिनीरैः ॥ ४४ ॥ अ
थचबहुविलेपासिच्छिलांतंशलाकां प्रथितगुणगणत्रीवैद्य
भूषाज्ञयेव ॥ इहचकिलविदधान्नेद्रकास्येविशेषादधरमथचना
भेःपीडयेन्मूत्ररोधे ॥ ४५ ॥ अन्यः ॥ अथशीतजलेनचंदनंवा
कतकंवाकटुकारसंपिबेद्वा ॥ रवलुमूत्रनिरोधकृच्छ्रंज्ञांत्यैवर
वैद्याः प्रचदंतिसत्वरंसः ॥ ४६ ॥ ॥ अथसरक्तकृच्छ्रम् ॥ ॥
कटुपद्मस्तरसैश्चपिचकोपजनकैर्गौरितरावलाप्रसंगैः ॥ रुधि
रकृच्छ्रतमेनमूत्रगन्धेन्मदिराधुष्णजलेनसेवयेत्सः ॥ ४७ ॥ ॥
अथश्रमजम् ॥ ॥ श्रमाद्व्यायामतश्चापिपित्तपक्वाशयेगतम् ॥
सरक्तमूत्रकृच्छ्रंचदारोष्णतेनजायते ॥ ४८ ॥ अरुणचंदनचंदन
यष्टिकामधुकगोस्तनिकाससित्तांशिता ॥ अरुणतंदुलवारिप-
रिपुतारुधिरकृच्छ्रमलंहरतेसदा ॥ ४९ ॥ अन्यः ॥ बालककुष्ठ
धान्याकयष्टिकोशोरपाचितम् ॥ पयस्तुमधुरंशीतेहंनिकृच्छ्रंच
रक्तजम् ॥ ५० ॥ ॥ अथमूत्राघातम् ॥ ॥ मूत्राघातसमुद्भवादिविवि
धैर्दोषैर्नृणांजायतेमूत्राघातगदस्त्वयोदशविधस्तावच्चवाता
दिका ॥ ख्याताकुंडलिकाचरुह्ममशितांवार्योविघातादपिवायु
र्बस्तिगतःसरुकुनिविशतेमूत्रेयदावैगुणः ॥ ५१ ॥ यावत्कुंडलि
काकृतिःरवलुभवेन्मूत्रात्यमत्यंसरुकृतावच्चापिप्रवर्ततेशत-
मिहक्वाथंशुवेसांप्रतम् ॥ अस्त्रायाःपरिपाययेदपिध्रुवंवैकाक
जंघायुतंमूत्रारोधहरंचतद्दुदितंतकैश्चरुद्राघ्निकम् ॥ ५२ ॥

योगद्वयम् ॥ ॥ अथ मूत्रकृच्छ्रमूत्राघातविशेषः ॥ ॥ अथ कृ-
च्छ्रमधिकतन्मूत्रकृच्छ्रमेवरवलुतत्तुनयत्र ॥ मूत्रघातरुजमा-
हुरलतन्मूत्रबंधमधिकेयादितत्र ॥ ५३ ॥ प्रतीकारः ॥ वस्त्रस्य च-
र्निर्वनसारलिप्ताशनेः शर्निर्मैद्र्यमुरवांतरस्था ॥ मूत्रस्य चाघातरु-
जनिहन्ति मूत्रप्रवृत्तिकुरुते यथावत् ॥ ५४ ॥ आधानपूर्वगुदब-
स्तिरोधविधायवायुश्चलोन्नतानाम् ॥ विष्णुमूत्रमार्गस्य च रो-
धनीयामंघ्रीलिकावैकुरुते च तत्र ॥ ५५ ॥ प्रतीकारः ॥ पाषा-
णभेदस्परसीगुडेन सकांजिको वै निशया समेतः ॥ पीतोश्मरी-
मूत्ररुजनिहन्ति वा पाटलाभस्पर्शनाप्लधान्यम् ॥ ५६ ॥ योग-
द्वयम् ॥ अथ बस्तिपातवेगः ॥ ॥ मूत्रस्य वेगं रवलुबस्तिमध्ये
विधारयेन्मूत्रतरोमनुष्यः ॥ रुणहितहस्तिगतस्तु वायुर्बस्तेर्षु-
खंकुक्षिनिपीडितं च ॥ ५७ ॥ भवेन्मूत्रवायोश्च संगस्तु येन सर्वे वा-
युबस्तिस्तु कृच्छ्रेण साध्यः ॥ पिबेद्दूर्हिचूडाजरादुग्धभुक्सतदा-
तं हुलानां जलैर्नित्यमेव ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥ बलेकुंकुमंकक्वितं
क्षौद्रयुक्तं जिशाशूषितं वै प्रभातेषु पीतम् ॥ यदा कर्षमेकं तदा वा-
युबस्तिप्रकामं प्रणस्येन्न तत्रास्ति चित्रम् ॥ ५९ ॥ ॥ अथ मू-
त्रातीतः ॥ ॥ व्यथितमूत्रमलयदिधार्यते न च तथा त्वरयानुप्र-
वर्तते ॥ अपिच मेहनतोत्पत्तरं क्वचिद्भ्रजति नो ब्रजतीत्यप्रमुंज-
गुः ॥ ६० ॥ मूत्रातीतरुजंचतत्रमतिमान्बोधाघातांघ्रिकं हव्य-
स्नेहगवांसैश्चित्तमं प्रायः पिबेन्नित्यशः ॥ तन्मूत्रं च भिन्नति-
संचिततमं द्राक्ष सर्वदा संचितं मायुर्वेदविदो वदन्ति च पुनर्योगा-
नरं ब्रूमहे ॥ ६१ ॥ त्रिकटुकशतावरीपयःस्तृणांघ्रिमूलकैः शृतं

गुडेनसंयुतं घृतान्वितं पयः समम् ॥ रुबूकं मूलं संयुतं च मूत्र-
 कृच्छ्रादिषु प्रयोजयेच्च पानं मस्थ मूत्ररोधशान्तये ॥ ६३ ॥
 ॥ अथ मूत्रजठरम् ॥ ॥ कटाप्युदावर्तनहेतु मूत्ररोधे त्व
 पानः कुपितो दशश्च ॥ प्रपूरयेन्मूत्रचयेन नाभेरधस्ततो बस्तिनि
 रोधरुग्भ्याम् ॥ ६३ ॥ मूत्रोदरं तत्त्वतु पूर्वयोगयोगेन वैद्यो निपु
 णोजयेच्च ॥ तथा श्मककैधुपयोऽनुपानैर्विरचयेद्वा त्रिफलाकषा
 यैः ॥ ६४ ॥ अथ मूत्रोत्सर्गः ॥ ॥ बस्तीनाले वामणौ यस्य मूत्रं
 प्रायः सज्जेन्मूत्रितः शक्तमित्यः ॥ अल्पं चाल्पनिःसरेन्मूत्रको-
 शाद्द्वारं वारं सार्धमाणं च यत्नात् ॥ ६५ ॥ सरुजं निरुजं वापि मुहु
 रल्पं प्रवर्तते ॥ मूत्रविगुणवायोऽस्तु मूत्रोत्सर्गोऽदाहृतः ॥ ६६ ॥
 प्रतीकारः ॥ शिलाभेदगंधर्वदर्भस्थिराभिः पुनर्ध्वस्वनीरेणः
 सिद्धंचतैलम् ॥ घृतं वापयो मूत्रकृच्छ्रादिरोगेऽनुपानं प्रदिष्टं भिष-
 ग्भ्यधुर्यैः ॥ ६७ ॥ अथ मूत्रक्षयः ॥ ॥ रुक्षस्य च श्रान्तत
 नोर्हिवस्ति स्थिता बुभौषि च समीरणौ च ॥ मूत्रक्षयं वै कुरुतः प्र-
 कामं रुदाहयुक्तं किल तत्र नित्यम् ॥ ६८ ॥ प्रतीकारः ॥ चाराहि
 काशालिशिरीषकानां जम्बाष्टिका पाटलिका विदारु ॥ गोकंदका
 रुष्करदर्भकासपाषाणभेदादिकमोरदानम् ॥ ६९ ॥ समानि मू-
 लानि निगृह्य वैषांसं काथ्य तस्मिन् रवतु पादहीने ॥ दत्त्वा घृतं
 अस्थमितं प्रपाचेत्तत्कान्द्रदाया व्यथयत्यग्निमाणात् ॥ ७० ॥ नी-
 लोत्पलस्यापि शिलाजतौ च कूषांडबीजस्य च त्रापुसस्य ॥ ऐर्वा
 रुबीजस्य च तद्देवकाकोलिकाया अपि कल्कयुक्तम् ॥ ७१ ॥
 भद्रावहंसिद्धं घृतं च नानाभुक्तं क्षयं मूत्रजमाशहति ॥ तथो

ष्यावातं विनिहंति शीघ्रं यथोक्तकालेषु च पीतमात्रम् ॥ ७२ ॥
 ॥ अथ मूत्रग्रथिः ॥ ॥ अतर्बस्तिमुत्वेत्यवृत्तसरुजोग्रंथि
 स्थिरो जायते शमयैवः प्राधित स्वरैव सहसामूत्रस्य ग्रंथिस्तु सः
 ॥ अशमयिस्तु क्रमेण च द्दिरुदिता तस्य त्वरा कीर्तिवापेयं तत्र शि
 ला प्रभेदमंसकृद्गुधेन घृष्ठासिताम् ॥ ७३ ॥ ॥ अथ मूत्रशु
 क्रम् ॥ ॥ जायायातो मूत्रितस्यां शकृत्वायुः कृत्वा चोद्धृतं
 नतञ्च ॥ प्राकृपश्वाहामूत्रितस्यापि भस्मनीरयद्वापतेन मूत्रशु
 क्रे ॥ ७४ ॥ प्रतीकारः ॥ एलाशिलापतुकणाप्रभवंचूर्णपाषा
 णभेदसितया सह तंदुलानाम् ॥ नीरेण पीतमपहंति च मूत्रशुक्रं
 सद्यो वदंति भिषजो न हितत्र चित्रम् ॥ ७५ ॥ ॥ अथोष्णावातः
 ॥ ॥ व्यायामघर्मादिभिरप्यवश्यं पित्तंच बस्तावनि लाहृतंचेत् ॥
 पेद्रंगुदं बस्तिमलं दहत्वा विस्त्रावयेन्मूत्रसमंसरुक्तम् ॥ ७६ ॥ हारि
 द्रमूत्ररुधिरं तथा च कृच्छ्रान्मुहुर्वाप्यथमस्य जंतोः ॥ तमुष्णावा
 तं प्रवदंति वैद्या दध्यंबुना तत्र बुद्धिं पिबेच्च ॥ ७७ ॥ ॥ अथ मूत्र
 सारः ॥ ॥ पित्तं कफो वापि समीरणेन सार्द्धं भवेतांच ततोति कृ-
 च्छात् ॥ पीतं घनं श्वेतमतीवरुक्तं चूर्णेन शंखस्य समंच मूत्रम् ॥
 ७८ ॥ शुक्रं च नानाविधवर्णयुक्तं सेवेत्सदा हंसतु मूत्रसारः ॥ एरंड-
 गोकंदकसिंहवक्रकणात्रुलीनामधुकेन सार्द्धम् ॥ ७९ ॥ काथपि-
 बेच्छैलजनुप्रगादपाषाणभेदेन समेन सिद्धम् ॥ समूत्रकृच्छ्ररव-
 लुमूत्रसारपीतं त्र्यहाद्वंति नतत्र चित्रम् ॥ ८० ॥ ॥ विशेषरुम्
 ॥ ॥ अथ विद्विषातः ॥ ॥ रुक्षस्य दुर्बलतनो र्धृदि चोर्द्विनीत-
 स्त्रोतौ नुपद्येत जनस्य यस्य ॥ मूत्रस्य विद्वत्तरवैद्यधुर्या विद्वान्

कृच्छ्रं तु न मादिशन्ति ॥ ८३ ॥ प्रतीकारः ॥ निरूहणं चात्र कृषा
यपानमुक्तं च यन्मूत्रनिरोधहारी ॥ तत्स्थानसमर्हन्स्वेदनानि
कुर्याद्विषकृचक्रमणावधिप्राक् ॥ ८४ ॥ तथाश्वकारो हृणधा
वनानिहितानितद्वृच्छकरावरोहैः ॥ फलत्रिककाथमलगुडेन
क्षीरेणपियंवविशोविधाने ॥ ८५ ॥ अथबस्तिकुण्डलम् ॥ स
लघनायासद्वुताश्वयानैस्तथाभिधानाच्च प्रपीडनाद्वा ॥ उद्धृत
वस्तिस्तु निजाशयाच्चैर्दूर्भेणतुल्योभवतिस्थविष्ठः ॥ ८६ ॥ स्वदे
नशूलेनचदाहयुंकोबिंदूश्चबिंदूश्चवेत्सरुकुसः ॥ संपीड
नाद्वाथप्रवाहणाद्वाधारास्त्रजेत्तन्भयुतीमनुष्यः ॥ ८७ ॥ उद्दे
ष्टनार्तिः किलवस्तिपूर्वरोगोस्ति तस्यैवचकुण्डलारव्यः ॥ सश-
स्त्रकाकोलसमस्तुतत्रवायुः प्रभुः पित्तयुतोत्रदाहः ॥ ८८ ॥ वि
वर्णतावापि भवेच्च मूत्रे कफाद्वनस्निग्धसितानि मूत्रे ॥ वर्णा-
निशोथोप्यतिगौरवंचदुर्बोधमाहः खलुमूढवैद्यैः ॥ ८९ ॥ प्र-
तीकारः ॥ स्नेहेनसस्वेद्यपुनश्चतैलविरेचनंचात्रगदेविशेषा
त् ॥ दद्यात्तथाचोत्तरवस्तिमाशुयद्यापुरस्तीतिविचार्यसम्यक्
॥ ९० ॥ अन्यः ॥ सपाटलादिदुकर्निबरात्रिभिकटकैलात्वक
पत्रकाणाम् ॥ कायः फलानां त्रितयैर्गुडेनपीतोनिह्न्यात्किल
कुण्डलारव्यम् ॥ ९१ ॥ अथरक्तबिंदुः ॥ स्त्रीणांप्रसंगाधि
कतो नरस्यसंसेच्यते शोणितमेवयस्य ॥ चेन्मैथुनस्योपरमेच
रक्तबिंदुः प्रवृद्धैर्गदितस्तुवैद्यैः ॥ ९२ ॥ प्रतीकारः ॥ कृशा
नुपणीद्वयगोस्ननीनांकणाविशालात्रिफलावलानाम् ॥ कटं
कटेरीमधुकामलानां कायैश्चकलैश्चघृतादकंच ॥ ९३ ॥ द्रोणे

नदुग्धेनजलेनतद्दिदुप्रभूतेनरसेनसिद्धम् ॥ प्रस्थेनरवंडेनच
 वंशजेनसंमिश्र्यभुजीतयथावलम्बः ॥ ९४ ॥ सरक्तविंदुश्चसंग्रथि
 रेता सश्लेष्मरेताश्चसवातरेताः ॥ यावापिबन्ध्यात्थवलापिसापि
 कृताकृतानांप्रभवायसेवेत् ॥ ९५ ॥ येयोनिस्त्रिगप्रभवाश्चरोगा
 इसगभवाकृच्छ्रपुरःसराचेह ॥ चित्रादिकंतत्रगदेष्ववश्यंमूत्राः
 दिक्कृच्छ्रेषुहितंविशेषात् ॥ ९६ ॥ अथास्योपद्रवाः ॥ त्सी
 डभवेपथुशूलमूर्च्छादाहोमिकार्श्यरुधिरश्रुतिश्च ॥ भवंतुदा
 वर्तयुगुत्वयुक्तात्पद्रवाध्यानपुरःसरादिक् ॥ ९७ ॥ अथा
 साध्यलक्षणम् ॥ कफनिबद्धविलोभवतीहृद्येद्यदितुबन्तिर
 लंबहुमायुना ॥ सममुदीर्णतरोनहिसिद्धयतिनचतथाखलु
 कुंडलीकीकृतः ॥ ९८ ॥ अविश्रांतविलःपरिसाध्यतेनविश्रांतवि
 लःपरिसाध्यते ॥ अविश्रांतमलयःदिमूच्यतेत्यविश्रांतमलयु
 वनिष्पद्यते ॥ ९९ ॥ इतिमूत्रगदस्यनिवेदिताविगतिरस्यतनोः
 खलुदूरतः ॥ यदिशोथानिचनिरलंतथात्थपिचकुक्षिमृदुत्तम
 लंयथा ॥ १०० ॥ आयुर्वेदविदोजयंतुसततेश्रीतातपादांबुज
 म्प्रादुर्भूतरुपाच्छतापरिचितस्नेहोक्तयः शास्त्रजाः यज्ञात्वा
 खलुकाशिनाथभिषजायस्यौरसेनध्रुवम् कृतामूत्रगदस्यकृच्छ्र
 सहितस्यालं चिकित्सास्फुटम् ॥ १०१ ॥ ॥ इतिश्रीमदु
 रूपादाञ्जचंचरिकेचतुर्वेदिकाशीनाथकृतायाचिकित्साक्रम
 कल्पवल्यामूत्रकृच्छ्राधिकारस्तवकः ॥ ॥ ॥ ॥
 अथोश्मर्याधिकारः ॥ ॥ नन्वातानपदारविंदयुगुलनह
 स्माचर्वेद्यागमकाशीनाथभिषग्वरः प्रकुरुतेप्रायोश्मरीलक्ष

एणम् ॥ उक्तं यच्च चिकित्सितं सविदितं रूपं निदानादिकं प्रागरूपं
 पोषणमादिकं समतिभिः सद्यो विलोक्य रफुटम् ॥ १ ॥ अथ
 निदानम् ॥ पित्तं वायुः कफो वायुदित्तबहुधावस्तिर्गशक्रमाशु
 मूत्रं तद्वत्त्वलुनिखिलमदशोषयेद्यत्र नित्यम् ॥ तं रोगं वैद्यधुर्या
 रुजदलनपराश्चाश्मरी प्राहुरार्यास्तस्याः पूर्वं तु रूपं निखिलमपि
 तथा तत्त्वरूपादिवक्ष्ये ॥ २ ॥ अथ पूर्वरूपम् ॥ वस्त्याध्या
 नंतदास्यादपि चरबलुयदा तस्य चासन्नदेशेष्वपि डावस्तगंधप्रस
 रति च तथा मूत्रकृच्छ्रे च मूत्रे ॥ यत्र स्यात्पूर्वरूपं निगदितममलं चा
 श्मरी शर्कराणां वेगस्तद्वत्त्वरस्य प्रभवति सहसा चारुचिश्चात्र नि
 त्यम् ॥ ३ ॥ अथ रूपम् ॥ रुग्णाभिवस्ते शिरसीहलिङ्गं देशे
 विशीर्णं यदि मूत्रधारम् ॥ अञ्छेच्च गोमेदनिर्भस्सतास्त्रसमस-
 मायांसरुजः स्ववेच्चेत् ॥ ४ ॥ मार्गवरोधं कुरुते श्मरी सागोरो
 चनावारिधिकेण तुल्या ॥ गोमेदकाभाच भवेच्च पित्तात्कफाच्च
 वाताच्च त्रिभिर्विचित्रा ॥ ५ ॥ अथोपशमः ॥ श्यामा कको-
 द्रव्यवावरषष्ठिकानां गोधूमजीर्णं सिततंदुलकादकीनाम् ॥
 कैलम्यक्रौंचपल्लैरपि पथ्यमन्नकुर्याच्च वातहरद्रव्यविशेषसं-
 धैः ॥ ६ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ त्रिकटबीजसंभवरजसमंतुमा
 स्तिकैः ॥ अजापयोनितं पिबेच्च सप्तधाश्मरी प्रणुत् ॥ ७ ॥ अ-
 न्यः ॥ वरुणवल्कलकल्बकषायकैर्गुडयुतैरपि पीततरैरलम्
 ॥ पतति चाश्मरिकाशकलीरुताद्रुतमलबिडुताऽविदुताथवा
 ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ शृङ्गवेरकालीयकपथ्यास्सारकैर्यवभवेर्दधि-
 मडम् ॥ पीतमात्रमपि हतिविशेषादश्मरीहृदन्तमाप्रपिशीघ्रम्

॥९॥ अन्यः ॥ पलद्वयैकुलत्यकेश्वृतचवाणापुरवजम् ॥ पट
 हिमाप्रसमितचपीतमशमरीप्रणुत् ॥ १० ॥ अथरसः ॥ अज
 क्षीरैः पाच्यमृतमपिचताम्रगतरसं समं सूतगंधं सममपिचसे
 फालिकुरसैः ॥ क्षिप्तं द्युगालीकृतमपिचपाच्यतु सकलयथा
 र्थत्रेयामनिखिलसिकतातर्गतमलम् ॥ ११ ॥ त्रिविक्रमोरसो
 घ्रुवद्विगुंजसंमितोशितः ॥ निघृष्यमानुलिंगजैर्जटाजलैश्च
 नित्यशः ॥ १२ ॥ निपातयेत्तथाशमरीचमासमात्रपानतः ॥ त्रिवि
 क्रमानुपानमेव सर्वथा प्रयोजितम् ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ तिलाना
 मपामार्गजंकारवेल्त्यायवस्यापिकांडपलाशस्यदारु ॥ समं
 सर्वमेतत्पुटेचापि दध्मजामूत्रपीततु निष्कंतयैव ॥ १४ ॥ अ
 न्यः ॥ तथा वंध्यकर्कोदिकामूलकर्षसिनाक्षौद्रयुक्तचसप्ताहपी
 तम् ॥ भिनत्यशमरीशंभुनाभाषितोयंजयाताजयंतीतयाधान्य
 नीरैः ॥ १५ ॥ अत्रयोगद्वयम् ॥ रसपर्पटिकेंद्रवारुणीजठ
 योगापयसाम्पृतेन नित्यम् ॥ अपिसप्तदिनानि सेचितेयशकली
 कृत्य भिन्नतिचाशमरीन्द्राक् ॥ १६ ॥ अथ संप्राप्तिस्तत्र तावद्वा
 तजा ॥ वाताहन्तान्स्वादतिषीडयार्तोनाभिप्रायः पीडयेहि
 गदेशम् ॥ गृणहन्मूत्रत्यज्यते किंचिदेव वायोर्वेगात्संकणं त
 द्दृशश्च ॥ १७ ॥ किंचित्किंचिद्दामलयत्रोगे श्यावारक्ताचाशमरी
 कटकाका ॥ तस्याः पूर्वरूप एवाच वैद्यैः स्नेहाद्या वै प्रायशो योज
 नीयाः ॥ १८ ॥ प्रतीकारः ॥ शुद्धश्लिम्थाशमविभेदपथ्यागो
 कंरकारग्वधचौरणानाम् ॥ शिषुश्च तोहिं गुववाप्रजाभ्यां वा
 ताशमरीकृच्छ्रतमां भिनन्ति ॥ १९ ॥ अन्यः ॥ चकणवत्कल्लो

क्षरविश्वकेर्गुडयवाग्रश्चनैरशितैर्ध्रुवम् ॥ प्रबलवायुभवा-
श्मरिकादृदाचिरभवाकणशाकणशः पतेत् ॥ २० ॥ अथपित्त-
जा ॥ दंदत्यतेपित्तभवास्त्वस्तिभल्लातकारिप्रभयापिपीता
॥ रक्तासितान्चाश्मरिकाविशेषात्पापच्यमानेवतदात्रकुर्यात् ॥

२१ ॥ प्रतीकारः ॥ कुशकाशशरत्कटाश्मभिः स्त्रपुसेवी
रुक्बीजकादिषीजैः ॥ सविदारिवराहमूलिकाभिः कमलाक्षैर-
पिमोरदेनगुणैः ॥ २२ ॥ अथदर्भकुरुटिकाशिरीषैरमृतंगव्यम-
लंतुपाटलाभिः ॥ मधुरैर्मधुकेनपाटलाभिरनुवेलप्रनवाप्रसा-
धितंतु ॥ २३ ॥ गदितंदिननाथसूनुनामगदंकारवरेण भल्लकै-

स्तु ॥ अशितंरबलुपित्तजाश्मरीणांमपिपत्तूरिकसंयुतंतुसंघः
॥ २४ ॥ शकलशकलीकरसेलवाजतुनाश्मप्रभवेनसंयुतंचेत्
॥ कुशकादिघृतंतथैवनित्यबहुपित्तप्रभवाश्मरीषुसेव्यम् ॥

२५ ॥ इतिकुशादिघृतम् ॥ अथरसः ॥ सूतशुद्धंगंधक-
तद्विभागंभूयोभूयश्चेतदृश्वीरसेन ॥ पिप्पलागोलंभूधरेत्तद्विनैकं
पक्ताप्रोक्तःचाश्मरीदेतिसत्तः ॥ २६ ॥ पाषाणभेदजरजःसम-
माषयुग्ममश्वत्थतांचबहुधाश्मरिभेदनंस्यात् ॥ गोपालकर्क-
टिकजातजटाकुलित्यक्वायंपिबेन्निशिचगोक्षरमूलजातम् ॥

२७ ॥ अथकफजाश्मरी ॥ कफेनशीतत्वगुरुत्वयुक्तोव-
स्तिस्तुनिस्तुद्यतएवतत्र ॥ शुद्धासितावामधुवर्णयुक्ताप्रा-
योभवेत्सारवलुबालकानाम् ॥ २८ ॥ महारश्मरीसांअथकात्यक्ता-
हस्तेस्तुबालस्यगृहीतुमेषा ॥ शक्यान्चास्योपचयांमितांतमु-
त्पादनंशस्त्रवरेणकुर्यात् ॥ २९ ॥ भवेच्चसावापिजनस्यतद्दृष्ट

मणींद्रो नानाकाव्यारविन्दप्रथितदिनकरोर्मर्गवंशावतंसः॥
 यत्पुनः काशिनाथो निखिलवरभिषक्शास्त्रमालोक्यतस्माद
 शमयोदेरखिलगदहरो सच्चिकित्साचकार॥ ५१ ॥ ॥ इति श्री
 महुरुपादाञ्जचरीकचतुर्वेदी काशिनाथकृतायोचिकित्साक्रम
 कल्पवत्यामशमय्यादिनानारोगचिकित्साधिकारस्तवकः॥ ॥
 ॥ ॥ अथ प्रमेहः ॥ आयुर्वेदगुरुस्वतानविबुध
 मातृद्वयांतस्थितं नानाशास्त्रकलाकलापनिरतं स्वार्थादिवेदात्म
 जम् ॥ नत्वा तत्तनयः करोति च भिषक् प्रीत्यै प्रमेहस्य वै कार्यं
 कारणलक्ष्यलक्षणविधिं यद्यच्चिकित्सादिकम् ॥ १ ॥ अथ
 प्रमेहनिदानम् ॥ ॥ दिवानिद्रास्पेयोदधिनिखिलदुग्धानिभ
 जते जलंबाग्रामीणं पलमपितथानूपमसकृत् ॥ नवान्नपानीयं
 गुडसहितमन्यच्च कफकृत् प्रमेहस्तस्याशु प्रभवति च वांशिति
 विधः ॥ २ ॥ तदामेदोमांसंतनुजमखिलं क्लृप्तमपि च फोवस्ति
 प्राप्तंसकलमपि संदुष्य कुरुते ॥ उदीर्णैस्तानुद्यौरथ च बहुपित्तं
 तुंसकलान् प्रमेहान्वाकृष्य निखिलतनुधातुं श्वपवनः ॥ ३ ॥ शु
 क्रांबुमज्जासवसाहसीका मांसं रसौजांसितथा प्रदूष्य ॥ स्वे
 आचपि तेन तथा च वायुः कुर्युः प्रमेहानखिलान्यथास्वम् ॥
 ४ ॥ दोषो यदावस्तिगमूत्रसंस्थः संदुष्य मूत्रं कुरुते प्रमेहान् ॥
 तेषां शुसाध्यादशयेकफोत्पाः पित्तोद्भवान्येखलु कृच्छकाः षड्
 ॥ ५ ॥ तथा स्त्वसाध्याश्चतुरोपि वातप्रभूतमेहाभिषजौ वदन्ति
 ॥ समक्रियत्वं विषमक्रियत्वं महत्ययत्वं हि यतोन्नितम् ॥ ६ ॥
 श्वेतपीतं रक्तं वा हरिद्रा कृष्णां वर्णं पंचमं पंचभूतान् ॥ जाते देहे

दोषसंघोषितद्वन्द्वैतपीतकर्बुराद्याश्ववर्णाः ॥७॥ नानाव-
र्णावर्णप्रयोगाच्चहंतितस्मान्मेहाविंशतिर्नामरूपैः ॥ अथपूर्व-
रूपम् ॥ दंतादिकायत्रमलेनयुक्तादाहोभवेत्पाणिपदोस्तु-
तद्वत् ॥ चेत्स्निग्धतायत्रतनौसतर्षश्वासः प्रमेहस्यचपूर्वरू-
पम् ॥८॥ अथरूपम् ॥ वीर्यश्रावः शोषकाश्चैङ्गकेषु मू-
त्रेतद्वद्वाप्रभूताविलतम् ॥ नोवास्वास्थ्यसर्वगात्रेषुयत्रतत्सं-
प्रोक्तंमैह्रोगस्यरूपम् ॥९॥ अथोपशमः ॥ श्यामादकी-
कोद्वकाः कुलित्यागोधूमकोद्वालचणाः पुराणाः ॥ सर्वान्मु-
द्गावरधान्यषष्ठयः प्रमेहिनापथ्यमलंप्रदिष्टाः ॥१०॥ तित्ता-
निशाकानिचजांगलायेपतत्रिणोयेचमृगास्तथैव ॥ पथ्याश्च-
मेहेपरिर्वर्जनीयादुग्धान्यमंथादधिमद्यकाम्लाः ॥११॥ गुडा-
नूपमांसेक्षपिष्ठान्नतक्रानचैवात्ररान्याविशेषेणमेहे ॥ गुडूच्या-
रसश्चात्रसर्वत्रपेयं प्रमेहापहसेवितं माक्षिकेण ॥१२॥ त-
थाग्न्यारजोवाशिवायास्तथैव शिलाजत्वलेलोहजंपंचयोगाः
॥ इतिसार्द्धश्लोकेनयोगपंचकम् ॥ अथचंद्रप्रभा ॥
चंद्रप्रभोग्राधनभूमिनिंबनिशाविषादारुनिशाग्रिकृष्णाः ॥
अलामरंद्वित्रिफलाविट्गद्विपादिरुष्णावसुस्वर्णमाक्षिकं
॥१३॥ द्विस्सारकत्रिलवणानिचटंकमात्राण्येतानिसर्वाणिपृ-
थक्पृथक्स्युः ॥ कर्षद्वयंचापिमृतंचलोहमलंसितायाश्चपले-
नवैद्यः ॥१४॥ पलद्वयंचापिशिलाजतूनांकर्षाष्टकंगुगुलुम-
त्रवैद्यः ॥ कर्णोघ्निनीरैरपिसैधवेनटंकोन्मिनेश्चापिवटीविधाय
॥ चंद्रप्रभैषाखिलमेहहंतीरोगानशेषानंशितानिहन्ति ॥१५॥

॥ १५ ॥ वातप्रभूतानखिलांस्तथैववीर्यस्यदोषान् रुधिरप्रभूतान्
 ॥ मेहोश्चविंशतिविधानपिचाष्टकृच्चान्वेदाश्मरीत्रिदशमूत्रगद
 श्वतहृत् ॥ स्त्रीणोरजोश्रितसमस्तभगादिरोमान् हन्यान्बरी
 सकलवैद्यनृपावदनि ॥ १६ ॥ पांडुचकासरुधिरप्रभवान्विका
 रान्छ्वासास्तथारूषणवृद्धिभवान्विकारान् ॥ हलीमकं कामलि
 काग्रिमां ह्येत्थरोचकं वातज रोगसंघान् ॥ १७ ॥ पित्तोद्भवा
 न्वाकफजात्रिहृति संराध्यशंभुशशिना प्रलब्धाम् ॥ तथैवद
 ह्यप्रतिशापितोपि चंद्रक्षयादींश्चर्णकलो बभूव ॥ १८ ॥ इति च
 द्रुप्रभावटी ॥ अथरसः ॥ रसभस्मसमं च वंगभस्ममधुना
 लेहविधानतोपिलीरम् ॥ प्रबलानपि विंशतिप्रमेहान्नियतह
 न्तियवेन नित्यमेव ॥ १९ ॥ अपिमूलकमुद्रयोश्च पूषमयिते
 नापि समंचपथ्यमत्र ॥ रसगुणधरातलप्रसिद्धो वरवगेश्वरना
 मसमसंप्रतोयम् ॥ २० ॥ इति वगेश्वररसः ॥ अथकाय ॥
 त्रिफला रजनी विशालिका धनजाः काय अलं निज्जाशकः ॥ मधु
 नाखिलमेहसंभवे परिपीतः शमयेच्च तास्तदा ॥ २१ ॥ अन्य-
 योगः ॥ त्रिकटुकत्रिफला सहितं समं पुरा त्र्यलं खलु गोक्षरसं
 शृतैः ॥ अथ जलैरशितो गुठिकीकृतः सकलमेहहरस्तथया-
 बलम् ॥ २२ ॥ त्रिकटुकादिपुरः खलु सेवितो तद्यपरिहारमल
 चयथारुचि ॥ भजनभोजनभागपुजाप्यलविजयते खिलशा
 तगदानपि ॥ २३ ॥ रुधिरशोणितमूत्रगदानलं प्रदरवृंदमथो
 भगालिंगजान् ॥ अखिलसंयमप्यदिवर्जितो धितनुते च बर्नौ
 मकरध्वजम् ॥ २४ ॥ अथरसः ॥ रत्नत्वे समादाय विशुद्धं हृत्

तकर्षचरक्तस्य घटोद्भवस्य ॥ प्रसूननीरेणचसप्तवारान्वासा
रसेनापिचतावदेव ॥ २५ ॥ दूवीरसेनापिचतद्दूदेव वारान्विमर्द्या
प्यथरक्तणच ॥ द्विनिष्कमात्रंरवदिरस्यसारकर्षप्रमाणाश्वशिवे
नचद्रः ॥ २६ ॥ तुल्यः पुनःश्चदनवारिणापिसमर्घकुर्याच्च हरेण
तुल्याम् ॥ छायाविशुष्काववटीप्रभुज्यमेहान्नजयेदाद्रक्तनीरव
दैः ॥ २७ ॥ सरक्तपित्तपिटिकंश्चहृन्त्यात्ममेहजाभ्यांतरलम-
नुष्यः ॥ २८ ॥ अथकामिनीमदविधूतनोरसः ॥ शिवाशि-
वासर्णविशुद्धबीजान्यादायतुल्यानिशिवाशिवाभ्याम् ॥ विम-
र्द्याचाष्टापैदबीजतैलैस्सोभवे हारवधूविलासः ॥ २९ ॥ ससितो
प्यसितः रत्नलुब्धयुगोहरतेखिलमेहगणंबहुधा ॥ शतधास्तर-
तंप्रबलासुसमं कुसुमैर्विरतचनरेणयदा ॥ ३० ॥ अथवंगेश्व-
रः ॥ रसवंगरवहेतिभिस्समानंजतुचाश्मप्रभवमधुप्रयुक्तम् ॥
सितयारविलमेहनाशनाय रत्नलुमाषद्वयसंमितेनिषेवेदा ॥
अथसंप्राप्तिः ॥ तत्रतावज्जलमेह ॥ अच्छांसितंसीतल-
मंबुवच्चनिर्गंधकेपिच्छिलमाविलंचेत् ॥ मेहत्यलेकदफललो-
धपण्याक्वाथंपिबेद्वैजलमेहवन्यः ॥ ३१ ॥ अत्रक्वाथः ॥ यदि
पारिजातजटाशतंधवचंदनार्जुनशालजम् ॥ जलमेहिनापरिसे-
वितंजलमेहनाशकरजलम् ॥ ३२ ॥ अथेक्ष्ममेहः ॥ यदि
क्षुत्तुल्यमधुरंरसेनतस्यैवमेहत्यपिबेक्ष्ममेही ॥ जवासवीरा-
गविडंगपाठाक्वाथंगुडेनापिपिबेज्जयाया ॥ ३३ ॥ अथसो-
द्रीमेहः ॥ सांद्राभवेत्यर्युपितंचसांद्रमेहेनुसंभूत्रितमाशुतत्र-
निशाह्यजंतुहरैर्नतेनसंकाश्यनीरैर्मधुनानिषेवेत् ॥ ३४ ॥ ॥

अन्ययोगः ॥ शाहूलसंशृतनीरकर्षगुडेन सान्द्रकृततिमेह
 पीतमनेन ॥ ३६ ॥ अथसरामेहः ॥ उपर्यच्छमधौघनकरा
 मेहअलतयासमबीजनरुत्वचासमोदीच्यजलंतया ॥ शकंकुष्ठ
 विशालयाशंतक्षौद्रयुतनरःपिबेदाशतथात्वरा तथा निंबजलं
 शृतम् गुडैरत्रयुतंपिबेत् ॥ ३७ ॥ अथपदमेतत् ॥ अथपिष्ट
 मेहः ॥ संहृष्टरोमारवलुपिष्टमेहे मेहत्यलपिष्टसमंसितंच ॥
 दावीविडंगैर्धवरवातिरत्वकशरतंपिबेन्मासिकसंप्रयुक्तम् ॥ ३८
 ॥ अन्यः ॥ पथ्याक्काथः पीतः कर्षगुडेन शमयति पिष्टप्रमेहप्र
 बलमनेन ॥ ३९ ॥ अथशक्रमेहः ॥ शक्रोपमं शुक्रयुतं तु श
 क्रमेही प्रमेहत्यथवापिबेत्सः ॥ काथं रुजाचंदनदेवदारुरतंत
 थावागुरुणामधूकैः ॥ ४० ॥ अन्यः ॥ दूर्वामूर्वासमङ्गाकुशवर
 जराकाशजादंतिनीभिः पीतः क्लृप्तो नितांतं प्रबलगदहरः शा
 ल्मलीवल्लेन ॥ निर्गुहः शक्रमेहे गददलनपरैर्वैद्यभूपैर्नि
 रुक्तो हंति प्रायस्त्रिभिर्वैस्त्रिदशरिपुगुरोर्नामतुल्यं प्रमेहम् ॥
 ४१ ॥ अथसिकतामेह ॥ मूत्रेणामेहीसिकतानुरूपमला
 श्रमेदः प्रभृतिश्चतत्र ॥ मेहत्यलदारुनिशाग्रिमंथपाठांशिवा
 क्षिप्रमितं फलानाम् ॥ ४२ ॥ काथप्रमेहसिकतारव्यमुग्रना
 शनयेत्तत्रनकापिशंका ॥ यद्वाग्निनीरसगुडं शतंच तथा गुणं
 वैद्यनृपावदति ॥ ४३ ॥ अथशीतमेहः ॥ यः शीतमेही ब
 हुशीतवीर्यं मेहत्यलं वैमधुरं विशेषात् ॥ स च व्यमूर्षायुतकट
 कारी काथपिबेत्क्षौद्रयुतं प्रभाते ॥ ४४ ॥ रसो भैरवानदसंज्ञो
 दिगुंजोगुडेनारुपीतो विशेषेणानित्यम् ॥ द्रुतं शीतमेहापकर्ष

प्रकुर्यात् प्रकामंतु पथ्याशिनामानवेन ॥४५॥ पाठाविडंगा-
 र्जुनवल्कलानां काथानुपानं मधुना प्रकुर्यात् ॥ भुक्त्वाथवानं-
 दरसंवि नैरुल्यमाप्नोति च शीतमेही ॥४६॥ अथ लाल-
 मेहः ॥ लालातंतुयुतंतुमेहनिमुहुर्मूत्रं तथा पिच्छिलं लाला-
 मेहगदातुरो न स शिवा सप्तच्छदाग्निशतम् ॥ सक्षौद्रं परिसे-
 व्यपाचनमलं प्रायः परं दीपनं लालामेहहरंच सौरव्यमतुलं नैरु-
 ज्ज्वलक्ष्मीं भजेत् ॥४७॥ अथ रसः ॥ मृताभसूतवंगकैः स-
 मैः समैस्त्रिभिस्तुतैः महादिनिंबबीजजंजः समंच पिकम् ॥
 ४८॥ समाक्षिकंच माषमात्रमक्षतंच भक्षितं विनाशयेच्च तं-
 तुमेहमुद्धतं भिषंजतम् ॥४९॥ अन्ययोगः ॥ मधुनारजनी-
 सैव्यातंतुयुतेन मेहेनाधिकपीडायस्पृच्छतेन ॥५०॥ अथ-
 क्षारमेहः ॥ गंधरागरसनीरस्पृशैक्षारकस्य च समैर्यदिमेही-
 ॥ क्षारमेहमपि मेहनितत्र अत्युशिरसिशिरावपिलोद्गवीरव-
 ल्लक्षरुतैर्मधुनासः ॥५१॥ अथोन्ययोगः ॥ अमलकुलक-
 निंबैः संसृतं काथमेकपिबतिरवलुनरो यो लोहं भस्मावगाढम्-
 ॥ मधुयुतमपि सद्यः क्षारमेहीविशेषाद्यदि भवति विरोगः सर्व-
 सौरव्यानुकूलम् ॥५२॥ अन्यः ॥ नलद्वंदनलोध्रसमंभि-
 षग्विजयवल्कलसंशतमत्रवै ॥ समधुनित्यमलं परिपायये-
 दहुलदुस्तरभस्मकमेहिने ॥५३॥ अथ नीलमेहः ॥ नी-
 लाभूमूत्रं यदि नीलमेहे विमूत्रयेन्मूत्रमलं मनुष्यः ॥ धात्रीफ-
 लार्कैण विभाज्य धात्रीचूर्णं तु तत्तुल्यं मृताभसूतौ ॥५४॥ सं-
 भाव्यसप्तैव दिनां निखल्वे माषोन्मितं तद्हरिश्शंकरारव्यम् ॥ भुं-

जीतनित्यंखलुनीलमेहप्रशानयेपथ्यरतोविशेषात् ॥ ५५ ॥

॥ अन्यः ॥ महानिंबबीजानिवापूर्ववच्चसधान्यान्लहत्येन
नित्यंपिबेत्सः ॥ भवेन्नीलमेहेनयुक्तो नितान्तं प्रभुक्तो भवेत्स

अशालीमनुष्यः ॥ ५६ ॥ अथकालमेहः ॥ कालाभमूत्रं

खलुकालमेहीसंमूत्रयेत्तत्रपिबेत्तृषायम् ॥ लोघ्राजुनोशीर

कुचंदनानांसक्षौद्रकहैमवतीघनवा ॥ ५७ ॥ योगद्वयम् ॥

उशीरामलक्योः कषायस्तथैवसंमाक्षिकेणाथकालप्रमेहे ॥

५८ ॥ अथहारिद्रमेहः ॥ हारिद्रमेहीकटुकहरिद्रानिभंद

हन्मूत्रयतेनितान्तम् ॥ लोघ्रेणावाधातकिचंदनानांसबालका

नामधुनाशरतसः ॥ ५९ ॥ प्रतीकारः ॥ पटोलनिंबामलका

मृतानाकषायकेक्षौद्रयुतमनुष्यः ॥ हारिद्रमेहीखलुपथ्यभो

जीपिबेत्प्रभातेरजनीप्रमेहे ॥ ६० ॥ अथमांजिष्टमेहः ॥

मांजिष्टनीरेणचविस्त्रवीर्यं मांजिष्टिकेमेहति तत्रमेही ॥ मु

स्ताभयामुष्ककवृत्सनीरेमधुप्रयुक्तंचशरतपिबेत्सः ॥ ६१ ॥

प्रतीकारः ॥ धातकिपुष्पनृपद्रुफलानालोघ्रयुतयदिसखत

मंम्बु ॥ माक्षिकसाक्षिकमाशुनिपीतंमारुणमेहहरप्रथितं

च ॥ ६२ ॥ अथरक्तमेहः ॥ विश्रमुष्णमथवापटुरक्तसंभि

भंचयदिमेहतिमेही ॥ बालवह्रसमारुभनेहाबीजकाष्ठशु

तमम्बुपिबेत् ॥ ६३ ॥ योगद्वयम् ॥ अथवसामेहः ॥ व

सामेहयुक्तोवसामिश्रमेववसाभंप्रमेहत्यथोतत्रनित्यम् ॥ पि

बेदग्निमंथाकषायसंथावातथापाटलायांशरतमाक्षिकेण ॥

६४ १७ अथमज्जामेहः ॥ मज्जानिभमज्जरसमेतमत्रमज्जा

प्रमेहे यदि मेहतीत्यम् ॥ काश्मर्यखार्जूरकनिंदुखिन्नाहरीत-
कीकाथमधूनपिबेत्सः ॥ ६५ ॥ प्रतीकारः ॥ छिन्नाग्निरी-
णतथैवपाठान्तिक्तामयैः कौटजहिंगुचूर्णम् ॥ मज्जाप्रमेहीनि-
तरानिषेवेत्कालेयथोक्तेनयथोक्तभोजी ॥ ६६ ॥ १८ अथक्षौ-
द्रमेहः ॥ रुक्षंकषायमधुरेतथापि क्षौद्रप्रमेहे यदि मेहतीह ॥
सूतमृतनागमथोमृतंचत्वर्गजुनस्याथसमंसमस्तम् ॥ ६७
समंहयेच्छाल्मलिकांघ्रितोर्येर्दिनंचटीमाषमितांचतस्य ॥ का-
थेनवैशात्मलिमूलकानांसमाक्षिकंमाक्षिकमेहरोगे ॥ ६८ ॥
१९ क्षौद्रमेहातकश्चायत्रिफलावासमाक्षिका ॥ क्षौद्रमेहह-
रावेतौयोगौसेव्यौविशेषतः ॥ ६९ ॥ अथहस्तिमेहः ॥ मूत्र-
वेगविवर्जितं त्यजति यो हस्तीवमत्तो यदि बद्ध्वा सलसीकमत्र
बहुधा हस्तिप्रमेहीजनः ॥ पाठाशैलजतूचकिंशुकमथोमूर्वीत-
थातिंदुकंदुःस्पर्शंचकपित्यकंचसकलेष्वेकस्यनीरपिबेत् ॥ ७०
॥ इतिषड्योगाः ॥ अथमधुमेहः ॥ उपेक्षिताविंशतिरेवमे-
हमधुप्रमेहत्वमलंप्रयांति ॥ असाध्यतायांतिपिपिलिकाभिर्ज-
ग्धुयादिस्यान्मधुवत्प्रकामम् ॥ ७१ ॥ २० ॥ तन्मोहिनामंत्यद-
शामधुत्वमासन्नमृत्युर्विजयायतस्य ॥ गोकटकपंचसमस्त-
कागसकुट्टितंचापिप्रचेज्जलेनत् ॥ ७२ ॥ तत्तोयशेषेणचतुर्थ-
केनभागेनदद्यादथवासितायाः ॥ पलानिपंचाशदथोपलानि
तद्वह्निसंपाचितसाध्यकाले ॥ ७३ ॥ शंठीकलानागदलोष-
णानामेलात्तत्रापुसबीजमज्जा ॥ कोशेनजात्याश्चककुब्-
भवैश्चबीजैश्चतुर्भीरखिलांश्चपिष्टान् ॥ ७४ ॥ पलायकमश

जरोचनायाः संभिश्यभुञ्जीत यथा प्रमाणम् ॥ प्रायः पलंचामृ
 तकल्पमाशु मूत्रेति दाहं च त्रिवन्धमेहान् ॥ ७५ ॥ शक्राशम
 रीमेहगणाश्च सर्वान्वीर्यस्पदोषान्मधुलोहितादीन् ॥ गुंजा
 घ्नितुं ग्धेन तथैव केपि पीतेन हन्युर्मधुमेहमुग्रम् ॥ ७६ ॥ इ
 ति गौक्षरपंचांगामृतावलेहः ॥ अथ प्रमेहपीटिका ॥ अ
 श्वत्थताचापिशरावकाभाशराविकानिम्नविशेषमध्या ॥ साशो
 थवत्सकतमात्रुणोनचिकित्सकैस्तुल्यमलांचिकित्स्या ॥ ७७
 वमस्य ते काथमलंचवस्तौ तीक्ष्णचमूत्रं परिशोधनाय ॥ अ
 थ कच्छपिका ॥ याकूर्म तुल्याखलुकच्छपीसादाहान्वितावी
 रवचाकदंबैः ॥ ७८ ॥ काथीकृतैः पीततमैर्विशेषाद्दधावये
 भिंबसुशिशपद्भिः ॥ कर्कंधुनीरेणभिषग्विशेषाद्दिनाशनायाशु
 चकुम्भिकाया ॥ ७९ ॥ अथ जालिनी ॥ शिराजालुजाजालिनी
 तीव्रदाहाभवे सा कमायाति चेत्तत्र वैद्यः ॥ विशेषेण बाधावये
 इत्यमाणैः कदंबार्जुनलक्ष्म्युतैस्तिंदुकीनाम् ॥ ८० ॥ कषायैः
 प्रपाकेन वेलेन प्रसिच्यत तोधावयेत्तेन तेनैव भूयः ॥ विपूपाविशु
 ष्यत्यलंजालिनी सा प्रभूता तु मेहान्तनाडीरुयावा ॥ ८१ ॥
 अथ विनता ॥ अवगादरुजादेभावयुक्ता यदि पृष्ठे प्युदरे
 पि बाधश्च ॥ पिडका म हनाभवेत्समाला विनता सारखलु
 कथ्यते मुनीन्द्रैः ॥ ८२ ॥ प्रतीकारः ॥ पटोलनिंबाग्निभवे
 अपत्रैर्निषेचयेत्काञ्जिक भगनीरैः ॥ योगद्वयम् ॥ अथ ज्व
 लजी ॥ रक्तावितास्फोटयुतातितीव्रारव्यातातथोन्याज्वल
 जी च तस्याः ॥ ८३ ॥ प्रतीकारः ॥ षष्ठीचक्षुःपुष्पकुशमधुकै

दुग्धेनलेपोचिनेर्लिप्तोयातिविनाशमाश्रुचततश्चाज्यामसूरी
 ब्रुवे ॥ संस्थानायदिचेन्मसूरसहशीतस्यामुशीरंतथाघृष्टगो-
 पयसा मृणाले मथवाबैंगैरिकंकतृणम् ॥ ८४ ॥ अथसर्षपि-
 की ॥ यागौरसर्षपनिभाकिलसर्षपीसाहैमंगवीनपरिलेपि-
 तएवसद्यः ॥ शीतांबुनाघ्रजतिनाशमलंचसेकान् ॥ ८५ ॥ ॥
 प्रतीकारः ॥ निबुलार्जुनपत्रलेपनाद्वाप्रतिहन्त्याच्चतथैवसर्ष-
 पीद्राम् ॥ अथवापरिषाचितापिसेयंस्वयमेवाश्रुविनश्यतिध्रु-
 वंसा ॥ ८६ ॥ अथपुत्रिणी ॥ महत्यत्यितावाचितापुत्रि-
 णीसाचिकित्स्पोष्णानरेणमेघाम्बिपत्रैः ॥ प्रपिष्टैः प्रलिप्तैःस्त-
 याधानिपत्रैस्तथैवाश्रुगायत्रिकापत्रलेपैः ॥ ८७ ॥ अथवि-
 दारिका ॥ विदारिकाकंदनिभाविदारीभवेच्चसाप्रस्फुटना-
 चतस्याः ॥ संस्वेदनं वैमहिषीमलेनकुर्थ्याच्चयावत्परिपच्यते
 सा ॥ ८८ ॥ ततस्तुतस्यांभिफलाविचूर्ण्यसंपूरयेत्कोजिकवा-
 रिणैव ॥ प्रक्षालयेन्नाशमुपैतिशीघ्रं पुनः पुनः क्षालनतः प्रका-
 मम् ॥ ८९ ॥ अथविद्रधिः ॥ लक्ष्णोर्विद्रधेस्संप्रयुक्तात-
 तः किंचपाकाधिकानात्रभेदः ॥ जलाधीशरुच्चीभयैः श्वेतमू-
 लैः कषायनिपीतंविनाशायतस्याः ॥ ९० ॥ अथप्रमेहोप-
 द्रवाः ॥ अपाकोऽरुचिश्छर्दिनिद्रातिकासास्तथापीनसः श्ले-
 श्ममेहेभवन्ति ॥ भवेन्मेहनेचापिवस्तौचतोदोज्वरोदारणंमु-
 ष्कयोस्तर्षमूर्च्छाः ॥ ९१ ॥ अमोविड्भिभेदश्चपित्तोत्तरेपिप्रमे-
 हेथवातोद्वेकलहृज्जः ॥ उदावर्तरोगोग्रहौलोलतारस्युस्त-
 याशोषशूलानिकासोविनिद्राः ॥ ९२ ॥ अमीशवासपूर्वाप्र-

मेहेभवंति यथोपद्रवावायथासवतेषाम् ॥ तथातर्षमोहोम-
 दोमर्मरौधाः ज्वरश्चाथहिक्काविसर्पश्चतेषाम् ॥ ९३ ॥ पिंडिका
 स्रभवंत्युपद्रवास्तैरपियुक्तोन्यतमैर्विशेषतश्च ॥ अपिगाढनि-
 पीडितः स्तुतोपियमराजस्य गृहं यियासरेव ॥ ९४ ॥ मूर्च्छा-
 विसर्पज्वरछर्दिकासश्वासैः प्रमेहीयदुपदुतो न्यैः ॥ सदुश्चिकि-
 त्स्यो मधुमेहतां यो याताश्च सर्वपिंडिकासमेताः ॥ ९५ ॥ येवी-
 र्यदोषाः कुलजाश्च ये तैर्यमालयंगंतुमलप्रवृत्ताः ॥ ते वैद्यभू-
 पैरखिलाश्च हेया यशोर्थिभिः कर्मजमेहमाजः ॥ ९६ ॥ पिंडि-
 काः किल मूर्ध्नि पायुगायदि पृष्ठेऽपि चर्मसंभवाः ॥ कृशवन्हित-
 नोरुपहुताः परितस्त्याज्यतमा येव सर्वाः ॥ ९७ ॥ स्त्रीणां
 कुतः प्रमेहो न भवतीत्यपेक्षायामाह ॥ यतो मासि मासिर-
 जो योषितानां श्रवत्यत्र शक्यं स्तुतास्तेन नित्यम् ॥ अतो नो-
 प्रमेहंति रामाः कदापि पुराणाजगुर्वैद्यभूपेन्द्रमुख्याः ॥ ९८ ॥
 अविलमाविललोहितपीतकान् शबलकबुरकल्मषनीलका-
 न् ॥ विविधरागयुतान् परिमूर्धितान्यखिलमेहपरिह्मणमक्ष-
 णम् ॥ ९९ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ प्रमेहिनो मूत्रमनाविलं चेद-
 पिच्छिलं वा विशदं कटुम् ॥ तिक्तं भवेद्वा बलवर्णं च द्विर्गतं प्र-
 मेहस्य च लक्षणानि ॥ १०० ॥ आयुर्वेदविदांसदस्य निसभा-
 दीक्षाचतुर्वेदवित् श्रीमन्नातपदारविंदयुगलध्यानैकताना-
 त्मना ॥ काशीनाथभिषग्वरेण रचिता यासांचिकित्सा परास्वा-
 नाथोक्तमकल्पवलिफलितं तस्यां प्रमेहोषधम् ॥ १०१ ॥ ॥
 इति श्रीमद्गुरुचरणचंबरीकचतुर्वेदीकाशीनाथकृतायांचिकि

त्साक्रमकल्पवल्यां प्रमेहचिकित्साधिकारस्तबकः ॥२८॥

॥ ॥ नत्वाश्रीगुरुतातमानुयुगुलध्याताघ्रिपद्यतादस्मृता

युःश्रुमिमासवाक्यमसकृद्वृत्तास्फुटचेतसि ॥ काशीनाथभि-

षगवरःप्रकुरुतेमेदोगदानामलसम्यकारणालक्ष्यलक्षणयुता

प्रायश्चित्कित्सांपराम् ॥१॥ अथनिदानम् ॥ अन्यायामर

तादिवाचशयनेसस्तेष्वलाहारिणःप्रायोपेमधुरान्नपीननिरताः

स्निग्धाशिनोमानवाः ॥ तेमेदोनिचयावृत्ताखिलगवामन्तःस

धातूनलमुष्णाल्पेवयतौत्रमेदलतनौमेदोनकर्मक्षमः ॥२॥

अथपूर्वरूपम् ॥ क्षुद्रश्वासस्वप्नमोहास्तर्षाक्षुद्रौद्वौर्ग

श्वेदमुच्छ्वासरोधाः ॥ अल्पप्राणोमैथुनाल्योमनुष्योमेदोगधा

ज्जंतवोल्याश्चपूर्वम् ॥३॥ सर्वभूतजठरेकिलमेदस्निष्ठतेत्रकि

लवृद्धिरतोस्य ॥ मेदसांवृतस्फुनिर्गममार्गःकोष्ठवायुरनलेनच

सर्वम् ॥४॥ शौषयत्यसितसर्वरसौघंभोजनानिजरयत्यपिस

द्यः ॥ पित्तवातकृतमत्रविशेषाच्छोषणंभवतिदैत्यगुरोश्च ॥

५॥ अथरूपम् ॥ चलस्फिगुदरस्तनोभवतिमेदसामांसलो

नरोबलपराक्रमोजठरतुंदिलोवाक्षमः ॥ पुराणायवशालयो

प्यथकुलत्यमुद्गाहिताहिताश्चरवलुकोदवाविविधमेदसाना

शनः ॥६॥ ॥ लवणानिरवलुवस्तपयेवश्यामका-

सनमथश्मचिते ॥ मैथुनंचपलभोजनमुच्चैस्सर्पणंचनच

जागरमत्र ॥७॥ अथप्रतीकारः ॥ निरतरायातरिपोस्क

पत्रक्षारंसहिंगुर्वलुभक्तमंडैः ॥ मेदःप्रचद्वौमनुजैर्निषेव्य

मातुःपुराणाश्चरकादयोन्ये ॥८॥ अथयागः ॥ क्षौद्रेणपेयं

त्रिफलाकषायं क्षौद्रेण वापर्युषितांबुपेयम् ॥ व्योषान्निमुस्ता
 त्रिफलाविडंगैः समः प्रसेव्योप्यथगुग्गुलुर्वा ॥ ९ ॥ त्रयोयो
 गाः ॥ अन्यः ॥ चव्यजीरककदुत्रयद्विगुर्वर्षिकानतयुताष्टदि
 भुक्ताः ॥ मस्तुनाचकिलसक्तवएवदीपनाश्वबहुमासलताध्वाः
 ॥ १० ॥ अन्यः ॥ त्रिकटुकत्रिफलालवणान्वितं मज्जितितै-
 लमलयदिवत्सरात् ॥ समुपयातिदिनैश्च शतैरलं बहुलमे
 दलमासतनुस्तनुः ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ जंतुघ्ननागरयवामल
 कः प्रयोगः क्षारेण लोहरजसामधुना समेतः ॥ मेदस्विनाम
 रिलरोगदशापहारी बिल्वादिपंचजनयश्चतुर्बुतद्वत् ॥ १२
 ॥ अन्यः ॥ त्रिकटुवह्निवचाघनवेल्हकैरसितमाहिषमेवष्ट
 तंसदा ॥ अथनिहतिबलाशप्रभंजनप्रभवमेदलरोगगणा
 नलम् ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ पुरोलंबुषातालमूल्यग्निशुंठीसं-
 निर्गुण्डिमंडीफलानां त्रयंच ॥ दृषरवातिरत्वक्पलानां दशैव प्र
 पाच्यजलेचादके सर्वमेव ॥ १४ ॥ ततोपादशेषैपलद्वादशांश
 सक्तूर्णीकृतं रुकालोहंच सर्पिः ॥ पुराणंच प्रस्थैकमानंच खंडं
 पलाष्टं सतात्रस्य पात्रे विपाच्यम् ॥ १५ ॥ ततः शीतलेस्मिन्
 पलाष्टमधोर्वापलं द्वैपलं वै शिलायाजतोश्च ॥ पलाष्टं पलाष्टं
 त्वथैलात्वचोश्च विडंगोषणापिप्पलीनां द्वयंच ॥ १६ ॥ पला
 नां द्विकं द्वैफलत्रैफलानां सकाशीशकंचांजनं नागकुण्डाः ॥
 पृथक् सर्वमेकत्र संमिश्रतस्मिन् घृताब्धे सुपात्रे विमथ्याशर
 स्य ॥ १७ ॥ ततः शल्हदेहोऽक्षमात्रं मनुष्यो विभुजीतदुग्धा
 नुपानेन नित्यम् ॥ तथा जांगलानां रसेनापि मेदोहरं श्लेष्मवातो

द्रवानुजाठरान्वा ॥ १८ ॥ कामलोदरभगोदरपांडुस्थौल्यकुष्ठवि
षमूर्च्छनमोहान् ॥ शोथजंगमविषानपिहन्ति कुक्षिमांशुकुरु
तेचगभीराम् ॥ १९ ॥ बल्यश्रीकरमुत्तमंचबहुधावाजीकरं सर्व
दापुत्राणांजननरसापनमिदंलोहस्यसंकीर्तितं कूष्मांडकदली
करीरमखिलचक्षुत्कारादिकं तत्सर्वं परिहृयं मत्रविबुधैर्याव
च्चतस्सेव्यते ॥ २० ॥ अथसंप्राप्तिस्तावत्तत्रवातजः ॥ वातेन
मेदः किलतुंदिलोदरेकुर्याच्चबीजद्रुममध्यमेववा ॥ लीढं यथा-
चित्रकमेकमेवहिहसौदैश्वमेदोऽनिलजनिहन्तिवा ॥ २१ ॥ अ-
न्यः ॥ रुबूकमूर्च्छमधुनादिदुग्धेनवंनिशायास्थितमंबुतज्जम्
पीत्वानररत्तुंदिलजाठरत्वं समीरमेदः प्रभवविहन्ति ॥ २२ ॥ ॥
अथपित्तमेदः ॥ गात्रेतिदौर्गध्यकरंचपित्तमेदस्तुवासादल
शंखचूर्णैः ॥ प्रलेपनाद्विल्वदलद्रवस्पदौर्गध्यनाशोत्थयवापि
तद्वत् ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ चंदनागुरुवरवामलचंद्रपद्मपद्मक
सरुष्कनखानाम् ॥ सप्रियंगुसरलामरदारुकुष्ठचोरकलवंग
नतानाम् ॥ २४ ॥ शैलवालुकशिलाभवजातीपौंडरीकमदन
लवबोलैः ॥ सप्तपर्णकहरेणुस्रजातीपत्रकेशरस्रधातकिपुण्ड्रैः
॥ २५ ॥ सूक्ष्मानलिकयाचुटिभिर्वाशाणशाणतुलितैः स्तुलि
नानाम् ॥ प्रस्थतैलविधिनाविधिविज्ञैः पाचितंचशशिनाभि
मदेन ॥ २६ ॥ स्थौणोपकंकोलकपूगयोगलामज्जकस्यापिमहा
स्रगंधिः ॥ पक्कतद्रभंगवशाच्चृद्धोयुवेवकांताभिरतः प्रसं
गेः ॥ २७ ॥ प्रस्वेददौर्गध्यहरंविशेषा कडूश्वकुष्ठानपिहन्ति त-
द्वत् ॥ युवाशतस्त्रीगमनोत्ककः स्यात्स्त्रियंश्चवध्याः शतपुत्रि

एकोनविंशस्तवकः

कास्युः ॥ २८ ॥ अथसकफमेदः ॥ कक्षाबक्षणसंधिषुप्र
 कुरुतेदौर्गन्ध्यमेवस्फुटस्मेदः श्लेष्मयुतं करोति च तथा मुष्का
 दिषु प्रायसः ॥ २९ ॥ श्यामाबिल्वविलेपनादयतथापूतीकरं
 जोद्धवोलेपः पक्कसुचिचिणीफलभवश्चिचादलोत्थो हरेत् ॥
 २९ ॥ इति चत्वारो लेपाः ॥ अथसरसमेदः ॥ स्वेदमहत्स
 कुरुते सरसं च मेदो बंबूरपत्रजलपिष्टविलेपनेन ॥ पश्चाच्छिनाभि
 रुद्धविलेपिताभिस्त्रायाज्जलैश्च बहूधर्मजदोषशान्त्यैः ॥ ३०
 ॥ सोशीरलामज्जशिरीषलोध्रैस्त्वग्दोषघर्मोश्च हरः प्रघर्षः ॥
 सोशीरचंडांशुतिलैः सलोध्रैः शिरीषकाशमर्ययुतस्तथैव ॥ ३१
 ॥ योगद्वयम् ॥ अथसास्त्रमेदः ॥ सास्त्रे च मेदसि जनोऽस्ति
 लगौरगात्रः कुक्षीवदृश्यत अलंखलु तत्र कुर्यात् ॥ गोमूत्रपिष्टकु
 ष्टप्रयसांप्रलेपे वर्णोज्ज्वलत्वहरणाय निशायुगस्य ॥ ३२ ॥ अ
 न्यः ॥ शिवानिशायुगममरिष्टपत्रमास्त्रत्वचो दाडिमबल्कला
 नि ॥ एषोंगरागोऽखिलदेहकक्षादौर्गन्धनाशाय च कामिनीना
 म् ॥ ३३ ॥ जम्बाः कषायेण विलेपितं द्राक्षराधिपानांतनुगंध
 हारी ॥ मेदोस्त्रशुभ्रत्वहरः प्रलेपो वैद्याधिभूपाः प्रवदन्ति सर्वे ॥
 ३४ ॥ अथसमांसमेदः ॥ समलमेदसि नेत्रमलादिभिर्भ
 वति दुष्टविगंधयुतो नरः ॥ सफलपूरकबिल्वकपित्यजैर्दलक
 लैरपि जंबुफलैर्दलैः ॥ ३५ ॥ सजलपिष्टतमैरखिलैरलंतनु
 विलेपनतोपि युतैरथ ॥ सपट्टिषेकनिमज्जनतोपि वा सजल
 योगयुतैरपिशोधि तैः ॥ ३६ ॥ अथधूपः ॥ पथ्याचदनकु
 ष्टसर्जनखिभिः सिद्धार्यकृष्णागरुमेदौ गंधहरो च धूपितत

मौनृणांतथायोषितां विख्यातो मलयानिलो रिविलत्तदो हारी
 घृतांको ध्रुवम् पूपो मांसल मेदसो स्तरवकराः श्रीराजराजोचितः
 ॥ ३७ ॥ इति मलयधूपः ॥ अथ काश्यपः ॥ वाताद्रस्थान
 पानादनशनशक्तो लम्बनाद्देगरो धान्नित्यं रागाद्रते भौर्धननि
 चयजाञ्चाति चिन्ताप्रसंगात् ॥ निद्राघातात्पमोज्यादतिश्रमयु
 षः क्वापि पुंसः प्रकामे काश्यपे देहे भवेच्चैदमृतजलधिसेवयत्त
 च ब्रूमः ॥ ३८ ॥ त्रैमासिकं पारदशुद्धं भस्म हेमस्तु भस्मैकमि
 तं शुद्धं च ॥ सत्त्वं च सर्पिर्मधुशर्कराभ्यां सम्मर्दयेत्तत्तत्त्वगतं
 दिनैकम् ॥ ३९ ॥ तन्माषमात्रं तु गवां पयोभिः पलान्दमात्रं तु र
 जोनुपेयम् ॥ प्रायोश्च गन्धा प्रभवविशेषात् रुशांगयष्टिं सब
 लाविदध्यात् ॥ ४० ॥ अन्यः ॥ सूक्ष्मं मश्वगंधिका भवंत
 थार्द्धमासके घृतेन तैलसंयुतं पयोनि तं पयोयुतम् ॥ निषेक
 येत् रुशांगयष्टिं मानवो निरंतरं लभेच्च बालगृहस्थवत्प्रसेचनाद्
 लाधिकम् ॥ ४१ ॥ इत्यमृतार्णवः ॥ अथ संबलकृशः ॥
 आधानं कालेयदियस्य शक्रभागाधिको ल्पो व्यथमेदसः स्यात्
 ॥ रुशांगयष्टिः सबलाधिकं स्यात्तस्यांगपुष्ट्यर्थं मथो ब्रवीमि
 ॥ ४२ ॥ दशांघ्रिनीरेण तथा श्वगन्धां क्वाथेन कल्केन गवां पयो
 भिः ॥ सिद्धुतु तैलं हि कृशस्य जंतोरभ्यंगतो वज्रतनुं करोति
 ॥ ४३ ॥ अन्यः ॥ अमृतहारकभस्म दशनलं हि गुणितान्
 कमशश्च सभास्कुरान् ॥ समकद्वयसंयुतं तत्तत्त्वगान्तरस
 यार्द्धतमान् परिमर्दयेत् ॥ ४४ ॥ अथ च भृगुनृपार्कयुतानथो
 परिविमर्द्य च निंबुरसार्द्धजैः ॥ द्रव्युगांशपटुस्वतु विचिका

भवमथौरवलुवाकुचिकारजः ॥ ४५ ॥ समविमर्दिनगुंजमिता
 बदीसमसिताखिलगुल्मशिवास्त्रकान् ॥ कृशकृशानुमलंघ
 हृणीरुजोगुदजरोगमरोचकमाहरेत् ॥ ४६ ॥ आध्मानमा
 धूनयतिप्रकामं कृशांगयष्टेरनलंप्रदीप्य ॥ क्षारादिकेयं वदि
 काप्रसिद्धातनोस्तनुत्वेपिबलप्रदासा ॥ ४७ ॥ अथनिर्बल
 स्थूलः ॥ यस्याधिकत्वंस्वलुमेदसस्याद्विजात्यकत्वंचशरी
 रमध्ये ॥ सस्निग्धपुष्टांगसमांसलंश्चहीनोबलेनैवभवेन्ननु
 ष्यः ॥ ४८ ॥ प्रतीकारः ॥ सूताम्रलोहांश्चमृतानुप्रगृह्य
 सताप्यजंतुघ्नशिलाजतूंश्च ॥ क्षौद्रार्द्धभागेनघृतद्वयेनसंपू
 र्णचंद्रोप्यसितोबलाय ॥ ४९ ॥ माषोन्मिनोशात्मलिपुष्पचू
 र्णक्षौद्रानुपानेनसमांसलेन ॥ नरेणयद्वत्परिपूर्णचंद्रोबलेन
 पूर्णोभवतीहमासात् ॥ ५० ॥ अथकाश्यपीपोटलीरसः ॥
 भरभपारदयुतंबलियुगमंगोजलेनपरिपेष्यवराटीः ॥ पूरयेच्च
 स्वलुपीततमायाः पिष्टटंकणविमुद्गितवक्राः ॥ ५१ ॥ भाडम
 ध्यंमंबरुह्यविमुह्यशोषपाच्यगजसंपुटमध्यात् ॥ स्वांग
 स्तीतममुमाशुमरीचैस्तद्विभागतुलितैःपरिपेष्य ॥ ५२ ॥ का
 श्यपेनमुनिनाभएितेयंनिष्कमात्रमशिताचघृतेन ॥ अश्वगं
 धिकरजःपयसानुपानमत्रगदितंबलचुद्धयैः ॥ ५३ ॥ पोटली
 काश्यपीनामादुर्बलेबलकारिणी ॥ चहिस्थूलंतरेसत्त्वहीना
 नांचप्रशस्यते ॥ ५४ ॥ अथमल्लपुष्टिः ॥ पिष्ट्वातुसूतावर
 जस्यमूलंरुष्णागवीमूत्रयुतंविमर्ष्य ॥ अंगेष्वनङ्गीकरणेपरा
 र्णायुद्घेष्वनेकान्जपतेसमल्लान् ॥ ५५ ॥ अन्यः ॥ हस्त-

मानुदिवसेकलनीयमूलमात्रकलिनीकलितयत् ॥ मूलमंत्र
 अभिमंत्रितमंगेमलमदनमदःखलुचूर्णम् ॥ ५७ ॥ मंत्रस्तु
 ॥ रुनमोमहाबलपराक्रमसमस्तविद्याविशारदअमुकस्यभु
 जबलभजय २ दृष्टिस्तभय २ अंगान्विधूनय २ पातय २ म
 हीतलेहुं ॥ अथकामयुद्धबलदम् ॥ हरिक्रातामूलदिन
 करदिनेपुण्यसहितेशयोन्नीतंकृष्णाखिलतनुगवीदुग्धमिक्षि
 तम् ॥ नरःपीताशस्वद्वजतिवनिताकोटिमसक्त इत्यवायेत्या
 यामेभदशतककोटीविजयते ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥ गुरौब्रह्मदंडी
 भवंमूलमेवसपुण्यसमुद्धृत्यशक्कागवीया ॥ पयोभिश्चतस्याः
 प्रपीताविशेषात्करोत्यागुलिगंचदडोपमानम् ॥ ५९ ॥ अथ-
 स्थौल्योपद्रवाः ॥ ज्वरविसर्पभगंदरकापचीनिखिलमेहगुदा
 कुरपादजाः ॥ रुजअलंबसमांसलमाश्रयन्त्ययततस्तनुमध्य
 गतःसरुवी ॥ ६० ॥ अथकाशयोपद्रवाः ॥ कुरोर्ध्नीहकाशो-
 सयश्वासगुल्माद्यथार्थोरुजश्रोदराण्याश्रुनित्यम् ॥ प्रधाव
 त्यतोनेवकाश्येनयुक्तोसरुवीयोजनोमध्यमासांगदेहः ॥ ६१ ॥
 सर्वोपद्रवसंयुक्तःपित्तोदकःकुशःसरुक् ॥ जान्हवीसेवनंकुर्या
 दुरेणोमामिकीर्तयेत् ॥ ६२ ॥ श्रीमत्तातो जयतिविविधानकप
 काकमग्नालुह तुंयोहरिरिवमहावैद्यचूडामणीद्रः ॥ काशी
 नाथस्तनयइतितथातस्यवाक्येनसम्यक्मेदोरोर्गाह्रिहरिस
 मांसचिकित्साचकार ॥ ६३ ॥ ॥ इतिश्रीमदुरुचरणाञ्जम
 धुपचतुर्वेदीकृतायांचिकित्साक्रमकल्पवल्यामेदोगदाधिकारे
 नचिकित्सापरागधितस्तवकः ॥ १२९ ॥ ॥ ॥ ॥

नत्वा श्रीगुरुतातपादकमलस्मृत्वा च वैद्यागमं काशीनाथभि-
 षग्वरः प्रकुरुते सर्वोदराणां पृथक् ॥ कार्यकारणपूर्वरूपस-
 हितं पथ्यं च रूपादिकं यद्यद्यत्र चिकित्सितं तदखिलं वैद्यैर्वि-
 लोच्यं स्फुरम् ॥ १ ॥ तत्र तावत्तन्निदानम् ॥ मंदानले सर्व-
 रुजो भवति तथोदराण्यत्र विशेषतः स्युः ॥ अजीर्णयोगान्म-
 लिमैरथोन्मैर्मलस्यैव संचयतीनराणाम् ॥ २ ॥ स्वेदांबुवाही-
 निचयानितानि श्रोतांसिरुद्धाखिलदोषसंघः ॥ प्राणाग्न्यपा-
 नाश्च प्रदुष्यसद्यः प्राक् संचितः श्वाप्युदराणिकुर्यात् ॥ ३ ॥ अ-
 थ पूर्व रूपम् ॥ बलस्य वर्णस्य तथैव कान्तेर्बल्या विना शोण-
 रेति राज्ञ्यः ॥ जीर्णापरिज्ञानविदा हयुक्तास्तद्वस्तिरूपादग-
 तोत्रशोथः ॥ ४ ॥ अथ रूपम् ॥ आध्मानदौर्बल्यकृशा-
 तुमांशशोथाभवे युर्ममनेष्यशक्तिः ॥ पुरीषवायो रपि संगमत्रदा-
 हो गसदोत्र विजृम्भणस्यात् ॥ ५ ॥ अथोपशमः ॥ गोधूम-
 शालियवषष्ठिकपथ्यमत्र नीवारजं च बहुरेक निरूहणानि ॥ स-
 र्वोदरेषु च हितान्यथ वर्जितानि त्वानूपमोदकपलं शयनं तिला-
 नि ॥ ६ ॥ व्यायामपिष्टाशनयानपानयदुन्यथोष्णानि गुरूणि-
 चांस्तु ॥ सीतांबुपानानि विदाहिभक्ष्यमेतानि वर्ज्यान् युदरेषु-
 पुंभिः ॥ ७ ॥ लायताः सर्वेप्युदरनिचयाः सन्ति बहुधा ततस्तत्र-
 प्रायः पुनरपि पुनः शोधनमलम् ॥ पिबेत् क्षीरैः पंचांगुलभवसु-
 तैलं च विधिवत्तगवांमूत्रैरप्यसकृदि हृतथा जाठरगदी ॥ ८ ॥ प्र-
 तीकारः ॥ स्नुग्दुग्धमूलत्रिफलात्रिचुडीः सिंहीविडंगानरुद-
 तिनीभिः ॥ पक्वघृततत्कुडचप्रमाणं कल्कीकृताभिः सजलाभिरेव

॥९॥ कर्षेपिबेदुष्णजलैर्मनुष्यो रेकेचपेयामथवारसंच ॥ नारा-
चमेतद्वृत्तमाशु कर्षमुष्णाबुनापेयमथोदरेषु ॥१०॥ इतिना-
राचघृतम् ॥ वज्रांडीकल्ककर्षदधिलिप्तं हि ॥ सर्वोदरेषु निगि-
लेर्दुबुधुते हि ॥११॥ ॥ अथ क्वाथः ॥ ॥ पुनर्नवानिशाशि-
वापटोलनिंबदारुभिः स्वधालताजगज्जलशृतं गवांजलान्वितं
॥ पुरान्वितं प्रगेसितं च सर्वशोथनाशनं स शूलपांडुसोदरार्ति-
वायुरोधनाशनम् ॥१२॥ ॥ अन्ययोगः ॥ ॥ ज्योतिष्मतीतैल-
मलंपयोभिर्दिनेदिने योऽपि बिबेन्ननुष्यः ॥ सर्वोदराणां च विनाश-
नाय सर्वोदरव्याधि विनाशमिच्छन् ॥१३॥ ॥ अथ पिप्पली-
योगः ॥ ॥ स्नुहीपयोभावि तपिप्पलीनां पयोयथावत्परिवर्धि-
तानाम् ॥ दिग्रामवाणादिसहस्रकांतमाश्वत्थां वा जठराणि
नस्युः ॥१४॥ श्वासकासजठराणि गुदाशो वातरक्तमथवाज्व-
रवेगम् ॥ पिप्पलीक्षयगदानुपहंति स्नुक्पयोभिरपि गोप-
यसेयम् ॥१५॥ अन्यः ॥ त्रिचट्वातीपादानलगजकणाञ्चू-
षणफलत्रिकैरंडामज्जोसमवृहति कायुग्मसहितम् ॥ स्नु-
हिस्त्रीरं रोहीण्यपि पलमिता सर्वमपि च घृतान्दं प्रस्थेत् तत्सक-
लमपि संपाच्य विधिवत् ॥१६॥ पिबेद्यावहिदून् घृतमखि-
लजाठरगदान् निहंति द्राक्तावन्मितमलजवेगैश्च गुल्मान् ॥
उदावर्तेशोथे निखिलमलसंरोधजगदान् निराकर्तुं सद्यः प्रभव-
ति तथाभ्यक्तमपि च ॥१७॥ इति बिंदुघृतं ॥ ॥ अथ रसः ॥
॥ ॥ दंतीबीजरसेन टंकणवलीत्समर्धवैद्योगुडक्षीरैश्चोद-
ररोगसंघहरणो प्रस्थानवीर्यक्षितौ ॥ दद्याच्छूलगुदाकुरादि

पुसदासम्यग्विरेके सति तक्रबर्बुरनीरमेवमथवाविद्याविनो
 दपिबेत् ॥१८॥ अविरेकविधीचमुद्रयूषबहुरेकेरवलुतक्रमे
 क्रमेव ॥ अथबर्बुरवल्कलस्यनीरकथितं पेयमथोनसर्वदेव
 ॥१९॥ ॥ अथवज्जक्षारः ॥ ॥ सामुद्रकटकणकाचसिं
 धुयवाग्रजैः स्वर्जिकयाशवर्च्या ॥ अकस्नुहीक्षीरविपेषितं
 प्राकृदिनत्रयंतनरवेदलानि ॥२०॥ संलिप्यसमुद्भूततोविशे
 षात्संशोष्यतीघ्राग्निपुटेपचेत्तत् ॥ तस्यार्द्धभागत्रिफलोषणा
 नोजीराग्निरात्रिप्रभवरजश्च ॥२१॥ संमिश्र्यसर्वकिलनिष्कयु-
 ग्मंवाताधिकेकोष्णजलैः पिबेत् ॥ पित्ताधिकेचाथघृतैर्गवा
 म्नामूत्रैः कफाधिक्ययुतेतुसेवेत् ॥२२॥ तथारनालैस्त्रिभवे
 तुदोषैः सर्वादरेचैकपलगुडाढ्यम् ॥ शुठीभवचूर्णमलनिषेवेत्
 कंघर्हिनाप्रोक्तमिदविशेषात् ॥२३॥ शोथगुल्मजठराणिचरु
 लान्याशुपीतमपिहन्तिविशेषात् ॥ शंभुनान्वभणितंखलुचञ्च
 क्षारमत्रजनिताकृपयालम् ॥२४॥ इतिवज्जक्षारः ॥ ॥
 अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातोदरः ॥ ॥ वातोदरेपाणिपदोस्तुकु
 क्षेर्नाभेश्चशोथप्रभवेन्नितांतम् ॥ कुक्षिपार्श्वोदरमध्यपृष्ठी-
 रुक्पर्वसंभेदनशक्काशौ ॥२५॥ स्यादगमर्दोगुरुतामलस्य
 गृहस्त्वगादेस्त्वरुणत्वमन्यत् ॥ चेच्छ्यावताकस्मिकबृद्धिमत्त-
 त्ततोदभेदजठरं हतेस्तु ॥२६॥ तुल्यं च शब्दकुरुते हतं चेदाध्या-
 तमत्रप्रचलः संशब्दः ॥ सरुक्च सर्वत्रगतिः प्रकामं शिराततं कृ-
 ष्णातनुत्वयुक्तः ॥२७॥ प्रतीकारः ॥ दशमूलकषापमिश्रित
 त्र्योधुवमेरुडभक्वर्तैलमेकम् ॥ त्रिफलाकथितं गवाजलैर्वापशी

तरवलुवातजातरघम् ॥ २८ ॥ अन्यः ॥ धेनुमूत्रदशमूलजवा-
रिकुष्ठदतिनियवाग्रजपाग ॥ उधयाचलवप्रात्रयशुठी भस्मितो
ल्पप्रयसापिचतद्वत् ॥ २९ ॥ ॥ अथपिचोदरम् ॥ ॥ पिचो
दरे अमविदाहसमासत्तंक्षिप्रप्रपाककदुतांगविमूर्छनानि ॥ धू-
माद्यै तंजतरमत्र हरिच्छिराभिरानन्दमेवरवलुपीतविलोहिता-
भिः ॥ ३० ॥ चैद्यामृदुःस्पर्शमलंसपीडपूर्वबलाद्यकिलरेचये-
त्तम् ॥ तंदुर्बलत्वे तनुवास्य पूर्वसंयोजयेत्स्मीरजवस्तिनैनम् ॥
३१ ॥ संजातकांयाग्निबलं पुनस्तंस्निग्धविशेषेण विरेचयेच्च ॥
रुबूकतैलेन पयोचितेन विद्रुत्समेतेन घृतेन चापि ॥ ३२ ॥ प्रती-
कारः ॥ सत्रायमाण शूतशातलांबुबादरग्वधांभुप्रपिबेच्च पश्या-
त् ॥ द्विगुंजकांपर्पटिकाप्रभुज्य पूर्वचपिचोदरगुल्मकेषु ॥ ३३ ॥
॥ ॥ अथश्लेष्मोदरम् ॥ ॥ श्लेष्मोदरे गसदनंश्च यथुगुरुत्व-
कासारुचिश्चसनशुक्लतनुत्वचः स्युः ॥ स्निग्धं भवेच्च जतरं वलु-
शकं लराजीयुक्तं भवेत्तिमितशीतलमत्रतत्र ॥ ३४ ॥ चिराभिद्रु-
हिस्थिरतागुरुत्वं शीतत्वं नाशाय च शक्यं सूतः ॥ तत्तुल्यगंधो मृ-
तसूर्यतुल्यशिलापतुत्र्ये बककंठगेन ॥ ३५ ॥ भागहर्षेनापि च-
लोहकेन भागैकमानेन कदुत्रयेण ॥ चित्रेण कुष्ठेन कदुत्रयेणानि
गुंडिकातालजटारजोभिः ॥ ३६ ॥ तथाजमोदाभिरलं विषेणानु-
ल्याभिरेवं वलुनिंबजेन ॥ पंचागनीरेणाविभाव्य सर्वानेकाधिक-
विंशतिरेव वारान् ॥ ३७ ॥ ससैव भृंगद्रवभावनाभिः स भाव्यकु-
र्याद्दुटिकास्तुतस्य ॥ संलोलयेन्नाक्षिकयुक्तपात्रे वदीत्वकके-
धुसमाप्ययैका ॥ ३८ ॥ भुक्तानिहृत्याशकफोदरं सारैश्चानरी-

मासदिनानि नित्यम् ॥ चेत्सेविता गुल्मशिवास्त्रशोथवाताम
 यान्वासकलाभिहन्ति ॥ ३९ ॥ सदेवदारुबहिमूलकल्कदुग्ध
 मशक्वा ॥ कटुत्रिककुलत्थकैः शृतं पयोनुपाययेत् ॥ ४० ॥ ॥
 अथ वडवामुखसारः ॥ ॥ हिं गूपकुल्यात्रिफलानिशाभि
 र्भल्लातशुंठीगदशिंघुमूलैः ॥ तिक्तामृतावित्वदधिप्रयुक्तमन
 विदग्धो वडवामुखः स्यात् ॥ ४१ ॥ सारोयथाशक्तिमलप्रभुक्तो
 मद्येन चोष्णेन च कांजिकेन ॥ कफोदरं चापि च वह्निमाद्यं शोथं
 तथा गुल्मरुजं निहन्ति ॥ ४२ ॥ ॥ अथ दूष्योदरम् ॥ ॥
 स्त्रियोदूषिताभ्रजलवानरानि तथा लोममूत्रेऽप्यथो विद्विग-
 र्तः ॥ गरशत्रुनीचैः प्रवृत्तं पयश्च तथा दुष्टनीराभ्रमन्यच्च चहा ॥
 ४३ ॥ तेनाशुरक्तस्वदोषाः प्रकोपमुपेत्याशुकुर्युस्त्रिलिंगविशे-
 षात् ॥ विदूष्योदरे शीतवातो घनानां विशेषेण स दत्येकोपमे-
 त्य ॥ ४४ ॥ सतेनातुरो मूर्च्छति प्रायसोत्रसपाङ्कुलशः शुष्यति प्रा-
 मतर्षः ॥ सरोहीतकायाभयायास्तुकल्कः फलानां त्रयः कायसं-
 भावितो यम् ॥ ४५ ॥ प्रतीकारः ॥ प्रदूष्योदरे समलांशसि-
 नीभिर्धृतं शुद्धमाशु प्रसिद्धये पिबेच्च ॥ तथा दर्तिकाया इव त्याः फ-
 लानां सुतैलं च दूष्योदरे शोधनं द्राक् ॥ ४६ ॥ ॥ अथ नैलम् ॥
 ॥ ॥ तैलादकं प्रस्थद्यतेन शुंठ्याः पलभिकैर्मोक्षिकसाधितं च
 ॥ सर्वोदरं श्लेष्मसदागतिभ्यां संजातगुल्मं सहसा निहन्ति ॥
 ४७ ॥ ॥ अथ प्लीहोदरम् ॥ ॥ लहहामनोधः खलु शो-
 णिताह्वा प्लीहान्मृणोऽशोणितवाहिनीनाम् ॥ मूलशिराणां च
 विदाहि भोज्यमारवश्च तादुष्टमसककफम् ॥ ४८ ॥ अभिष्यं

दिभोज्याच्च वृद्धिं प्रयाति गदप्रीहसंज्ञं प्रकुर्यात्प्रकामम् ॥ स-
 वामेचपाश्वरे प्रवृद्धिं समेति विशेषाद्गदीचात्रसीदत्यर्थव ॥ ४९
 समंदज्वराग्निः कफेनापिपित्तभवेर्लक्षणेर्लक्षितोपद्रुतश्च ॥
 भवेन्निर्बलः क्षीणदेहोतिपादुःपिबेद्युक्तिः सिंधुशक्तिप्रभूतं
 ॥ ५० ॥ कणालुग्धयुक्तायवाभातुपत्रैः पुटेदग्धमेकपटुमस्तना
 वा ॥ प्रपीतंतथाप्रीहसंगं भिनसि यथाचैन्द्रवज्रं तुपक्षगिरीणा
 म् ॥ ५१ ॥ ॥ अथवातप्रीहोदरम् ॥ ॥ भवेन्नित्यमानद्वको
 षोविशेषात्परीतस्तथावेत्साभिस्तुवातात् ॥ उदावर्तसंपीडितः
 स्मृषणेन गदं हिं गुसिंधून् यवक्षारलुंगान् ॥ ५२ ॥ भजे ह्रस्वज-
 क्षारतोयेन नित्यं कणाभावितावा शितामाक्षिकेण ॥ गदं प्रीह
 संज्ञं सदायातजातं निहंत्याशुगुल्फार्तिवन्हिप्रमान्धे ॥ ५३ ॥
 अथसपित्तप्रीहोदरम् ॥ ॥ तृणमोहदाहज्वरपीतक्षणे प्रीहो
 दरेपित्तभवे मनुष्यः ॥ प्रायः सपक्वाम्ररसः प्रसेच्य समाक्षिकसौ
 ख्यमुपैतिसद्यः ॥ ५४ ॥ प्रतीकारः ॥ स्निग्धं शाल्यलिपुष्पं नि
 शयावेहि ॥ राजीचर्वितमशितं प्रीहगदेहि ॥ ५५ ॥ ॥ अ
 थसकफप्रीहोदरम् ॥ ॥ काठिन्यगौरवधुतोपिचमंदपीडः -
 स्थूलत्वरोचकगदेन कफप्रभूतः ॥ प्रीहातु शंखभवनभिजः
 प्रपीतं तांहंति जंवीरसेन शाणम् ॥ ५६ ॥ प्रतीकारः ॥ चेद्वा
 णपुरं वा भवमूलकल्कतक्रेण चालोड्य प्रगे प्रपीतम् ॥ प्रीहोदरे
 हंति कफप्रभूतं शैलप्रमाणं पूततेजलेपि ॥ ५७ ॥ ॥ अथस
 रक्तप्रीहोदरः ॥ ॥ वैवर्ण्यमगात्रगौरवभ्रमादाहः सरको
 दरत्वत्तत्राश्वसगोदरं गदमलं प्रीहा भवेवैद्यराट् ॥ वध्वातदुज

सव्यमेवचगुरुध्यात्वाचसभोज्यतम् ॥ विध्येहामभुजान्तराल
 जशिरामध्यायकृत्याशुवावामेपिह्रिचदक्षिणेयकृतिवाश्रीवै
 द्यविद्यागुरुः ॥ ५८ ॥ पूहानपरिपीड्येतददतरदुष्टास्त्वजोमुक्त
 येः वामागुष्टशिराशरेणचतथावासंदहेतुपूर्वतः ॥ उन्मय्यापि
 चरानबंधमथवादीप्याग्निषट्पङ्क्तिकादतीमा ॥ धिकायवाग्रजर
 जोमस्त्वंबुधद्योष्णकैः ॥ ५९ ॥ ॥ अथयक्रुदुदरः ॥ ॥
 अथोहृदोदक्षिणतस्थितिश्चप्रायस्तथावैयकृतस्तुवैद्यैः ॥
 स्थानंहितद्वजकमेवपित्तधातोस्तुरक्तस्यमुन्निप्रगीतम् ॥ ६०
 सव्यापसव्यास्थितिरेवभेदो हृयोर्निरुक्तस्तुचिकित्सितज्ञैः ॥
 तद्यैवरक्तस्तुतिभेदमत्रसव्यापसव्येतुभिषग्निरुक्तम् ॥ ६१ ॥
 प्रतीकारः ॥ कृष्णायवक्षारविडान्विचूर्ण्य पूतीकनीरेणश
 तेनसेवेत् ॥ विडंगासिंघाग्निवचायवाग्रसक्तून्पिबेहापिप्रयो
 भिरत्र ॥ ६२ ॥ ॥ अथचन्द्रगुदोदरम् ॥ ॥ अथबदगुदो
 दरेनमन्त्रैरुपलिस्रयदिचोपलेपिभिर्त्रा ॥ अपिशंकरवट्टषडि
 रेवपिहितवापिचचीयतेसदोषः ॥ ६३ ॥ इहचापिमलः शनैः
 शनैर्यदिनाद्यामवरुध्यतेनिरैति ॥ अतिरुद्धतमानथात्मम
 स्तत्तदयनाभिमथोपिमध्यमाश्रु ॥ ६४ ॥ परिवृद्धिसुषैति
 तत्रवैद्यः प्रथमस्वेद्यतलोगवाचमूत्रैः ॥ पटुनैलमुतेर्निरुह
 णवैपरिकुर्यादनुवासनं तथावा ॥ ६५ ॥ स्निग्धभोजनमि
 हाशुरेवतस्निग्धतीक्ष्णमपिसर्वदाहितम् ॥ यच्चवायुशसन
 रबलुवायोरुद्धतिप्रहरणंचविशेषात् ॥ ६६ ॥ ॥ अथपरिसा
 व्युदरः ॥ ॥ शल्ययदन्त्रोपाहितंयदत्रभुक्ततदाप्रागशितं

भिन्नानि ॥ तस्मात्सुतांतात्सजलेनतुल्यः स्वावः स्ववेत्यायु
 मुरवाच्च भूयः ॥ ६७ ॥ नाभेरधस्ताज्जठरस्यवृद्धिः संतु घतेदा
 त्यतिचातिमात्रम् ॥ वै वैः परिस्त्राव्युदरं प्रदिष्टं च्छन्नोदरं चापि
 वदन्तिचैके ॥ ६८ ॥ प्रतीकारः ॥ नभोलोहगंधशिलाताम्र-
 कुष्ठरसव्योषनिंबाग्निदीप्याग्निमुक्तम् ॥ विषंशर्वरीनालमल्या
 चपिष्टसमेतहृदीमाक्षिकांबुप्रपीताम् ॥ ६९ ॥ कफस्योदरोक्तं
 प्रतीकारमन्यत्तथाष्टौचबीजानिशङ्कानिदंत्याः ॥ बलेर्वामरीचस्य
 भागद्वयेनत्रयेणापिशंठ्यैकभागेनशंभोः ॥ ७० ॥ कबीजेनवा
 टंकणेनापितहृदीगुंज्यातुल्यभागेनमुक्ता ॥ जलंशीतमस्या
 नुपानेनुपीतंसञ्छन्नोदरंशोथगुल्मानिहति ॥ ७१ ॥ युग्मम् ॥
 ॥ अथजलोदरः ॥ ॥ विरिक्तोथवातोथवास्नेहपायीत-
 थावानुसंवासितोमूढचेताः ॥ पिबेच्चैज्जलंशीतमाश्वेतस्यप्रदु-
 ष्यन्तिस्त्रोतासिवातहृहानि ॥ ७२ ॥ अथस्नेहलिमेषुतेषूदकंवावि-
 शेषाच्चसंजायतेजाठरं ॥ तदास्निग्धमेतस्तुसंवृत्तनाभिसंमंसंत-
 तेवैजलेनैवपूर्णम् ॥ ७३ ॥ यथावावृत्तिः स्फुभ्यतिप्रायसोत्रस-
 शब्दतथाकपतेनीरयुक्ते ॥ जलस्योदरेमृत्युरेवाक्रियायांक्रियायां
 तथासंशयश्चेतिपूर्वम् ॥ ७४ ॥ संमारव्यापचैतंस्तत्तद्रूपद्वारान्
 कतान्ज्ञानिनोवृद्धवैद्यान्गुरुंश्च ॥ हिजांस्तत्सदसांश्चसद्वैद्य-
 भूषोत्थनुज्ञाप्यकुर्यात्त्रिकित्साचतुर्शः ॥ ७५ ॥ स्फुटिद्राबुसव-
 हसंज्ञेषुसम्यक्कलब्धाज्ञएवचशस्त्रनिष्ठस्य ॥ तथोसाहनेन
 व्यधनाभ्यधस्नाच्चतुस्त्वगुलचागुलीमध्यमात्रम् ॥ ७६ ॥ तथा-
 पूर्वमेवसमावेक्ष्यविहान्स्ततोव्रीहिवक्त्रेणसंभेदयेच्च ॥ तवञ्चो

भयत्रापि संयोज्यधारां हरेचाशक्नीरितुनाञ्चा विशेषात् ॥ ७७ ॥
 नचैकेतयावासरे सर्वदोषं हरेद्वा नृतीयेयवापंचमेपि ॥ तथावा-
 चतुर्थेत्पशश्चातुर्वेलेनचे देवमेकेहि दोषापहारात् ॥ ७८ ॥ ज्वरः
 श्वासकाशौ चतृष्णा तदा सहसा स देहप्रभंगस्तथा ॥ अतीसार-
 दोषेष्वलं पूर्यते यदा जाठरं तद्ग्रां लिख्य वै ॥ ७९ ॥ संपदुक्ततैले
 न सम्यग्वाग्भिषं कृपुनः स्वावयेदोषमव्यक्रमात् ॥ तथा विसृते सर्व-
 दोषे ततः समागृत्य तत्र व्रणयुक्तितः ॥ ८० ॥ दृढं च धयेत्पट्टकौशे
 यकैर्वा तथा गव्यमस्मै प्रदद्यात्ततः ॥ ततः कोरदूषे च भोज्यं तथा
 श्यामकंचाल्यमन्नं सदा भक्षयेत् ॥ ८१ ॥ पटुं वापयोभिः स्तथा
 कर्षमात्राज्जलस्योदरं वैजयेद्वैद्यभूषः ॥ अन्यप्रतीकारः ॥
 पलं सूतं तस्या द्विगुणितशिलान्यूषणवली पृथक्कृतं दृच्छभोर्नय-
 नं फलयाचूर्णितमिदम् ॥ स्नुहीदंतीभृंगप्रभवपयसा भाव्यमुनि-
 मिर्दिनैर्निष्काड्यं जलजमुदरं हतिनितराम् ॥ ८२ ॥ सतक्रभक्तं
 वासं मशितुं मथो हेयमसकृत्प्रभुक्तेस्मिन् चोष्णं लघुतरं मलयञ्च
 सकलम् ॥ यथासत्त्वं देयं पुनरपि पुनश्चापि क्रमशः स्तथाशांतो व्या-
 धिर्भवति नितरां नीरजठरः ॥ ८३ ॥ युग्मम् ॥ ॥ अथ शो-
 थोदरः ॥ ॥ त्रिदोषास्त्रयोपश्च शोथेन युक्तं महाजाठरं तद्विशौ-
 थोदरारव्यम् ॥ करोत्यत्र सेव्यं विशेषेण नीरं शृतं च क्षयते वैद्यभूष-
 प्रणीतम् ॥ ८४ ॥ प्रतीकारः ॥ पुनर्नवापदोलनिंबुशुक्रदिकामृ-
 ताभया सति ककासदारुणत्रिसंचितः कषायकः ॥ समाक्षिकः
 समस्तगात्रशोथं हानिपीयतां सशोफदुष्टजाठरं गदनि हति च त-
 रा ॥ ८५ ॥ अन्यः ॥ गोजलं च महिषी प्रयसावा गोपयश्च वि-

फलारजसापि ॥ गोपथोन्ममशनंचगवीनांमूत्रपानमसकृज्जठ
रघ्नम् ॥ ८६ ॥ ॥ अथनारायणचूर्णम् ॥ ॥ दीप्यधान्यह
पुषात्रिफलाग्निकृष्णजीरगदकारविकाभिः ॥ पिप्पलीस्वजरा
याप्यजगंधाजीरकविकटुकशतमूला ॥ ८७ ॥ जन्तुशत्रुशठिका
सबचाभिः पंचकंचलवस्यसमानम् ॥ क्षारयुग्ममपि पुष्करमूलं
दंतिकात्रिगुणाद्विगुणाच ॥ ८८ ॥ इद्रवारुणिजरात्रिचूनापि-
शातलात्रवरबुवेदगुणापि ॥ चूर्णितोयमपिसर्वगदेषुजाठरेषुच
यथाबलेभुक्तः ॥ ८९ ॥ नारायणोनाममहाप्रभावः श्रृणुस्तथाचो
दरिभिश्चतैः ॥ सगुल्मिभिर्बाबदरांबुनैववान् हृवाते स्मरयापि
वेच्च ॥ ९० ॥ सवातरोगेचप्रसन्नयैवमंडेनदग्धेस्तु बिडश्चसंगे
॥ अर्शचलेदाडिमनीरपानैर्वृक्षाम्लजीरैः परिकर्तृकास्तु ॥ ९१
॥ अजीर्णकैकोष्णजलैस्तथैवसर्वोदरेचोष्णपयोभिरेव ॥ भगं
दरेपांडुगदेचकाशेश्वासेगलस्यग्रहणेपितृहृत् ॥ ९२ ॥ तृद्रोग
वेगेग्रहणीगदेचकुष्ठेज्वरेमंदकृशानुकाये ॥ दंष्ट्राविषेमूलविषे
विषेचविवेतथाकृत्रिमयोगजाते ॥ ९३ ॥ यथाहमेकोविडरोग
हारीनारायणश्चूर्णमथोतयैव ॥ नारायणोदानवयूथहारीत
थैवसर्वोदरवृद्धहर्ता ॥ ९४ ॥ इतिनारायणचूर्णः ॥ ॥
अथमहाक्षारतैलम् ॥ ॥ तिलानांजवानांसुधासर्षपानां
तथानिंबजानोचवर्षाभवस्य ॥ सुनालानिदिङ्मूलकबीरिका
णामधूकाटकीवृश्चिकालीरवीणाम् ॥ ९५ ॥ गवाक्षीत्रिवृहति
नीरोहिणीनामपामार्गजानांपलान्यत्रदिग्वादिक ॥ मितान्य
मिदधानिगोमूत्रनिर्वापितानिद्रुतवापुनःसप्तशब्द ॥ ९६ ॥

ततः पाचितेस्मिन्श्ववक्ष्याणिसम्यक्वचारात्रियुग्मौषधीपि-
 प्लीनाम् । विषाम्बाष्टिकाकुष्ठमल्लातकानां त्रिवृज्जतुशत्रोश्च शिग्रो-
 श्वतद्वत् ॥ ९७ ॥ सुवीजोद्भवत्रैफलं हिं गुमुस्नापदूनांतथास्ना-
 रकपिल्लुकानाम् ॥ अथोम्लादिकस्यात्रवावेतसस्यसकद्वादि-
 कारोहिणीचूर्णमैवं ॥ ९८ ॥ सुदघ्नस्तुमंडादकेनाथतद्वत्ततो-
 कांजिकेनापि हव्येन तैलम् ॥ सपक्वं विडालस्य पादप्रमाणं पिबे-
 स्कोष्णानीरेणसर्वोदरेषु ॥ ९९ ॥ गवीमूत्रकैर्मद्युक्तं तथोष्णीपयो-
 भिर्निपीतं तथा जाठराणि ॥ शिवास्त्राणि गुत्मानि वाहीहरो गंप-
 मेहं लुमीमां दुर्गं च वृधम् ॥ १०० ॥ उदावर्तकं मूत्रकृच्छ्राणियक्षा-
 णमैनं गृह्ण्य शसो संघमेकम् ॥ तथा पस्मृतिं कुंडलद्वंद्वं च भ-
 गाद्यं दरकुष्ठरोगान् भिननि ॥ १०१ ॥ महाक्षारतैलतुशास्त्रप्रसिद्धं प्र-
 पीतं तथा नेक रोगान्निहंति ॥ यथावज्जमैर्द्रुतुपक्षंगिरीणां नशस्त्रं
 प्रयोज्यं भवेद्यन्नतत्र ॥ १०२ ॥ इति महाक्षारतैलम् ॥ ॥
 अथोषद्वत्तः ॥ ॥ आध्मानदीर्घत्वमलावरोधशूलज्वरश्वापयुः
 बन्धिमांस्थाः ॥ दाहश्च काशश्च तृषापित्तदुपद्रवाः स्युर्ज्वरस्य रो-
 गे ॥ १०३ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥ सामान्यतश्चोदर-
 मेवं लुच्छेन्नवतथा जातजलचसाध्यम् ॥ बलाधिकस्यार्थचशून-
 काक्षमसाध्यमाहुः कुटिलंचलिंगे ॥ १०४ ॥ मांसाग्निशोणित-
 बलैरहितं विशेषात्किलन्नत्वंचरवलुच्छिद्रगतोन्नकंच ॥ गात्रस्य
 भगं मथमन्नतनुत्वोहिचित्रत्वमाश्रजठरंतदसाध्यमाहुः ॥ १०५ ॥
 विरिक्ते तथा पूर्णमाणोदरं यत्तथापार्श्वभगान्वितशोफयुक्तम् ॥
 अवीसारयुक्तं त्रिलिंगं विशेषादसाध्यं यशोर्थीत्यजेद्वैद्यभूषः ॥

॥१०६॥ प्लीहोदरदोषसमस्तलिङ्गत्याज्येच वैद्यैः स्फुटमाश-
नस्यैः ॥ गंगाजलवालुकया प्रकामं प्रपायपेहै हरिनामधेयम्
॥१०७॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ शोश्वाग्माननिवृत्तिपूर्वमस-
कृद्यतागतौ पारवम् सम्यग्भुक्ततरान्नपाचनमलप्रायः प्रकृ-
ष्टं त्विदम् ॥ उक्तलक्षणमेव वैद्यधरणीपालैर्निवृत्तेरलक्ष्याध-
श्वोदरमध्यगस्याभिषजायत्समतंसर्वदा ॥१०८॥ गुर्वेष्टिप-
थामलचित्तवृत्तिः श्रीकाशिनाथोयुगवेदविद्वान् ॥ श्रीनातपा-
दाञ्जसमाज्ञयैव चकार चाष्टोदरसत्चिकित्साम् ॥१०९॥ ॥
इति श्रीमद्गुरुपादाञ्जचंचरीकचतुर्वेदिकाशीनाथकृतायां चि-
कित्साक्रमकल्पबल्ल्यामष्टोदरचिकित्सापरागगाधिकस्तब-
कः ॥३०॥ ॥ नत्वा श्रीगुरुतातं शोथगदस्य
॥ कुर्वे विशदचिकित्साधोरतरस्य ॥१॥ तत्र तावत्तन्निदानं ॥
शब्दं याभक्तमदृक्शतनोः क्षारतीक्ष्णाम्लकोष्णान्याकुर्वुर्वा-
दधिगुरुमृदाभक्षणादामरोधात् ॥ मत्स्यह्सीरादखिलवि-
षवत्पिष्टभोज्यप्रसंगाच्छोथपायोर्गदजरुधिरः स्यात्तिरोधा-
दिशब्दह्या ॥२॥ अव्यायामादपि च वपुषो निर्बलस्यातिघाता-
न्मर्मस्थाने विकृतिवनिता स्रूतिमिथ्योपचारात् ॥ शाकां हा-
रादपि च बहुधा वायुरेव प्रदुष्टोरक्तपित्तकफमपितथादूष-
यित्वा शिरस्ताः ॥३॥ नीत्वारुध्वा बहिरपि गतिस्तैस्त्वुकुर्यात्सि-
गादावुत्सेधं सहतमथ च मांसाश्रयोत्यप्रकुर्याच्छोथत्वरमास-
जमथ तथा सर्वदेहे कषिद्वारूपपूर्वतदनुविबुधैर्वैद्यलोकैर्वि-
लोक्यम् ॥४॥ इति निदानं ॥ अथ पूर्वरूपम् ॥ ॥ तस्य

वरूपं दधुः शिराणामायामरूपं किल गौरवं स्यात् ॥ कार्या
 क्षमत्वं चलितां तशं कं रुगलानि पूर्वं भिषजो वदन्ति ॥ ५॥ ॥
 अथ रूपम् ॥ ॥ स गौरवोत्सेध शिराततत्त्व विवर्णनास्युः श्व
 सलोम हर्षैः ॥ शोथस्य लिङ्गेऽप्यनवस्थितत्वं मूष्मात्मा कत्वं जग
 दुः पुराणाः ॥ ६॥ ॥ अथोपशमः ॥ ॥ विदाहीनि चाम्ना
 न्यथोवापदूनि मृदो भक्षणं मद्यपानं दिवा च ॥ त्यजेत् च भ्रम
 न्नप्रकामघतानि तथा तैल दुग्धान्यथोवागुरूणि ॥ ७॥ प्र
 तीकारः ॥ हरीतकी निशामृताग्निदेवदारु विश्वकैः पुनर्नवा
 सभार्जिका सुदारु रात्रिमाक्षिकैः ॥ कषायमारुपाणि पाद
 जावरं हरेदुत्तं विरोत्थितं कृतं तथा निपीतमेव शोधकम् ॥ ८
 ॥ अन्यः ॥ पुनर्नवादारु महौषधीभिर्दतीतृवृक्षूषणव-
 न्निर्भिवा ॥ सिद्धग्वी दुग्धमलं निपीतं शोथानुरारोग्यकरं प्र-
 दिष्टम् ॥ ९॥ अन्यः ॥ सेकोर्कवर्षा भवभूमिनिंबं काथेन
 शोथं विनिहन्ति सद्यः ॥ स्रस्वोष्णमूत्रैश्च गवां विशोषान्निंब
 शूतैः शोषहरं च सेकः ॥ १०॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ पुनर्न-
 वादारु महौषधानां सिद्धार्थशिग्रोरपि चाम्लपिष्टः ॥ स्रस्वो-
 षणलेपो विरुदेह शोथविनाशनायाशुभिषक्प्रदिष्टः ॥ ११॥
 गुडाद्रकं गुडौषधं गुडाभयां गुडैः कणाम् पलपलं पृथक् पृथ-
 क् स कर्षयद्धि वर्द्धितम् ॥ भजेन्नरश्च शोथकाशपीनसारं सा-
 तथा गलग्नहारुचिज्वरघ्न वेदयोगमीरितम् ॥ १२॥ आसका-
 सप्रतिश्यायजीर्णज्वरविनाशनम् ॥ वेदयोगसमारव्यानामे-
 कं मासाहृतं भजेत् ॥ १३॥ महौषधं चापि गुडेन तुल्यं पुनर्नवा

याश्चरसानुपानैः ॥ अभ्यस्तमाश्वे बनिहन्ति शोथं च दंघना-
नामिव चंडवायुः ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ सगुडनागरमागंधिकार-
जोप्यसितमाश्लक्ष्णशोथगदापहम् ॥ अथ तथा मशिवास्त्रग-
दापहे बहुलबस्तिगदोषविशोधनम् ॥ १५ ॥ अन्यः ॥ गुड-
पलत्रयसंमितमार्दकं त्रिपलया कणया पलसंमितं ॥ सतिल-
लोहविशाचसमन्वितं सकलशोथहरं चरजोसितम् ॥ १६ ॥
अन्यः ॥ सदेव दालीकदुतुं बिनीभिः संस्वेदनं काजिकसंस्तु-
ताभिः ॥ शोथापहं केवलदेव दालीसतुं बिनीस्वेदनमाहुरन्ये
॥ १७ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिः ॥ ॥ तत्रादौ वातशोथः ॥ ॥ शो-
थो भवेच्च यदि चंचलता तनोस्त्वक् पारुष्यमत्र मरुणत्वमथो-
ऽसितत्वम् ॥ आसृप्तिर्हर्षयुतसर्वरुजो निमित्तं शाम्यत्यलं च
दिवसे परिबृद्धिमेति ॥ १८ ॥ वाताच्च प्रोन्नमति पीडित एव तत्र-
शुंठीरुबुक्कशिवक्कजटाशुतच ॥ पौनर्नवं परिहरेच्च निपीतमे-
व पाने शनेषु च पुनः पुनरेव सेवेत् ॥ १९ ॥ प्रतीकारः ॥ पित्रे त्रि-
चक्षुर्णमयो विशेषादेरंडतैलेन च वायुजाते ॥ शोथे च बंधे ऽस्ति-
लदेहजाते मासान्धमात्रं प्रवदन्ति वैद्यः ॥ २० ॥ ॥ अथ पित्तजः
॥ ॥ मृदुर्गंधयुक्तो ऽसितः पीतगणसूत्रा मज्जरस्वेदतृष्णाम-
दायः ॥ विसं तप्यते स्पर्शने नेत्ररोगो भृशं दाहपाकान्वितः पि-
त्रशोथः ॥ २१ ॥ प्रतीकारः ॥ क्षीराशीत्रिफलात्रिदृत्सूधा-
लताक्षयितपित्तभवे च शोथरोगे ॥ यो मूत्रेणा तथा फलत्रिकंच
वात्रिफलारिष्टपटेलदार्विकाभिः २२ कथं गुग्गुलुनाथवाकृत-
चवैत्रितयनित्यमिदं च सेवेच्च ॥ तृष्णादाहयुते त्वथोक्तफोत्थ-

जैरुजिशोद्येचचिकित्सितयथैव ॥ २१ ॥ योगत्रयम् ॥ ॥

अथकफशोथः ॥ ॥ शोथोगुरुस्थिरतमोपिचपांडुरश्वनि-

द्राप्रसेकवमिवहृक्कशत्वयुक्तः ॥ श्लेष्माभवोनिशिबलीप्रश-

मोस्यकृच्छ्रान्मेदाहलीत्रयगतोननमेदपीडः ॥ २४ ॥ प्रती-

कारः ॥ वृश्चीतृ वृश्चिबशिवाभृतानांस्फुरद्गुशम्याकपुरान्वि-

तानाम् ॥ कक्कलतथैषाक्कथितंयथावागोभूत्रयुक्तं कफशोथ-

हारी ॥ २५ ॥ अन्यः ॥ अयोरजोव्योषातृदृक्कषायः फलत्र-

योत्यैः कटुरोहिणीभिः ॥ पीतं कफोत्थंचनिहतितद्दृहीवकी-

भोपयसाचशोथम् ॥ २६ ॥ योगद्वयम् ॥ ॥ अथवातपित्त-

जः ॥ ॥ दवधुतोदयुतश्चसुदुश्चलश्चपथुगंधयुतोभवतीह-

चेत् ॥ अपिसदागतिपित्तभवस्तथाशममुपैतिचंचडरुजा-

मलम् ॥ २७ ॥ अपिविलेपनतोयकुलथिकाजलजगद्वरपेनु-

जमूत्रकैः ॥ बहुलसेचनतोपिपुनः पुनश्चपथुनाशनयोगयु-

गंत्विदम् ॥ २८ ॥ जीर्णपिरयाकसिकताकृष्णोमाशिगुवचल-

लैः ॥ प्रलेपश्चपथुंहन्याहातपित्तभवंमुहुः ॥ २९ ॥ ॥ अथ

पित्तकफजः ॥ ॥ स्निग्धत्वगौरवमहादवधुज्वरैश्चशोथश्च

पित्तकफजः खलुतत्रसेवेत् ॥ तुल्योषणं चश्चिजदारजस्तुत-

सां बुजानित्यमलप्रभाते ॥ ३० ॥ स्तुकक्षीरभाविक्तकणावसवि-

शतिर्वीचाराण्यथोशमशतोश्चपथुर्विशेषात् ॥ पथ्यांतथैवच

गवामपि मूत्रकैश्चनाशं व्रजेचक्रमशस्तिहयोगयुगम् ॥ ३१

॥ ॥ अथसन्निपातजः ॥ ॥ सर्वात्मकः सर्वविमिश्रलस-

णः शोथो भवेत्तत्रभिषक् प्रकुप्यति ॥ श्यामाजगच्चित्रकटका

रीनिशाकणानागकणाघनानाम् ॥ ३१ ॥ पीठाकणामूलसु
 दार्विकाणां चूर्णैस्सखोष्णांबुनिपीतमाशु ॥ हन्याद्विदोषश्वपथु
 विशेषाकल्कस्तु भूनिचमहौषधाम्याम् ॥ ३२ ॥ युग्मं ॥ रसा
 र्द्रजनागरसाधितचपयः शिलायुग्ममलनिपीतम् ॥ क्वाथेन नि
 त्यंत्रिफलोद्भवेन शोथं त्रिदोषप्रभवं निहंति ॥ ३३ ॥ ॥ अथा
 भिघातजः ॥ ॥ लेपो हरिद्रास्वटिकाभवो वा कुचंदनस्याप्य
 थवापलोडोः ॥ शोथं तथा घातभवे निहंति चंदनानामिव वायु
 वेगः ॥ ३४ ॥ अन्यः ॥ गोधूमचूर्णैश्च निशापटुभ्यामाघातशो
 थं विनिहंति सद्यः ॥ प्रस्वेदनाद्वैद्यनृपावदंति संपाच्यनीरेण
 घनीकृतं च ॥ ३५ ॥ ॥ अथ शस्त्रघातजः ॥ ॥ शस्त्राघात
 जशोथं यामैकेन मदिराहरति च नित्यं सेकतमेन ॥ ३६ ॥ बिल्व
 स्यपंचांगरसे कबोक्षं शस्त्राभिघातश्वपथोपि बेदा ॥ सिंचे
 च्चेतेनैव च शोषणेन तेनैव युक्तं च तथा मनुष्यः ॥ ३७ ॥ ॥ अ
 थ स्तनशोथः ॥ ॥ करंजपंचांगुलवृश्चिकात्वाक्वाथेन सोष्णेन
 च सेचयेच्च ॥ स्तनप्रभूतेश्च पथौ च भानुमालीजगादप्रथितः
 सुवैद्यः ॥ ३८ ॥ सक्वचलोक्षताद्रैषु सर्षपात्वापेष्थलेपयेत् ॥
 स्तनजेषु च तथा शोथे प्रतदंति भिषग्वराः ॥ ३९ ॥ ॥ अथ
 हिमजः ॥ ॥ दशमूलरसादकैस्तथाप्यथ चार्द्रस्वरसंचप्र
 स्थकम् ॥ गुडमेकतुलां च पाचयेन्नियतं चापि पुनर्नवाधनैः ॥
 ४० ॥ अमृतास्तरदारुपत्रकैश्च्युतिभिश्च्युषणाकल्कलैः प्रथक्
 ॥ अपि कर्षमितैश्च योजितैर्यदिसिद्धं तु पुनर्नवादिकम् ॥ ४१
 ॥ मधुनः कुडवेन सयुतं हिमजशोथमलं गुडं तथा ॥ उपसंहर-

ते शितेतु वैश्वसनं कासमरोचकतथा ॥ ४३ ॥ जठरानलवर्द्धनं
 बलजनयं स्यात्ततोस्तपुष्टिदम् ॥ ॥ इति पुनर्नवादिगु
 डावलेहः ॥ अन्यः ॥ पुनर्नवाजराजगत्कृशानुदारुवस्त्रिभिः
 रसोयवागुसंभवः पर्यासिवातथा ध्रुवम् ॥ द्विपंचमूलसिद्ध-
 गृषमन्त्रशोथनाशनं निषेवयेद्दिशेषतोयवैद्यभूपवर्णितम् ॥
 ४३ ॥ अथाग्निजः ॥ प्रघर्षयेद्गुलवणंच भूमौ पाचान्तरस्य
 स्यस्फुरवोष्णमाशु ॥ लिपेच्च शोथेऽग्निभयेतथैव कुपारिकांता
 तुवरीनिशादयाम् ॥ ४४ ॥ ॥ अथ भस्मात्तजः ॥ ॥ भस्मा
 तजं शोथमलं निहंति कृष्णाचमृत्कृष्णातिलैः प्रपिष्टा ॥ कृष्णा
 तिलावामहिंषीभवेन हेयंगर्वायेन पयः प्रलेपात् ॥ ४५ ॥ यो
 गद्वयम् ॥ घनजललेपनमथवासर्जरसेन ॥ धूपनमन्त्रविशे-
 षाद्वैद्यमतेन ॥ ४६ ॥ ॥ अथ कफिकच्छुजः ॥ ॥ विभी
 तकास्थिलेपनाच्च दाहशोथनाशनम् ॥ कफित्पत्रयष्टिकाकु
 चंदनस्य कच्छुजम् ॥ ४७ ॥ व्रणां स्तथाविलेपनाद्दुतंतु वैद्य
 वर्णितम् ॥ विनाशयेत्सशोथकांश्च योगयुग्मयुग्मकम् ॥ ४८
 ॥ अन्यः ॥ रास्नामूषककर्णिकाग्निबृहतीनिबार्कसूर्वा
 र्वेर्द्विर्वैफलजंतुशत्रुमागधाशिगुत्वचाशोथिषु ॥ पिष्टगो
 पयसास्फुवर्चलयुतं शठ्यासकं पिष्टकैः शस्तं वै विषकाकं मा
 चिकसमंचोद्वर्तननित्यशः ॥ ४९ ॥ ॥ अथ विषजः ॥ ॥
 दंष्ट्रादंतनरवावघातजनितः प्रायोविषः प्राणिनां दंशान्मूत्र-
 पुरीषवस्त्रमलवच्छीशं भुक्ठाभ्यात् ॥ तद्द्विषवृक्षवा
 युविषवद्योगाशानादीर्ष्यतः शोथोसौ विषजो मिषमिगदितो

वेशाभगेमैयुनात् ॥ ५० ॥ विषजश्च मृदुश्च लोवलं बिसप-
 दिहाप्यथ दाहरुयुतो वै ॥ प्रथमं परिधावने न घेनोः परित-
 तेन जलेन नाशयेत् ॥ ५१ ॥ ततो च चातिक्तकजीरशंठीध-
 तूरमूलैर्विषमुष्टिपिष्टैः ॥ लेपः कुरवोष्णो हरतात्मजो वा
 शोथोपहारी कटुतैलमिश्र ॥ ५२ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः
 ॥ विषजशोथहरोप्यथ निर्विषा प्रभवलेपः अलं च विषायुतः
 ॥ अथ तथानवनीतयुतारुणा बहुलमल्लिजयोगजशोथहा
 ॥ ५३ ॥ अन्यः ॥ शालादलरसलेपश्चूर्णयुतो हि ॥ श्वपथु-
 मरुष्करजातग्रसतिमतो हि ॥ ५४ ॥ ॥ अथ शोथोपद्रवाः
 ॥ ॥ छर्दिः प्रसेकोरुचितर्षतो दाः श्वासश्च दौर्बल्यकृशानु-
 मांघ्राः ॥ ज्वरस्तथा शोथगदस्य सर्वे त्र्युपद्रवादिक्रममिता भ-
 वन्ति ॥ ५५ ॥ ॥ अथ साध्यलक्षणम् ॥ ॥ श्वासः पिपा-
 सावमिकार्ययुक्तशोथेतथान्नारुचिसंज्वरादयः ॥ तं शोथिनं
 संयमनीं प्रगन्तुं पायेयमुक्ते हरिनामधेयम् ॥ ५६ ॥ द्योमध्य-
 देहेश्वपथुः सकृद्योसर्वदेहां गतस्त्वसाध्यः ॥ अर्धगंगो-
 रिष्टकरश्च यो वाप्यूर्ध्वं विसर्पत्यथ वानराणाम् ॥ ५७ ॥ ऊर्ध्वं
 गगोयस्तनरस्य याव्यस्त्रियो मुखाच्चेदधरांगगामी ॥ तयो-
 र्द्वयोर्बस्तिगतः प्रकुर्यात्प्रास्थानिकं न्नीयमदरीनाय ॥ ५८ ॥
 ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ शिराविविक्तत्वसमस्तगात्रस्फ-
 पाटवं नो विकृतिः क्वचिच्च ॥ निपीडिते शोथनिवृत्तिरप्रख्या-
 ताभिषग्भिर्नितरं च शास्त्रे ॥ ५९ ॥ श्रीमन्नातपदारविंदयुगु-
 लध्यानैकतानात्मना काशीनाथभित्तवरेणारचितायासौ चि-

कित्सापरा ॥ रव्याता वैक्रमकल्पवलि विशदा तस्यांचशोथोचि
तं मायुर्वेदनिवेदितं तु फलितं सर्वौषधीनां कुलम् ॥ ६० ॥

इति श्रीमद्गुरुपादाब्जमधुपचतुर्वेदिकाशीनाथ कृतायां चि
कित्साक्रमकल्पवल्यां शोथरोगप्रतीकारकथकस्तत्त्वकः ॥ त्रिं
शतिः ३० ॥

॥ अथ वृद्धिधिकारः ॥ ॥ नत्वात्तातं गु
रुसम्यगायुर्वेदं विलोक्य च ॥ वृद्धिरोगप्रतीकारं काशीनाथः
करोम्यहम् ॥ १ ॥ तावद्वृद्धिनिदानम् ॥ कुद्धो नूर्ध्वगतिः

करोति च तथा यः शूलशोथावपि वायुः सोन्तचरः प्रपीड्यध
मनीः प्रायः प्रकुर्यात्कचित् ॥ अंगस्यैव च वृद्धिमाश्रुचतदा
वत्सूर्वरूपं त्विदं तोदः शोथयुतोपसंहतिरथो रूपं परं लंबने

॥ २ ॥ अथोपशमः ॥ गोधूमकोरदूषाद्यमन्वातास्त्र
नाशनम् ॥ सराद्युन्मत्तताकारि यस्य त्थ्यतस्तमाचरेत् ॥ ३ ॥

अथाशनमार्गानि खेषां च गुर्वन्नं भोज्यं च तथा पबेसम् ॥ वे
गावघातं रवतु पृष्ठयानं व्यायाममत्रैव च नो व्यवायम् ॥ ४ ॥

प्रतीकारः ॥ विशालाजटासंभवचूर्णमाशुसगंधर्वतैलं
गविदुग्धयुक्तम् ॥ निपीतं च सप्ताहमात्रं क्रमेण निहत्येव वृ

द्धिचमुष्कादिजाताम् ॥ ५ ॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ भाङ्गी
जस्य ज्वलनं विषेष्पलेपात्सद्यः कुरंडमुपहंति च गंडमाला

म् ॥ शंबूकमध्यधृतमातपसंस्थितं च लेपात्कुरंडहरमाशु
च सैधवेन ॥ ६ ॥ योगहयम् ॥ अन्ये लेपः ॥ धृताभ्य

क्तताम्रस्य पात्रविशेषात्तथासैधवाक्तं तु घर्षप्रतप्तम् ॥ विष्ट
ध्याथवातन्मलसप्तवैदिना न्याशुलिप्तकुरंडचवेन ॥ ७ ॥ पुन

वापुनर्मोसमात्रान्नवृद्धिसमायातिव्रधः कथंचित्कदापि ॥
 द्विवारा भ्रमेवप्रलिपेच्चसमादिनात्यंतरंतत्परित्यज्यभूयः ॥
 ८॥ युग्मम् ॥ अन्यः ॥ सलज्जालमूलाचगृध्रस्यविष्टाप्र
 लेपाच्चमांसेनहन्यात्कुरंडम् ॥ तथाकृष्णगोपालिकाभासले
 पाद्भुतंयानिनाशंचवृद्धिर्विशेषात् ॥ ९॥ योगद्वयम् ॥ ॥
 अथपानयोगः ॥ ॥ त्रिनिष्ककंदारुनिशाभवंचचूर्णसंगोमू
 त्रमलपिवेद्यः ॥ चिरोत्थितस्तस्यकुरंडरोगः सद्योविनश्यति त
 रांभिषजोवदन्ति ॥ १०॥ अन्यः ॥ कर्षैकेनिलतैलमार्द्रकरसं
 सांमिश्रचैकंपलेप्रातयः प्रपिबेत्कुरंडमसकृन्नाशं व्रजेत्तस्यवा
 ॥ सूतगंधकताम्रकांस्यसहितंरंगसलोहंमूततालुतुल्यवराट
 संयुतमलसंपेष्यसर्वंपुनः ॥ ११॥ कर्चूरंकदुक्तत्रयंत्रिफलया
 चव्यविडंगंकणाम् पांचालीजटयाचपंचलवणं गीर्वाणकाष्ठत्र्यु
 दिम् ॥ अष्टांष्ट हपुषत्वचंचजरंदारुसमंपेषयेत्काथेनैवशि
 वाभवेनबहुंशः कृत्वैवटेकावटिम् ॥ १२॥ एकाथोवरिकांचसी
 तपयसाप्रातर्गिल नित्यशस्तस्यांशुप्रलयं प्रयांति सहसरो
 गोडंवृद्धिः परः ॥ नित्यंपथ्यतरस्यव्रधहरणीरव्यातावडीनाम
 तः श्रीमद्वैद्यमहीद्रशस्त्ररचिताव्रधद्विपैसिंहिनीम् ॥ १३॥
 विशेषकम् ॥ ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातकुरंडम् ॥ ॥
 अहेतुरुग्वातभवंकुरंडंस्निग्धपिबेत्तत्रविरचनद्राक् ॥ सक्षीर
 मेरंदजतैलमेकंसगोजलगुगुलुनातदेव ॥ १४॥ ॥ अथ
 पित्तकुरंडम् ॥ ॥ पित्तेनदाहोष्णयुतंविषकम्बुदुराभं तृणच
 दनाभ्याम् ॥ सपद्माव्राहीमधुकैः पयोभिः सनीलमूलप्रभव

प्रलेपः ॥ १५ ॥ प्रतीकारः ॥ न्यग्रोधकोदुंबरपीतनानां पू
 क्षस्य चाश्वत्थतरोस्तृचश्च ॥ घृतेन कल्कस्य च लेपनं वा तत्का
 यनीरेणानिषेचनं च ॥ १६ ॥ ॥ अथ कफकुरंडम् ॥ ॥ सी
 तो गुग्गुलिग्धतरश्च कंडू काठिएयधुक्तो ल्यरुजः कफेन ॥ फल
 त्रयाणां सकटुत्रयाणां सक्षारपट्टकृष्णायपानम् ॥ १७ ॥ कु
 र्याद्द्विचासर्षपलेपनं वा शिंशुत्वचः सर्षपजंतथैव ॥ कफप्रभूत
 स्य कुरंडकरस्य नाशाय सर्वे प्रवदन्ति वैद्याः ॥ १८ ॥ ॥ अथ र
 क्तकुरंडम् ॥ ॥ स्फोटैश्च कृष्णैस्तु सप्ताहतोयः सपित्तलिं
 गोरुधिरप्रभूतः ॥ सशर्करं ह्रीद्रयुतंतु सत्रविरेचनं वैद्यवरः
 प्रकुर्यात् ॥ १९ ॥ सीतोपचारं च जलालयाभिः सद्यः प्रकुर्याद्
 धिरस्य मोक्षम् ॥ एतैरुपायैर्यदिनेति शांतिं विभेदयेत्कर्णशि
 रार्द्धं वामाम् ॥ २० ॥ सव्यापसव्येतु विलोमवेधं कुर्याद्द्वयोर्व
 क्षणयोर्द्वयोश्च ॥ कर्णस्य नाड्योश्च क्रमेण तत्र विलेपनं पित्र
 कुरंडकोक्तम् ॥ २१ ॥ ॥ अथ मेदः कुरंडम् ॥ ॥ मेदः कु
 रंडो कफवच्चतालफलोपमस्तत्र भिषक् प्रकुर्यात् ॥ विलेपनं य
 त्करसादिकं तद्दिलोममंगुष्ठशिरां ददेद्वा ॥ २२ ॥ ॥ अथ
 मूत्रकुरंडम् ॥ ॥ मूत्रस्य संधारणं तस्तु मूत्रकुरंडकः सी
 पिचगच्छतस्तु ॥ अद्भिर्दृतीव ह्मभितो मृदुश्च समूत्रकृच्छ्र
 श्च सरुक्चकोशे ॥ २३ ॥ प्रतीकारः ॥ विरेचनद्रव्यचयैः
 समूत्रैः संवेद्य संवेद्य च पट्टवस्त्रैः ॥ ततश्च वैसी वनिपार्श्व
 नोघो विध्येच्च व्रीहीमुखशरश्चकेन ॥ २४ ॥ ॥ अथांत्रदृष्टिः
 ॥ ॥ वातप्रकोपकरभोजनतो नरस्य सीतांबुनि कचिदपि पूव

तोवगाह्नात् ॥ भाराध्ववाहविषमां गविवर्तनेभ्यः क्षुद्रांत्रजं
 त्ववयवत्थभितश्चवायुः ॥ २५ ॥ संक्षौभणीर्द्दिगुणितंस्वनि
 वेशितस्तनीत्वाप्यधः प्रकुरुतेयदिवक्षणस्य ॥ संधिस्थग्रंथि
 निभशोथमुपेक्ष्यमाणो मुष्कप्रवृद्धिमरुजंसरुजंतथैव ॥
 २६ ॥ आध्मानशूलोभवतश्चतत्रसंपीड्यमानंस्वनवत्प्रयाति
 ॥ प्रध्मापयंचेतिपुनश्चमुच्यमानोयथापूर्वमुपैतिवृद्धिम् ॥
 २७ ॥ प्रतीकारः ॥ एरंडतैलंसपिबेद्दलाभिः सिद्धैः पयोभि
 र्बहुधात्रचुद्धौ ॥ रास्नाः मृतैरंडबलात्रिकंठयस्थान्दुवासांकु-
 लकाग्निभूपैः ॥ २८ ॥ कृतंकषायंरुबुतैलमिश्रमाध्मानशूलो
 पचितंनिहंति ॥ अत्रप्रवृद्धिर्बहुधानिपीतंप्रातस्तथासायम
 लंतरेण ॥ २९ ॥ ॥ अथव्रध्नः ॥ अभिष्यंदिगुर्वम्लसंसेव-
 नाद्वैयदासंभितोवक्षणस्थश्चदोषः ॥ तदाग्रंथिवच्छोथमेद-
 ज्वरेणसशूलंगसादंतुव्रध्नंवदति ॥ ३० ॥ प्रतीकारः ॥ क-
 ल्कोभयायाश्चरुबूकतैलभृष्टः कणासैधवमिश्रितश्च ॥ मुक्तः
 प्रभातेविनिहंतिव्रध्नवायुर्यथामेघचयंनभस्थम् ॥ ३१ ॥ प्र-
 लेपः ॥ जीरकुष्ठहपुषादलपिष्टंकांजिकेनबहुधापरिलितम्
 ॥ व्रध्नमाशुविमिहंतिविशैषालेपमत्रवरवैद्यगणोक्तम् ॥ ३२ ॥
 ॥ अथोपद्रवाः ॥ दाहंगसादज्वरमेहकंडूशूलानिसारा
 त्थविपाकताच ॥ स्फोटाल्युदावर्तगदस्तथैवचुद्धेरिहोपद्रव
 संघउक्तः ॥ ३३ ॥ ॥ अथासाध्यलक्षणम् ॥ ॥ स्यादंत्र-
 वृद्धिः खलुमुष्कयोश्चवायोश्चवैसंचयतो नरस्य ॥ सन्धिस्थो
 र्वातसमारुतिश्चसाऽसाध्यवृद्धिः कथिताह्यवैद्यैः ॥ ३४ ॥

॥ ॥ अथनिवृत्तिः ॥ ॥ शोफशस्तरणोनीरेसर्वोपद्रववर्जितम् ॥ पीडितेष्वनपीडास्याद्रुतवृद्धेश्चलक्षणम् ॥ ३५ ॥

कृताचिकित्साक्रमकल्पवल्लीश्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया ॥ श्रीकाशिनाथेनगतस्यतस्यावृद्धेश्चिकित्सास्तर्कः समाप्तिम् ॥ ३६ ॥ ॥ इतिवृद्धिचिकित्सास्तर्कः एकवशः ॥ ३९ ॥

॥ ॥ अथगलगण्डः ॥ ॥ नवेन्दुमौलिगिरिजेशमुग्गुरुस्वतात्त्वप्रणाम्यसम्यक् ॥ विलोक्यवैद्यागममाप्तवाक्यात्कुर्वचिकित्सां गलगण्डकानाम् ॥ १ ॥ तत्रवन्निदानम् ॥ दुष्टोपदावा

तकफैगलस्थौमेदोंतरस्थौगलगण्डरोगम् ॥ विशेषतः संकृतैस्त्वलिंगमालम्बमानं गलदेशतोयः ॥ २ ॥ अस्यपूर्वस्वरूपम् ॥ आघम्यकंठस्यरिराः समस्तावायुः कफेनानुगतः सपीडाः

॥ आनामपूर्वतुगलस्य कुर्याद्विष्यति द्वाग्गलगण्डरोगे ॥ ३ ॥ ॥ अथरूपम् ॥ ह्रस्वौलघुर्वायदिकं वदेशे मुखे वशोयः प्रति

लम्बतेयः ॥ तमादिशानि प्रथितं पुराणाः श्रीकृष्णुताद्या गलगण्डरोगम् ॥ ४ ॥ अथोपशमः ॥ यवमुद्रपटोलकानिरुक्षं

शनं वैद्यमहीपवर्णितम् ॥ वमनं रुधिरश्रुतिं तथा वा गलगण्डप्रथमतो कारयेद्भिः ॥ ५ ॥ प्रतीकारः ॥ सिद्धार्थशिगुशणबी

जजवातसीनातक्राम्लपिष्ठमपि मूलकबीजयुक्तम् ॥ आलेपनं च गलगण्डमथोपिकंठमालांजपैच्च चिरजामपि ग्रथिमुग्राम् ॥

६ ॥ अन्यः ॥ रक्षोघ्नतैलेन च वारिक्तुं भीमस्मावलेपाद्गलगण्डरोगः ॥ श्वेतापराद्याजितमूलहृदयपानादिनक्षत्र्यथवापितद

त् ॥ ७ ॥ योगहृदयम् ॥ अन्यः ॥ तिका लावु फलंतराल

उषितं नीरं पिबेत् पत्थ्यमुक्त्वा ॥ दत्त्वा वा गलगंडके बहुतराण्यांश्च
 प्रच्छन्नतान्यलम् ॥ पिष्ट्वा तत्र चलोपयेद् बहुतरंगोपालिकानां पले
 सद्यो वै गलगंडनाशनकरे योग इयं सर्वदा ॥ ८ ॥ पटुनीरकुंभ्याः
 कणाचूर्णयुक्तप्रभाते प्रसक्तं च गंडापहारी ॥ ९ ॥ अन्यः ॥
 ताम्रताप्यविमलाशिववीर्यच्यूषणो भवस्करवीष्णविलेपा
 त् ॥ सैधवेन च गवीजलपिष्टाद्देडग्रंथिशमनं त्रिदिनाच्च ॥ १० ॥
 विषमुष्टिजगच्छिवावटीमधुना कर्षमिता सरवस्थिता ॥ अ-
 पिसत्तदिनानि गंडरोगं शमयत्यत्र न चित्रमस्ति किंचित् ॥ ११ ॥
 अन्यः ॥ वराहपुच्छाग्रमलं प्रदग्धसिद्धार्यतैलेन समं प्रसे-
 पम् ॥ चिरस्य गंडस्य गलादिकस्य सद्यः प्रणाशाय च दंतिवै-
 द्याः ॥ १२ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिः ॥ तत्र तावद्वातजः ॥ प्रसंज-
 नात्कृष्णाशिराव बद्धस्यावोरुणस्तोदयुतः कठोरः ॥ च दृच्छ्या
 पाकमुपैतिकाले चिरालवृद्धौ न चिरालपाकी ॥ १३ ॥ गलमालालो
 गलगंडकापचिभ्यो यदि मांसाक्षयतो ल्यमांसं देहः ॥ सरतः स्त्री
 पुचकठतालुशोषं लभते तो बहुघास्त्रियं न गच्छेत् ॥ १४ ॥ समी-
 रजातं गलगंडरोगं समीरणधौषधियोगविद्वान् ॥ प्रस्वेद्यकु-
 र्याद्विजयं च तस्य नो चेच्चिकित्सा मपरं ब्रवीमि ॥ १५ ॥ त्रिङ्गोत्रा-
 सस्नासु सरतरुजवक्षारपटुभिर्जबैस्तृत्तिका लोवीः कटुक-
 वरतैलं च विपचेत् ॥ प्रभुक्ततद्व्यहरति मितरां गडमसकृत्तथान-
 स्यतस्य प्रबलं गलगंडं विजयते ॥ १६ ॥ अन्यः ॥ कर्करुक-
 स्य जरस्य रसं विडेन सिंधुदेवेन पटुना किल न स्य योगात् ॥ स-
 योनिहंति गलगंडं रुजंति वातोद्भूतं समस्तं भिषजस्तु बद्धं नि

नित्यम् ॥ १७ ॥ ॥ अथ कफजः ॥ ॥ स्थिरः शक्लचर्षोति
 कंडूति युक्तो गुरुः सीतयुक्तो महात्वाकफोत्पः ॥ चिराद्दृष्टिमा-
 न्नाः चिरात्पाकमेतिकदाचिद्भवेन्मंदपीडश्च गंडः ॥ १८ ॥ भवे
 तेन माधुर्यमास्येतथैव च नोत्तासुकंठप्रलेपः कफेन ॥ द्विपाद्य
 श्रुतिर्ब्रह्ममूलेन लेप्या ततस्तंदुलानां च नीरे प्रपिष्टा ॥ १९ ॥ ॥
 अथ शरश्च कर्मः ॥ ॥ जिह्वाधारवत्पुष्पार्श्वतो धरा शिराः प्रो-
 क्ता च दिक् समिताः स्नासां मूलशिरे च मे च क त मे छिं द्या च दंतै-
 शनैः ॥ तद्दहावडिशेन गृह्य मतिमान् दर्भस्य केन ध्रुवम् रक्ते-
 चापि स्तूते गुडार्द्रकमलं दद्याद्दूणे वैद्यराट् ॥ २० ॥ अनभिष्ये
 दि भोज्यानि कौलत्थं यूपमेव च ॥ देयान्यस्मै त्वसाध्यस्य कफ-
 गंडस्य शांतये ॥ २१ ॥ ॥ अथ मेदोजः ॥ ॥ मेदोद्रवः
 स्निग्धमुदुश्च पांडुरनिष्ठगंधोरुज एव त इत् ॥ अलाद्रवत्संबित
 देहसुख्यवृद्धिस्तथाभ्यासहितः कदाचित् ॥ २२ ॥ स्निग्धास्यता
 तत्र भवेच्च तस्य शब्दं प्रकुर्याच्च गलेन नित्यम् ॥ कर्णद्वयात् तस्य व-
 हित्सु संघावभ्यास मध्य स्थितरामजाड्यः ॥ तौ ओपरिष्ठा द्विष-
 गत्र छिं द्यां मेदोद्रवै गलगंडरोगे ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ महिषी-
 जलमिधितं घटेन स्थितमेवात्र विमुंथं लोहकीटम् ॥ अपि मास-
 दिनानि बन्धिगंच मधुना लेह्य मलगलादिगंडे ॥ २४ ॥ ॥ अथ
 कंडूमाला ॥ ॥ धात्रीकर्कशुकोलप्रमितबहुभिः अपि गंडै-
 स्तु कक्षाग्रीवामन्यास्तवस्तु स्यपि च यद्वितं दान् लेप्यणा मेदसां
 अरव्यान्तासा कटमांसा चिरतरसमयान्मंदपाकै रथान्या ॥ तद्द-
 त्सव्येपसव्ये प्रभवति तत्र पनितरामेक त आपची स्यात् ॥ २५ ॥

॥ प्रतीकारः ॥ मासिकेणवरुणस्यजरायाः शठिकाशूतक
 षायमलयः ॥ नित्यमेवतुपिबेतवलुसोयं कटकादिस्त्रजर्तपि
 विमुच्येत् ॥ २७ ॥ अन्यः ॥ पलंवापलार्द्धं चंचकांचनारैः पिबे
 तंदुलानांजलेर्नित्यमेव ॥ जयेत्कठमालां प्रभातेमनुष्यो हिनाशी
 रमाशी सदाशीरदेव ॥ २७ ॥ अन्यः ॥ त्रिफलापलसार्द्धकं
 समंजलभूषां स्यमक्षकंतथा ॥ त्रिषुगंधिमिहत्रिकटके परि-
 पेद्याखिलचूर्णसंमितम् ॥ २८ ॥ पुरमाशुविमिश्रपिंडमैकं गु-
 ठिकाशाणमिताश्वतस्यकृत्वा ॥ परिभुज्यचमुंडिनीकषायैर्गल-
 मालांगलगंडकापचीम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मगुल्मभगदरास्त्रवातान्
 स्वहिरस्यैः कषायपानकैर्वा ॥ अपिहंतिशिवाकषायपीताच-
 हुप्रंथीनुपकुष्ठकुष्ठरोगान् ॥ ३० ॥ अन्यः ॥ चक्रमर्दकजटा
 भवकल्लैर्भृंगराजजलेनसमेतैः ॥ तैलमाशुकदुतुंबिविपक्वका-
 मिनीशिरविभूषणयुक्तम् ॥ ३१ ॥ तैलमेतदुपहंतिविशेषाद्वृद्ध-
 रोगमपि निश्चायिलेपात् ॥ कृष्णालाभवजटाफलतैलनीरमांश-
 युगुलेनविपक्वम् ॥ ३२ ॥ नस्यमर्दनविधिद्वययोगात्पूर्ववच्चणुण-
 कारिविशिष्टम् ॥ योगयुग्ममुद्रितंवरवैद्यैः पद्यकत्रयवरेणममा-
 पि ॥ ३३ ॥ ॥ अथापची ॥ ॥ येनययः पूर्वविपाकमाप्ताः
 स्त्रवन्तिनेश्यन्यपरे भवन्ति ॥ तथातथातेचतथातथैवसैवापची-
 स्याद्दुहकालसंस्था ॥ ३४ ॥ प्रतीकारः ॥ तैलचंदनरोहिणी-
 समशूतपथ्यावचाभिर्द्रुतलास्त्राभिः सहितचपीतमसकृत्सिद्धं
 जपेच्चापचीम् ॥ तद्वह्यो षविडंगसैधवशूतकाष्ठेननाकास्यवा-
 नश्चापिनिहति तैलमसकृद्दुष्टसंछिद्रमपि ॥ ३५ ॥ ॥ टि

ग्रंथिः॥ ॥ मांसं सरक्तं च तथैव मेदं शिराश्च संदृष्य प्रभञ्जना
 य॥ वृत्तोन्नतं वैग्रथितं विशेषाच्छोषं प्रकुर्वन्स्यथ ग्रंथिरेषः॥
 ३६॥ प्रतीकारः ॥ ससर्जिको मूलकसंभवश्चक्षारः स्रग्
 रवस्य च चूर्णयुक्तः॥ प्रलेपनाद्विधिमलं निहंति तथा बुद्धिं चापि वि
 निश्चयेन॥ ३७॥ ॥ अथ वातग्रंथिः॥ ॥ संभिदती वाश्च
 यमा विदार्य समाततस्तु द्यतिभिद्यते च॥ द्विधा कृतैः परिभिद्य
 ते वसवा तजग्रंथिरुदारतोसौ॥ ३८॥ प्रतीकारः ॥ हिंसा
 मृत्तारोहिणिकारभाङ्गीरयोनाककृष्णागरुकृष्णागंधा॥ वि
 ल्बान्विता तालदलेन हंति संपालितारवतु ग्रंथिभिस्स्यात्॥ ३९
 दंती मूलकचित्रवल्कलगुडस्नुग्भातुदुग्धान्वितो भल्लातास्य
 समो विषश्च निभृते काशीशायुक्तो यदि॥ ग्रंथालेपित एव वापि दि
 चसैः कालेन हन्याच्छुलं रोगान्वांगलगंडकादिसकलान् कृतित्र
 चिचबुनः॥ ४०॥ ॥ अथोत्रशस्त्रकर्षः॥ ॥ पक्वविदार्य शु
 निरस्य पूषं प्रक्षालयेच्छर्करिवद्रुतोयैः॥ तिलैस्तथैरुदलप्रपि
 षैः संस्वेदयेत्सैधवचूर्णयुक्तैः॥ ४१॥ ॥ अथ पित्तग्रंथिः॥ ॥
 ददत्तमानेव च धूप्यतीह मापच्यते मज्जलतीवभूयः॥ रक्तश्चापि
 नोपि च पित्तग्रंथिर्भिन्नस्त्रवद्दुःखमपीव चास्त्र॥ ४२॥ प्रती
 कारः॥ ॥ जलौकशः पित्तभवे प्रशस्ताक्षारोदकाभ्यां परिपेषया
 नि॥ काकोलिकादंगतिशीतलाचपि वेत्तपायाणिसितास्तिता
 नि॥ ४३॥ अन्यः॥ वीत्यत समधुकजं बुकत्वगजलैश्च परि
 पेषयेन्मुहुः॥ पित्तग्रंथि शमनाय विगुह्यै पूषपंककथितस्य
 विशेषात्॥ ४४॥ ॥ अथ कफग्रंथिः॥ ॥ विचूर्णोत्सुक

शीतलश्वापिकंडूयुतश्चारमयद्दीपकालप्रपाकी ॥ अवेच्छुक्कु
 पूपंयुतंश्लेष्मवातौविशेषेणग्रंथिश्चिकित्सास्यतद्वत् ॥ ४५ ॥
 अश्वकर्म ॥ ॥ विदार्यपक्वचनिरस्यपूपंप्रपैचयेच्चायवनस्पती
 नाम् ॥ क्वाथैश्चतैलैर्मधुयष्टिकानांघृतैस्तथावामधुरैर्विपक्वैः ॥
 ४६ ॥ तृतेषु दोषेषु कपस्यग्रंथावंगुष्ठवेणूपलकैर्विदध्यात् ॥
 विप्लावनंतेषुविलेपयेच्च ॥ ४७ ॥ विट्कांक्रमारग्वधकाकण्ठी
 काकादनीयस्सतपस्विमूलैः ॥ अलाबुभाङ्गीमदनैश्चकाली-
 पित्रैर्दुतंचान्नविलेपनानि ॥ ४८ ॥ ॥ अथमेदोग्रंथिः ॥ ॥
 स्निग्धमहान्नीरुजएवकंडूयुक्तः शरीरस्यचवृद्धिहारी ॥ मेदो
 त्यगाधेन्तुविभिद्यमानोमैदः स्ववत्येवतिलस्यमिश्रैः ॥ ४९ ॥
 नैदोत्यग्रंथितुतिलस्यकल्केरालिप्यसंछाद्यचपट्वस्त्रैः ॥ स
 च्छेदयेत्तमकुलोहशस्त्रैः सपादयित्वादखिरुमेवमैदः ॥ ५० ॥
 संदोत्यलोहान्निविशेषयोगैर्मर्मप्रभूतानपिचातुर्वेकम् ॥ संलि
 ख्यपक्वांश्चयथोपदेशंक्षारेणानित्यंपरिमार्जयेच्च ॥ ५१ ॥ ॥
 अथशिरोग्रंथिः ॥ ॥ व्याघांमादवलस्यवायुरपिवासंविश्य
 नाडीस्वलंसंपीड्याश्रुशिरः करोतिबहुधावृत्रौश्वग्रंथिस्ततः ॥
 सोऽसाध्योखिलवैद्यमूपभणितः प्रापः कफग्रंथिवत्प्रतिवाच्यं
 चचिकित्सितंचविधिवत्कुर्याद्विषकसर्वदा ॥ ५२ ॥ अथो
 पद्रवाः ॥ ॥ कोलः कंडूदाहविस्फोटपाकास्तोदोद्घातोः संस्र
 योस्वस्त्रुतिश्च ॥ भगस्तद्भुज्जायतेवास्वरस्यग्रंथानुक्तादिह्नि
 तोपद्रवाश्च ॥ ५३ ॥ ॥ अथसाध्यलक्षणम् ॥ ॥
 स्वसंतंचकृच्छ्रान्मृदुसर्वगात्रेनथावत्सरातीतमेवसर्वैद्यः ॥

॥ तथारोचकार्ते कृशांगंतु सद्यो विशेषेण भिन्नस्वरं संत्यजेच्च ॥
 ५४ ॥ पुनर्वापुनः पञ्चमानं च पार्ष्वे महाशूलयुक्तं च कासज्वरा-
 र्त्तम् ॥ तथा छर्दिद्युक्तं च कंठस्य गंडं शिरोत्थं च ग्रंथिं विशेषाच्च-
 कृच्छ्रम् ॥ ५५ ॥ तथा पंचग्रंथींश्च मर्माभितान्वागलस्थान्द-
 पोलस्थितान् मर्मजांश्च ॥ तथा वापिमन्या भवान्संधिजातांस्त-
 जेह्वैश्च भूपस्ततो दुश्चिकित्ताम् ॥ ५६ ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥
 शोथाभावो वेदनाप्यभावसम्यग्ग्रासस्यापिकंठे गतिश्च ॥
 रव्याता वैद्यैः कंठगंडान् निवृत्तिः प्रायः कंठे लंबते यस्तु गंडः ॥ ५७
 ॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया कृताचिकित्साक्रमकम् अवल्ली ॥
 श्रीकाशिनाथेन च तत्र कंठगंडे चिकित्सी स्तबकः समाप्तः ॥ ५८ ॥
 ॥ ॥ इति गलगंडचिकित्साफलितस्तबकः ॥ ३३ ॥ ॥
 कचिद्देहे दोषाः कचिदपि च मूर्च्छंति यदि चेत्पुः संदूष्य प्रथम-
 मसृजं मांसमखिलम् ॥ स्थिरवृत्तं दीर्घं बहुलतरगाढावुदगद-
 पलाशीयो नित्यं प्रभवति जनस्तस्य नियतम् ॥ १ ॥ ॥ अथ पू-
 र्त्वरूपम् ॥ ॥ प्रसेकोर्बुदे चापिशोथो भविष्यत्यथो वा प्रसेकः
 कुमोपि प्रकामम् ॥ भवेदस्य रूपं स्थिरं मंदपीडं महातं द्यनं त्योच्च-
 मांसं त्वगाधम् ॥ २ ॥ अथोपशमः ॥ सुर्वन्नपिष्टमन्नपिशि-
 तमपितथा शफ्रभिस्तोषिकारान् संत्यज्य प्रायशो यत्तु फकरम-
 स्तिरुभोज्यमन्नं च यान्त्रम् ॥ स्तुगंडीरैरप्यथोवालचणनिचयैः
 शिशिकैर्वावुदानि संस्वेद्या शफ्रकामेन च यतिपशमं वैराभूषो वि-
 राहा ॥ ३ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ क्षारो हरिद्रा प्रभवश्च मूलक्ष-
 रेण शंखस्य च चूर्णयुक्तः ॥ लेपोर्बुदानां च विनाशहेतु रूपोदकी

नारसमज्जनानि ॥४॥ वटस्य दुग्धेन च कुष्ठरोमावालिष्यमाना
 बुदके प्रकाशम् ॥ उपोदकीपत्रनिवेष्टनानि घृत्याशुचैर्वा बुदरोग
 संधान ॥५॥ अन्यः ॥ बलिशिलाकृमिशत्रुमहौषधैर्ज्वज
 भस्मजचूर्णयुतैरलम् ॥ अथ तथा कृकलासजरक्तकैर्हरतिले-
 पितमाशुमहाबुदम् ॥६॥ अन्यः ॥ शिगुमूलकभवरवलुबी
 जंरासुसोघसरसासृजवांश्च ॥ अश्वमारसहितासहतकैः पे-
 ष्यचाबुदगदघ्नविलेपः ॥७॥ अन्यः ॥ पटोलजटापटुताम्र
 जशीशैरांयशपटुतलातर्बद्धा ॥ जवाग्रजमग्निजमुष्मुकमन्त्रा-
 ण्येकतमेरुवलुतत्रभिषक् ॥ पुनः पुनरन्यतमेच विदध्याद्यावदसा
 बुपयातरुजाप्यनुद्विजनेन तथा बुदनारायास्वप्रमत्तमनाः प्रय-
 त्तः ॥८॥ आस्फोटकवीरकजातिकानां पिष्टैश्च पत्रैस्तु कषायसि-
 द्दैः ॥ जलैश्च प्रक्षाल्य विडंगपाठाफलत्रयैर्गर्दभशाकसिद्धम् ॥
 ९॥ तैलं विसंधीतभिषग्निशेषादुपोदिकाकांजिकतक्रपिष्टैः ॥
 ततोपनाहं लवणेनैकैश्चिन्मर्मोपजाता बुदकोटिहृत्यैः ॥१०॥ ॥
 अथ संप्राप्तिः ॥ ॥ तत्र तावद्वाता बुदम् ॥ ॥ संभिदती वा
 अयमाशुतोदयुक्तं तं वस्तिरिव प्रकाशम् ॥ भाती च चायाम्यत
 एव वातजातं बुवेद्यो बुदकं विचक्षीत् ॥११॥ निदानदेशाकृति
 दोषदुष्यैर्यथ बुदानानयतो विशेषः ॥ अतो बुदान्येव भिषक् वि-
 कित्सं द्रुथ्युक्तयोगौषधिभिर्विनिद्रः ॥१२॥ प्रतीकारः ॥ एवी
 रुककारुकासीर्षमज्जापिया लुगता रिजबीजचूर्णैः ॥ पयोघृणा
 भ्यामुपनाहपीतवाता बुदं चाथ सखोष्णसिद्धैः ॥१३॥ ॥ अ-
 धापित्वा बुदम् ॥ ॥ रकोष्णपीतोपि वदाहयुक्तसास्त्रस्वरोधू

प्यातिपाकयुक्तः॥पित्तोद्भवश्चार्बुदएवतस्मिं ह्येपप्रयुंजीतभि-
 षक्यथातत्॥१४॥निघृष्यचोदुंबरशाकजातीदलेभृशंस्त्र्यो-
 तैःप्रलिपेत्॥श्लक्ष्णीकृतैःसर्जरसंप्रियंगुयष्टीपमांगार्जुनलो-
 धमिश्रैः॥१५॥ ॥अथकफार्बुदम्॥ ॥शीतोविचूर्णाख्यरुजो-
 ददश्चपाषाणवस्त्रेषाजविद्रधिश्च॥शुक्लंघनपूपमलस्रवेद्योरक्तं
 विरक्तखलुतत्रकुर्यात्॥१६॥काकस्थनीलीशुकलांगलानांका-
 कादनीमूलकपौलविद्रिः॥पारावतस्यापिविशाजवाग्रक्षारेणले-
 पंकफजार्बुदेतु॥१७॥ युग्मम् ॥अथमेदोर्बुदम्॥ ॥
 स्निग्धोमहानूकंडुपुतोनिचूदेहेविशेषादपिचूदेतेसः॥
 मेदस्त्रवेचमदरुजोर्बुदश्चमेदोद्भवःसंप्रथमतुवैद्यः॥१८॥सस्त्रे-
 दयित्वाचततोविदार्यसंशोधयेन्ननिशयासलोध्रैः॥आणारधूमे-
 नपतंगकेनमनःशिलासौद्रयुतैश्चलिपेत्॥१९॥ ॥अथरक्तो-
 र्बुदम्॥ ॥दोषादृष्टारुधिरनिचयंयाश्चसर्वासिराश्चताःसंको-
 च्यप्रथमरुधिरस्यार्बुदंपीडयित्वा॥सास्त्रमांसंबहुलपललस्या-
 दुरैर्युष्टमेवापाकंपिंडुंरुधिरमनिशंसंस्त्रवत्याश्चसंध्यम्॥२०॥
 रक्तस्योपद्रुतपांडुदेहःसंपीडितश्चार्बुदरोगयुक्तः॥यमाति-
 थिःसंयमनीयियाशुतस्मैविबोध्यहरिनामधेयम्॥२१॥ ॥
 अथमांसार्बुदम्॥ ॥अंगेषुमुष्ण्यादिभिरर्दितांगेकचित्प्रहा-
 रैर्यद्विदुष्टमांसम्॥शोथं वनेत्स्निग्धमनल्पवर्णमत्सलेदनाशप्र-
 सभस्थिरं॥२२॥ अथोपद्रवाः ॥रक्तःस्त्रवःकीटपातश्च-
 तोदःपाकोहानिर्बैवलस्यस्यश्च॥शोथःपांडुःशुभुशस्त्रज्वराधा-
 वैद्यारव्यातोपद्रवाश्चार्बुदानाम्॥२३॥ ॥अथासाध्यस्य

णम् ॥ ॥ असाध्यमाहुः पलजा बुद्धचस्त्रोतः सजातं खलु मर्म
जंतु ॥ संप्रस्नुतंचापि भवेद्वात्यंजाते पुनर्जातमपाकमेति ॥ २४ ॥
कफाधिकत्वादथ मेदसोपि बाहुल्यतो हृद्भवक्रममाच्च ॥ तथैक्का
लं बहुला बुद्धानिजातानि ग्रामाचुनिसर्गतश्च ॥ २५ ॥ युग्मम् ॥
अथ कीरंटो पद्वंचिकित्सा ॥ ॥ मांसैः प्रगाढपरिमर्दितानि नि
ष्पावपिण्याककुलत्थकानि ॥ कक्की कृता न्याशुविलेपितानि
तान्याशुजग्ध्वानि पतन्ति कीटाः ॥ २६ ॥ जग्धंच कीटैरवशिष्टमल्प
मग्निंच तत्राशुदधीतपश्चात् ॥ शेषमणिदोषाणि पुनर्भवानि कुर्यु
र्बुदान्याशुततो विशेषात् ॥ २७ ॥ तस्मादशेषाणिसमुद्गरे च यस्मा
द्दिनष्टानिनसंभवन्ति ॥ ॥ अयनिवृत्तिः ॥ ॥ निःपीडिते चार्बु
दकप्रदेशेरुजस्य शोथस्य निवर्तनंचैत् ॥ अन्यत्र देहेन समंच तत्र शो
षो नुलेपादिषु तं निवृत्तौ ॥ २८ ॥ ॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया
कृतांचिकित्साक्रमकल्पवह्नी ॥ श्रीकाशिनाथेन गतस्य तस्यां रुजो
र्बुदस्य स्तवकश्चिकित्सा ॥ २९ ॥ ॥ इत्यर्बुदश्चिकित्सास्तव
कः ॥ ३३ ॥ ॥ अथ स्त्रीपदनिदानम् ॥ ॥ ये वै
पुराणोदकसंप्रयुक्ता देशाश्च सर्वर्तुषु शीतलाश्च ॥ तेष्वेव नित्यं प्र
भवन्ति पुंसो प्रायस्तथा स्त्रीपदकानि या ॥ १ ॥ ॥ अथ पूर्वरू
पम् ॥ ॥ ऊर्वादिपादावधिगौरवंचेत्तौ दस्तथा स्त्रीपदपूर्वरूपे
॥ रूपं ज्वरो वक्ष्णयो र्भृशार्तिशोथो भवेत्पादगतक्रमेण ॥ २ ॥
तत्स्त्रीपदवैकरकणनेत्रशिश्नोष्ठनासास्त्रापि केपि वैद्य ॥ च दं
तितत्रोपशयं ब्रवीमि यवाः पुराणास्तथ शालयश्च मुद्गास्तथा कू
र्मपतत्रिणांच ॥ ३ ॥ मांसानिवेत्तुं पुनर्नवानां शाकानि यद्यत्

खलुवातहारि ॥ विरेचनचर्दनलंघनानिरक्तस्य बामोक्षविधिं
 प्रकुर्यात् ॥ ४ ॥ ॥ इति पूर्वस्वरूपोपशय ॥ ॥ अथ प्र-
 तीकारः ॥ ॥ प्रायस्तथाश्लेषाद्वैः प्रयोगैरुग्रैर्भिषकुसंविद-
 धीतपूर्वम् ॥ निर्गुण्डिकोन्मत्तपुनर्नवानांसिद्धार्थशिष्टप्रयुतः प्र-
 लेपः ॥ ५ ॥ ॥ अथान्योभक्ष्ययोगः ॥ ॥ कृष्णाकर्षचित्रकं च
 द्विकर्षदं त्यास्तद्द्वैपलं विंशतिश्च ॥ तद्द्वयोक्तं सञ्चितवानां गुडस्य
 प्रोक्तं वैद्यैर्युग्ममानतुलायाः ॥ ६ ॥ कृतानासामोदकमाक्षिकेण
 भुक्तः सद्यः स्त्रीपदं हंत्यपत्नात् ॥ लेपस्तद्द्वैगुडूचीविडंगशंठी
 तिकागोजलैर्देवकाष्ठैः ॥ ७ ॥ ॥ युग्मेन योगद्वयम् ॥ ॥ अ-
 न्यः ॥ ॥ लेपः सिद्धार्थशंठीजगदमरतरू पेष्पधेनोः पयोभिर्यु-
 क्तः सोभाजनेन प्रशमयति भृशं स्त्रीपदं सद्य एव ॥ तद्द्वत्सिद्धार्थ-
 वृश्चीभव अपितृथानागरैः कांजिकेन लेपः सद्यो विनयति तरां
 स्त्रीपदं शान्तिमेव ॥ ८ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ ॥ स्थूलानि-
 पत्राणि च सलायाः कल्की कृतान्याशक्ततमनीरैः ॥ संसृज्य
 पूर्वैलवणेन भुक्त्वा रोमं द्रुतं स्त्रीपदं कनिहन्यात् ॥ ९ ॥ अन्यः ॥
 शाखोदत्तकाथेगोपयसाहि ॥ पीते स्त्रीपदनाशो भवति तथा हि ॥
 १० ॥ अन्यः ॥ गोमूत्रेण च रजनीनित्यमवेहि ॥ स्त्रीपदं ददुःकु-
 ष्णं हरति पिबेहि ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ वर्षाभूत्रिफलाकणाभव
 मथोचूर्णतथा माक्षिकैरेरुं हस्य च तैलसाधितशिवाचूर्णं च गोमू-
 त्रकैः ॥ लीढं भुक्तमिहैव समदिवसैर्हन्ति द्रुतं स्त्रीपदं दुष्टे वा बहु-
 धानिरोत्थमसकृद्योयत्र संनिष्ठे ॥ १२ ॥ ॥ अयसं प्रोत्तिल-
 त्नावद्वातजम् ॥ ॥ कृष्णारूक्षे स्फुरितमपि वाती ब्रपीडज्जरा

हृत्वातोद्भूतं भवति नितरां स्त्रीपदं तत्र वैद्यः ॥ स्नेहस्वेदोपनहनवि-
धिंप्राविधायाद्यगुल्फादूर्ध्ववेदां गुल्ममितं तमेतत्र विध्येच्छिरांच
॥१३॥ अथ प्रतीकारः ॥ ॥ वातस्त्रीपदमाशु वैद्यधरणीपाल
स्तुवावस्तिभिर्मसिचैव गवांजलैरनुदिनं वातारितैलस्थवा ॥ पा
नैर्वाभिरुतस्य चूर्णसहितश्चैवाग्निना मुंदहेदत्र प्राप्तचिकित्स्तिने
न सहसा योगत्रयैकेन वा ॥१४॥ अन्यः ॥ पुराणका समर्दजां
शिफागवांजलैर्भृशं ककालितां पिबेज्जनस्तुवातजस्य नाशि
नीम् ॥१५॥ ॥ अथ पित्तस्त्रीपदम् ॥ ॥ पित्तात् पित्तं स्त्री-
पदं दाहयुक्तं तद्वन्मित्यं सज्वरं तत्र वैद्यः ॥ गुल्फस्याधस्तच्छिरां-
साधुर्विध्येत्सिचिन्तामर्बुदोक्तां क्रियांच ॥१६॥ अरुणामधुकं
चरास्नया समदृश्रीकमर्हिस्नया ध्रुवम् ॥ परिपेष्य तथारनाल
कैरनुलेपोऽग्निगदेच पित्तजे ॥१७॥ ॥ अथ कफजम् ॥ ॥
स्निग्धपांडुतरंचगौरवयुतं स्लेष्मोद्भवं च स्थिरं प्रायं स्त्रीपदकत्र-
यं न च कफोद्रेकाद्भिना जायते ॥ यस्मान्नेषु महत्त्वमेव कफत-
स्तद्वद्भवेद्वीरवम् पादांगुष्ठशिरांच तत्र च भिषग्विध्येच्च तीक्ष्णा
नृभजेत् ॥१८॥ क्वाथान्मासिकसंयुतानपि तथा कल्कशिवाया-
पिबेत्तृणोमृत्रेण न तोन्ययोगविधिना तस्यानुपानचरेत् ॥१९॥
॥ ॥ अथान्येयोगाः ॥ ॥ पिबेद्देवदारुतथावागुडची तथा
नागरभद्रदारुलतथापि ॥ भजे स्त्रीपदानां प्रशांत्यैर्विशेषान्
सुतैर्लेस्तथा सार्वपैरेकमेव ॥२०॥ ॥ अथ सन्निपातजम् ॥
॥ ॥ वल्मीकवज्जातिमल्लं च कंठकैः संचीयमानं महदल्पकं
यत् ॥ तद्वर्जनीयं बहुधा त्रपंडितैश्चिकित्सितं तस्य यथाविधि

बुवे ॥ २१ ॥ प्रतीकारः ॥ उन्मन्नबीजानिचशीततोयैर्नित्यैक
 चन्द्याप्रपिबेन्मनुष्यः ॥ वल्मीकसंज्ञविनिहन्तिसद्योयच्छीपदं
 हेयमपिबिदोषात् ॥ २२ ॥ अन्यः ॥ पिष्टंस्फुरणकंदंसहमधु
 नाहि ॥ सद्युतंश्लीपदमशितंहरतितथाहि ॥ २३ ॥ अथोपद्र
 वाः ॥ ॥ पदयोस्फुटनंज्वरोगपीडादवधुस्फोटपदप्रशून्यताश्च
 ॥ अथकंपसकंदुरवंजताश्चप्रभवंत्यत्रचपंगुतादिदुष्टाः ॥ २४ ॥
 ॥ ॥ तत्रस्फुटनप्रतीकारः ॥ ॥ मदनसिक्थकसिंधुविलेप
 नान्भवद्यतेनचसप्तदिनादलम् ॥ स्फुटितपादयुगंकमलोपमंभ
 वतिनित्यमलं तुनृणांत्वरा ॥ २५ ॥ अथस्फोटे ॥ गुडगुगुलु
 सिंधुगैरिकामधुरालामदनैश्चमाक्षिकैः ॥ द्युतशिक्षकपेषि
 तैस्समंसदृणस्फोटहरेतुकोष्णकम् ॥ २६ ॥ इतिप्रलेपः ॥
 अथपददाहे ॥ ॥ निशाभागमेकंत्वथोवाकुचीनां हयंतद्विक
 र्षं द्युतक्षौद्रमुक्तम् ॥ तिलैर्वाकुचीतद्देवेनिकेचित् पदोर्दाहह
 तौमखादेच्चयुक्तम् ॥ २७ ॥ अथकंडूतौ ॥ प्रथमतोनवनी
 तविलेपि तंपदयुगंहयशत्रुदलस्यवै ॥ अपिबिधूष्यपुनर्नरमूत्र
 कैरपिबिधूतमकंडुमृज्जुं भवेत् ॥ २८ ॥ अन्यः ॥ रसगंधकयोः
 समंस्तवर्णादिनमेकंपरिमर्द्यचित्रेनीरैः ॥ पदयुक्तसमाश्रितार्ति
 कंडूत्परितेहन्तिविलेपनेननित्यम् ॥ २९ ॥ ॥ अथासाध्यलक्ष
 स्थणाम् ॥ ॥ सकफस्यकफस्यकारकैरशनैर्वापिविद्वारकैस्तथा
 ॥ सकलैरपिचिह्नितंचनोत्भवतीत्यत्रचपामयान्वितम् ॥ ३० ॥
 सततंनचिकित्सितव्य एवतमसाध्यजगदुःपुराणवैद्याः ॥
 अथनिवृत्तिः ॥ ॥ पदयोर्लघुतागतौतथागमनेशक्तिरलंकफ-

क्षयः ॥ ३१ ॥ तृदयेयादितर्हिनिश्चितंविगतश्लोपदलक्षणंस्फुट
म् ॥ श्रीतातपादाञ्जेति ॥ ३२ ॥ ॥ इतिश्रीगुरुचरणान्नचंच
रीकचतुर्वेदिकाशीनायकृतचिकित्साक्रमकल्पवस्त्रांश्लोपदवि
कित्सास्तबकः ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ अथविद्रधिः ॥ ॥
परुषाध्युषिनोष्णशुष्कभक्ष्यैरथवालोहितदूषणैरपि ॥ अ-
शनैरुपबर्हणादिभिश्चतैः शयनेवक्तयानिवेशितैः ॥ १ ॥ बहि-
रतरमेवकुत्रचिद्वापलमेवोत्थमसृक्प्रदूषितम् ॥ परिगम्यचक्रं
डराकृतचक्रुरुतेवृत्तमथायतंक्वचित् ॥ २ ॥ सरुजंयदिशीयमे-
कदेशेचरवैद्यैर्भणितश्चविद्रधिः ॥ प्रभविष्यनितत्रचास्थिशोथः
प्रथमंस्फोटसमुद्भवः किल ॥ ३ ॥ विशेषकम् ॥ इतिनिदानं
पूर्वरूपे ॥ ॥ अथरूपम् ॥ ॥ चि० अपाकरूपः किलतत्रभोज्या-
गोधूमशालीचणाकाः पुराणाः ॥ तथाकुलत्वापलमेकमेवमानूपव-
ज्यं किलदुग्धतैलैः ॥ ४ ॥ वोलंपिवेत्तदुलवारिणैवमासंचकर्ष-
प्रमितंमनुष्यः ॥ प्रातर्ध्रुवंविद्रधिनाशनायसाम्लाद्यभक्ष्याणिच-
वर्जयित्वा ॥ ५ ॥ ॥ अथक्वाथः ॥ ॥ शिगूग्राः श्वत्थजः क्वार्थो
हिंगुसैंधवचर्चितः ॥ विद्रधिंचिरजंहन्तिप्रातर्नित्यंनिषेधितः ॥ ६
सौभाजननिर्व्यूहोसिंधुयुतोहि ॥ विद्रधिहंत्यै पेयोहिंगुयु-
तोहि ॥ ७ ॥ सहस्रवर्षसंभूतमिष्टविट्मरिचान्वितम् ॥ अर्ध-
मांसघृतैर्लीदिविद्रधिहंत्यसंशयम् ॥ ८ ॥ ॥ अथभूनिंबारि-
चूर्णम् ॥ ॥ पलार्धंभूनिंबेपलमितनिशादारुजननीहिमाना-
तस्यार्द्धजलद्वरकालोद्वजटा ॥ पलैकादुस्पृशापलमितपला-
हार्द्रक्रदुकापलाह्वंविश्वायाः पलममृतमर्द्धसमुचितम् ॥ ९ ॥

कृत्वाः कर्षेकं मुनिदलमथोवत्सकमपि समंचूर्णीकृत्य द्विप-
 रिपुभूत्स्वस्यापि चरसः ॥ पुरेर्दर्वीतुल्यैः समशितमिदंचूर्णमसकृ-
 त्प्रपीतं वासायाः स्वरससहितं विद्रधिहरम् ॥ १० ॥ युग्मम् ॥ इ-
 ति भूनिवादिचूर्णम् ॥ ॥ प्रियंगुरात्रिलोघ्रकट्फलानि धानकी-
 त्वचा समंतुलैकं शृतं च विद्रधिप्ररोपणम् ॥ ११ ॥ द्विपंचमूल-
 शिगुकैः फलत्रयैस्तृप्त्यवैकुल्यकैश्चमूलकैः शृतं तद्यागणैः
 स्मृतम् ॥ १२ ॥ अन्यः ॥ नीरेशवत्कलकषायसमं पिबेद्यः का-
 सौससैधवशिलाजनुहिङ्गुभिश्च ॥ शिग्रोजराभवजलं मधुना
 पितृहृत्सद्यो निहंतिरवलुविद्रधिमेवपीतम् ॥ १३ ॥ योगह-
 यम् ॥ अथ संप्राप्तिस्तत्रादौ वातविद्रधिः ॥ ॥ कुष्माण्ठौ
 वाविषमोभृशार्तश्चित्रोत्थितो वापि विचित्रपाकी ॥ यतोद्भववि-
 द्रधिरेव तत्र वातघ्नभूतौषधितैलहव्यैः ॥ १४ ॥ लिपेद्वसाभि-
 श्वस्तरवोष्णयोगैः पेयंचरिद्रुलपुनर्नवानाम् ॥ श्रीदेवदारौ रभ-
 यापुराभ्यामेरुंदतैलेन च वातजाते ॥ १५ ॥ युग्मम् ॥ अथ पि-
 त्तजः ॥ ॥ औदुबराभोजरदाहयुक्ताभ्यामोरुणः क्षिप्रमव-
 प्रपाकी ॥ पिचोद्भवो विद्रधिरेव तत्र चृच्छिवा माक्षिकमाश-
 रवादेत् ॥ १६ ॥ ॥ अथ क्वाथः ॥ ॥ तृप्त्यवैकुल्ययुक्तं फल-
 नात्रयस्य ॥ कषायपिबेद्दिद्रधोपित्तजाते ॥ १७ ॥ अथ प्रले-
 पः ॥ ॥ घृतकल्कितपंचवत्कलैरथवागव्यघृतैः सह स्त्रया ॥
 अथ धीतनैस्तथैव नवनीतैरपिलेपयेदुवम् ॥ १८ ॥ त्रयो-
 योगाः ॥ अथ कफजः ॥ ॥ शीतशरावप्रतिमातिपांडुलि-
 ङ्गोत्पपीडोपि विरोक्षितश्च ॥ चिरप्रपाकी कफविद्रधिश्च मासा-

चिकित्स्यस्तनुपीतशक्तः ॥ १९ ॥ प्रतीकारः ॥ इष्टकाभिरथ-
वासिकताभिर्गोमयेनतुषयागविनीरैः ॥ पेषिताभिरुमेकत-
राभिः स्वेदयेच्चकफविद्रधिमाशु ॥ २० ॥ ॥ अथक्वाथः ॥ ॥
वरुणत्रिफलादशमूलशृतं बहुपत्रं समं पुरमूत्रघृतम् ॥ कफविद्र-
धिनाशकरविदितं वरवेद्यगणैरुदितं पिबतम् ॥ २१ ॥ ॥ अथा-
मविद्रधिः ॥ ॥ दोषाप्रवृत्तिस्वप्नाद्यायत्रसामंचतंवदेत् ॥ गो-
धूमजवमुद्गाभिर्घृतपिष्टैर्विलेपयेत् ॥ २२ ॥ प्रतीकारः ॥ सवे-
सवारैः रुशराभिरामसमुद्रवंविद्रधिमाशुवेद्यः ॥ तथापयोभिः
किलपायसैर्वाविशेषतः स्वेद्यविरक्तयेच्च ॥ २३ ॥ ॥ अथसन्नि-
पातजः ॥ ॥ नानावर्णरुजाकरोति विषमोऽस्त्रावश्च घटालकः
पाकं पानितथैव यस्तु विषमः कालाच्च दोषत्रयैः ॥ संभूतं रवतु
विद्रधिगदह्रैर्यौगैर्दुतं नाशयेन्नानादोषनिकायनाशनपरोबु-
द्धोभिषग्भूपतिः ॥ २४ ॥ ॥ अद्यागंतुकः ॥ ॥ तैस्तैर्भावै-
रभिहततरे पथ्यहीनस्तत्वेद्वायुः संस्थः क्षतजमसकृत्सिक्तदू-
नं करोति ॥ नृणां दाहोज्वर अपितदा जायते गंतुको सौरव्यातो
वैविद्रधिगदं अथोपित्तवत्संचिकित्स्यः ॥ २५ ॥ ॥ अथरक्तजः ॥
रुष्णाः स्फोटैः संयुतं स्तीव्रदाहः श्यावस्तहृत्तीक्ष्णपीडा समेतः
॥ रक्तोद्भूतो विद्रधिः पित्तवद्वा वैद्यः सद्यः संचिकित्सेच्च तद्वत्
॥ २६ ॥ ॥ अथाभ्यंतरविद्रधिः ॥ ॥ असात्म्यगुर्वन्न-
विरुद्धं शुष्कशाकान्मृभोज्यैश्च पथ्यः समं तावत् ॥ दोषाविदान-
हीनिमलानि गत्वा चिराच्चिता विद्रधिमंतरेव ॥ २७ ॥ कुर्युश्च व-
त्कीकनिभं गुह्यं च स्तेषु खेवापि तथैव नाभौ ॥ कुक्षौ तथा वंक्ष-

णयोश्च वृक्षयुग्मेपि ष्ठीहिप्रथिते च सत्ये ॥ २८ ॥ त्वद्यप्यथोक्तो
 भिचतत्रतत्र बाह्यक्रमव्याधिविकिसितानि ॥ कुर्याच्च तत्स्थान-
 नविशोष्यलिंगमत्रब्रुवेयं न विनिश्चयोऽस्य ॥ २९ ॥ गुदे वायुरोधस्तु
 वस्तौ च कृच्छ्रं भवेन्मूत्रतोनाभिजे चाति हिक्का ॥ भवेच्चैच कुक्षौ
 च सारोपवायुः प्रकुप्येच्च वैवंक्षणे चैतदानीम् ॥ ३० ॥ कटीपृष्ठ-
 योर्वैग्रहो विद्रधौ वानथा वृक्षयोः पार्श्वसंकोच उक्तः ॥ भवेत्सीहि-
 चोच्छ्वासरोधो नरस्य प्रकाशं तु सर्वांगकेदुर्ग्रहश्च ॥ ३१ ॥ त्वदिप्रो-
 त्यितः कासकारी च तद्द्वेत्स्कोभिजाते तु दुग्धं पिबेच्च ॥ भवे-
 दिद्रधौ नाभितश्चोर्ध्वजाते विकारस्त्रुतिश्चोर्ध्वतो धस्तुजाते ॥ अ-
 धस्तास्त्रवेन्नाभिजोर्ध्वतथाप्यधस्तान्त्रवेन्मार्गयुग्मै न सद्यः
 ॥ ३२ ॥ प्रतीकारः ॥ पाठामूलं तदुलंबु प्रपीतं मंतर्जातं वि-
 दधिं क्षौद्रयुक्तम् ॥ हंति प्रायो नान्यथा योगविद्विस्सर्वैरुक्तं का-
 थमेतत्प्रसिद्धम् ॥ ३३ ॥ अन्यः ॥ सहिं गुकाशी स शिला-
 जत्तूनां स सैंधवानां च रजः समेतम् ॥ शतं तु नीरं राजवल्कलानां
 मंतस्थितं विद्रधि माशु हंति ॥ ३४ ॥ ॥ अथ विद्रधेरुपद्रवाः
 ॥ ॥ आध्यानं मूत्रकृच्छ्रं वसनमपि तथा तर्षहिक्का ज्वराद्याः
 श्वासः कासो विदहः प्रभवति सहसा पाकता चास्य जंतोः ॥ वैद्या-
 रव्यानां भवन्ति प्रबलतरगदा विद्रधेर्विघ्नभूतास्ते सर्वैरेव यु-
 क्तौ भवति यदितद्रोषद्रुतो सावसाध्यः ॥ ३५ ॥ ॥ अथासा-
 ध्यलक्षणम् ॥ ॥ अधः कृते विद्रधिरेव साध्यो भवेत्साध्यो-
 र्ध्वमुखस्तु तश्च ॥ तन्नाभिवस्तुद्रवमेव हित्वा तदन्येषु बाह्य-
 स्त्रुतिरप्यसाध्या ॥ ३६ ॥ ॥ यद्वन्ति ष्ठीहिचलोभिजातो

त्यत्रविद्वधिः ॥ तत्रतत्राशुशस्त्रेणकुर्याद्वात्यस्तुतिबुधः ॥ ३७ ॥ सा
 ध्यानं बद्धमूत्रं बहुलतरुजं छर्दिहि कान्तापातस्थित्वासाभ्याग्नि-
 षग्वाजयति च नितरां पंचकं विद्वधीनाम् ॥ रवासाढ्यं सन्निधीतम्
 भवमपि तथा ज्ञामजं शोथयुक्तं त्याज्यं रोगं विशोषाद्दपिवरभिषजो
 संमतं सर्वतश्च ॥ ३८ ॥ ॥ अथ निवृत्तिः ॥ ॥ अशोषस्तु ते शो-
 थहीने ब्रणे च विसंर्द्धिते नीरुजत्वं भवेच्च ॥ अकंडत्वमेव स्फुरं वि-
 दधेऽथ निवृत्तिस्तदा वैद्यधुर्यैः प्रदिष्टा ॥ ३९ ॥ श्रौतातपादाञ्ज-
 समाज्ञयेति ॥ तस्यांगतो विद्वधिसच्चिकित्साफलान्विनोयंस्तबकः
 समाप्तिम् ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीमद्गुरुचरणाञ्जमधुपचतुर्वैरि-
 काशीनाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवल्यां विद्वधिचिकित्साफलि-
 तस्तबकः ॥ ३५ ॥ ॥ ॥ अथ व्रणनिदानम् ॥ ॥
 ॥ ॥ दुष्टाबुभोजननिषेवणातीतिक्रोधात्साराशनादपितयानिय-
 शोतंच शोथात् ॥ रक्तस्य वापरि विदूषणं तीनराणां दुष्टघ्नाप्रभव-
 कारणमुक्तमाद्यैः ॥ १ ॥ ॥ अथ व्रणपूर्वरूपम् ॥ ॥ भवेदे-
 कदेशस्थितो यत्र शोथो घ्णानां भवेत्पूर्वरूपस्तत्र ॥ स शोथं सपी-
 डं भवेत्तत्र यत्तु तदुक्तं वैद्यैर्ब्रह्मणस्य स्वरूपम् ॥ २ ॥ ॥ अथोप-
 शयः ॥ ॥ नात्युष्णं च द्रवोत्तरं च बहुधा जीर्णं च शाल्योदनं नो-
 ष्णं स्निग्धमथोत्रजांगलपलैर्वास्तूकजीपंतकैः ॥ वार्तिकैश्च प-
 रोरुमूलकभवे शशाकैश्च कारवेलेजैस्तद्दृष्ट्वा हिमजैर्निषेणाकभवे
 मुद्गरसैः सैधवैः ॥ ३ ॥ अन्यैर्मधुरादिभिर्व्रणहरैर्भक्ष्यैश्च का-
 लोद्भवैः वैद्यवरः समंच वणिने दद्याद्दृणारोपणम् ॥ त्यक्त्वा ह-
 दधिशाकमलमथवासीस्च गुर्वन्नकमायासाच्च पथुर्दिवश्च शय-

नंत्वाज्यंसदामैथुनम् ॥ ३४ ॥ युग्मम् ॥ दिवास्वापाद्वेद्वा
 श्वपशुश्वायासतोभवेत् ॥ मैथुनाच्चव्रणीसयः सूर्यजस्यगृहे
 जेत् ॥ ३५ ॥ बंधनाद्गणशक्तिस्त्याम्दुर्लभोपगच्छति ॥ रोहत्य
 पित्रणः सद्यस्तस्यात्पूर्वबंधयेत् ॥ ६ ॥ तद्यथा ॥ न्यग्रोध
 कादेर्मृदुभिश्चपत्रैराच्छाद्यपूर्वचव्रणप्रबध्नीत् ॥ निबंधनाद्
 ग्राविचूर्णितानिसंपिञ्चितान्याशुव्रणानियानि ॥ ७ ॥ रोहतिष्ठि
 त्तान्यपिसद्यएवस्नायुप्रवृत्तानि शिरोहृतानि ॥ अतोनिबध्नी
 नभिषग्व्रणप्राक्न्यग्रोधकादिर्व्रणहागणोप्रे ॥ ८ ॥ न्यग्रोधकोदु
 बरपीतनानामश्वत्थजंबूहृषवंजुलानाम् ॥ कदंबकाश्वेतकति
 दुकानां लोभ्रेन्दुनदीहुसबादराणाम् ॥ ९ ॥ पूक्षस्पयशीमधु
 यष्टिकानां भल्लातब्रह्मदुसुपलवानाम् ॥ न्यग्रोधकादेर्गण
 षउक्तोव्रण्यस्तुदाहृघ्नभगोत्थरोगे ॥ १० ॥ ॥ अथव्रणाना
 मवस्था ॥ ॥ मदोष्णातात्पत्यमथोन्नशोथेकाठिण्यमेवत्वनि
 वर्णसाम्यम् ॥ रुजश्चमांघ्रस्वकुतत्रचेद्वात्स्यामव्रणानामिहसा
 त्ववस्था ॥ ११ ॥ रुशानुनेवप्रतिदृश्यतेयक्ष्मारेणयद्वत्सारिपच्यतेच
 त् ॥ पिपीलिकाभिर्बहुभिर्घथैवसंदश्यतेछिद्यतएवयद्वत् ॥ १२ ॥
 ॥ संभिद्यतेवेवतुशस्त्रपानैर्दंडेनवाताद्व्यतएवतत्र ॥ प्रपीड्यते
 वेवश्येनचांतः सूचीभिरत्रप्रतितुद्यतेव ॥ १३ ॥ शोषोपिचोषोऽगु
 त्तिनेवतद्वत्पिपीड्यतेवाशयनारनेषु ॥ नशांतिमायातिचचुम्बिके
 तत्रिदोयथाध्यातमलंबस्ति ॥ १४ ॥ ज्वरोरुचिस्तर्षालभवेयुः
 पापच्यमानव्रणलक्षणानि ॥ ॥ इतिव्रणपच्यमानावस्था ॥
 ॥ ॥ अथपक्वावस्था ॥ ॥ शोथेज्ज्वालोप्यथलोहितत्वरुज

श्रृंशानिर्वलिसंभवश्च ॥ १५ ॥ अनुन्नतत्वरत्नलुनिम्नताचेत्तोदो-
 नुवेलन्नतथैवकंठः ॥ उपद्रवाणां प्रशमस्तत्रश्च भवेन्नतः प्रस्फुटनं-
 विशेषात् ॥ १६ ॥ वस्ताविवाम्बुप्रचरत्तमत्रशोथे गुलिस्पर्शनिपी-
 डनं द्राक् ॥ भवेद्भुक्षाव्रणपाकनायां सम्यग्मृदुत्वं गतपूयपीड-
 म् ॥ १७ ॥ ॥ अथ व्रणदोषनिरूपणम् ॥ ॥ क्षते व्यथा वा
 तृक्ता प्रपाको भवेत्तथापि तृक्तः कफेन ॥ पूयोद्रमो वै त्रय एव दो-
 षाः पचन्तिकाले व्रणमेव सर्वे ॥ १८ ॥ गंभीरपाकत्वमसृक् प्रयाति शो-
 थे कफोत्थे त्वचि शीतता च ॥ त्वचः सवर्णं त्ररुजो व्यता च स्पर्शे हि मनु-
 स्यत्वमलं व्रणोपि ॥ १९ ॥ त्रैणं गृहं प्राप्य यथा कृशानुर्वर्ते रितः सं-
 दहते समं तात् ॥ नथैव पूयोत्पविनिःसृतश्चेत्पलं शिरां रज्जायुचखा-
 दते च ॥ २० ॥ आमं विदग्धं खलु यस्तु वेत्ति सम्यग्विपक्वं सन्ववैद्यभू-
 यः ॥ यश्चाममज्ञाय छिनत्ति मूढो त्यपेक्षते पक्वं मलं तथा सः ॥ २१ ॥
 ॥ अथ वानिकव्रणलक्षणम् ॥ ॥ स्नग्धस्तथातिकृदि-
 नोति रुजस्तथा वा संतुद्यते व्रण अथ स्फुटते च वा तात् ॥ श्यावोत्प-
 पित्तजव्रणोज्वरदा ह मोहदुःखावदारणा विगोधविपूषयुक्तः ॥
 २२ ॥ ॥ अथ कफजः ॥ ॥ स्तिमितश्च गुरुश्च पिच्छिलश्चि-
 रपाकी सितमंदवेदनः ॥ कफजश्च व्रणोत्पकार्द्रकः प्रथिती वै-
 द्यवरैरुदीरितः ॥ २३ ॥ ॥ तत्र नावदामव्रणचिकित्सा ॥ ॥
 लेपश्च सेकश्च तथैव वैद्यैः कार्यस्तथा विप्लवनं स्तुतिश्च ॥ रक्तस्य च
 त्वारिचिकित्सितानि त्थामव्रणानां प्रथितानि वक्ष्ये ॥ २४ ॥ ॥ त-
 त्रतावल्लेपः ॥ ॥ सवर्णपत्रमूलकैः प्रपेषितैः ससैधवैः कृतोष्णा
 लेप एष वै व्रणोत्पदुश्शोथहा ॥ २५ ॥ अन्यः ॥ मानुलुगस्त

रदारुचिन्नाहिंसृकामिमथितेनपाविताः॥ रास्सयौषधियुता
 श्वपेषितालेपितास्त्वनिलशोथनाशनाः॥ २३ ॥ ॥ अथपि-
 त्तशोथे ॥ ॥ दूर्वयामधुकचंदननीरैःपेषितैश्वनलमूलसमे-
 तैः॥ लेपएवघ्नणपित्तजशोथनाशनायकथितोप्यतिशीतः॥ २७
 ॥ ॥ अथकफशोथे ॥ ॥ लेपोश्वगंधाप्रभवोजशृंग्यामंजि-
 श्विकायाःसरलस्यतद्वत् ॥ एकैकएतेषुकफोत्थशोथघ्नापहारी
 प्रथितोविशेषात्॥ २८ ॥ ॥ इतिवत्तारोलेपाः॥ ॥ अन्यः॥
 न्यग्रोधकोदुंबरवेतसानांपृक्षस्यचाश्वत्यतरुद्रवानाम्॥ स्क-
 ल्कलानांसंघतःप्रलेपोत्थागंतुकानांघ्रिनांचशोथे॥ २९ ॥ रक्त-
 व्रणभवशोथेलेपितएव ॥ तत्क्षणमेवनिकामंहरतिनमेव॥ ३० ॥
 ननिशिलेपनदानविधिःस्मृतोनपतितोपिपुनःपरदीयते॥ अपिच
 पयुषितंनविलेपयेद्बहुलशुष्कमलंनचधारयेत्॥ ३१ ॥ निशितमः
 पिहितेषुचरोमजेष्वखिलगर्तमुखेषुचसंस्थितः॥ अथतद्योष्णच-
 योनिशिलेपनाद्भजतिदूरतरंनिशिलेपयेत्॥ ३२ ॥ स्निग्धःशीतप-
 योन्वितोनिगदितःकोष्ठाःप्रलेपोनिशि शोथेपित्तभवेभिषड्विगदि-
 तस्तद्वत्कफोत्थेध्रुवम् ॥ सप्सारोप्यथधेनुमूत्रसहितःप्रायःकवोष्णो
 निशि रागाद्वेशेषयौचवैद्यधरणीपालैःप्रलेपोदितः॥ ३३ ॥ ॥
 अथसेकः॥ ॥ यथावंसंसेचनतोतिचंडबन्दिप्रशान्तिंभजति
 प्रकामम् ॥ तथैवदोषाग्निरपिप्रचंडसेकात्प्रशाम्यत्यचिरेणनित्य-
 म्॥ ३४ ॥ स्कावसेचनमलंप्रथमंप्रकुर्याच्छोथेमहत्पिघ्नणेरुजि-
 वात्तजाते॥ वातघ्नयोगंशृतनीरकैश्चसिंचेन्नासप्रभृतजरसैश्च
 नैरथोष्णैः॥ ३५ ॥ वातघ्नणभवशोथंकांजिक्रमेव ॥ सेकाद्भूतिनि-

तातंतत्क्षणमेव ॥ ३५ ॥ पित्तरक्तजनि तेष्वभिघातसंभवेपित्त
 थात्रणशोथे ॥ शीतलैश्चमधुदुग्धघृतैर्द्वागिक्ष्मीरजकरैरपिसिं
 चेत् ॥ ३६ ॥ अशीतैश्चमूलादिभिर्मूत्रवर्गैः कफघ्नौषधीनां कषयै
 स्तथोष्णैः ॥ प्रसिंचेत्कफोत्थे च शोथे विशेषात्तृभिषक् क्षीरवर्गा-
 न्बुभिश्चप्रकामम् ॥ ३७ ॥ ॥ अथविश्रवणम् ॥ ॥ पूर्वैवाभ्यज्य
 वेणुप्रभवतलिकाडिद्विनिर्यातधूमैर्यत्रप्रायोभिषद्वियतंस्वेदयि
 त्वाशनैर्वी ॥ गृण्हीयाच्चतलेनवापि बहुधाचां गुष्ठकेनध्रुवंतद्विष्ठा
 वनमेवैवैधरणीपालोदितंतुव्रणो ॥ ३८ ॥ अथरक्तमोक्षणम् ॥
 वेदनोपशमनायशांतयेपाकताजनि तदोषसंहते ॥ सद्यैवजनि
 तेव्रणशोथेरक्तमोक्षणमलंबहुयत्नात् ॥ ३९ ॥ रक्तमूलंवेदना-
 याश्चतच्चेनास्तिप्रायोरुक्तुतस्तत्रजंतोः ॥ तस्मात्स्निग्धस्यापिजं
 तोः शिराभिस्तुंबीशृंगीवाजलीकाभिरित्यम् ॥ ४० ॥ दोषस्थाना
 द्रक्तमोक्षंप्रकुर्यान्नीरस्थाभिर्जाड्यवैवर्ण्ययुक्तात् ॥ श्यावात्पीडा
 संयुताच्चाथग्रंथेस्तुंब्याः प्रायः श्लेष्मदोषप्रशांत्यै ॥ ४१ ॥ वानोद्भू-
 तादोषदेशाच्चशृंग्यापिचोद्भूतान्नीरगेहाभिरेव ॥ नाडीवक्रात्
 सन्निपातस्यदोषात्कुड्याप्योरक्तमोक्षंप्रकुर्यात् ॥ ४२ ॥ स्त्री
 यदादारुणताचशोथेजाड्यंभवेत्तत्रभिषक्प्रकुर्यात् ॥ संस्वेद-
 नं वामयुतेचशोथेविदग्धशोथेपिचलेपनानि ॥ ४३ ॥ अलंप्रशाम्ये
 दविदग्धशोथोविदग्धशोथोपिचपाकमेति ॥ स्वेदार्थमुक्तौषधि
 र्वाग्नेसंवस्यते शोथविनाशनाय ॥ ४४ ॥ दिङ्मूलवातारिजरा
 फलोत्थबीजानिसोभाजनसैधवानि ॥ सवाजिर्गंधौषधिशाल-
 बीजकुठेरमूलानिकुलित्पकानि ॥ ४५ ॥ कर्पासबीजानितिला

यवाम्रप्रसारिणीगंधपरातसीच ॥ ससिंदुवारः कणायामिति
 श्वपुनर्नवासर्षपवादराणि ॥ ४६ ॥ एतायथालाभमलनथाल
 रसैश्चापिष्टावणशोथमुधम् ॥ वातोद्वेस्वेदनतानराणांसद्योषि
 निघ्नांतिनाचित्रमत्र ॥ ४७ ॥ कृष्णाहिभस्मकटुनैलविलेपनेनगं
 दः प्रशोति साध्याच्छतिपाकमेति ॥ सद्यस्तथास्पृजमाशक्तव-
 णः प्रयाति धत्तूरमूलपरिपेषितहिंगुलेपात् ॥ ४८ ॥ योगहृपम्
 अन्यः ॥ पुनर्नवासर्षपदाकृशंटीशिगुप्रलेपोम्लरसः प्रपिष्टः
 स्रवोष्णएवप्रथितोविशोवात्शोथंनिहन्त्यासक्तुसर्वजातम् ॥
 ४९ ॥ ॥ अथपाचनम् ॥ ॥ नशांतिमायातिविलेपनेननखै
 रुपायैरपियस्तुशोथः ॥ तत्पात्वनार्थंवरपोगमंप्रेप्रवक्ष्यते वैद्य
 मतेनसम्यक् ॥ ५० ॥ शणस्यशिग्रोरपि मूलकस्यबीजानिसि-
 द्धार्थेतिळातसीनाम् ॥ सकिपवमुष्णकिलसक्तुजातमालेपनं
 शोथविपाचनाय ॥ ५१ ॥ ॥ अथपच्यमानव्रणचिकित्सा ॥
 पुरोभेदनपीडनशोथनंचतथारोपणंवासवर्णंप्रकुर्यात् ॥ बुधः पाकमा
 नेव्रणेपंचनित्यंक्रमात्संप्रवक्ष्येखिलानत्रयुक्त्या ॥ ५२ ॥ तत्रता
 वदेदनम् ॥ द्विधाभेदनंशस्त्रमार्गेणचैकं द्वितीयंतथाप्योषधीनां
 प्रयोगात् ॥ शिशुसंधिपर्माणि संत्यज्यपृथस्थलात्पृथशोषनंकुर्या
 त्कदापि ॥ ५३ ॥ तावदोषधिभेदनम् ॥ चिरबिब्वकृशानुचि-
 त्रकैर्हृयमारोणकपोतकं कजम् ॥ अपिष्टभ्रजमेवविदुसदापरि
 लिप्तं व्रणभेदनं त्वरा ॥ ५४ ॥ संधर्षदंततुगजस्यनीरैर्बिंदुप्रमा
 णं व्रणशोथमध्ये ॥ धृतोपरिष्ठात्सुधयाचसर्त्रीविलेपनादाशुब्र-
 णमिनति ॥ ५५ ॥ बालस्यवृहस्यसंघीतकस्य तथाबलायाश्चसुम

मैजस्य ॥ व्रणस्य वाक्षरणा मौषधीनां योगैः प्रकुर्याद्विषगप्रमत्तः
 ५६ ॥ ॥ अथ पीडनम् ॥ ॥ तावद्दृणांतस्थित एव पूयो याव-
 न्नवैद्यः परिपीडयेत्तम् ॥ तस्मान्निपीडया शूनिरस्य पूयं मुखं परि-
 त्यज्य विलेपयेत्तम् ॥ ५७ ॥ ॥ यगोमाचूर्णानि पुनरपि पुनः पाच्यम
 सकृत्सलेपश्च फलं व्रणमलक्ष्णे तबहुधा ॥ नरवस्पर्शविद्वान्सततम्
 पिसंत्यज्य नियमादिशुद्ध्यर्थं निबच्छदशतजलेनापि बहुधा ॥
 ५८ ॥ ॥ अस्यानुवादः ॥ ॥ जवगोधूमजमाषजचूर्णमवेहि ॥
 पीडितव्रणपरिलेपाच्छोधनमेहि ॥ ५९ ॥ ॥ कुलकर्णिचदलाम्बुनि-
 षेचनैर्व्रणमलं वरवेद्यमणिः सदा ॥ परिविशोध्यततः खलुरोपणं
 मलमलेपनतैलविधिंचरेत् ॥ ६० ॥ ॥ वातिकंचदलमूलकषायैः स्त्री-
 रिणांचवरवल्कलतोर्यैः ॥ पित्तजंचकफजंचकषायैराजवृक्षज-
 स्तंबल्कलजनैः ॥ ६१ ॥ ॥ अश्वत्थकोदुंबरवेतसानां पुष्पस्यतद्वट-
 वल्कलानां ॥ क्वाथैर्निषिंचेदुपदंशशोथविनाशनायान्यव्रणेषु त-
 द्दत् ॥ ६२ ॥ ॥ अन्यः ॥ जटासारिवायाः प्रकामं व्रणानां भवेद्गोप-
 णीशोधिनीनिंबकल्कम् ॥ तिलैर्मोक्षिकैर्वा व्रणानांच तद्वटिलेपं
 चतच्छोधनरोपणं द्वाक् ॥ ६३ ॥ ॥ त्रयोयोगाः ॥ जात्यादिनिंबा-
 दिष्टतादितत्त्वैर्वर्त्यादिनानाविधि कल्पनाभिः ॥ व्रणेषु सूक्ष्मान्य-
 तरेषु वैद्यः प्रकल्पयेच्छोधनरोपणानि ॥ ६४ ॥ ॥ अथ य-
 था लाभयोगाः ॥ ॥ लोधाश्वगंधामधुयष्टिकाचसमंगया-
 कटुफलकमदायाः ॥ पुष्पाणि वैद्यैः कथिताश्च सर्वे विशोधनार्थं
 प्रतिरोपणाय ॥ ६५ ॥ ॥ सबाणपुंरवे मधुसंप्रलेपादुष्टव्रणानां ख-
 लुरोपणं स्यात् ॥ तथा ज्वानासघृतश्च कल्को विलेपनाद्वा व्रणारो-

पणद्राक् ॥ ६६ ॥ ॥ अथ सवर्णकरणम् ॥ ॥ मुचकुं-
 दलप्रलेपनात्कुशशांडिल्यजटाप्रलेपनात् ॥ ककुभस्यचक्रव-
 कात्सवासहलोघ्रेणचक्रदफलेनच ॥ ६७ ॥ ॥ इत्यनेकयोगाः
 ॥ ॥ परिलेपनतः सवर्णताम्रिणां सत्वरमेवजायते ॥ कुसु-
 मानि मदाभवानिलोघ्रेः परिलिप्तानि प्रियंगुनापित इत् ॥ ६८
 ॥ ॥ अथ संप्राप्तिः ॥ ॥ तावद्भक्तव्रणः ॥ ॥ पक्षोत्पक्षो-
 रुंधिरस्त्रवेद्योरक्तव्रणस्यादपि छिन्नसंधिः ॥ स्वर्गनिस्करवलुये-
 व्रणास्तान्संसाधये ह्यहिविधित्वैद्यः ॥ ६९ ॥ चातातिभूतानस-
 स्नाम्नं व्रणां स्तुविधूपयेद्भूर्यजवाज्यसिक्थैः ॥ श्रीचेष्टदेवाद्भुते-
 र्भिषक् प्राक् पीडानिबुल्यैचविशोधनार्थम् ॥ ७० ॥ एकद्वित्रिभवा-
 व्रणानि गदिताः पूर्वश्वतेष्वाश्वतत्तैलिंगमवेक्ष्य न स्याति कृतिरु-
 द्यात्तथातत्कमात् ॥ एकद्वित्रिविशेषभेषजगणैरुक्तैश्चयोगा-
 न्वयैर्व्यस्तेरैकतमेन योगयुगुलैः संयोजितैर्वीष्टक ॥ ७१ ॥ अ-
 तिपूययुतोऽतिपूयवाही चिरकालग्रभवोपिकोरंरतः ॥ अविश-
 द्भुपुतो विवर्णताभिः सहितो वानिरुजो नितोति दुष्टः ॥ ७२ ॥ बला-
 समंगासधुकोत्सलानां सधातकीचंदनदार्विकानां ॥ मेदातिता-
 भ्यांसघृतप्रलेपात्सद्यो भवेदुष्टव्रणप्रशान्तिः ॥ ७३ ॥ सगुग्गुलुं-
 यस्त्रिफलाकषायं पिबेन्नरः सप्तदिनावसाने ॥ दुष्टव्रणव्याधिवि-
 मुक्तिमस्य देवोक्तयोगं प्रचदंति वैद्याः ॥ ७४ ॥ ॥ अथागतु-
 कव्रणाः ॥ ॥ नानाधारामुखमुरचतैरैरस्थशस्त्रैस्ते कर्णना-
 स्थानप्रपतिततमैर्देहसंघौकचिच्च ॥ नानाकारानि सिलव-
 णकुलांशस्त्यक्त्युक्त्यशब्दास्तेषां त्यचरिधिधिविधिमलंशत्यत

ओक्तमये ॥ ७५ ॥ सद्यस्ततंबैद्यवरः सशूलनिषेचमेद्यष्टिकयो
 ष्णहव्यैः ॥ विशेषतो वामधुकेन युक्तैर्धृतैस्नधा माक्षिकसंयुतै
 र्वा ॥ ७६ ॥ शीतांक्रियां क्षौद्रघृतान्वितां च सरक्तपित्तोष्णहरां प्र
 कुर्यात् ॥ सद्यस्ततस्तीणविनिग्रहार्थे स्निग्धाः कषायामधुराः
 प्रलेपाः ॥ ७७ ॥ कुड्मेव्रणे झटिति जेमधुरादिलेपसेकैरधो धम
 पिशोधनमाहुरार्याः ॥ आभोजनंच वलयस्य निरीक्ष्य हस्तसंमो
 क्षणे विधिमलंच भिषक् प्रकुर्यात् ॥ ७८ ॥ ॥ अथ छिन्नव्रणः
 ॥ ॥ निर्यग्विनिच्छिन्नक्रजुव्रणो यश्चात्मायतो गात्रनिपात-
 नोपि ॥ छिन्नव्रणो सावपि वा प्रविद्धो मित्राधिकं योरुधिरं स्त्रवे-
 च्च ॥ ७९ ॥ रक्तक्षयात्तत्र रुजः करोति वायुर्भृशं तत्प्रशमाय वै-
 द्याः ॥ स्नेहस्यपानैः परिषेचकैश्च बस्याश्रुतस्यैव जयेत्तमेव ॥ ८०
 ॥ अतिविनिर्गत रक्तजनः पिबेद्गुधिरमेव कटूष्णघृतैरुत्तमम् ॥ सम
 धुकंबुधुधापि च सारुणं रुधिरनिर्यद्वायुगदपहम् ॥ ८१ ॥ शी-
 ताः कषायामधुराश्च सर्वा क्रियाश्च सद्यो व्रणिने प्रयोज्याः ॥ रसै-
 रपामार्गजपत्रजातैः सेकः प्रवृत्तं रुधिरं रुणाद्भि ॥ ८२ ॥ ॥ अ-
 थभिन्नव्रणः ॥ ॥ कुंतेषु स्वङ्गाग्रविषाणशक्तिपाषाणकाष्ठा-
 दिभिराशयंस्तु ॥ हतस्त किंचित्स्त्रवते सभिन्नव्रणे भिषग्भूषण-
 रौर्निरुक्तः ॥ ८३ ॥ तस्य प्रतीकारः ॥ आमाशयस्थे रुधि-
 रेवमेच पक्वाशयस्थे च विरेचनानि ॥ वंशत्वगेरठयुताश्च दद्या-
 काथोरमभेदेन सहिगुसिंधुः ॥ ८४ ॥ पीतस्तु कोष्ठस्थमस्तृक्प्र-
 यत्नात्संस्त्रावयेत्तत्र न कापिशंका ॥ ॥ अथ कोष्ठभेदः ॥ ॥
 तस्मिंश्चभिन्ने रुधिरप्रपूर्णे ज्वरोति दाहो भवति प्रकामम् ॥ ८५ ॥

लिंगाच्चपायोर्वदनाच्चतद्द्वुणाच्चरक्तबहुलंप्रयानि ॥ मूर्च्छा
 नृषाश्चासगदा भवन्ति लघाध्यानमन्त्रारुचिगात्रगंधिः ॥ ८६ ॥
 विष्टमूर्त्रयोर्वतिसमन्वयश्चस्वेदप्रसेकोऽक्षिर्विलोहितत्वम् ॥
 सलोद्गन्धत्वमलं मुखे च शूलं हृदि स्यादपि पार्श्वयोश्च ॥ ८७ ॥
 अस्य प्रतीकारः ॥ ॥ पादायुधं कृष्णातनुं समस्तं सुखं च तस्या
 शक्निबद्धतोये ॥ कलांशमात्रे परिपाचयेत्तं पादावशेषं तु पिबेत्
 कामम् ॥ ८८ ॥ अनेन पीतेन च कोष्ठगंय हृत्तं द्रवेत्स्वास्थ्यमसौ ल
 भेच्च ॥ कोलैः कुलित्यैश्च जवैः कृतं च निस्नेहमन्नाशुरसं पिबेद्वा ॥
 ८९ ॥ सिंधुयं वा गूपानं वा त्रहिताय ॥ आयुर्वेदनिगदितं सुधिरं
 शमाय ॥ ९० ॥ ॥ अथामाशयपूर्णातालक्षणम् ॥ ॥
 आमाशयस्थेरुधिरेशोषाद्दमेन्नरो रक्तमजस्त्रमेव ॥ आध्यान
 शूले भवतः प्रकामंत हृत्क्षणं वैद्यनृपावदन्ति ॥ ९१ ॥ ॥ अथप
 काशयगतरक्तलक्षणम् ॥ ॥ सशूलं गौरवं प्राचीरक्तपकाश
 यस्थिते ॥ अधःकाये विशेषेण शीतत्वं तत्र जायते ॥ ९२ ॥ ॥
 अथ विद्धम् ॥ ॥ सूक्ष्मस्य शल्याभिहिते यदंगं विनाशयंतु डि
 तमप्यजरत्रम् ॥ विनिस्तृतं शल्यमिदं वै विद्धमाहुर्विशेषेण च
 शल्यविज्ञाः ॥ ९३ ॥ ॥ अथ सशल्यग्रणम् ॥ ॥ सशोयं
 श्यावं वा भवति पिडिका युक्तमसकृद्द्वहरक्तं यत्र प्रचलनरुजौ बु
 द्धसमम् ॥ भवेन्मांसतद्वन्मृदुतरमथोप्युच्छितं तमसश
 ल्यंतत्प्रोक्तं व्रणमिदं भिषग्भूपनिकरैः ॥ ९४ ॥ ॥ अथ क्री
 ष्टशल्यलक्षणम् ॥ ॥ भित्वा वा परित्स्थवायदिशिरादीनि
 त्वचोतीत्यच कोष्ठस्थः खलु शल्य एव कुरुते स्तास्तानने कान्

गदान् ॥ सतैवाप्यथवा हस्तस्य च परं द्रुमो वयं लक्षणम् ॥ छि-
न्नानाति तथैव भिन्नमथवा प्रायः हस्तं कीर्तितम् ॥ ९५ ॥ विषमतां
गगतां कुरुते हस्तं विषममेव भिषक् परि कीर्तितम् ॥ प्रहरणाद-
परस्य च पीडनाद् रुधिरमज्जगत् प्लुतमस्थिगम् ॥ ९६ ॥ चिपिडि-
तां च गतं खलु मुद्रादिभिरलं परिघर्षितमेव वा ॥ अपि च ताडि-
तमाशुचकैरपि निगदितैरखलु पिञ्चितमेव नत् ॥ ९७ ॥ ॥
इति विषमपिञ्चिते ॥ ॥ अथ घृष्टम् ॥ ॥ गतत्वत् घर्षण-
तो भिद्यता दुष्णास्त्रवन् घृष्टव्रणं वदन्ति ॥ ॥ अथ मर्मविद्म् ॥ ॥
अमः प्रलापः पतनंचमोहो विचेष्टनोष्णात्वविमूर्च्छनानि ॥ स्त्र-
स्तांगताग्लानिरथोर्द्ध्वात् स्त्रीव्रा रुजो वात कृताश्च यास्ताः ॥
सर्वे द्वियार्थोपरमश्च यत्र मांसोदकाभं रुधिरं स्त्रवेच्च ॥ ९९ ॥ मां-
सास्थिनाडीषु च संधिमध्ये स्नायौ प्रविद्धोऽपि च मर्मविद् ॥ घ्रा-
णोऽस्य लिंगश्रवणादिपायप्रवर्तमानं प्रभवेद्दिशेषात् ॥ १०० ॥
॥ ॥ अथ पृथग् मर्मविद्म् ॥ ॥ तत्रादौ शिराविद् ॥ ॥
यदि द्रुगोप प्रतिमंचपूरि हस्तोऽथवा तो रुधिरं स्त्रवेच्च ॥ शिरास्त-
विद्धोऽथवा हस्तास्तु शिरोभितापांघकतादिरोगाः ॥ १०१ ॥
अथ स्नायुविद्म् ॥ ॥ कौञ्जचदेहावयवावसादौ रुजश्च-
नानास्तु क्रियास्वशक्तिः ॥ चिराद्गणोरो हति यस्य तं वै स्नायुप्र-
विद्धं भिषजो वदन्ति ॥ १०२ ॥ ॥ अथ संधिविद् ॥ ॥
बहुरुजश्च पथुयदिसंधिषु बलं हतिर्विचलास्तु चलास्तु च ॥ य-
दि च संधिजकर्म विरागता भवति संधिषु विद्मजलक्षणम् ॥ १०३ ॥
॥ ॥ अथास्थिविद्म् ॥ ॥ नदि वसेन निशिकचिदप्यसौ

बहुरुजोलभतेन स्तरं यदि ॥ तमलमरिचिनिविह्वलं जगुः स
कलशल्यविदोभिषजो ध्रुवम् ॥ १०४ ॥ भिषगलं परिभाष्य यथा
तथं सकलमर्मरुशल्यगतिं बुधः ॥ अपि भवंति च यानि चर्मरु
निविशितेषु च तानि शिरास्वपि ॥ १०५ ॥ ॥ अथाग्निदग्धः

॥ ॥ तत्राग्निदग्धो द्विविधो विशेषाद्रक्ष्णं च लोहादिकं मन्त्रबो
ध्यम् ॥ स्नेहादिदग्धं प्रवदन्ति वैद्याः सस्नेहमेतच्च चतुर्विधं त-
त् ॥ १०६ ॥ पुष्टं च दुर्दग्धमथो विदग्धमाहुः पुराणां भिषजोतिद-

ग्धम् ॥ पुष्टं विवर्णं भवति प्रकामं तत्राग्निना ताप्यमथोष्णयोगै
॥ ७ ॥ तौघैः स्तथोष्णैः परिषेचयेच्च चिकित्सितं संविदधीतवैद्यः
॥ यतः स्वभावाच्छिरं च वारि प्रस्कंदयासा शूचशोणितानि ॥

८ ॥ ॥ अथ दुर्दग्धम् ॥ ॥ तीव्रदाहज रुजो यदि तत्र स्फो-

टजालमथ कालविपाकात् ॥ शान्तिमेति चिरमुक्तमलंतद्दग्धमे
व दुर्दग्धमवेदि ॥ ९ ॥ प्रतीकारः ॥ दुर्दग्धसीतमुष्णसक-

लमपि भिषक् कारयेदौषधं द्राक्कलेपं कुर्याद् न तस्य प्रशिशिरतरांश्चा
पि सेकाद्भिषेकात् ॥ तद्वज्जीर्णो रूपां वा भिषग्यततो भर्ज-
यित्वा जलेन लेपं पिष्ट्वा पुनरपि पुनः स्फोटनाद्य कुर्यात् ॥ ११०

॥ ॥ अथ सम्यग्दग्धम् ॥ ॥ सम्यग्दग्धं दाहपीडासमे-

तं वर्णं तापं रुक्स्थितं नोगभीरम् ॥ ग्राम्या नूपैर्मांसपिष्टैः प्रलेप्ता
त्सम्यग्दग्धं शीघ्रमायानि शान्तिम् ॥ १११ ॥ ॥ अथातिद-

ग्धम् ॥ ॥ त्वचश्च मांसं सर्वं लुप्यद्दग्धं विस्लेषमातं च त्रपुः स-

मस्तम् ॥ स्नाय्वस्थिना डीतनुसंधिमध्यवेधो भवेच्चाप्यतिदग्ध-

मुक्तम् ॥ ११२ ॥ प्रतीकारः ॥ विशीर्णमांसानि विशेषयत्नाद्

दृष्ट्युक्त्यादिति शीतला च ॥ क्रियाभिप्रायभावे मुपैति रक्तस्त्रावः
 प्रशान्तिरवलुतावदेव ॥ १३ ॥ प्रतीकारः ॥ मधुकचंदनरव
 ज्जुरसैस्तथा मधुन लारुणिकाभिरलंभिषक् ॥ घृतमिदं परिपा
 च्य च मूर्वया हरति दग्धव्रणं परिलेपनात् ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ ति
 लतैलविमिश्रितसर्ज्जरसं दुधाशिशिरांबुविधूतमलम् ॥ परिछे
 पितसंसादनानि ध्रुवविधेयदेग्धव्रणस्य रोपणम् ॥ १५ ॥ ॥
 अथ व्रणग्रंथिः ॥ ॥ वातोत्तमस्रुतिमले परिशोष्य दुष्टं कुर्यात्
 सदा ह्रवणग्रंथिमिति प्रसिद्धम् ॥ कंडूनिवृत्तं च बहुधा रवलुतत्र
 वैद्यः सक्षारसूत्रमथवा प्रयुतो न युजीत् ॥ १६ ॥ कपिलकल्
 अरदारुणात्रिविडगसिद्धं यदि तैलमेकम् ॥ ग्रंथौ विलिप्तं व्रणग्रं
 थिमाशु विनाशयेत्तत्कृतमनां प्रकुर्यात् ॥ १७ ॥ ॥ अथ भग्नव्र
 णः ॥ ॥ भग्नं व्रणं द्विविधमस्ति तथैकं कांडे संधावपीत्यभिहूयु
 ग्मगतप्रसंधौः ॥ उल्लिष्टमेकमथवा प्रभवेत्तथैव विच्छिष्टमेव मपर
 च विवर्तनं च ॥ १८ ॥ तिर्यक्परिक्षिप्तमथश्च कोठा तत्रे ग्निवेशे क
 थितानि यानि ॥ आकुंचने भवति यत्र विलोमके रश्मिन्स्पर्शा सहत्व
 मथवा पिरुजो भवति ॥ १९ ॥ कांडं भग्नमिदमुक्तमथोपि संधि
 भग्नमुभयत्र च शोथे ॥ अस्थियुग्मपरिघटितसंधिर्भागीयोरुपरि
 शोथयुक्तत्वात् ॥ २० ॥ उल्लिष्टमेतन्न च यत्र निद्रारात्रौ च विच्छिष्ट
 मुदाहृतं तत् ॥ विवर्तिते पार्श्वरुजो भवति तिर्यग्गते तीव्ररुज
 श्रत इत् ॥ २१ ॥ क्षिमेति पीडा च दिवानिशं द्राग्वेषम्यमातापि नि
 रंतरं च ॥ आदौ च भग्नविनिरीक्ष्य सद्यो निषेचयेच्छीतलनीरसेकैः
 ॥ २२ ॥ पंकेन चालिप्य यथास्थिविद्धां च लोकि काभिः शिथिलं नगा

दम् ॥ यदृश्यत्वंदोपरिसाधुमध्यविधित्वैद्यः परिवंधयेच्च ॥
 २३ ॥ सीतेविमुच्येदथसममहिधर्मेविमुच्येन्निदिनांतराले ॥ स
 मान्यतः पंचदिनांतरालेयद्वायथाहोषमथोत्रवैद्यः ॥ २४ ॥ मंजि
 षामधुकृतयैवविधिनाचाम्लद्रवैः पेपितं ॥ मिश्रतच्छतधीतह-
 ल्यनिकरैः पिष्टैश्चशाल्युद्रवैः ॥ २५ ॥ लेपवैद्यवरश्चभंगविचल-
 कांडेप्रकुर्व्यात्तथा लेपपिष्टपटुप्रयुक्तमथवाप्रायोस्तिकाधारसैः ॥
 भग्नास्थीन्यपिवज्रवत्प्रकुरुतेसंधायपूर्वयथाशोथरागरुजश्चभ-
 ग्नजनितानाशं व्रजेयुस्तथा ॥ २६ ॥ अथान्यलेपः ॥ कटुज-
 काशजटाप्यथचिचिकाफलदलानिचशिष्टुभयानिच ॥ अपिचकें-
 वुकमूलयुताथवावरजराखलुवृश्चिकसंभवा ॥ २७ ॥ सक्षुद्यत-
 क्रोणसकाजिकेनसंपेष्यनासांचविषाच्यलेपात् ॥ शोथोव्रणानां
 घ्राणिनांचपीडाविनाशमायानिचकौठजाद्यैः ॥ २८ ॥ इत्यास्थिसं-
 हारपलंकवाणागोधूपवीरदुग्धमवल्कलानाम् ॥ संध्यास्थिभग्ने-
 पयसोनुपानाच्चूर्णैपिवेद्मविसंधनार्थम् ॥ २९ ॥ ॥ अथ
 कांडभग्नः ॥ ॥ संपीड्यमानः सहसासरलः स्पर्शासहस्यदति-
 तोदयुक्तः ॥ नसर्वकालेषुचशर्मलाभोर्भग्नस्यकांडेप्रभवेत्कदा-
 पि ॥ १३० ॥ भग्नश्चकांडेभवतिप्रकामसनामरूपो ह्यधिकदंशो-
 वः ॥ स्वरूपयुक्तः खलु कर्कराख्यस्तथाश्चकर्णोतिविचूर्णितं च
 ॥ ३१ ॥ संपिष्टित्वास्थिविचिहितं च कांडप्रभग्नं त्यतिपातितं
 च ॥ प्रज्जोगतेविस्पुटितं च वल्कं छिन्नं हि धारयस्तसमस्तगात्रे ॥
 ३२ ॥ शोथधिकश्चातिरुजो भवति चिकित्सितं वैद्यकशास्त्रे
 त्या ॥ नेशायथावत्सारि कीर्तयिष्ये सम्यक् भिषग्भूपातिं वारितं

यन् ॥ ३३ ॥ प्रतीकारः ॥ यथातथास्थिप्रथमं प्रकल्प्य निम्नो
 न्तं यत्र तथैव तत्र ॥ पश्चादभिबधीतभिषक्प्रकाममारोग्यहेतो
 न्यविधीन् प्रकुर्वात् ॥ १३४ ॥ लशुनमाक्षिकद्वयफलकपाज-
 नितकल्कमलचसितायुतम् ॥ पिबतिष्ठिन्नमयोस्थिविभिन्नकं
 च्युतमिहाशुहृदंभवतित्वरा ॥ १३५ ॥ अन्यः ॥ घृतमज्जनला
 क्षयोरजः सपुरंदुग्धधृताशिनासदा ॥ असितं रबलुमानुषेण
 वा बहुभग्नास्थिदृढीकरोति हि ॥ ३६ ॥ अन्यः ॥ शृंगादप
 न्योद्भवमूल्यचूर्णं पीत्वा नरो मांसरसेन तूर्णम् ॥ एकाधिकैर्विश
 तिभिर्दिनानां संधानमाप्नोति च भग्नकेस्थि ॥ ३७ ॥ अन्यः ॥
 आभाचूर्णमाक्षिकेणाशुपीत्वा सायं प्रातस्नान्यहं भग्नमस्थि ॥
 कुर्याच्छ्वेदं हज्यसारं विशेषात् सर्वैरुक्तं वैद्यभूपाधिभूपैः ॥ ३८ ॥
 अथ स्वेदः ॥ ॥ कल्कोम्लिकाफलभवः खलु तैलमिश्रः सौवी
 रमिश्रितअथो बहुधा प्रभग्ने ॥ स्वेदाद्दिनाशयति शोथमथोरुज
 श्रसंधानमस्थिगणखंडमलं प्रयाति ॥ ३९ ॥ ॥ अथाभादि
 गुग्गुलुः ॥ ॥ आभाफलत्रिकटुत्रिकतुल्यभागः संसेवितो
 यदि पुरो बहुधानरेण ॥ संध्यस्थिभग्नमपि वज्रसमं प्रकुर्वाचू-
 र्णीकृतं च बहुधा त्रुटितं विशेषात् ॥ १४० ॥ अन्यः ॥ लाक्षा
 नानवल्लसमचकुकुभोऽस्थस्तु संधानकं सिद्धं गुग्गुलुना श्वगंधि
 कजटा तुल्यं समस्तं पृथक् ॥ एकीकृत्य विधानपूर्वकमिदं मुक्ता
 स्थि संधानतां कुर्याद्ग्नतरास्थिसंधिशकलवज्रेण तुल्यं सदा
 ॥ ४१ ॥ ॥ अथ नाडीव्रणः ॥ ॥ पूर्वयः शोभमानं बहुल
 तं रमलं पूषमज्जीव्रणं च कालातीतं चिकित्सारहितं मथवा वक्ष्य

माणांचनस्य ॥ पूषश्चांतर्विदार्यं प्रविशति बहुधा पूर्वमुक्तस्थले
 सुस्थित्वानाडीवनाडी पुनरपि नितरांनेननाडी व्रणोयम् ॥ ४२ ॥
 प्रतीकारः ॥ वर्तिसुही भानुजदुग्धदावी कृता तुनाडी व्रणसं
 प्रविष्टा ॥ एषा समस्तांशरीरनाडी हन्यात्प्रयोगश्चधिराट्प्रयो-
 गः ॥ ४३ ॥ अन्यः ॥ क्षौद्रेण चारवधरात्रिषष्टी चूर्णस्य वर्तिः
 किल सूत्रजाता ॥ योज्योचनाडी धरिविलांगजास्तसंशोधिनी पूषग
 निग्रहत्यै ॥ ४४ ॥ अन्यः ॥ जाती भानुपयः करंजजवजक्षारै-
 श्चसिंधूद्रवैरंतीसर्जियुतैश्चसूत्ररचिता वर्तिः सुही दुग्धकैः ॥ यु-
 क्ताचिन्नकचूर्णसंयुतलमे संपाकसंयोजिता नाड्यामंतरतोनिह-
 तिसहसा पूषोद्गमं भूरिशः ॥ ४५ ॥ नाड्यामुरवैद्यवरश्चशस्त्र-
 पातेन पूर्वैश्च बृहद्दिधाय ॥ जात्यादि तैलं घृतमन्यदेवरसंतथोक्तौ
 वधिजं विशेषात् ॥ ४६ ॥ निवेशयेद्दलं धुहस्तनाभिः कर्पूरसंसा-
 धितसार्षपंच ॥ तैलंचसिंदूरमलदुष्टनाडीषु पूषस्य गतिग्रहत्यै
 ॥ ४७ ॥ ॥ अथवातनाडी ॥ ॥ परुषसूक्ष्ममुरवीत्यनि-
 लोद्गवाबहुलफेनिलपूषसमुद्गमात् ॥ भवति शूलघुताचनिशा-
 गतिः प्रबलवातभारवलुनाडिका ॥ ४८ ॥ प्रतीकारः ॥ ॥
 अनिलजामुपनात्पुनाडिका मथचपूषगतिप्रविदार्यवै ॥ अहि-
 भुजोद्भवतदुलसैधवैरपिचपिष्ठतमैः परिपूरयेत् ॥ ४९ ॥ प्रक्षाल-
 येद्वातृणपंचमूलैः काथैर्महापंचजटाकषायैः ॥ हिंसाहरिद्राक-
 तुकावन्नाभिर्गोजिह्वाबिल्वजटा शतंच ॥ ५० ॥ तैलंचवानप्र-
 भवानिहनिग्रपूरणान्धोधनरोपणानि ॥ कुर्यात्सदावातजनाडि-
 कानानिशाकपूषस्य गतिनिहति ॥ ५१ ॥ ॥ युग्मं ॥ ॥ अथ

पित्तनाडी ॥ ॥ ज्वरद्वयथुपिपासासंयुतापित्तनाडीप्रथममथपयो
भिःसीतलैरुक्तनीरैः ॥ घृतकरपरिषेकैर्वपिसंशोधयित्वा ॥ १५२ ॥
नाडीमुखशरवमुखेनदार्पककृतितलानांसमनागदन्वा ॥ मज्जिष्ठ-
चापेष्वचपूरयेत्तांप्रक्षालयेद्वात्रिरसोननिंबैः ॥ १५३ ॥ काशीकृतै
श्चाथनिशात्रिभांडीफलत्रयस्तिलकचक्षुसिद्धैः ॥ घृतैस्तथातथ
एमाशुनाड्याःपित्तोद्वायाःप्रतिरोषणार्थं ॥ १५४ ॥ इति युग्मम्
॥ ॥ अथ कफनाडी ॥ ॥ नाडीज्ञेयापिच्छिलारात्रिदृक्कंडूयुक्ता
श्लेष्मजाशुक्लवर्णा ॥ स्तब्धापीडासंयुताकिंचिदेव मृद्दीकृत्वानाडि
कांतच्चब्रूमः ॥ १५५ ॥ कुलित्यसिद्धार्थकसक्तुत्रिलविलेपनान्माद-
वमाश्रयाताम् ॥ विदार्यशस्त्रेण मुखंचतस्यानिंबाग्निदंतीतिलपि
प्लीनाम् ॥ १५६ ॥ ससैंधवानांचविधायवर्तिविदारितास्येचब्रणेनि
धाय ॥ प्रक्षालयेन्निंबकरंजजातीपिल्वर्कजातस्वरसैश्वनाडीम् ॥ १५७
॥ युग्मम् ॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥ मरिचसैंधवचिन्नकमार्कवैरज
निकापुगळार्कपयोनितम् ॥ अपिचसाधितवैलमलंत्वरा हरमिपूर-
णतोकफनाडिकाम् ॥ १५८ ॥ ॥ अथ सन्निपातजा ॥ ॥ ज्वरोमू
र्छादाहश्वसनमपिबक्रस्पनियतं प्रशोषो नाड्यांसाप्रभवतिदोषत्र
यत्रचात् ॥ गतिःक्लिष्टाधोरानयतिममगेहांतमचिरात्परित्याज्यावै
द्यैः शशिकरयशोराशिनिचयैः ॥ १५९ ॥ स्थानेष्वदीरितनरेष्वणुमा-
शिमेवनष्टं कदाचिदपिशल्यमनल्पपीडम् ॥ शश्वद्रूतिंप्रकुरुतेस्त्रविभि-
श्वपूपतक्रादितुल्यमनिशंस्त्रवनेसशल्या ॥ १६० ॥ शल्यनाडिंविदार्य
शुगतशल्यविशोध्यच ॥ शुद्धमार्गं मुखं ज्ञात्वा तैलान्वर्तयिष्योजये-
त् ॥ १६१ ॥ मुस्तप्रियंगुसरलसलोध्रसनागपुष्पमदयासमेतम् ॥

सौगंधिकशाल्मलिकागदचसक्काध्यतीर्णवतुशाल्यनाड्याः ॥१६१॥
 प्ररोषणं वाथ निशायुगेन रसांजनं निंबजपलुवाश्च ॥ तेजोवतीचापि
 तृवत्सकालाकल्कस्तथैषामपिशाल्यनाड्याः ॥१६२॥ अथोप-
 द्रवाः ॥ ॥ विसर्पोज्वरः पक्षधातोरुजश्च शिरास्तभक्तासौचमोह-
 श्चतृष्णाः ॥ हिक्कातिसारोपतनश्च कंपो विभिः स्वास उन्मादकाद्याः ॥
 १६३ ॥ षोडशोपद्रवश्चिते ब्रणानामधवाज्जुवे ॥ शोथकंडूतिदुर्गंधिनि-
 त्यस्त्रावौतिवेदनाः ॥१६४॥ आसन्नोपद्रवान्वैद्यो दाहादींश्चाप्युप-
 क्रमेत् ॥ तावद्वाहप्रतीकारं यथावत्प्रतिपादयेत् ॥१६५॥ ॥ अथ-
 द्राह ॥ ॥ मधुकजयचूर्णसर्पिषा सह तैलेन विलेपितं ब्रणो ॥ द्रव-
 धुं विनिहति सत्वरं सह शूलेन ब्रणस्य नित्यशः ॥१६६॥ ॥ रुमि-
 रोगे ॥ ॥ त्रिगुंडिकारिष्टकरं जलेपः कृमीन्निहन्त्या द्रवणां स्नथैव
 ॥ रसोनकारिष्टभवं स हिं गुग्गुलेपितो जंतुद्वरो यथैव ॥१६७॥ ॥
 अथ कंडूतौ ॥ ॥ निंबुपत्रपटु हिं गुग्गुवाभिः सर्षपैश्च विधिना घृतं
 धूपः ॥ रुक्षतां च कृमिजामपि कंडूं हंतिसत्वरमयं ब्रणदानात् ॥१६८॥
 ॥ ॥ अथ गंधे ॥ ॥ ब्रणाद्यपाकस्त्रुतिगंधयुक्ताश्चिणोत्थिता ये
 बहुशोथयुक्ताः ॥ ते यांति नाशं विफला कषायपातेन नित्यं सहसापु-
 रण ॥१६९॥ ॥ अथ नित्यवेदनायाम् ॥ ॥ मासोत्तरानित्यरुजो
 ब्रणा ये ते भर्जितानं च तिलातसीनाम् ॥ विलेपनाद्ग्रेप्यसाविनाशं
 जंति पीडा रहिता भवंति ॥१७०॥ अन्यः ॥ द्विपंचमूली कृषितेन
 वापि कल्केन सीलेन घृतान्वितेन ॥ नीरेण कोष्णेन जलेन वापि भिषेच-
 येनित्यरुजः प्रशांत्यै ॥१७१॥ अथातिस्त्रावे ॥ चाताभिभूतांश्च
 ब्रणांश्च नित्यं स्त्रावान्भिषं नित्यरुजश्चिद्विस्तेत् ॥ जवाज्जभूयान्

रुदेवदारुश्रीवासश्रीवैष्टकगुग्गुलूनाम् ॥ १७३ ॥ मनोजशालोत्थ
गदान्वितानां विधूपनेनापि ब्रजंति सद्यः ॥ स्वावातिकादिन्यविरुग्नि
धुक्ता व्रणाः प्रशान्तिं प्रभजंति दुष्टाः ॥ १७४ ॥ ॥ अथ शोथे ॥ ॥
तिलसितामधुचंदनगोपयां स्य खिलमेव तथा मधुकैरलम् ॥ परिह
रंति च लेपविधानतो ब्रणजशोथमथोदवद्युत्थाम् ॥ १७५ ॥ ॥ अ
थ साध्यासाध्यव्रणलक्षणाः ॥ ॥ त्वग्मांसजातश्च स्फुरवप्रदेशो ना
रुण्ययुक्तस्य च धीमतस्तु ॥ काले स्फुरेत्वाभिनवव्रणोसौ सांध्योति
कृच्छ्रो विपरीतलिंगः ॥ १७६ ॥ यो दीर्घकालान्निरुपक्रमश्च मेदोव
सामस्कसमं स्रवेच्च ॥ तथैव मज्जासदृशं स्रवेच्चासाध्यस्तथांगतुज
एव सद्यः ॥ १७७ ॥ कुष्ठिनां च व्रणजुष्टतनूनां शोपिणां वमधुमेहयु
नानाम् ॥ ये व्रणाश्च व्रणिनां च व्रणोऽप्युस्ते तु कृच्छ्रतमसाध्यव्रणा हि
॥ १७८ ॥ ये चांतरात्यर्थविदाहिनश्च सीतावहिर्येऽपि व्रणा भवन्ति ॥ ये
वावहिर्दाहयुताश्च सीतायेऽप्यंतरावैद्यगणैः प्रहेयाः ॥ १७९ ॥ ये मर्म
जाः प्राणयलक्ष्याश्च सखांसकासारुचिपीडिताश्च ॥ प्रवृद्धपूयस्त
जाः क्रिपाभिर्न साध्यनामीयुरलं च हेयाः ॥ १८० ॥ मद्यहव्यस्मनां गु
रूपमंचपैकैश्च शिशिरेण च तुल्यैः ॥ गंधद्रव्यवरद्रव्यसंगंधैः संयुता
च व्रणिनान्तु हल्यैः ॥ १८१ ॥ ॥ अथासाध्यकोष्ठरक्तपुरुषलक्ष
णम् ॥ ॥ कोष्ठांतर्गतं रक्तं च पांडुसीतकराननम् ॥ सीतोच्छ्वासं रक्त
नेत्रमानंदं च भिषक्त्यजेत् ॥ १८२ ॥ ॥ अथ भग्नासाध्यम् ॥ ॥
अत्याशिनो नास्वतोहिजतोर्वातात्मकस्यापि च भग्नमेव ॥ उपद्रवै
र्जुष्टतमं विशेषानसिद्धतीति प्रथितं स्वशास्त्रे ॥ १८३ ॥ भिन्नकपा
लंच तथैव कल्यांसं विप्रमुक्तं च तथा न्युतंच ॥ प्रतिप्रपिष्टजघनंच

वैद्यो यशोर्थकामी त्रिणिनं त्यजेद्वा ॥ १८४ ॥ असंस्थिष्ठकपालं च
 ललाटेऽप्यवच्छर्णितम् ॥ भग्नस्तनांतरे शरवं पृष्ठे मूर्ध्नि च वर्जयेत् ॥
 १८५ ॥ सम्यक्संस्थितमस्थिचैव भिषजा दुन्यासदुर्बधनात् संक्षोभा
 दपि विक्रियां च भजते त्याज्यं सदा सर्वथा ॥ प्राणांश्चिन्तुनि कूटगा-
 नि मृदुलान्यस्थिनि वक्राणि च तद्द्वानलकानि भेदिततमान्यन्य-
 स्थिभिर्वा द्रुतम् ॥ १८६ ॥ दाघयुगो भयया शर्वसृष्टगान्यतिलव
 क्षसिजानुं निपायुषु ॥ पदयुगेऽस्थिचयानि भिषग्वरैर्निगदितान्य
 श्वावलया निवै ॥ १८७ ॥ स्फुटं तितद्द्वलया नि यानि त्याज्यानि
 नाडीभिर्भापित इत् ॥ त्याज्याश्च तस्त्रः खलु यत्नसाध्या नाद्य
 श्ववैद्यैः समुदाहृताश्च ॥ १८८ ॥ ॥ अथ निरुत्तिः ॥ ॥ अस्त्र
 चोति मृदुगो सौत त्सवर्णोऽप्यवैदनः ॥ व्रणाः शल्यादिनिर्मुक्तं आ-
 रोहति च शीघ्रतः ॥ १८९ ॥ ॥ अथ शल्यतंत्रोक्तवर्णचिकित्सा ॥
 ॥ ॥ व्रणान् समस्तान् भिषगव्युक्त्या जयेत् तथा गुग्गुलुभस्त्र-
 णैर्वि ॥ घृतैस्तथा तैलपिचुप्रकारैर्नानाप्रकारैर्मलमादिलेपैः ॥ १९० ॥
 तत्रादौ गुग्गुलुः ॥ अमृतात्रिफलापरोलमूली कृमिशत्रुभिकं दुप्र-
 माणभगैः ॥ सकलैश्च समं पुरं प्रकुर्याद्दृष्टिकाश्चाक्षमिताश्च नि-
 त्यमुक्ताः ॥ १९१ ॥ व्रणशोथप्रभंजनोत्थरोगानथवा तास्त्रमलं तु
 गुल्मरोगान् ॥ अमृतादिस्त्रयं च गुग्गुलुः परिहृत्या द्रुतमेव चोक्तरो-
 गान् ॥ १९२ ॥ इत्यमृतादिगुग्गुलुः ॥ ॥ अथ लक्षादिः ॥ ॥
 लाक्षाश्च गंधाककुभस्त्रचानां समास्थिसंहारसमन्वितानाम् ॥ कु-
 र्याद्धरीनां गवलापुराभ्यां मुक्तास्थिसंजात रुजः शमाय ॥ १९३ ॥
 ॥ ॥ अथ त्रिफलादिः ॥ ॥ गुग्गुलोऽथ गुरिकास्त्रिफलाभिः स्त्र-

षणैश्चरचितोः समभागैः ॥ अक्षमानतुलिताश्च घृतेन सीतवारि-
सहिताः खलु भक्ष्याः ॥ १९४ ॥ नाडिका निखिलदुष्टव्रणानामर्श-
सामखिलगुल्मगदानाम् ॥ नाशनाय बहुशूलगदस्पतद्वदेव हि
भगंदरशात्यै ॥ १९५ ॥ इतियुग्मम् ॥ इतिसत्यांगोगुग्गुलुः ॥
निफलात्रिगुणाकटुत्रयं द्विगुणतद्विगुणचक्रकलम् ॥ कनकारि-
जरोश्च गुग्गुलुः समभागः सकलौषधस्य च ॥ १९६ ॥ दशभागमि-
तैश्च मांक्षिकैर्गुटिकीकृत्य नरश्च भक्षयेत् ॥ व्रणकंजगंडकेषु तद्व-
द्यगंडेषु भगंदरेष्वपि ॥ १९७ ॥ अयमेव तु गुग्गुलुः प्रसिद्धः कनकारिः
खलु नाडिकाषु च ॥ प्रभवन्ति व्रणाश्च तानजस्त्रयदिभुक्तः शमये-
त्पुरातनम् ॥ १९८ ॥ ॥ अथ घृतानि ॥ ॥ जातीदलैर्निबपटो-
लपत्रैरागवधस्यापि च बीजतुल्यैः ॥ हरीतकीसिन्धुकसारिवाभि-
र्मैजिष्ठ्यामरुक्कपित्तया च ॥ १९९ ॥ सिद्धं घृतं वै मधुकेन युक्तैर्मर्मा-
श्रितासूक्ष्ममुखा व्रणाये ॥ संस्त्राविणो नित्यरुजोपिये वै शूलद्व्यंति-
रोहंति च तेपि दानात् ॥ २०० ॥ जात्याज्येपरिसिद्धेलेणामदहियोज्यं वै
द्यनृपैर्द्वैरिति गदितं हि ॥ २०१ ॥ गांभीर्यमासाश्चिरकालजाता दुष्ट-
व्रणामर्मभवाश्च सद्यः ॥ जातीघृतेनापि तु पूर्यमाणाः शूष्यन्ति रोहंति
वदन्ति तद्ब्रूयाः ॥ २०२ ॥ इति जात्यादिघृतम् ॥ गोरोचना निबपटोल-
जातीनिशाकरंजारुणयष्टिकाभिः ॥ मांसीमधूच्छिष्टप्रपुंडरीकैर्ह्री-
वेरमुस्तानतर्चनानाम् ॥ २०३ ॥ मेदामहाघाकटुरोहिणीनां तोये-
न वै वल्कलपंचकानाम् ॥ प्रस्थं घृतं वै मधुकेन सार्द्धं संपाचितं तन्मधुके-
न नित्यम् ॥ ४ ॥ गोरोचनाद्यं घृतमेतदेव स होषितागलुककालजानां
॥ नाडीव्रणानां च विनाशनाय संशोधनं स्यादखिलव्रणानाम् ॥ २०५ ॥

॥ ॥ इति गोरोचनाद्यं घृतम् ॥ ॥ अथ घृतांतरम् ॥ ॥ न्यग्रो-
 धकोदुंबरपिप्पलानां कोलस्य वृक्षस्य च दाडिमस्य ॥ पृथक् पृथ-
 कं वैक्षिपलोन्मितानां मूलत्वात् हरपल्लवानाम् ॥ ६ ॥ द्रोणे जले वैप-
 रिपाचितानां पादावषेण जलेन तेषाम् ॥ पलार्धमानैरपि वक्ष्यमाणैः
 प्रस्थं घृतस्यापि विपाचयेत् ॥ २०७ ॥ निशाह्यारिष्टकरं जीवजपत्रै-
 र्मधूच्छिष्टपटोलपत्रैः ॥ कालाभ्याभ्यां मपि सारिवाभ्यां मूलप्रस्तनैः
 सुमना भवेत् ॥ ८ ॥ सचंदनाभिः कटुरोहिणीभिः स्तुल्याभिराभिर्म-
 धुकेन वापि ॥ न्यग्रोधकादिघृतमेतदेव पानाद्दृष्टानां परिरोपणं च ॥
 सशल्यसूक्ष्मास्यगभीरनाडीदुष्टव्रणस्त्रावविवर्जितानाम् ॥ स्त्रावा-
 त्तिपूतित्वविनाशनाय पेयं च शल्यादिनिपातनार्थम् ॥ २१० ॥ ॥
 इति न्यग्रोधादिघृतम् ॥ ॥ तिलाशिक्यनिशारुणानृपतरुप्रोद्भू-
 तपत्रैः फलैस्तस्यैव दिनिशारुणगदशिवालोध्रैश्च सिस्पेन च ॥ तुल-
 सत्तंगदनीलनीरजयुतैस्तैलं तिलानां भिषक्सम्यक्पाच्य च पद्मकेन
 मधुकेनैवं च पर्याप्तमैः ॥ ११ ॥ तद्द्व्यकटुकादिरोहिणि कयातैलं वि-
 लानां भिषक् जात्याद्यैरखिलैश्च कथिततमैः सार्द्धं समं पाचयेत् ॥
 तत्तैलं विषजव्रणेषु सकलस्फोटेषु च सूरुजिदं दूतं नखसंतेषु च नु-
 धापेयाभिषक् समतम् ॥ १२ ॥ विसर्पसर्पकीटदुष्टदुष्टमांसकर्षणे
 शुत्वराक्षतप्रहारजेषु पानमस्मकारयेत् ॥ १३ ॥ ॥ अथ विपरीत-
 मल्लतैलम् ॥ ॥ कृशासुसिंदूररसोनकुष्ठसवाणपुस्वाकलिनीवि-
 षाणाम् ॥ सहिगुसिद्धकटुनैलमेदपथ्यभोक्तुश्च व्रणान्निहति ॥
 १४ ॥ ये भेषजानां च शतैरसाध्याकुपथ्यशीलस्य च ते स्युलेपात् ॥ रो-
 हंतिसद्यो विपरीतमल्लमतो मतनैलमदाभिषाभिः ॥ २१५ ॥ ॥ अ-

थपरोलाद्यनैलम् ॥ ॥ कुलकपत्रजकल्ककषायकैः कटुकतै-
लमलं परिपाचितम् ॥ दहनदग्धव्रणव्रजरोपणं निगदितंगदितं
दवथौ व्रणो ॥ १६ ॥ अन्यत् ॥ दूर्वारसेनापिक्तसिद्धतैलं कपिल-
केनापितथैवसिद्धम् ॥ दार्वात्विचश्चापितथैवसिद्धेतैलत्रयं स्था-
णारोपणं द्राक् ॥ २१७ ॥ अन्यत् ॥ वलामयूरमूलकंप्रपेष्यतैल-
पाचितं व्रणापहंसतूलकं विलेपितंचतैलकम् ॥ २१८ ॥ चंदनंसव-
देश्छगदूर्वयाकालयाचमधुकंच धातुकी ॥ सर्पिषासपयसाप्रपौंड-
रीकेन तैलपरिपाचितं समम् ॥ १९ ॥ वह्निदग्धव्रणारोपणं परंसद्य-
एवचपतंगसंगतम् ॥ चंदनादिवरतैलसेवनं वैद्यभूपगदितं व्रणाप-
हम् ॥ २२० ॥ अन्यत् ॥ हिंसाहरिद्राकटुकावचाभिर्गोजिह्व-
याबिल्वजटाशृतंच ॥ तैलं व्रणानां परिपूरणेन कुर्यात्सदाशोधनरो-
पणानि ॥ २१ ॥ अन्यत् ॥ कर्चूरजस्वरसपाचित्सार्षपंचत्सिंदूर-
कक्किततमेकटुवैलमेकम् ॥ दुष्टव्रणं व्रजति सर्पजनादिकानामा-
श्वेवनाशनकरं भिषजोवदति ॥ २२ ॥ अन्यः ॥ भल्लीमरीचाकैविडं-
गरात्रिहृयैः समं मार्कवनीरचित्रैः ॥ ससैधवंपक्वमदस्तुतैलं नाडी-
कफानिष्ठभवांमपचींश्चद्वन्यात् ॥ २३ ॥ इति भस्मातकादितैलम् ॥
अथमलमानि ॥ ॥ यन्मातिपूपादिमलेभ्यएव सम्यक्करोत्या-
शुचभेषजंतत् ॥ वैद्यैः प्रगीतं मलमंत्रणानां सशोधनं रोपणमाशु-
कुर्यात् ॥ २२४ ॥ तानियथा ॥ एको भागस्तुत्यकादौ च गंधात-
हृत्सौकीचामलासारगंधात् ॥ भागद्वंद्वं पारदस्य त्रयं च भागाः प्रो-
क्ता सर्जकादेरसस्य ॥ २२५ ॥ तावत्पूगदग्धमात्रं च तावत्क्षुतिदत्ता-
त्वादिरचूर्णभागः ॥ तावन्मात्रं स्थूलकंपेष्यत्तैलं स्थाप्य वैद्यः सहता

र्द्धेनयामम् ॥ २२६ ॥ घृष्टादत्वागोघृततावदेवशक्तौ काचेविन्यसे
 सत्पुनश्च ॥ सोयंभोको हंसराजारव्यएवसद्यः कुर्यात् द्रोपणं दुर्ब्रण
 नाम् ॥ २७ ॥ विशेषम् ॥ इति हंसराजमलमः ॥ गैरिकसि
 त्थकरालान्यामैकंप्रकुट्टयेच्चलैलेन ॥ सिन्धुकड्वरवलुभांतं मल
 मंतद्वरिशंकरारव्यमुदितं च ॥ २८ ॥ तद्विद्वितमनले ब्रणशोधनरो
 पणार्थमुदितं वा ॥ मुनिना काश्यपजेनारिवलजनवणजातदुःख-
 नाशाय ॥ २९ ॥ युगम् ॥ निंबस्य पत्राणि विषेभ्यः कुर्याद्विचक्रि
 पाच्य घृतेन दग्धाम् ॥ तामेणालाघृतपेषितांच निंबाद्यमेतन्मलमंत्र
 ब्रणम् ॥ ३० ॥ त्वत्सीरिकाचंदनगैरिकाणां विषस्य फलस्य घृते
 न कुर्यात् ॥ वह्निप्रदग्धस्य ब्रणस्य कुर्यादारोपणं वै विषगर्भमेतत् ॥
 ३१ ॥ लवणागारधूमाग्निस्त्रौट्रं कंकिणवमर्दिता ॥ तिलाः कृष्णाश्च म
 लममेतद्ब्रणरोपणम् ॥ ३२ ॥ अन्यत् ॥ मदावलाचंदनयष्टिकानां
 दात्रीतिलानामधुकोत्पलानाम् ॥ मेदाघृताभ्यां मलमंप्रकुट्ट्याद्दमी-
 रकोक्तवडवाब्रणम् ॥ ३३ ॥ इति द्वैमीरोक्तमलम् ॥ निंबस्य प
 त्राणि तिलानि दंतीमधुनिवृत्तैर्धवमर्दितानि ॥ त्वष्ट्रोक्तमेतन्मल
 मं विशेषाद्दुष्टब्रणानां प्रतिरोपणं च ॥ ३४ ॥ इति विश्वकर्माण्यो-
 क्तम् ॥ कपालं कपालेन रस्यास्थिदंढेन संपेषयेच्चानुवेलेनृसूत्रैः ॥
 ब्रणायोप्यसाध्याः शतैर्यौगवृर्देर्विनश्यति ते चूर्णवच्चास्ययोगात् ॥
 ३५ ॥ इति कपालादिमलम् ॥ जटावाणपुंखाभण्डस्य
 वेष्टामधूक्ताब्रणैसाधुलिप्तानराणाम् ॥ गजश्वानकांश्वादिकानां
 विशेषात्प्रकुट्ट्यात्तथारोपणं दुर्ब्रणानां ॥ ३६ ॥ इति शरपुंखामलम् ॥
 विषनिशासममागमलं भिक्षुपरिविधिचसर्षपतैलके ॥ अग्नि

सप्तदिनानि रवरातपे स्थितमदोमलमंत्रणरोपणम् ॥ ३३६ ॥ वि
षनिशादिमलमतुहिनमेकगुणं द्विगुणं घृतपरिविमर्द्य कृतमल
मं त्विदम् ॥ ऊदितशरश्च जमेव व्रणं हरेदपि च पाकरुजो बहुधानृणा
म् ॥ ३७ ॥ इति कर्पूरमलमम् ॥ क्रमुकदग्धरजस्तगवाघृतैर्भ
वति घृष्टतममलमनृणाम् ॥ व्रणगणसहस्रोत्थनिमित्तजं हरति
लेपितमेतदनंतरं ॥ ३८ ॥ इति पूगमलमम् ॥ ज्वविदग्धरजस्ति
लतैलयोस्सममलमं परिलेपनात् ॥ दहनदग्धव्रणं हरति त्व-
रानिगदितं तदिदं भिषजांगणैः ॥ ३९ ॥ अन्यत् ॥ न्यग्रोधकोदुंब
रपिप्पलानां फलस्य वावेतसजं त्वचश्च ॥ भरमापिशक्तेर्मदयागमे
तत्सर्वविमर्द्य मधुना घृतेन ॥ ४० ॥ तुल्येन याम्रितयं नवांगमेत
त्प्रसिद्धमलमं जनानां ॥ येन्येपिनानावधिजीवसंघास्तेषां व्रणानां
पपिरोपणं द्राक् ॥ ४१ ॥ ये दुर्ब्रणा ये विषसंभवाश्च ये सूक्ष्मबुल्का
विरुपं प्रणाति ॥ शूद्र्यंति शूद्र्यंति कुपथ्यशीलजनव्रजस्यापि
विलेपनेन ॥ ४२ ॥ अन्यत् ॥ मनःसिलारात्रियुगेन कालां विमर्द
येदो घृतमास्त्रिकाभ्याम् ॥ विस्फोटदग्धक्षतभग्ननाड्यो रोहति
पंचांगविलेपनेन ॥ ४३ ॥ इति पंचांगमलमम् ॥ अयो रजोवै-
त्रिफलाप्रसूनैः काशीसयुक्तं च घृतप्रघृष्टम् ॥ सर्वाणि कृद्वाहं वि-
दग्धदेहं त्वचि त्रिभिर्मलमं विशेषात् ॥ ४४ ॥ इति सर्वाणीकर
णमलमम् ॥ तिलतैलविमिश्रितसर्ज्जरसशतधा बुनिघृष्य वि-
धूततमं ॥ अपि सप्तदिनानि विलिप्सदः पीरशूद्र्यंति बन्धि विदग्ध
तनुः ॥ ४५ ॥ तुल्यैकभागेन च रवर्परस्य च त्वारिभागानि त्रयश्च भस्त्राः
॥ स्नेहस्य गव्यस्य घृतस्य चापि च त्वारिभागान्यखिलौषधीभ्यः ॥

॥४६॥ तत्कज्जलाभं वनिघृष्य कुर्यान्नाम्ना तु कालं मलमं विरो-
 षात् ॥ नेत्रप्रभूतांश्च गदाभिहत्याज्जलश्रुतिं वा ब्रह्माजानि दुष्क-
 म् ॥४७॥ इति कालमलमं ॥ तुल्यैकभागेन हयारिपत्रभस्मा
 थतुल्यं च चतुर्गुणाच्च ॥ हेमाभिधा सर्वमलं च पेष्वा तसीं भवैः पंच-
 गुणैश्च तैलैः ॥४८॥ स्वर्बुद्ध्या दद्रुभवाश्च सर्वे स्फोटा विनश्यन्ति
 चस्त्रावयुक्ताः ॥ पीडासमेता मलमस्य लेपात्कवीरं कादेर्ब्रह्मरोप-
 णाद्वाक् ॥४९॥ ॥ अथ रोमकीर्णव्रणः ॥ ॥ रोमकीर्णव्र-
 णो न रोहति यदा तत्र त्वरोम्णाभिषक् भूमिं सत्स्वरकर्तिकाभि-
 रखिलां सदृश्यं ससाधयेत् ॥५०॥ योगैः सन्नलमैरथोषदितहो
 रोम्णानवासं भवस्तत्रैवं भिषगी शयरेण बहुधा कार्या च रोम्णां जनिः
 ॥५१॥ ब्राह्मी सैधवचित्रमूलसहितं शीर्षकपोतस्य च तद्द्व्योपि
 शूनशिरोरुधिरमप्यत्राण्डमेतद्वयोः ॥ पिष्टं तत्र विलेपितं तु जनि-
 येद्दोम्णां कुले भूरिशः पादेषाणि तले किमत्र च तथा यत्रास्ति रोम्णां
 जनिः ॥५२॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाथाकृताचिकित्सां क्रमकं
 व्यवह्री ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्च तस्यां ब्रह्माधिकारस्तत्त्वः समा-
 सिम् ॥५३॥ ॥ अथ भगदरः ॥ ॥ तावन्निदानं
 वल्हाशिनो मेदलदेहयष्टे संस्थारतस्याथ प्रकुर्वतश्च ॥ सञ्चेष्य
 पित्रेपवनैरधस्ताद्गते तु वैसीमनिकांत एव ॥१॥ भगदराख्यपिडि-
 कास्वरूपं मंदाग्निशुक्लस्य नरस्य नित्यम् ॥ तत्पूर्वरूपं च कटीकपा-
 ठनिस्तोदकद्वयव्युत्पत्त्या च ॥२॥ अथ रूपम् ॥ अंदादुधसो-
 दुदतोर्ध्वतश्च सदारयत्येव भगेन तुल्यम् ॥ भगदराख्यपिडिका-
 जनानां भवेत्सदा क्लेशकरी नितातम् ॥३॥ अथोपशयः ॥ पथ्य

चगोधूमभवंचकारदुष्पादिकेशोषणकारिष्वच ॥ वास्तूकशाका
 ज्यमपिप्रयोज्यत्पाज्यैतथामैथुनपृष्ठयाने ॥ ४ ॥ व्याघ्रामधुदे-
 गुरुभक्षणांनिव्रणप्रकोपेगमनानितित्यम् ॥ वज्र्यानिवह्यप्य-
 थतच्चिकित्सायथामतिःशास्त्रमतेनसम्पक् ॥ ५ ॥ प्रतीकारः ॥
 स्रग्मनावटपत्रभेषजानिपरिपिष्टानिस्तथालतापुतानि ॥ सहज-
 क्रूरसैंधवेननित्यंपरिलिप्तानिभगंदरापहानि ॥ ६ ॥ अथतै-
 लम् ॥ निशार्कदुग्धसैंधवैः पुरोश्चशत्रुपत्रकैः ॥ सुसिद्धतैलले-
 पनाद्भगंदराहरंहरेत ॥ ७ ॥ ॥ अथनवकार्षिकोरुगुगुलुः ॥ ८ ॥
 त्रिफलाहरनेत्रसमिताहरवल्कैश्चसमोहिगुगुलुः ॥ गुटिकाक-
 णयैकभागथाश्चपथाशुल्यभगंदरार्शिसाम् ॥ ९ ॥ अथलेपः ॥
 वटपत्रपुनर्नवारुदूच्यःपरिपिष्टाःखलुचेष्टिकासमेताः ॥ जगदौ-
 षधिसंयुताःप्रतिमाःपिडिकायांतुभगंदरस्यशांत्यैः ॥ १० ॥ अ-
 न्यः ॥ तृत्तिलारुणानागदंतीक्षौद्रेणसर्पिषा ॥ सैंधवेनसमं-
 द्रष्टुंमलमंत्रभगंदरैः ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ ज्योतिष्मतीभूधरकर्ण-
 काभिःसलांगलीकुष्ठतिलैर्जनानां ॥ दंतीशनाहानिचतान्त्रपिष्टा-
 स्त्वुशोधनार्थंचभगंदरेषु ॥ १२ ॥ तिलशिवागदलोध्रनिशाबला-
 ग्रहजधूमयुताःपिचुमंदजैः ॥ अपिदलैःपरिपेष्यभगंदरेभगजे-
 त्किंगगदेव्रणशोधनम् ॥ १३ ॥ अन्यः ॥ विडालास्थिघृष्टफला-
 नांत्रयस्यस्तेजशुलितभगाद्यंदरेच ॥ निहंत्येवदुष्टव्रणानन्यजा-
 तीन्सवर्णीकरोपणंदुर्व्रणानाम् ॥ १४ ॥ अन्ययोगः ॥ चि-
 त्रकार्कहयभारयुगाभ्यालांगलीसतृचताहरतालैः ॥ सर्जिकाचसु-
 धयातिलतैलज्वालयाचपरिपाच्यत्रिलेपात् ॥ १५ ॥ विस्पंदनतै-

लमदोविशेषात् भगदंरं हन्ति विष्णवेन ॥ संशोधनं रोपणमाशु
 कृपित्सवर्णतां संधिदधानि सद्यः ॥ १५ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिः ॥
 तत्र तावच्छत योनिकः ॥ अतिरुक्षकषायसेवने र्यदिवायुर्गमि
 तस्त्वपानके ॥ पिडिकां प्रकरोत्युपेक्षितस्तरितं पाकमुपैति दारु
 णम् ॥ १६ ॥ पिडिकां निरुजान्विता विभिन्नाः रुपा फेनं श्रवते वि
 शेषतः ॥ अथ मूत्रपुरीषरतसः स्ववनेयः शत योनिकरत्तुसः ॥ १७
 ॥ अतिमूत्रमसुरवेर्ब्रह्मैरने कैर्गदितश्चालनिकासमश्च वैद्यैः ॥ प्र
 करोति व्रणां श्वनाडिकास्थ बातैषु चिकित्सितं च ॥ १८ ॥ अथा
 नाडीरादृशं तु वैद्यभूषोप्यथवा वैश्रुतिमार्गसंश्रितांश्च ॥ वरशस्त्र
 मुखेन माद्यरेप्यतिकुर्याच्चिकित्सितं तोचा ॥ १९ ॥ क्षारेणाक्षि
 णावापि दहेत्सश्चाच्चरोपणम् ॥ प्रकुर्यादन्यदथवा प्रतीकारं तु पूर्व
 वत् ॥ २० ॥ अथोष्ठशिरोधरः ॥ पित्तस्वकारेण मवाप्यचकोपमे
 त्यकुर्याच्चरकपीडिकां गुदगां प्रकुर्यात् ॥ साचाश्रुपाकसहितान्
 हिमपूतिचाहादुष्टस्य शीर्षमिव चोष्ठशिरोधरारव्या ॥ २१ ॥ वक्रं
 यथोष्ठमपिनोचलतां जहाति नूनं तथेयमपि चंचलतां भजेच्च ॥ न
 नाशकसर्वमखिलं वरवैद्यभूषैः सम्यग्ब्रवीमि बहुतंत्रगणं विलो
 क्य ॥ २२ ॥ प्रतीकारः ॥ तिलमधुकविमिश्रं निबपत्रप्रलेपमुप
 हारति विशेषाच्छीतलं पित्तजातम् ॥ सरुजमपि चशीघ्रं लेपनादुष्ट
 शीर्षभगप्रपिदरमेतद्धन्ति दृष्टं पुरस्तात् ॥ २३ ॥ ॥ अथ परिस्रा
 वः ॥ ॥ घनस्त्रावीकंडूयुक्तकठिनयातोपि निश्चिततस्तस्मिन्नि
 श्वे विधित्तद्वयगायत्रिसहितैः ॥ विधूत्वा पीत्वा वा कथितत्रिफला
 चारिपुरयुगविडंगाद्यं सद्योजयति गदसंस्त्रावमाधिकम् ॥ २४ ॥

अथशंभुकावर्तः॥ ॥ शंखावर्तनिभाचयानिगदितानाडी
 तुपायुस्थितातस्यांगोस्तनसन्निभाहिपिडिकानानारुजाकीर्ति
 ता॥ नानावर्णयुतांस्तुवैद्यधरणीपालैश्चशंखादिकाऽऽवर्त्ता
 व्याभवतेचिकित्सितमलतस्यांथथावच्चरेत्॥२५॥ अथोन्मार्गी
 ॥ क्षताद्वृत्तिः पायुगतातिवृद्धाविदार्यतेचेत्कुमिभिः प्रकुर्यात्॥ ३
 वेक्ष्यमाणाबहुधात्रपानानुन्मार्गमुन्मार्गिनमेतमाहः॥२६॥
 ॥ ॥ अथोपद्रवाः॥ ॥ अतीसारमूर्च्छानृषाशोषमोहास्तथात्रि
 द्बुभिर्मर्गतोमूत्ररोधः॥ भवेद्द्विबन्धोमणोः पूषपूर्णप्रकामंचको
 धुनवोपद्रवास्य॥२७॥ सवेसाधयितुं भगंदरगदादुःखाच्चतेष्वप्य
 लंनोसाध्यस्त्रिभस्तथाक्षतभवाविड्मूत्रशक्कान्कृमीन् ॥ वायुं
 नाश्रुतथास्वतंतमसकृन्नाशन्नयेयुर्नरंतस्माद्द्वैद्यवरोविचार्यसक
 लंकुर्याच्चिकित्सादिकम्॥२८॥ इत्यसाध्यलक्षणम् ॥ अथो
 स्यनिरुत्तिः ॥ सम्यग्वायुपुरीषनिर्गमविधौवेगोथमूत्रस्यच
 लिंगाधश्चयुव्यथानचतथापायोः करस्पर्शतः॥२९॥ सौख्यंचा
 स्यनिरुत्तिरन्नगदितावैद्याधिभूपैः स्फुटम् ॥ श्रीतातोनितरांजय
 स्यथमयायस्याज्ञयेयंकृता॥३०॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयायांकृ
 ताचिकित्साक्रमकल्पवली॥ श्रीकाशिनाथेनभगंदरस्यगतत्रिकि
 त्सास्तबकश्रवतस्याम् ॥ ॥ ॥ ॥ अथोपदंशनि
 दानम्॥ ॥ हस्तदंतानखराद्यभिषाताद्योनिदोषतत्रथोप्युप
 दंशः॥ त्वीसमूहगमनादपिलिंगधावनेनचविमेवविशेषात्॥१॥
 नाग्रतेचखलुगंधगदोयंपूर्त्ररूपमपितस्ययथावा॥ यद्यंतमूत्र
 णाहाहो कस्माच्चिमिचिमायनम्॥ भिन्नवर्णभवेन्मूत्रमुपदंशेभ

निष्पत्तिः ॥२॥ ॥ अथ स्वरूपम् ॥ ॥ वरटीदंशवत्पीडास्त्रिंशो
 देयदाभवेत् ॥ उपदंशमुतं विद्यास्त्रिंशो देयदाभवेत् ॥ ३ ॥
 अथोपशयः ॥ उपदंशगदेजवान्ममेपरिप्रेयानिजलानि कृपया
 नि ॥ चणकादिचशोषकं भजेद्वा हरितं शाकमलं परित्यजेच्च ॥
 ४ ॥ प्रतीकारः ॥ स्निग्धस्निग्धस्यापि मेदूस्त्र्यमध्यनाडीस्त्रिभ्यो
 ह्यजलोकाभिरत्र ॥ रक्तं ह्यर्घ्यं शोथपीडानिवृत्त्यै पाकोवायेर्या
 त्ततो वैद्यभूषैः ॥ ५ ॥ प्रतीकारः ॥ तटरोहार्जुनजंबुलोध्रपथ्याः
 रचितोलेपवरो निशान्वितश्च ॥ उपदंशरुजसंशोथकंसकलहंति वि
 लेपनाद्भुतं वा ॥ ६ ॥ पक्वेषु वैद्योप्युपदंशकेषु प्रक्षालनं वैभिक्षा
 कषायैः ॥ वाभृंगराजस्यारसेन कुर्याद्वा गुंडनं वत्सुरपत्रचूर्णैः ॥ ७ ॥
 तत्रावगुंडनं कार्यं दाडिमत्वग्भवे रपि ॥ सर्वेष्वप्युपदंशेषु तत्प्रदे
 शेषु वा ध्रुवम् ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ जयायाश्च जात्याश्च कवीरकस्य ह
 लानां च संपाकजानां कषायैः ॥ प्रकुर्याच्च प्रक्षालनं मेदूपाके भि
 षग्भूपवर्षोदितं सोपदंशी ॥ ९ ॥ अथ पटोलादिक्वाथः ॥ १० ॥
 कुरुकनिंबफलवयसं भवेत्समकिरातयुतं शतमंबुच ॥ परिपिबे
 त्त्रिफलास्वदिगशनेरपि पुरेणायुतं रुजिलिंगे ॥ ११ ॥ नीलोत्तला
 निकुमुदानि च पद्मकानि सौगांधिकानि परिपेयं विचूर्णितानि ॥
 उक्तानि वैद्यनिरुक्तेष्वप्रदेहहेतोर्लिङ्गोद्भवे भगजदुष्टगदोपदंशे ॥
 ११ ॥ इति प्रदेहः ॥ अथ प्रलेपः ॥ १२ ॥ सौराष्ट्रिकागैरिकतुल्य
 पुष्पकाशीसधोक्ष्यैर्लज्जपोत्तमेन ॥ लोघ्रेण तमेन मनः शिलाभिः
 हरिणुकैलासहचूर्णितभिः ॥ १२ ॥ क्षौद्रेण कुर्यान्मलमभिघ्न
 योनामोपदंशानुपहंति लेपात् ॥ अथान्यप्रलेपः ॥ १३ ॥

स्त्रियपत्रोत्तरसेः शिरीषपत्रोद्भवैर्धास्यहरीतकीभ्यां ॥ १३ ॥ सम
 द्यधस्त्रचविधायशुष्कक्षौद्रेणकुय्यान्मलमन्त्रताभ्याम् ॥ शिवो
 दितयोनिजलिंगजातान्नानोपदशानुपहतिलेपात् ॥ १४ ॥ वि
 शेषिकेनमलमद्वयम् ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रतावद्वातजः ॥ ॥
 सतोदभेदस्फुरणानिघत्रस्फोटानिक्कणानिभवन्तियत्र ॥ वातोप-
 दशः कथितोमुनीद्वैस्तस्यप्रतीकारमहं ब्रवीमि ॥ १५ ॥ प्रतीका
 रः ॥ प्रपौंडरीकागुरुदारुयक्षीरास्नाधराकुष्ठकषायलेपैः ॥ नला
 न्वितैर्लेपनधावनानिकुर्याद्विषग्वातभवोपदशो ॥ १६ ॥ अन्यः ॥
 बीजानिवैद्योनिचुलोद्भवानिगंधर्वहीस्तद्वभवानिपिष्टा ॥ गोधू-
 मजातैर्जसक्तुभिश्चवातोपदशेचसखोष्णलेपम् ॥ १७ ॥ अथ-
 पिचजः ॥ बहुक्लेदयुक्तानिपीतानिघत्रसदाहानिमांसावभासा
 नितंत्र ॥ यदास्फोटसंघानिवैद्याधिभूपाजगुःपित्तजातोपदशोभव-
 ति ॥ १८ ॥ प्रतीकारः ॥ गिरिमृदजनचंदनपद्मकैर्नलदमुत्पल
 मन्त्रचकालया ॥ अथचपित्तगदेभगलिमजैर्घृतयुतपरिपेष्यविले-
 पयेत् ॥ १९ ॥ अन्यच्च ॥ निवाश्वत्यकदंबशालवटनैक्कायैरल-
 वांजुलैर्जबृदुबुरुवेतसोत्थसलिलैः प्रक्षालनंचाद्यतम् ॥ एतैरेवतु-
 साध्यलेपनविधितैरेवकुर्याद्विषकृतचूर्णैरवशुंढनंप्रतिदिनंपि-
 त्ताखजेलिंगजे ॥ २० ॥ ॥ अथकफजः ॥ ॥ कंडूशोथयुतैर्म-
 हद्भिस्त्रिलैस्फोटैश्चशूलैर्धनैः सर्वैस्त्रावयुतैर्भिषकुनिगदितरो
 गोवलाशोद्भवः ॥ प्रक्षाल्याशुजलेनलिंगमसकृत्तत्रावगुंडंचरेत् ॥
 ॥ कासीसस्यचचूर्णकेनसहसानैरुज्यतान्वाप्यते ॥ २१ ॥ अस्य ॥
 कूडीरस्यचमूलजलपिष्टं हिस्त्रिङ्गगदेपिविलिप्तंहरतिरुजं हि

॥२२॥ ॥अथसन्निपातजः॥ ॥ अनेकधानेकरुजोप्यनेके
वर्णोप्यनेकस्तुतिमार्गभिन्नः॥ असाध्यउक्तस्त्रिभवोपदंशोवैद्यः
पुराणैश्चरकादिभिश्चा॥२३॥ प्रतीकारः ॥ वरयानिंबवासा
भ्यांरवदिरासनपिप्पलैः॥ अजेनेनसमंसर्वैर्गुग्गुलुंयेष्यपाचयेत्
॥२४॥ वटकानक्षमात्रांश्चकुर्य्यात्तत्रविचक्षाणः॥ एकैकंभक्षये
नित्यमुपदंशोत्रिदोषजे॥२५॥ इतिवराटिगुग्गुलुः ॥ करं
जेननिंबोशनेःशालजम्बूवटैःकाथकल्कीकृतैःसिद्धहव्यम्॥ सरा
गस्तुतिभ्यायुतंदाहयुक्तंसपाकोपदंशं विलेपान्निहन्ति॥२६॥ ॥
अथलिंगार्शः॥ ॥ संजातमंकुरगणैरिवचापरिष्ठात्तेषामुपच्युप
रितैरपिसंस्थितैश्च॥ कोशांतएवयदिक्कुटूचूडिकेवसंधौचपर्व
गतसंधिभवाक्कचिद्वा॥२७॥ चर्तिश्चलिंगभवर्तिमथैनमेके
लिंगार्शमाहुरपरेत्रिभवापितस्याम्॥ रांपिच्छिलांगणिपुस्त्यर-
साजनानांसस्पर्जिशीलजशिलाभवचूर्णयोगात्॥२८॥ लिंगार्श
नाशमुपयातिचशूकदोषोयोलिंगशोफसअलंचविरुद्धिमिच्छेत्॥
योमूढधीश्चरदलुतस्यजलादिशूललेपेनलिंगमृदुचर्मभवस्त
योयम्॥२९॥ स्फोटस्तुदावींस्तरसारुणानांधूमेनगृहस्थनिशा
युतेन॥ पक्वेनतैलेनविलेपनाचुमेद्रस्यरोगाःप्रशमप्रयांति॥३०॥
अनंगस्थरोगारसाद्येजनस्यप्रलेपाद्रुतंयातिनाशविशेषात्॥ स
पूतिप्रपूर्पैर्युतंशूलकंडूसमेतंचवैद्याधिराजोवदन्ति॥३१॥ ॥
अथसर्षपिका॥ ॥ शूकदुर्गभवापिबगौरसर्षपेनपिडिका
कफवातात्॥ लिंगदेशप्रभवावरवैद्यैःसार्षपीतिगदितानिजतत्रे
॥३२॥ प्रतीकारः ॥ शूकेषुशूकजभगौत्यगदेषुवैद्यैःकुर्या

द्विषधवरभेषजरेचनानि ॥ रक्तस्थमोक्षणमथोपिविलिरव्य
पूर्वसूक्ष्मैः कषायैरवचूर्णयेत्ताम् ॥ ३३ ॥ अत्रैवाष्टीला ॥ ॥
अष्टीलिके वापिचवायुजातारुक्षातिकारिन्ययुतासुतस्याम्
॥ मेदस्यमध्यस्थशिराविमोक्षजलौकिकाभिश्चक्रियाविदध्या
त् ॥ ३४ ॥ अन्यः ॥ गुग्गुलुमेकत्रिफलाकाथयुतंहि ॥ अष्टी
लामथपीतहरतिमतंहि ॥ ३५ ॥ शूकैश्चवल्कैर्विषमैः समंतालं
गंधद्वयैश्चथितंविशेषात् ॥ वैद्यास्तमाहुर्ग्रथितंतुनाडीस्नेहेनसं
स्वेद्यस्करवोष्णयोगैः ॥ ३६ ॥ स्निग्धैः स्करवोष्णैरुपनाहमेतजंबू
फलोस्थिप्रतिमाथकुंभी ॥ सारक्तर्पितप्रभवापितस्यापक्वाविडो
व्याथग्रणंविशोध्य ॥ ३७ ॥ रक्तंहरेत्तुंदकलोघ्रपथ्याधानीविभी
तैः परिलेपयेच्च ॥ पूर्वोक्तद्रव्यैरपिसाध्यतैलमभ्यञ्जनतत्रभिव-
क्रुप्रयुंजीत् ॥ ३८ ॥ अथालजी ॥ ईदृक्स्वरूपाप्यलजीप्रमे
हाज्जातातथायापिडिकाचरक्ता ॥ सितातथास्फोटचितातिती-
व्रांसरक्तर्पितप्रभवाचतस्याम् ॥ ३९ ॥ कुंभिकावलयथितंचिकित्सि
तमलकार्यचरक्तस्तुताज्ञात्वातामलजीपयोभिरनिशंलेपांश्च
सेकांश्चरेत् ॥ ४० ॥ सीताश्चान्यतमानथोत्रबहुधासर्पिश्चवापाय
येत्कार्यरेचनमत्रपथ्यमेवबहुभिर्वैद्यैः सदाचर्णितम् ॥ ४१ ॥
॥ अथमृदितम् ॥ ॥ मृदितपीडितमेवयदात्तदात्रजतिशो-
थजलमदनाकुरो ॥ इहसदागतिनात्रबलाकृतैर्मृदितमुष्णान-
रैरपितैलकैः ॥ ४२ ॥ विशेषतोपनाहयेत्तथैवशंखघर्षणाज्ज-
लेनजातकल्ककैर्विलेपयेच्चवापुनः ॥ ४३ ॥ पाणिभ्यामपिसंमूढे
संमूढपिडिकाचया ॥ वातकोपैश्शूकरोषेविशेषादपिपिञ्चिते ॥

॥४४॥ प्रतीकारः ॥ समूहपीडिकायां तु क्रिया पित्तविसर्प
वत् ॥ काष्ठपूजलेर्घृष्टारवादिरसारमेव च ॥ ४५ ॥ लिङ्गरोगह
रः प्रोक्तप्रलेपो बहुभिर्ध्रुवम् ॥ समूहपिडिकायास्तनाशनोभिष
जामतः ॥ ४६ ॥ दीर्घावक्ष्यश्चपिडिकाः कफासृग्भ्यासमुत्थिताः
॥ दीर्घ्यते मध्यतोयाश्च वदनारोमहर्षरुत् ॥ ४७ ॥ सौवमयः क्रि
यास्तत्रसर्पप्युक्ताः समाचरेत् ॥ क्षालयेन्निफलातोयैः पक्वलिङ्गपु
नः पुनः ॥ ४८ ॥ त्रिफलानूर्णैर्लेपितहरति नमेव ॥ वैद्यैरुक्तेः सर्वैरु
चिदमेव ॥ ४९ ॥ ॥ अथ पुष्करिका ॥ ॥ पित्तशोणितभवापिडि
कायाः संभवेच्चपिडिकाजलजस्य ॥ कर्णिकेव वितन्तारवलुवैद्यैः
पुष्करीतिगदिताऽगदतन्त्रे ॥ ५० ॥ प्रतीकारः ॥ चिकित्सितपुष्क
रिकास्तपित्तविसर्पवलिङ्गकश्चावणीनाम् ॥ वचाश्वकर्णत्रिफला
सलोध्राकासीसचूर्णैः प्रतिरोपणं द्वाक ॥ ५१ ॥ ॥ अथ स्पर्शहानिः
॥ ॥ शूकदूषिततमरुधिरयत्स्पर्शहानिसदकारिविशेषात् ॥
तैलमेव वलयारबलुसिद्धमुष्णमेनमुपहन्ति च सेकान् ॥ ५२ ॥ ॥
अन्यः ॥ गन्धकघृतपरिलेपोऽस्पर्शगदेहि ॥ उदितोवावरवैद्यै
र्लिङ्गपदेहि ॥ ५३ ॥ अथोत्तमा ॥ भवेद्भक्तपित्तोद्भवा मुद्रमाषो
पमाचोत्तमारव्याचशूकस्य दोषात् ॥ अजीर्णात्तुता वैद्यधुर्योवि
शेषात् समुद्रतृणवावाडिशोनैवपश्चात् ॥ ५४ ॥ कषायकल्कचूर्ण
तैर्भिध्रुतैर्विशेषतः ॥ समाचरेच्च वैद्यराट् प्रसेकलेपसाधनैः ॥
५५ ॥ ॥ अथ शतयोनिः ॥ ॥ रन्ध्रैश्चमद्यणुमुखैश्चित्तमेव
सर्वलिङ्गसमततत्र अथोयादिवातरक्तात् ॥ ते वैद्यभूषणिकाः शत
योनिकारव्यसेगवदनिरुत्तत्ररसक्रियाः स्युः ॥ ५६ ॥ पृथक्प-

पिक्वादिस्वतंतैलमेकप्रसेव्यचपश्चाद्ददत्यत्रवैद्याः ॥ अथत्व
 कृपाकः ॥ भवेद्वातपित्तान्त्वचःपाकुरोगेज्वरेणापिदाहेनशु
 क्तःप्रकामम् ॥ ५७ ॥ प्रतीकारः ॥ निंबारुणारबदिरचूर्णविल
 पनद्राक्लिङ्गस्त्वचश्चखलुपाकरुजंनिहन्ती ॥ न्यग्रोधचूतगज
 भोजनजंबुकानामौदुम्बरस्यचजलैरभिषेचयेच्च ॥ ५८ ॥ ॥ अथ
 शोणितार्बुदम् ॥ ॥ स्फोटैश्चकृष्णैःपिडिकाभिरेवरक्ताभिरेव
 परिपीडितं च ॥ तल्लिंगवास्तोरुजंमादधानंरक्तार्बुदवैद्यनृपाव
 दन्ति ॥ ५९ ॥ तद्रक्तविद्रधिसमंचचिकित्सितव्यतद्वत्कुमारिजर
 णोद्भवलेपनेन ॥ शांतिनयेद्भवथुपाकगदान्वितंचरक्तार्बुदसकल
 वैद्यमहीधरोक्तम् ॥ ६० ॥ ॥ अथमांसार्बुदमांसपाकौ ॥ ॥ मां
 सार्बुदमांसमलविदुष्यदोषाःस्त्रयश्चापितुमांसपाकम् ॥ कुर्व
 णिमांसानितथैव नित्यंशीर्णीनिवैवेदनयान्वितानि ॥ ६१ ॥ प्र
 तीकारः ॥ गुञ्जामसीतालमनःशिलानांदावींहरिद्रामधुकावि
 तानाम् ॥ सक्षौद्रहव्यैश्चविलेपनंद्राग्विशीर्णमांसघ्नतिरोपणं
 हि ॥ ६२ ॥ सर्वत्रगतिकंचैवमलमनगमापितं ॥ नोयत्रान्यगतिःस
 म्पकृतचगत्वात्राणं हरेत् ॥ ६३ ॥ ॥ अथविद्रधिः ॥ ॥ विद्रधि
 सन्निपातेनयथोक्तसमुपाचरेत् ॥ अन्यांश्चसन्निपातोत्थानगदा
 न्नैकथयाप्यहम् ॥ ६४ ॥ कृष्णानिशक्लानिभवंतिषानिचित्राणि
 तद्वत्सविषाणिवापि ॥ वदन्तिवैद्यास्तिलकाकलकानिलिङ्गस्यपा
 नायचसन्निपातात् ॥ ६५ ॥ ॥ अथफिरंगः ॥ ॥ फिरंगदेशे
 बहुधोडरत्वाफिरंगमाहुर्भिषजःपुणणाः ॥ लिङ्गस्यचस्फोटविशा
 रदायेतेगंधसेगंचफिरंगिणश्च ॥ ६६ ॥ फिरंगिणीस्त्रीगमनावराणां

स्त्रीणां भवेद्वापि चतसराणां ॥ तेषां च तसामपि वापि फिंगराणां
 शायकपूररसः प्रसेव्यः ॥ ६७ ॥ अथोत्रसेव्यकपूररसक्रियां पुं-
 रस्तात्साधुवक्ष्यामः ॥ प्रतीकारः ॥ दं कैकपारदमितं रवि-
 रद्विदं कर्माकारकादिकरभचविशेष्यसत् ॥ कृत्वा वटीश्वरबलुमा-
 स्त्रिकरामदं कैः प्रातः फिंगरां शमनाय गिले च नित्यम् ॥ ६८ ॥ कृत्वा
 म्लेचनपरित्याज्ये भोज्यं रुक्षविशेषतः ॥ सप्तभिर्दिवसैर्दृष्टं फिंगरा-
 नश्यति ध्रुवम् ॥ ६९ ॥ ॥ अथ बाह्यफिंगराः ॥ ॥ बाह्यः फिंग-
 रा गोविस्फोटकेन तुल्योत्पपीडः स्फुरितो व्रणेन ॥ तुल्योद्दिष्टासी-
 स्तरवसाध्य उक्तौ वैद्यः पुराणैरखिलैर्विचार्य ॥ ७० ॥ अस्य चिकि-
 त्सा ॥ कर्षद्वयं श्रीशिवयोरश्ववीर्यं प्रक्षप्रमाणानि च तदुलानि-
 ॥ पिष्ट्वा वलायाः स्वरसेश्वसप्तद्वयस्य धूमोद्दि दिनेर्नियोज्यः ॥
 ७१ ॥ वटीत्रयस्यापि निषेव्य नित्यं धूमं च बाह्यफिंगरोगी ॥ स-
 सप्तभिर्दिवसैश्च तस्माद्दिमुच्यते म्लेचनवर्णं त्यजेच्च ॥ ७२ ॥
 ॥ अथ अन्तरफिंगराः ॥ ॥ अन्तरः संधिपुयः फिंगरा अल-
 क्षणेऽपि भवेद्द्वयोर्वा ॥ सकष्टदेति प्रथितश्चिरस्थो वैद्यैर्निरुक्तः
 खलु कृच्छ्रसाध्यः ॥ ७३ ॥ प्रतीकारः ॥ पत्राणि निबन्धय पलो-
 म्नि तानि पथ्या न्दमांसारजनीकलाराम ॥ वस्तंशिकामामल-
 की विचूर्ण्य शालाग्नित्तूर्णमदश्ननीरैः ॥ ७४ ॥ भुक्त्वा फिंगरा-
 भयनां शनाय पदम्लमाश्वेव परित्यजेच्च ॥ तद्वचचूर्णं खलु चोप-
 चीनी भवमधूके रशितं शिवाय ॥ ७५ ॥ योगद्वयम् ॥ अथो-
 त्रयः फिंगराः ॥ लिंगस्य संधात्रपि सन्निहितो भवेद्युर्दितो
 भवत्यः ॥ असाध्यलिंगः सफिंगरोगो माप्यस्तथा औषधिते-

विनम्र॥७६॥ कर्षार्हसूतचकुरङ्गनीरेः खल्वेविमर्द्यथिपला-
 र्हेकेन॥ पुरेणसाकंकरभचकुष्ठपलत्रयचाप्यथकर्षमर्द्धम्॥
 ७७॥ पृथक्पृथक्सर्वमिदं समस्ते पलद्वयाभ्याघृतमाक्षिका
 भ्याम्॥ संमर्द्यकृत्वाचवटीनिषेवेन्दु कर्षार्हमानांचफिरंगरोगे॥
 ७८॥ अन्येव्रणायेपिफिरंगजाताः सद्योविनश्यन्तिचतेपिसंयः
 ॥ इमांचटीभक्षयितो मुरवांतः शोथः कदाचिन्नहिजायतेच॥७९
 ॥ लवणामम्लरसचपरित्यजेद्दिनदशत्रयमेकदिनाधिकम्॥ अथ
 पलाशजघृतमलनरः प्रतिदिनंदशमाषमितंभजेत्॥८०॥ अपि
 जलैर्नचलिंगविलेपना इज्जति तैरिहनाशमसौगदः॥ उभयजातफि
 रंगविनाशनंनिगदितंविदितंभिषजांगणैः॥८१॥ अथोपद्र
 वाः॥ कार्ष्ण्यबलक्षयअथोरवलुनासिकाया भंगोपिबहिलघुता
 स्थिविशेषोक्तः॥ व क्रत्वमस्थिभिषजः प्रवदन्ति सर्वे प्रायः फि
 रंगगदसंघउपद्रवाश्च॥८२॥ ॥अथासाध्यलक्षणम्॥ ॥
 विशीर्णयन्त्रांसंकुमिभिरपिजग्धचबहुशोऽशिष्ठंमुष्कंवा निपति
 तमनोजांकुशगदम्॥ परित्याज्यं वैद्यैर्निखिलजनिता बंधुभिर
 तः॥ परित्यक्ताभोगनिजगदहरंसेव्यमपितैः॥८३॥ संजायमा
 नक्षणमेवमूढोभोगावसक्तो नचरोत्क्रियायः॥ कालांतरेद्वाहकु
 मिप्रपाकशोथैर्विशीर्णैर्द्विषपाकमेति॥८४॥ मांसाबुदमासंग
 तश्चपाकश्चेद्दिदधिर्वातिलकालकांस्युः॥ यत्तवतेन कचिदेव
 साध्यासाध्यो बहिर्भूत उपद्रुतो न॥८५॥ अभ्यंतरः कृच्छ्रतमः
 प्रसिद्धो बहिर्भवः क्षीणतरस्यजीर्णः॥ उपद्रुतश्चेन्मुनयो वद
 ति फिरंगरोगो बहुधाप्यसाध्यः॥८६॥ अथोत्पत्तिवृत्तिः॥

संभोगकाले भगलिंगयोश्च दाहो यदैव प्रतिजायते न ॥ श्वेताच्छ
 शक्ते पतिते मनोज्वरेन राणां च फिरंगमुक्तिः ॥ ८७ ॥ ॥ अथो-
 त्रोपदेशादि फिरंगगदो भय फिरंगांतरोगाणां सद्यः साध्या रोग्य
 करीकं पूरभांडेश्वरादिरसायनचिकित्सांतत्रांतरेभ्यः साधुवश्यामः
 ॥ यथा शतहस्तं समं गौरिकं ते मवे चेष्टिकाभ्यां संरंजनीमृत्तिकां
 म् ॥ सौधवंदसारवल्मीकमृत्स्ने तथा तृषरीं खाटिकां मृत्तिकां वैभि-
 षक् ॥ ८८ ॥ मर्दये हस्तपूतं पुनस्तावता जायते सर्वमेकं यथाया-
 वता ॥ स्थालिकांतर्न्यसेत्तत्तगाढं भिषक् मर्दयित्वा ऽन्वयाणां मु-
 खे योज्य वै ॥ ८९ ॥ स्थालिकाया मुखेनापि समुद्रयेत्तसप्तभिः क-
 र्पैर्मृत्तिकाभिर्दृढम् ॥ आतपेशोषितांचुल्हिकायां तथा पाचयेद्दे-
 दसरव्यादिना निष्क्रमात् ॥ ९० ॥ स्वांगसीतं च यंत्रं यदा जायते यंत्रमु-
 न्मुल्यचरस्थालिकां मोचयेत् ॥ स्थालिकांतीर्हं गंतुं राजं तथा वैद्यरा-
 जो निगृह्याथ कर्पूरकम् ॥ ९१ ॥ कस्तूरिकाकुकुमदेव पुष्पैः समं
 च कर्पूररसं च चूर्णैः ॥ गोधूमकानां परिवेष्य देव पुष्पस्य चूर्णैरिव धू-
 ल्ययत्नात् ॥ ९२ ॥ दंतादिस्पर्शमलं विहाय मिले फिरंगस्य विना-
 शनाय ॥ कर्पूरभांडेश्वरसेवनेन पुष्टं च वीर्यं विलभेत्तनुष्यः ॥ ९३ ॥
 रमणीं शतकं शतधारमयेदनिशं मदनस्य विवृद्धि करम् ॥ अशितं
 सकला मयजित्तनुते तनुतां भगलिंगगदे ॥ ९४ ॥ सिरवीपथ्यापू-
 गं सहरवदिरकतुल्यमखिलमथो म्लेच्छं पिष्ट्वा प्रथमं शिरविभागा-
 र्द्धमपि च ॥ चतुर्थीमनिं वूरसयुतमलतस्य गुटिकां प्रभुक्तां दं कं का-
 हरति भगलिंगो द्रवरजः ॥ ९५ ॥ ॥ अथ धूमपानयोगः ॥ ॥
 पुराणाशाणपत्रकैश्च हि गुलाहिकैः प्रकटित्वा हि पत्रकैश्च धूम-

पात्रयत्रकैः ॥ ९६ ॥ पिवेच्चधूममन्त्रहंसदुग्धभक्तभोजनं करो
तियस्म्यहंनरः समुच्यते मनो यगतः ॥ ९७ ॥ अथान्ययोगः
॥ कैकिनमर्दयेन्मत्स्यपित्तासमानिबुकद्रावयुक्तञ्चयामह्यम् ॥
तद्दरीदं कमाननरासेवयेच्चोपदशस्थनाशाथरुक्षाशनम् ॥ ९८
॥ अथान्यः ॥ तालमूलीद्वयशब्दसूतंसमदीपिकायुग्मभ
ह्यातकं त्रैफलम् ॥ देववल्लीतिलजीर्णमर्द्धगुडसर्वमेकत्र सं
कुट्टयेत्पूर्वतः ॥ ९९ ॥ वैद्यराजोवटीन्तस्य कर्कधुवत् कामरोगा
तुरं पश्य नस्मै ह्युतम् ॥ मासिकाक्तांच दंतादिसंस्पर्शनवाय्य
भोक्तुं प्रदद्याच्च सप्ताहकम् ॥ १०० ॥ सूकदोषोपदशादिकं वान
जंचान्यदोषं फिरंगादिकं सर्वशः ॥ नाशयेद्ब्रूक्षभोज्याशनाग्नि
त्यशः प्रादुरार्यास्तु वैद्याः स्वतंत्रादलं ॥ १०१ ॥ अथान्ययोगः
॥ कर्पूरकंशंकरवीर्यजातमेतालवगोषाजातपत्र्यः ॥ आदि
स्यनरिस्त्रिदिनं विमर्दयं कप्रमाणास्यवटीप्रभुक्ता ॥ १०२ ॥
आवेष्टयन्ति त्वं द्युतमासिकाभ्यां दुग्धोदनं पथ्य मलं प्रकुर्वन् ॥
नरेण कुर्व्याच्च मनोजरोगा फिरंगरोगादिविनाशमाश्रु ॥ १०३ ॥
युग्मम् ॥ ॥ भृंगराजरससिक्तकवस्त्रखंडमेव परिलेप्य समं ता
त् ॥ हिंगुलेन परिषेप्य भुजंगवल्लीदलजनीरस्युतेन ॥ १०४ ॥ शो
ष्यतश्च मदनेन विदिग्धं वह्निना च बहुधा द्रवितेन ॥ वर्तिकाश्च
खलु तस्य हि सप्त संविधाय परिवेष्ट्य प्रदीप्य ॥ १०५ ॥ नेत्रयो
श्च नियतं भगलिंगसन्निधौ स्वविधिना विधिविज्ञैः ॥ सीतवान्त
रहितोपिविधर्मं प्रादिरेच निवसन्त्रपिवारान् ॥ १०६ ॥ ज्योतिदीप
कलिकोत्थविधूमधूपनादपि विच्छोकवतोपि ॥ नाशमाश्रुचकि

रंगमनोज्ञातदुष्टव्यभिचारगदानाम् ॥ १०७ ॥ ॥ अथान्यो
 धूपयोगः ॥ ॥ मातुलानीयवानीयुर्गहिंगुलैः शंभुबीजोत्पन्न
 हारमतुल्यनरैः ॥ पेष्पपत्रेणसंधूपितंलिंगरोगोश्शूकदोषोपदं
 शादिकनाशयेत् ॥ १०८ ॥ ॥ अथपानौषधियोगः ॥ ॥ भू-
 मिनिंबांबुनिंबसनिंबसदासेवितंशोषणपेषितंमाक्षिकैः ॥ वा-
 रिएणकुष्ठशूलोपदंशान्हरेहैद्यभूपोजगुर्येनतस्यध्रुवम् ॥ १०९
 ॥ अथान्नपथ्यम् ॥ सतुषचणकदालीषोडशाशाम्बुसि-
 न्धाभवति यदि विपाकात्पादशेषावशेषात् ॥ अशितुमिह्नरा-
 णाप्रदोत्थास्यशोथेसभगजगदहंत्यैवैद्यभूपैर्निरुक्ता ॥ ११० ॥
 ॥ ॥ अथास्यशोथपाकनिवारणगंडूषयोगः ॥ ॥ कोविदार-
 त्रिफलांकर्कधुमूलपूगफलमालतिकाभिः ॥ क्वाथितैश्वरवद्विरे-
 णमधूकैः शोथमास्यगमलंविनिहन्ति ॥ १११ ॥ ॥ अथशूक-
 दोषोपदंशफिरंगादीनांपुनरुत्थानोपद्रवानोप्रतिषेधौषधियो-
 गार्कविधिव्याख्यास्यामः ॥ ॥ यथा महानिंबानिंबजलध-
 रणिनिंबचसकलसमस्तांगजातीदलभुजगवल्लीदलयुतम्
 ॥ वलयुग्मंवासारवदिरमरुणादेवकुरुमेसनिर्गुंडीधात्रीयु-
 तत्रवणिकात्रैफलगाणम् ॥ ११२ ॥ पुरारास्त्रायुग्मंकुलकजलदा-
 रगवधुगदानद्विपर्णीत्रायतीत्रिकुचवरीचंदनयुगम् ॥ निशापु-
 ण्गंश्यामागदनतविडंगा मरतरुन्सपाठाभिब्राह्मीजलरुहवि-
 शाखा मरलताया ॥ ११३ ॥ सर्रेणुर्गंधर्वासनदशजलाकासकरसा-
 सपुरवाबाणाद्याकुटजवरुणावल्गुजजलाम् ॥ वचाकाशमी-
 रोत्थासितरदनकाभुगमधुभिः समस्तवारुण्याः सममथचनि-

र्यातमखिलम् ॥ ११२ ॥ इरायं वैः सिद्धं घृतमिदमलंकाचधरिते
 स्तृपाने निम्बार्कपिबति मधुना यस्ति ह फलम् ॥ फिरंगोत्थान् दो-
 षान् पुनरपि पुनर्जतिमचिरात्सनासाभंगोत्थे रोपेन विकृतिं क्वापिल
 भते ॥ १३ ॥ ज्वरान्सर्वान्वातान् रुधिरविकृतानां स्थगलजान् उरोरो-
 गाच्छूलानपि च कटिकुक्षेन्द्रियगदान् ॥ त्रिजातानेकोत्थान् हि भव-
 सकलाह्निं भगजान् फिरंगादीन् कुष्ठानपहरति पीततु क्रमशः ॥ १४
 श्रीतातयादां स मातयाया कृताचिकित्साक्रमकृत्यवल्ली ॥ त-
 स्यांच शूकादिविकित्सकोयं समातिमागात्स्तबकः शमस्तु ॥
 ॥ ११७ ॥ ॥ इति शूकदोषोपदंश फिरंगचिकित्सास्तबकः ॥ ॥
 ॥ ॥ ॥ अथ त्वग्दोषः ॥ ॥ तावत्तन्निदानम् ॥ विरु-
 द्धान् पानानि तद्द्रव्यं स्निग्धभोज्यानि नित्यं जनानाम् ॥ स-
 दाचाश्च तानि घृताच्छर्दिने गानथोन्यांश्च वह्निप्रतापांश्च भुक्तां ॥
 १ ॥ श्रमांश्चाप्यथो कुर्वतामुष्णासीतान्तथालेघनाहारसंसेवना-
 द्वा ॥ अतिक्रामुकानामजीर्णाशानाश्च तथा भीतिधर्मा-
 र्ताजनाये ॥ २ ॥ द्रुतशीतनीरस्य पानाञ्च तेषां तथा पंचकर्मापचो-
 रान्नराणाम् ॥ दधीनश्च नां मांषपद्वातिमूलकपिष्टान् दुग्धाश-
 नाद्वाति लानाम् ॥ ३ ॥ गुडस्याप्यजीर्णे दिवा स्वापभोगाज्जना-
 नांसदाविप्रदेवान् गुरुंश्च ॥ कुवाक्याज्याघर्षणत्याशु मूढा-
 जनांश्चापि दोषास्त्रयस्तेपितेषाम् ॥ ४ ॥ त्वचोरक्तमांसांश्च सद्-
 षायित्वा प्रकुर्वीत कुष्ठानि चाष्टादशानि ॥ पूर्वरूपम् ॥ अ-
 निश्लक्ष्णास्पर्शा भवति खरवत्सैदविकृतिर्विवर्णात्वं दाहस्त्वनि-
 तुदनकडूतिशयनम् ॥ तथा कोष्ठेन त्यग्मग्रपित्रणश्रावमधि-

केविरस्थायीशीतः प्रभवति च रूक्षत्वमसकृत् ॥ ५ ॥ अरुणा
 एतारौ स्थित्विभवति रक्तत्वमसृजस्ततः काष्ण्यं रोमणामभिशा
 मपि हर्षो त्यनिचये ॥ निमित्तेत्येकोपो भवति च महान् यत्र भिषः
 जो महाकुष्ठव्याधेर्जगदुरिति पूर्वं भवति यत् ॥ ६ ॥ युग्मम् ॥
 अथ रूषम् ॥ ॥ त्वग्मांसमासाद्य शिराश्चतिर्यग्गतास्तपो
 संरुधिरं विदुष्य ॥ मांसास्त्रमेवं श्लथयन् चरंत्यो वहिस्तान् स्त्व-
 ग्विपरीत रूपम् ॥ ७ ॥ दोषाः प्रकुर्युः खलु यत्र सर्वे तत्कुष्ठरूपं
 प्रवदन्ति वैद्याः ॥ उपशमाः ॥ यत्कुष्ठकारी प्रथमं निदाने त-
 त्सर्वमेवात्र विवर्जनीयम् ॥ ८ ॥ पथ्यं च रुक् संचणकादियद्यत्
 प्रोक्तां हि रक्तादिविशोषकं यत् ॥ प्रतीकारः ॥ पथ्यानि शाव-
 ल्युजयत्ससिंधुविडंगसिद्धार्थकमूत्रलेपः ॥ कायः प्रयत्नादथ
 कुष्ठदारी प्रलेपमन्यं च ततो ब्रवीमि ॥ ९ ॥ अन्यः ॥ पलावि
 डंगानलकुष्ठदंती शतावरी नागबलांजनानाम् ॥ लेपः प्रकुर्यात्
 त्रं खलु कुष्ठनाशं सपथ्यशीलस्य जनस्य सद्यः ॥ ११ ॥ अथोह-
 र्तिनं सोमराजी भवसमंचूर्णमाद्रिद्रवैः संविधाय ॥ नरोयः करो-
 त्याशु कुष्ठात्प्रमुक्तो भवेद्दिव्यकायो यथा पूर्वदेहः ॥ १२ ॥ अ-
 न्यत् ॥ अथ प्रग्रहस्याश्वमारस्य पत्रैस्तथा काकमाच्युद्रवैः
 पेष्पयत्नात् ॥ नरस्तैललितांगदेशेषु कुर्याद्यदो हर्तिनं कुष्ठरोगा-
 त्प्रमुच्येत् ॥ १३ ॥ अवाकुच्यादिलेहः ॥ अवल्लुजाकणा-
 विडंगपिप्पलाहविभुजां सधातृकं समाक्षिकं सतैलमेतदेव
 हि ॥ समस्तकुष्ठनाशने च लोठमाशु सर्वदा बलेहन्नवैद्यभूष-
 वणितः सुधाद्रवः ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ हरनेत्रफलाविडंगकृष्णामधु

नालीदतमश्वपेय्ययत्नात् ॥ कृमिकुष्ठभगदराश्वनाडीव्रण
संधानुपनाशयंतिसद्यः ॥ १५ ॥ ॥ अथ स्वायंभुवगुग्गुलुः
॥ ॥ शशिलेखवाणपलागिरिजंचतावदेवात्रगृहीतयात् ॥
दशगुग्गुलोश्वभागान्पलानित्रीणि भस्मनस्ताम्रस्य ॥ १६ ॥ भा
गद्वितयंलोहं स्वावणिकातावतीचसंयोज्या ॥ त्रिफलाताव
न्मात्राधनदस्यापिपत्राणितावन्ति ॥ १७ ॥ रवदिरगुडुचीदंती
रजनीविडंगचित्रधनशंपाका ॥ कुटजत्वग्धननिचान्पलह्या
श्वपृथक्पृथक्पिष्ट्वा ॥ १८ ॥ घटिकारचितामधुनासधृताप्य
शिताः प्रातर्गवांचमूत्रेण ॥ कुष्ठान्स्टृक्समीरंवित्राण्युद
राणिप्रमेहगुल्मानि ॥ १९ ॥ स्वायंभुवंसमश्मन्गुग्गुलुमेकंभ
जेच्चगोमूत्रैः ॥ अशितः पांडुगदानुपहंतिचवालिलितान्स
द्यः ॥ २० ॥ अन्यः ॥ दहनत्रिफलाकटुग्रयैर्गदजंतुधविषा
मरदुमैः ॥ लवणोत्तमचव्यकारवीचकिकाजीरकयावशूकजैः
॥ २१ ॥ त्रुटिभारतिकाजमोदिकाभीरसनाभिश्चसमोहिगु
ग्गुलुः ॥ सद्यतः परिपेय्यपाचितो गुटकीकृत्य प्रगेनिषेवितः ॥
॥ २२ ॥ अशितः खलुभोजनस्यकाले सकलान्कुष्ठमदानिहं
तिच ॥ मनुजैश्चयथाबलं तथावाच्छमिरोगान्ग्रहणीसचित्र
कुष्ठान् ॥ २३ ॥ अपिहंतिचमेहपांडुरोगान्मुखजान् रोगगणा
न्गलग्रहाश्च ॥ अपिकोष्ठगदेचगुल्मरोगान्गुदरोगानपिग्र
ध्रसीतथैव ॥ २४ ॥ ॥ इत्येकविंशकोगुग्गुलुः ॥ ॥ अन्यश्च
॥ भहातकप्रस्थयुगंचशस्त्रैस्थित्वापनेद्गोणजलैर्गुडूच्याः ॥
प्रस्थद्वयंक्षुण्मलप्रदायपादावशेषपटपूतनीरम् ॥ २५ ॥ द-

त्वाकवाहेत्यशरावमानेगोसर्पिषागोपयसादकेनसितातथा
 प्रस्थमिताप्रदाय॥सिताहमानेनचमाक्षिकेणमृद्वभिनापा
 च्यततोवतार्य॥२६॥क्षेप्याणिवित्वाप्यमृताजवानिददुभ
 धात्रीरजनीशिवानाम्॥शुक्लीकणापर्वसिधुपत्रत्रिकटको
 श्रीरघनोषणानाम्॥२७॥कर्पूरकालापिचमदनैलाद्विचंद
 नानांगजकेशरस्य॥चूर्णानिनिक्षिप्यपलार्द्धकानिपृथक्पृथ
 क्वापिचसोमराज्याः॥२८॥निघायपात्रेप्रयतःप्रभातेप्रलो
 न्मितंशीतजलेनसेवेत्॥कुष्ठान्यथाष्टादशावातरकान्यशीसि
 सर्वाण्यपिहंतिसद्यः॥२९॥व्यायामघर्मानलतापजापादंध्य
 म्लमांसानपहायनित्यम्॥नैलस्यचाभ्यंगमयोतिनीरस्नानप
 रित्यज्यामिहामृताद्ये॥३०॥पीयूषभट्टातकसंज्ञयायोवेद्य
 पद्विष्टोप्यवलेहयोगः॥संसेव्यमानोखिलकुष्ठनाशकतत्त्व
 तस्तेनसमोन्वाह्यः॥३१॥अन्यश्च॥निवारणापर्वदि
 सोमराजीशयनिकाचंदनसारिवानाम्॥फलत्रयारवधरा
 त्रियुग्मपीयूषसप्ताहकणैद्रजानाम्॥३२॥वासाधरानिंब
 विशालिकानांपटोलमूर्वानललांगलीनाम्॥कड्वीमहानिंब
 गजश्रुतीनांजलोत्थवेत्रोच्चटिकाफलानाम्॥३३॥पुनर्नवार
 मृधभृगरेणुशारखटकाकोटिकुरंदकानाम्॥पाठारुणामुस्तक
 कृष्णवेनगायत्रिदंत्यौषधिजंतुहानाम्॥३४॥दुरालभाश्या
 मपुनर्नवानांबीजहुमस्यापिफलद्वयानाम्॥पृथक्पृथक्क
 ण्णंमलंतुद्रोणजलेहिसंपाचितमष्टमांशम्॥३५॥तद्वस्त्रपूत
 निनिघायपात्रेछित्वायभट्टातसहस्रमन्यत्॥त्रीण्यमणोगा

विनिपाच्यपश्चादष्टावशेषविनिगृह्यतच्च ॥ ३६ ॥ उभौ कषायौ
 च विमिश्रयेद्वा तस्मिन्मुनः क्षेप्य कटुचये च ॥ फलत्रयमेधविडग
 चित्रान्कुष्ठतथासैधवचंदनाभ्याम् ॥ ३७ ॥ दीप्य पृथक्चाथ पृथ
 क्पलेकं सर्वचतुर्जातपलंपठे च ॥ संपाच्य संमिश्र शिवोक्त एष
 महान्ध्रभक्ष्यातकजोवलेहः ॥ ३८ ॥ कुष्ठानि चित्राणि च काकणैश्च
 विस्फोटकं चर्मदलं कपालम् ॥ पामानमौदुंबरपांडुकच्छन्विपादि
 कांश्चासभगदरादीन् ॥ ३९ ॥ काशं तथा लोहितपित्तमुग्रचातास्त्र
 दद्रू क्रिमिपुंडरीकान् ॥ निहंति छिन्नापयसौनुपानात् पपोनुपा
 नादपि भुक्त एषः ॥ ४० ॥ निर्मेत्रलीनापितुमोज्यजायाविहारकाहा
 रचराचरेषु ॥ त्यक्त्वा म्लमुष्णानि च घर्मसौघ्राणान् च सर्वानुपहं
 न्निसद्यः ॥ ४१ ॥ ॥ इति महाभक्ष्यातकावलेहः ॥ ॥ अथ क्वाथः
 ॥ ॥ अरुणात्रिफलानि शाम्भूतापिचुमंदक्रथितं सतितकम्
 ॥ सक्चं परिपीतमेतदेव सकलान्कुष्ठगदालिहंति च ॥ ४२ ॥ ॥
 इति मंजिष्ठादिक्वाथः ॥ ॥ कुलकरवदिरनिंबश्यामवेत्रप्रभूत
 हरनयनफलाभिः क्वाथमेकं प्रपीतम् ॥ हरतिसकलकुष्ठैर्तिक्रमो
 ज्यैरतस्य व्रणमणमपि सर्वे त्रंति चित्रं कपालम् ॥ ४३ ॥ मरिचं त्रि
 वृत्तं मनःशिलाहरतालामगदालचंदनैः ॥ गहरात्रियुगार्कदुग्ध-
 भूतजताकठगताश्वमारकैः ॥ ४४ ॥ अपिकर्षणैः पृथंगवीश
 दृढकैः समं विपाचयेत् ॥ कटुकं खलु पस्थसंमितं वरतैलपय
 साचतुर्गुणैः ॥ ४५ ॥ अथ कर्बुविशालिकासमं द्विगुणैरेव गवां
 चमूत्रकैः ॥ मरिचाद्यभिर्दंविशेषतो बहुधाभ्यंगविधानतो नृणां
 म् ॥ ४६ ॥ अपहृतिचित्रिचक्रुष्टकानथपामा मपि सिद्ध्यद्दुका

२। त्विषद्वन्पतरत्वमेववाप्यथकंदूतिविसर्पकादिकान् ॥ ४७

॥ ॥ इति मरीच्यादितैलम् ॥ ॥ अथ कर्वीरादितैलम् ॥ ॥

शुभ्राश्वमारः सवोलः कुशानुभिश्चसंपाचितं सकलकुष्ठविना
शहेतोः ॥ अभ्यजनाय गदितं वरवैद्यभूपैस्तेलं सपथ्यमशा

तांबहुधाजनानाम् ॥ ४८ ॥ ॥ अथ पानयोगः ॥ ॥ नरः सो

मराज्यारसं कोष्ठाग्निरैः पिवेद्दुर्मतस्तथैकांतगेहे ॥ पयो ज्ञं
समभन्विससंनिशानां भवेत्कुष्ठमुक्तः प्रकामं सयावत् ॥ ४९

॥ ॥ अथान्ययोगः ॥ रसोगुडूच्यापि यथावलं योजीर्येपि

बेजस्य घृताक्तभोज्यात् ॥ स्वल्पेन पूषस्यारसेन भोक्तुं दिव्या

तनुं कुष्ठगदात् प्रमुक्ता ॥ ५० ॥ ॥ अथ विफलायोगः ॥ ॥

दशपंचफलानि त्रैफलं स्रजोजंतु हरस्य सतवै ॥ अपिलोह

पलद्वयं तथा शतं भव्यं स्तूपलं च वा कुची ॥ ५१ ॥ उदितावशि

लाजगोरपि द्विप्रलं चापितथैव गुग्गुलोः ॥ अथ पुष्करमूलजरं

जः पलमेकं मरिचं सचित्रकम् ॥ ५२ ॥ मगधौषधिमेघवलक-

लानपि पत्रेण ससंचकुंकुमम् ॥ अपि कर्षमितं समं समं सक-

लं चूर्णमिदं तु शर्कराम् ॥ ५३ ॥ समभागमितं तु पाच्यवै पलि-

कास्तस्य च मोदकान् भिषक् ॥ खलु तेष्वापि चैकमेकमेव प्रयतो

वातगंदानुप्रभातके ॥ ५४ ॥ अप्रहृत्य शितो भगंदरानथवाष्टा

दशकुष्ठगुल्मकान् ॥ कफजानपि विंशतिर्गदानथवै तद्विगुणं च

पिचजान् ॥ ५५ ॥ गललालुशिरोक्षिभूगदानुरसनीद्रुतमयोर्द-

ज्जत्रुजान् ॥ द्विभवानपि सन्निपातजानथ दोषैकभवाश्च नाश-

येत् ॥ ५६ ॥ तनुजातं समस्तकालिमा मथवालो मविनाशनाश-

नः॥ उर्ध्वजत्रुजगंदेषुचभुक्ताप्रांतरेवप्रथमेतनुरोगे॥५७॥
 औदरेषुचतथाशनमध्येत्रैफलचबहुधोरखलुरवादेत्॥ ॥
 इतित्रिफलामोदकः॥ ॥ अथपंचनिबादिचूर्णम्॥ ॥ नि
 बपुष्पदलमूलफलानांक्लृप्त्यचरंजोवरवेद्यः॥ रवादिरास
 नश्चतैश्चपयोभिर्भावयेच्चपरिशोष्यततस्तम्॥५८॥ चक्ष्ममा
 णसकलौषधिवर्गैर्योज्यतानपिब्रुवेय्यथावत्॥ चक्ष्मिजंतुरि
 पुचक्रमर्दकैर्व्याधिघातमंगधामरिचानाम्॥५९॥ मल्लिका
 मलकविश्वगोक्षरलोहचूर्णकुटिलादिशिबानाम्॥ चूर्णमत्र
 रजनीसमखंडेनुल्यभागतुलितंप्रथमेतत्॥६०॥ भृंगराज
 जरसैःपरिसिंच्यशस्तशश्चपरिशोष्यनिधाय॥ पात्रकेयपयसा
 न्तुविडालपादमाप्रमथंवापिघृतेन॥६१॥ प्रांतरेवरवादिरासनं
 तोयैर्भक्षितोपिनियतंयदिमासात्॥ कुष्ठरोगमखिलंविनिहं
 तिनात्रचास्तिपरिहारविचारः॥६२॥ पंचनिबवरचूर्णमलं
 यः सेवयेच्चनलिकालककुष्ठान्॥ व्यंगमांशुतिलकक्षयरो
 गान्संविजित्यकुर्याद्दूरदेहम्॥६३॥ ॥ अथतालकेश्वरः
 ॥ ॥ ताम्रस्यपत्राणिपृथक्पृथक्स्थुरभेणतुल्यानितुपस्य
 त्तु॥ पुनर्नवापाःस्वरसैर्दिनैकंसमर्द्यकुर्याद्दूरचक्रिकांच॥
 ॥६४॥ विशोष्यसम्पक्प्रथमतस्तत्तमेववेद्यस्तुपुनर्नवापाः
 ॥ क्षारेणवापूर्यचहंडिकापांक्षारोर्ध्वमाधायपिधानपाज्या॥
 ॥६५॥ मृद्वन्मृदास्तद्वदोविधायविशोष्यधर्मैथनिधायचुह्या
 म्॥ मंददिवारात्रमनल्पमल्पक्रमपरित्यज्यहुताशनं हि॥६६॥
 ॥ प्रज्वालयेद्द्वैयवरःप्रकामंसमक्रमेणान्यदिनेस्वशीतम्॥ निगृ

त्वपात्रादसमुत्तमंतुतालेश्वरारव्यंचगुडूचिकाद्यैः॥ ६७॥ गु-
 ञामितंपक्वजलैर्निपीतंरोगानिमात्राशयेतिप्रकामम्॥कु-
 ष्ठाणिचाष्टादशवातरक्तफिरंगदेशोत्थरुजोनिहंति॥ ६८॥ अ-
 म्लंतथापोलवणांविहायभजेच्चसात्त्वार्थमिहात्मसिंधून्॥ क-
 द्दंम्लपदुग्निनिषेवणानिसंत्यज्यमस्यंचरसाद्यनंद्राक्॥ तालेश्व-
 रारव्यश्चसमस्तकुष्ठविनाशनार्थैस्तुभिषक्प्रगीतः॥ ६९॥ ॥
 अथाहिबधोरसः॥ ॥ रूपक्वस्थाल्यंतर्वलिमपिनिधायाथ
 विमलंविचूर्ण्यविस्तीर्यप्रतुलितशरावांशमथवा॥ शरावाहं
 नाभ्रंतनुतररूपत्रीकृततमंशरावाहंनानुतनुतनुसुपत्रीकृत-
 मलम्॥ ७०॥ कमाचाम्रनागं वलिमुपरितश्चाथक्रमशः पुन-
 र्नाभ्रनागंसकलमपिसंधायविधिवत्॥ बलेशेयंचूर्णंसकल-
 मुपरिक्षेप्य सहृदंमुरवंस्थाल्यारुध्वास्वदिरगुडंचूर्णैश्चबहुधा
 ॥ ७१॥ विशंशोष्यस्थालींतलगदहनंज्वाल्यतदधोनिराखंडं
 यावद्भवतिप्रहरद्वादशमितिः॥ ततःस्वांगेशीतंसकलमथवा
 स्थाल्यगमिदंप्रपिष्टमूतवाप्रटतररुखंडेनविधिवत्॥ ७२॥
 अथोत्रत्रिद्रोणांजलमपिचसंधातुमुचितंविशालास्यदीर्घंभव-
 तिसहृदंमार्दवघटम्॥ ७३॥ ततश्चैकेनागंसकलमपिकृष्णा-
 गमथवा तथागोधूमाभेप्रहृदतिबलपुष्टमपिच॥ ७४॥ तथा-
 बंध्याहृत्यानभवतियथातत्तनुगतंक्षतंलावचालंकुडवयुगुलं
 योषिततमं॥ विषंक्षूणंतद्वसलपरिमितसर्पजठरमुखद्वारा
 यत्नादयच्चबहुधापूर्वक्रमशः॥ ७५॥ विषंक्षूणत्वेकंपलपरि-
 मितप्रस्थमथवात्यवल्गोर्भक्ष्याचाशतकतुजवा नाभिकतथा

निधायथोपूर्वसगुढसुधयालिसजठरे घटेपश्चात्सर्पेनदुपरि
यथाकुंडलनिभम् ॥ ७५ ॥ नतस्तस्यप्रायः परितःपरिषाच्चदि
नकुत्सपत्रनालेनप्रतुलितशरावद्वयमितम् ॥ स्नुहीनालप्रस्थ
वटभवनजदारोहमपिचकुमारीप्रस्थैकंसकलमुपरिषाच्चसह
दं ॥ ७६ ॥ घटास्यंसमुद्रप्रथमगुढचूर्णाक्तमसकन्मृदाकैःस
हस्रैरथचपरितःशोष्यसुघटम् ॥ नतश्वुह्यस्थाप्यप्रहरमित
कालंचतदधः रुशानुसंज्वाल्यप्रपचतिथथातंदुलचयम् ॥ ७७ ॥
ततोमिःसंज्वाल्योद्दमथहृदाद्यामदशकंपुनःपश्चाद्यामदह
नमथत्रातंदुलविधिः ॥ अथयापकेज्वाल्यनतनुचशरावन्नयमिदं घृ
तंगव्यदत्वादतरकराद्देथसकलम् ॥ ७८ ॥ घटस्थयद्द्वयंतद
पिचघृतेक्षेप्यतदधःहुताशंसंज्वाल्यायदवधिकराहोत्थितम
दः ॥ समस्तयद्द्वयंदहतिदहनश्चैतमपितंभवेत्तावत्तस्मिन्
पल्युगुलभृष्टात्रतुवरी ॥ ७९ ॥ तथाभृष्टनूतद्वत्पल्युगुलक
रं कणमपिततोयामतत्राग्निमिहबहुचसंज्वाल्यमसकत् ॥
अत्राल्यद्व्याथोमिलतिसकलयावदपितत्ततस्ताम्रशीशस
कलमपिसमिञ्चविधिवत् ॥ ८० ॥ रसोयंसंप्रोक्तोप्यहिवधिस
मारव्योन्नितरांप्रसेव्योगुंजैकोयद्विचमरिचैकेनतुयथा ॥ त
थागुंजायुग्मंमरिचयुगुलेनापिचध्रुवत्रिगुंजंवागुंजायुगमरि
चयुग्मद्वययुतम् ॥ ८१ ॥ क्रमाद्गुजामानासतिदिनमसौवेददि
वंसैःप्रदहोगुंजात्रोमरिचनिचयेनापिचयदा ॥ भवेद्गुजावेद
प्रमितअथतावच्चजवजाप्रभुंजीतप्राणोलवणरहितांसमदिवसा
म् ॥ ८२ ॥ नरोरोटीषष्ठीप्रभवमथवाभक्तमसकन्मचैत्यक्तु

कश्चिच्छ्रवणमपि वासैधवमलम्समस्ताङ्गकुष्ठसकलमपि
दोषत्रयगदम् ॥ सयक्षमाणसद्योहरतिनिखिलव्याधिनिच-
यम् ॥ ८३ ॥ ॥ अथसंप्राप्तिस्तत्रतावत्कपालकुष्ठम् ॥ ८४ ॥

कृष्णारुणभवतियत्तुकपालकाभरूक्षेभवेच्चपरुषेतनुवात
जंतम् ॥ तोदान्वितंचविषमंवरवैद्यभूपाः कापालिकंगुरुहृशं

निसवातरक्तात् ॥ ८४ ॥ प्रतीकारः ॥ श्रीवैष्णवकत्रिकु

ष्टविडंगलेपोमूत्रेणकुष्ठकिटभानिकपालकंच ॥ दद्रूणिसे-

धनिचयानितथैवपामांसद्योनिहंतिबहुधापरिपेथलेपात् ॥

८५ ॥ ॥ अथसोमेश्वरः ॥ ॥ सूतशृङ्गताम्रमभसृत्तच-

मंधंशृङ्गमर्दयेत्सप्तसरात्रम् ॥ निर्गुण्डेजद्रावयुक्तंतश्चरू-

ध्वापश्चाद्भूधरेतद्दिनैकं ॥ ८६ ॥ पक्काद्दुत्यावच्युतैलैः कषायैः

स्तस्याश्वैकंभावयेद्दोदिनंहि ॥ घर्मेतस्यप्रायशोनिष्क्रमेकंवाकू-

र्च्याल्यंकाकमाचाफळानाम् ॥ ८७ ॥ चूर्णैर्कषमाक्षिक्ताद्यैस्त्रया-

णांसम्यग्भुक्ताहंतिकुष्ठकपालम् ॥ प्रोक्तोवैद्यैरेषसोमेश्वरः

ख्यः कुष्ठान्दहंतुमित्यमेवप्रसेव्यः ॥ ८८ ॥ ॥ इतिसोमेश्वरोर-

सः ॥ ॥ शृङ्गपारदसमंवरगंधगंधकाच्छुतिमितंखडुनालः

॥ कुक्कुटीदलरसैः परिमर्द्यन्नाकुचीसूतकषायचयैर्वा ॥ ८९ ॥ ए-

कमेवादिवसंचतनैश्चपारदादित्रयतस्त्रिगुणयत् ॥ मारितंनु-

वरलोहजभस्मताम्रभस्मवरलोहसमानम् ॥ ९० ॥ संमिश्रस-

त्वेपरिमर्दयेच्चपूर्वोक्तद्रव्यस्वरसैः कषायैः ॥ दिनानिपञ्चायवि-

धायगोलपुनर्नवायाः स्वरसैः सित्रायाः ॥ ९१ ॥ सहिष्यभांड-

चपिधानमस्यनह्नोलकवत्रनिधायसम्यक् ॥ विधायमुद्रास-

पिधानमस्यमृदुस्वरवदेऽदृढाविशोष्य ॥१२॥ तद्गूधरेपाच्य-
दिनैकमूर्ध्वतद्गूडमध्यादपिशीतगोलम् ॥ पिष्टापुनश्छागलम्
अयुक्तपुनः पुनर्भाव्यचससवारम् ॥१३॥ मश्यान्वितं भूधरगंदि-
नैकं संस्वेद्यपिष्टाप्यथतालकेशम् ॥ तदब्धिरुजामितपूर्णास्व-
दैनरः सदायस्त्वथ भक्षयेच्च ॥१४॥ अजाजिकायुग्मकटुत्रयच-
गुवांपयोभिर्गिरिकाणिकांच ॥ तस्यानुपानं प्रवदन्ति वैद्याः कपाल-
कुष्ठस्य विनाशहेतोः ॥१५॥ मुंडीरसोमाक्षिकसंप्लुतचलीटक-
पालं विनिहन्ति कुष्ठम् ॥ तालेश्वराख्यस्य रसस्य नित्यं समं भुतो-
चानुवदन्ति पातुम् ॥१६॥ इति तालेश्वरः ॥ भस्मसूतविष-
विश्ववचानां ब्रह्मबीजत्रिफलादहनानाम् ॥ जंतुशत्रुवरभक्षि-
खानां शरंगिकासहसमं भिशिचूर्णम् ॥१७॥ कर्षमात्रमशतांच ज-
ज्ञानां मर्द्दवर्षमपि हन्ति कपालं ॥ विंगलेश्वररसः प्रथितोऽथ सेवि-
तो ह्रस्विमंडलमुग्रम् ॥१८॥ ॥ अथौदुंबरकुष्ठम् ॥ ॥ सदा-
हानि स मंचकंडू समेतं तपारोमभिः पिंजैश्छाद्यमानं ॥ यथोदुंबु-
रपक्वमेवं तथा वदत्यत्र वैद्याश्च कुष्ठपृथक् सदा ॥१९॥ अरण्य-
तीकारः ॥ तालस्पृगंधस्य मनः शिथयोस्तुत्यानिचूर्णानि नृप-
द्रुमार्कैः ॥ अवलुगुजास्वरसैर्दिनैकपृथक्पृथक् मध्यचकगुनी-
नाम् ॥२०॥ तैलैश्च समर्घ्यदिनैकमेव निष्कार्दमानघृतमाक्षिका-
भ्याम् ॥ औदुंबरकुष्ठमलनिहन्ति लीटं विदं उक्तरसः प्रसिद्धः ॥
२१॥ युग्मम् ॥ अथ सकोचगोलोरसः ॥ मृताभ्रताम्री-
समभागकौस्तुभयोश्चतुर्भागमितस्तु सूतः ॥ शङ्खश्च खलेपरि-
मर्दनीयो यावद्भवेद्धारवलुनष्टपिष्टः ॥२२॥ तद्गोलकचाथविधा

यसम्यक् गोलोमितं गंधकमेव पेप्य ॥ लोहस्य पात्रे विनिधाय
 तत्र मध्ये च गोलं परिकल्प्य पश्चात् ॥ १०३ ॥ मदाग्निना चैकादिनं
 विपच्या द्रो लं यदा जीर्णवलिं निरीक्ष्य ॥ यत्नात्समुद्धृत्य विशेष्य
 निष्कमस्याशितं हति च कुष्ठमुग्रम् ॥ १०४ ॥ त्र्यौदुंबरं गुग्गुलु-
 निंबं सर्वफलत्रयाणाममृताविषाभ्यां ॥ सव्याधिषातेन परोलं-
 केन चूर्णं समं माक्षिकसंयुतं च ॥ १०५ ॥ कूलकमेतत् ॥ इति
 नागास्तु नोक्तो योगः ॥ तीक्ष्णकांतं माक्षिकं चाभ्रकं च ताम्रं तु-
 ल्यं भारितं सर्वमेतत् ॥ तीक्ष्णात्सूतं भारितं भागयुग्मं पूर्वद्रव्या-
 न्मानतोदिग्मितांशं ॥ १०६ ॥ पिष्ट्वा सम्यक् कंठकदिग्जयनाद्रा-
 वैर्घृष्ट्वा तद्दिनैकं ततश्च ॥ कालाक्वाथैश्चैकमेवं दिनं वैर्घृष्ट्वा प्र-
 श्वाद्वा महाक्वाथनीरैः ॥ १०७ ॥ पक्वामूषामध्यगता हिरुधायत्रे-
 सम्यग्वालुकायादिनैकम् ॥ सम्यक् पाच्यं मंदवह्निप्रयोगात्
 रथ्यातो लोकमाणिकः कृष्णपूर्वः ॥ १०८ ॥ मांसं भुक्तो देवदाली-
 समस्तमंगं छायाशोषितं माक्षिकाज्यैः ॥ रवंडेनाल्पं चूर्णितं त-
 दिनिष्कं पश्चात्सेव्यं कुष्ठरोगप्रहत्यै ॥ १०९ ॥ महाक्वाथात्रैव य-
 था ॥ मंजिष्ठा रवादि रामृताविषनिशातिक्ता वचारेणुभिर्घृष्टी-
 निंबकरंजं कुष्ठवकुची देवद्रु राजद्रुमैः ॥ काकोली सह देविकास-
 बदरीयस्सैः सपाठः कृतः मंजिष्ठादिरयं च चंदनघनानं ताविडो-
 व्रजैः ॥ ११० ॥ दुस्पर्शात्रिफलाकृतः समुदितः कोशान्तकीनित्क-
 श्चिंचासिंहमुखीजवैर्निगदितस्तस्यानुपानस्यमः ॥ क्वाथोयं
 वरवैद्यभूषतिगणैरुक्तो महान् विभुतः पूर्वधोरसमाणिकस्य-
 चविधौ समर्द्धितं वर्णितः ॥ १११ ॥ अयं क्वाथः कृष्णमाणिक

रसाशननुपायः ॥ ॥ अथमंडलम् ॥ ॥ श्वेतरेक्तस्थानमेवा-
स्थिरंचस्निग्धतद्वत्कृच्छ्रमन्योन्यसक्तम् ॥ उत्सन्नवामंडलकुष्ठ
माहुश्चक्रीभूतवाक्चिद्वैद्यभूषः ॥ १२॥ प्रतीकारः ॥ शृङ्गात्सु
ताद्रुधकंतद्दिभागे सम्यग्भिन्नं लोहपात्रेक्षणंतत् ॥ पक्काशी-
तंचूर्णयित्वा च तस्वरवंडेनेदोन्मानखंडेकरवंडे ॥ १३ ॥ बद्धाकुंभे
स्थारनालांतरस्थे दोलायंत्रे पाचयेद्देहरात्रम् ॥ पश्चाद्दुर्मे शोष-
यित्वा दशांशपिष्ट्वा दत्त्वा वत्सनाभंततश्च ॥ १४ ॥ तैले भाव्यं चा-
कुचीनां च हंतत् माषेन्मानं कामधेनुः प्रगीतः ॥ भुक्तस्य त्रैफ-
लं गुग्गुलुंच गंधतैलं वायुशस्त्रोद्दिनिष्कम् ॥ १५ ॥ पीत्वा पश्चा-
द्रक्तजान्याशुयानि हन्यात्तानि प्रायशो मंडलानि ॥ श्वेतस्थान-
स्निग्धकोत्सेद्युक्ता मन्योन्यं वा दूरजान्यास्थिराणि ॥ १६ ॥ इति
कामधेनुरसः ॥ अथान्यः ॥ मृतस्य कृष्णस्य भुजंगमस्य शि-
रोविपुच्छंतु विशीष्य निष्कम् ॥ प्रस्थैकतैलं खलु तेन सिद्धमभ्यं-
जनानां डलकुष्ठहत्यै ॥ १७ ॥ ॥ अथ सिध्यम् ॥ श्वेतताम्र-
निर्मसिधंतनुधृष्टरजस्त्यजेत् ॥ अलाबुकुसुमं यद्वत्पायेणोर-
सितं द्रवेत् ॥ १८ ॥ प्रतीकारः ॥ तालंसरं कणसलोहितचंदनेन
जंबीरजद्रवनिघर्षितदुर्दुरस्य ॥ मूलस्य लेपनमिदं विनिहंति सि-
ध्यम् ॥ १९ ॥ अन्यः ॥ कृष्णादिकां बाण्यथकारवल्लीसमूल-
पुष्पच्छदकान्तथार्द्राम् ॥ उद्धृत्य सोमस्य दिने पुटे च तद्गोजलैर्लि-
प्तप्रसिध्यकारी ॥ २० ॥ अन्यः ॥ गोजलपिष्टमृडालं सिध्दग-
देहि ॥ लेपनमिदं मिह शस्तुरुदिति विदेहि ॥ २१ ॥ अन्यच्च ॥
राजवैशदलं कणचक्रमदबीजपरिपेपितमम्लैः ॥ लेपमाशक्तिः

निहन्ति च सिध्मनित्यमाशु परिशीलितं मुग्रम् ॥ २२ ॥ अन्यः
 ॥ लोहितशिखिनो मूलबृहतीकटकारि च पठारी ॥ रजनीददु
 रिपुभ्यालेष्यासिध्मस्वारनालपिष्टाश्च ॥ २३ ॥ ॥ अशकाकी
 णाम् ॥ ॥ यत्काकणं तीसमवर्णमेव त्रिदोषलिङ्गं बहुवेदनसं
 त् ॥ अपाकमेतन्न हि सिद्धयतीति जगुः पुराणः किल काकणा-
 रव्यम् ॥ १२४ ॥ प्रतीकारः ॥ नाशं मृतं पंचपलं पलैकं सूतं हि
 गंधं त्रिफलापलं च ॥ कदुत्रयं तत्समं मवसर्वं निर्गुणं जिह्वाद्रद्वयं हितैषैः
 ॥ १२५ ॥ दिनं दिनं मर्द्यतुषाग्निमध्ये ससेद्व्येच्चैरुदितं निरुध्य ॥
 ततः समुद्धृत्य च वाकुचीनां तैलैर्दिनानां भित्तय विभाव्यम् ॥
 २६ ॥ नैषैकमानः स्वलुचंद्रकांतो भुक्तो यवैकाकणकुष्ठहारी
 ॥ करंजबीजप्रभवंच तैलं संगंधं कंसेधवचं हि युक्तम् ॥ २७ ॥
 अस्यानुपानं प्रवर्द्धति वैद्या जयाजयंती मथधेनुमूत्रैः ॥ पीत्वा
 विलित्वा प्यथ वा निहन्ति कुष्ठं महादारुणं काकणारव्यम् ॥ २८ ॥
 कुल्लकेन चंद्रकांतोरसः ॥ ॥ अथ वरी ॥ ॥ लोहभस्मकडुका
 नलतुल्यं त्र्युषणं च परिभाष्य कषायैः ॥ निंबबीजरविदामृतपथ्या
 वत्सकादिशरद्व्यगणस्य ॥ १२९ ॥ माषमात्रवटिका मधुना मि-
 भक्षिता हरनिकाकणकुष्ठम् ॥ इद्रवा रुण्णिजरा त्रिफलाग्निनिंब-
 वन्निमस्वीपधिचूर्णम् ॥ १३० ॥ वाकुचीभवरजः परियुक्तं चातु-
 पानमिह गोजलमिश्रम् ॥ इतिकाकणगदं वटिकेयं नाम तोपि-
 खलु काकणहरी ॥ ३१ ॥ ॥ अथ वज्रितैलम् ॥ ॥ वज्रकै-
 दुग्धं द्रववन्निजातं धत्तूरजं माहिषगोमयौ त्वम् ॥ द्रावन्ति लाना-
 मयतैलमग्निः समं प्रवेत्तैलं विशुद्धरूपम् ॥ ३२ ॥ विडो वयंगो

मूत्रचतुर्गुणेनगन्धाभिजंतुघ्नविषाविषाणाम् ॥ कोशातकीवा
लमनः शिलानां मांसीवचाकुष्ठकटुत्रयाणाम् ॥ ३३ ॥ च्यष्टीहरि
द्राभ्रदारुदारुस्तज्ज्यान्वितानांसहजोरकेण ॥ कर्षाशमात्रा
णि पृथक्पृथक्चरजांस्यामीपांपरिपाच्यमर्द्यम् ॥ ३४ ॥ निहं
तिकुष्ठे सकलं विशेषादभ्यजनालाकणमप्यजस्तम् ॥ वज्यास्तु
तैले प्रथितं समस्तकंडूगदमंडलदद्रुकच्छून ॥ ३५ ॥ ॥ अथ
पुंडरीकम् ॥ ॥ संश्वेतमारक्तमदस्तथातेरागान्वितंचाप्यथपु
ंडरीकम् ॥ सोत्सेधमेव च्चवलासकोपाच्छूतेनपथ्येन समानरूपम्
॥ ३६ ॥ प्रतीकारः ॥ तालताप्यशिववीर्यशिलानांतुल्यभाग
मखिलं परिशुद्धम् ॥ सैधवेन सहितं समभागं टंकणंच सकलौष
धितुल्यम् ॥ ३७ ॥ पारदाद्विगुणगंधकमवगंधकेन च समंभृत
ताम्रम् ॥ सर्वमेवजबीररसेन मर्दयेच्च दिनपंचकमेतत् ॥ ३८ ॥
धर्ममध्यगतभाशपुटैर्वाषड्विरेवपरिपाच्यक्रमेण ॥ पेप्यपेप्य
जबीररसेन चानुबेलमथगालघुभिस्तम् ॥ ३९ ॥ त्रिंशदंशमित
शुद्धविषेण योज्यपेप्यरवलुनिष्कमितार्द्धम् ॥ माहिषाज्यपरि
मिश्रितमेव पुंडरीकशमनं परिभुक्तम् ॥ ४० ॥ वाकुचीधवरजःक
रसौकमांसिकाज्यसहितं विलिहेच्च ॥ अस्याचानुविदितं अरसो
यं तालकेश्वर इति प्रथितो लम् ॥ ४१ ॥ सर्वकुष्ठशमनः परिरक्त
कोनामतश्च गदितीहिमहान्सः ॥ ॥ इति महातालकेश्वरः ॥
॥ ॥ विष्णुक्रांवातंदुर्लीदेवदालीनीलीब्राह्मीसर्पनेत्रीपला
शी ॥ आसाह्रवसामुनिद्रुप्रभूतनीत्वाविहान् द्वित्रिजातं यथा
सम् ॥ ४२ ॥ तस्मिन्सूतं मर्दयेद्वादिनैकगंधं सूताघुग्नभागसह

व ॥ एकीभूतलोहपात्रेक्षणंतत्पाच्यंतावद्विद्रुतंयावदेव ॥
 ४३ ॥ शूल्यपादचाभ्रकंचापि सूताच्चंद्रदत्वा तावदेवावनाथ्य ॥
 निष्कंभुक्तचास्यपूर्वातुपानैः कुष्टं हन्यात्सूर्यकादिप्रभोग्य ॥ १४४
 ॥ ॥ इति सूर्यप्रभोरसः ॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥ पलविंशति
 र्कसंभवंरूपयः क्षीरमथोस्तुहीभवम् ॥ पलविंशतिरेवमत्रै
 द्रवमुन्मत्तभवचशृंगिजम् ॥ ४५ ॥ जलमत्रगवान्द्रवंतथावरजं
 बीरभवसमसमम् ॥ पलविंशतिसंमितं तिलानांवरतैलं सहतै
 श्रपाचयेत् ॥ ४६ ॥ परिपक्वमिदं विओक्ष्य तैलं रजसां योज्यच
 वक्ष्यमाणजेन ॥ पलमर्धमितेन कांचनीनामथ पुष्पमभवेन धा
 तकीनाम् ॥ ४७ ॥ पटुपंचशतावरीनिशानां वलिका लारजसांच
 त्सनागैः ॥ परितः श्वचपेष्पधर्ममध्येत्युपयुक्तं तु निद्रितिकुष्ठमु
 यम् ॥ ४८ ॥ ॥ अथ त्रिषाजिह्वकम् ॥ ॥ अतश्चावप्रात
 रक्तं कठोरं मृक्षस्यैव जिह्वानुत्य रूपम् ॥ पीडायुक्तं कीर्तितं
 वैद्यभूपैर्नाम्ना तु त्यकुष्टमेतत्प्रसिद्धम् ॥ ४९ ॥ ताप्यगंधकसु
 शृङ्खरसानां मरमजातजतुना सह तु त्यम् ॥ ताघमभ्रकमितं च
 विमिश्र्य चास्त्ववेतस गुडज्यमधूकैः ॥ १५० ॥ माषमात्रमशितो
 श्रविलकुष्ठानृष्पजिह्वकमुखानि निहंति ॥ सूर्यावर्तरसोयमत्र
 गदितः स्तस्यानुपानं सदा मुंडीपचसमस्तचूर्णमथवाकर्षत आमा
 क्षिकैः ॥ ५१ ॥ चूर्णं वा कुचिकाफलत्रयं भवलीटचकुष्ठानलंधारा
 सारविमुक्तनीरनिकरासेकैर्यथाभोदवम् ॥ अन्यच्च ॥ शूद्र
 सुतसमक्रांतजभस्मगंधकेन विवतामृतनिबैः ॥ वाकुचीदहनसं
 युतमेतद्भृंगराजजरसैर्दिनमेकम् ॥ ५२ ॥ भाव्यपेष्पशतं वा कु

चिनीरैः स्तद्दिनैकमथलोहजस्वस्वे ॥ वीरचंडइतिनामरसोय
मर्द्धकर्षमशितोऽखिलकुष्ठान् ॥ १०३ ॥ अद्दवर्षमशितोखिल
कुष्ठानक्षिजिह्वकपूरः सरभूतान् ॥ ॥ इतिसार्द्धद्वयश्लोकेन
वीरचंडोरसः ॥ अन्यः ॥ भुजंगनेत्र्याः सकलांगमरिनालेन
पिप्पलाथवरीविधाय ॥ कर्षशमानांखलुजिह्वकर्षेच्छायावि
श्रुक्कांप्रवदन्तिवैद्याः ॥ ५४ ॥ इतिवरी ॥ नीलीचिवकभा
नुपल्लवसमंराजीरसो नान्वितं भल्लातंचविचूर्ण्य सर्वमखिला-
त्तैलंचवेदोन्मिते ॥ गोदुग्धेचतथैव पाचितमलेतैलावशेषं
यदा मत्स्याक्षीसकलांगब्रह्मतकभूद्भावैः शिरीषस्य च ॥ ५५
॥ ॥ इतिनीलीतैलम् ॥ ॥ अथनाराचः ॥ ॥ तुल्यमूर्ध्नि त-
पारदं मधु घृतैस्तेलेन पिंडीकृतं नाराचं परिसेव्य निष्कतुलितं
चूष्णेण पूतैः समैः ॥ चूर्णावाकुचपंचनिंबदहनैः कोशातकीपंच
कैः कटुमैवाकुचि तैलत्र्यूषणभवं कर्षेन मूर्ध्नि पिबेत् ॥ ५६ ॥ कु
ष्ठजिह्वकमाशु हंतु मुचितं तस्यानुपानं स्फुटत्वं दोषानखिला
न्निहति सहस्रानाराचकोय रसः ॥ ॥ इतिसार्द्धद्वयश्लोकेन ना-
राचः ॥ ॥ अथलेपः ॥ ॥ मासत्रयाच्छ्वेतपुनर्नवायामूलं
गवीदुग्धविषेपितं द्राक् ॥ कुष्ठंचकृत्स्नं विनिहंतिले पाचद्वय
दुष्टं खलुजिह्वकारव्यम् ॥ ५७ ॥ सामान्यकुष्ठंच कपालकुष्ठ
मौदुंबरमंडलमुग्रसिद्धम् ॥ यत्काकणं जिह्वकमक्षपूर्वमेता
निसप्तैव महागदानि ॥ ५८ ॥ उत्कोपकुष्ठानि चिकित्सितेन शा
स्त्रोक्तरीत्याथ व्रतीमितानि ॥ यान्येव वैद्यैश्च निदानरूपतु
ल्यानि प्रोक्तानि पृथक् पृथक् च ॥ ५९ ॥ तत्राद्यैककुष्ठः ॥ अथे

देककुष्टमहावास्तुयच्चतथास्वेदनमत्स्यखंडोपमेच ॥ अथा
 म्रस्यपत्रतनौसंततंनंजगुर्वेधभूपाः पुराशाश्वसर्वे ॥ १६० ॥
 प्रतीकारः ॥ रसगंधकताप्यभानुभिः शिलयाथोजतुनाशम
 जेन ॥ अपिपेक्ष्यतथाम्लवेतसैर्गुडमष्टांशकमाशुमासिकैः
 ६१ ॥ सघृतं परिसेव्यचैककमुपहृत्यादथकुष्टमुग्रकम् ॥ तस्य
 मासिककांतकाश्मनान्तमतातीक्ष्णभवेनभस्मना ६२ ॥ ह
 रिर्वीर्यनिर्हैवभागयुग्मं दशमांसं वरसक्तुकं विषम् ॥ परिमर्द्यत
 तोरुणाकषायैः परिपाच्यंसिकतास्रयत्रमध्ये ॥ ६३ ॥ अथकु
 ष्णानभः समेचभस्मप्रयतोसेवितमेककुष्टहृतम् ॥ ॥ अथ
 गजचर्मम् ॥ ॥ गजचर्मसंमंततंनौसकलेन्यत्रचक्रवित्त-
 थापि ॥ गजचर्मवदंतिकुष्टमुग्रं वरवैद्याश्वपुराभवास्तुसर्वे
 ॥ ६४ ॥ प्रतीकारः ॥ पलपरिमितशङ्खपारदं कर्षमेकं चलि
 मपिपरिशङ्खं सूततुल्यं तु सूर्यम् ॥ मृतमथशिववीर्याकं ठंगत
 स्यतुल्यं परिमृदितमशेषं तद्दिनैकं ततश्च ॥ ६५ ॥ चलिमथसक
 लांशं मर्दयेद्वादिनैकं पुनरथपरिशङ्खं घर्ममध्ये विशोष्य ॥ अ
 पिघृतपरिलिप्तं लोहपात्रे प्रपाच्यव्रतमखिलमदस्तन्मात्रिका
 पत्रखंडे ॥ ६६ ॥ प्रपतितमथयत्रोत्पातितं पर्पटीसाहरतिचग-
 जचर्मं तं कमेवाप्रभाषा ॥ अखिलादृगणानां नाशिनी नित्य
 मुक्ताद्रवमनुपरिसेवेद्वाकुचीनांचतस्याः ॥ ६७ ॥ ॥ इति प
 र्पटीरसः ॥ ॥ सगंधकं पारदमेघनीलीकृष्णातिला मेघरवा-
 सूतानाम् ॥ गंधाज्यतुल्यं मधुना र्द्धवर्षादुद्धर्तनं कारवचर्महा-
 रि ॥ ६८ ॥ अन्यः ॥ नरतराहगवांचविशस्तथातलगपंचवरा

द्वहशोषितात् ॥ प्रभागतैलमलपरिलेपमोद्धरतिद्वजचर्म-
 गदंतरा ॥ ६९ ॥ ॥ अथवटकाः ॥ ॥ शतसूतविषगंधक-
 मुस्तात्रैफलभिकटुकामृतचूर्णम् ॥ वेदभागमितजीर्णगुडेन-
 हतिमाससुशनाद्वजचर्म ॥ १७० ॥ रक्तिकाहितपमाशकमधु-
 कैर्वाकुचीभवरजोक्तभवेच्च ॥ पंचकास्थरसएषप्रसिद्धो मास-
 मात्रमशनाद्दहारी ॥ ७१ ॥ ॥ अथचर्मदलम् ॥ ॥ रक्तं
 कंदूस्फोटयुक्तं सशूलं प्रायश्चर्मण्येव सन्दारयेद्यत् ॥ प्रोक्तं
 वैद्यैश्चर्मपूर्वदलारव्यकुष्ठं स्पर्शस्यासहं दुष्टमेतत् ॥ ७२ ॥ ॥
 प्रतीकारः ॥ विषजलसैधवलेपश्चर्मदलं हि ॥ शमयतिसत-
 तलेपात्कुष्ठमलं हि ॥ ७३ ॥ ॥ अथप्रलेपः ॥ ॥ स्नुगर्कदु-
 ग्धनसगंधपारदसदं कणचर्मदलप्रलेपनम् ॥ सपिप्पलीचंदन-
 कुष्ठहृद्यैः समातुलुंगाम्लरसैः शृतं च ॥ ७४ ॥ ॥ इतिप्रले-
 पद्वयम् ॥ ॥ अथतैलम् ॥ ॥ मरीचाम्लरसैः समानुदुग्धै-
 शिलयातैलमिदं तु पाचितं हि ॥ परिमर्दितमाशकचर्मकुष्ठमु-
 पहृत्यादथ मासमात्रतश्च ॥ ७५ ॥ ॥ अन्यः ॥ मध्वाज्यमूला-
 निचपाचयित्वा निगुंडिकाशाल्यालिकारसेन ॥ कल्कैर्जवाना-
 मपिगंधकस्य लेपः प्रयुक्तो गजचर्महारी ॥ ७६ ॥ ॥ अथ-
 रसः ॥ ॥ मृतसूतसमंतथाभकपरिमर्द्याथ सविच्वजद्र-
 वैः ॥ अथनीलिकयामिक्कीलयापिचुमंदस्यचक्रगुणीभवे-
 ॥ ७७ ॥ ॥ परिमर्द्यततश्च तैलकैरपि कार्पासजवीजसंभवेः ॥
 अथमाषमित्तंच भक्षितं परिलिप्तं गजचर्मनाशनम् ॥ ७८ ॥
 ज्योतिः पुजोरसोयसकलगदहरो निवसजं दुमूलकाथै रको

लयुक्तैः खदिरयुततमैः श्वानुपानप्रयुक्तैः ॥ कुष्ठहन्त्यात्सम-
 स्तान्निखिलगदहरेर्वैद्यभूपप्रयुक्तैस्तस्मात्सर्व्योरसोयं निज-
 तनुविक्रान्ते मुक्तिकामैर्विशेषात् ॥ ७९ ॥ ॥ इति ज्योतिःपुं-
 जोरस्तः ॥ ॥ अथ विचर्चिका ॥ ॥ श्वेतारक्ताश्वित्रवर्णाघना-
 श्वस्फोटाप्रोक्ता वातपित्तोद्भवाश्च ॥ कण्डूदाहैः संयुतास्त्वगा-
 दोषं रव्यातो वैद्यैर्नैर्विचर्चिता नान्ता ॥ १८० ॥ प्रतीकारः ॥
 शङ्खसूतविषगंधकताप्यशुत्वतीक्ष्णमृतलोहमशेषम् ॥ अथ-
 जातजतुना समभागं मर्दयेच्च त्रिदिनं खलु द्रावैः ॥ ८१ ॥ काफ-
 माचिप्रभवैरथ देवदालिकाभवरसैश्च तथैव ॥ एवमेव परिम-
 र्द्य च वक्ष्यमाणद्रव्यजरसैर्बद्धधामुम् ॥ ८२ ॥ कर्कोटिकाप्रास्त-
 थभूधरेतरुध्वादिनानां त्रितयापि बद्धैः ॥ तुषाग्निना कुष्ठनि-
 कंतनोयं रसस्त्विनाम्लेर्जितकुष्ठहारी ॥ ८३ ॥ निष्कार्धमानो-
 प्यशितो मधुकैर्विचर्चिकां हंतियानेन तूर्णम् ॥ भस्मातपथ्या-
 निलवाकुचीना विडम्बकं कंधुजरा समानाम् ॥ ८४ ॥ सजीरकं-
 लाङ्गुलेका समं च चूर्णं गुडेनाश्नत्वेन सव्यम् ॥ विचर्चिका कुष्ठ-
 विनाशहेतोर्वदन्ति वैद्या विविधाः पुराणाः ॥ ८५ ॥ ॥ अथ प्र-
 लेपः ॥ ॥ चूर्णं तथा काचनिकाजदानां विषेष्पलेपाच्च गवाज-
 लेन ॥ मासार्द्धमानैर्दिवसेर्नराणां विचर्चिकां हन्ति चिरप्रभूता-
 ॥ ८६ ॥ अन्यः ॥ स्नुक्कांडसिद्धार्थकवहिसर्जिमनःशिला-
 गंधकजः प्रलेपः ॥ उष्णोगवीमूत्रयुतः प्रकामं विचर्चिकां हन्ति-
 यवेन नृणाम् ॥ ८७ ॥ अन्यः ॥ नौसादरं तुल्यकसर्जिखंडै-
 र्निम्बुद्रवैपिष्टमपि क्षरेण ॥ तत्तं विलेपादिनिहंत्य यत्नादि च

चिकोंकुष्ठगदांतरस्थाम् ॥ ८८ ॥ ॥ अथ विपादिकाः ॥ ॥
 सपाणिपादस्फुटनंचतीघ्नरुजंचवैपादिकमामनन्ति ॥ सत्क
 णपारदताम्रलोहकणागदानां सविभाव्यचूर्णम् ॥ ८९ ॥ रसे
 नवैकांचनपत्रजेन प्रतापलंकेश्वरनाम कामम् ॥ क्षौद्रेण मुक्तो
 विनिहन्ति सद्यो वैपादिकं कुष्ठमुशन्ति वैद्याः ॥ ९० ॥ युग्मम्
 ॥ अथ पामा ॥ सूक्ष्माश्ववत्यो बहुदाहकंडूस्त्रावावि-
 ताभिः पिडिकाभिरेव ॥ पामाच साकुष्ठगदांतरस्था प्रकीर्ति-
 ताशोणितवाहिनीसा ॥ ९१ ॥ प्रतीकारः ॥ निष्कैकगंधन्ति
 लतैलमिश्रं सदापिबेत् क्षीर समेत भक्तम् ॥ भुंजीत पामागद-
 जातकंडू विनाशनायैव वदन्ति वैद्याः ॥ ९२ ॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥
 गंधप्रपक्वतिलतैलमिश्रं लेपेन पामांच विचर्चिकांच ॥ कुष्ठच-
 दद्रूपिडिकांच हन्यान्नि त्वं प्रलितं मनुजादरेण ॥ ९३ ॥ अन्ये
 प्रलेपोः ॥ ॥ अवलुबीजं प्रभवंच राजवृक्षस्थबीजोद्भवतैल-
 मेकम् ॥ लेपाच्च पामा मुपहन्ति पुत्रजीवोत्थमज्जाप्रभवंतथैव ॥
 ९४ ॥ त्रयोलेपाः ॥ अथ रसः ॥ ॥ शुद्धपारदकृशानुसरीचैः
 पारदाहिगुणगंधकमत्र ॥ तस्य संभवमुहुं बरिदुग्धं वा कुची भव
 कषायत्रये वा ॥ ९५ ॥ सविभाव्यपरिपेष्यादिनैकमक्षमानवटि-
 काः परिकल्प्या ॥ माक्षिकैः समशिताखिलपामाहन्ति रुद्रवटि-
 कारव्यरसोयम् ॥ ९६ ॥ प्रलेपः ॥ गंधकपारदतुल्यं यामैकं
 पेष्यपाचयेत् ॥ षड्गुणं सार्धं तैलं पामां हन्ति विचर्चिकाम् ॥
 ९७ ॥ ॥ अथ कच्छू ॥ ॥ स्त्रिजोः पादपाण्योश्च दाहैरुपेता
 स्तथा स्फोटसंघातौ भवन्ति ॥ अतिस्त्रावकंडू समेताश्च क

लूमहावैद्यभूपैः स्वतंत्रप्रगीता ॥ ९८ ॥ प्रतीकारः ॥ धात्री
 स्नुहीसर्जरसैस्तुषाद्रिश्रक्कादिमर्दप्रभवैः प्रलेपः ॥ कच्छूचद
 हुंचविचर्चिकांच कंडूनिहत्यादचिरेण लेपात् ॥ ९९ ॥ ॥ अथ
 दद्रुः ॥ ॥ सरागकंडूषिडिकासमेतसमुद्रतमंडलमाहरार्यः
 दद्रूंचशंगाटककर्कटीमामूलपिबेत्तत्र घृतैश्च शङ्खः ॥ १०० ॥
 अथ मलमम् ॥ ॥ कूर्यास्थविष्टास्थिसममलंच पुरास्थितं
 र्दभजं प्रदग्धम् ॥ एरंडतैलेन विपेष्य लेपात् रक्षकमात्राद्दिनिहति
 दद्रुम् ॥ १०१ ॥ इतिकूर्ममलमम् ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ मोलि
 नीकीरेनीदद्रुकामंडले सन्निधय्याथ वा वैद्यभूपाजगुः ॥ लेपः
 येच्चक्रमर्दचजं बीरजदावयुक्तं तु दद्रुभवे मंडले ॥ १०२ ॥ ॥ अथ
 रसः ॥ ॥ ताम्रजे पात्रके सूतगंधोसमौ मर्दयेदातपे स्वाशयेनै
 च तावद्दिनम् ॥ यावदेतौ भवेतां तु हैवंगवीनेन तु ल्योततो मृगरा
 जद्वयैः ॥ १०३ ॥ तत्र पात्रे दिनेकं पुनर्मर्दयेच्चैफलं रवादि रं वा कुची
 संभवम् ॥ देववल्ली भवेच्चापि चूर्णोपृथक् सूततुल्यचमघ्नाज्य
 युक्ततया ॥ १०४ ॥ मिश्रयित्वा च लोहस्य पात्रस्थितो राजः ॥ जेश्वरः
 कर्षमात्रो शितः ॥ हन्ति दद्रुजं मंडलान्याशु वा कैंठं वैविचर्च्य
 गदलेपनात् ॥ १०५ ॥ ॥ इति राजराजेश्वरो रसप्रलेपः ॥ ॥
 अन्यः ॥ अप्रामार्गपंचांगमोच्चादलानां पुटे दग्धभस्मप्रलेपो
 गवीनाम् ॥ जलेः साकं माले प्रनात्कुष्ठदद्रूनिहत्याशु वैद्यभूपा
 जगुः शास्त्रदृष्टसदा ॥ १०६ ॥ अन्यः ॥ तालमूलीषिकाचक्रम
 र्दोदुर्वैर्जिकैरारनालेन लेपाद्भवम् ॥ नाशमायाति दद्रुश्च कुष्ठो
 द्वासवै वैद्याधिभूपावदनीत्यमेव प्रकामम् ॥ १०७ ॥ अन्यः ॥

कूष्माण्डदद्दुधजबीजपथ्यालेपश्चदुग्धनससैधवःसः॥ वाका
जिकेना प्यथसैधवेनदद्दुधिनाशापचतक्रकेन॥ ८॥ अन्यः
॥ सचक्रमर्दबीजकुष्ठसैधवैश्वसर्षपाःपिबेच्चजंतुशत्रुभिस्त
धारनाललेपिताः॥ विनाशपतिदद्दुकानिरंतरनिषेवणाद्द
निवैद्यभूमिपाविलोस्वशास्त्रमुत्तमम्॥ ९॥ अन्यः॥ नि
शाह्येभूलकचक्रमर्दबीजैर्विडंगैःसहधेनुमूत्रैः॥ लेपाच्चदद्द
मुपहंतिदीर्घकालप्रभूतामपिसाधुपृष्ठम्॥ १०॥ अन्यः॥
कासमर्दस्थबीजानिमूलिकाशस्तथैवच॥ कांजिकेस्यचपिष्ठा
निलेपाद्दुहराणिच॥ ११॥ निषर्प्यदद्दूचवनोपलेनतैलप्रले
पादिकमौषधयत्॥ दद्दूसमुद्भूततमेचमडलेलेप्यविमर्द्यप्रवदं
निवैद्यः॥ १२॥ ॥अथभक्ष्ययोगः॥ ॥ वाकुचीबीजभा
गाद्दतुल्यानिवैमाक्षिकान्यप्रयुक्तानिच्छणानिपंच॥ लेहये
द्दद्दुकानाशनार्थतिलान्याश्रुनित्यंजगुःशास्त्रदृष्ट्याबुधाः॥
१३॥ ॥अथविस्फोटककुष्ठम्॥ ॥स्निग्धारुणंस्फोटस
मन्वितंचसदाहकंडूयुतपांडुरंच॥ कुक्षीसंपाणौस्फिजिसंभ
वेच्चक्लेदश्चविस्फोटककुष्ठावगम्॥ १४॥ प्रतीकारः॥ पा
रदंशोधितंचैकभागंदिधाकगंधकेचाथसेफालिकायारसैः॥ म
र्दयेत्तद्दिनंवाकुचीनारसैर्याममेकततःपाचयेत्॥ १५॥ अथम
ध्येपट्टनाद्भूतपाचयेद्योहपात्रेचब्रह्मदुनीरैःशृतैः॥ रवादिरेच
थर्नरिर्गवानाततःपाच्यकुर्याद्दिनैकंचनिष्कोमिताम्॥ १६॥ भ
क्षयेत्तस्यमासेनविस्फोटकंहति कुष्ठातकोथेरसः॥ भानुवैले
नसमर्दयेत्तद्विज्ञातपेकुष्ठविस्फोटनाशायनित्यंचसः॥ १७॥

॥ इति विशेषकम् ॥ ॥ अथ कीटभम् ॥ ॥ श्यावंकिणस्प
 शंखरंचघोरेकुष्ठचवैद्याः किटभंवदन्ति ॥ तत्राशुशुद्धस्यचपा
 रदस्यभोगैकमेकत्रयमेवगंधात् ॥ १८ ॥ कटुत्रयसूतसमं च
 चित्रप्रत्येकमारण्यभवस्यदुग्धैः ॥ उदुंबुरस्यप्रहरविमर्धम-
 धुषुतं माषमितंचरवादेत् ॥ १९ ॥ चित्रस्यचूर्णैः सहवाकुञ्जानि
 निंबस्यपंचांगसमंसदैव ॥ नाशायनूनकिटिमस्यविह्वान्पथ्या
 शननित्यमलंप्रकुर्वन् ॥ २० ॥ ॥ इति कीटभग्नोरसः ॥ ॥
 शूद्रसूतं तालभ्रंपूतंच सर्वस्फुल्यं वाकुची तैलयुक्तम् ॥ कुर्या
 द्धामं मधुगोलंच तस्य कृत्वा लोहे पात्रे केंगंधयुग्मम् ॥ २१ ॥ तै
 लेनैवंपाचयेच्छाकमेनयावचैलंगंधकजीर्येततत् ॥ तद्गोला
 शंमारितैर्लोहकांशैरेकीकृत्य प्रायसे निंबचूर्णैः ॥ २२ ॥ पंचां
 गोष्टैर्मालिक्कैर्निष्कमात्रो हन्यान्नित्यं कैटभचजपाणिः ॥ रा
 त्रिश्यामानागरो ग्रैलिकामितथात्पिप्पलायः प्रगेचानुसेवेत्
 ॥ २३ ॥ रजनाद्युत्तरगुणंचानुपानंगवांजलैः ॥ चजपाणिरसे
 भुंक्ते कुर्यात्कीटभनाशनम् ॥ २४ ॥ अन्यः ॥ सूतं मृतं वा
 नरि कोष्ठी मुंडी सकाकमाच्या च गवांजलेन ॥ पिप्पलादिनिष्कं कि
 टभारिसंज्ञं समस्तुतः स्यात्किरिभापहारः ॥ २५ ॥ अन्यः
 ॥ वाकुची मूर्छितं सूतमेकत्वरामालिक्कैर्वाटिरेर्जन्तुजिद्रिः
 समम् ॥ लेपयेत्कर्षमेकं धर्तैर्कैटभैर्नारसोयसदाहन्ति कुष्ठं तथा कै
 टभम् ॥ २६ ॥ ॥ अथोद्वर्तनम् ॥ ॥ गुंजाग्निभस्मात्कला
 गुलीनां स्फुट्यैर्दुग्धेन पुनर्नवाकैः ॥ धूमैर्गृहस्याप्यथशंखचू
 र्णविड्मंस्तु तैर्निशयागचीनाम् ॥ २७ ॥ मूत्रेण संपाच्य मधु-

प्रयुक्तमुद्वर्तनकैरुभसंप्रहारि ॥ विचर्चिकाहंति यवेनतद्वल
 डूनिहत्यादपि कुष्ठजानाम् ॥ ३२८ ॥ युग्मम् ॥ अथालसक
 य ॥ गड्वैयकं बुमद्विभितयद्वागानित्वा लसकं वदति ॥ त
 अवनितस्य शतैकपत्रपिष्टा बुनापीतमं विशेषात् ॥ ३२९ ॥ कुष्ठ
 निचान्यानि निहंति निबयो गोघमर्वाग्दशमासवोलम् ॥ यथै
 वदावानलमंबुहृदि हतमारण्यजावीरुधादीन् ॥ ३३० ॥ यु
 ग्मम् ॥ अथ शतारुकुष्ठम् ॥ ॥ ब्रह्मवर्णस्वेदविनष्टरूपं श्या
 वारुणं क्लेदसमन्वितं च ॥ शतारुकं वातकफोद्धतं घृतं कुष्ठस
 कं बुभुयुतं वदति ॥ ३३१ ॥ प्रतीकारः ॥ सूताभश्चरुबानि च
 मारितानि सगंधकताप्यशिलाजटूभ्याम् ॥ विषाम्लवेतौ च
 समसमस्तं दिनत्रयं चाम्लरसैर्विपेय्य ॥ ३३२ ॥ समाक्षिकेणैव
 घृतेन कुर्याद्दीहिगुजांश्च शतारुहनीम् ॥ लंकाधिपारव्यक्त
 रसः प्रसिद्धो निहंति कुष्ठांश्च शतारुकादीन् ॥ ३३३ ॥ फलत्रयं निब
 वचारुणाभिः पयोलमूलं कटुकानि शाभ्याम् ॥ क्वाथीकृतं चानु
 पिबेच्च नित्यं लंकाधिपारव्यंतुरसं निषेव्य ॥ ३३४ ॥ ॥ अथ प्रलेपः
 ॥ ॥ कंजजंतुघृशिवाजवीनो मूत्रेण पिष्टालवणोत्तमेन ॥
 अबलुबीजैश्च समं विलेपाच्छतारुकुष्ठं च निवारयति ॥ ३३५
 ॥ अन्यः ॥ सूचक्रमहवीजमेघसर्षपैः कृणानितैर्निशापुगेन
 कुष्ठकेन तक्रयोगेपिषितम् ॥ विलेपितं विशेषतः समस्तकुष्ठना
 शनं शतारुकं गदध्रुवनंतं चित्रमपि ॥ ३३६ ॥ अन्यः ॥ भृंग
 राजगदसूर्यहलानां क्षारवन्दिगृहधूमस्तयोभिः ॥ सैधवेन च प
 लैः समितेन तुल्यभागपरपिष्टवर्जनाम् ॥ ३३७ ॥ वेदविशतिमतः

कटुतैलं पाचितं युगापलाधिकनीरैः ॥ मर्दनात्सकलकुष्ठगद्ग-
 नानाशनंचविनिहन्ति शतारुम् ॥ ३८ ॥ युग्मम् ॥ अथाति
 कुष्ठाभिः तत्रादौ गलत्कुष्ठम् ॥ ॥ पदयोश्चपथुर्देवतुश्चभवे-
 रथवागुलिकादिगलत्रिभवम् ॥ स्वरभंगपुत्तरवलुआणयु-
 तं विगलत्पथितं रवलु कुष्ठगदम् ॥ ३९ ॥ प्रतीकारः ॥ भस्म
 सूतेन तुल्यं समगंधकं तेन लोहं मृतं तुल्यं तामंतथा ॥ गुप्फुं
 शैफलं चित्रकं वैसमं शंभुकं वस्यमुष्टिं शिलाजत्वलम् ॥ ४० ॥
 चूर्णितं वै कलानिष्कमेतत्समं भागयुग्मं करं जन्मतः सर्वतः ॥
 अभ्रकं वा कलानिष्कयुग्मं स्फुटं माक्षिकाज्याकमेतत्समं पात्र-
 के ॥ ४१ ॥ स्निग्धकेन्यस्य निष्कद्वयं भक्षयेत्कुष्ठरोगदुमारण्यसं-
 कृतनम् ॥ जामदग्न्यास्त्रनाम्नासकं वै षोडितं नाशयेद्वागलकुष्ठ-
 रोगं ध्रुवम् ॥ ४२ ॥ ॥ इति कुष्ठकुमारः ॥ ॥ प्रथममत्रमधुरै-
 प्रतिदेयं वाजवोदनमलंतदभावे ॥ गारुडीतलभवामधुपुष्पाधा-
 न्यकैश्च सितयारवलुपेया ॥ ४३ ॥ कर्षमानतुलिताय तथैव मूल-
 मंत्ररवलुनागबलायाः ॥ माक्षिकाज्यसहितं यदि दीदं हतिदाह-
 मपि तद्रसजातम् ॥ ४४ ॥ ॥ इति गलत्कुष्ठकुमारो रसः ॥ ॥
 पलाशबीजानि गवांघृतेन तुल्यं नताभ्यां तु मृतं हि सूतम् ॥ तुल्यं
 च शंडैर्विनिधाय सम्यक् स्निग्धेति संमुत्थं सधान्यनाशौ ॥ ४५ ॥
 तामासोषितं निष्कमिते प्रभुं जीद्यथावलं नित्यमलं विवर्द्धयेत् ॥
 घृतोदनं क्षीरमथोत्रपथ्यं कुर्वन् गलत्कुष्ठसमस्तकुष्ठान् ॥ ४६ ॥
 हन्याज्जगमृत्कहरः प्रसिद्धो ब्रह्मेव ब्रह्मारव्यरसः प्रसिद्धः ॥
 त्वदोषसंघट्टमवच्छिद्यो नानागदा आशयति प्रकामम् ॥ ४७ ॥

अथतैलम् ॥ ॥ भल्लातकानांचणकाभितानापातालंघनेण
निगृह्यतैलम् ॥ प्रस्थप्रमाणंहरतालंगंधमनःशिलाकुष्ठनिशा
पटूनाम् ॥ ४८॥ सोमैश्वर्यैश्वर्यपृथक्पृथक्चकर्षप्रमाणैः
सहस्रविपाच्य ॥ तदग्निमुंडंचविलेप्यसद्योव्रणानिहन्त्याच्च
गलद्दस्य ॥ ४९॥ ॥ इत्यग्निमुंडवैलम् ॥ ॥ अथकरवीरा
दितैलम् ॥ ॥ करवीरकरंजनिंबराजद्रुमचित्रैश्वर्यसमैः प्रपा
च्यतैलम् ॥ वस्तुभागमितेगवांचमूत्रेपरिलेपाद्गलितंविनाश
येत्सत् ॥ ५०॥ ॥ अथप्रलेपः ॥ ॥ विलेपनाहंतिकदंब
मूलंबीजैरपामार्गभवैःप्रकामम् ॥ सतिचिडीकात्रिपुतवि
शेषात्कुष्ठंगलकुष्ठतमंविमर्द्य ॥ ५१॥ ॥ अथप्रसूतिकाकु
ष्ठम् ॥ ॥ अंगस्पर्शनैवजानानियत्रतोदोत्यंतंमंडलानांस-
मृद्धिः ॥ अस्पर्शरिच्याहायुतःसंप्रभूतमाहुर्वैद्यास्तत्प्रसूती
निकुष्ठम् ॥ ५२॥ प्रतीकारः ॥ शृङ्गतालमारितंशृङ्गसूतं
ह्यभ्यांताभ्यामातुलान्यधिमाना ॥ भृष्टाद्योज्यासर्वतुल्यंगु
डंचनिकंभक्ष्यंस्मृतिकाकुष्ठहंत्यै ॥ ५३॥ विजयेश्वरभक्षणेनु
पानंपितुमंदस्यचक्कलस्यहार्द्याः ॥ रवदिरस्यकषायमेवनि
त्यंपरिहर्तुंचप्रसूतिकादिकुष्ठम् ॥ ५४॥ मंडलानिविनिघृष्य
चित्रकैर्लेपयेच्चतदनंतरंमंतः ॥ लेपयेदनुजशत्रुबीजकैर्मंड-
लानिविनिहंतिमादितः ॥ ५५॥ ॥ अथतैलम् ॥ ॥ दुग्धेन
भ्रानोश्वसमंहितैलंमूत्रेणधेनोर्द्विगुणेनसिद्धम् ॥ शिरस्यश्वं
गंधाहयवारुपीनाहयाहितुल्यैर्वलिखर्पणाम् ॥ ५६॥ चूर्णं
चककोरकजंजकंनुत्यंतुपादांशमितंतुतैलात् ॥ नैलेनसमि

अथ विलेपनादि वैश्वानरोयं विनिहति कुष्ठम् ॥ ५७ ॥ अन्यले
 पः ॥ नीलीसूतसूरणपेष्यलेपात्सद्यो मुच्येन्मङ्गलानां विव-
 र्णात् ॥ कुष्ठान्मुच्येत्तत्तूतिकारव्याप्रकाशसद्योजातं वर्णमु-
 न्मुच्यनित्यम् ॥ ५८ ॥ ॥ अथ स्पर्शारिरसः ॥ ॥ दिनत्रयं
 कलकमुष्टिमारनालरसदोलारव्यस्तयंत्रमध्ये ॥ कृपाचितं भा-
 तुपलंचतस्य चूर्णं पलेकं परिमूर्छितं हि ॥ ५९ ॥ सूतं द्विगंधं च पं-
 लाशबीजं द्विषट्फलं स्निग्धघटीगतं च ॥ संमुद्रमासं शभ-
 धान्यराशौ संस्थाप्य चोद्धृत्य समाक्षिकं तु ॥ ६० ॥ लेह्यं तथा
 स्पर्शगदारिसंज्ञोः सः प्रसूतं च प्रसूति कुष्ठम् ॥ निहति भूर्निब-
 विषाणिकानां मूर्वावचानि बफलत्रयाणाम् ॥ ६१ ॥ पटोलपात्रो
 द्विनिशाविशाला ब्राह्मी नृबृहत्तनिपद्रकानाम् ॥ सत्तिककोशा-
 तकिंकासमांशमूर्वावचानि समुध्वाज्यमिहानुपानम् ॥ ६२ ॥ ॥
 अथ शृङ्गकुष्ठानि ॥ ॥ तत्र तावच्चित्रम् ॥ स्वर्णारख्ये यगवी-
 द्विजहंत्वा कारणमेव हि चित्रगदस्य ॥ शृङ्गलं वर्णमिदं गतस्त्री-
 वं वैद्यगणी द्वितु चित्रक कुष्ठम् ॥ ६३ ॥ ॥ प्रतीकारः ॥ निंबद-
 लानि निशामगधाभिः पेष्य समं शशिराजजस्तबीजैः ॥ गोप-
 यसाविनिपेष्य प्रभाते चित्रगदं विनिहाति चलेपात् ॥ काकोदुंब-
 रिकारजस्तु मतिमान्स्तकैः समं वा कुची चूर्णैर्यस्तपि बेच्च तैलम-
 सकृद्वाभ्यज्य घर्मस्थितः ॥ तक्राशी सनिरतरं विजयते कुष्ठं द्वि-
 त्राह्यं गंगावारि यथा घसंघमसकृत्पेपीयमानं सदा ॥ ६५ ॥ ॥
 अथ रसः ॥ ॥ शृङ्गसूतसमं गंधकं तुल्यं कृतत्समं मारितं ता-
 म्रकपेषयेत् ॥ वाकुचीकाथयुक्तं दिनैकमिह भक्षितं चित्रक-

नाशयेत्तद्व्रतम् ॥ ६६ ॥ चित्रनागांतकं यो हरिभक्षयेद्वाकु-
चीतैल कर्षतथामासिकैः ॥ सानुपाननरो नित्यमेतद्भजेच्चित्र-
कुष्ठस्य नाशाय नित्यं परम् ॥ ६७ ॥ ॥ अथ संप्राप्तिस्नातस्य
वातचित्रम् ॥ ॥ रुक्षां रुणत्तौ दसमन्वितं च सस्यन्दमाहुः ख-
लुवातचित्रम् ॥ वचाशिलातालगदैर्विभीतभल्लातको सार्षप-
नैलपिष्टौ ॥ २६८ ॥ चित्रं समुद्वासयतः प्रकामं वातोद्भवं नित्यं वि-
लेपनेन ॥ अथोसमौ गंधकशुद्धसूतौ भल्लातकत्रैफलकाकुचीभिः
॥ ६९ ॥ सभृगराजैः पिचुमंदबीजैः कृष्णीस्तिलैर्भृगरसैश्च भूयं
॥ समर्घं संशोष्य पुनस्त्रिसप्तदिनानि नेवदवभवनाभिः ॥ २७० ॥
निष्कप्रमाणं घृतमाक्षिकाभ्यां स्वादेद्रसौधं किल चित्रकारीः ॥ स-
सेवनादस्य च वातकुष्ठं श्वेतं विनश्यत्यचरेण पुंसाम् ॥ ७१ ॥ ॥
इति कुलकम् ॥ ॥ अथ सपित्तचित्रम् ॥ ॥ सदाहं भवेद्गोमवि-
धंसिरक्तं तथा कंजवच्छेदकुष्ठं च पिप्पलात् ॥ ७२ ॥ प्रतीकारः ॥
पिबेत्कुष्ठनिर्गुंडिकामूत्रमत्र ध्रुवं वाकुचीचूर्णतक्रैः सहैव ॥ अ-
न्यः ॥ वाकुच्यामठकीचूर्णं स्वदिरेण समन्वितम् ॥ चतुर्निष्कं
पिबेत्तक्रैः पित्तचित्रं विनाशयेत् ॥ ७३ ॥ ॥ अथ सकफचित्रं
॥ ॥ कफाच्छेत्तचित्रं गुरुधनं मलेकंदुरमपि निबोधरक्तस्थपल-
गतमथामेदसि गतम् ॥ सतालं संशुद्धं चलिमपि पलेचाष्टपलकं
संचूर्णं वाकुच्यामधुघृतयुतं चात्र गदितम् ॥ ७४ ॥ शिरामोक्षत-
द्वन्धियममथवा वैद्यभाषितं कफोद्भूतचित्रं हरति सहसामित्रस-
रकम् ॥ भवेद्धान्यं च तदपि चिकित्सासैति भाषितं समाच्छ्रजं देहे
भवति बहुधा पापनिचयात् ॥ २७५ ॥ अथ शूलकृष्णजनममल-

कंदधमपि च तिलान्कृष्णान्भृंगद्रव्युतमथां च लुज्जरजः ॥ र
 सैस्तद्वदनोरथचशक्तः पेष्यमतिमान् किला संतलेपाजस्य
 तिबहुधा वैद्यगादितम् ॥ ७६ ॥ विशेषकम् ॥ अथ कासीस-
 बद्धोरसः ॥ ॥ पलं शूद्रं सूतं शरपलमितैः साकमसकृत्सुका
 सीसैर्वीरिहभभवसमत्वज्जलचयैः ॥ विमर्द्याथो ग्रामंतदपि
 चशरावांतर्गतमलंसमृद्धस्त्रैर्गाढं परितः अपिसंमुच्य च पुटम् ॥
 ७७ ॥ वरेयं ब्रेकोडे गुरुविहितमार्गेण पुरुषः किलासीसं सिद्धं
 नियतमथ बद्धंतु मधुना ॥ अवल्योश्चूर्णशाणमितपरिमाणैरपि
 सदा भजेत्प्रातः सायं बहुतमु किलासस्य शमनम् ॥ ७८ ॥ ॥
 इति कासीसबद्धोरसः ॥ ॥ अथान्यः ॥ ॥ रसस्यैकभागं बले
 श्च द्विभागं विभागं च भानो विमर्द्याथ धुंगैः ॥ द्रवैर्वा कुचीनारसैः
 पेष्यसम्यक् पुटे पाचितः सेवितश्चामलव्याकषायैः ॥ ७९ ॥ किं
 लासारुणं मंडलं हंति नित्यं निपीयो नितांतं कृतक्राशिनोश्च ॥
 किलासस्य जेतारसोयं प्रसिद्धत्वनान्ना प्रगीतो जयीतस्य नित्यं
 म् ॥ ८० ॥ ॥ अथ रसादिगतकुष्ठम् ॥ ॥ त्रैवर्ण्यमंगेषु र-
 सः कस्थकुष्ठरौक्ष्यं च त्वद्याकविरो मभावाः ॥ सेदोद्गमो भूरि च तं
 अपथ्या सिद्धार्थं गौराशिराजियद्द्वैः ॥ ८१ ॥ ससंधो रात्रि वि-
 डंगलेः स्त्वकुष्ठनाशाय भिषक् प्रगीतः ॥ अथ रक्तगम् ॥ रक्तं
 स्य कुष्ठे तु विपूयता स्यात्कंडु विशेषात्प्रभवे च तत्र ॥ ८२ ॥ प्रती-
 कारः ॥ शारवाप्रशास्वास्तशिरस्यथोपिशिराविमोक्षं च विधाय
 सम्यक् ॥ चिकित्सितं कुष्ठमदस्य कुर्याद्यथोक्तसामान्यविधिं च
 स्ते ॥ ८३ ॥ ॥ अथ मांसगम् ॥ ॥ वक्रशोथपिडिकोद्गमः

तोदास्फीरुवास्कबहुधास्तनुमांसे ॥ संभवतिपिडिकाः रव-
 लुश्यावामांसगेत्वथकुष्ठगदेहि ॥ ८४ ॥ प्रतीकारः ॥ भ्रूत-
 त्रिफलाकटुत्रयगदेर्गुजाक्षतैः समं संपाच्यायविधायपंचपदु-
 भिरभ्यंगमगंचरेत् ॥ कुष्ठेमांसगतेभिषकुसमुदितमांसेनमां-
 सेमतम् कुष्ठयातिपराभवं बहुदिनपथ्याशिनः कुष्ठिनः ॥ ८५ ॥
 ॥ ॥ अथमेदोगतम् ॥ ॥ कीर्ण्यगतिक्षयप्रयोसकलांग-
 कानां देहेक्षतस्य परिसर्पणतोदभेदाः ॥ मेदोगते च सकलानि
 भवंति पूर्वमुक्तानि कुष्ठगदलक्षणासन्धितानि ॥ ८६ ॥ प्रतीका-
 रः ॥ सूतभानुवलि विश्वगदानारक्तचंदनकणासमभागान् ॥
 पानुलुंगपयसाचर्दिनैकमर्द्यशोष्यखलुवहूमितयः ॥ ८७ ॥ गो-
 घृतेन शिव्याचपिबेह्यसिंधुविश्वसहितं न तथैव ॥ कुष्ठमेदसि-
 गतं विनिहंति योन्वहंचखलुतस्य तनुस्थम् ॥ ८८ ॥ ॥ इति ध-
 न्वंतरीरसः ॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ सूपारदंसताप्यकं सगंधकाश्च
 तीक्ष्णकंसकांतकंसाहिं गुलंसकुष्ठकंसमंसमम् ॥ शतांघ्रिनी-
 रकालिकादिसंस्त्रतैर्दिनत्रयं विमर्हयेन्मधोः समस्य प्रावयावि-
 शोष्य च ॥ ८९ ॥ ततः परं निधाय चांधमूषिकोदरे विमुञ्च्य शोष्य
 चाविपाचयेद्दिनत्रयंचवालुकासमंत्रके ॥ रसाहिकुष्ठनारानकं-
 रोमिनि त्यसेवितः प्रमाणातो यथा बलं समस्तकुष्ठदारणम् ॥
 ९० ॥ ॥ प्राणिक्यतिष्ठकोय रसः ॥ ॥ अथास्थिगतकु-
 ष्टम् ॥ ॥ कुष्ठे स्थिता ते स्वरनेत्रनासास्वेकोपधातः खलुजायते-
 त्र ॥ मजास्थिकुष्ठे पितृदेवलिङ्गं कृष्यद्मः स्यात् सप्तपूपरक्ते ॥ ९१
 ॥ ॥ अथ शक्नोतम् ॥ ॥ कुष्ठं स्पृश्याद्बहुल्यं तथातिदुष्टशक्ना

तर्वाभ्यांचयथोनृनार्योः॥ संजायतेयद्यदपत्यमेवतत्कुष्ठितं
 शक्रगतेचकुष्ठे॥९२॥ ॥अथसवातकुष्ठम्॥ ॥श्यावा-
 रुणंचातिरस्वरुक्षसवेदनंवातभवंचकुष्ठम्॥ प्रतीकारः
 ॥ सूतंसतालसशिलंसगंधसकांजिकंपेष्यचतेनवरश्मम्॥९३॥
 ॥लिसंचतैलेननिषिच्यवतीं मुज्ज्वालयकुर्याच्चपराड्युरीताम्
 ॥कालानलंतैलमदः प्रलेपाद्वातोद्भवकुष्ठगदानिहंति॥९४॥
 अथसपित्तकुष्ठम्॥ ॥सदाहरागरवलुपित्तकुष्ठसखाव-
 धुक्तंभिष्रजांवरिष्ठैः॥ ह्रैयंगवीनेनचवक्ष्यमाणैशलेप्यशान्तिं
 नयेत्सकामम्॥९५॥शैलेययज्युसठसादुरालैः कपिलसौरा-
 ष्टिशिलावचूरेणैः॥ कुष्ठसपित्तंनवनीतमकंस्त्रवतुमप्याश-
 निराकरोति॥९६॥ ॥अथकफकुष्ठम्॥ ॥सिग्धघनं
 क्लृप्तमन्विततत्रसगौरवंशैत्ययुतेकफेन॥ सेव्योमसत्त्वचस-
 महिसूतंगंधादिभागेनविधायपिष्टीम्॥९७॥ धचूरनीरेण-
 विधायगोलसम्यक्वचेत्तत्सुनरेभिरेव॥ वत्सप्रमाणैस्त्रिकदुप्र-
 युक्तैस्तदधमागेरपिवत्सनाभैःसदारुचित्रैरसभागकार्द्वैः॥
 ९८॥ शृंगीभिरित्यत्रभिष्रस्यमुष्णबोलेनगुजाप्रमितेनसांक्षि-
 ष्ककफोत्थंविनिहंति॥९९॥ रसः॥ कनकसंदरोह-
 रतिवह्निमाघक्षणात्तथागुदमदानलहरनिवेदितः॥ सपक्ष-
 पतयेध्रुवनिखिलकुष्ठनाशक्षमोनितांतमनलसदाजठरगञ्जद-
 दिनयेत्॥३००॥ इतिकनकसंदरोरसः॥ ॥अथदह-
 जम्॥ ॥द्विलिंगंभवेदहजकुष्ठरोगंनिकित्त्यंतथादहजो-
 कप्रयोगैः॥ त्रिजातत्रिलिंगंत्रिजातोक्तयोगैश्चिकित्स्यंनवै

द्याधिराजोवदन्ति ॥ ३०१ ॥ ॥ अथकंडू ॥ ॥ कुष्ठरात्रियुगंपदो
लसुहसाकिंवाश्वगंधानलैः सिद्धसर्षपदेवदारुविधुभिः कुस्तं
बुरीशिंगुजैः ॥ बीजैस्तुंबुरुजैर्विधायविधिवत्संपेष्यचोद्धर्तनंत
केणैवहृद्यारिमूलसहितकुष्ठोत्थकंडूहरेत् ॥ ३०२ ॥ ॥ अथकु
ष्ठोपद्रवाः ॥ ॥ कफपित्तभवंत्रिदोषजत्वथताम्रं चतथैवपिंडक
म् ॥ अतिपीततमंचतूलिकाचित्रांगत्वमथोपिगुल्फजम् ॥ ३॥
अथशीर्णतरांगबर्बरांगमपिरुक्षांगतरंकुचर्मचैवम् ॥ अथबाब
दोष्कंविरोमनयनोत्थंकरसंभवंतथाहि ॥ ४ ॥ अथरामविचु
द्धकंपदोश्चविविधाश्वारुजोभवन्तिहि ॥ अपिकुष्ठगदेतथै
वशांतोप्यथवक्ष्येचचिकित्सितंतुनेषाम् ॥ ३०५ ॥ तत्रतावत्
कफपित्तात्मकम्कुष्ठम् ॥ तत्सवीकारः ॥ त्रिफलोप्रापिचु-
मदसहिषिरजनीलोहितयष्टिकाश्चृतम् ॥ कुलकेनपीमंनिशेत
मानकफपित्तोद्भवकुष्ठसूदनम् ॥ ६ ॥ ॥ अथसन्निपातम् ॥
त्रिफलाखट्वादिंसदेवकाष्टपिचुमदेनसमंश्चृतंसकलयत् ॥ त्रि-
भवेषुसमस्तकुष्ठकेषुपरिपेयंकरपाचनंविदंतु ॥ ७ ॥ रक्ताशक्ता
दि कुष्ठानां कर्मणा संभवः स्मृतः ॥ प्रायश्चित्तानि दानानि तेषां स-
म्यक्चिकित्सितम् ॥ ८ ॥ ॥ अथविलोमतायाम् ॥ ॥ गुंजा
समूलाश्चखुरेणभल्लीरसेणपुष्पेणनिलोद्भवेन ॥ समासिके
णापिघृतेनलिप्तारोम्पांजनिः स्याच्चतलेकरस्य ॥ ९ ॥ अन्यः
॥ भृंगराजरसपाचिततैलनागदंतमशिमिश्रविलिप्तम् ॥ यत्रकु
ष्ठरबलुतत्रचलोम्नांसंभवः करलेपिनचित्राम् ॥ ३१० ॥ अन्यः
॥ गजरदपत्रवन्दिजरपयसाजिभवेनसमांजनकम् ॥ परिपे-

प्यविलिप्ततमंचननौ मुनिभिर्दिवसैश्चसरोमकरम् ॥

११ ॥ नेत्रकट्याङ्गकुष्ठानां कर्मजानां पृथक् पृथक् ॥ नि-

ष्कृतिं शास्त्रतो दृष्ट्वा यथावत्परिकल्पयेत् ॥ १२ ॥ ॥ अ-

थरोमाधिक्यम् ॥ ॥ तत्प्रतीकारः ॥ ॥ दंत्यग्निकौशा-

नकिसिद्धतैलं मभ्यजनाद्रोमहरं प्रसिद्धम् ॥ स्नुहीपय-

स्तालपलाशभस्मपटुप्रलेपादपिरोमहानिः ॥ १३ ॥ ॥

अन्यः ॥ ॥ स्नुहीदुग्धसंभाविताः सप्तवारान् कणायाः

कणाः घानिभिर्मूर्ध्निलिप्ताः ॥ कुर्वन्ति मूर्धानमेव प्रकामं

मरोमं यथा तु विकैव प्रसिद्धम् ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ रोमाणि

गुल्फस्थलजानियुक्त्या चोद्धृत्य कुर्यादथ मर्दनानि ॥ को-

शातकी बीजभवेन तद्दत्त्वे हनरोम्नामपुनर्भावाय ॥ १५

॥ रोमाभिसंभावितशंखचूर्णं तालेन युक्तं युगपत्प्रलिप्तम्

॥ गुल्फप्रदेशे रिविरोमनाशमसंशयं सविदधाति नित्यम्

॥ १६ ॥ ॥ अथ पादरुजः ॥ ॥ प्रतीकारः ॥ ॥ साज्य-

सक्तुभिरलं परिलिप्तौ व्याघ्रिकारसयुतैरथवापि ॥ शा-

ल्मलीजमृदुवल्कलकल्के रुक्षतश्च बहुतापमयाग्निः ॥

१७ ॥ युग्मलुगैरि करालासिंघृत्य कसिक्यकैश्च मधुयु-

क्तैः ॥ क्षुद्रैरपि सिद्धार्थैर्निष्कृष्टितोविलेपनात्कदाप्यधी-

॥ १८ ॥ अन्यः ॥ पल्ले करालेन समं घृतं च ताभ्यां समं

चाथगुडं विपेष्य ॥ अर्कस्य दुग्धेन पलाईकेन विलेपना-

त्पक्ववत्तथाग्नी ॥ १९ ॥ ॥ अथ साध्यकुष्ठलक्षणम् ॥

॥ ॥ त्वग्भक्तमांसस्थमलसंवातश्चेष्वाधिकं साध्यम्

शान्तिवैद्याः॥ मेदोगतं दृढं मेव व्याप्य मज्जास्थिगं त्याज्यत
मेवदन्ति॥ ३२०॥ मंदाग्निमुक्तं कृमिभिः प्रजग्धं दाहान्वितं
यन्निभवं त्वसाध्यम्॥ सन्धेष्वातोद्भवकुष्ठं हन्ति चर्मालसा
दीन्यथवाविषादीन्॥ ३२१॥ एतानि नित्यं किटभादिकानि म-
ज्जास्थितान्येव तथास्थिगानि॥ सरक्तनेत्रं प्रसृतांगमेव हन्ति-
स्वरं त्याज्यतमानि चाद्भुः॥ ३२२॥ कुष्ठानि यान्येव तु पंचकर्मादी-
नानि हन्युः किल कुष्ठिना हि॥ चित्रत्वशकलबहुरोमयुक्तं त-
संतथानाग्निविदग्धमेव॥ ३२३॥ अथोप्यसंस्पृष्टतमविशेषा-
त्साध्यं त्वसाध्यं च ततो न्यथा चेत्॥ गुत्थौष्ठहस्तांश्चितलप्र-
भूतमसाध्यमुक्तंतु चिरंतनं यत्॥ ३२४॥ ॥ अथास्य निचृ-
त्तिः॥ ॥ सम्यग्देहांतवर्णः प्रभवति नियतं पूर्वरूपं यथावत्
साग्रत्वं चांगषट्के निगदितमखिलं शांतकुष्ठस्य लक्ष्यम्॥ यः
कश्चि कुष्ठरोगेन हि यदि म्रियते तत्पुनस्तस्य देहे जातस्य दा-
ग्निगदितमसद्दुष्टमत्रान्यरोगात्॥ ३२५॥ श्रीतानपादाञ्जस-
माज्ञया याकृताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली॥ श्रीकाशिनाथेन ग-
तस्य तस्यां कुष्ठाधिकारस्तबकः समाप्तिम्॥ ३२६॥ ॥
इति श्रीगुरुपादाञ्जचचरीकचतुर्वैदिकाशिनाथकृतचिकित्सा-
क्रमकल्पवल्ल्यां कुष्ठाधिकारस्तबकः समाप्तः॥ ॥ ॥
अथातो विसर्पाधिकारः॥ ॥ तावत्तन्निदानम्॥ ॥ लव-
णाम्लकटूष्णसेवनादपि दोषातिबलप्रकोपतः॥ रुधिरं परिदु-
ष्य वैलसीकात्त्वचिदोषास्त्रप एव धातवः॥ १॥ अपि हेतुतया
भवन्ति हि बहुधा ते तु विसर्पकारिणः॥ प्रवदन्ति विसर्पपूर्व-

जंखलुरूपं भिषजो यथा तथम् ॥ २ ॥ ॥ अथ पूर्वरूपम् ॥
 अंगेषु यच्चिमधिमायनदाहतोदैरुष्णात्वमेव खलु यत्र तु कंडु
 राश्व ॥ आकर्षिता इव भवन्ति हितद्विसर्प्य पूर्वतुरूपमखिल
 भिषजो वदन्ति ॥ ३ ॥ ॥ अथ रूपम् ॥ ॥ नाना स्फोटादाह
 युक्तास्तु देहे प्रायः सर्पस्यैव सर्वत्र यत्र ॥ सोयं प्रोक्तः सालसी
 कास्तु वैदैरुक्ते रोगो वै विसर्परव्यएव ॥ ४ ॥ अथोपशयः ॥
 गोधूमशालिलयवमुद्रचणाश्वपथ्याः वृंताकमन्यदपिशोषक
 कोरदूषाः ॥ सेव्यास्तथैव तु बुधैश्च विसर्परोगे प्रायस्ततोऽस्य
 प्रतिकार्यमहं ब्रवीमि ॥ ५ ॥ प्रतीकारः ॥ शिरीषात्रिच
 दनैर्गदारुणाजलेर्जरा ॥ नतंतु रिप्रयुक्तहव्यसाधितं विलेपित-
 म् ॥ विसर्पं तु ल्पकीर्तितं दशांगमाशु संमितं तथैव पंचवल्कलैः
 प्रलेपयेन्निषेचयेत् ॥ ६ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ पद्मको
 शीरशिशिरमधुर्कैः परिलेपयत् ॥ परिषेकेन तन्नीरैर्विसर्पमपसा-
 रयेत् ॥ ७ ॥ ॥ अथ क्वाथः ॥ ॥ धरानिंबवासापटोलप्रयु-
 क्तैः फलानां त्रयैश्चंदनैर्निंबनीरम् ॥ सति केशतं पीतमेव प्रका-
 मं विसर्पं चरस्फोटकं दूतिहारी ॥ ८ ॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥ क-
 रंजलुही भानुदुग्धानलानां निशाभंगसप्तच्छदानां विषेण ॥
 हलिन्यासमं पाचितं धेनुमूत्रैस्ततोऽभ्यजनात्तद्विसर्पं निहति ॥
 ९ ॥ ॥ अथ घृतम् ॥ ॥ वासामृताखदिरनिंबपटोलपत्र-
 धात्रीत्वचाशृतपयोभिरयोभिकल्कैः ॥ सिद्धघृतं प्रपिबतां च
 विसर्प्य गुल्मकुष्ठानि चारुसमदानि प्रयां निनाशम् ॥ १० ॥
 ॥ अथोत्रवमनविधिः ॥ ॥ कुलकर्निवज्जलैर्मदनेद्रजैर्मगध-

धयाश्रुविसर्पगदप्रणुत ॥ वमनमेवभिषग्गादितं ह्यं निरि
लयोगवरं प्रियतं परम् ॥ ११ ॥ ॥ अथ विरेचनम् ॥ ॥ तु
नयात्रिफलारससंयुतं घृतमथोपि बतोंच विरेचनात् ॥ जय
निपीतमलंसविसर्पकं ज्वरद्वप्रभवद्वयुत्तरा ॥ १२ ॥ ॥
अथ तैलम् ॥ ॥ एरंडतुंबीपिचुमंदतिक्तकोशांतकीचंचुम
कुल्लकानां ॥ बीजानि दद्रुघ्नभवानि तद्दुवल्गुजान्येव गवां
जलेन ॥ १३ ॥ दुग्धं नदधातिलजाजमूत्रैर्विभाव्य पातालकप
त्रगाभिः ॥ संपाच्य ततैलविलेपनेन विसर्पचित्रेषां प्रशमं प्रयातः ॥
१४ ॥ युग्मम् ॥ अथ रसः ॥ ॥ कान्तीक्ष्णविषनाप्यग
धकान् अकेन परिपेष्य कटके ॥ पाचयेच्च खलु वन्ध्यपूर्वकां स
भवेच परिकर्ककोटितात् ॥ १५ ॥ नाशयेच परिसेवितस्त्वराकां
निदश्च प्रथितोरस एषः ॥ स्फोटजालमखिलं हि विसर्पसंभ
वनरतनुप्रतंतयत् ॥ १६ ॥ युग्मं ॥ अथ संप्रातिः ॥ तत्रादी
वातजः ॥ निस्तोदशोथस्फुरणास्थिभेदसंहर्षवातज्वरशू
लयुक्तः ॥ शिरोनिह्वाचरुजासमेतो विसर्परोगः प्रथितश्च
यातात् ॥ १७ ॥ प्रतीकारः ॥ रास्त्रावलादारुघृतैः सदुग्धैर्नी
लोत्पलेचंदनमाश्लेषात् ॥ विसर्परोगं मधुकाचितं च वातप्र
भूतं सहसानिहति ॥ १८ ॥ अन्यः ॥ सकृद्रसंगोऽप्यसा
समूत्रं संपंचमूलपरिपेष्यलेपात् ॥ वातप्रभूतं तु विसर्परोगं स
खोष्णमेतद्दिनिहति सद्यः ॥ १९ ॥ ॥ अथ पित्तविसर्पः ॥ ॥
द्रुतगतिः खलु पित्तसमुद्भवो भवति तज्ज्वरलक्षितलक्षणः ॥ अ
पिचपित्तविसर्पगदस्त्वलेप्रतिकृतिंचततोब्रुवेधुना ॥ २० ॥ प्र

नीकारः ॥ वटारोहरुद्रावृणालाग्रमोचाः शतवारधौतेनहृत्वेन
 पिष्टाः ॥ विलेपाभिहृन्पाशपित्तप्रभूतविसर्पेतथागौरिकतेन
 नित्यम् ॥ २१ ॥ योगद्वयं ॥ अथकफविसर्पः ॥ ॥ स्निग्ध
 श्वकंडूसहितः कफेन कफज्वराक्तं स्तुविसर्परोगः ॥ प्रतीका
 रः ॥ गायत्रिकाब्दामरुदारुशिंशुवासान्पद्रुप्रभवः प्रलेपे ॥
 २२ ॥ कुठनरोथैरपिबीजसंघैर्युक्तः प्रपिष्टः खलुनभिहंति ॥
 फलत्रयपचकमश्मशिंशुमुशीरमप्यत्रजलस्यमूलम् ॥ २३ ॥
 अनंतयापिष्टमदः समस्नं विलेपनात्तनयतिप्रशान्तिम् ॥ विस
 रोगंकफजंविशेषाहैद्याधिभूपाः प्रवदंतिकामम् ॥ २४ ॥ ॥
 योगद्वयंविशेषकेनोक्तम् ॥ ॥ अथवातपित्तजः ॥ ॥ वात-
 पित्तज्वरास्थिप्रभेदभ्रमैरग्निसादेनसर्वांगदाहेनवै ॥ यत्रयत्रै
 वसर्पत्यसौवातजः पित्तयुक्तोविसर्पस्तथालोपितैः ॥ २५ ॥ श्री-
 घ्नैरग्निरुधप्रभैः स्फोटकैर्वातकोपाधिकश्चेतनीलिः कविद
 ॥ मर्मभेदीव्यथेतांगमेवध्रुवचेतनामाहरेच्छ्वासहिकान्वितः ॥
 २६ ॥ कापिनिद्रालभेनैवशय्यादिषुचेष्टमानोरतिः क्लेशयु-
 क्तस्तदा ॥ दुःप्रबोधोऽस्तुतेकापिनिद्रांजनश्चाग्निवीसर्पेऽक्त
 स्तुवैद्यस्तदा ॥ २७ ॥ प्रतीकारः ॥ गुडूचीनीवेदः खदिरजल
 पानीयमसकृन्निपीतलितंवाहरतिसहस्राभ्यायुजगदम् ॥
 रसंवासेफालीभवमथगवीहृव्यसहितविसर्प्यनिष्पीतं त्रिदि
 नमपि विलेपिततमम् ॥ २८ ॥ योगद्वयं ॥ अथकफवातजः ॥
 ॥ ॥ कफेनरुहः पवनोन्नमाशकफंसरक्तत्वचिसंस्थितं च ॥
 त्मायुस्थितमांसगतशिरास्थसदूषयित्वातनुवृत्तकानि ॥ २९ ॥

स्थूलानिग्रंथीनिसरुगज्वराणिसशोषहिध्मावमिविश्रमाभ्यां
 ॥ समोहवैवर्ण्यविमूर्च्छनाद्यैस्तथागभेदैः सदनेनैराणाम् ॥
 ३० ॥ कुर्यादलंग्रंथिविसर्परोगं सभ्लेषवातप्रभवं विशेषात् ॥
 श्वासेनकासेन तथातिसारदोषेण युक्तं भणितं मुनींद्रैः ॥ ३१
 ॥ प्रसूतगंधद्वधशरवनिशाभ्यां कदतद्वच्चा मृतमाक्षिकं च ॥ नी
 लीनीरैः श्वाशमज्जतादिसर्वमंध्वाज्याभ्यां पैष्वलेप्यं विसर्पे ॥ ३२
 ॥ ॥ अथ कफपित्तजः ॥ ॥ कफपित्तभवो विसर्प रोगो ज्व
 रनिद्रा सहितः स तद्विकश्च ॥ शिरसश्च रुजा तथागसादैः सह
 विक्षेपप्रलेपगौरवैर्वा ॥ ३३ ॥ अरुचिभ्रममूर्च्छनाग्निहानिप्रमु
 खैरामविलेपनास्थिभेदैः ॥ तृषयातिप्रसर्पितप्रकामं पिडकैर्ला
 हितपीतपांडुरैश्च ॥ ३४ ॥ आसितः खलु मेचका भएव मलिनस्त्रि
 ग्धतरोतिशोफ उक्तः ॥ गुरुतातिगभीरपाकताभिः श्वगंधेन
 युतोऽथ पंकिलश्च ॥ ३५ ॥ अपिशिर्णपलो विसर्प एषो विरुज-
 श्वैकतरं तथा मदेशम् ॥ प्रतिगृह्य शिरासक्त इदेव ह्यथवा रक्षा-
 युगणोपि कर्दमाख्यः ॥ ३६ ॥ प्रतीकारः ॥ अयो रजो हिरक्ति
 के फलत्रयेण संयुते ॥ समभ्रता च कर्दमं विसर्पमाशक्तनाशयेत्
 ॥ ॥ अथ सन्निपातजः ॥ ॥ समस्तरूपसंयुतस्त्रिदोषजे
 विसर्पकः स शोणबीजभक्षिकस्तैलमात्रलेपनात् ॥ ३७ ॥ अथ
 क्षतजाः ॥ क्रुद्धः समीरो खलु बाह्योक्षता द्विसर्प्य रुधिरं सपित्तम् ॥
 कुर्यात् कुलित्यैश्च चित्तं यथैव समीरयन् श्यावतरं च रक्तम् ॥ ३८
 ॥ दाहेन शोथेन युतं ज्वरेण रक्तस्य मोक्षं खलु तत्र कुर्यात् ॥ क्षारे
 णवाग्निप्रभवैश्च दाहेन रक्तमोक्षेण समं च किंचित् ॥ ३९ ॥ ॥ अस्योप

द्रवाः ॥ ॥ ज्वरोतिसारो वमशक्लमश्वसस्तृप्तांसेदरांतथै
व ॥ त्वरोचकंचाथविपाकताचविसर्पकोपद्रवसंघएषः ॥ ४०

॥ ॥ अथसाध्यलक्षणम् ॥ ॥ वातप्रभूताः कफजाश्चपित्त
समुद्भवायेचविसर्परोगाः ॥ सिद्धान्निनोसर्वभवः क्षतोत्पः पि
त्तोद्भवश्चाजनसन्निभश्च ॥ ४१ ॥ मर्मप्रभूताश्चविसर्परोगाः कृ
च्छ्राश्च वैधैः समुदाहुताश्च ॥ विसर्परोगप्रशमायनागंदद्यात्क
वणोत्स्यसपद्मरागं ॥ ४२ ॥ ॥ श्रीनातपादाञ्जसमाज्ञयाथा

कृताचिकित्साक्रमकल्पवह्नी ॥ श्रीकाशिनाथेनगतश्चतस्रा
विसर्परोगस्तबकः समाप्तिम् ॥ ४३ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्ज
चंचरीकचतुर्वेदीकाशिनाथकृतायांचिकित्साक्रमकल्पवह्न्या
विसर्पस्तबकसमाप्तः ॥ ॥ ॥ अथविस्फोटकनि

दानम् ॥ ॥ कटुतिक्ष्णविदाहिरूक्षभक्ष्यैरशनाजीर्णतरे
शनेः पुनर्ना ॥ क्रतुदोषविपर्ययेणदोषाः पवनाधारुधिरासि
मांसमेव ॥ १ ॥ अपिदुष्यतथातृचंगताश्चञ्चरविस्फोटगदानसं
प्रकुर्युः ॥ ॥ अथपूर्वरूपम् ॥ ॥ तदनंदवथुस्तथोष्णता

वाप्रभवत्यंगणेतुजाड्यमेव ॥ २ ॥ क्वचिदप्यथवाहिपूर्वरूपे
घटितस्फोटगदस्यलक्षणंच ॥ ॥ अथरूपम् ॥ ॥ यथापि
स्थः प्रभवन्तिदेहेस्फोटास्तथाक्वापिचसर्वदेहे ॥ सस्तपित्तप्र

भवाभवतिविस्फोटकंतं प्रवदतिवैद्याः ॥ ३ ॥ ॥ अथोपशयः ॥
यथाः शालयः कोद्ववावाकुलित्यास्तथापथ्यहेतोश्चगोधूमकाश्च

॥ रूपथ्यादकीमांसमास्त्रिप्रजाते सदावर्जनीयंचशाकान्प्रव
प्रे ॥ ४ ॥ ॥ अथविस्फोटकान्तरैः ॥ ॥ अथविस्फोटकान्तरैः ॥

अपिके मुककूलकैस्तथाप्युदितपश्यमभीरुकरलम् ॥ ५ ॥
 कैरातकैः पपटिकैः सतीर्णैः कर्कोटिकैर्निबटलैश्च पुष्पैः ॥ सति
 कट्वैरपि पथ्यमुक्तमत्रैव विस्फोटक रोगशान्त्यै ॥ ६ ॥ प्रती
 कारः ॥ किराततिकापिचुमंदयस्त्रीपटोलवासाघनकौटजा
 नाम् ॥ फलत्रयाशीरकपप्यरानां विस्फोटनाशायपिबेत्तृषा
 यम् ॥ ७ ॥ ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ शिरीषहिंखागजकेशरा
 णांसोशीरकाणांच विपेक्ष्य लेपात् ॥ विसर्पविस्फोटकजान
 राणां स्फोटविषोत्थाप्रलयप्रयांति ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ कुटज
 बीजयुताः खलुतंदुलाः शिशिरवारियुताः परिपेषिताः ॥ अ
 पिनयति च पापगदत्तरा प्रशमतांतु विलेपनतोपराः ॥ ९ ॥ ॥
 अन्योयोगः ॥ ॥ पुष्पार्कयोगे खलुकाकतुड्यामूलसमादा
 यचमासिकेण ॥ भुक्तंतु विस्फोटविनाशमाश्रमुंडीरसंपित्त
 मथोपिकुर्यात् ॥ १० ॥ योगद्वयं ॥ अथ प्रलेपः ॥ ॥ मज्जा
 मलेनापि विपेक्ष्य पुत्रजीवस्य लेपादिनिहंतिसर्वान् ॥ विस्फो
 टकस्फोटचमाननेकाकालादिकान्याविषजान्सपीडान् ॥ ११ ॥
 ॥ अथ काथः ॥ ॥ पीयूषवल्लीपिचुमंदमेघगायत्रिकाश
 क्रमवांबुवारि ॥ विस्फोटकहतिनिपीतमाश्रवायुयैथामेघच
 यप्रवृद्धम् ॥ १२ ॥ अन्यः ॥ ॥ अमृतमेघपटोलनिशाद्वयैः
 स्वदिरसिहंमुखीपिचुमंदजैः ॥ असितवेत्रमुनिच्छदसंयुतं सु
 तजलं खलुपापगदं जयेत् ॥ १३ ॥ विषविसर्पगदं च मसूरिका
 शिशिरापित्तभवं ज्वरमाश्रतत् ॥ अपिचकुष्ठहरगदितः सदाह
 रतिकंडुनिका मपिपानतः ॥ १४ ॥ ॥ अथ घृतम् ॥ ॥

शिरीषैलायष्टीनतशिशिरात्रिहयजलैः सकुष्टं हन्यवाहर-
 निबहुधाभूतजटया ॥ दशंगेसंलिप्तदवथुगदमातापबहुलवि-
 सर्पेविस्फोटेभिर्गदितमदोवैद्यनिकरैः ॥ १५ ॥ विस्फोटकैलघ-
 नवांतिरेकाकुर्याद्यथादौषमलं निरीक्ष्य ॥ शिराविमोक्षं च भि-
 षक्प्रकामसंप्राप्तिमस्य प्रवदामिभूयः ॥ १६ ॥ तत्रादौ वात-
 जः ॥ शिरोरुजः पर्वस्तुभेदपीठे कार्ष्ण्यं गुरुत्वं वलुपयसो-
 यम् ॥ विस्फोटको वातभवः प्रकामवदंतिवैद्याश्चरकादयोप्ये ॥
 १७ ॥ प्रतीकारः ॥ दिङ्मूलरास्नाधनधान्यकानां दुरालभो-
 सीरगुडूचिकानाम् ॥ दार्वानितानां प्रपिबेल्पायं वातोत्थवि-
 स्फोटकनाशनाय ॥ १८ ॥ अथपैत्तिकः ॥ ज्वरदाहरुजा-
 न्वितोनिपाकिबहुधास्त्रावयुतोऽनितर्षयुक्तः ॥ अपि पीतत-
 रोहिलोहितावागदितस्फोटगदस्तुपित्तजोयम् ॥ १९ ॥ प्रती-
 कारः ॥ द्राक्षापरोलपिचुमंददुरालभानां काश्मर्यवासकयु-
 त्तशतमंबुषानात् ॥ खर्जूरलाजमुखपित्तसमन्वितानां विस्फोट-
 माश्रुविनिर्वाहचपित्तजातम् ॥ २० ॥ अथकफजः ॥ छ-
 द्दीपाकजहताः खलुयत्र पांडुताप्यथतथैव कंडू ॥ नो भवन्ति च-
 रुजश्चिरपाकी स्फोटएषगदितः कफजातः ॥ २१ ॥ प्रतीकारः ॥
 भूनिंबनिंबेद्रजवासकानां निंबत्रुटिभ्यां मधुना स्रुतं च ॥ सत्रैफ-
 लं क्वाथमिदं निषीतविस्फोटकं हंति कफप्रभूतम् ॥ २२ ॥
 अथवातपित्तजः ॥ सवातपित्तप्रभवविशेषात्पीडाभवेत्तत्र-
 शिरीषजंबोः ॥ उडुबुरस्यापि च सेकलेपोभिषङ्गतेनापित्तथैवका-
 र्यं ॥ २३ ॥ अथवातकफजः ॥ स्तैमित्यगुरुताचवात

कफजेकंडूभवेत्तत्रवैविस्फोटेहरतालगेधकशिलासिंदूररात्रि
 द्वयैः॥ कल्कीकृत्यसुवर्चलेनविधिवत्तैलचवेदोभित्तस्माद्दे
 दमितैःपयोभिरथवासंपाचितंमर्दयेत्॥२४॥ ॥अथकफ-
 पित्तजः॥ ॥कंडूदाहवमिज्वरादिसहितःसंश्लेषापित्तोद्भवैः
 कुर्यात्तत्रपटोलवासैवमनोजन्मोप्रगंधाकृतैः॥२५॥ क्वाथैर्नि-
 बयुतैःनिपीतवमितैःप्रायोनुवेलेपुमान्सद्यःस्फोटगदादिमुक्त
 सकलेदेहेप्रभावान्भवेत्॥२६॥ ॥अथसन्निपातजः॥ ॥
 मध्येनिबन्धोन्नतस्त्वासमंतात्प्रोच्चःप्रायःस्वल्पगामीजडोपि
 ॥दाहस्तृषणा॥मोहरागज्वराश्चछादिर्मूर्छावैपथुश्चप्रलापः॥
 २६॥ पीडात्यंतसर्वएतेचयत्रसोयंप्रोक्तःसन्निपातोद्भवश्च॥
 विस्फोरारब्धोरोगेष्वरुचसाध्यश्चार्षावक्ष्येतच्चिकित्सायथाव-
 त्॥२७॥ युग्मम् ॥प्रतीकारः॥ कुलकनिंबफलत्रयवास-
 कैरमृतसप्तदलेरपिसंस्तम् ॥विभवमारुहनिपीततमंदरेहि-
 षविसपंगदंसरुजतथा॥२८॥ ॥अथस्कजः॥ ॥रक्तार-
 क्तसमुद्भवाश्चगदितागुंजाफलाभास्तुयैतेपित्तस्यचहेतुनाहि-
 जनितास्तेनचस्फोटकाः॥ नोसाध्याःप्रभवतियोगशतकैस्ते-
 षांचिकित्सातथाश्रीमच्छीतलिकानुमोदनमलेतन्मंत्रपूजादि-
 निः॥२९॥ ॥अथकालस्फोटः॥ ॥योभ्यंतरस्फोटुदाह-
 तोसौकालारब्धश्चस्मिन्प्रधिकव्यथान्तः॥ तस्मिन्बहिर्मागं
 तेप्रकामभवेच्चिकित्सापित्तस्यवधिः॥३०॥ बहिर्गतवातविस-
 र्पवादिर्वैद्यश्चिकित्सेद्व्यवाप्रलिपेत्॥ अक्रांतयाकाजिकसिक्तमे-
 वविषेयतस्यारुकिनाशनाय॥३१॥ ॥अथस्नायुकम् ॥ ॥

शारवास्तुकोपमधिगम्यचदोषसंघाः कुर्युर्विसर्पसदृशं खलु
 शोथमस्य ॥ तद्देहशोष्यपलमाशुचतस्यसोषणा कुर्यात्तुतः
 तुनिभमेतदलंप्रयाति ॥ ३२ ॥ तस्मात्सताश्वबहुधास्यचछेद
 नाद्वापाकः प्रगच्छतिततोयशनैः शनैस्तम् ॥ यातनरोनचक
 दापिनिवारयेचंतस्यातनादाश्वपथुः प्रशाम्येत् ॥ ३३ ॥ स्था
 नानरेभवतिचेदथवापुनस्तवैद्योविसर्पसदृशं बहुधाचिकित्से
 त् ॥ हिंशुंचशीतलजलेननिपीतमाशुतस्नायुकपरिहरेन्नहि
 तत्रचित्रम् ॥ ३४ ॥ कांजिकसाधितभेकजमाशुस्नायुकमुग्रहं
 निविशेषात् ॥ स्वेदनेमेवंबर्बुरंबीजंस्नायुकरोगं हंनिविलेपात्
 ॥ ३५ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ ॥ गव्यंसर्पिस्त्रिदिनंप्री
 त्वाभिर्गुड्यर्कं त्रिदिनंयावत् ॥ हंतिस्नायुकमिजं शोथंसद्योवै
 द्यैरुदितंप्रायः ॥ ३६ ॥ योगद्वयं ॥ अन्यः ॥ शिष्टमूलद
 लकांजिकलेपः स्नायुकं च विनिहतिविपिष्टः ॥ काचनीचकिल
 गोजलपिष्टातद्देवविनिहंतिमुग्रम् ॥ ३७ ॥ योगद्वयम् ॥
 अथमसूरिकाः ॥ ॥ तत्रतावन्निदानम् ॥ ॥ कत्वम्लक्षार
 पदुभिर्विरुद्धाहारपानकैः ॥ दुष्टैर्निष्पावशाकाद्यैर्दुष्टवायूदकै
 रपि ॥ ३८ ॥ कुह्यग्रहेक्षणात्कापिदेशदोषात्समुद्भूतः ॥ जनय
 तिशरीरस्मिन्दुषादोषामसूरिकां ॥ ३९ ॥ पूर्वरूपांज्वरस्तासौ
 धमः कंडूविवर्णिता ॥ त्वंशोथोनेत्ररोगश्चपिच्छिलत्वंतथात
 नौ ॥ ४० ॥ मसूराकृतिसस्यानाः शीटिकातत्रवैयदि ॥ रूपंत
 तुमसूरीणांवैद्यभूपैरुदाहृतम् ॥ ४१ ॥ ॥ अथोपशयः ॥ ॥
 मसूरिकार्तः खलुशालिमुद्गमसूरिकान् वामधुरं रसयत् ॥ भु

जीतकिंचिल्लवणोच्चमंवाक्रियाहिताचात्रचकुष्टहंत्री॥४१॥
 विरेपनादिकममन्नतद्वत्संश्लेषापिचोत्थविसर्पवद्धि॥ वेणुत
 चाकेकिवचाजवानांकार्पासबीजास्थिपलंकषाणाम्॥४३॥
 ब्राह्मीतुलस्योर्विषसद्गुताभ्यासुवर्चलायाश्चविधूपमत्र॥ प्र-
 योजयेद्भक्षप्रथमंभिषक्तदालुभ्यतेतेमुविषविहाय॥४४॥
 पुराशरोक्तंहिलमौचिकाधारसंपिबेच्छेतसूचंदनस्य॥ क-
 र्त्तनसस्याः प्रथमप्रसंगे तस्याः कषायं तथवापिनीरम्॥४५॥
 ॥ पीत्वावमेधोमरणं हितस्य चेत्तन्भनयस्य न तस्य मृतकः
 ॥ अन्त्यः ॥ पटोलवासापितुमंदसिद्धैस्तद्वत्तवात्सकष-
 ठिकानां॥ कायानूपपीयाशवमेत्यकामंफलत्रयाणांवरक-
 ल्कयुक्तात्॥ ब्राह्मीरसक्षौद्रयुतं पिबेद्वा बाह्वैलमोचीस्वरसं-
 तयेव॥४७॥ विशेषेन त्रयोयोगाः॥ वातस्य शस्तं
 चमसूरिकायां विरेचनं हीनबलरयनेव॥ कुर्यात्तथानिर्बलदे-
 ह्यष्टे प्रायोभिषग्वैशमनपुरस्तात्॥४८॥ प्रायोमसूरीगदना-
 शनाय वातं विरेकं क्रमशः प्रकुर्यात्॥ वातनेत्रे केण हि बाल्यपू-
 षाः पंच्यतां बाल्यरुजश्च न स्युः॥४९॥ ॥ अथ सप्राप्तिस्त-
 ज्जादौ वातमसूरिकाः॥ ॥ कृष्णारुणास्त्रीव्ररुजस्तथैव स्त्री-
 दाश्चकारिण्युनाश्च रुक्षाः॥ चिरचपाकं प्रति याति वातं म-
 सूरीकायां गदितं मुनीद्वैः॥५०॥ प्रतीकारः॥ अरुणाव-
 दुपादुदंबरत्वग्भिः प्लक्षशिरीषजलचा॥ शकृतापारेपेथंगो-
 स्तथा परलेपादपि वाक्जाहरेत्॥५१॥ ॥ अथ काशः॥ ॥
 अमृतामधुकंसमोरटसह द्वादशाक्षयितसदाडिमम्॥ सगु-

दुषीरपीतमेवतच्छमये द्वातचयचपाचयेत् ॥ ५१ ॥ ॥ अथ
 पित्तमसूरिका ॥ ॥ सिताः पीतास्कादवयुसहिताभ्याप्यनि
 रुजोभयानिस्फोटाये कठितिपरिपाकसममिताः ॥ भवेद्वाविद्धे
 दोरुचिदवयुतर्पाश्वसतनविमर्द्दोर्गानांवा भवतिभित्तरोपित्त-
 जनिता ॥ ५३ ॥ प्रतीकारः ॥ निवंपरोलशिशिरद्वयंचपाठा
 जलवर्मदुरालभाच ॥ उशीरवासाकटुकास्तथैषांकायंसरव-
 दुंशिशिरपिचेच्च ॥ ५४ ॥ दाहेज्वरेपित्तमसूरिकायां विसर्परो
 गोपिव्रणोविशेषात् ॥ अन्यच्चलाजामलकीयुतंचरुतकटु-
 स्पशजलेसिताभिः ॥ ५५ ॥ ॥ अथ कफमसूरिका ॥ ॥
 श्वेतास्निग्धाः कंडुरः स्थूलरूपाः श्लेष्मादूतामदपीडानिकाला-
 त् ॥ पाकप्रायोयाश्वगच्छतितासावैधैरुक्तास्तच्चिकित्सांज-
 चीमि ॥ ५६ ॥ प्रतीकारः ॥ भूनिबनिबधनवासकत्रैफला
 नाराजीफलेंद्रजवसाधितनीरपानात् ॥ क्षौद्रेणानित्यमुपपा-
 निविनाशमाशक्तश्लेष्माद्रवः खलुमसूरिगदः प्रकामम् ॥ ५७
 ॥ अन्यः ॥ वृषदलस्वरसामधुनापिबेत्कफजत्राततथैवम-
 सूरिका ॥ व्रजनिनाशमलंबहुधाचसानरवरस्यसदाणदित-
 त्वरा ॥ ५८ ॥ नपाकमायांनिमसूरिकायास्तालेपनीयादधि-
 सक्तुभिश्च ॥ पाकव्रजत्यारुनिचृतिमेवयांतीनिर्वैद्याजगदु-
 पुराणा ॥ ५९ ॥ ॥ अथ हृद्जजाः ॥ ॥ हृद्जलसर्पणहृद्जा-
 यांयदोषोदिकासंभवतिक्कल्कतदा ॥ लेपयेत्तर्कैः सैध-
 वेनान्नितैलेपयेद्वादूरसद्रजोवैणुदे ॥ ६० ॥ श्लेष्मवानोद्वाः पा-
 कमायांतिताः श्लेष्मपित्तोद्वावर्मदुस्पर्शजम् ॥ पर्पटेनान्नित-

सखरोलशतरोहिणीसयुतवैपदेनित्यशः॥ ६१॥ ॥अथ
सन्निपातजाः॥ ॥नीलाभवेयुश्चिपिटावभासानिम्बाःस्वम
धोतिरुजःश्रवतः॥पूपत्रिदोषाच्चिरपाकिनेयेप्रभूतदोषाश्च
मसूरकास्ते॥ ६२॥ प्रतीकारः ॥निंबोशीरपरोलवासकवृ
कीदुःस्पर्शधानृतृशृतक्वाथवैकदुरोहिणीसमशृतपाटीरयुक्त
त्वरा॥पीतंहतिमसूरिकासकलजोखंडेनसंमिश्रिततस्याः
कोपसमुद्भवचसहसाजातज्वरनाशयेत्॥ ६३॥ ॥अथ
रसगा॥ ॥रसोद्भायेजलबुद्बुदाभास्त्वचगताःस्वत्यस-
मानदोषाः॥तोरस्त्वत्येवचतेविभिन्नामसूरिकावैद्यबुधावद-
न्ति॥ ६४॥ प्रतीकारः ॥परोलमूलारुणतदुडीयगायत्रिका
धानिकषायकंच॥रसप्रभूतासहसामसूरिशोतनिपीतवि-
निहंत्ययत्नात्॥ ६५॥ ॥आरक्तगा॥ ॥तनुत्वचोलोहि-
तवर्णयुक्तारक्तोद्भावाप्यथशीघ्रपाकाः॥नात्यर्थदुष्टास्त-
मसूरिकास्तारत्रवन्तिभिन्नारुधिरविशेषात्॥ ६६॥ प्रती-
कारः ॥रुधिरभवायारुधिरविमोक्षैःशममुपयातीत्यगद-
विदोक्तम्॥ ६७॥ ॥अथमासगाः॥ ॥पलजाःकरिना-
स्तनुत्वचश्चिरपाकारतिगात्रशूलकैः॥बहुतर्षविदाहमूर्च्छनै-
रतिकडूतियुताश्चक्वणाः॥ ६८॥ प्रतीकारः ॥मासासि-
नामासमलविधानात्संभक्षणाच्छुद्धमनोसियेषाम्॥मासेन-
मासस्यविचर्दनाद्देमासोद्भवानाशमहोव्रजन्ति॥ ६९॥ ॥
अथमेदोद्भावाः॥ ॥मेदोद्भवामडलसन्निभाश्चमृदूनताषो-
रतरज्यशक्ताः॥स्निग्धाभवन्तिप्ररुजप्रकामस्थूलामसूरा

गदितामुनीद्वैः॥७०॥ प्रतीकारः ॥ कुलककुडलिकाघन
 वासकैः कुपितुमंदधनाकटुकासमम् ॥ सयवासकरेणुरसतं
 जलंप्रसमयेच्चमसूरिगदत्तरा॥७१॥ ॥अथास्थिगामः
 ज्जगात् ॥ ॥अस्थिगामज्जगागात्रलिप्तातथाचातिरुक्षो
 न्रताकिंचदेवस्फुटम् ॥ मोहपीडारतिभ्रामराज्यस्थिभिर्मर्म
 संधीनिछिदतिप्राणान्हरेत् ॥७२॥ प्र० विज्वपत्ररसमू
 र्छितसूतोमाक्षिकेणाहिलमोचिदलानाम् ॥ नित्यमाशुचर
 यैः परिपीतोत्थस्थिसंभवमसूरगदध्नः॥७३॥ ॥अथमः
 ज्जगाः ॥ ॥ पक्वेवयास्निग्धतराकफेनचात्यर्थपीडारतिमो
 हदाहैः ॥ स्तैमित्यमुन्मादिमलतुयासूनामज्जगादुष्टमसूरि
 काःस्युः॥७४॥ एतानिसर्वाणिचक्षत्रजायांमसूरिकायां
 मरणंविशिष्टम् ॥ ॥अथचर्मजा ॥ ॥याश्चर्मजान्याः
 किलकंदरोधस्तद्वाप्रलापारतिदुःश्चिकित्साः॥७५॥ ॥अ
 थरोमांतिकाः ॥ ॥रोमकूपोद्भवाश्चान्यारागिण्यः कफपित्त
 जाः ॥ कासारुचिज्वरैर्युक्तारोमांतिकमसूरिकाः॥७६॥ प्र०
 ॥ रवदिरासकनिंबपटोलकैस्त्रिफलयापितुमंदसमंशृतम्
 ॥ समधुवारिविसर्पनिवारणंहरतिरोमजकुष्ठजकुडुकाम् ॥
 ७७॥ अन्यः ॥ पिबतियः सारवटीदलजंरसोत्थनिशंसा
 शूचतस्यतुरोमजाः ॥ ज्वरविसर्पमसूरगदादिकप्रबलकुष्ठम
 दोविलयनयेत् ॥७८॥ ॥अथकंदगाः प्र० ॥ ॥ धात्रीफलं
 समधुकैकथिततुतोयेकंदमुखेत्रणगदंमधुनासमेतम् ॥ गडू
 पकस्यविधिनामुखकलंगतान्निधीवनाद्गुणहरजलमेतदेव ॥

॥७९॥ अथ च ॥ जानीदलानि कथितानि च पूगकाला-
युक्तानि नित्यमथवापिशमीदलानि ॥ मन्त्रीरमास्यगलगव-
णमव्रणत्वमापादयेन्मुखगलस्थमदोविधार्य ॥ ८० ॥ अन्यः
॥ काचनारित्वचः काथमेकसदा ताप्यचूर्णान्वित आषिगंडू-
यवत् ॥ वक्रगचापि निष्ठीवित भूरिशो वक्रकण्डोद्भवानुहति
सघोत्रणान् ॥ ८१ ॥ ॥ अथ नेत्रगा ॥ ॥ समधुकाबुग
वेधुं कनिर्मितनयनयोरपि सेकमलस्मृतम् ॥ समुपजातगदेतु
दृशोस्तदा बहुलपक्ष्मसूरो मतलव्रणे ॥ ८२ ॥ अन्यत् ॥
मधुकरिफलागमुरानलदारुणी लज्जलोद्भवदारुनिशाः ॥
त्वचपासहिताः परिलेप्यतमाहशिजातमसूरगदेषिसदा ॥
८३ ॥ एभिराश्चोतनचायबाहुवीरस्यवल्कलैः ॥ पिष्टैः शलेप
ननेत्रमसूरीगदनाशनम् ॥ ८४ ॥ ॥ अथ क्लेदिनी ॥ ॥
नेत्रप्रांते सालसीकामसूरी नोक्ता वैधैः क्लेदिनी नामका सा ॥
चूर्णैर्नित्यं पंचवृक्षत्वचानां प्रायोशांतिन्यातिचात्यर्थयोगान्
॥ ८५ ॥ वनोपलानामपि भस्मना च तस्यावगुण्ठं प्रवदति केचि-
न् ॥ विसर्प्यती स्फोटवती स्त्रवंति दशांगलेषु अधिचूर्णितन्या
॥ ८६ ॥ सरलादिगणैः प्रधूपनं कृमिपाथोत्थभयप्रणाशनम्
॥ अथ वादरणस्य वारुजः किलतासां प्रस्तुता च धूपनम् ॥ ८७ ॥
॥ ॥ अथ शीतलाः ॥ ॥ मसुर्यैव यासीतलाक्रातुदेहाभ-
वेच्छीतलाभूतजातज्वरेण ॥ इवाधिष्ठिता वैषमेनेव पूर्ववद्बृह-
त्स्फोटसंघैश्च देवी प्रसिद्धा ॥ ८८ ॥ तथा समभिर्वादिनेर्जायते
सा विशेषाच्चिरः सारमेव च तस्याः ॥ दिनेः सप्तभिः पूर्णता तत्र

देहे भयाच्चाथवन्त्योपलाभस्मनाहि ॥ ८९ ॥ अथोद्बलननिंब
 सत्तत्रशारवाभिरस्यापि वामक्षिकाश्वापसार्याः ॥ जलशीत
 लंपाययेत्तज्ज्वरेपिनचेत्याचयेच्छीतले ज्ञायवैद्यः ॥ ९० ॥ र
 हस्येतिशीतेथपूतेनिरम्येनचैवाशुचिः संस्पृशेच्चंददापि ॥ न
 तस्यांतिकं चैव्रजेद्वेषजं च महावैद्यभूपास्तदायोजयंति ॥ ९१
 ॥ प्रतीकारः ॥ शशीतवारिपेषितो निशाचविचिकामवैः
 समंतुबीजकैः पिबेन्नशीतलाभयं भवेत् ॥ ९२ ॥ अन्यः ॥
 मोक्षारसेनसितचंदनमापि बंतिवासारसेनमधुकं मधुनाथ
 वापि ॥ जातीरसेनमधुकं रिविलपूर्वस्त्वेतेषां तनौ न प्रथमं ब
 हुशीतलार्तिः ॥ ९३ ॥ चत्वारोयोगाः ॥ शीतलास्तचभि
 षक्किलसीतारक्षया सहस्रदैवतु कुर्यात् ॥ सत्क्रियाचपिबु
 मंददलानां द्वारतोपि भवनांतरमध्ये ॥ ९४ ॥ बंधनचद्वया
 वयतनस्फोटकेषु विद्धीदथरेणोः ॥ उत्तरेणपरिरक्षणमा
 श्रुतेन ते च परिशीषमपक्वाः ॥ ९५ ॥ युग्मम् ॥ चंदनवारुक
 देवलतानां गोस्तनिकासंमसंसृतनीरम् ॥ शीतलमारुहनिपा
 तं मयत्तज्ज्वरनाशनं मन्त्रतुगीतम् ॥ ९६ ॥ होमोपचारजपदान
 धराधिदेवगौरीरपूजनधरास्तरपुण्यपाठैः ॥ स्तोत्रैश्च तैस्तु
 खलु शीतलिनीति केते तस्यास्तव प्रतिदिनं प्रपठंतु शान्त्यैः ॥
 ९७ ॥ भगवन् देवदेवेश शीतलायास्तव शतम् ॥ इत्यादिप
 ठनैः सद्यशीतलाप्रशमनयेत् ॥ ९८ ॥ ॥ अथ कोद्रवाः ॥
 कोद्रवाचखलु कोद्रवतुल्या जायते सकफवातप्रकोपात् ॥ स
 ताभिश्च दशाभिश्चाधिकैर्वा वासरेरपितु शान्तिमुपेयात् ॥ ९९

॥ प्रतीकारः ॥ खदिरत्रिफलापटोलवासामृतनिंबोत्थकषा-
यसेवनाद्वा ॥ अथवापि विनोषधस्य पानाच्छमतांघ्रानिदिनै-
श्वपूर्वमुक्तैः ॥ १०० ॥ ॥ अथ पाणिसहा ॥ ॥ ऊष्माणजा-
यते सूक्ष्मासकपास्पर्शनप्रिया ॥ वैद्यैः पाणिसहारव्यातासप्ता-
हान्छुष्यति स्वयम् ॥ १०१ ॥ ॥ अहौरीति लोके ॥ ॥ पीतः सि-
द्ध्यति तुल्यान्याचतुर्थी सार्षपीमता ॥ तस्यामभ्यजनं कुर्यात्सापि-
शुष्यति पूर्ववत् ॥ २ ॥ किंचिद्दूषमसमुद्भूता जायते राजिका कृ-
तिः ॥ बालानां तु जाह्नवस्य शुष्यति सा स्वयम् ॥ ३ ॥ कोटव-
ज्जायते षष्ठी लोहितोन्नतुमंडला ॥ जरव्यथावती पूर्वज्वरस्तिष्ठे-
द्दिनत्रयम् ॥ ४ ॥ स्फोरानां बहुसंघातादेकस्फोटवशीतला ॥ चर्म-
गोटीसमारव्याता क्रियाचात्रापि पूर्ववत् ॥ ५ ॥ कुलित्यिका कुडि-
त्यिकासमातता नैष्यत् सदा फलत्रयामृताठरूपकैः समश्रुतम् ॥
॥ शिरीषनिंबसप्तपर्णापत्रकैर्निशा हयंसचंदनैः सधन्वयासप-
रादिसंयुतम् ॥ ६ ॥ समुत्तकं स्तूते जलं समाक्षिपेच्च पाययेत्स-
रिकागदेध्रुवं मसूरिकादिनाशनम् ॥ विसर्पकुष्ठकंडुकादिचर्म-
दोषहारकं कुचिलुचिद्रिषग्वैद्यचित्रादिकीर्तितम् ॥ ७ ॥ अ-
न्यः ॥ अरुणारुणचंदनपटोलं वृषभाक्षीपिचमंदवर्मभिश्च ॥
बहुपत्रसमं स्तूतं त्वथैषापिबतां चारि कुलित्यिकादिनाशः ॥ ८ ॥
अत्रोक्तैष्यपसर्गेषु सर्वोक्तो विधिर्मतः ॥ अथान्ये च कर्मजाः के-
चित्तातयैव पुनर्ब्रुवे ॥ १०९ ॥ ॥ अथ पार्श्वस्फोटाः ॥ ॥
सरकाकादिमांसानां भक्षकस्फोरवान् भवेत् ॥ पार्श्वयोस्तन्निवृ-
त्यर्थं कृच्छ्रं चाद्रायणतया ॥ ११० ॥ अतिकृच्छ्रं कर्तव्यं ज-

पञ्चाष्टोत्तरायुतम् ॥ शिवसंकल्पसूक्तस्य पार्श्वस्फोरात्ममु-
 च्यते ॥ ११ ॥ ॥ अथ पाणिपादतलस्फोराः ॥ ॥ चांडालकृ-
 तवाप्यादौ यः स्नानादिसमाचरेत् ॥ जानन्नपितदास्फोराभवं-
 तिकरपादयोः ॥ १२ ॥ गाहिरण्यं च वासांसि दद्यात्सत्त्वानुसारतः
 ॥ तेन पादकरस्फोरा विनश्यति न संशयः ॥ १३ ॥ ॥ अथांगु-
 लिस्फोरा ॥ ॥ फलहारीतपुरुषोत्थंगुली स्फोटवान् भवेत् ॥
 नानाफलानामयुतं सदद्याच्च द्विजन्मने ॥ १४ ॥ ॥ इति प्राची-
 नलेखः ॥ ॥ अथाजगल्लिका ॥ ॥ स्निग्धासवर्णाग्रथिता
 च मुद्गनिभा भवेद्धारवलुबालकानाम् ॥ सन्लेपवातप्रभवांज-
 गली चिकित्सितव्यापि च ग्रंथिवत्सा ॥ ११५ ॥ ॥ प्रतीकारः ॥ ॥
 शक्तिसौराष्ट्रिकाक्षारकल्कैरिमांलेपयेच्चानुवेलेप्यदापच्यते ॥
 श्यामयालांगली पेक्ष्य वैमूर्वया कल्कितांलेपयेद्वा तदा शास्त्रवित्
 ॥ ११६ ॥ पक्वां व्रणविधानेन साधयेदजगल्लिकाम् ॥ त्रिवृत्तव-
 त्तोवक्ष्ये पक्वोदुंबरसन्निभाम् ॥ ११७ ॥ महादाहोचपि चोत्था-
 परिमंडललक्षिताम् ॥ तस्यापि त्रिसर्पैश्चक्रियां वैद्यः समाच-
 रेत् ॥ ११८ ॥ ॥ अथैंद्रवृद्धा ॥ ॥ पद्मस्य कर्णिकायद्वसिडि-
 काभिः समाचिता ॥ इंद्रवृद्धा समाख्याता वा तपित्तकफोद्भवा
 ॥ ११९ ॥ पित्तजातत्रिसर्पस्य चिकित्सा मन्त्रसंचरेत् ॥ ॥ अथग-
 र्धभिक्रा ॥ ॥ मंडलं वृत्तमुत्सर्ज्य स्फुरत्कपित्कचितम् ॥ सरु-
 जांगर्दभिकां विद्यां हातपित्तसमुद्भवाम् ॥ १२० ॥ ॥ पैचिके न वि-
 सर्पेण गर्दभी संमुपाचरेत् ॥ ॥ अथज्वालांगर्दभः ॥ ॥ विस-
 र्पवत्सर्पेणियः शायस्तनुरपाकवान् ॥ दाहज्वरकरः पित्तासजे-

योज्वालार्दभः ॥ २१ ॥ प्र० ॥ नीलीकुलकजमूलजलघृष्टहि
 ॥ धृतमिश्रितमुपलितहरति रुजोहि ॥ २२ ॥ ॥ अथारिवेहि
 का ॥ ॥ उत्तमांगोभवांचूत्तापिडिका मुप्ररुजाकरीम् ॥ सर्वा
 त्मिकां सर्वलिंगाजानीयादरिवेहिकाम् ॥ २३ ॥ अरिवेत्याश्चि
 कित्सांतु कुर्यात्सिक्तं विसर्पवत् ॥ गंधना ॥ पिडिकामेताह
 शीमन्यात्वगातास्फोटसन्निभाम् ॥ गंधानां पिचकोपोत्थानां हि
 सर्पेण साधयेत् ॥ २४ ॥ ॥ अथगंधालजी ॥ ॥ समंडलां
 घनामल्पपूपा मुन्नतरूपिणीम् ॥ अंधालजासवक्रांतां विद्या
 च्चक्रवातजाम् ॥ १२५ ॥ अंधालजांतु प्रथमं वैद्यः स्वेदेन योज
 येत् ॥ मनोव्हागददेवाहदारुकलैः प्रलेपयेत् ॥ २६ ॥ ॥ अ
 थज्वरप्रख्या ॥ ॥ ग्रथितानुजवाकारा कठिना मांससंश्रिता ॥
 पिडिकां श्लेष्मवातोत्थायवप्रस्येतिकथ्यते ॥ २७ ॥ ज्वरप्रख्यां चि
 कित्से च यथागंधालजीतया ॥ ॥ अथपनसिका ॥ ॥ क
 णाभ्यन्तरसंभूतां पिडिकां तीव्रवेदनाम् ॥ स्थिरां पनसिकां प्राहु
 र्वातश्लेष्मसमुत्थिताम् ॥ अपक्वां पनसिकां तद्दहन्यालजिका
 समम् ॥ २८ ॥ चिकित्से च भिषक् पक्वां व्रणवत्समुपाचरेत् ॥ ॥
 अथकच्छपिका ॥ ॥ षट् तथोचवाग्रंधेयोदारुणायत्रवाक
 च्छपोलेधवत्संगताः ॥ कच्छपीं श्लेष्मवायुप्रभूतां भिषक् पूर्वतः
 स्वेदपेक्षप्रलिपेत्ततः ॥ २९ ॥ प्रतीकारः ॥ विशाशिलाताल
 ककुष्ठदारुकलैः प्रलियेदथवा तुपकाम् ॥ चिकित्सा कस्ताव्रणा
 वत्सकामप्रसाधयेद्द्वैधमतेन सम्यक् ॥ १३० ॥ ॥ अथपाषाण
 गर्दभः ॥ ॥ हनुसधिभवश्चययुर्यदिवातकफप्रभवोऽप्यस्त्राप्र

ति ॥ भूः कथितोऽस्मरवरः प्रथितः खलु विष्णु एव भवेच्च यदे
 वतदा ॥ ३१ ॥ प्रतीकारः ॥ संस्नेहपूर्वभिषगस्मपूर्ववरंततो
 वातकफघलेपैः ॥ कल्कैरनेकैरपि चोषायोगैः सम्याच्च भूयो ब्र
 णवच्चिकित्सेत् ॥ ३२ ॥ विनोषधवापिजलौकिकामीरकैह
 तेन स्थितिसास्वयं हि ॥ ॥ अथानुशायी ॥ ॥ सवर्णांगभी
 राश्वपथुसहिता किंचिदपि यात्थस्थ्यापि स्मैरमुपरित अथा-
 दृष्टिपथगा ॥ सदांतः संपक्वा पुनरनुशायी विद्वधिसमंचिकित्से
 त्सद्वैद्यः कफहरप्रयोगैश्चक्रमशः ॥ ३३ ॥ ॥ अथविदारि-
 का ॥ ॥ कक्षावक्ष्णसंधिजातमपियद्वाचविदारिजदाय
 द्वाचविदारिकांबदुरुजायुकांजलौकादिभिः ॥ ३४ ॥ शस्त्रे
 श्चाप्यवलिरव्यपूर्वमथवैशातिं व्रणप्रक्रमैः ॥ नीत्याताभिषग
 प्रमत्तअथवांसंलेख्यसंरोपयेत् ॥ १३५ ॥ ॥ अथशर्करावु-
 दम् ॥ ॥ श्लेष्मानिलश्चाप्यथमासनाडीस्त्रायूनिमेदमन्तये
 वकुर्यात् ॥ विद्वच्चग्रथिसचभिन्नमानः स्ववत्यलमांसिक-
 हव्यतुल्यम् ॥ १३६ ॥ वसानिभङ्गापिचतत्रवायुः प्रवर्द्धमानः
 प्रकरोति शोष्य ॥ मांसंतदासंग्रथितं विधाय विस्त्रास्तदुर्गधि-
 मनेकवर्णम् ॥ ३७ ॥ तांशर्करायास्ववर्तेनितां संकुर्याच्चमेदेर्बु-
 दवच्चिकित्सा ॥ तस्यायश्चसंविलग्नप्रयायातथातथावाप्रति-
 रोपयेच्च ॥ ३८ ॥ ॥ अथकुंदरम् ॥ ॥ शर्करोन्मथितपादत-
 लेवाक्राप्यथोपि यदिकोलसमानः ॥ ग्रंथिरेवकदरः खलुतंबै-
 संदहेच्चदहनैवचतैले ॥ ३९ ॥ ॥ अथविष्यम् ॥ ॥ नरव-
 मूलमधिषितश्चवायुः सहपित्तैवदेहिनायदा ॥ कुरुतेवस

दाहपाकमेवविष्यंतत्प्रवदंतिवैद्यभूषाः॥१४०॥ प्रतीकारः

॥ रुधिरमोक्षणाशोधनरोपणैरुपचरेच्चविलोक्यगतोष्णक-

म् ॥ पुनरथोन्नकचोष्णजलैरलं परिनिषेचनमाशुसमाचरेत्

॥१४१॥ स्वरसैरभयांचनिशाप्रभवैःपरिघृष्यतुलोहजपात्रव-

रे ॥ अनुवेलमलं परिलेप्यतथाखिलविष्यगदेनखलु यस्यकरे

॥४२॥ मुनिभिश्चदलैरथकाशमरिकाप्रभवैःपरिवेष्ट्यनखप्रक-

रैः ॥ ध्रुवमाशुविनश्यतिविष्यगदेनखमंडलमंडितमस्यकरे ॥

४३॥ कवित्वमेतत् ॥ अथारूषि ॥ ॥ अथारूषिका-

श्लेष्मरकप्रकोपात्कमीणाप्रकोपाजनानांशिरःस्त ॥ बहुक्लेद-

युक्तानिनानामुखानिभवतीति तत्र प्रतीकारमेवम् ॥४४॥

प्रतीकारः ॥ अरूषिनश्यतिजलौकिकाभीरक्तस्यपानाद-

पितत्रतासाम् ॥ प्रक्षालनात्तत्रकषायकैश्चससंधैर्वीथ्यमुदुर्बि-

लिपेत् ॥१४५॥ पटोलवासापिचमंदपत्रैर्मूत्रप्रपिष्टैरपिलेपये-

च्च ॥ मुहुर्मुहुर्वास्तदिरस्यनिंबजंबोस्त्वचामूत्रसमंप्रलेपैः ॥

४६॥ कायाथवासंधवकुष्ठमूत्रैस्त्वचासमलेपवरश्चमूर्द्धि ॥

शकृच्चधेनोरसपिष्टलेपस्तद्वज्जटातालभवाचमूत्रैः ॥४७॥

॥ ॥ अथाग्निरोहिणी ॥ ॥ कक्षाभागेष्वेवमासेनतुल्या-

स्फोटवहेस्तुल्यदाहान्तरस्थाः ॥ पसाहाहाहादशौहादिनै-

कान्मृत्युंकुर्याद्रोहिणीवह्निपूर्वा ॥१४८॥ प्रतीकारः ॥ ॥

रोहिणीनाशनंलघनंप्राक् प्रकुर्यादथोक्तमोक्षंततोत्सरा-

च ॥ कायशुद्धिंचवैद्यः प्रकुर्याच्च तावन्नयावत्पटुर्दिर्भवेच्चैव-

तस्याः ॥१४९॥ ॥ अथवत्मीक ॥ ॥ ग्रीवाकक्षाहस्तपाद-

प्रदेशे संधौ कंठे जायते यस्मिन् दोषैः ॥ ग्रंथिर्वैद्यास्तं च वल्मीक-
 माहुः प्रायः सर्वैस्त्यक्रियाणो जनानाम् ॥ १५० ॥ नानामुखैस्तो-
 दयुतैः प्रयुक्तं त्रावान्वितं सर्प्यति चोन्नतो ग्रम् ॥ वल्मीकमा-
 हुर्भिषजं प्रकामं तत्प्रत्यनीकं विदितं जनानाम् ॥ ५१ ॥ शस्त्रे-
 ण चोत्कृत्य च वैद्यभूषो वल्मीकमग्निप्रयुतैस्तथैव ॥ स्तारै-
 र्नितांतं परिसाधयेच्च ततोर्बुदोक्तेन विधानकेन ॥ ५२ ॥ संशो-
 ध्य संरोप्य विधिश्च तत्र मर्मप्रभूते रुधिरप्रमोक्षम् ॥ कृत्वा कु-
 लत्पस्पजरापटुभ्यां विलेपनं बाह्यमृतापटुभ्याम् ॥ ५३ ॥
 अग्नेव तस्यापि जराप्रलेपः कार्यो थवा दतनिकाजराभिः ॥ श्वा-
 माजराभिः सपलाभिरेव ससक्तुकोले पवरश्च कार्यः ॥ ५४ ॥
 स्निग्धैः स्फुरखीष्णैरुपनाहयेच्च पक्वं च संशोध्य विरोपयेच्च ॥ म-
 नःशिलैलागुरुचंदनैश्च भस्मात्तजातीदलनिंबतक्रैः ॥ १५५ ॥ तै-
 लंतुसिद्धं परिलिप्तमाशु वल्मीकरोगं बहुधा सरंघम् ॥ पा-
 एयोः पदोर्वा मलकक्षयोर्वानानाव्रणं शोथयुतं विहाय ॥ ५६
 ॥ ॥ अथ शूकरदंष्ट्रः ॥ ॥ सदा हो भवेद्द्रुकपर्यंत एव त्वथो-
 त्वक्प्रपाको तथा तीव्रपीडः ॥ सकण्डनिकामंडलं संप्रकुर्याद्भि-
 षग्वर्णितः शूकरोगो हि दंष्ट्रः ॥ ५७ ॥ प्रती० ॥ अथ भृंगरा-
 जजराभिः शारवचूर्णकेन विलेपिता ॥ खलु शूकरहिजता तथा-
 विनिहंति सप्तमवासरात् ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥ करजमोचावस्तु-
 मूलमेधासूर्यस्य चार्तजरास्तु हीभिः ॥ तैलेन संपाच्य विले-
 पिता स्नाविनाशयत्याशु चक्रोददंष्ट्रम् ॥ ५९ ॥ मेधाकसिद्धं
 खलु तैलमेकमेधाविकेनामनिहति कुष्ठम् ॥ दंष्ट्रसकञ्चूव

लवणकारीकृष्णादिरात्रेपमुनिर्वभाषा ॥ १६० ॥ अथोपद्र-
वाः ॥ ॥ तृड्श्वासदाहज्वरमर्मरोधविसर्पिहक्वापलसभि-
कोचाः ॥ मदस्तथामीदशमः प्रयुक्तात्पुपद्रवास्फोटगदस्य वै-
द्यैः ॥ १६१ ॥ ॥ अथसाध्यलक्षणम् ॥ ॥ भवेदेकदोषश्च
साध्योद्विदोषस्तथाकृच्छ्रउक्तस्त्रिदोषोद्वयश्च ॥ असाध्यस्त-
सोपद्रवोवैद्यभूपैर्निरुक्तस्तत्स्फोटरोगोनराणां ॥ ६२ ॥ अ-
थोत्पन्नतारुज्याः पित्तजाश्चतथाश्लेष्मजाः श्लेष्मपित्तोद्भवा-
श्च ॥ मसूर्यस्तुसाध्याविनाप्यौषधंवातथावातजावातपित्तो-
द्भवायाः ॥ ६३ ॥ तथावातजाः श्लेष्मयुक्तास्तकृच्छ्रास्त्यसाध्या-
स्त्रिदोषोद्भवायास्तथातः ॥ प्रपाकव्रजेयुश्चसद्योनराणां त्व-
साध्याः प्रयुक्ताभिषग्भिः प्रकामम् ॥ ६४ ॥ काशोद्विकामोह-
दाहप्रलापास्तृष्णामूर्च्छापूर्णातानिज्वरश्च ॥ आस्याद्रक्तप्र-
सवेद्यस्यतद्वद्ग्राणान्नेवात्कठगधुर्धुरत्वम् ॥ १६५ ॥ श्वासो-
गच्छेद्ग्राणान्नेनित्यंयस्यप्रायोवैमसूरीगदेषु ॥ सोयमंतुं
धर्मराजस्यगेहंत्वातस्मैजान्हवीवारिदेयम् ॥ १६६ ॥ मसू-
रिकांतेयदिकूप्यरेषुशोथोभवेद्वामाणिबधकेपि ॥ तद्वच्चभि-
त्त्यफलकप्रदेशेसदुश्चिकित्सोभयतिप्रकामम् ॥ ६७ ॥ काश्चि-
दिनायत्नविधिप्रयोगात्साध्याः स्वतः शीतलिकानराणाम् ॥
काश्चित्तथाकृच्छ्रतमाः प्रदिष्टाः सिध्यन्तिवानैवचकाश्चयत्ना-
न् ॥ ६८ ॥ बालाचरणसरोरुहहृदिविनिधायभिषयोन्मैः प-
रिगदितस्फोटशमाय ॥ १६९ ॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया-
कृताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेनगतस्पतस्या

स्फोटाधिकारस्तबकःसमामिम्॥१७०॥ ॥ इति श्रीमह
रुचरणाञ्जचंचरीकचतुर्वेदीकाशिनाथकृतायां चिकित्साक
मकल्पवल्यां स्फोटाधिकारस्तबकः ॥ ॥ ॥
अथातः क्षुद्ररोगाधिकारः ॥ ॥ अथ मुखरोगाः ॥ ॥ त-
न्निदानम् ॥ ॥ आनूपमांसाशनदुग्धपानमाषान्नदध्यादि
निषेवणेन ॥ दोषाधरोष्ठद्विजमूलतालुवाकठजाश्रास्यगदा
न्यकुर्युः ॥ १ ॥ भवेत्सूर्वरूपस्य वैरस्यमेषां मुखस्य प्रसेको बरा
णां विशेषात् ॥ अथोत्थाज्यमन्यच्च सर्वे ब्रुवे चिकित्सां यथाशा-
स्त्रमत्र भ्रुवम् ॥ २ ॥ फलानि चाग्नान्यग्रशीतवारिभक्ष्यं भवे-
द्यत्कठिनं तदेव ॥ अद्भुतं संशोधनदारुदंत रोगी विशेषेण परि-
त्यजेच्च ॥ ३ ॥ प्रतीकारः ॥ वचाजवान्यग्निप्रदं निशंकुश
ससिंदुवारेण कवोष्णकल्कं मुखे धृतं दंतगदग्निं हति मु-
खाग्र्यांश्चान्यतमांतयेव ॥ ४ ॥ अन्यः ॥ वचाग्रंथिमेकं
मुखे धारयेद्यादिवारात्रिमेव प्रमुच्ये न्मुखस्य ॥ गदेभ्यः क-
फास्त्वं भवेभ्यस्तुरक्ते विमुच्ये द्विषैव वैद्याधिभूषः ॥ ५ ॥
अथ तैलम् ॥ ॥ निशाह्यं लोहितपल्लवानिकणाभिडगा-
नलचंदनानि ॥ बलारुणाकेतकमूलकानि सगंधसौर्वर्च-
सैर्धवानि ॥ ६ ॥ उशीरदेवहुशलादुद्गारक्षरासमान्येव पृथक्
पृथक् च ॥ विधाय कल्कमधुकेन पद्मकाष्ठेन तासामपि बिल-
बिल्वैः ॥ ७ ॥ तैः कल्कसंघैः सह पाचितं यत्स्थोभितं तैल-
मलंपयोभिः ॥ न स्यादिगंदूषविलेपनानितस्याप्रदुर्गुण्यं शि-
रोर्तिनाशम् ॥ ८ ॥ उपजिह्वगंदूषगंडमालोभ्युतिशालकम-

थोर्बुदंविदारी ॥ परुपाकगलग्रहास्यशौषानुपहन्त्यादनुद-
 त्तचालनानि ॥ ९॥ ॥ इतिहरिद्रादितैलम् ॥ ॥ अन्यच्च
 ॥ लाक्षारसप्रस्थयुतंतैलंप्रस्थप्रमाणंरवबुधस्यमाणैः ॥
 पलप्रमाणैरखिलैः पृथक्चकाथीकृतैः स्तब्धुतिमाननीरैः ॥
 १०॥ लोधारुणोपद्मकचंदनानांलीकषष्ठीसमषट्पला-
 नाम् ॥ सकेशरंपाचितमेवतैलगंडूषसंधारणातो नराणाम् ॥
 ११॥ दंतास्त्रिकपंड्विजदालनंचदंतप्रमोक्षंचकपालिकांच ॥ वै-
 रस्यमास्येस्यचशीतभावंपूतिंमुखस्यापिनिष्करोति ॥ तथा
 रुचिंवक्रगतांभिरस्यलाक्षादिकदंतगदापहारी ॥ १२॥ ॥
 अथेरिमेदतैलम् ॥ ॥ इरिमेदभवंचवल्कलंसकलंरवंडक-
 तंपलशतम् ॥ कथितंचतुरादकाम्बुभिः शृतशेषेतुतदंबुषा-
 दकम् ॥ १३॥ तिलतैलमयार्द्रमादकं परिपाच्यत्वथवह्न्यमा-
 णकैः ॥ इरिमेदभवंचवल्कलैरखिरस्यापितथैवकल्कितैः ॥
 १४॥ अरुणामधुकेतपद्मकैरगलाक्षागुरुभिः पतंगकैः ॥ गि-
 रिमृत्कुसुमैर्मदाभवेत्युदिजातीफलदेवपुष्पकैः ॥ १५॥ वट-
 वरांगयुतैश्चकल्कितैरपिकंकोलसमैः स्तथाक्षकैः ॥ प्रतिसि-
 द्धमिदंमुखामयानखिलांश्चापिविनाशयेदपि ॥ १६॥ विशी-
 र्णदंतविद्रधीसदंतहर्षसाषिरौहिदंतशीतजंतुदारुणांवि-
 नाशयेत्तथा ॥ विचारितप्रदुष्टमांसदीर्घांतांचमत्सरकुपूति-
 मास्यतोहरेच्चनित्यमेवसेवनात् ॥ १७॥ ॥ इतीरिमेदा-
 दितैलम् ॥ ॥ रविदरवल्कलमेकतुलामितंसमशृतंरवबु-
 द्रोणजलेनतत् ॥ अथवक्त्रप्रभितेभुनिशेषितेप्रथमसंस्तुत-

वस्त्रविपूतके ॥ १८ ॥ प्रविधूल्यचपूगशशीरजासमरजःख
 लुकटफलसंभवम् ॥ अपिकमादिगकोलफलान्विताविरवि
 तावारिकासमजातिका ॥ १९ ॥ मुखधृतावाटिकागलतालुजा
 द्विजरदच्छदजानखिलान्गदान् ॥ प्रशमयेद्भसनोद्भवदुर्ज
 यान्वदन जानखिलांश्चगदांस्त्वरा ॥ २० ॥ अन्यः ॥ इरि
 मैदजवल्कलंतुलार्द्धसतुलंखादिरसारजंतुलैकम् ॥ विपंचेद्
 स्तभागिकैश्चनीरैरवशिष्टपरिगृह्यपादमात्रम् ॥ २१ ॥ परिपा
 च्यपुनस्तदैवमंदेदहनेतत्प्रभवेद्यथाघनं ॥ भ्रुटिचंदनवारि-
 लोहयष्टीविकसामेघतमालधातकीनाम् ॥ २२ ॥ सितचंदनगै-
 रिकामृणालत्रिफलाभूतजटालवंगकानाम् ॥ रजनीसूक्तगंध
 वल्कलप्रमदाकटफलजातिकोशकानाम् ॥ २३ ॥ वटरोहजवा
 सवासकानां मथकंकोलरसांजनैः समेतम् ॥ अतिपद्मकजोति
 काफलानामिहचूर्णं च पलप्रमाणकानाम् ॥ २४ ॥ शयनाम-
 सृयः प्रसूनचूर्णं परिमेल्याथसुशीतलेचनस्मिन् ॥ घृतसार
 चतुःपलं विमिश्र्य गुण्डिकांकृत्य कलायमात्रमास्य ॥ २५ ॥ विधु
 तं मुखदंतकंठजातानपि हन्यादसनप्रभूतरोगान् ॥ अपिता-
 लुरदच्छदोत्थरोगांस्थिरतांदंतगणालिषु प्रकुर्व्यात् ॥ २६ ॥
 लघुतारसनेंद्रियस्य कुर्याद्भ्रुटिकेषा बृहतीतुरवादीरीपम् ॥ मु
 खपंकजधारितानुवेलं मुखमज्जोपममारुगंधिकुर्यात् ॥ २७
 ॥ ॥ इति महारवादिखरी ॥ ॥ अन्यः ॥ गृहधूमरसांज-
 नोग्निलोभ्रत्रिफलाज्यौषजवाग्रजैः सपाठम् ॥ कवलमधुना-
 मुखस्थितं वासमतेजः प्रभवेन वल्कलेन ॥ २८ ॥ रदकंठमुख

प्रभूतरोगानपि हन्याद्दूशमेतदेवचूर्णम् ॥ उदितंभिषजाचका
लंकयद्विदितपद्यवरह्येनयुग्मम् ॥ २९ ॥ ॥ इतिकालंका
मचूर्णम् ॥ ॥ अथसंप्राप्तिः ॥ ॥ तत्रादावोष्ठरोगः ॥ ॥
कर्कशौचकरिनावपिशोथसंयुतौचभवतिस्फुटितौच ॥ चातपि
त्तकफकोपवर्शेन हृद्द्वजत्रिभवदोषचयेन ॥ ३० ॥ प्रतीकारः ॥
पीयूषनिंबमगधाकटुभिः समेताराशयस्थिताश्चकवलग्रहपू
र्णयोगात् ॥ ओष्ठप्रकोपमपि हन्युरलंचवातसंजातमास्यगद
माशंसदानराणाम् ॥ ३१ ॥ ॥ अथपित्तजः ॥ ॥ यदास
रकैरपिकंठकैर्द्वीगोष्ठीचपित्तेन सदा हयुक्तौ ॥ स्तोचातदारक्त
विमोक्षणचकुर्याद्विशेषान्मधुरैर्विपश्चित् ॥ ३२ ॥ गंडूषनस्य
प्रतिसारणानिपित्तप्रभूतौष्ठगदेनराणाम् ॥ ॥ अथकफ
जः ॥ ॥ कफेनचोष्ठावपिगौरवेणयुक्तौ तथाशाल्मलिकंदंका
भैः ॥ चेत्कंदकैरक्षतमाब्दतोस्तोरक्तलिखित्वाचनिरस्य सम्य
क् ॥ ३३ ॥ कुर्यात्कणादिर्मधुसंयुतोयस्तेनैवभूयः प्रतिसार
णानि ॥ मुखेचधार्य सितसर्षपाणांससैधवंचैकवलंतदेव ॥
३४ ॥ एकद्विदोषत्रिभवोष्ठरोगेयथास्मन्यद्विदितंयथाव
त् ॥ ॥ अथदंतपुष्पुटः ॥ ॥ दंतयोश्चबहुधात्रिषुवापिजा
यतेचसकलेष्वपिशोथः ॥ दंतपुष्पुटगदः कफस्कात्तत्ररक्त
परिमोक्षणमेव ॥ ३५ ॥ प्रतीकारः ॥ संक्षौद्रकटुपंचकनि
गदितंसंक्षारकसारणं बीजनैवुलमेव मास्यकलितं सिद्धार्थकै
पाकलम् ॥ नीरैरुष्णतैरेस्तथैवघटितं दत्तावलीमूलजं शोथं तू
र्णमपाकरोतिकवलीकृत्यस्फुटनित्यशः ॥ ३६ ॥ ॥ अथत्त

द्रुत्यचमूलमांसान् ॥ ५४ ॥ शस्त्रेणचोत्कृत्यतु भग्नमस्थि
 क्रीलंनिराकृत्यततोऽग्निकर्म ॥ क्षारक्रियांतत्रसमाचरेद्धारक्त
 स्त्रुतिस्त्वाश्रकरोतिकाणाम् ॥ ५५ ॥ तस्मान्नचोर्द्ध्वरदमुद्ध
 रेच्चक्षाराग्नियोगेनचनिर्हरेत्तम् ॥ आतीत्रिकंटमदनैः स्वदि
 रत्वचापित्रल्लतैः कषायनिचयैरपिजातिपत्रैः ॥ ५६ ॥ कल्की
 कृतैः कनकपत्रपुतैश्चकंटकारीत्रिकंटकनतैः स्वदिरारुणाभ्या
 म् ॥ सिद्धंचतैलमसकृद्दिनिहंतिनित्यंगंडूषधारणविधानक
 शेनसद्यः ॥ ५७ ॥ दंतौत्तरींगतिमसंशयमेवहंतिनिष्ठीवना
 द्विदितशास्त्रभिषकुप्रणीतम् ॥ ५८ ॥ ॥ अथदंतविद्वधिः
 ॥ ॥ दंतमासमलसंगतसास्त्रीजायतेत्रश्वपथुरेवतुवा-
 जात् ॥ दाहरुगरुधिरपूयसंस्त्रवादिद्रधिश्चकथितोत्रयथा-
 वत् ॥ ५९ ॥ प्र० ॥ विद्रध्युक्तोविधिरपिसदाविद्रधौदंत
 जातेकुर्यात्सम्यक्सकलभिषजांसंमतंशस्त्रकर्म ॥ एवानुक्ता
 रद्गतजटाच्छादनोद्धृतरागानन्यान्वेमोरहनिजगदान्दाल-
 नोदीन्यथोच ॥ ६० ॥ दीर्यमाणंयदादंतंयत्रपीडाद्युतंभवेत् ॥
 दालनोनामसोव्याधिः संघातादिसमुद्भवः ॥ ६१ ॥ प्र० ॥
 तैलतिलानांचपयोगवीनांलाक्षारसंचापितुवक्ष्यमाणैः ॥ द्र-
 व्यैः पलैकंप्रमितैः पृथक्वाक्वाथैश्चतुर्भागमितैः प्रवेच्च ॥ ६२ ॥
 लोध्रारुणाकट्फलपद्मपट्टीश्रीखड्गलाक्ष्मीरजलोद्भवानां
 ॥ सपद्मकाष्ठेनजलंविहायसिद्धंलुखेधारितमेवसद्यः ॥ ६३
 दंतालिदालनमथोरदचालनंवाभोक्ष्यद्वतस्यशिशिस्त्वमलं
 कपालीम् ॥ वैरस्यमास्यगमहोयुरुचिचपूतिभावचक्रगज

माशुनिराकरोति ॥६४॥ अन्यः ॥ कासीसंघृतपक्वदंतघृ-
तंहि ॥ दंतरुजोध्ननियतपरिगदितंहि ॥६५॥ ॥ अथरुमि-
दंतकः ॥ ॥ दंतगमेचकच्छिद्रस्त्रवतिद्रवंहि ॥ रुमिदंतकमि-
दमुदितंतीव्ररुजंहि ॥६६॥ प्र० ॥ रुमिदंतजवातगदेज्जटि-
तिविधेहि ॥ भर्जितहिं गुनिधानं द्विजगविलेहि ॥६७॥ अ-
न्यः ॥ अभयाचूर्णमधुनाक्षणमेकंतुताम्रपात्रसंपक्कं ॥ गु-
टिकाकठिनाधठितोदंते पुतळ्कमिगणानाशुह्न्यात् ॥६८॥
अथधूपः ॥ ॥ अतिसंतापितलोहेकदुतैलेद्रवारुणीफ-
लधूपैः ॥ दंतव्रणरुमियोगात्सद्यः स्यात्कृमिदंतकस्याशु-
नाशोहि ॥६९॥ ॥ अथभज्जनकः ॥ ॥ चक्रं भवेद्वक्रम-
थोपिदंतभंगोवलासेन सवातकेन ॥ तभज्जनव्याधिमुशंति-
धीरावैद्याः पुंराणाश्चरकादयौऽन्ये ॥७०॥ प्र० ॥ कोलबी-
जास्यदंतप्रयोगोनवदंतदार्व्यं भवेदश्मभेदस्यवा ॥ धारणा-
दंतपंक्तेस्त्वरदंतजापंक्तिरेवं भवेद्वज्रकल्पासदा ॥७१॥ ॥
अथदंतहर्षः ॥ ॥ शीतरुक्षाम्लवातातिवैदंतहर्षो भवेद्व-
तहर्षे सदा ॥ कौष्ठाकाः स्वसंनवातदोषापहाग्रासकावासि-
तादंतहर्षापहाः ॥७२॥ अन्यः ॥ निर्यूहानिलहं तारोदं-
तहर्षनिषूदनाः ॥ तिलकर्षं हि प्रस्थांबुकथितं ग्रस्थशेषितं
॥७३॥ दंतर्चाचल्यहर्षादीन्मुखरोगानशेषतः ॥ गंडूषधार-
णा नृणां स्त्रीणां चापि चनाशयेत् ॥७४॥ ॥ अथदंतश-
कीराकपालिकाच ॥ ॥ दीर्घत्वादंतेषु मलाक्षितेषु कपालिके-
यंकथितामुनीद्वैः ॥ दंतच्छिदे पारदरोहिणीसातस्यांसमु-

हृत्परदं प्रयत्नात् ॥ ७५ ॥ लाजारजोभिर्मधुनासमेतैः पुनः
 पुनर्वाप्रतिसारयेच्च ॥ यदंतर्हर्षे कथितं विचार्य तदन्नकार्यं भि
 षगीशवर्यैः ॥ ७६ ॥ ॥ अथ स्यादंतकः ॥ ॥ श्यावदं
 ते तु दंतानां मशक्यं घर्ष्य संहरेत् ॥ संशोध्य क्षारमेकं तु प्रयुं-
 जीत भिषगवरः ॥ ७७ ॥ अन्याः क्रियास्तु याः सर्वास्ताः का-
 र्याः शीतला बुधैः ॥ अथ करालः ॥ दंताश्रितो यदा कुर्यात्
 करालान् विकटान् हृदयान् ॥ वायुः करालदंतो सो नैव सिद्ध्य-
 तिकर्हि चित् ॥ ७८ ॥ वराहहननानुणां दंतुरत्वं प्रजायते ॥ घृ-
 तकुंभतदा दद्याद्दक्षिणाभिश्च शांतये ॥ ७९ ॥ अथ दंतशूलः
 ॥ ॥ अवल्युपचांगमलं मुखस्थं तद्वन्मुखस्थापि च चंद्रकांतिः
 ॥ दंतालिशूलं विनिहंति सद्यो लेपो यवातस्य भवस्तथैव ॥ ८०
 ॥ ॥ अथ गुटिका ॥ ॥ कासीसबाल्हीकदिबौकदारुसौ-
 राष्ट्रिकानां च वटीं विधाय ॥ जलैर्मुखे स्थाप्य न दंतशूलाद्भीमि-
 भवेन्नैव रुमि प्रभूता ॥ ८१ ॥ ॥ इति दशदंत रोगाः ॥ ॥
 अथ जिह्वारोगाः ॥ ॥ रसना स्फुटिता प्रभजनेन प्रतिस्फुप्ता प्र-
 भवेच्च शाक तुल्या ॥ अतिस्फुटतरारसानभिज्ञा विहितं शोणि-
 तं मोक्ष एव तत्र ॥ ८२ ॥ अमृतव्रततीपि चुर्मदकणापदुभिः
 कवलो विहितः कटुभिः ॥ रनिलज्जदयोरनिलप्रभवे कलितो
 निहितो षट्पदवेहरेत् ॥ ८३ ॥ ॥ अथ पित्तजः ॥ ॥ सदा-
 हरक्तैरपि कंठकैश्च पित्ताद्दृढद्विर्यदि चीयते च ॥ निघृण्य तद्र-
 क्तविनिस्तृते च गंडूषसारणाविधिर्मधुरैश्च न स्य ॥ ८४ ॥ ॥
 अथ कफजः ॥ ॥ कफेन वाशात्पलिकंठकाभैर्मासोच्चयेदी

धतैरेश्वितं चेत् ॥ विलिख्य तत्कटकजालमन्तरक्तविनिःसार्य
 कणामधुभ्याम् ॥ ८५ ॥ कुर्यात्तथासारणमेव तत्र ससैधवं
 वाकवलं मुखेथ ॥ संधारयेद्गौरसर्षपाणां संपेष्य विहानु
 कफजौष्ठरोगे ॥ ८६ ॥ ॥ अथ लासः ॥ ॥ जिह्वा तलज
 श्वपथुर्गाढोपः कफरक्तजः प्रसिद्धो यम् ॥ जिह्वा स्तंभनपा
 कं कुरुते तोहेयस्सद्वैद्यधुर्यम् ॥ ८७ ॥ ॥ अथोपजिह्वः
 ॥ ॥ जिह्वा प्रतुल्या कफरक्तमूर्तिर्योजायते सोऽश्वपथु
 र्जिह्वः ॥ उन्नम्य जिह्वां दधु प्रयुक्तः कण्डू समेतोऽपि भिष
 कप्रमीतः ॥ ८८ ॥ आरुष्य चैनं बडिशेन विहानुसंछेदयेन्म
 डलकाग्रकेण ॥ तीक्ष्णौषधैर्घर्षणमत्र कुर्यात्तन्नाशनाथै
 भिषजो वदन्ति ॥ ८९ ॥ ॥ अथ वलयः ॥ ॥ कफोन्नतं शो
 थमलं प्रकुर्याज्जिह्वागतं चान्नगतिं निवार्य ॥ तद्वेपमाहुः
 प्रतिवार्य वीर्यरोगं प्रदुष्टं वलयं सवैद्याः ॥ ९० ॥ प्र० ॥ शि
 रो विरेकेण तथैव विहानुगंडूषधूमादिनिषेवणेन ॥ व्योषा
 भयाक्षारकृशानुचूर्णैः प्रघर्षणात्तत्प्रशमनयेच्च ॥ ९१ ॥ ॥
 अथ जिह्वा जाड्यं कपंच ॥ ॥ जिह्वा जाड्यं चापि कपंसते
 लं भस्मप्रायो घर्षणाद्वापदूनाम् ॥ हन्यात्तद्वत्सारजं बीरयो
 श्ववारं वारं चर्वणं सद्य एव ॥ ९२ ॥ भोजनार्थं पटोलानि निर्व
 वात्वा कटूषकैः ॥ सहस्राणि विशेषेण जिह्वाघ्रणमथोब्रुवे ॥
 ९३ ॥ प्र० ॥ मरीचकटुफलरंकेण मागधीजवजहिंगुयुते
 रपि सार्द्धजैः ॥ सुभगसौभगमडनसंयुतैर्मुखघटैरसनाघ्र
 णमब्रणम् ॥ ९४ ॥ मूकता चैडमूकत्वं कर्मणा जायते नृणा

म॥ तत्तत्कर्मविशुद्धयर्थं भारतारव्यानपुस्तकम् ॥ ९५ ॥
 पलेकस्पर्शसंयुक्ता ब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ श्रुतिशीलाय
 नाययथास्वसमदक्षिणाम् ॥ ९६ ॥ ॥ अथतालुरोगाः ॥
 तत्रतावद्गलशङ्की ॥ ॥ कफरक्तभवश्चपथुर्यदितालुसमूल
 भवोपितथा ॥ गलशङ्कीगदः प्रथितोगजशङ्कीक्याप्रतिमोति
 लुहत् ॥ ९७ ॥ कसनश्चसनावतितर्षमलविदधानिसर्मेज
 कोपचयैः ॥ अथतापरिघृष्यसमेतुनयेस्वलुवक्ष्यगणैः रवि
 लैश्चयथा ॥ ९८ ॥ प्र० ॥ व्याधिवचाप्रवसिंधुकणानांचूर्ण
 मलमधुपाठसमेतम् ॥ धर्षितमारुतिहृतिचशङ्कीतालुभ
 वामपि दुहति सद्यः ॥ ९९ ॥ अंगुष्ठकेनागुलिनाप्रगृह्यशङ्की
 गलस्थामपि मंडलस्य ॥ अयेणसंछिद्यविचार्यसम्यक्यतो
 तिछेदादतिरक्तमोक्षान् ॥ १०० ॥ मृयेतवेहाप्यतिहीनछे
 दाच्छोफो भवेत्त्रावजलमुखश्च ॥ लालाप्रसेकभमसंयुत
 श्वतरमाद्रिषकुसर्वसमाधिराजः ॥ १०१ ॥ आज्ञासमासाद्यगु
 रूक्तयुक्त्या संछेद्यकुर्याद्विधिनाचिकित्ताम् ॥ कणाविषाकु
 ष्वक्वोषणानां सलोकचूर्णैः पटुमाक्षिकाभ्याम् ॥ २ ॥ तांछि
 न्तरूपांप्रतिसारयेच्च यथायथास्याः कृशिमाभवेद्वा ॥ अ
 थोभिधास्येन्यरुजंतुतुंडकैरीसमेनामसमयथावत् ॥ ३ ॥
 शोथकृच्छ्रदवथुप्रतितोदैः पाकमेतिकफरक्तभवायां ॥ तुंडि
 कैरिगदितावरवैद्यैस्तत्रहेतुकफनाशनयोगैः ॥ ४ ॥ कफघ्न
 संगद्वेषधारणानुष्ठीवनादपि ॥ तुंडिकैरीक्षययातिनैवच्छे
 द्याविजानता ॥ १०५ ॥ ॥ अथध्रुवः ॥ ॥ शोथस्तब्धो

हितवर्णः शोणितजातो धूर्वः प्रतिपीडः ॥ वाणीरास्वारोहि
तकाभिविश्रापाठानिंबविपक्वं ॥ १०६ ॥ धार्यवक्त्रेनाशनमस्य
प्रायो वैद्योरुक्तसिंहाश्रु ॥ कूर्मोत्सेधः शीघ्रभवोन्योज्ञेयो वैद्यैः
कच्छपरोगः ॥ ७ ॥ सोनिष्पीडः कफसंजातः कुष्ठप्रविषावा-
ग्भिः पिप्पला ॥ साकं क्षौद्रैः पटुभिः कुर्यान्मारीचैर्वापटुभिश्चूर्णैः
॥ ८ ॥ पाठाकुरन्मरक्षौद्रसैध्वैः सह वैद्यराट् ॥ प्रतिसारणामे-
वाश्रुकुर्यात्सूर्वादि तैः सह ॥ ९ ॥ ॥ अथ ताल्वर्बुदम् ॥ ॥
तालो शोथः पद्मनुल्यो भवेच्चैद्रकोद्रूते नार्बुदेनापितुल्यः ॥
यद्दत्तस्य केशराकीर्णमध्यं तदहन्मांसः स्यात्कुराकीर्णमध्यम्
॥ ११० ॥ ताल्वर्बुदं सिंधुवचा कटूनां चूर्णैस्तथा सार्यमलाभि-
षग्भिः ॥ समाक्षिकैर्बुद्विद्रोषाच्चिकित्सितं तस्य विधेयमे-
वम् ॥ ११ ॥ ॥ अथ सघातः ॥ ॥ पलं श्लेष्माणदुषितं तालु-
संस्थं तथा नीरुजं मांससंघातमाहुः ॥ विलिप्तपयोभिश्च वा-
वज्रिकाया विनश्येच्च शंडीपटुस्नेहयोगात् ॥ १२ ॥ योग-
ह्वयम् ॥ ॥ अथ तालुपुष्पुटम् ॥ ॥ तालुस्थितो नीरुज ए-
व कोलमात्रः कफात्मा प्यथ मेदसापि ॥ युक्तोऽग्निमस्येन च वा-
स्तुकस्य कुर्यात्तथा चर्वणमेव सद्यः ॥ १३ ॥ प्रतीकारः ॥
जटारक्तसेफालिकायाः प्रकामे पुनर्वा पुनश्चर्विता तालुसंस्थम्
॥ तथा प्युष्पुटं तालुपूर्वविशेषानि हन्येव सद्यस्तु वैद्यावदंति ॥
१४ ॥ ॥ अथ तालुशोषः ॥ ॥ तालोः शोषो दीर्यते यत्र ता-
लुर्वाताच्छ्वासो जायते यत्र तत्र ॥ स्नेहस्वेदौ तद्विघाताय कार्थौ
क्षारैः सिद्धौ भोजनं वा घृतैश्च ॥ १५ ॥ ॥ अथ तालुपाकः ॥

तालुनिपाकं पित्तकृतं यत्तद्विनिहन्त्यासित्तहरं यत् ॥ धौत
 मथोवा वारशतं तन्मूर्च्छिविलिप्तं हव्यमथो यत् ॥ १६ ॥ ॥ इति
 नवतालुरोगाः ॥ ॥ अथ गलरोगाः ॥ ॥ तत्रादौ वातरोहि
 णी ॥ ॥ गले वायुः पित्तं कफं अपि च मूर्च्छामिततमाः प्रदुष्या
 स्त्रं मांसं गन्धं मखिलं मवरुध्यं बहुभिः ॥ पलोद्भूतैः शूची सम-
 तरनिशानां करगणैः सरुजिह्वायस्यां खलुनिगादितोरोहिणि
 गदः ॥ १७ ॥ जिह्वापरीता बहुवेदनाभिर्मोसां कुरैर्वीतसमुद्भू-
 तैश्च ॥ उपद्रुतो पद्वसर्वमार्गैः कणवरोधस्य करैरेकः ॥ १८ ॥
 सारोहिणी वातभवा च तस्यां रक्तप्रमोक्षं बहुधा प्रकुर्यात् ॥ वा
 छेदनं न स्यादधिच धूमपानं च गंडूषविधारणं वा ॥ स्विन्नं ततो नः
 खलु बान्धतो यवानोद्भवा मंगुलिकाग्रकेण ॥ शस्त्रेण वा सोष-
 णं युग्मनग्नेन लिखेद्द्विरुक्तां प्रति सारयेत् ॥ १९ ॥ कसैधवाद्यै
 र्लेवणैर्विशेषात्स्वरवोष्णनैलैः कवलैर्जलैश्च ॥ निक्षेपसंधार-
 णधारणाभिर्वा नोद्भवां रोहिणिकंजयेत् ॥ २० ॥ ॥ अथपि
 त्तरोहिणी ॥ ॥ क्षिप्रजाक्षिप्रदाहान्विता क्षिप्रपाकाज्वरेणा-
 न्विता सा च पित्तोद्भवा ॥ रोहिणी तां च विस्त्राव्य पूर्वभिषग्भाक्षि-
 कां क्लेशितां चूर्णकैः सारयेत् ॥ २१ ॥ सिताक्षौद्रप्रियंगूनां क-
 वलं मुखधारितम् ॥ तद्वन्माक्षिकपतंगकवलं वारिवान्धतं ॥
 २२ ॥ द्वाक्षापरुषसंजातः कायो वा मुखधारितः ॥ रोहिणीपि
 त्तज्जनिता कंठस्था हंतिसत्वरम् ॥ २३ ॥ ॥ अथ कफरोहि-
 णी ॥ ॥ स्रोतोविरोधिन्यथ रुग्निहीना स्थिरा कफोत्प्लाव-
 कुरोहिणीया ॥ सां प्रगारधूमैः सकटुत्रयैश्च नित्यं प्रयत्नात्

सारयत्ताम् ॥ २४ ॥ ॥ अथ तत्तदा ॥ ॥ मन्वादेतौ दि
 नासिद्धौ तत्तत्तत्तदा ॥ नरयवाकवठे द्ये द्वा द्वौ प
 क्यम् ॥ १२५ ॥ ॥ अथ सन्निपातना ॥ ॥ गेमे रमा
 धनि वार्य वार्य विदोषजासा व्यतमा प्रदिष्टा ॥ ॥ अथ
 जा ॥ ॥ स्कोरादितापित्तमानलिगासा व्याप्रदिष्टा
 त्रप्रभूता ॥ १२६ ॥ प्रदीकृत ॥ रोहिणी रक्तजा वैद्ये वि
 मसमसदा ॥ नदि कार्या विशेषेण रात्रि विदिः प्रकीर्तितम्
 ॥ ॥ अथ कवशात्कः ॥ ॥ ककजोगतजो वदाम्य
 ते भवति प्रथिवो यदिरू निमन् ॥ कुलमेति रजः खरि
 दोगलशादिमच्छव गोपि चकः २० ॥ वरः अने प्रत
 वे प्रथितः कथितः खलु तस्य रुमा यततः ॥ गलकडिसमं
 लाव्य नद इव मे कनक सदा देव भजता ॥ २१ ॥ ॥ अथा
 जेहकः ॥ ॥ जिहोपदिष्टा हृदि रेण युक्तः ककोद्बो गो
 जा प्रवर्ती ॥ तत्राधि जिह्वं प्रवर्तते वैद्यो हेयम् पाकं दि
 देश पाता ॥ १२० ॥ प्र० ॥ उपजिह्वं समं तया विजिह्वं
 रोनाय निगृह्य छेद्यं तादा ॥ अथ मडलकाय रजः पापि
 जिह्वो कदिष्वर्षणं प्रकुर्यात् ॥ ३१ ॥ ॥ अथ वलयः ॥
 तेन तरोथ मले प्रकुर्याद्भलेन मार्गे वलयं द्विसंघातं वै
 द्यास्ते निवार्य वार्य हेयं वदति प्रतिकार्यं होतम् ॥ ३२ ॥ ॥
 यत्तारा ॥ ॥ सन्ने भवायुः सत्तजमलं चोद्य प्रकुर्या
 त्तनोपपन्न ॥ मर्मि द्विदं हेयं मविपत्तारो गेज सुर्व चकः
 विजाः ॥ ३३ ॥ ॥ अथ वन्दनं ॥ ॥ अम ददा हस्तु

तं महाज्वरेण संयुतम् ॥ प्रभजनात्समुत्थितं सपित्तजल-
 तोद्भवम् ॥ १३४ ॥ सतादकंच कठजे गदेयथाचिकित्सितं सम-
 चरेच्च तीक्ष्णकैः स्ननस्यकादिकर्मभिः ॥ १३५ ॥ प्रतीकारः-
 दावीत्वक्पिचुमंदतादर्यकलिजक्वाथं पिबेत्तत्र वैद्युत्तान्तः ॥
 पथुः सदा ह्यसृज्यायुक्तो गुरुः कंदुरः ॥ जातो सौकफकोप-
 श्वगादितो वृद्धस्तथैकादिकः ॥ ३६ ॥ प्र० ॥ विभाव्यप्रथमं
 च शोधनमथोतस्याश्वैद्यश्चरेत् ॥ यथा ॥ अथैकदंशे रोगेन
 दूरीतकीं शृतं जलम् ॥ समाक्षिपेत्तत्र वैद्युत्तं भूपवर्णितम् ॥
 १३७ ॥ ॥ अथ शतघ्नी ॥ ॥ घनाचर्तिः कठे प्रभवति यदा-
 कंठमखिलं रुणा द्विप्रासकैरपि पलभैरंकरगणैः ॥ त्रियामा-
 त्प्राणान्साहरति सहसा साप्यति रुजा शतभीतचुल्या प्रति-
 कृतिविधानाद्विरहिता ॥ ३८ ॥ ॥ अथ गिलायुः ॥ ॥ धा-
 त्वस्थितुल्यो गलजस्तु ग्रंथिरासक्तग्राससमो नराणाम् ॥ समले-
 प्ररक्तप्रभवो गिलायुः शस्त्रेण साध्यश्च भिषक्प्रदिष्टः ॥ ३९ ॥
 प्रतीकारः ॥ कटुकातिविषाकलिंगमुस्तादिविषदारुवृकी-
 शृतं गवीनाम् ॥ हविषा तु निपीतमात्रमेतद्द्वारो गं विनिहति च-
 पिसद्यः ॥ १४० ॥ ॥ अथ गलविद्रधिः ॥ ॥ गलं सर्वव्याप्य
 प्रभवति रुजो यत्र सकलाः समुद्रूताः सर्वैरपि गलगते विद्रधि-
 गंदः ॥ निशातादर्याभ्यां वैगिरिभवमृदालौघमधुभिः स्नुते प-
 त्तंगोले जलमपि श्रुतीधार्यमसकृत् ॥ ४१ ॥ ॥ अथ गलौघः
 ॥ ॥ गलरोधकरो महाश्वशोथोज्वरवान्वायुगतिं निहति
 यश्च ॥ कफरक्तभोगलौघा एषः कथितो वैद्यमहोद्देशास्त्रवि-

दिः॥१४२॥ प्र० ॥ जवाग्रजस्तेजवतीसपाठारसाजनंदा
रुनिशाकणाभ्याम् ॥ समाक्षिकाचास्थगतावटीयागलमय-
ध्वंसकरीसमैषाम् ॥४३॥ ॥अथस्वरघ्नः॥ ॥नरस्ताम्य
मानः प्रसक्ताभिभाषीश्वसेच्छुष्ककंठोबलाशोपदिग्धः॥स
भिन्नस्वरोमुक्तकंठो निलात्मा मवेद्यत्रसायंस्वरघ्नात्त्वसा-
ध्यः॥४४॥ ॥अथमांसतानम् ॥ ॥प्रतानैः संयुक्तः
श्वपथुरथकष्टोपिकुरुतेत्रिजातोरोधवागलगतमसौचात्रक
मशः॥ समासाद्यस्तानोनिगदितम्रलंप्राणदशकप्रहारी
संहारीगलगतगदानामनवरः॥१४५॥ ॥अथावदारी
॥ ॥सदाहतोदसंयुतोविशीर्णपूतिमांसकोगलोत्थिता
तशोथएवलोहितः॥ प्रकीर्तितःसपित्तजोवदारिकागदोज
नोविशेषतोत्रपार्श्वनीद्रश्चक्रियः॥१४६॥ ॥इत्यष्टादश
कंठरोगाः॥ ॥अथमुखरोगाः॥ ॥तत्रादौवातसरः॥ ॥
सतोदैः संस्फोटैर्वदनमभितोतर्यदिचित्सवातोत्योयंस
र्वशरइतिवैवैद्यगदितः॥ तदास्यंचूर्णैर्वासपहुसहितैश्च
प्रतिदिनं प्रतीसार्यस्नेहैरनिलहरकैर्नश्यक्वलेः॥१४७॥
अथात्रनेहधूमदानविधिः॥ ॥ शालैरंडमधूकसारर-
चितैराजादनस्थापिवासारिणापिसगुग्गुलुर्निगदितोमज्जा
नितोध्यामकैः॥ मांसाग्नीमधुभिश्चशैलजतुभिः कालान्वि-
तासारिवाधूपःसर्जरसेनागत्स्यपललेर्ब्रह्मद्रुचनैःसमम्॥
४८॥ धूमस्वैहिकएषएवमधुभिः संमिश्रितोधूपनासद्यःसर्व
सरंमुखान्तरगतंहृत्याशुवातोद्भवम्॥ तद्दहाकफजंचनीरु

जमलंशं च कंडूतिकं रोगं सर्वसरं निहंति सकलं चान्यत्क-
 फघ्नं च यत् ॥ ४९ ॥ ॥ इतिकफसर्वसरम् ॥ ॥ गृहधूम-
 कृशानुघास्यपाठात्रिफलाव्यौषजवाग्रजैः सलोध्रः ॥ मधु-
 नारचितासतेजिनीसावटिकादंतगलास्य रोगकाली ॥ ५० ॥
 तनुलोहिनपीतवर्णकैः सह द्वाहेन समन्वितैरपि ॥ अथ सर्व-
 सरेचपित्तजाते बहुभिः स्फोटगणैश्चितं मुखम् ॥ ५१ ॥ पित्तजे-
 पित्तशमनीं क्रियावैद्यः समाचरेत् ॥ अथातो मुखपाकादिना-
 स्य रोगानपि ब्रूवे ॥ ५२ ॥ ॥ अथ मुखपाकः ॥ ॥ मुखपा-
 कगदेशिराविमोक्षं शिरसोरेचनमाशु कारयेत् ॥ घृतमूत्रपयो-
 सिमाक्षिकं वा कवलेधूममथोत्रवर्णितानि ॥ ५३ ॥ अन्यः ॥
 जातीदलतिलचर्वणमास्यगदेहि ॥ कुरुनावरगदितं मनसि
 निधेहि ॥ ५४ ॥ अन्यः ॥ जातीदलामरलतान्निफलायवा-
 सादावीनिशाशतकषायमलगवीनाम् ॥ स्तन्याः समाक्षिक-
 मिदं मुखधारितं चेत्सद्यो निहंति मुखपाकगदनराणाम् ॥ ५५ ॥
 कृष्णजीरगदशकयवानां चर्वणं त्रिदिनतोपिनराणाम् ॥ कले-
 दगंधजमलं मुखपाकादुःखजाठमसकृद्दिनिहंति ॥ ५६ ॥
 अन्यः ॥ पटोलनिंबाग्नसुमालवीनांकृतः कषायः किलप-
 लुतानाम् ॥ मुखस्य प्राक्ते मुखधावनार्थं गंडूषरीत्याप्रयितः
 स्रग्वाय ॥ ५७ ॥ ॥ इति पल्लवकायः ॥ ॥ अन्यः ॥ मुनिकु-
 लकदलानां मुस्तकोशीरपथ्यानुपतरुशिशिराणां तिक्तया-
 सारुणाश्च ॥ शृतजलमसकृद्वापीतमत्रप्रकामम् ॥ हरति च मु-
 खपाकं दीर्घकालोपपन्नं ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥ कुलकत्रिफला-

निशाविशालाकटुकालोकरुधालताकयासैः॥ कथितमुख
पंकजस्थितं वामधुना हन्ति चक्रसन्मुखपाकादिसमस्त रोगसं
घान्॥ ५९॥ ॥ अथ वटी ॥ ॥ गायत्र्येकतुलाचद्रोणपय
सासंपाच्यवस्वांशकेजांतीकोशशशीमृगांडजचतुर्जितास्त्र
पूजैः समैः॥ कर्पूरकप्रमितैः पृथक् पृथग्योपि धेजले मिश्रितैः
कृत्वा तद्वटिकांच एन सदृशी मास्यस्थ रोगापहाम्॥ १६०॥
इति स्वादिरी वटी ॥ ॥ कुष्ठाब्दधान्यमधुकुम्भुरिकैलवालुय
ष्टीप्रकल्पितमुखं कलिताश्चिरस्थाः॥ आस्येरसोनमदिरा-
दिभिरात तं यद्रंधं निहन्तु रविलंकवलाः प्रकामम्॥ ६१॥ अ
हिलतादलमिश्रितचूर्णकैर्मुखमलयदियस्य तु दत्तये॥ स-
तुमुखस्थितकांजिकतैलयोरपि पृथक् पृथगे वविधिंचरेत्॥
६२॥ जातीदलचुरिकणा मधुमातुलुंगपत्रैः सलाजरचितो मु
खगोवलेहः॥ कंठे ध्वनिं प्रकुरुते खलु यस्य सोऽयं गानं करोति मधु
रं बहुविजैश्च॥ ६३॥ प्रियंगुसंमिश्रितकोलमज्जान्हीवेरका-
शमीरकचंदनानाम्॥ आस्ये प्रलेपः प्रकृतो नराणां चंद्रद्युतिं वक्र
मलं करोति॥ ६४॥ ॥ अथ जंतु मणिः॥ ॥ वातादिभिः समु
त्पन्न मरुजं मंडलं बुधैः॥ स्निग्धं च कृष्णमपि वा प्रोक्तो जंतु मणि
र्गदः॥ १६५॥ ॥ आरक्तपज्जंतु मणितुल्यं प्रोक्तं लक्ष्मप्रवरभिष
ग्भिः॥ १६६॥ कृष्णानि सूक्ष्मानि तिलोपमानि निलानि देहे पि
चनीरुजानि॥ तथा लकान्याथ सदैव वातापित्तात्तथा वा कफ
तो भवन्ति॥ ६७॥ ॥ अथ मशकः॥ ॥ स्थिरमवदनं कृष्ण
पलंतनौ मलिनवर्तुलमेव समुन्नतम्॥ मशकमेन मलं जगदु-

बुधास्तमनुकृत्यतथातिलकालकान् ॥ ६८ ॥ जतुमाणित्वलु
 लक्ष्मंतथाभिषग्दहनदाहजवाग्रजलेपनैः ॥ उपचरेच्चततोमु
 रक्कटकान्पुवजनस्यतथापिडकान्बुवे ॥ ६९ ॥ कफमारुतसं
 भवानराणां पिडकाः शाल्मलिकंठकावभासाः ॥ वदनेप्रभवं
 तियौवनेवामुखसौंदर्यविदूषकाश्रयताः ॥ १७० ॥ प्र० ॥ लो
 ध्रधान्यपरिलेपनमाश्रयौवनौत्थापिडकानपिवाचा ॥ रोचना
 चमरिचैरपिधेनोर्लेपनादपिनिहंतिचतानि ॥ ७१ ॥ अन्यः ॥
 सिन्धुसैन्धववचापरिपिष्टलेपोलोध्रेणहंतिमुखयौवनकंठ
 कानि ॥ नोशांतियांतियदितानिभिषग्वरिष्ठोवांतेनवाप्रति
 दिनंविजयेच्चसद्यः ॥ ७२ ॥ अथान्यच्छमम् ॥ महद्वास्व-
 त्पंवासितमसितमेवंतनुतंतथाश्यावंकापिप्रभवतितथा-
 मंडलमलम् ॥ सहोत्थेन्यच्छास्व्यंजयनिविशिरामोक्षश्चभिरा-
 दयः पिष्टेर्दुग्धैस्तुरुभवचयैर्लेपनविधिः ॥ ७३ ॥ ॥ अथव्यंग
 ॥ ॥ क्रोधायासप्रकुपिततमोवायुरेवात्रसाकंपित्तेनास्येनु-
 मूर्च्छामितमपिततोमंडलं व्यातनोति ॥ व्यंगेप्राहुः सकलभि-
 षजोनीरुजंश्याववर्णं लेपान्नाशं व्रजति तनुं कंकालयामाक्षि-
 केण ॥ ७४ ॥ समस्तरवयंकुरप्रलेपादथरक्तं शशस्यवातये-
 व ॥ चरुणात्वचयाजमूत्रकैर्वाप्रशम्यंगमलं प्रयानिसद्यः ॥
 १७५ ॥ अन्यः ॥ जातीफलवरलेपोव्यंगगद्देहि ॥ स्वर्णद्यु-
 तिमभितनुतेजदिति विधेहि ॥ ७६ ॥ ॥ अथनीलिका ॥ ॥
 एवंविधं नीलतमं च वक्रैश्च विद्वेद्यथतनौ नराणां ॥ स्त्रीणां
 च जातीफलवक्रलेपात्सद्यो विनाशं व्रजति प्रकामम् ॥ ७७ ॥

अन्यः ॥ अर्कदुग्धरजनीपरिलेयान्नीलिकाचविजयेन्मु-
खजानाम् ॥ मालतीगदकचंदनलोध्रपीतदारुवटपीतदला-
नाम् ॥ ७८ ॥ लेपनेन मुखजातनीलिमांयोवनोद्भवमुखप्र-
भवानाम् ॥ संधमाश्लवतथापिडकानां वैद्यभूपतिवचांसि-
यथाच ॥ ७९ ॥ युग्मेनयोगद्वयम् ॥ अथपद्मिनीकंदः ॥
चित्तकंदकैर्मंडलकदुर्यत्कफेनध्रुवरक्तयुक्तेन जातम् ॥ भ-
वेत्सांडुरवर्तुलवैद्यभूपैरुपपद्मिनीकंदोक्तस्तु सद्यः ॥ १८० ॥
प्रतीकारः ॥ अथोपद्मिनीकंदकेनिंबपत्रोद्भवैर्वाजलैश्छर्द-
येत्तनुरवैः ॥ घृतनिंबकल्केन सिद्धं च तस्मै प्रदेयं च पातुं तथा मा-
क्षिकेन ॥ ८१ ॥ प्र० ॥ उद्धर्तनं निंबनृपद्रुमाणोपत्रैः समेक-
त्कितमास्यमासत् ॥ चंद्रह्रुतिसंविदधातिसम्यक्तत्रत्यरो-
गांश्च निराकरोति ॥ ८२ ॥ ॥ अथपाददारी ॥ ॥ वायुः स-
दाचक्रमणान्नराणां संरुक्षणैः पादनले विशेषात् ॥ दारीरु-
जोभिः कुरुते च तस्यां शिरां च विध्येत्तलशोधिनीं च ॥ ८३ ॥
स्नेहस्वेदोपन्नं पदतलयुगुठं सिक्वमज्जावसाभिः लिप्तं स्ना-
नेण हृद्यैः पदुमधुसहितैरुष्णतोयैः प्रसिक्तम् ॥ तद्वत्सर्जनेन
हृद्यैः पदुघृतमधुभिः स्नातनं सर्षपानां तैलैः कुर्याच्च कजप्र-
तिममृदुतरंदारिकां हन्ति सद्यः ॥ ८४ ॥ अन्यः ॥ मधुसि-
क्वकगौरिकापुराणां सघृतं सैधवशालजद्वयैश्च ॥ सशिलं
मलमपदहयोश्च कुरुते पंकजकोशमार्दवं च ॥ १८५ ॥ ॥
अथरुषींकरणम् ॥ ॥ तोअंतीलीजतुनुवरिकामागधी-
दाडिमीभिः श्यामाधात्रीखदिखिकसामालतीभृंगपत्रैः ॥

पत्रैश्चैवंजंलजभसितैःसन्निहिन्धाश्वतकैः कृष्णीकुर्याच्चिः
 कुरनिकरंमूर्द्धिवक्त्रेविलिप्तम् ॥ ८६ ॥ शोकभ्रमक्रोधकृतस्त
 थोष्णः॥ देहस्यमूर्द्धिप्रगतः सपित्तः ॥ केशान्यचत्येवतसाहुरव
 वैद्यास्तुरोगं पलितंविशेषात् ॥ ८७ ॥ तत्रकेशरंजनतम् ॥ ॥
 कर्षलोहस्यचूर्णं कलितरुफलंचैकमेवंतुधात्र्यायुग्मंयुग्मंशि
 वायास्तथपरिगदिताचूतमज्जाचलोहात् ॥ अर्द्धलोहस्यपा
 त्रैत्यनितमुषितंपेषितंतस्यलेपात्संशानीलाभ्रमरसदृशा
 स्मश्रुजाःसंभवन्ति ॥ ८८ ॥ अन्यः ॥ नीलीभृंगत्रिफलजमय
 चूर्णितंछागमूर्त्रैःपिष्टंलेपाज्जयतिपलितंमूर्द्धिवक्त्रेकमेव
 ॥ अन्यन्नाजूफलसूतमृशशंष्यनासूतजेनतुत्याक्तंपेषमो
 चारससममृदितंतद्देवप्रकुर्यात् ॥ ८९ ॥ ॥ अथतैलम् ॥
 आम्रास्थिभस्मातकदाडिमाम्लनीलीमिहेदामृततुत्यलोहैः
 ॥ कासीसमाजूफललोध्रकालाश्यामातिक्षैरामलकीशिवा
 नाम् ॥ ९० ॥ काश्मीरमोचारसभृंगनीरिर्जातीदलैरोचनया
 गवीनाम् ॥ शंखस्यचूर्णैः स्वदिरेणसांर्द्धसहोषितंसप्तदिना
 निधान्ये ॥ ९१ ॥ तसेष्ययत्नान्वरिगृत्यतैलंकेशेषुशर्भेषुवि
 लेपनीयम् ॥ राज्ञांशिरःस्मश्रुकरंजनायपथ्येस्त्रिभिर्वर्णितम
 चकत्यम् ॥ ९२ ॥ ॥ अथपरिवर्तिका ॥ ॥ अभिघातात्ताड
 नाद्वापिमर्दनादपिमेद्भजम् ॥ चर्मसंभजतेवायुस्तदातत्परिव
 र्तेते ॥ ९३ ॥ सशोथंवासदाहंवापाकं व्रजतिवाक्यम् ॥ परि
 वर्तिकांचतांविन्धाद्वातजांसंरुजांभिषक् ॥ ९४ ॥ कंडुकादिः
 न्यदाहाद्यैः कफजांपित्तजांतया ॥ ज्ञात्वायथास्वमेतावुत्वेद

नैव्ययुनैस्तथा ॥ १९५ ॥ उपनाहयेन्निरात्रं वापंचरात्रमथोपि
 च ॥ १९६ ॥ शाल्वणेनविधिनापरितोत्रस्वेद्यमर्द्यपरितोमणिमे
 व ॥ चर्मणोंतरगतामृपनाहैर्योजयेच्चरवलुबस्तिभिरेव ॥ १९७
 ॥ ॥ अथावपाठिका ॥ ॥ अल्पीयसीं हर्षवलात्प्रकामात्
 स्थियं प्रगच्छेदथ हस्तघातान् ॥ तच्चर्मतोद्धर्ति तमेवलिंगम
 एस्तु मूत्रुर्भिषजोवपाठीम् ॥ १९८ ॥ वातेन रुक्षा सरुजानि कृ
 णापित्वा च पीता च सदा हरक्ता ॥ तृष्णा वितायी कफजानु
 कंडयुक्ता निकाठीयता विपीडा ॥ १९९ ॥ प्रतीकारः ॥ स्नेह
 स्वेदौषि प्रायो यथास्वसमुपाचरेत् ॥ अवपाटीं भिषक् सम्य
 क्ज्ञात्व दोषबला बलम् ॥ २०० ॥ ॥ अथ निरुद्धः प्रकाशः
 ॥ ॥ वातेन मेदस्य च चर्मयत्र मणिं समंतात् श्रयते यदेव ॥
 चर्मोपमद्देतुमणौ तु मूत्रस्रोतो निरुद्धं भवति प्रकामम् ॥ १
 ॥ सन्निरुद्धप्रकाशे स्मिन्नाडी मुभयतो मुरवीम् ॥ विधात्वा ज
 तुनादावीर्यताभ्यां वर्तिमत्र वा ॥ २ ॥ प्रवेशयेद्दसां मज्जां श
 शनागवराहजाम् ॥ सिंचेत्तैलैर्वादारुमद्यसिद्धैरथोपि च
 ॥ ३ ॥ वर्तिप्रवेश्य मतिमान् मूत्रस्रोतो विवर्द्धयेत् ॥ स्निग्ध
 मन्नंततस्तस्मै दत्त्वा घ्राणवदाचरेत् ॥ ४ ॥ ॥ अथ सन्नि
 रुद्धगुदम् ॥ ॥ वायुर्वेगस्य रोधाद्भ्रजति गुदमसौ संस्थि
 तोयन्महच्चस्रोतः संरोध्य कृच्छ्राद्भ्रतिमपि कुरुते स्वल्पभो
 ज्ञान्मलस्य ॥ कुर्यात्तत्र प्रसेकानथ पवनहरैस्तैलवस्तिप्र
 संगैरोगोयं वद्रूपूलैर्निगदितशूलं नाम तोदुःस्तरः सः ॥ ५
 ॥ ॥ अथाहिपूतना ॥ ॥ शकृन्मूत्रसमाश्लिष्टे पानघौ

नेशिशोर्भवेत् ॥ तत्रस्फोटभवंत्येवमिलितास्तेपरस्परम् ॥
 ६॥ कंडूदाहरुजःसर्वैर्धुक्तोतंडूयनात्तथा ॥ एकीभूतंघ्राणं
 घोरमहिपूतनिकाभिषक् ॥ ७॥ प्र० ॥ धात्रीदुग्धेनसंधौ
 तात्रिफलाखदिरांबुना ॥ सौवीरशंखयष्ट्याहैलेपः कार्यो
 हिपूतनैः ॥ ८॥ कंडूतावुत्कटेकुर्याज्जलौकारक्तमोक्षणम् ॥
 शिशोः करंजत्रिफलातिक्तैःसिद्धघृतंहितम् ॥ ९॥ काशीस
 तुत्यहरतालनिशास्त्रपिष्टःसध्वांसएषपरिलेपनतोनिहंति
 ॥ धौतैःघृतैश्चशतधाशशिनासमेतैःसिंदूरकैःसहशिशोर
 हिपूतनांच ॥ २१०॥ ॥अथोपानयोगः॥ ॥कुलंकप
 त्ररसाजनसाधितंत्रिफलयाघृतमाशुपिबन्सदा ॥ शिशोर
 लंबहुधाप्यहिपूतनांविजयतेजयतेऽन्यत्रणान्यपि ॥ ११॥
 ॥ ॥अथवृषणकच्छू ॥ ॥स्नानात्सादनमत्रयोनिकुरु
 तेनस्यैववायन्यलंसंम्लिष्टवृषणोत्थिताकफपुताद्रक्तात्स
 मुत्याभिषक् ॥ १२॥ जयेद्वृषणकच्छूतामहिपूतनयासमम्
 ॥ सर्जसैंधवकुष्ठानांसर्षपैःसहपेषितम् ॥ १३॥ उद्धृतं
 तंप्रकुर्वीतपोतृकच्छूप्रशांतये ॥ नीलभृगंदलेर्दूर्वाचिल्लीभि
 र्लेपनचरेत् ॥ १४॥ ॥अथखोलित्यम् ॥ ॥रोमकूपानु
 गंशोणितंपिचदोषेणचेन्मूर्ध्निच्यवयेत् ॥ रोमसंघसर
 क्तःकफोवैनदारोममार्गावरोधंप्रकुर्यादलम् ॥ २१५॥ ना
 न्यरोमोद्गमोजायतेवैनदाचैर्द्रुमंचरवालित्यरुत्येजगुः ॥
 तिक्तकारेवतस्यापिपत्रोद्भवैरंबुभिर्मदनाद्रोमसंघोद्भवः ॥ १६॥
 ॥ अन्यः ॥ तिलगोक्षुरयोश्चपुष्पकानिमधुनाहव्यसमेन

पेषितानि ॥ शिरसीहविलेपनानि सद्यो बहु केशानसितप्रभा-
 न्प्रकुर्युः ॥ १७ ॥ गजदंतमशीरसांजनं पयसाच्छागि भवेन पे-
 षितम् ॥ यदिलिप्ततरतलेपि वा बहु रोम्णां प्रकरंतनोति तम् ॥
 १८ ॥ यष्टौ दीवरगोस्तनी घृतपयस्तैलैः प्रलेपः शिरः कुर्यात्
 केशविराजिकुंतलजुषं खालित्यमुद्धृत्य च ॥ तैलं जाति करंज-
 वारुणाहयोशत्यग्निसंपाचितभृंगद्रावयुतचतुष्टयमसकृत् लेपा-
 च्च खालित्यनुत् ॥ १९ ॥ त्रयोयोगाः ॥ अन्यः ॥ ॥ स्तुत्यर्क-
 दुग्धैर्हलिनीरसैश्च विशालिकाभृंगरसैरुजानाम् ॥ मूत्रैर्गवी-
 नामपि गुंजिकाभिस्तैलससिद्धार्धवचाविषैर्वा ॥ २० ॥ पक्कस-
 तैलं शिरसि प्रलिप्तं मिंद्रप्रलुप्तं विनिहंति सद्यः ॥ केशोद्गमं सवि-
 दधाते मूर्द्धिहस्तस्य तद्वच्चतलेपिलेपात् ॥ २१ ॥ ॥ अथ दा-
 रुणकम् ॥ ॥ दारुणा कंदुरा केशभूमि र्यदा जायते चापिरु-
 क्षातदाशास्त्रकै दारुणम् ॥ माक्षिकैर्लेपनान्नस्यति प्रायस-
 श्चान्यमत्र प्रतीकारमस्य ब्रूवे ॥ २२ ॥ प्रियालुवीजानिरसालु-
 मज्जापथ्याहयंकुष्ठपयांसिमाषाः ॥ मूर्ध्नि प्रलेपान् मधुकेन
 सार्द्धं घृती वरोगं रवलुदारुणारव्यम् ॥ २३ ॥ अन्यः ॥ ॥
 गुंजाफलैर्भृंगरसैश्च सिद्धतैलं शिरस्याश्रुविलिप्तमात्रम् ॥ कं-
 डूकपालीमपि दारुणांच सद्यो निह्न्यादथ कुष्ठरोगम् ॥ २४ ॥
 अथात्रौषधीसेवनजनितगुदादिशिष्टसम्यादितनैरुज्यकर-
 णा विधिः ॥ धारोष्णदुग्धससितं कणाद्यनित्यं पिबत्येव श-
 तायुषस्ते ॥ सपुत्रभृत्यप्रमदाजनानो काम्यावदान्या विरुजो-
 भवन्ति ॥ २५ ॥ पलाशवृत्तानि समाक्षिकानि कर्षप्रमाणानि

समाशितानि ॥ नरशतायुष्यमरोगभाजमसंशयसंविदध-
 तिसद्यः ॥ २६ ॥ लवणार्दकभक्षणप्रभाते दिनमध्ये ससित
 स्थमाक्षिकस्य ॥ अशनंचदिनांतकेयवान्यात्थगदत्वं विदधा-
 तिकोष्णनीरैः ॥ २७ ॥ शतवीर्यामलकीसुधा लतामधुयष्टी
 त्रिफलत्रिकंटकैः ॥ सतुंगससितं विचूर्णितं सघृतं पुष्टिकरं
 पयोषितम् ॥ २८ ॥ गोक्षरामलसुधा घृतखंडैः सेवितैश्च
 स्फुरजातिसमूहाः ॥ श्यामकेशनवयौवनबाल्यैः सभृताः स-
 ततं प्रभवन्ति ॥ २९ ॥ तिलभृंगदलाशनमत्तिघृतैर्नयनादित-
 स्थसमस्तगदान् ॥ बलवीर्यचयंकुरुते धनामलकानिसदा-
 विदधाति परम् ॥ ३० ॥ शतैकवारान्यरिधाव्यधात्र्याचूर्णैर-
 सैस्तत्फलजैर्घृतेन ॥ सितापयोभिः सततं नराणां समश्नुतां
 यौवनमादधाति ॥ ३१ ॥ श्रीतातपादाब्जसमाज्ञयायाकृ-
 ताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्चतरयां-
 मुख्यादिरोगास्तबकः समाप्तिम् ॥ ३२ ॥ ॥ इति श्रीगुरुव-
 रणाब्जचंचरीकचतुर्वेदिकाशिनाथकृतचिकित्साक्रमकल्प-
 वल्यां मुखरोगादिना नागदचिकित्साधिकारस्तबकः ॥ ॥
 ॥ ॥ ॥ अथ कर्णनिदानचिकित्साधिकारः ॥ ॥
 समीरणः श्रुतिगतोऽन्यथाचरन् समंततः ॥ यथास्वमवदोष-
 कैश्च कर्णशूलकारकः ॥ १ ॥ श्रुतिश्रोतः संस्थे क्वचिदपि समी-
 रे तु मनुजः शृणोत्येवं नानाविधरवगणां स्तबचश्रुतौ ॥ क्वचि-
 द्देरीशं स्वप्रतिभविरुतान्मर्दलसमात्सकर्णादोनादः श्रुतिम-
 धिगतो रोग इति च ॥ २ ॥ श्रोतोयदाशब्दवहं च वायुरावृत्यति

षट्स्थयवाक्येन ॥ युक्तस्तुवाधिर्यकरश्चपित्तयुक्तः स्वन्वे-
 णुसमं करोति ॥ ३ ॥ श्वेदं करोत्येव हिकर्णयोस्तत्कर्णादिकं
 श्वेदमुदाहरति ॥ मूर्ध्नि भितापादति मज्जनाद्वाजलातिपाता
 दथविद्रधेश्च ॥ पूयश्च वेत्कर्णत एव वायोः पीडा समेतः श्रवणः
 श्रवसः ॥ वायुः कफेनः श्रुतिगः करोति कंडून् तथा पित्तविशेषि-
 तश्च ॥ ५ ॥ श्लेष्मैव गूथः कथितो भिषग्भिर्यदा प्रजे चंद्रवतां
 स गूथः ॥ विलापितो घ्राणमुखं प्रपन्नः स कर्णकाद्यः प्रतिना-
 ह्रोगः ॥ ६ ॥ करोति सोयंसिरसोर्द्धं भेदं तद्रंधयोगादथ जंत-
 वश्च ॥ जायत एव स्वस्तु मक्षिकाश्च सृजंत्यपत्यानि च कर्णरोधा-
 त् ॥ ७ ॥ कृमिश्च निरोगं वरमिति वैद्यः ॥ जगदुरलंते श्रुतिगत
 शास्त्राः ॥ ८ ॥ यदापतंगाशतपद्मकाद्याः स्रोतः श्रुतः संप्रविशे-
 तितत्र ॥ कुर्वन्ति पीडा मरति तथा वा भृतं श्रुतो व्याकुलतां नयन्ति
 ॥ ९ ॥ निस्तुद्यते कर्णमपोत्र कीदृचलत्यलं पर्यतामुपैति ॥ स्यं-
 दे रुजः संप्रभवंति तीव्राः क्षतानि घातादथ विद्रधेश्च ॥ १० ॥ वा-
 तादिभिर्लोहितपीतरक्तमस्त्रं खवेत्तोदविदाहयुक्तः ॥ धूमा-
 यनेनापि चोषवान्सोयथास्वमस्त्रः पवपाकतश्च ॥ ११ ॥ तथा
 बुना पूरितकर्णदेशात्पूषं सपूतिश्च वती स्वदोषात् ॥ सपूषक-
 र्णः कथितो यशोयदोषोर्बुदांशां सिचतत्र कर्णो ॥ १२ ॥ नादो-
 रुजः कर्णतलस्य शोथः स्रावस्तथा वा श्रवणं च बातात् ॥ रागः
 सशोथोदरणा सदा हं पीतः सपूषस्य श्रवस्यपित्तात् ॥ १३ ॥
 कंडूति वै श्रुत्य युतस्थिरत्वं शोथस्य शुक्रस्य स्युतिर्विशेषात् ॥ -
 स्निग्धस्य पूषस्य च नीरुजत्वं कफप्रभूते श्रुतिजे गदे स्युः ॥ १४ ॥

नानास्वरूपाणि च सन्निपातान् नानाविधस्त्राविवर्णताभिः॥
 पुष्पस्य नित्यं श्रुतिजगदेहि दोषाधिकं वर्णसमं श्रुतिश्च॥ १५॥
 ॥ इति कर्णरोगनिदानम् ॥ ॥ अथ प्रतीकारः ॥ ॥ कर्ण
 स्य शूलोप्यथ कर्णनादेवाधिर्यकेस्वेदगदेतथैव ॥ सामान्यमे
 त्रौषधिमाहुरार्यास्निग्धैस्तु वातस्य शरैश्च तैलेः ॥ १६ ॥ खिन्नं
 श्रुतिं चाशुविस्त्रयेद्वा भुक्तोपरिष्ठादपि सर्पिस्त्र ॥ योज्यं च वस्ति
 श्रुतयैव तत्र ब्रुवेचिकित्सां श्रुतिरोगहं वीम् ॥ १७ ॥ अश्वत्थ
 दारवहं बहुपत्रं हि ॥ तैलागारकयुक्तं श्रवणगतं हि ॥ १८ ॥ तद्र
 ततैलं नियमादहरति रुजं हि ॥ श्रुतिगतमखिलं रोगं मुनिगदि
 तं हि ॥ १९ ॥ अन्यः ॥ रविजपीतदलं घृतलेपितं दहनतप्त
 मलं श्रुतिपीडितम् ॥ श्रुतिगमकदलार्कमदोदलं श्रुतिजशूल-
 रुजो बहुधा हरेत् ॥ २० ॥ सेहुंडपत्रं घृतसंप्रलितं माठेन प्रतप्तं
 श्वरोनिषिक्तम् ॥ अपीड्यतस्य द्रवमेकमेव कर्णातिशूलानि-
 निहन्ति सदा ॥ २१ ॥ अन्यः ॥ सशब्देति पीडावितं क्लेदयुक्ते
 श्रुतौ ध्यागमूत्रेण कवोष्णं तथा ॥ युतं सैधवेन प्रभाते निषिक्तं
 श्रुतिक्लेदशब्दातिशूलानि हन्ति ॥ २२ ॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥
 हिंगुतु बुरुजगच्छतैलं सार्षपं श्रवणं श्रवणस्य ॥ विश्रुतिं
 रवपथश्रुतिशूलं हन्ति सत्वरमूदोभिषजोक्तम् ॥ २३ ॥ ॥ इति
 हिंगुतैलम् ॥ ॥ अपामार्गजक्षारतौरेण तद्दपामार्गकल्के
 न तैलं तिलानाम् ॥ शृतं कर्णनादापहं पूरणं च श्रुतौ चायवाधि-
 र्यसंधारिकारि ॥ २४ ॥ सिद्धं सार्षपतैलं भूलतया हि ॥ रुजम-
 पिकर्णप्रगतं हरति सदा हि ॥ २५ ॥ शंबूकजपलांस्तिदकदुतै

लंहि ॥ श्रुतिनाडीमुपहन्याच्छ्रवणागतं हि ॥ २६ ॥ सूर्यावर्त
कमूलकार्द्रकभवंनीरं च सौ भाजनं युक्तं मासिकतैलसैधवं भ-
वैरंशैः पृथक्वापृथक् ॥ एकैकं श्रुतिजातशूलमखिलं हृत्येव स
पूरणाद्योगानां च चतुष्टयं निगदितं श्रीवैद्यभूपैरलम् ॥ २७ ॥
॥ ॥ इति चत्वारो योगाः ॥ ॥ तैलसिद्धकांजिकसौद्रुलुंगनी-
रैर्मूत्रैर्वायव्यैर्दार्द्रनीरैः ॥ मोचाशिघ्रेर्मूलजद्वावसिद्धतैलद्वंद्वं
कर्णशूलापहारी ॥ २८ ॥ योगद्वयम् ॥ बिल्वगराजजलेनै-
विमूत्रैः सिद्धमलं वरतैलमदोवा ॥ कर्णागतं खलु कर्णविदारहं
तितथा श्रुतिशूलउभेवा ॥ २९ ॥ ॥ इति बिल्वादि तैलम् ॥ ॥
हिं गुदारुमिसिद्धमूलकभस्मभूर्यवल्कलजभस्मजमेघैः ॥ सिंधुजी-
रकवचाजनरंभा मूलनीरमधुसक्तजगद्भिः ॥ ३० ॥ मातुलुंगरस
मूलकभस्मसिंधुकोद्रिदयुतैरपितैलम् ॥ स्वर्जिकादिद्वयुतं वि-
निहन्ति भूशिरश्च वराशकुलिरूलम् ॥ ३१ ॥ प्रस्थं जंबीरनीरं
पठमितमगधायुग्मकं मासिकं च सम्यक् संमिश्रयित्वा धृतं च
रक्तभगे भाजने धान्यराशौ ॥ मासैकं मुद्रयित्वा भवति समरसं
संधितं वैद्यभूपैः शक्तं मध्वादिकं तन्निगदितमुद्रितं यत्र तत्रैव
योज्यम् ॥ ३२ ॥ ॥ इति मधुशक्तम् ॥ ॥ अथान्ययोगः ॥ ॥
अष्टांगुलान्येव च पंचमूलान्महत्तराचापि निगृह्य तानि ॥ कांडा-
नि च क्षौद्रनिषेष्टितानि तैलेन संसिच्य प्रदीपितानि ॥ ३३ ॥ यत्तै-
लमेतच्च्यवंते तदेव श्रुतीनिषिक्तं श्रुतिजानने कान् ॥ बाधिर्यपी-
डारवपूतिश्रावान् सद्यो निहन्त्यादिष्वर्जो वदन्ति ॥ ३४ ॥ अन्यः
सामुद्रफेण्यवसिप्रपिष्टक्षिप्तं सदा श्रावमलं निहन्ति ॥ पूषस्य

सांद्रत्वमपाकरोतिघ्नं तथारोहयतिप्रकामम् ॥ ३५ ॥ अन्यः ॥ गोमूत्रघृष्टविषमेव शस्तं श्रोत्रे निषिक्तं विनिहंति सद्यः ॥ कंडूतिपीडाश्रवश्रोत्रशूलान् गांगं यथावारिसमस्तपापान् ॥ ३६ ॥ इति विषययोगः ॥ रुजो मार्दवं स्याच्च यावद्विकर्णो द्रवं स्यात्पथेत्तावदेव प्रकामम् ॥ तथा वेदने स्थापयेद्वा शतैकं कृतैल्लुतन्मात्रिकाणां सदैव ॥ ३७ ॥ ॥ अथ मात्राप्रमाणम् ॥ ॥ यावच्चापिलघु द्रव्याक्षरसमुच्चारश्च संपाद्यते सामान्नामिति रत्रवैद्यभाणिना सर्वैर्निधेयं तद्दि ॥ ३८ ॥ रारनैरंडसराशनामरतरुनूविश्वौषधं गुग्गुलुं सर्वंगादत्तरं विमृद्य मतिमान् रवादेच्च वातामया ॥ प्रायः कर्णशिरोगदीर्घागदीनाडी च एषी सर्वदा ॥ ३९ ॥ ॥ अन्यः ॥ गोमूत्रं तु कवोष्णमेव सततं कर्णस्य प्रक्षालनं पथ्यातिंदु कलोध्धात्रिविकसाद्याथः श्रुतिः क्षालनम् ॥ ४० ॥ जातीपत्ररसेन तैलप्रथवासिद्धं च नारीपयः कर्णोक्षितमलं रसांजनयुतं कर्णस्य पूतिप्रणुत् ॥ हिं गुग्गागददारुविरवपट्टभिः स्तौलं वरीच्छागजैर्मूत्रैः सिद्धमलं तथा निगादितं योगत्रयं पंडितैः ॥ ४१ ॥ योगत्रयम् ॥ चूर्णगंधकशिलारजनीभिरष्टमांशतुलितैः कटुतैलम् ॥ स्वर्णपत्ररसतुल्यफलानि सिद्धमंति विरजः श्रुतिनाडीम् ॥ ४२ ॥ वार्ताकधूमोथ कटुंचतैलं गोमूत्रपिष्टंच तथैव तालम् ॥ निक्षिप्तमात्रं श्रवणैर्हृमीणां योगत्रयनाशमलं प्रकुर्यात् ॥ ४३ ॥ ॥ इति कृमिकर्णयोगत्रयम् ॥ ॥ सूर्यावर्तरसं रसंच कलिनीमूलोद्भवं वारसंत इत्समदलोद्भवं कृमिगदे कर्णसमुत्थेतथा ॥ चूर्णं शूषणं संभवावसिवाक्षि संविनाशं नयेज्जालनं

तुचयस्य कर्णकुहराद्योगं युगचैकराः ॥ ४४ ॥ ॥ इतिकृमि
 कर्मयोगचतुष्कम् ॥ ॥ हलिरविभक्तारसमपिकर्णे कृमिग-
 णहृत्यैनिहिततमं वा ॥ ४५ ॥ कर्णजलौकाकृमिकारं डाकीट
 पिपीलिप्रमुखाः सर्वे ॥ श्रीहरिभक्ताकलिनीनीरे श्रोतसि पूर्णैर्नि-
 पतयेते ॥ ४६ ॥ ॥ अथ कर्णमलहरणोपायः ॥ ॥ प्रवलेद्य
 गूथं श्ववणैस्तैलैः क्लिञ्चंशलाकावडिशेन विद्वान् ॥ जस्यात्समं
 ताद्विनिवार्य श्रोत्रमर्माणिसूर्येन्मुखमाविलोक्य ॥ ४७ ॥ स्नेह
 स्वेदौ श्रुतेः पूर्वं प्रतिनाहे प्रयोजयेत् ॥ दिस्ते शिरसः पश्चात् क्रिया-
 प्रोक्ता समाचरेत् ॥ ४८ ॥ बालस्य वृद्धस्य चिरोत्थितं यद्वा धिर्घरो
 गं श्ववणस्य हेथम् ॥ शीतांबु पानानि च मैथुनं च सर्वैः प्रहेयानि ग-
 देश्रुतेऽथ ॥ ४९ ॥ ॥ इतिकर्णसंगोपक्रमः ॥ ॥ अथ कर्णपाली
 रोगोपक्रमः ॥ ॥ अथौसौकुमार्याञ्च बालकानां चिरोत्सृष्ट
 र्णोतु विद्वेपि सद्यः ॥ विसंवाह्यैतैर्कर्णशोथश्च पालीमभिच्याप्य सं-
 जायते बालिकानाम् ॥ ५० ॥ सरुजः परिपोटकाच्च सः परिपोटो-
 रुणामेच्च को भवेत् ॥ श्रुतिपालिगदश्च दश्वदारुणो जनितस्तच्च
 अंसौ तु वायुना ॥ ५१ ॥ गुरुतरांभरणादपि घर्षणादपि च ताड्यतः
 श्रुतिपालिका ॥ दबथुपाकरुजान्वितलोहितश्च पथुना कलिता
 पिचमेचका ॥ ५२ ॥ रुधिरपित्तभवः सगदोमतः रबलुसमुत्सति
 तोपिचनामतः ॥ अथ वलाञ्छ्रुतिर्बर्द्धनमाचरेच्छ्रवणपालिगत
 रक्तसंदागतिः ॥ ५३ ॥ प्रकुरुते परिगृह्य कफबलाञ्छ्रपथुमस्य स-
 वेदनमेव च ॥ निगदितः कफपित्तविकारतः सचतथोन्मथितो-
 पिचनामतः ॥ ५४ ॥ ॥ इत्युन्मान्यः ॥ ॥ दुर्विहकर्णोऽप्यलिबर्ध-

मानेशोभो भवेद्वाहुरुजान्वितश्च ॥ सपाककराडुसहितस्त्रिजातो
 नाम्नागदो दुःस्वविकर्तृनश्च ॥ ५५ ॥ सकफलोहितजंतुगणाय
 दाप्रकुपितायदिसर्षपसन्निभाः ॥ दवथुकुंडुतिकासहिताध्रुवं
 श्रवणपालिगताः पिडिकास्तदा ॥ ५६ ॥ कर्णपालीलिहेयु-
 स्तेविसर्षइवतेतदा ॥ परिलेहीतिरोगोयंश्रुतेः पालीगंतोयथा
 ॥ ५७ ॥ ॥ इतिकर्णपालीरोगनिदानम् ॥ ॥ कर्णवायुजरु-
 जः शमनार्थस्वेदनादिविधिरुक्तत्रयलंघः ॥ तंप्रकल्प्यश्रुतिपा-
 लिविरुद्धिंकारयेच्चबहुधाशनकैर्वा ॥ ५८ ॥ नवतालमुलीम-
 हिषीभवेननवनीतकेनापिचधान्यराशौ ॥ मुनिवासराएथेव-
 चसंधितैवश्रुतिपालिकावर्द्धयतिप्रकामम् ॥ ५९ ॥ अन्यः ॥
 सवाजिगंधानिरुशत्रुबीजकैः शतावरीद्रावपयः समन्वितम् ॥
 शतनुतैलंविनिलेपनेनवाश्रुतेश्चपालीमतिपोषयेच्च ॥ ६० ॥
 सपोटकास्तंचविधायसम्यग्नीत्वाक्षयंचाप्यथचंद्रिकांतु ॥
 कल्केनतैलंखलुजीवनीयवर्गस्यचानूपपलस्यनरिः ॥ ६१ ॥ सं-
 पान्यसम्यक्परिलेपितंद्राककर्णस्यपालीपरिवर्द्धयेच्च ॥ सं-
 पोषयेदाभरणस्यभारंसोदुंप्रदुर्गद्गठतांविशेषात् ॥ ६२ ॥
 सुशीतलेपैश्चजलौकिकाभिरुत्पातकर्णादिगदंचिकित्सेत्
 ॥ जीवंतिकावाकुबिकास्वगंधासिंधुर्करास्त्राहलिनीरसैश्च
 ॥ ६३ ॥ गोधावसाकंकवसासमेतंप्रकंतथोन्मथहरंचतैलम्
 ॥ अभ्यजनान्यञ्जुतिपालिकानांमुपक्रमश्चापियथास्वमेव ॥
 ६४ ॥ ॥ इतिकर्णपाल्युपक्रमः ॥ ॥ श्रीतातपादाब्जसमा-
 र्यायाकृताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेनगतश्च

तस्यांश्रुतेश्चिकित्सास्तबकः समाप्तिम् ॥ ॥ ॥ ॥
 अथातोनासारोगोपक्रमव्याख्यास्यामः ॥ ॥ तत्रतावन्त
 निदानम् ॥ ॥ अनन्वतेधूप्यति यत्रनासाप्रीकृद्यतेवापि वि
 श्रुद्व्यतेच ॥ नवेत्तिगंधंवरसमनुष्यस्तपीनसंवातकफप्रभू-
 तम् ॥ १ ॥ प्रदुष्टदोषैर्गलतां लुमूलेसंमूर्च्छितोनिन्यगतिस्तु
 यस्थ ॥ नासामुरवाभ्यामिति पूतिरेति तपूतिनस्यगदमा-
 मनंति ॥ २ ॥ घ्राणोस्थितपित्तमरूषियत्रपाकप्रकुर्यात्सतुघ्रा
 णपाकः ॥ सक्लेदशोथावपिदग्धदोषैर्ललाटदेशेभिहितस्युजं-
 तोः ॥ ३ ॥ नासास्त्रवेत्तैरसृजसपूषतरक्तपूषस्त्रवमाहुः रायाः ॥
 घ्राणंगतोमर्मणि तत्रयातोनीलः सराब्दो मुरवनासिकाभ्याम् ॥
 ४ ॥ निरेतियत्राश्रकफानुयातो गदंतमाहुः क्षपथुं सवैद्याः
 ॥ विनिघ्नतंस्तीक्ष्णकटश्च मूत्रमादित्यसामुरव्यरजः प्रसंगा-
 त् ॥ ५ ॥ उद्भातिनेवाक्षरुणास्थिमर्मण्यागंतुकोन्यः क्षवथुः प्र-
 दिष्टः ॥ नासाविलाभ्यामनिवारितोपिसांद्रोविदग्धोऽवणो
 निरेति ॥ कफस्तुपूर्वांशिरसीहसंस्थः सूर्यप्रतप्तोभ्रशतुंवदं-
 ति ॥ ६ ॥ घ्राणेसदाहंयदिधूमतुल्योवायुश्चनिःसारमुपैतिय-
 त्र ॥ दीप्तेचनासारवलुयस्यतस्यदीप्ताख्यरोगं कथयंति वैद्याः ॥
 ७ ॥ कफः सवातोयादिसन्निरुद्धादुच्छ्वासमार्गेप्रतिनाहुरोगः ॥
 घनः सितः पीततनुः स्त्रवेश्च घ्राणाज्जुदोषोयदिस्त्रातयुक्तः ॥ ८ ॥
 यदाघ्राणोत्तः पचनश्चिखिलगादमपिचप्रकुर्यात्सशोष्यश्चस-
 नमुभयंलुब्धं वरागम् ॥ अधोर्द्वयस्मिन्वानिखिलभिषजस्त्वनि-
 जगदुर्गदनासाशोषंभिभवमथवाशोर्गदमपि ॥ ९ ॥ शालक्युसि

हान्तविचारविज्ञैः सर्वात्मकंचार्बुदमुक्तमत्र ॥ शिरोगुरुत्वं विरु-
 चिश्च नासाश्रवः स्वरश्चापितनुर्विशेषात् ॥ १० ॥ क्षामस्तुनिष्ठी-
 वतियत्रवारौश्लेष्मापिसंमज्जति पीनसतम् ॥ आमंजगुर्धन-
 घनश्च पक्वमपीनसं पक्वमथो ब्रवीमि ॥ ११ ॥ स्वरस्य वर्णस्य च य-
 त्रशुद्धिस्तं पीनसं पक्वमुदाहरंति ॥ अजीर्णसंधारणाधूलिभाष्य-
 क्रोधतुर्वेषम्यशिरोभितापैः ॥ १२ ॥ दिवाशयाज्जागरणाच्च रा-
 त्रौश्चापातशीताबुनिषेवणाद्वा ॥ स्त्रियोति संग्राहति बाष्पशो-
 कैः सुस्त्यानदोषैः प्रबलः सिरस्थः ॥ १३ ॥ वायुः प्रतिश्यायगदं
 प्रकुर्यान्नासास्त्रवस्तत्रनिरंतरं स्यात् ॥ अथोगतामूर्द्धनिवात-
 पूर्वाः सर्वैः पृथग्वारुधिरचनस्तः ॥ १४ ॥ प्रवर्तयंति स्विदानकोप-
 मासाद्य वैद्याः प्रवदंति तंच ॥ रक्तप्रतिश्यायगदंच तस्याप्युप-
 द्रवामीन सजं द्वुवेद्य ॥ १५ ॥ क्षवयुः शिरसोति पूर्णता च परिहृ-
 षाखिलरोमतांगमर्दः ॥ अपरे च पृथग्विधारस्युस्तनुजस्तं भ्र-
 तिश्ययमिति युक्ताः ॥ १६ ॥ गलतादुरदच्छेदेषु शोषोप्यथ तोदः
 खलु शंखयोश्चनित्यम् ॥ स्वरघातश्चोनि लात्यकेपि प्रभवेच्चा-
 पिगदतु घ्राणजेहि ॥ १७ ॥ उष्णः सपीतः स्त्रवताहि नित्यं घ्रा-
 णात्ततः स्वावश्चलचपित्ते ॥ कृशोति पांडुः प्रभवेत्प्रतप्तः सोष्णः
 सधूमाग्निवमीनरः स्यात् ॥ १८ ॥ श्वत्तंस पांडुत्वश्च नेमुहुश्च कफ-
 हिनासा सनुशुक्रवर्णः ॥ शूनाक्षिको गौरवयुक् शिरोस्य ताल्लोष्ठ-
 मूर्द्धांगलकंडुरश्च ॥ १९ ॥ भूत्वा भूत्वा वा प्रातिस्था ययोग्यस्मा-
 कस्मासन्निरुतिरिति ॥ पक्वोपक्वः सर्वलिङ्गस्त्रिदोषाज्जयो वै-
 द्यैः पीनसः सर्तजातः ॥ २० ॥ नासाक्लेदश्चापिशोषः पुनश्च यस्या

कस्मान्नत्थतेऽनत्थतेच॥ आसौच्छासेयं दुर्गंधिरेनिगंधस-
 म्यग्वेतिनोक्तच्छमाहुः॥ २१॥ प्रवर्ततेप्राणतएवरक्तस्त्रावस्त
 थालोहितलोचनस्य॥ यस्याप्युरोधातरुजोतितीव्रा रुच्छास
 गंधोनचवेत्तिगंधम्॥ २२॥ तंरक्तजंवाद्यवदंतिवैद्यारोगप्रति-
 श्यायमलतथाच॥ सर्वप्रतिश्यायगदाश्चिरस्थात्यसाध्यताया
 तिचिरोपसृष्टाः॥ २३॥ मूर्च्छंतिचात्रैव रुमिप्रवेकास्त्रिधाएव
 श्वेतसितातिस्त्राः॥ नानाविधादोषचयानुकूलाः शिरोगदेजं
 तुभवेसमानाः॥ २४॥ बाधिर्यमूकत्वविलोचनोत्थान्गदान्प्र
 कुर्युर्विविधांस्तथाये॥ सादंचकारांश्चविषड्मानास्तेजतवःपी
 नससंप्रभूताः॥ २५॥ अर्बुदानिसकलान्यपिशोथानर्शिसाम
 पिसमस्तगदाये॥ रक्तपित्तमपिप्राणगदेनसंभवन्तिनिजगदे
 थचिकित्सा॥ २६॥ सर्वेषुपीनसगदेषुविंशतगेहेकुर्यन्ति
 यैवशिरसःपरिमर्दनानि॥ तैलादिभिश्चकटुकाम्लरसप्रभोज्य
 संस्वेदनानियमनानिघृताशनानि॥ २७॥ प्रतीकारः ॥ पं
 चांघ्रिसंस्तपयोप्यथवाभयांघ्रिसपिर्गुडाश्चरसकांगजयूष-
 मेव॥ सेव्यंचपीनसगदेदधिसोषणंवा नित्यंगुडेनगादितंवरं
 वैद्यभूषैः॥ २८॥ पथ्यंचगोधूमघृतप्रयुक्तशस्तंतथात्रैवदधि
 प्रयोगम्॥ संजातमात्रे गुडरायुततुमारीचचूर्णेनदधिप्रसेवे-
 त्॥ २९॥ प्र० ॥ कटुकत्रितयाम्लवेतसानलतालीसकति
 तिडीत्वचाम्॥ अ्युरिजीरकचव्युसयुतसगुडपीनसपाचनर-
 जः॥ ३०॥ कटुफलत्रिकटुकत्रिफलानांपुष्करांघ्रिशालिकामधु
 कानाम्॥ भाद्रिकासितपटुप्रयुतानांशरगिकासमहरेणुभि

रेव ॥ चूर्णापत्रचकषायमथासांमूत्रमूर्च्छितमथांगदितंवा ॥
 ३१ ॥ विस्वरत्वमनिलत्रयकोपान्स्वासकासकफजानिनिहं
 ति ॥ बाहूलीमकगदस्वरभेदपीतमान्नमनिलसकफंतु ॥ हंति
 चापितमकचविशेषात्पीनसचगदमाशुनिहति ॥ ३२ ॥ ॥
 दूतिकट्फलदिचूर्णं ॥ काथञ्च ॥ स्नेहस्वेदौ छर्दनसस-
 नंचकार्यसम्यक्पीनसेपूपनस्ये ॥ उष्णंतोयधूमपानंहितंचती-
 क्ष्णभक्तयत्कफघ्नतदन्नम् ॥ ३३ ॥ कुलत्थमुद्राढकिजाम्बजूषाः
 ससैंधवाव्योषसमन्विताश्च ॥ वार्तिकशाकंचसदानिषेव्यमपी-
 नसेष्थेषाहरंसमस्तम् ॥ ३४ ॥ कलिंगवाहीचमरीचकुष्णाजंतु
 भ्रलाक्षासरसोग्रगंधाः ॥ सकट्फलाः शिघ्रयुताश्चपिष्टास्व-
 पीनसेवाप्यवपीडनार्थाः ॥ ३५ ॥ ॥ अथस्नेहनस्यम् ॥ ॥
 पातानिशाचुग्नकणासज्जातीदलैश्चमूर्वासमदंतिनीभिः ॥ तैः
 लंप्रसिद्धंबहुधाप्रयोगान्नस्यस्यवापीनसरोगहारी ॥ ३६ ॥
 अन्यः ॥ सर्जोदुंबुरवीरवत्सकभवेस्त्वग्भिः समंपाचितैः-
 काथैर्धावनतोद्यवाश्चतजलैः कल्कैश्चंतासामपि ॥ सिद्धन-
 स्यविधानतोद्यतमपिघ्राणस्यपाकं हरेन्निशंरुगुलुनाक-
 पित्यकघृतैर्धूमः क्षवध्वंसनः ॥ ३७ ॥ त्रयोयोगाः ॥ ना-
 सावनाहेतुद्यतंगवीनांशोषेचतस्याः ससितंपयोवा ॥ पिबे-
 चत दूतवलुनासिकायास्त्रावेतुतीक्ष्णौषधिनस्यमेकम् ॥
 ३८ ॥ ॥ अथप्रतिश्यायप्रतीकारः ॥ ॥ प्रायः प्रतिश्या-
 यगदेप्रकुर्यान्निर्वातगेहस्थितिमत्रमूर्धः ॥ प्रवेशनंचोष्णत-
 रैश्चवरुणैः पिबेच्चधूमंश्वलुवक्ष्यमाणम् ॥ ३९ ॥ जंतुभवाल्मी

कमनःशिलानां वचापटुभ्यांच पुरेणार्द्धम् ॥ धूमं प्रतिश्या
यगदेपिशक्त्यैपिबेत्प्रतिश्याशमनंविशेषात् ॥ ४० ॥ नवसाक्षर
समकलिकाचूर्णमिदं हि ॥ गुंजैकं नशिकलितं घ्राणगदं हि ॥
४१ ॥ अन्यत् ॥ सोमचूर्णं त्रिज्वरे बह्मलं हि ॥ घ्राणाघ्रातं
सततं हरति गदं हि ॥ ४२ ॥ कारवीवस्त्रवद्वाघाघ्राणाघ्रातांच न
स्यवत् ॥ प्रतिश्यायशिरोरोगान्नाशयेच्चैव नित्यशः ॥ ४३ ॥ ॥
अथचूर्णम् ॥ ॥ शटीव्योषधात्रीभवंचूर्णमेकं गुडेनापि युक्तं
सहव्यनराणाम् ॥ अभुक्तं प्रतिश्याहरणार्धशूलं निहत्येव तट्ट
हस्तिशूलानि सद्यः ॥ ४४ ॥ ॥ अथचित्रहरीतकी ॥ ॥ कृ-
शानुमूलस्य शतं पलानां शतं पलानां च गडूचिकायाः ॥ धात्रीफु-
लानामपि पंचमूल्या शतं शतं चापि तथा पलानाम् ॥ ४५ ॥ स-
क्षः समेतं त्रिखिलं चतुर्भिर्द्रोणैर्जलानां शतपादशेषम् ॥ दत्त्वा
गुडस्यैकतुलाचपथ्यादकेन पक्त्वा शतशीतलेस्मिन् ॥ ४६ ॥
सिद्धाच प्रस्थाईकृत्वा क्षिकस्य त्रिगंधकत्र्यूषणाषट्पलानि ॥
जवाग्रजः स्याद्द्वैपलं तथैव दत्त्वा प्रभुजीतरसायनस्तन् ॥ ४७ ॥
शोषे प्रतिश्यायगदेकफोत्पक्षीणो प्रवृत्ते च मले निषेच्यम् ॥ उर-
क्षतक्षीणनरेऽग्निसादेकफप्रभूतेषु शिरोगदेषु ॥ ४८ ॥ हि-
क्काभिभूते वमथौ च चित्रहरीतकीयंगदिताभिषग्भिः ॥ यथाब-
लं नित्यनिषेधितव्या रसायिनीरोगगणप्रहंती ॥ ४९ ॥ ॥
इति चित्रहरीतकी ॥ ॥ हिंगूयंगं धाकुटजप्रसूनरुक्तीक्ष्णां
धासुपुनर्नवाभिः ॥ विडंगलाक्षात्रिकदुप्रयुक्तैः सकटफलंगोज-
लसिद्धतैलम् ॥ ५० ॥ सुसार्धपञ्चस्य विधिप्रपीतं नासामथाना-

मण्डितार्तिहृत्स्यै ॥ हिंयादितैलं निरसिलैरुदारैर्वैद्यैः प्रगीतं ब
हुधा स्वतंत्रे ॥ ५१ ॥ श्रीतानपादाब्जसमाज्ञयायाकृताचिकित्सा
क्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्च तस्यां नासाचिकित्सा-
स्तबकः समाप्तिम् ॥ ५२ ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाब्जचंचरीक
चतुर्वेदीकाशिनाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवल्यां नासारोगपीनस
चिकित्साफलितस्तबकः ॥ ॥ ॥ ॥ अथ नेत्ररोग-

निदानचिकित्सा ॥ ॥ तत्र तावच्चभिदानम् ॥ ॥ जनस्योष्ण
तप्तस्य चांबुप्रवेशात्तथा दूरतश्चेक्षणात्त्वप्रतोपि ॥ दिवा वा नि-
शा जागरात्स्वेदतश्च रजो धूमसंसेवनाच्छर्दिघातात् ॥ १ ॥ अ
थोषानिच्छर्दिप्रसंगान्निशायाद्वा आशनाद्वा तविडभूत्रोधात्
॥ प्रसक्तानि संरोदनात्शोकतः कोपतो मूर्ध्नि जानाभिन्नापानया
वा ॥ २ ॥ ऋतूनां विपर्यासतो योश्मया चानिवा मा प्रसंगातिघाता-
श्चुरोचैः ॥ अथोत्सृक्ष्मलक्ष्याणि वापश्यतां वैवराणां तु नेत्रेषु दो-
षा विकारान् ॥ ३ ॥ समुत्पादयतीत्यमत्रैव वातात्तथा पित्ततः स्ने-

। अभिष्यंदमेवं चतुर्धा क्षिरोगान् स्वयं जायमा-
नस्त्वनेकान् प्रकुर्यात् ॥ ४ ॥ तदनुस्तंभनरो महर्षतात्थपि पारु-
ष्यशिरोपतापताः ॥ दृशिसंकोचविरुक्ताश्च्युताः शिशिरत्वप्रभ-
वंति वातजे ॥ ५ ॥ भवेतायदादाहपाकोचनेत्रे तथा शीतलेच्छा
क्षिधूमायनं च ॥ तथोष्णोश्च्युतापीततावाप्यसेको भवेत्पित्तजा-
तो क्षिरोगेन राणाम् ॥ ६ ॥ उष्णाभिलाखो गुरुताक्षिकडूशोश्चा-
वनाहावतिशीतभावाः ॥ आवोऽश्च्युताः पिच्छिलरेचयन्नतनेत्रो-
गं कफजं वदन्ति ॥ ७ ॥ अश्च्युतावो लोहि सतं च नेत्रे राज्यास्तद्वद-

क्तवर्णाः समंतात् ॥ अन्यत्सर्वेयत्रपि नेन तुल्यमाहुर्वैद्यारक्त
जनेत्ररोगम् ॥ ८॥ अत्यर्थमुत्पाद्यत एव यद्भिन्नेभ्यस्तेनेत्रमलं
सिरोर्द्धम् ॥ सलक्षणीस्तुल्यतमाधिमंथा भवत्यभिष्यंदगदा
द्रवान्ये ॥ ९॥ श्लेष्माधिमंथो मुनिरात्रितोथरक्ताधिमंथो भववक्त्र
रात्रात् ॥ षड्रात्रितोवातभवः प्रहृन्पादृष्टिकुपथ्यावरणाच्च पैतः
१०॥ सद्योद्यतं वै समुदीर्णवत्कंसरागशोथान्वितनेत्रयुक्तम् ॥
संघर्षेनिस्तोदशिवास्त्रबाधैरामं वदन्नेत्रगदं विपश्चिन् ॥ ११॥ क
डू समेताल्यरुजोश्चुकोपशांतिः प्रसन्नत्वमथोक्षिमार्गे ॥ संपक्व
दोषनयनामयंतं जगुः पुराणाजनकादयो न्ये ॥ १२॥ कंडूपदेहा
श्रुयुतः प्रपक्वमुदुबुराभः परिपच्यतेयः ॥ सरंभवान्नेत्रगदं स्थिदो
षजातः सपाकः प्रवदंति वैद्याः ॥ १३॥ यदा शोथहीनानि लिंगानि
नेत्रप्रपाकं त्यशोथोद्भवे संभवन्ति ॥ तदोपेक्षणा हातजाताधिम
न्यः प्रकर्षेण चासादयं त्येवरुग्भिः ॥ १४॥ असाध्य एव तु हता
धिमंथो नान्नाभिषग्भिः परिकीर्तितः सः ॥ यत्रानुवेरुचं भुवौ
तुनेत्रे पर्यंतवायु बहुरुक्समेतः ॥ १५॥ उक्तोगदोवातविपर्य
योद्यतलोपितं यत्र चरुक्षवत् ॥ पारुष्ययुक्ता विलदर्शनं च
संदह्यते दार एव मत्ररुक् ॥ १६॥ अक्षिप्रपाकं व्रजति प्रका
ममथोपियस्यश्रुतिगत्रवातः ॥ शिरोक्षिमन्याहंनुगोन्यतोवा
कुर्याद्रुजं सोन्यत एव वातः ॥ १७॥ अपेक्षोहितांतं च श्यावं न राणां
समस्ताक्षि किं वातथापच्यते हि ॥ सदाहं च शोथेन युक्तं तदानु
भवेत्त्रावमम्लेन वै चाम्लतोपि ॥ १८॥ अरुजः सरुजोथवाक्षिरा
ज्योयदिताम्राश्च मुहुर्मुहुर्निरक्ताः ॥ प्रवदंति भिषगावराश्वनेत्रे

रुजमुत्पातमलंशिरःपरम् ॥ १९ ॥ उपेक्षितः क्वापिगदोनरा-
 णामोहाच्छिरोत्पातअसौपृथक्च ॥ शिराग्रहर्षः प्रतिजायतेत्र
 तांग्राभमच्छ्वेत्स्त्रवन्नपश्येत् ॥ २० ॥ ॥ इतिसर्वगताः ॥ ॥
 रूपमग्निकृष्णमध्येचसूच्याद्विद्व्यद्वत्तद्वदेवप्रभाति ॥ उष्णं-
 श्रवंचेत्स्त्रवेत्सब्रणंतत्शक्रं प्रोक्तंवैद्यभूपैः स्वतंत्रैः ॥ २१ ॥ न
 दृक्समीपे प्रभवेन्नगादंस्त्रवेदथोवेदनयाविहीनम् ॥ तच्छुक्रयु-
 ग्मभिषजोवदन्तिसाध्यं भवेत्क्वापिकदाचिदेव ॥ २२ ॥ सस्यदं
 चोषयुक्तंशशिदग्धवलकुंदपुष्पावभासमाकाशाभप्रकाशंत
 नुविशदतरंचाव्रणंसाध्यमेतत् ॥ गंभीरदीर्घकालप्रभवबहु-
 तरंरुच्छ्रसाध्यंचशक्रंविच्छिन्नमध्यदेशेपललपरिवृतं दृष्टि-
 नाशप्रकारि ॥ २३ ॥ नडंस्त्रुहमैः शिराभिश्चलमपिचिरजं हि-
 त्वचोरंतरंरक्तंहेयंशक्रंचवैद्यैर्नयनगदहरप्राप्तविद्यानवद्यैः ॥
 यन्नोष्णोवाप्यपातः प्रभवतिपिडिका मुद्रतुल्याचनेत्रे ह्येयं प-
 नेनातुल्यं प्रभवतिनितरांतित्तिरस्येवशक्रम् ॥ २४ ॥ असित
 मंडलमेवसमंततोयदिभवेदवरुद्धमदोदरैः ॥ सकलदोषचयै-
 र्नेयनरययत्निगादितरंवलुपाकमिदं त्यजेत् ॥ २५ ॥ अजापुरी-
 षतत्रिभोरुजान्वितश्चलोहितः सलोहितः सपिच्छिलोऽजका-
 दिजातमुच्यते ॥ २६ ॥ ॥ इतिकृष्णजाः ॥ ॥ दोषोपराद्ये
 पटलेप्रविश्यदृश्यतरेचेत्स्थितामुपैति ॥ अव्यक्तरूपाणिकदा-
 चिदेवसंपश्यतीतिप्रवदन्तिवैद्याः ॥ २७ ॥ दृष्टिर्भृशंविच्छलता
 मुपैतिदोषोद्वितीयेपटलेप्रविष्टे ॥ पश्यत्यवश्यंसनुमासिकाणां
 जालानितद्वमशकान्मरीचीन् ॥ २८ ॥ पारिप्लवान्कुंडलमंड-

कानित्यभ्राणिवावर्षतमाशियश्येत् ॥ दूरस्थितान्येवतथाति-
 केचसमीपगान्दूरचरान्प्रपश्येत् ॥ ३१ ॥ दृष्टिस्तुवागौरववि-
 भ्रमेणानसूचिपाशबहुयत्नतोपि ॥ पश्यंतचाधोर्ध्वमलंप्रपश्ये-
 दोषेत्तृतीयेपटलेगतेच ॥ ३० ॥ महंतिरूपाणिचवस्त्रसंधैरा-
 च्छादितान्येवहिपश्यतीव ॥ कर्णाक्षिनासारहितानितानिजा-
 नातितद्दृष्टिक्रितानितत्र ॥ ३१ ॥ दोषेवडीयस्यपि दृष्टिरेवय-
 थास्वमस्यप्रविरज्यतेच ॥ आधिस्थितेन्तस्थमदूरभाजंदूरं प्र-
 पश्येदथचोपरिस्थे ॥ ३२ ॥ नैवंप्रपश्येदथपार्श्वसंस्थे पार्श्वस्थि-
 तंपश्यतिनैवतद्वत् ॥ समंततःसंस्थितदोषसंधेरूपाणिप-
 श्येदिवसंकुलानि ॥ ३३ ॥ दृष्टेस्तु मध्यस्थितदोषसंधेमहं-
 तिरूपाणिलघूनिग्रहत् ॥ द्विधास्थितेपश्यतिवा द्विधेवाप्यने-
 कधास्थेत्यबाह्यनेकान् ॥ ३४ ॥ दोषेचतिर्यग्विगतेच दृष्टावे-
 कं द्विधापश्यतियश्चयत्रा ॥ नवैद्यभूपास्तिमिरंबदंतिरुणद्विदृ-
 ष्टिपटलेचतुर्ये ॥ ३५ ॥ तल्लिंगनाशेवततः प्रभूतेनचातिरूढे-
 तुमहागदेपि ॥ नक्षत्रतारारविचंद्रविद्वत्तेजांसिभ्राजिष्णुत-
 रान्प्रपश्येत् ॥ ३६ ॥ यत्रान्तरिक्षेसत्तल्लिंगनाशस्तुनीलिका-
 काचउदाहृतोत्र ॥ वातेनरूपाण्यथवाविडानिभ्रमतिविद्वा-
 निविडोहितानि ॥ ३७ ॥ शक्रस्यचापचरविंतडिच्चरद्योत-
 मयत्रचपित्तदोषम् ॥ शिरवडिनृत्यानिचनीलमन्यत्सर्वंप्र-
 श्यत्यपिकाचदोषे ॥ ३८ ॥ कर्फेनरूपाणिसितानिपश्येज्ज-
 लपुतानीवत्तपिच्छिलानि ॥ शुभाभतुल्यानिचमन्यतेपिच-
 भ्रनभःसाभ्रमिवस्वदृष्ट्या ॥ ३९ ॥ रक्तेनरक्तानितथासिप

श्येस्ति तासिता न्येव च मे च कानि ॥ पीतानि रक्तानि विचित्रानि
 त्रिदोषतः पश्यति विष्णुतानि ॥ ४० ॥ दोषस्तु भूषावपि यस्य सोऽं
 द्विधा त्रिधा पश्यति चापि नित्यम् ॥ न्यूनाधिका गानि समस्त रूपा
 एव यो पिते जांसि समन्ततस्तु ॥ ४१ ॥ पित्तपरिष्ठा विविमूर्छितं य
 द्दक्तस्य दृष्ट्वा पितेजसात्र ॥ पीतादिशः पश्यति सूर्यचक्रमुद्यन्तमे
 व प्रति मन्यते न्यत्र ॥ ४२ ॥ स्वद्योतं संधैश्च विकीर्णमाणा नृक्षा
 श्वतेजः सहितास्तु यद्दत् ॥ वक्ष्यामि रागैरपि षड्विधं यत्तद्विगना
 शं नयनप्रभूतम् ॥ ४३ ॥ रक्तोरागः प्रभवति सदा वातजः पित्त-
 तोऽप्यरागः पीतः कथितः अपि चानीलवर्णस्तथैव ॥ शक्लोरागः
 कफजजनि तो रक्तदोषात् रक्तश्चिलोरागः प्रभवति सदा सन्निपात
 स्य दोषात् ॥ ४४ ॥ स्थूलं कृच्छ्राणि भिमलं मण्डलं दृष्टि मध्ये नी
 लं कापि प्रभवति तथा म्लायिनी रोगदोषे ॥ तस्मिन्प्रायः क्वचिद-
 पितथा दर्शनं दोषनाशात् चतुर्त्यांशां ह्यस्वयमपि च वा सर्वरूप-
 स्य पुंसाम् ॥ ४५ ॥ अरुणं पुरुषं च मे च कं प्रभवेन्मण्डलमेव वात
 जम् ॥ अथ कांस्यनिभं तथैव चाप्यति पीतं तु खलु पित्तमण्डलम् ॥
 ४६ ॥ शरवेन्दुकुन्दप्रतिमं कफेन स्यान्मण्डलं स्निग्धमथोपलस्य
 ॥ पद्मस्थपत्रस्थमिवाभसस्तु विदुर्यथा स र्घ्यति मृज्यमाने ॥
 ४७ ॥ प्रवालपद्मोद्भवपत्रतुल्यं स्यान्मण्डलं रक्तं भवतथैव ॥ त्रि-
 दोषजाते पित्तलिंगनाशे वित्रो भवेत्त्रैव गतो हिरागः ॥ ४८ ॥ यथा
 स्वदोषमसिरुक्तं संभवति लक्षणानि यथा च पित्तदग्धदृष्टिमा
 नवः कफेन ॥ सधूमदग्निद्वारगानदीर्घसत्त्वदर्शनात् प्रकथ्यते
 त्रिषवरेऽवनाकुलाध्यसंयुतः ॥ ४९ ॥ गंभीरसंज्ञा लभते वद-

ष्टिः षड्विंशतिशेषेषु षड्वतेः स्युः ॥ दृष्ट्याश्रितास्तेषु यथास्वमेव
रूपाणि सूक्ष्माणि बृंहति पश्यन् ॥ ५० ॥ पित्तदुष्टपरिदूषितः
दृष्ट्यापीतरूपचयदर्शनमस्य ॥ जायते चरबतु पित्तविदग्धदृष्टि
रेव गदितो ग्विलवैद्यैः ॥ ५१ ॥ पटलमवतृतीयमलगतैर्निशित
पश्यति नैवादिने क्वचित् ॥ अपि च दोषचर्यादिनवर्धिते निशितपि
तल्लशत्वं निमित्ततः ॥ ५२ ॥ कफविदग्धदृशः सितदर्शनं पटलम-
स्यगते च तृतीयके ॥ निशिनदर्शनमेव समालभेद्विसि सूर्यगृहीत
कफात्पता ॥ ५३ ॥ ज्वरायासमूर्द्धमितापातिशोकैस्तथाभ्यहता
दृष्टिरेव च यस्य ॥ सधूम्नास्तथा सर्वभावां प्रपश्येत् सौधूमदर्शी
जनः संप्रदिष्टः ॥ ५४ ॥ तथान्दस्वदर्शीर्दिनैषेव ह्रस्वस्वरूपाणि प-
श्येन्नेत्रात्रिमध्ये ॥ विशेषेण पित्तस्य पश्येत्पकामंततश्चात्पभा-
वाश्चान्दस्तो निमित्तम् ॥ ५५ ॥ विद्योतमानानकुलस्य यद्दृष्टि
र्हि दोषेण भवं च यस्य ॥ सचित्ररूपाणि दिवा प्रपश्येत् द्रोणमाहु-
र्नकुलाध्यमेन ॥ ५६ ॥ वायुपसृष्टा च विरूपमाप्ता संकुच्यमा-
यतरतः प्रयाति ॥ तमाक्षिणे गसरुजं स्रवैद्या गंभीरकारव्यं प्रव-
दन्ति सर्वे ॥ ५७ ॥ बाह्यो प्रविष्टावपि संप्रदिष्टावकारणात्कार-
णतरत्तया द्वौ ॥ शिरोभितापाच्च निमित्तभूता दुक्तत्वाभिस्पदनि-
दर्शनारव्यः ॥ ५८ ॥ द्येर्षिभानूरगराजदृष्ट्या गंधर्वसं दर्शनतो नि-
मित्तम् ॥ दृष्टिर्विहन्येद्यदि लिङ्गनाशो जनस्य सोऽयं त्वनिमित्त-
जातः ॥ ५९ ॥ विस्पृष्टनेत्रमिव यत्र विभाति रामो वै दूर्यवर्षा रु-
खमेव तु तत्र नेत्रे ॥ व्याकथ्यते तत्र बलुसीद्यतिभिद्यत्नेषु सोऽभि-
घातनिहता खलु सा तु दृष्टिः ॥ ६० ॥ ॥ इति दृष्टिजाः ॥ ॥

प्रस्तार्थोभक्तविस्तरसितगतं श्यावसरक्ततथाशक्तवर्त्मप्रग
 तंचशक्तवल्मसकृत्संवर्द्धमानंचिरात् ॥ पद्माभमृदुलंसितार्म
 पललपञ्चीयतेवैसितेस्थूलमृद्वधिमांसजार्मबहुलंप्रोक्तंयः
 कृत्सन्निभम् ॥ ६१ ॥ शक्तस्नाय्वर्मवैद्यैः प्रसरितपललंस्तस्थि
 रंपंचमंचश्यावंमांसेनतुल्यंसलितसितपराबिंदवोयत्रसेयम्
 ॥ शक्तिस्थाच्छुक्लवर्णात्स्थयचपरतराकृष्णवर्णाप्रदिष्टाश
 क्लेशैकोभवेच्चेच्छशरुधिरसमोविंदुराहुः प्रवीरम् ॥ ६२ ॥ ॥
 इत्यर्जुनम् ॥ ॥ सश्लेष्मवायोश्चयदैवकोपाच्छुक्लेतथीच्च
 चपलंविशेषात् ॥ तसिष्वत्पिष्टममुवदंतिमलाक्तमादर्शमि
 वप्रकामम् ॥ ६३ ॥ भवतिजालनिभः कठिनः शिराततत्रल्यदि
 लोहितसंभवैः ॥ अरुणएवसजालगदेऽस्मृतः पुनरयान्यगदा
 नसितजान्बुवे ॥ ६४ ॥ शिरावृतायाः पिडिकाः सितास्पुः सितै
 सितस्यैवसमीपनाड्याम् ॥ कांस्याभएकोमृदुवारिबिंदुकल्मे
 थविंदुः सितगोबलाशः ॥ ६५ ॥ ॥ इतिवलासः ॥ ॥ इतिशु
 क्रजाः ॥ पक्वः शोथः संधिजातः सतोदः पूषस्तावीचैवपूषालः
 सारव्यः ॥ दृष्टेः संधौग्रंथिकापाकहीनाकंदूयुक्तानीरुजासोपना
 द्वा ॥ ६६ ॥ गत्वाश्रुमार्गेणातथात्रसंधौदोषायथास्वबहुधाप्रकुर्युः
 ॥ स्वावंचतंकैपिवदंतिनेत्रनाडीचिसाप्यत्रचतुर्विधास्यात् ॥ ६७ ॥
 पूयंस्त्रवत्येवचसंधिपाकात्ससर्वजः स्वावगदः प्रदिष्टः ॥ स्वेतंससा
 द्रंचसपिच्छिलंचश्लेष्मप्रकोपात्स्त्रवतिप्रकामम् ॥ ६८ ॥ पीतंहरि
 द्रानिभमुष्मतोयप्रभूतसंयैः स्त्रवतीहपिचावा ॥ सास्त्रंवतद्वदु
 धिरप्रकोपाद्रक्तंस्त्रवत्येवदिसंधिमध्यात् ॥ ६९ ॥ ताम्रातन्वीभ

वनिरुधिराखर्वणीवृत्तिशोफाजानतः संधावसितससितेदाह
पाकोपपन्ना॥ स्यात्तावैद्यैर्जनकसदृशैर्नेत्ररोगोलजीसातस्या
मेवप्रभवतितथाव्यापितापूर्वलिङ्गैः॥ ७०॥ कृमिप्रथिर्यस्तप्र
भवतितथावर्त्मनिपरंयथापक्ष्मण्ये वंदुतबहुलकंडूचक्रमयः
॥ प्रकुर्युस्तेनानाविधिबहुतराः संधिसितजाश्वरंतस्तेस्त्वंतर्नयन
मथवादूषितवरम्॥ ७१॥ ॥ इतिसंधिजाः॥ ॥ अभ्यंतरस्या
पिचलोहितातुयावात्थतोवर्त्मतएवरक्ता॥ कंडूसमेनापिडिकानि
तांतंसोत्संगयुक्तापृथुकंडुराच॥ ७२॥ वर्त्मांतजातापिडिकांत
थैवध्यातानभेदप्रलभतियाश्च॥ कुंभाकबीजप्रतिमास्त्रवास्ताः कुं
भीकसंज्ञास्त्रिभवाः प्रसिद्धाः॥ ७३॥ रक्तसर्षपनिभाः पिडिकायाः
कंडुराश्चगुरुजाश्चवयुकाः॥ पोथकीतिकथिताः सरुजस्तानेत्रपक्ष्म
णिशिजोर्बहुधाः स्युः॥ ७४॥ स्थूलाः सूक्ष्मद्युताखरास्तुपिडिका
वर्त्मन्यलशर्करारोगः सौधमलंभिषग्निगदितोवर्त्मादिवैदूषकः
॥ ७५॥ एवमारुप्रभवैः प्रकाममथवाबीजैश्चतुल्यास्तयावर्त्म
स्थाः पिडिकाखरानिगदितास्तामंदपीडान्विताः॥ अर्शोवर्त्मप्र
कीर्तितात्यथतथादीर्घाकुरोयः खरः स्तब्धोदारुणाएवचांतरभ
वोव्याधिस्तुशुष्कस्मृतः॥ ७६॥ अर्शोरोगअथोत्रदाहतुदनैर्यु
क्तातुतामातुयावर्त्मन्येवसमुद्भवातुपिडिकामृदल्पपीडायु
ता॥ त्रैपासाजननामिकाथयदिचेद्वर्त्मद्रुतंचीपतेसर्वेवापिड
काभिरेवबहुभिर्वर्णान्वितैर्निश्चलैः॥ ७७॥ उक्ततद्दृष्टादिव
र्त्मचतथाकंडूत्यतोदेन यः शोथेनाथतुवर्त्मजेननयननोष्ठा
द्यतेबधनात्॥ ७८॥ मृद्वत्यवेदनमलंयदिवर्त्मताम्रंक्लिन्नंसम

भवति तत्किल वत्समं जम् ॥ किरणादिकं त्वथ पुनर्गदिपि च यु-
 छरक्तं ददेद्यदि च वत्समं जकर्दमारव्यः ॥ ७९ ॥ यद्वात्यतो तश्च भ-
 वेत्प्रकाशं श्यावं च शून्यं यदि वत्समं यत्र ॥ तच्छ्याववत्समं तिजगुः स्रवे-
 द्याये वत्समं रोगप्रविचारदत्ताः ॥ ८० ॥ शून्यं भवेच्चैदं रुजं च वात्ययह-
 र्त्सपुंसोत्तरतोऽपि तद्वत् ॥ प्रक्लिन्नमाहुर्भिषजः पुराणास्तत्किं लृष्ट-
 मर्थं मदस्तथा च ॥ ८१ ॥ धौतान्यधौतानि पुनः पुनर्वापकानि च-
 र्त्मानिनरस्य यत्र ॥ दत्तं त एव प्रवदन्निवैद्यास्तंक्लिन्नवत्समं तिगदं पु-
 राणाः ॥ ८२ ॥ विमुक्तसंधिद्रुतमक्षिवत्समं विचेष्टितं यत्र निमीलती-
 त्यम् ॥ उदीरितं वा नहरंतं कर्मवैद्यैश्च वत्समं त्यगद्वज्रविज्ञैः ॥ ८३
 वत्समं नरस्य विषमं च ग्रंथी भूतं भवेद्यद्विरुजं तथैव ॥ तमर्बुदं प्राहु-
 रंतुवैद्या ये वत्समं रोगे विषमं स्रविज्ञाः ॥ ८४ ॥ निमेषणीयाश्च शि-
 रास्तु वायुराविश्य संधिस्थित एव पुंसाम् ॥ वत्समानि संचालयतीत्य-
 मुक्तो निमेषनामा विहितोऽस्ति विज्ञैः ॥ ८५ ॥ वत्समं स्थितं यन्मूढ-
 रं कुर्वन् स लोहितं लोहितं तु छिन्नम् ॥ विवर्धते तत्पुनरेव वैद्यै-
 र्दृशो गदो वत्समं भवः प्रदिष्टः ॥ ८६ ॥ अपाकः कृमिः स्थूलो योग-
 यिर्वत्समं जोरुजः ॥ लघ्वाण्यगदः सोऽयं लेपितः कापिकीर्तितः ॥
 ८७ ॥ शोथं बहिस्त्वेज्जनयंति दोषास्त्रयश्च छिद्राणि तु वत्समं नोश्च-
 ॥ अचंति नीरविषाद्विरोधात् दुक्तमाद्यैर्विषवत्समं संज्ञम् ॥ ८८ ॥
 सकोचयंत्याश्रमलेन दोषाद्वत्समं दृष्टुं न च तत्र शक्तः ॥ तत्कुं वि-
 तप्राहुरंतं पुराणाः श्रीवैद्यभूपाजनकादयोऽप्ये ॥ ८९ ॥ वातेन प-
 क्ष्माणि विचालितानि यद्यक्षिणी प्राप्य विशन्ति तत्र ॥ घृष्टानि च-
 क्षाणोर्मुहुरेव तानि संरंभं वंजनयंति कृष्णे ॥ ९० ॥ सिन्धे च भागे पि-

तथैवमूलकोशात्पतंतीतिचपक्षमकोपः॥ मवर्तमपक्षमाशयं
चपित्तरोमाणिवापातयतिप्रकामम्॥९१॥ तपक्षमशातेनयना-
मयज्ञावदतिनाम्नाक्षिगदसंवेद्याः॥ अथोचिकित्सांनयनामया
नागम्यन्नुवेलाक्षितलक्षणानाम्॥९२॥ ॥ इतिनेत्ररोगनिदा
नलक्षणानि॥ ॥ अथनेत्ररोगप्रतीकारः॥ ॥ अथोलघना-
लेपनस्वेदनानिशिरामोक्षणं स्वेमनेत्ररोगे॥ अभिष्यंदकेवैद्यभू-
पःप्रकुर्यात्क्रमादंजनाश्रोतनानिद्रुतंचा॥९३॥ येजस्तेजाकुक्षि
जायप्रतिश्यान्नराःपंचभिर्लेघनःसज्वरालक्षणैः॥ शुद्धिमायाति
तेवैद्यभूपाजगुर्नेत्ररोगप्रतीकारदक्षाःसदा॥९४॥ नेत्रांजनंपूर-
णामौषधीनांकायार्ककल्केरथतैलद्वयैः॥ पानंकषायस्यतथाच
तुर्थादिनादभिष्यंदविषकटोषे॥९५॥ संपक्वदोषस्ययथोक्तं
मेवसमाचरेदंजनमक्षिरोगे॥ हेमंतकालेशिशिरेचमध्यादिने-
जनंपूर्वदिनस्यभागे॥ तथापराहेथनिदाघकालेशरद्यलंचांज-
नमिष्यते॥ वर्षास्वनभ्रेदिवसेनितमकालातिरिक्तेचसदाव-
संते॥९६॥ प्रागंजयित्वानयनचरामपश्चात्ततोदक्षिणमंजयेद्द्वै-
॥ श्लेष्मांतर्कैर्वस्त्रभृतेश्चनेत्रजातेत्यभिष्यंदगदेमनुष्यः॥९७॥
काशीसयुक्तेर्जलसंप्लुतैर्वात्याश्रोतनंतत्रमुहुर्मुहुश्च॥ आश्रो-
तनोक्तात्रिफलासलोद्घाकुचंदनैर्दारुनिशाप्रशस्ता॥९८॥ कुमा-
रिकाच्चाहिमदेनभृष्टानिश्चोतनार्थंतुचरीसमेता॥ लवंगपुक्ता
पटसंभृतापिनित्यत्यभिष्यंदरुजोनिहति॥९९॥ ससैध्वगैरि-
कतास्यशैलाभ्याभयकोषाजलंप्रपिष्टम्॥ आलेपननेत्रजरो-
गद्वारीपक्ष्मोपरिशादुभयत्रदत्तम्॥१००॥ वसुदशानिसरच्या-

विंदवोलेखनादिष्वपिनिगदितमात्रास्नेहनारोपणेषु ॥ क्रम-
 श्चाग्रघृतथात्राश्रोतनार्थचतिश्रोतनयनगदनिहंत्यैवैद्यभूपैः प्र-
 दिष्टा ॥ १०१ ॥ शोथदाहंरागमत्युग्रकंडूक्लेदं चक्षुःशोस्मृज्जा-
 तप्रसेकम् ॥ हन्यात्सद्यश्चोक्तमार्गैर्विशेषान्स्मात्कुर्यादेववा-
 श्रोतनानि ॥ २ ॥ जात्यापत्रैर्हव्यभृष्टैरथोत्रपत्रैस्तद्वद्भिन्नजैर्ह-
 व्यभृष्टैः ॥ प्रोक्तोवैद्यैश्चोपनाहोचनेत्ररोगान्जेतुं सर्वदायोजनी-
 यो ॥ ३ ॥ अरुणात्रिफलामृताश्रतंसहदाव्यामधुनाचसंधुतं
 ॥ नयनस्पनिषेवमानयोर्गदितं वैद्यवस्त्रैः कषायमेतत् ॥ ४ ॥ श्वे-
 तलोध्रघृतभर्जितचूर्णमुष्णनीरपरगालितमेकम् ॥ अक्षिसे-
 कतश्चलेनयनोत्थानाश्रुसर्वसरुजोविनिहंति ॥ १०५ ॥ अरु-
 णायापटुताक्ष्यजगैरिकानपिजलेनविपेष्यबहिस्तथा ॥ नयन-
 योरुपरिद्रुतमेवचेयदिविलेपितमक्षिरुजोजयेत् ॥ ६ ॥ घृतभ-
 र्जितलोध्रमेकमेवजलपिष्टंपटसंभृतंचदाव्याः ॥ कथितेनप-
 रिप्लुतंचनेत्रकुपितंरागचयंनिहंतियोगात् ॥ ७ ॥ इत्याश्रोत-
 नम् ॥ ॥ कुलकनागरमेघवरामृतामधुकपंचजरावृषतिंबज-
 म् ॥ कथितमंबुसमीरवलाशजंतिमिरशोथरुजोभ्रुस्त्रुतिं हरेत् ॥
 ८ ॥ लघुमेघशिवापिचुमंदश्रतंधनदाक्षकमूलकधात्रियुतम् ॥
 दृशिरक्तकफप्रभवाश्रगदानपिहंतिनिपीतमथोक्षिरुजः ॥ ९ ॥
 वासातिकाकुलकममृतावत्सकंचंदनंचदार्वाशंठीजलरविजया-
 निंबधानीकरिगैः ॥ क्षोणीनिंबाग्निजलकलिजैः काययित्वादि-
 नैकमन्येद्युस्थापितमपिदिनस्याष्टभागावशेषम् ॥ ११० ॥ पीत्वा
 तूष्णीपरलतिमिरांजुक्ककंडूत्रणांश्चदाहपीडानयनजनितानर्बु-

बुश्रुणिपिहाम् ॥ जित्वा रोगान्नयनसंरुमांगुधदृष्टिप्रभाते ल-
 व्यासूक्ष्मद्रुततरमग्निललस्य माशुप्रपश्येत् ॥ १०४ ॥ समीरा-
 रिपत्रेलिकोपत्रकाणां द्रवंपाचितामां पुटीकत्यसिंधोः ॥ फलेनैव
 कांस्येतुसंधस्य तावन्मशीभूतमेतच्च नेत्रांजनद्राक् ॥ ५ ॥ निहंत्य-
 क्षिनिष्यंदकंदूजोधिमांथानिकोपंतथामानवानां ॥ अन्यत् ॥
 प्रत्यक्प्रसूनाप्रभवाजरायोसमाक्षिकासैंधवताषपिष्टा ॥ ६ ॥
 चक्षुःप्रकोपंहरतिप्रकामनेत्रांजिताकज्जलसन्निभासां ॥ ७ ॥
 कृशानुमूलभिलाजवानांपटोलपत्रैः सहसंनिदध्यात् ॥ काथं
 पिबेच्चापिघृतेनरात्रौचक्षुष्यमेतन्निमिरंनिहन्यात् ॥ ८ ॥ धात्री
 निंबकपित्तपत्ररपर्दिरेर्यक्षीतिलैः साधितं काथनेत्रगदेष्ट्रयोषि-
 सनलैर्लोध्रानिजैः शीतलम् ॥ नेत्रेसिक्तमंसदैव नयनासक्तं
 चक्षुःकादिकंसद्यो हंतिवदन्तिवैद्यनिवहायेनेत्ररोगंविदुः ॥ ९ ॥ क-
 पूरचूर्णं च वदस्य दुग्धैः श्लक्ष्णं प्रघृष्टं नयनाजितं चेत् ॥ दिनैः कि-
 यद्विस्तघनोन्नयच्छुक्रं निहंतीति न चित्रमत्र ॥ ११० ॥ किंशुक-
 तरुरसभावितबीजैः पुनरपि पुनरपिराजफलोत्थैः ॥ अंजनमिवप-
 रिपेषितं सत्त्वेनयतिनयनरुजमज्जनमेतैः ॥ नेत्रजगदमिहपांडु-
 तरयन्नयनविरुतक्तमंन्तिविदूरे ॥ वैद्यजनकनृपवर्णितमेत-
 न्मुनिवरचरकमतेन हिकामम् ॥ १११ ॥ निशिमधुघृतपुक्तत्रैफलं
 चूर्णमैकं भजतिस्वलुनरो यो नित्यपथ्यप्रसेवी ॥ सजयति गदजा-
 तं नेत्रं सर्वमेव नृप इव नयसेवी शत्रुजालसमं तात् ॥ ११२ ॥ त्रिफ-
 लारुतवारिणाप्रभाते सत्तत्तधावनमेव नेत्रयोर्धः ॥ कुरुते न भव-
 नितद्रहायेत्यपि जातास्त्वय माशुयांति तेपि ॥ ११३ ॥ दिनिशाचपल

भयागदैरपिमांसीसहितैःप्रपेषितैः॥ इति सौगतमंजनचनेत्रप्रभ-
 वान्नोगचयान्निहंतिवै॥१४॥ ॥ इति सौगतमंजनम् ॥ ॥ शि-
 वोग्रापांचालीमरिचकलमज्जागदशिलासपद्याजादुग्धैः पुनरपि
 पुनःपेषिततमा ॥ इयं वर्तिर्नेत्रेहरति तिमिरं काचपटलेऽधिमासं पु-
 ष्पवानयनभवकड्वांबुदगदाम् ॥१५॥ ॥ इति चंद्रप्रभाववर्तिज-
 लेनांजितव्या ॥ ॥ मुक्ताभस्मकणासिताभ्ररसकस्त्रोतोजनांभो-
 भवैकैकीभृंगदरोत्थनाभिषिफलामज्जांडजापौरिभिः ॥ वर्तिश्चंद्र-
 कलाश्रुपातपटलस्यावान्हरेदंजिताकंडमंडलशुक्रकाचतिमिरा-
 न्पिहं चनाशनयत् ॥ १६ ॥ पथ्याविभीतोमलकीफलानां त्रिषु-
 ग्मभूभाग ३।४।१ मितासुमज्जा ॥ तद्वर्तिनेत्रांजनतोनराणांशी-
 घ्रासिकोपोत्थरुजोविनःस्युः ॥१७॥ अन्यच्च ॥ सिताब्धिफे-
 नोर्जुनमंजनेनरात्र्यंधतोगोमयभृष्टकृष्णा ॥ रसांजनं चूषण-
 युक्चपिलं शुक्रं च तापीमधुनानिहंति ॥१८॥ ॥ इत्यंजनचनु-
 ष्यम् ॥ ॥ पुष्पांजनजनसितोदधिफेणसर्जसिंधूत्थगैरिक-
 शिलामरिचैः समानैः ॥ संपेष्यमक्षिकरसेननिहंति काचवर्त्मान्जु-
 नादिनयनोत्थगदानशेषान् ॥१९॥ अन्यच्च ॥ मुस्ताकुचंद-
 नमवासकशंखपद्मसौवीरदारुजनीमधुतुल्यकानाम् ॥ अ-
 भोधिफेणसहितं तु सकटफलद्रागलोहेनिघृष्यजटयांजनमक्षि-
 रोगैः ॥२०॥ अन्यच्च ॥ अरुणामधुकोललोदधिमलमांसीदर-
 नाभिचंदनैः ॥ दलवल्कलसेव्यगैरिकागैकारोचनयांजनैरलम् ॥२१॥
 ॥ नयनशोणितशुक्रजलश्रवानपिचपिदुरुजोक्षिजकंडुकाम् ॥ अ-
 पहरेदथ सर्वरुजोन्नानयनयोर्विहितो निहितंजनैः ॥२२॥ रसेंद्र

नागौचसमानभागावप्यंजनं तद्विद्युणं शशीच ॥ तस्याष्टमांशो न-
यनामृतारव्यं स्यादंजनं पेक्षितमाक्षिरुक्ता ॥ २३ ॥ ॥ इति नयनां मृ-
तम् ॥ ॥ तिमिरपटलकाचान् शक्रममार्ज्जुनानि शमयति निय-
तं त्रेत्रपीपुषसं जम् ॥ कलितमपि च नित्यं नेत्रयोः पथ्यमश्ना बुद्धि-
तमिह तु वैद्यैर्नैत्रनैरुज्यहेतोः ॥ २४ ॥ अन्यत् ॥ सुस्निग्धपट्टे-
कस्मिन्नाविभीतफलस्य मज्जायुवती पयोभिः ॥ पुष्पानि हन्यान् व्युव-
णोद्भवेन नैर्याधताभूषणपंकमेकम् ॥ १२५ ॥ अंजनद्वयम् ॥
सहिंयुद्रोणपुष्पिकारसेन चांजिताक्षिकाचिरोत्थनेत्रकामलाजपी-
तिमां विनाशयेत् ॥ १२६ ॥ अन्यच्च ॥ मगघात्रिफलाफलं कषा-
सहलोध्रेण च सैंधवेन च ॥ अपि भृंगरसेन पेक्षितं गुरिकारच्यं नय-
नां जनं स्मृतम् ॥ १२७ ॥ कान्चार्मकं डूतिमिरार्ज्जुनानि शक्रं च हन्याद्गु-
दिकां जनतत् ॥ चंदास्थियोः पत्रजतुल्यमर्कनारीपयस्तुल्यतमं तयो-
श्च ॥ २८ ॥ कांस्थे विमर्द्य तु दृढं च लोहदंडेन वाघ्रस्य पलेकमात्रम् ॥
संजायते कज्जलमेव कन्तनेत्रे जितनेत्ररुजो निहन्त्यात् ॥ २९ ॥
॥ इति नारायणार्ज्जुनम् ॥ ॥ अन्यच्च ॥ हरेणुस्रोतां जनसैंध-
वानां पिष्टाजमूत्रेण सपिप्पलीकम् ॥ तत्राध्यमक्ष्य जितमेकवारं
सद्यो निहन्त्याग्निशिजां ध्यकेतुम् ॥ ३० ॥ ॥ अथ नागार्ज्जुनीश-
लाका ॥ ॥ विद्राव्य नागं शतधा कृशानौ निर्वापयेत्तन्निफलाक-
षाये ॥ पुनः पुनः श्वास्थततः शलाकां विधाय शकृद्देन रसेन लिपेत्
॥ ३१ ॥ नागार्ज्जुनीसाचतयाजिताक्षः स्रपणीदृष्टिः प्रभवेन्मनुष्यः
॥ अथाधिमंशार्ज्जुनकर्मपि रुग्दानभिष्यंदमलं जयेत्सा ॥ ३२ ॥
निमिरं रनेत्रसंभवंच युवती च दृशि शोश्च नेत्रजं हि ॥ अपि हंति त-

समस्तनेत्ररोगाननिशंपश्यतिदिव्यचक्षुषा ॥ ३३ ॥ ॥ अथः
 शशिकलावर्तिकाः ॥ ॥ रसजशंखजनाभि शिखीपुरप्रभवसर्व-
 समंपटगालितम् ॥ शशिकलावरनिंबुरसेनसानिगदिताक्षिग-
 देषुचवर्तिका ॥ ३४ ॥ नयनजाशुश्रुतिमिरामकेनयनरागमयोपि
 सापिच्छकम् ॥ हरतिपुष्पमसंशयमंजितनयनयोरनयोः स्वलुपु-
 ग्मकम् ॥ १३५ ॥ ॥ इतिशशिकलावर्तिकाः ॥ ॥ अन्यच्च ॥ शि-
 शिरगौरिकमालतिकाभवाप्रकलिकाकलितासमलाक्षिका ॥ स-
 व्रणशक्रहराज्जनवर्तिका रुधिरसंस्तुतिवेगहरीमता ॥ ३६ ॥ ॥
 अन्यच्च ॥ कतंकफलदरौचर्तिदुकचस्तनजनितरसैर्निघृष्यका-
 स्ये ॥ रजतमृदुदलैश्चनेत्रशक्रव्रणसहितमथोनिहंतिरागम् ॥
 ३७ ॥ रुधिरविकृतहीनतामतेनैवशक्रजलगृहनिभृताभिः स्तद्व-
 तंहार्यमेव ॥ क्षतजचिरभवंवाशक्रमाक्षिप्रभंगजनयनिवततस्माहो-
 दिनंनैवधार्यम् ॥ ३८ ॥ रात्र्यांभोदकणाविडंगमस्त्रिचैः पद्याजमू-
 त्रान्वितैः पद्यानुष्णविशोषितांजनवटीनेत्रैर्जितास्त्रीभवैः ॥ स-
 न्यैः शक्रमलंजलैश्चतिमिरमध्वान्वितानाशयेन्नेत्रेयस्वरलंचवारि-
 कलिताचंद्रप्रभापिच्छदीम् ॥ ३९ ॥ अयंस्थितंत्रैफलकंकषायंस-
 सर्पिषंसायमलंचभुक्ता ॥ पिबेज्जनोमासदिनैराथांधः पश्यत्यव-
 श्यंपवंदंतिवैद्याः ॥ १४० ॥ भुक्तानरुपाणितलंचहृत्सासवारिनेत्रा-
 वुजयोःप्रदद्यात् ॥ तद्धारितित्यतिमिराणिसद्योनिहंनितस्यप्रव-
 दंतिवैद्याः ॥ ४१ ॥ निशावसानेदिवसादिसंध्यावुत्थायनासाप्रिव-
 रेणनेरिम् ॥ पिबत्यसम्पूर्णमतिश्रुताक्ष्येदृष्टिर्जरारोगनिवृत्ति-
 देहाः ॥ ४२ ॥ कासरवासज्वरजंजरजाकोष्ठजाकुपशोथानासा

कर्णाक्षिकफजशिरोरोगसंघाक्षतोल्याः ॥ मूत्राधातान्यगद-
गलजाव्याधयोन्तेनिशायाघ्राणो जां दुप्रशमयति वैपानतोऽलिं
पायोः ॥ ४३ ॥ ॥ अथरत्नांजनं सर्वनेत्रामयेषु ॥ ॥ माणि-
व्यमुक्ताफलपुष्परामवेदूर्यगोमेदकविद्रुमाणाम् ॥ वज्रस्यनी-
लस्यचमारकस्यतांतस्यभागानिसमानितद्वत् ॥ ४४ ॥ कस्तू-
रिकापारदनागभागान्स्तुल्यांश्चसर्वैश्चसमानमेकम् ॥ सौवीर-
कंसर्वसमंविशोऽथसर्वैस्तुल्येपरिमर्दयेच्च ॥ १४५ ॥ गृध्राक्षि-
नीरैश्चतथाप्युलूकदृनीरकैश्चात्रेफलाकषायैः ॥ कीरसैश्चंदन-
वारिभिश्चब्रह्मद्रुमूलस्यरसैश्चियम् ॥ ४६ ॥ दुग्धैश्चिवारंपरिभा-
व्यच्छायाशुष्काचरत्नांजनसंज्ञिकासा ॥ नीराजितानेत्रगदांस्त्रि-
संध्यामपाकरोत्याशुचपिल्लशुक्रान् ॥ ४७ ॥ पटलतिमिरकाचा-
न्त्रावकंदूतिवर्त्मप्रभवमसितरोगान्शुक्लभागप्रभूतान् ॥ अप-
नयतिसमस्तान्नेत्रजात्रागदोषान्रवगपतिसमदृष्टिं चांधदृष्टेः प्र-
कुर्यात् ॥ ४८ ॥ ॥ इतिरत्नांजनम् ॥ ॥ सकेतकचंदनतुल्यलाक्षा-
मनःशिलाभिःसुमनःसिताच ॥ रसांजनं कंजविडंगशंखनाभ्या-
स्तथात्रीप्रभवैश्चबीजैः ॥ ४९ ॥ समुद्रफेनेनफलेस्तुटीनांकुर्यान्-
मरीचैर्मधुकैरुवर्तिम् ॥ दृष्टिप्रदाश्रीजनकोदितानुतयांजिताक्षो-
ऽक्षिगदात्यमुक्तः ॥ १५० ॥ तिमिरपटलचक्षुक्तिकामपिशुक्रच-
तयैवराजिकाम् ॥ अपिहंतितथार्मरागशुष्कानथवास्त्रावन्निदोष-
जानपि ॥ ५१ ॥ ॥ इतिवैदेहीवर्तिः ॥ ॥ अथशुतम् ॥ ॥
कायैश्चकल्कैश्चिफलाभैश्चघृतशृतंगोपयसामनुष्यः ॥ शुक्तोप-
रिष्टात्प्रपिबेच्चसायंदृष्ट्याभवेत्सोपिस्वगेशनुत्यः ॥ १५२ ॥ पलत्रि

कञ्चूषणगोस्तनीनांविडंगनीलोत्पलचंदनानाम् ॥ तित्तेभपु
 ष्याद्विनिशासमेतद्विसारिवाणांमधुकेनसार्द्धम् ॥ ५३ ॥ कर्षप्रमा
 णोनपृथक्पृथक्चगवांपयोभिर्द्विगुणैरसैश्च ॥ फलत्रयाणांच
 घृतस्यप्रस्थसंपाचितपीतमिदंनराणाम् ॥ ५४ ॥ विसर्पकंडूति
 मिराबुदाभिस्त्राचार्मवर्त्मश्चयूनिनोदम् ॥ सितासितस्थान्निस्त्रि
 लानिनेत्रप्रभूतरोगानपिकामलादीन् ॥ ५५ ॥ निहंतिसर्पिस्ति
 मिरंविस्वान्निवांधृष्टिःसमद्वक्प्रपश्येत् ॥ नभेषजंचान्यतमे
 विशेषाच्छीकश्यपाद्याःप्रवदंतिचास्मात् ॥ ५६ ॥ दृष्टिप्रसादनमा
 लंरवतुमध्यमाद्यमेतद्भुतंत्रिफलयापरिसाधितंच ॥ गृध्रस्यदृष्टि
 समयोजनदूरदर्शीपायोभवेदपिनिर्ंतरमस्यसेवी ॥ ५७ ॥ ॥
 इतिमध्यत्रैफलंघृतम् ॥ ॥ त्रिफलामलकीवृषामृताशतमू
 लास्वरसैश्चभृंगजैः ॥ हविषःपरिपाचयेद्विषकूपयसाकल्ककृ
 तैश्चप्रस्थकम् ॥ ५८ ॥ मधुकोत्पलमागधीसितामधुयष्टीवर
 गोस्तनीसमैः ॥ अपिदुग्धधराभिपावितंसहकरारिकयाभिष
 र्वरैः ॥ ५९ ॥ सकलनेत्ररुजोविनिसेवितंविजयतेत्रिफलादिमहा
 घृतम् ॥ दृशमलंविदधातिस्वगाधिपप्रतिमयोजनदूरचरींसदा ॥
 १६० ॥ जीवन्तिकावास्तुकमत्स्यनेत्रापुनर्नवामेषरवाणितित्का ॥
 शाकान्यचाक्षक्षुकराणिसर्वाण्यत्रत्यवैद्यैःपरिकीर्तितानि ॥ ६१ ॥
 माषारनालाम्लविहारशाकसिद्धार्थकस्नेहजलावगाहाः ॥ स्फ
 द्राक्षरालोकनवेशवारमध्याशनमौनमनीद्रवक्रैः ॥ ६२ ॥ सूर्या
 बलीकोपिबनेत्रदृष्टेर्हानिप्रकुर्युःपरिसेवितानि ॥ गोधूमशालीज
 वतंदुलमुद्रसिंधुगोदुग्धहृद्यमधुराभसितावपथ्ये ॥ ६३ ॥ आ

श्रोतनं शीतलमेव कुर्यान्नेत्रे तथा चाभिहिते मनुष्यः ॥ पुनर्नवा
मूलजकस्कलेपः कुचंदनेनापि च तत्र कुर्यात् ॥ ६४ ॥ स्त्रीस्तन्य-
सेकान्तरतश्च कार्ये रक्तस्य मोक्षोक्षिगदे सरक्ते ॥ सूर्यार्घ्यदीपार्च-
नदानहोमांस्तन्यत्रकाराधनविप्रपूजाः ॥ १६५ ॥ श्रीनानपादाञ्ज-
समाज्ञयायाकृताचिकित्साक्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेनंगत
श्रतस्यां नृहृच्चिकित्सास्तबकः समामिम् ॥ १६६ ॥ ॥ इति श्री-
गुरुचरणाञ्जचंचरीकचतुर्वेदिकाशिनाथकृतायांचिकित्साक्रमक-
ल्पवल्यानेनामयचिकित्साफलितस्तबकः ॥ ॥ ॥ ॥
अथोत्रशिरोरोगचिकित्सादिक्रमेण व्याख्यास्यामः ॥ ॥ तत्र ता-
वत्सामान्यशिरोरोगनिदानचिकित्सेः ॥ ॥ अप्राप्तकाले पलितं
चपीडाशिरस्य तं सूर्यविवर्तकादौ ॥ इत्यादयो मूर्द्धिगताश्च रोगा-
चिकित्सितव्याश्च यथा त्वदोषम् ॥ १ ॥ प्रतीकारः ॥ गदैरंड-
मूलंच कांजीकपिष्टं शिरोर्तिजये लेपनात् स्त्रीनराणाम् ॥ तथा प्रौ-
चुकुंदं प्रसूनं प्रलितं शिरस्यातिपीडां जयेन्नाबचित्रम् ॥ २ ॥ ॥
अन्यः ॥ देवदारुनतविश्वभेषजैः कुष्ठतैलनलदैः सकांजिकैः ॥
पेषितैः कृतशिरोविलेपनाच्छूलमाश्रितशिरसो विनाशयेत् ॥ ३ ॥
अन्यः ॥ सारिवोत्पलगदानि चाम्लकैः पेषिताभिघृततैलविमि-
श्रैः ॥ सूर्यदक्षिणाविवर्तकाईकौनाशयंति परिलेपितानिवै ॥ ४ ॥
नस्यम् ॥ मदनसितयागवीपयोभिर्विनिघृष्टं नसिनस्य च द्रुही-
तम् ॥ विधिनाऽनुदिते राविदंबै शिरसो र्द्धचभिनत्ति मेदमुग्रम् ॥
५ ॥ ॥ अथ प्रथममन्त्रम् ॥ ॥ फलमनंग भवंति लपार्णिका प्रभववी-
जमथोपटबीजकम् ॥ कुशदलेन च वल्कलमर्द्धकं प्रथमनं कफजं थ-

शिरोरोगदे ॥ ६॥ प्रलपनं त्रिभवं च सतं द्विकं धमनमेतदलपरिपे-
 षितम् ॥ नसिसमाकलितं पलितं द्रुतं विजयते गदितं प्रथितं बुधैः
 ॥ ७॥ अन्यच्च ॥ कारमीरमाज्येन समं च भृष्टं सशर्करं लोहितयु-
 क्त्वावे ॥ भूद्याणकणाक्षिशिरोर्द्दशलं स्नादित्वह्यादिषु नस्यमु-
 क्तम् ॥ ८॥ ॥ अथार्द्धभेदः ॥ ॥ मूले र्वातरि जातौ स्नगरशतज-
 रासैर्धवैर्भृगराजैः रास्नाजीवति विश्वामधुकृमिहरैः साधितं छा-
 गिदुग्धैः ॥ कृष्णान्ते लांति लोत्थं नसिकलितं तमं बिंदुषट्कनराणां हं-
 ति प्रायः शिरोस्थानसिलगदचयान्दन्तकेशोत्थरोगान् ॥ ९॥ दुग्धं
 भृंगस्य नीरं जलधिपरिमितं नैलतः पाचनीयं तत्र स्य दृष्टिदृष्टिं स-
 गपतिसदृशं संविधत्ते च बाह्योः ॥ आधिक्यं पोरुषस्य प्रकटयति
 भिषग्भूपगी नं स्वतन्त्रे ग्राह्यं तद्विंदुषट्के निगदितमथवानामतो-
 बिंदुषट्कम् ॥ १०॥ युग्मम् ॥ वटप्ररोहकाशनीरजो नितं क-
 धालतारसैश्च सूर्यपाचितं शिरोत्थकेशरोहणम् ॥ तिलोद्भवंच मे-
 चकैस्तिलैस्तथा च मांसिभिः कससारिवाजटाकणाञ्जमाक्षिकैः
 पयोयुतैः ॥ ११॥ ॥ इति नैललेपो ॥ ॥ गुंजाबीजभृगराज-
 द्रवेण पूर्वभाज्यं पेप्यते नैयतैलम् ॥ सिद्धं तस्मिन् देवद्वारुचुरीनां
 चूर्णोक्षिस्तासज्जटकेशभारम् ॥ १२॥ कुर्याद्विषं लेपनात्स्त्रीनां
 राणां नीलांस्तद्वल्लविनान् केशभूमौ ॥ १३॥ मांसीवलातामल-
 कुष्ठपिष्टैः सवाकुलैर्लिप्ता शिरांसिलोके ॥ स्निग्धा यत्ता कुंचितनील-
 केशानां र्योनराश्च प्रभवन्ति सर्वे ॥ १४॥ गुंजाफलं बृहत्तिकाफलजा-
 तनीरैर्मूलेन हाटकं भवेन्ननिघृष्य लेपात् ॥ इन्द्रप्रलुप्तमसकृदिनि-
 हंतिकेशान् नृनंतनोति भ्रमरप्रतिमाननेकान् ॥ १५॥ नीलोत्पलेन

कलिजदुफलस्यमज्जामाधुकवल्कलतिलैर्हयगंधकाभिः ॥
 योवाप्रियगुलतपाशिरसःप्रलेपकुर्व्यान्नतरस्यचसदैवपततिके
 शाः ॥१५॥ ॥अथकेशरंजनम् ॥ ॥पलत्रयमायिफलपलै
 कहरीतकीनामपिधानिकाणाम् ॥पलानिसमेवचरवादिरस्य-
 सारस्यतुत्थस्यपलंपलंच ॥१६॥ ॥सुनीलवद्याश्वपलानिदिग्भि
 र्मितानिचैकंनवसादरस्य ॥लोहस्यचूर्णस्यतथापलैकंपलंतुव
 र्यास्तुविडोरवेष्ट ॥१७॥ सर्वेचभृगद्रवसंकपिष्ठंश्लक्ष्णांचिरसं-
 धितमन्नलोहे ॥ भिन्नाजनाभप्रतिमंचयानंतद्वृष्यनीरैश्चकुवे
 पुलितम् ॥१८॥ सम्यक्समस्तकचजालमेकीकृत्यैवचातारिज
 पत्रसंघैः ॥ आवेष्ट्यरात्रीशयनंविधायप्रातःसतैलामलकैर्वि-
 धाय ॥१९॥ स्नानंचनीलालकशोभमानोमर्त्योभवेत्षोडशवा-
 र्षिकस्य ॥ केशैःसमानोरविलकेशभूमिसंशीध्यकृष्णीकरणा
 कचानाम् ॥२०॥ इतिसामान्यमुक्ताविशेषमुच्यते ॥ ॥दृशो
 दाहःकंदूस्फुरणमथवादस्सेपत्रापिवाशिरोरोगेपूर्वप्रभवतिभ-
 वत्येकसकलाः ॥ रुजस्तीव्रामूर्द्धिद्रुतमथनिशायांतुभिषजोव
 दंतीवातोत्थंदहनपलयोगादिशमितम् ॥ २१ ॥ यद्वांगारत्रातैः
 श्रितमिषशिरोयत्रसहसाप्रधूम्यन्नासावाप्रभवतियथाधूमसहि
 ता ॥ शिरस्तापःसोयनिगदितअलंपित्तजनितेनिशायांशीतादौ
 वजतिशमनंयस्तुबहुधा ॥ २२ ॥ कफोपदिग्धंतमथोपघातेसर्गौ
 र्वचैत्कफजेष्ककूटम् ॥ शूनंभवेद्यत्रतुवैद्यभूपःशिरोगदोन्हे
 ष्यभवेवदंति ॥ २३ ॥ यःसर्वलिंगःसकलप्रभूतोरक्तात्मकःपित्त
 समानलिंगः ॥ स्पर्शासहत्वंशिरसोन्नित्यंसंजायतेवैद्यनृपाव-

दंति ॥ २४ ॥ अथरक्तवसाकफनित्यगतीनां क्षयतोपि भवेत्सप
 शोश्च प्रवृत्तिः ॥ सशिरोपि भवोप्यतिकृष्टातमश्च प्रभवति रुजोत्रच
 तीव्रतराश्च ॥ २५ ॥ असौ चर्दनस्वेदनैरक्तमोक्षैस्तथाधूपनैश्चा
 निवृद्धिसमेति ॥ अथोत्तुद्यते चातिमान्नं शिरः कृमीनां गणैर्जग्ध
 मेतत्स्फुटम् ॥ २६ ॥ स्फुटत्येव यद्बन्धनासारस्वे ह्यासरक्तं जलं
 जंतुजं रोगमेतच्छिरः ॥ २७ ॥ सूर्योदयान्नुद्दिमुपैति गच्छतत्तेजः
 साशान्तिमुपैति शान्तेः ॥ तस्यैव तेजस्य पिनेत्रयोश्च भुवोरुजः सं
 प्रभवन्ति तत्र ॥ २८ ॥ शिरो गदं सर्वं भवंतं मूचुः सूर्योपवृत्तं भिष
 जः पुराणाः ॥ अथो निवृत्ते च दिवा करे न्यः श्रीसूर्यकावर्तगदप्रवृ
 त्तिः ॥ २९ ॥ सवातरक्तप्रभवो निशान्ते शान्तिं प्रयात्येव शिरोभिता
 पः ॥ अथ प्रदुष्टास्त्रय एव दोषं संपीड्य मन्यां सरुजं च गाढम् ॥ ३०
 स्थितिं प्रकुर्यु नयनं भृशं रवे देशे विशेषेण ततस्तु गं द्रात् ॥ पार्श्वे
 निकं पंसह तु ग्रहचने त्रामयान्वा विविधांश्च तदहत् ॥ ३१ ॥ दोषत्र
 योत्थं तमनंत वात शिरो गदं वैद्यनृपावदंति ॥ अथोपिरुक्षाशम
 प्राक्समीरावश्यो काध्यासनमैयुनैश्च ॥ ३२ ॥ वेगस्य संधारणाय
 कविद्वय्यायामयोगैरखिलैः प्रकुर्य ॥ एकैव वातः सकफोपित
 हृदहं गृहीत्वा शिरसः प्रकामम् ॥ ३३ ॥ मन्याभुशं रवे श्रुतिनेत्रा
 लादहं रुजोभिश्च यथास्वं शस्त्रैः ॥ अर्द्धावभेदः स शिरो गदः स्या
 दूष्णं तिम्रं प्रवदंति वैद्याः ॥ ३४ ॥ नेत्रं तथाश्चोत्रमसौ निहन्त्या द
 र्द्धावभेदः शिरसो नराणाम् ॥ अथोत्रस्केन सपित्तवायुः शंखप्रदे
 शेयं दिमूर्च्छितः स्यात् ॥ ३५ ॥ तीव्रा रुजो गंगप्रभवंच दाहं शोथप्र
 कुर्याद्विषवच्च वेगम् ॥ गलस्य रोधंच विधाय शंखो मृत्युं प्रकुर्याच्चि-

दिनान्तराले॥ प्रत्याख्यायभिदिवसमितंजीवितं चास्य जंतोर्व्या-
धौ शंखेशिरसि जनिते वैद्यवृद्धैर्निरुक्तं ॥ कुर्याच्चौवंसकलज-
नितासंमतेन प्रकामं शास्त्रोक्तं यद्दहरणशिरोरोगउक्तं विदो-
षे ॥ ३७ ॥ ॥ अथैतेषां प्रतीकारः ॥ ॥ वातप्रभूतेशिरसोग-
दे च स्नेहावसेका वनलेन युक्त्या ॥ सस्वेदनाद्यन्मसमस्तवातना-
शान्नपानानितथोपनाहान् ॥ ३८ ॥ स धान्यमांसप्रभवैश्च पिष्टैः
कुर्याच्च दिङ्मूलजटाकासिद्धैः ॥ संसेचनं वै शिरसस्तदुग्धैर्धूमं
तथा स्नेहिकमत्र युंजीत् ॥ ३९ ॥ युग्मम् ॥ पानाभ्यजनसे-
कवस्तिषु सदा स्नेहविवृत्साधितं स्नेहं चात्र बलाप्रसाधितम्
थोमुद्गांश्च माषानपि ॥ न ह्यपि कुल्लत्पकान् निशितदारवादे-
नरः केवलान्युक्तान्वाकटकोष्ठाहव्यनिचये रुषां पिबेद्वापयः
॥ ४० ॥ प्रवजराश्रुतदुग्धजनस्य देयं मथोन्नचवातशिरोल्ये ॥
४१ ॥ देवदारुनलदंतनुकुष्ठं भेषजैश्च रवकुंजिकपिष्टम् ॥ तैल-
संयुतमिदं तु शिरोर्निवातजांच विनिहंति विलेपात् ॥ ४२ ॥ नर-
क्तमोक्षभिषगत्र कुर्याद्वातप्रकोपस्य यदोन्नभीतिः ॥ अतः शिरोद-
घ्नसुचर्मचात्र वस्त्रं गुलं तेन शिरो ववेष्ट ॥ ४३ ॥ माषस्य पिष्टेन वि-
लेपयेद्वागदधस्ततो निश्चलमूर्द्धितैले ॥ प्रपूरयेदुष्णा विधानसि-
द्धैर्यामाईकं याममथापितहत् ॥ ४४ ॥ यावद्दुजो नाशमलं प्रयां-
ति बस्तिप्रधार्यारवल्तावदेव ॥ मन्याक्षिक एप्रभवागदायेकं
पंचहस्तेर्दितमाश्रुतेवै ॥ ४५ ॥ विनाशमायांति च मूर्द्धिमात्राशता-
निपंचैव कफे वतिष्ठेत् ॥ पित्तेऽपि त्रिमात्राप्रभितं प्रधार्यं याते तथा दि-
ङ्घितमेव धार्यम् ॥ ४६ ॥ ॥ नेत्रांश्चोन्नीरपूरणविधिरेष एव गदि

तोत्रभिषग्भिः ॥ भोजनादिसमये शिरसस्तवस्तिरत्र मुनिभिः शि-
 ववर्चैः ॥ ४७ ॥ संमितैश्च दिवसे रव्यर्धमोच्यवस्तिमथवा शिर-
 सोहि ॥ स्कंधपृष्ठगलभालमुरवानां संविधायग्रहणं च शयाश्रा-
 ॥ ४८ ॥ ततः स्फुरवोष्णांबुनिषिक्तगात्रं शालितथाषष्टिकदा-
 ण्डिमाम्लैः ॥ सजागलानूपरसैः प्रभुंजीमात्रां शिरोबस्तिविधौ वि-
 शेषात् ॥ ४९ ॥ ॥ इति शिरोबस्तिः ॥ ॥ अथ मायूरघृतम् ॥
 सपक्षपित्तांशकृत्यदास्यविवर्जितं केकितमेकमेव ॥ दशांघ्रि-
 रास्त्रामधुकैर्वलाभिः पलत्रयोन्मानमितैः पृथक्च ॥ ५० ॥ प्रह-
 जलेनाष्टगुणेन तस्य चतुर्थकांशप्रमिता वशिष्टे ॥ नीरे समक्षीर-
 युते घृतस्य प्रस्थं पचेद्द्वामधुकोल्य कल्कैः ॥ ५१ ॥ कर्णाक्षिनासा-
 रसनास्यरोगानूर्द्ध्वजंतोः प्रभवान्निहंति ॥ मायूरमेतद्धृतमुष्ण-
 कालं त्यक्त्वा वसंतेशिशिरे हि मे च ॥ ५२ ॥ सेव्यं न वर्षात्कनिदाघ-
 कालेशरत्स्वपथ्यां विषभोजनत्वात् ॥ उष्णो हि बर्हिर्हि तु भुजंगभो-
 क्ता यतोभिषग्भिः परिकीर्तितं च ॥ ५३ ॥ ॥ इति मायूरघृतम् ॥
 ॥ ॥ अथ महामायूरघृतम् ॥ ॥ हंसारवुकुण्डशशौरपिपू-
 र्वकल्केनासाह्वहव्यमथर्चोर्द्विगुणोपहत्यै ॥ संयोजयेद्विषग्नौ
 शिरविनासमेन दिड्मूलकेन कशरतेन कषायकेन ॥ ५४ ॥ प्रस्थघृत-
 स्य दशमाधुरजीवनीयचर्गोषधीभिरभिषान्य चतुर्गुणेन ॥ क्षीरे-
 ण कार्षिकमितैरपि वक्ष्यकल्कैर्जीवंतिका मधुककाश्मरि कुक्कुं-
 दानाम् ॥ ५५ ॥ द्वाह्वाफलत्रयपरूषसमंगिकाणां स्वाजूरमुत्तक-
 मृणालविदारिकाणाम् ॥ भार्ङ्गीशरीरुहविकां वैशपोष्कराणां रा-
 स्नायवासककसेरुश्चावरीशाम् ॥ ५६ ॥ शरंगाटकर्षभजुगास्थि-

रपणिपुष्पा मृद्दीप्तुकामलत्रुटीक्षुरमेदिकाभिः॥ साकंतुक-
 क्लिततरेश्च घृतं प्रसाध्य काकोलिकादिगणाकार्षिककत्कसिंह-
 म्॥ ५७॥ तालात्मगुसासहिताश्च मेदामहादिकाया प्रथितानु-
 तस्याः॥ कल्केन संसाधितं केकिह्वं बृहच्च पाने शिरसोगदेहि-
 ॥ ५८॥ पाने वस्तौ नस्य कर्मण्यथोवाभ्यंगे वैद्यैश्चासकासेपिसे-
 व्यम्॥ मन्यापृष्ठप्रग्रहे वाथ शोथे योन्यांतं केशं क्रदोषे नराणाम्॥
 ५९॥ वंध्याप्रयोगे व्यथार्दिते तत् घृतं तु मापूरमिदं महद्वै॥ आ-
 श्रेयनाम्ना मुनिना प्रगीतं वंध्यावधूनां जननं कृतानाम्॥ ६०॥ ॥
 इति महामाचूरादिष्टम्॥ ॥ बलाबिल्वमूलैः शृतैः क्षीरभा-
 गैश्च तुर्भिः पचेच्चापि मंडघृतस्य॥ स्रपक्वं प्रकुचोन्मितं नस्य म-
 स्य प्रदद्यात्समीरे सिरस्थोपि शक्तिम्॥ ६१॥ पित्तप्रभूते शिरसो-
 गदे च स्निग्धं विशेषेण विरेचयेद्वा॥ मृद्दीप्तकवैफलजद्वैस्तं घृ-
 तैः सद्गुधैश्च घृतैर्निषिंचेत्॥ ६२॥ सशर्करैर्दुग्धजलैः शिरश्च निषे-
 चयेच्चाथ घृतं तथा वा॥ विधारयेन्मूर्ध्नि जलैश्चातैव वारान्प्रधौ-
 तं शिरसोगदेहि॥ ६३॥ गर्ते पुसीतौषधिनिर्मितेषु निमज्जनं वा-
 शिरसोऽनुवेष्टम्॥ कट्वारपद्मोत्पलचंदनांबुस्य शैथिल्यशीतव्यजना-
 निलैश्च॥ ६४॥ संजीजयेत्तत् शिरोगदे च सचंदनी शीरबलारु-
 णाभिः॥ नखोत्पलाभ्यां पयसा प्रदेहो जलैः शृताभिः परिषेचनं-
 स्यात्॥ ६५॥ अन्यः॥ मृणालशालूकविशोत्पलानां सचंद-
 नानां सह केशरेण॥ शिरःप्रदेहो मलकोत्पलाभ्यां तद्वच्च पित्तप्रभवे-
 नराणाम्॥ ६६॥ सषष्टिकाचदनदुग्धह्वं सानतिकनस्य विधौ-
 चसिद्धम्॥ सशर्करां मधुकंसरास्त्रपित्तोद्भवेन स्य मलं प्रतिष्ठम्॥

॥६७॥ योगद्वयम् ॥ खंध्यन्नरवंदैरपितंहुलांबुघ्राणेन
पीतंविनिहंतिशीघ्रम् ॥ पित्तप्रभूतेशिरसोतिशूलं सिंहोयथेभं
समदंस्फुरत्तम् ॥६८॥ अन्यः ॥ कुष्ठं सनीलोत्पलपद्मशुंडी
युक्तं प्रपिष्टं सघृतं नराणाम् ॥ शिरः प्रभूतं च तथैव शूले प्रदेहन्
कोखलुचं दनोक्तः ॥६९॥ रक्तप्रभूतेशिरसोगदे च सर्वविदध्यात्
खलु पित्तवच्च ॥ अन्नाशनालेपनलेपनानि पानौषधीलोहितभोक्ष
णानि ॥७०॥ कफोद्भवं लघनरुक्षतीक्ष्णं धूमावपीदैर्यत्नीक्ष्ण-
भोज्यैः ॥ पुराणगोधूमजवान्नशुष्कसमूलकैर्जीर्णघृतैः प्रलिप्य
॥७१॥ जयेत्तथानस्यविधानमत्रमधूकसारैरिति सूक्ष्मपिष्टैः ॥
हरेण शौलेयनताभरास्त्रादेव द्रुमैलागुरुभिः शिरश्च ॥७२॥ स्थी-
णययुक्तैर्नलदैः प्रलिपेद्रसैस्तथोष्णैरथवान्ययोगैः ॥ कृष्णाद्
शुंडीमधुकोत्पलानां शतावरीनीरजलैः प्रपिष्टम् ॥ शिरः प्रलेपः शि-
रसोतिशूलं सद्यो निहन्यान्नहितत्रचित्रम् ॥७३॥ यवषष्टिक-
योश्च पथ्यमस्मै बलकक्षारकटुत्रिलैरथः ॥ वरमुद्रकुलत्थजरं स-
श्च प्रतिदद्यात् खलु मात्रयाभिषक् ॥७४॥ ॥ अथ तैलम् ॥ ॥
उष्णे हरिद्रे सरलं कणाचविडंगकं श्रीत्रिदशह्रुकार्ष्णैः ॥ द्वाक्षारुणावे-
तसमूलपद्मकोशीरसौर्वर्चलगंधकालाः ॥७५॥ बलातथारोहि-
षपल्लवाश्च सौर्वर्चलं वै मधुकेन सार्द्धम् ॥ बिल्वप्रमाणैरखिलैरनी-
भिः प्रस्थप्रमाणान्ति लतैलमेकम् ॥७६॥ तैलास्योभिर्हिगुणैः
प्रपक्वं शिरोरुजं नस्यविधानयोगात् ॥ श्लेष्मोद्भवं वाग्निभवं च हन्या-
त्तथोषजिह्वं खलु गडमालाम् ॥७७॥ कठस्य शालकगदविदारी-
मुरवस्य शौषं च पलस्य पाकम् ॥ गलग्रहसंचलनं रदानां हनोः प्र-

कंपविनिहंतिसद्यः॥७८॥ ॥ इति हरिद्रादितैलम् ॥ ॥ त्रि
दोषजेवाथ शिरो गदेचकार्या क्रिया चात्र त्रिदोषहन्त्री ॥ पानं चंजी
र्णस्य घृतस्य वैद्यैरुक्तं तथा स्मिन् बहुधा विचार्य ॥७९॥ कुटुम्भि
को ग्रास्तरदारुरास्त्राक्काथो निशापुष्करमूलसिद्धः ॥ नासानिपीत
श्च शिरोर्तिमुग्रां कल्केन शुण्ठ्या स्त्रिभवनिहन्त्यात् ॥८०॥ अन्य
त् ॥ संस्कृष्टाडिमं भवां कलिकां च नस्ये खंडाई भागसहितां क
लितां सुवैद्यः ॥ घ्राणेन शीर्षज शिवास्त्रहरां वदंति शास्त्रप्रवीणमु
तयो बहुधा विचार्य ॥८१॥ अन्यच्च ॥ करंज शिशुप्रभवं च बीजं
सशर्करपत्रकवल्कलाभ्याम् ॥ घ्राणेन पिष्टं कलितं तु नस्याच्छीषोश्च
रोगेष्वखिलेषु रेवाम् ॥८२॥ शंठी गुडभ्यामपि सिद्धहव्यं विश्वा
कणाभ्यामथ सैंधवा ॥ स्तंभादिश्लेष्मणुभुजाभितेपुशीर्षोद्द
रोगेषु च नस्य युग्मम् ॥८३॥ ॥ अथ घृतम् ॥ ॥ मधुकेन मधू
कनागराणां सह भृंगद्रवजंतुशत्रुसिद्धम् ॥ घृतमाशुषडैव विंदु
भिः प्रमितं घ्राणगतं शिरोर्तिहारि ॥८४॥ क्षयप्रवृत्ते क्षयनाशका
री कार्यो विधिर्बृंहण एव सर्वः ॥ सर्पिर्वसावा मुखजो धवस्तः पातुं
च वैद्यैर्मधुरैः शृतं च ॥८५॥ वातघ्नमुक्तं कृमिजेकदूनां त्रयं च नक्ता
ह्ज शिशुबीजैः ॥ मूत्रैरजानां मपि नावनं स्यात्कृमिं प्रणाशाय वदं
ति वैद्याः ॥८६॥ सूर्यावर्तगदे च नस्य मुदितं सर्पिर्गुडैः साधितं भक्ष्यं
हव्यसं सिद्धमेव बहुधा पूषा नमत्र स्फुटम् ॥ पानं वा घृतं दुग्धयोर
थ तथानस्य तथा कल्पयेत्क्षीरे मात्रविलान्प्रपेथ्य मतिमान् कुर्यात्प्र
लेपं तथा ॥८७॥ तथा जीवनीयैः प्रलेप्योथ नस्यं विधेयं च छागी
पयोभिः समानैः ॥ द्रवैर्भृंगराजस्य धर्मप्रसक्तैः प्रकुर्यादिहार्द्धं प्रभेद

स्पनाशम् ॥ ८८ ॥ आर्द्रावभेदेप्रथमंविधेयास्वेदस्तथास्नेहक
 तस्तत्तस्तु ॥ सस्नेहभोज्यंचविरेचनंवाकायस्यशुद्ध्यैनसिद्धूष-
 सेवा ॥ ८९ ॥ जंतुघ्नकृष्णाश्वतिलान्प्रपेयप्रलेपयेन्नस्यविधा-
 नतोपि ॥ अर्द्धप्रभेदेशिरसोगदेहितयोर्द्वयोस्तद्दनाशनाय ॥ ९०
 संशर्करंदुग्धमिद्वैवपीतंनिरंतथाशीर्षफलप्रजातम् ॥ कृशीतले-
 वारिसरवडमत्रघ्राणस्यपीतंचनयोर्धृतंवा ॥ ९१ ॥ मधूप्रलितं
 चभुनक्त्योवैसंयावमेवंचघृतेनपक्वम् ॥ अपूपकानंचशिरोर्द्व-
 भेदगदेयसेव्यंदिनवृद्धिजाते ॥ ९२ ॥ ॥ अथक्वाथः ॥ ॥
 शिवाधात्रीरात्रिभिदशवरभोज्यैः कलिफलत्वचाभूनिंबानांशहत-
 मपि गुडादथपिबनियः ॥ कषायंभूशंखप्रभवमथनेत्रार्द्रशिरजं
 महाशूलंसद्योजयतिनितरांसूर्यशशिनो ॥ ९३ ॥ दावीनिशाप-
 चक्रनिंबकालाप्रलेपनंवैनलदेनपिष्ठम् ॥ शंखप्रहारिप्रथितंचशी-
 तंजलाभिषेकोप्यथवापयोभिः ॥ ९४ ॥ योगत्रयम् ॥ सस्त्री-
 रवृत्तत्वग्भिःप्रपिष्टैर्लेपस्तुशंखस्यविनाशनाय ॥ समाषषष्ठ्या-
 प्रधुकस्यचूर्णनस्येतुरीयांशविषाणुमात्रम् ॥ ९५ ॥ नवसादरमा-
 र्द्रशुक्लजंयद्बहुधाघ्राणगतंचगंधप्रस्म ॥ अपिशिर्षरुजंचना-
 शयेद्वाग्रहदानादिजपोथब्राह्मणार्चा ॥ ९६ ॥ श्रीतातपादाज्ञे-
 ति ॥ श्रीकाशिनाथेनगतस्यतस्यांशिरश्चिकित्सास्तबकः समा-
 लिम् ॥ ९७ ॥ ॥ इतिश्रीमद्गुरुपादाज्ञमधुव्रतंचतुर्वेदिकाशि-
 नाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवल्यांशिरोरोगचिकित्सास्तबकः ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ अथशिरोरोगादनंतरंस्त्रीरोगाधिकारेना-
 वत्पदरोगमाह ॥ ॥ तत्रतन्निदानम् ॥ ॥ विरुद्धान्नमद्या-

शनाद्दर्भपातादजीर्णात्तिथामैथुनस्यातियोगात् ॥ अथोचति
 प्रानाच्चशोकाध्वनकर्षणाद्वातिभाराभिघातादिवास्वापतः ॥ १॥
 भवेच्छ्लेष्मणोपित्वातप्रकोपाधिकोपाद्दरोऽसृग्भवस्त्रीग-
 णानाम् ॥ स्वदोषानुकूलैश्वर्यैः समेतोरुजानां गमर्देन युक्तः
 प्रकामम् ॥ २॥ तत्रश्लेष्मीकप्रवृत्तिपूर्वकत्वात् ॥ ॥ आमं च
 पिच्छिलमलंतुपुलाकतोयतुल्यं च पांडुप्रदरं च कफेन चेषत् ॥
 पेंसिकमाह ॥ ॥ पीतं शितं च खलु नीलिमरक्तकृष्णवर्णात्म-
 कं च भृशवेगिरुजंतुपित्तात् ॥ ३॥ सूक्ष्मानिलं वातभवतथात्म-
 मत्स्यं विशेषादपि फेनिलं च ॥ सतोदमेन प्रदरं सवैद्यामांसोद-
 काभं प्रवदंति सर्वे ॥ ४॥ ॥ अथ त्रिदोषजः ॥ ॥ सौद्रहव्य
 हरतालसभिभेमज्जयाचकुणपं त्रिदोषजम् ॥ वर्जयेच्च प्रदरं
 भिषक्सदाभेषजं च न हितत्रसम्मतम् ॥ ५॥ तदुपद्रवानाह
 ॥ ॥ अतिप्रवृत्तौ प्रदरस्य कार्श्यं अमोथमूर्च्छा च मदस्तृषा
 च ॥ दाहप्रलापोऽप्यतिपांडुता च वातप्रभृता विविधा गदायदा
 स्युः ॥ ६॥ ॥ असाध्यप्रदरवतीमाह ॥ ॥ सखद्वंती म-
 पि वेगहीनमस्त्रावमस्मिन्प्रदरे कृशांगीम् ॥ नृणां तिदाहज्वरतो
 करक्तानरीमसाध्यां प्रवदंति वैद्याः ॥ ७॥ ॥ अथ चिकित्सा
 निवृत्त्यर्थं शूद्रार्तवलक्षणम् ॥ ॥ अपिच्छिलं दाहुरुजोविही-
 नं यत्संचरात्रानुविबन्धिनाल्पम् ॥ नैवाधिकं शूद्रमिहार्तव्यं तु
 पूर्वप्रवृत्त्या च प्रवृत्तिमेति ॥ ८॥ अथास्यप्रतीकारः ॥ सौ-
 वचलं जीरकनीलपद्मं समाहितं वैमधुकेन सार्द्धम् ॥ दद्यादपि वे-
 दावनिता प्रकाममसृग्दराद्वातभवात्पमुच्येत् ॥ ९॥ अन्यः ॥

मधुकंससितंचकर्षयुग्मंप्रपिबत्तंदुलवारिणात्रनारी ॥ पंदरात्
 प्रतिमुच्यतेनितानंद्रुतमेषाजननीभवेत्कृतानाम् ॥ १० ॥ अ
 न्यः ॥ ॥ रसांजनेनापिबत्तंदुलीयमूलंपिबेत्तंदुलवारिणाया
 ॥ समाक्षिकंसाप्रदरात्प्रमुच्येत्त्रिदोषजाताद्रुतमुक्तभोज्या ॥ ११
 ॥ प्रस्थद्वयेवारिणिपाच्यमम्यकृत्त्वचोत्थशोकस्यपलाशशेषे ॥
 नीरेशतेतुल्यपयोगवीनांदुग्धावशिष्टंरुशतंपिबेद्वा ॥ १२ ॥
 चतुष्पलंस्वाग्निबलानुकूलमस्तृग्दरस्याशुविनाशनाय ॥ श-
 द्द्वर्तवास्याच्छ्वसनप्रकोपंभार्द्धीहरेद्विश्वयुताप्रमुक्ता ॥ १३ ॥
 युग्मम् ॥ अन्यः ॥ ॥ मूलंकुशानामपितंदुलांबुपोतंत्र्यहं
 हन्तिविशेषतोत्र ॥ अस्तृग्दरंवाप्यथवैमलायुफलस्यचूर्णमधुना
 प्रमुक्तम् ॥ १४ ॥ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ दार्वीकुचंदनक्रि
 शानदिनेशपुष्पविश्वाद्यषाढंकरसांजनवारिपक्वम् ॥ पीतंस-
 माक्षिकमलंप्रदग्निहन्तिश्वेतंसितंचसरुजंचविलासिनीनाम्
 ॥ १५ ॥ अन्यः ॥ दार्वीरसांजनतिलाग्निकिरातवासामुस्ताक
 तोमधुयुतोयुवतीजनानाम् ॥ कांथोनिहृत्यात्प्रदरंदसादिवर्णैः
 समेतंसरुजंनिपीतम् ॥ १६ ॥ अन्यः ॥ पद्मकविपुसकोल-
 लजातबीजमिक्षजटयाशतमूली ॥ धौतहव्यसहिताचविदारी
 योनिगात्रशिरसामपिलेपात् ॥ १७ ॥ योनिशूलमथवाप्रमदानां
 नाशमाशकुरुतेऽथतिलानाम् ॥ चूर्णमेकमशितंदधिपुक्तंस्त्र-
 कस्यचवसामधुतक्रैः ॥ १८ ॥ त्रयोधोम्रायुग्मेन ॥ अथ
 पिचुधारणम् ॥ ॥ समुद्रपर्णीप्रततैलजातपिचुप्रकर्षाद्
 गद्यास्तितं ॥ अस्तृग्दस्यप्रतिवारणंस्याद्रसोवराहस्यकुल-

स्थमुक्तः ॥ १९ ॥ योगद्वयम् ॥ अन्यः ॥ एलाद्राक्षानलदशि-
शिरसारिगामत्सपित्तलोघ्नतृप्तदुमपितथामेचकंचांशमत्या-
॥ इक्षोनीरैरखिलमथवाचापिबेत्कामिनीसांसद्योमुच्येतप्रदरद-
रतोवातजातात्यकामः ॥ २० ॥ अन्यः ॥ समधुशर्करमेणभवत्-
थापिबनियावनितारुधिरंत्वरा ॥ विजयतेप्रदरंस्वरसंचयावि-
बुधभोजनवह्निजमेववा ॥ २१ ॥ त्रयोयोगाः ॥ सशर्करमाक्षिक-
संयुतंवावासारसंवामधुशर्कराभ्याम् ॥ स्वधालतायास्वरसंतयै-
वविदारिकायाश्चवरीभववा ॥ २२ ॥ चत्वारोयोगाः ॥ अन्यः ॥
सचंदनोशीरकनीलपद्मपतंगलाक्षाकदलीफलानाम् ॥ कल्कान-
मीषामधुकाङ्गकोलवराहविपुसीजबीजैः ॥ २३ ॥ ऐर्वारुबीजैः
कुसुमैर्मदायाः सतंदुर्लभमधुनामपुष्पैः ॥ अथाद्रजःपैतिकया
शतस्याःपिबेत्तथाप्यबलाप्रकामम् ॥ २४ ॥ प्रयातिशान्तिंचस-
शर्करंवाषष्ठीजगन्माक्षिकसंयुतंया ॥ दध्यैवमेकंचतथापयस्या-
शाल्कमेवंपयसोत्पलंवा ॥ २५ ॥ बहवोयोगाविशेषकेन ॥ अ-
न्यः ॥ कपित्थवेणुप्रदलानिपिष्ठासमानिमुक्तानिचमाक्षिकेन
॥ स्त्रीणामसूक्पूर्वदरंनिहन्त्यात्तीघ्नंतथाचंदनकादिचूर्णम् ॥ २६
॥ योगद्वयम् ॥ कुरुदुबीजैर्मधुकंसितंयासूचंदनंपेष्यपिबेद्दि-
रामा ॥ सवेदनात्साप्रदरादिमुच्येदशौकजकाथशतंपयोवा ॥
२७ ॥ योगद्वयम् ॥ समंगामदालोघ्नीलोत्पलानियवसारयु-
क्तानिवामानिपीय ॥ जयेहोहितोद्रेकवैगंत्वरवावनोदुबुरोत्थं
जलमाक्षिकेन ॥ २८ ॥ योगद्वयम् ॥ मधुकफलत्रयरोधघना-
नांसमधुशर्कराद्रिनिंबसुधाभिः ॥ कफजमसृग्दररुजमुपहन्त्या

दशितमदोरजरमलवधूभिः॥ ३९॥ रोहीतकस्यापिचमूलकल्क
 मरुहदरेश्वेततरेपिबेद्वा॥ जलेनपिष्टामलकीजकल्कसशर्कांमा
 क्षिकसंयुतंच॥ ३०॥ योगद्वयम् ॥ काकजंघार्ककापीसमू
 लंतंदुलवारिणा॥ एकैकंतुपिबेन्नारीपांडुप्रदरशांतये॥ ३१॥ इ
 भकेशरमेवकेवलंबनितायात्रिदिनानितककैः॥ प्रपिबेदपितक
 म्ममतीविजयेदाशदरंरुद्रस्तुदरम्॥ ३२॥ जम्बाम्रपीरस्थियुताव
 पाठारसांजनेनाश्मभिदासमंगाः॥ अंबण्डीमोचरसेनपद्मजानं
 तथाकेशरमंबुवाहम्॥ ३३॥ रोध्रंविषागैरिकविल्वशृंटीद्राक्षाम
 दापुष्पयुताजनानि॥ कुचंदनं वल्सकमत्स्यपित्तानंतांचपुष्पेण
 सप्तद्रुतानि॥ ३४॥ सर्वाणितुल्यानिविपेषितानिह्रीद्रेणानित्यंच
 समाशितानि॥ सुतंदुलानामपिधौतनीरैरर्शस्वतीसारजोगदेषु
 ॥ ३५॥ योन्यामयेमेचकरक्तपीतसितासितेषुप्रदरेषुपेयम्॥
 येबालदोषाअपितत्रतेषुपुष्यानुगंचूर्णमिदंप्रदद्यात्॥ ३६॥ आ
 त्रेयपूजितंचूर्णमतत्पुष्यानुगंभजेत्॥ यानाशीप्रदरान्तूर्णानानाव
 र्णात्ममुच्यते॥ ३७॥ ॥अथघृतानि॥ ॥ प्रस्थमशोकजवल्क
 लमंबुविद्रोणमितेपरिपाचितशेषे॥ अंबुनिंतंदुलवारिसमानं पा
 दमितेबुसमानमजायाः॥ ३८॥ दुग्धमथोन्नचघृतमपिपयसातु
 त्यमदःसममेवचभांडे॥ जीवकरसमपिकेशरद्राक्षाःशोकतरु
 जवरमूलचरीणाम्॥ ३९॥ जीवनगणारयुक्तपरूषैर्मधरवजज
 त्यारुणायडी॥ ओषधिगणामिदमेवप्रियालेरईतुलितपलसं
 मितमानैः॥ ४०॥ तुल्यरसजसमकलिनसर्वमूर्छितवस्त्वपलसं
 डसमेतम्॥ पुष्यविदितवरवरीदिनेतन्पाच्यममृतमथप्रदरग

दग्धम् ॥ ४१ ॥ निपीतं तत्सर्पिर्मृदुदहनसिद्धं सिततरं सरक्तं
 पीतं वासरुजमथ वानीलमसकृत् ॥ प्रवृत्तरामानो प्रदरमनिशं हं
 तिकृशतां कटीशूलकुक्षीप्रभवमथ वायोनिजमलम् ॥ ४२ ॥ अरु
 चिमनलमाद्यपांडुतामंगकाश्यं श्वसनकसनवेगैः पीडितानां जना
 नाम् ॥ शमयति बहुधा युः पुष्टिर्वा प्रकारी प्रगदितमथ धन्यं विष्णु
 नाभूतहेतोः ॥ ४३ ॥ ॥ इत्यशोकादिघृतम् ॥ ॥ कुमुदमुत्पल
 शालिबलाजराप्रतिबलाजरयामधुयष्टिका ॥ गोधूमोयवनप्रि
 यइति निर्घटः ॥ यवनभोजनधान्यशतावरी कलसिकाभिपुसी
 कदलीफलैः ॥ ४४ ॥ अपि च मुद्गदलावरकाश्मरीनलदजीवक
 पद्मकदुग्धिका ॥ इह च तालशिरश्च विदारिका समामिदं पृथगेव
 पलार्द्धकम् ॥ ४५ ॥ द्विगुणनीरमलंच चतुर्गुणं पयश्च अथोऽत्रायामपि
 प्रस्थकम् ॥ घृतमिदं शृतं शेषमलंसदा भजति या प्रमदा प्रदराहुतं
 ॥ ४६ ॥ रुधिरगुल्मगदाच्च विमुच्यते रुधिरपित्तहली मकगर्भजात्
 ॥ बहुलरूपकपित्तगदाद्भुवं मद्मदभ्रमदभ्रममाश्लयः ॥ ४७ ॥ आरो
 चकंजी एतरेज्वरं च मदं भ्रमपांडुगदं निहन्ति ॥ वामात्यपुष्यात्तरु
 णीनगर्भया विंदति प्राग्लभते स्फगर्भम् ॥ ४८ ॥ अहन्त्यहन्त्येव च का
 मिनीनां प्रीतिप्रवृद्धिं च भुवेषु कुर्यात् ॥ कशीतकल्याणमिदं घृतं
 चरसायनं रूनीनरभुक्तमात्रम् ॥ ४९ ॥ ॥ इति शीतकल्याणघृ
 तम् ॥ ॥ शतावरी प्रस्थमितद्रवेण प्रस्थं घृतं च द्विगुणैः पयोभिः
 ॥ पलप्रमाणैर्वसुजीवनीयैः षष्ठ्यश्च दंष्ट्रेः भवलाबलाभिः ॥ ५० ॥
 द्विपर्णिका चंदनपद्मकानां द्विशालपर्णी च हृदी दयानाम् ॥ कक्कैर
 भीषासमशर्करं च घृतं तथा कारमरीकाफलानाम् ॥ ५१ ॥ तथा तम

तमगुप्ताभवकल्कयुक्तं सिद्धं प्रभुक्तं प्रदरप्रहारि ॥ सरक्तपित्तचं स
 वानरक्तेसवानपित्तं स्वसनक्षयं च ॥ ५२ ॥ हिक्कगदाहौ शिरसश्च
 दाहमसृग्दरं सर्वं भवेत्तथैव ॥ मूत्रेतिच्छेदशमयत्यवश्यं भानुर्य-
 थान्धतमपुष्पारश्मिः ॥ ५३ ॥ इति शक्तावरी घृतम् ॥ ॥ यूपेण
 मुद्रप्रभवेण माषजातेन रास्नानलनागराणाम् ॥ सिद्धं कणामेषभ-
 वैश्च कल्के घृतं तथा सृग्दरनाशनं स्यात् ॥ ५४ ॥ इति मुद्रघृतम् ॥
 घृतं तथा शाल्मलिकाप्रसूननिर्याससिद्धं रवतुष्टिपर्या ॥ काश्म-
 र्यकल्केन च चंदनस्य रसेन कल्केन तथा दूरघ्नम् ॥ ५५ ॥ इति शाल्म-
 ली घृतम् ॥ ॥ काश्मर्यमुद्गावटसिंहवक्त्रागुडविकामिर्मधुकै-
 सिद्धम् ॥ अजेन दुग्धेन घृतं विशेषादसृग्दरपीतमलं निहंति ॥ ५६ ॥
 ॥ इति प्रदरप्रतीकारः ॥ ॥ अथ सोमरोगमाह ॥ ॥ निधुक्ते
 एतिरतावनिताचयाश्रमयुताप्यतिशोकयुतानुया ॥ अपिगरस्य च
 दोषयुता तथा बहुलमंत्रजपादभिचारिता ॥ ५७ ॥ तासां शरीरेष्वसि-
 लेषु चापः क्षुब्धतिताश्चैवं श्रवन्तितासाम् ॥ संप्रच्युतस्थानत एव मू-
 त्रमार्गं व्रजं नीह च निर्मलास्ता ॥ ५८ ॥ निर्गंधशीतानिरुजातसिताश्च
 निरंतरश्चावलुशातिमात्रं ॥ शक्नोति किंचिन्नचमू र्द्विवा ॥ ५९ ॥ शैथि-
 ल्ययुक्ता मुखतालुशोषमूर्च्छा गसंस्वं भयुतातिरुक्ता ॥ भर्ष्यः प्रणो-
 ज्यैरपि पेययोगैर्न तृप्तिमाप्नोति च सोमरोगे ॥ ६० ॥ शरीरसंधारण-
 तश्च सोम इतीरितस्तस्य च संस्त्रयाद्वा ॥ निश्चेष्टितानिर्बलताचका-
 श्र्यं संजायते रश्मीतनुगंच सोमे ॥ ६१ ॥ ॥ अथास्य प्रतीकारः ॥ ॥
 पचेलिप्रंयत्कटुलीफलं च धात्रीफलानां स्वरसं सित्वा च ॥ समाक्षि कपी-
 तमलं तरुण्या सोमस्य संधारणमुक्तमाद्यैः ॥ ६२ ॥ अन्यः ॥ माषचू-

हामधुयष्टिकामधोशर्कराश्रपयसापिषिदार्थाः॥ सेवितां प्रमदया
 द्रुतमेतास्सोमवारिपरिधारसशीला॥ ६३॥ सखसोमःसरुजःस-
 मूत्रस्त्रावब्रजेचैवमुहुर्मुहुर्दुः॥ तत्रनुदीनामपिपत्रकाणान्चूर्णेनहा-
 लामथपाययेच्च॥ ६४॥ तस्यैतयास्यापिचसोमरोगसंस्त्रिमेवाप्यथ
 कालयोगान्॥ सोयंत्यतिक्रांतदिनक्रमेणमूत्रंश्रवेद्वाबहुलंमुहुश्च
 ॥ ६५॥ मूत्रातिसारं प्रवदंतिवैद्यारोगं चतनाशकरं बलस्य॥ नत्रापि-
 कुर्यादथतालकंदशर्कराजूरमोचाफलनीरदेवैः॥ ६६॥ पयःप्रपीतंचस-
 मंजलानांसंधारणस्यादिबुधावदंति॥ अथोनथातालजटाविदारी-
 रवाजूरयुक्तमधुयष्टिकाश्च॥ ६७॥ सशर्करामाक्षिकसंयुतापिमू-
 त्रातिसारस्यविनाशनाया॥ पीताश्रवाजूरपियालुकास्यातिलाश्रप-
 र्णामधुनासमेताः॥ ६८॥ विशेषकेवत्रयोयोगाः॥ इति सोममरोग
 प्रतीकारः॥ ॥ अथरग्नीणां विद्वेषमभिधास्ये॥ तत्रासां त्रिविधो वि-
 द्वेषः॥ तद्यथा देवकृतः अदस्सपुरुषकृतः॥ सपत्नीकृतश्चेति॥ ॥
 तत्रप्रथमतो विरुद्धनक्षत्रकृते परिणयादिदोषान्॥ आदिन एव जा-
 यते॥ द्वितीयाश्चाविर्दधुपुरुषसंयोगात्॥ तृतीयस्त्यौषधिकृतोऽ-
 नियतकाल एवोपजायते॥ तत्र अथमो विवाहकालिक इति तद्दोषः कर्त-
 व्यः॥ ततः प्रदोषार्हे भक्तमुचलिकाद्वयं गंधधूपादिपूजितवस्त्रा-
 द्यतजावकवर्तिकादीपसहितं शकलपुष्पमाल्यार्चितं कुशविद्रिकाको-
 षौषुचतुर्वर्णध्वजयुक्तं तस्यै सदर्शयित्वा दातव्यं ततः संपद्यते दुःस्वप्न-
 ॥ ॐ हूं हूं वशी कुरुष्व स्वाहा ॥ इति वशीकरणमंत्रः॥ द्वितीयं तु क-
 ञ्जालुमूलनागजमदान्वितैकपूरमिषितेनांगप्रलेपनं कृत्वा प्रसिद्धं नव-
 नारीविभ्रमधूपनं कृतांगधूपः॥ समालंभनादिनाच्छरंगारकावशः

स्त्रियमभिगच्छेत्कुमारीणां च भोजनमुत्सृजेत्ततः संपद्यते स्वरवम् ॥ तृतीये चेत्प्रियंगुमपूरं शिखाशयेनापुनर्नवामूलं पिष्ट्वा गलपमसालोद्भयोनिं प्रक्षालयेत् ॥ पिष्टेन शृङ्गारमांसेन वितस्ति प्रमाणेषु तळिकां कृत्वा गंधादिना समालंभ्य पूजयित्वा ॥ स्त्रियं मथयित्वा स्मशाने रात्रिग्रहरेके दापयेत् ॥ कुमारीं च भोजयेत् ॥ ततः संपद्यते स्वरवम् ॥ ऊँ अथोराक्षे प्रियजननि हूं हूं स्वाहा ॥ इति वशीकरणमंत्रः ॥ ॥ इतीनागार्जुनकृतो योगसारस्त्रीविदेष चिकित्सापरिच्छेदः ॥ ॥ अथ योनयः ॥ ॥ योनिः पूर्वस्थे प्रलासा कफाद्व्याख्याता चान्यारवडिनी चाथ दीर्घा ॥ अन्यारव्याता शूलवक्त्रा चतुर्थी योनिः प्रोक्ता पंचमी सा विदोषा ॥ ६९ ॥ मिथ्याचाराद्योषितानां प्रदुष्टं प्रायः पूर्वयद्रजस्तेन तद्वत् ॥ दोषादप्यादीजजा द्वैवयोगात्पंचप्रोक्ता व्यापदो योनि संस्थाः ॥ ७० ॥ इत्थं स्मृत्यादिनामते विंशतिर्योनिर्व्यापदस्तासामुख्यतया पंचयोनि लक्षणमुच्यते ॥ या योनिरुक्ता प्रथमं च सापि सफेनिले मुंचति वै रजश्च ॥ रुद्धे एण्युक्ताप्यबलाविशेषादुदादिकावर्जगदेन चान्या ॥ ७१ ॥ ज्ञेया च बंध्याश्च निरार्तवाया परिपुतानित्यरुजाचभोगे ॥ या वातलान्याप्यतिकर्कशासास्तथा च निस्तोदशिवास्त्रयुक्ता ॥ ७२ ॥ चतुर्थी न यो चर्षिता यास्तु पूर्वभवेद्वातजा वेदनास्तास्तानित्यम् ॥ सदा हंच संक्षीयते वापि यस्याः सदा लोहितं लोहितस्य क्षयाच्च ॥ ७३ ॥ सवातं तु बीजंत तश्चोदरे ह्यसदा कपिनी यामिनी संयुतं वै ॥ तथा सार्तिपंवी जंगभी योग्यं हरिद्रा समपीतमिति यावत् ॥ तथा स्त्रिंशिनी त्वंसते क्षोभिना समं संस्थितं संस्थितं हंति गर्भं च या प्रजाधीस्पृता लोहितस्य

क्षयाद्दानदा ॥७४॥ यादाहपाकज्वरसंपरीतासपित्तलायो
 निरुदाहतासा ॥ तस्यांचपित्तस्यसमानलिङ्गक्षयोभवेच्चैवव
 दंतिवैद्याः ॥७५॥ (अत्यल्पस्तनी) ॥ संतोषमानंदमलंचग्राम्य
 धर्मैणयागच्छतिकर्णिनीसा ॥ तस्यांविशेषादपिकर्णिकान्या
 सम्लेष्परक्तप्रभवाचसाव ॥७६॥ पूर्वतदामैथुनतो नराद्विविरि
 च्यतेऽन्याप्रियथाब्रवीमि ॥ अनेकधामैथुनयोगतोपिबीजंनवि
 दत्यखिलंतयोःसा ॥७७॥ सम्लेष्मलापिच्छिलितान्वकंडूग्रस्ता
 तिशीताचचतुष्पदीह ॥ आद्यास्कनित्यंचकफक्षयोपिभवेत्प्रकामं
 भिषजोवदंति ॥७८॥ अनार्नवावास्तनिकाभवेद्यायोनिःकरस्य
 शयुतातुग्राम्ये ॥ धर्मैयवान्याकथितात्वरवंडामैद्रेणदीर्घेणवसू
 क्षमरधाः ॥७९॥ वृत्तामहायोनिरुदाहतासायासूचिवक्त्राप्य-
 तिसंवृताच ॥ यासर्वलिङ्गासकलप्रकोपजाताभवेद्योनिरुदाह
 तासा ॥८०॥ ॥अथयोनिकंदमाह॥ ॥दिवाप्रस्त्रापतःक्रो
 धाद्द्वयायामाहंतिमैथुनात् ॥ नखदंतक्षताच्चापिवाताद्याकुपि-
 नायदि ॥८१॥ पूषकोहितसंकाशलकुचस्यफलंयथा ॥ योनिक
 दगदघोरंजनयतिब्रुवेयत् ॥८२॥ तद्रूपभेदमाह ॥ विवर्ण
 स्फुष्टिरुक्षंवातजंतंविनिर्दिशेत् ॥ राग दाहान्वितं प्रोक्तं कंदपि
 त्तसमुद्भवम् ॥८३॥ तिलपुष्पनिर्मप्रोक्तंकंडूपुक्तंकफोद्भवम् ॥
 सर्वलिङ्गंचयत्प्रोक्तंसर्वदोषसमुद्भवं ॥८४॥ ॥अथयोनिरो
 गाणांप्रतीकारः ॥ ॥नष्टार्नवापारवलुसैवबंधामास्वभ्यसेवे
 तवदंतिनित्यम् ॥ बह्वार्नवास्यादयकाजिकंचतिलांश्चमाषां
 श्रद्धाधिप्रकामम् ॥८५॥ इक्ष्वाकुकुटुंबी ॥ इक्ष्वाकुबीजे

श्रपलागुडाभ्यादंतीजवक्षारककिण्वबीजैः ॥ सोवाप्रसिद्धकि
 एवंस्तस्य ॥ स्तुक्क्षीरयुक्तैश्चविधायवर्तियोनौ प्रदद्यात्कुसुम
 प्रवृत्तैः ॥ ८६ ॥ योनिप्रभूतेषुगदेषुसम्यक्कर्मप्रकुर्यात्खलुवा
 तहारी ॥ यत्स्नेहवस्त्यादिपिचुप्रकारैः संस्वेदनानीहचवातजव
 ॥ ८७ ॥ स्निग्धास्विन्नांदुस्थिसंस्थापयेद्वातं हस्तिद्वान्माधुरैर्वेश
 वारान् ॥ निक्षिप्यैवं योनिमध्येथनैलं नावहार्यनो द्विजैर्हामि
 नीसा ॥ ८८ ॥ धनद्रव्याक्तपिचुनाकर्णिनीं दोषसंखनीम् ॥ सघृ
 तेनचसंस्विन्नायथास्थानं प्रवेशयेत् ॥ ८९ ॥ वेश्वारैर्विधायाथ
 ततोविधनमाचरेत् ॥ हस्तेनानुभयेज्जिह्वां वर्धयेत्संघृतांपुनः ॥
 प्रवेशयेत्प्रविष्टांतामप्रविष्टां विवर्जयेत् ॥ ९० ॥ चचोपेकुंचीवृषजी
 रकृष्णाजमोदिकासैंधवजावशकैः ॥ घृतेनसंभर्ज्यकृशानुनाच
 युक्तैः प्रपिष्टैः समशर्कराख्यैः ॥ ९१ ॥ प्रसन्नयाक्तैरपि भस्मितैर्वी
 योन्यशगुल्मानत्तदस्यरोगान् ॥ जयेत्प्रकामं प्रमदाजनानां येयव
 दोषाः प्रपतवन्ति तेषाम् ॥ ९२ ॥ युग्मं ॥ कदंबमूलप्रभवचक
 लं सरवादि रांगारयुतपिबेदा ॥ काले विशेषाद्द्विनिताप्रकामं सा
 योनिशूलान्विजयेदजस्रम् ॥ ९३ ॥ अन्यः ॥ एरंडनिंबोद्भव
 बीजमज्जावरीकृतानिंबदलाद्रवेण ॥ पिष्ट्वा भगांतर्निहितावधू
 नां भगोत्पशूलप्रशमं करोति ॥ ९४ ॥ अन्यः ॥ रास्त्रास्वग
 धावृषसिद्धदुग्धपीतवधूभिर्भगशूलहारी ॥ पीयूषदंतीत्रिफला
 कषायैर्निषेचनवापितयागुणं स्यात् ॥ ९५ ॥ योगद्वयम् ॥
 प्रविष्टयोनेः स्तस्वबीजरायाविलेपनाभिः सरणान्वरास्थात् ॥ तद्
 १ मधुसर्गराचितामाधुरास्त्रैः २ कलौजीतिलोके ३ चित्रकेण ४ स्तस्वबीकलिनी

ह्रस्वाभिः खलु मूषकानामभ्यजनाद्वायुभगप्रवेशः ॥ ९६ ॥ अन्यः ॥ पीयूषभीरुत्रिफलाशिवाभिः श्रीपार्श्विकापिलककीरश्वा
 र्णैः ॥ द्राक्षापरूषैरपिकाशमर्दस्थैर्यान्वितैरक्षमितैः शृतच ॥
 ९७ ॥ घृतचप्रस्थप्रमितं तु तेनाप्यासंवृतो यो निजवानरीमान् ॥
 हन्याद्विषग्भिः प्रमदाजनानां सुक्रोद्ययोज्यः खलु गर्दभोयम् ॥ ९८
 ॥ शुग्मम् ॥ अन्यच्च ॥ तैलप्रस्थमितं गवाहिगुणितं मूत्रैः प
 योभिः शृतं पीयूषादिसमस्तकल्कनिकरैर्धुक्तं पिचौ योनिगे ॥ वा
 तार्तिर्विनिहतितत्र बहुधा संचारिते सर्वदा ॥ ९९ ॥ अन्यः ॥ न
 तगदामरदारुपटूचमैर्बृहतिकाजट्या शृतं तैलकैः ॥ पितुरलर-
 चितो भगधारितः प्रमदया विरुजं कुरुते भगम् ॥ १०० ॥ सेकाभ्य
 गपित्तुक्रियात्रविहिताया यो नयः पित्तलावातेनापिसमन्विताः -
 खलु तथा तासां सदा शीतलाः ॥ सर्वापित्तहरा घृतानि बहुधा वा-
 रावलासाधितं तैलं पिचहरचदोषमखिलज्ञात्वा दरध्यः क्रियाः ॥
 कार्यइति शेषः ॥ १०१ ॥ काशमरीकटुजसाधितं नीरैः सिद्धहव्य-
 मथवोत्तरबस्ते ॥ योज्यमाशुरुधिराकृकयोनेः संततिघ्नप्रस्थोनि
 हितं तम् ॥ २ ॥ योन्यां वलाशेन च दूषितायां रुक्षोष्णप्लोगांश्च भि
 षग्निदध्यात् ॥ तैलं वानीरुपटुप्रटुद्वं पथ्यादिसिद्धचतथाप्यरि
 ष्टम् ॥ ३ ॥ अथवर्तिः ॥ ॥ कणोषणामाषशलावरीणां वर्ति
 निर्धेयागदसैधवाभ्याम् ॥ प्रदेशिनीवात्रभगे भगस्य संशोधिनी
 सर्वभिषक्प्रदिष्टा ॥ ४ ॥ त्रिदोषयोनिप्रशमाय दोषबलाबलवी
 क्ष्यभिषक्प्रकुर्यात् ॥ सर्वक्रियाशार्द्धरमाश्रुतासां यथागदं न
 दूदनाशनं यत् ॥ ५ ॥ एलाजंबूसमंगाशृतममलजलमोचिकासज

युक्तं पुष्पैस्तद्वन्मदाया भगजमथ हरेत्पूतिगंधविशेषात् ॥ ६ ॥

क्लेदं पौष्टिल्यमुग्रं प्रसभसुपहरेत्तन्मनेपि प्रयुक्तं कायं तैलं च
कल्करज अपि च तथा पूर्व रोगक्रमेण ॥ ७ ॥ ॥ अथ पिचुः ॥

लक्ष्मणचंदनोपद्रवकंदे निशो मुस्तकं सारिवेदे शरी केशरम् ॥ पयजं
तुल्यकं चीरणं लोधकं भारती मांसिकारेणुका चोत्तलम् ॥ १०८ ॥ का

र्षिकं कार्षिकं भागमेषां मिसिर्देवदार्वश्च दंष्ट्रा च यष्टी मधु ॥ पाचि
तं साधितं तैलमेभिर्घृतं वा तथा यो निरोगेष्वलपाययेत् ॥ ९ ॥ पूर

णालेपनाद्वारणाद्वा पिचो र्यो निरोगापहं भोगसौख्यप्रदम् ॥ पुत्र
दं कंतिदंसत्वं बुद्धिदं कीर्तितं शीलितं चेष्टितं वल्लभम् ॥ ११० ॥

विशेषकम् ॥ ॥ अथ बंध्या प्रतीकारः ॥ ॥ शितबलातिब
ला गजकेशरं वल्जशुंगमधूकसमन्वितम् ॥ घृतपयो मधुभिः प्र

युतचयापि वनिसाप्यसक्ततासक्ततलभेत् ॥ ११ ॥ अन्यः ॥ य
द्यस्वगंधाश्च ततो यसिद्धपयो घृतेनैव पिबेच्च बंध्या ॥ साप्यार्तव

स्नानदिना लशुद्धा भूत्वा सगर्भात्तनयं प्रसूते ॥ १२ ॥ सवत्सैकव
र्णा गिवी दुग्धयुक्ता जटालक्ष्मणायाश्च कन्या प्रविष्टा ॥ सप्तप्यो धू

तार्चार्तवः श्रमानश्च ह्यौ निपोतापि बंध्या गणैर्गर्भदा स्यात् ॥ १३ ॥
अन्यः ॥ कुण्पीतपुष्पप्रियावासः प्र० ॥ कुलुंदुमूलं च मदाभवति

पुष्पाणितद्वयवटाकुण्डलि ॥ नीलोत्पलं चापि गवीपयोभिर्विध्या
निपीतानि सक्तप्रदानि ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ विशदविशित्वपुंस्वा

पिथलं पार्श्वपूर्वं जरणा युतसमानं पीयमानं सकाले ॥ जनयति
बहुपुत्रान् कामिनी चांतुता सा परिमितहितमन्नपथ्यमेवात्र

या स्यात् ॥ १५ ॥ दरः शंखे भये शुभे त्यमरः ॥ दरशरपुंस्वात्र

ह्यजमेकंदलमपिधनोर्दुग्धनिपीतं ॥ वरस्कतमातागर्भयुताया
 त्वपिचययासापुत्रजनिभिः ॥ १६ ॥ वरादृशिबीजरयाकपित्य-
 मज्जानिपीतोभयेलिंगनीजैः ॥ लिंगिद्युभयलिंगिनीपचगुरिये
 जिलोके प्र ॥ बीजैर्यथासाननयान्प्रसूतेनोकन्यकांकापिक
 दाविदेकाम् ॥ १७ ॥ पुत्रजीवेतिलोके ॥ यापुत्रकामास्त-
 मंजरीजजदेशलिंगीसमविष्णुपूर्वाम् ॥ कान्तानिपीत्वापिचगु-
 र्विणीसास्तान्प्रसूतेनस्ततांकदापि ॥ १८ ॥ अन्यः ॥ कृतार्त
 वस्तानदिनांतरेयाप्रातःपुनस्नानमथोविधाय ॥ द्विजायसंपू-
 ज्यवस्तुप्रदायभक्त्याप्रपूज्यापिचलोकनाथम् ॥ १९ ॥ श्वेताव-
 लायाभ्रजटासमंगांकर्षप्रमाणोतुसितांपलैकाम् ॥ समं लज्जव-
 ती ॥ पिष्टैरुवर्णाग्निगोपयोभिःसवत्सकायाः प्रयतापिबे-
 द्या ॥ २० ॥ युक्तंघृतेनापिनचान्यन्यन्नमन्नीतवृक्षादक्षधिताय
 देव ॥ सदुग्धभक्तंप्रभनेत्समेसादिनेतथाधर्मास्योगवारे ॥ २१
 ॥ धीरागर्भाधानकालेचांचल्यरहिता ॥ धीरास्वनाथस्यचद-
 क्षिणस्थेभागेचपर्यंकगताप्रसूय ॥ तत्संगत्तृष्णास्मनाःस्वना-
 थंभजन्त्वगर्भेविदधातिपुत्रम् ॥ २२ ॥ निरायुषंष्टद्वियुतंस्फुरि-
 दंस्तुभाग्यसंपत्तिमनोहरास्यम् ॥ दक्षस्तपुष्टंनिजधर्मयुक्तं
 कविमहांतंकुलजांकुरं च ॥ २३ ॥ ॥ अथागर्भसंपादनम् ॥
 कणाविडंगलंकणैःपयःपिबेच्चणवला ॥ कृतौनगर्भधारणं करो-
 तिवाकदापि सा ॥ २४ ॥ अन्यः ॥ अथारनालपेषितंजपाप्रसू-
 नमंगनाविवार्षिकैर्गुडैःकृतौपिबेजगर्भभागिनी ॥ २५ ॥ अ-
 न्यः ॥ याचतिपत्राण्युषितानिनोद्येपिबेजबालाप्यथचपकस्य

॥ तावन्तिवर्षाणिनपुष्पमेषालभेद्यथाकामरनिप्रसक्ता ॥ १५ ॥

॥ अन्यः ॥ गवाक्षीजरायोनिगाधारिताचेत्करोत्येवपुष्पस्य
नाशंसदैव ॥ भजेज्जारिणीजारसंघाननेकान्दधात्येवनोगर्भ
मेषाकदापि ॥ १६ ॥ ॥ अथगुर्विण्याश्चिकित्सा ॥ ॥ न्हीवे
रमुस्तातिविषेद्रजानोक्ताथपिबेनमोचरसान्वितानाम् ॥ गर्भेविशे
षाञ्चलितेचकुक्षीगदेतथासृग्दरकेचवामा ॥ १७ ॥ इतिगर्भप्र
चलिते ॥ मधुकपदपद्मकपदकचन्दनैर्नलदशादिदलासहितैः
शतम् ॥ स्तम्भुखण्डपुतरवल्लुगर्भिणीज्वरहरंगदितंप्रतिसेवि
तम् ॥ १८ ॥ इतिगर्भिणीज्वरे ॥ क्वाथंचन्दनसारैवाकृतमतं
द्वास्त्राद्यलोध्रान्वितंमिश्रंशर्करयानिपीतमसकृत्प्रायस्तुयाग-
र्भिणी ॥ संयुक्ताग्रहणीगदेनचतयागर्भस्यसंरक्षणंकुर्याद्वा
ग्रहणीगदस्यशमनंवैद्यप्रगीतंहुतम् ॥ १९ ॥ न्हीवेरधाञ्चकव
लारलुमेघवर्मवत्सादनीनलदलोहितचन्दनानाम् ॥ काथोगवा
सकविषासमसागिकानांगर्भश्रुतिज्वरदरादिषुगर्भिणीनाम् ॥
१३० ॥ ॥ अथगर्भस्त्रावपातयोर्निदानम् ॥ ॥ ग्राम्यध
र्माध्वयानप्रयाणज्वरोत्पातरेकप्रहारार्भिरुक्ष्माशनैः ॥ वेगसंधा
रगोर्लघनैर्धावनैः पीडनाजीर्णातीक्ष्णाशनैरुष्णकैः ॥ ३१ ॥ उष्ण
तिर्कैरसैर्भाक्षितैः स्नापतः क्वापिवैषम्यमंचेज्जलंवास्त्रियः ॥ क्वा
थपानैर्द्रुतंछादिर्वेगेनवाभीनियोगेनगर्भस्रुतिः पातनम् ॥ ३२ ॥
चतुर्थमासावधिरेवगर्भस्रुतिस्तथापंचमतोयपातः ॥ स्रुतौतु
रक्तस्यचविंदवः श्रुः पातिसखिंदवगर्भपातः ॥ ३३ ॥ विषमास
नपीडनाभिघातैस्तरुल्लंघनंचहुदंयथाफलंतु ॥ पततीत्यमकाल

एवगर्भोविविधैरन्यतरैश्चगर्भवत्याः॥१३४॥ ॥अथगर्भस्त्रा
चप्रतीकारः॥ ॥गर्भस्त्रवेचेद्यदिगर्भवत्यागर्भादुतंचापिमु
हुमुहुर्वा॥सनीलमारक्तकमुत्पलंचकल्हार्शभांबुजमुत्पलं
च॥१३५॥संशीलयेद्वाकुमुदेनसाकंस्त्रावंचगर्भस्यचदाहत
र्षन्॥तृदामयेलोहितपित्तमूर्छामरोचकंछर्दिगदंजयेद्या॥
३६॥ ॥अथगर्भपातोपद्रवानाह॥ ॥प्रस्रसमानेपिच
गर्भवत्यागर्भेतुदाहेपिचपार्श्वरूलम्॥आनाहकासृग्दरमूत्र
संघसंजायतेस्याप्रततिप्रकासम्॥३७॥ ॥अथगर्भस्यस्था
नांतरंगमनेचोपद्रवानाह॥ ॥स्थानंपरित्यज्ययदैवगर्भोस्था
नांतरस्यातितदैवयस्याः॥पक्काशयामाशययोःप्रकामंक्षोभस्तु
पूर्वोक्तगदास्तदास्युः॥३८॥ तेषांप्रतीकारः ॥स्तग्निधरी
तक्रिययाजयेत्तान्दभस्यकाशस्यरूकजस्य॥त्रिकंठकस्यापि
चमूलसिद्धं दुग्धं सिन्नाभिः खलु पार्श्वरूले॥३९॥ तासांश्वदंष्ट्रा
मधुकप्रयुक्तमम्लानसिद्धंचपयोनिपीतम्॥आम्लानंदक्षिणे
देशेप्रसिद्धंपुष्पम् ॥सशर्करावैमधुसंयुतंचसगर्भकानामथवे
दनाध्रम्॥१४०॥गृहचूल्हिमूदानवमल्लिकागिरिमृदापिरंसाजं
नचूर्णीकम्॥अपिमदाकुक्षमेश्वसमर्गिकाभयरजःखलुसंज
रसेनवा४१॥ स-लज्जालु ॥मधुयुतंचनिवाविभभेतुयत्तदपिग
र्भयुताप्रदरापहम्॥यदिभजेत्प्रदराच्चप्रसुच्यतेत्यथचतेषुप
वेत्स्थिरगर्भिका॥४२॥ युग्मेनयोगचतुष्टयम् ॥अन्यः ॥स
गर्भिकासृग्दरनाशनायकसेरुशृंगाटककल्कयुक्तम्॥तथोत्पलं
पेष्यपिबेद्दिशेषात्पुत्रंप्रसूते प्रदरात्प्रमुक्ता॥४३॥रसोनसौर्वर्च

लहिं गुयुक्तं पक्वपयोनाहपुतासगर्भा ॥ पीत्वा त्वनाहाच्चस्थि
 र्गर्भयुक्ता कालप्रसूतास्तुताचभूयात् ॥ ४४ ॥ यागुर्विणीवे
 तृणापंचमूलकस्केनसाकंतुपयःपिबेत्सा ॥ सद्योविमुच्येदपि-
 मूत्रसंधात्तत्पंचमूलंचयथात्रवह्नये ॥ १४५ ॥ शालीकृदूर्ध्वरार-
 काशजमूलमुक्तंप्रायस्तृणादिवरपंचकमेतदेव ॥ दाहघ्नतर्षा-
 मनंप्रतिहन्तिमूत्रसंगंचरक्तसहितंप्रतिहन्तिपित्तम् ॥ ४६ ॥ ॥
 अतःपरमासान्मासिकंवह्न्यामः ॥ ॥ देवदारुमधुकंचपयस्याशा-
 कबीजसहितंप्रथमेव ॥ कोविदारमरुणाशतमूलीमेचकानिच-
 तिलानिद्वितीये ॥ ४७ ॥ वृक्षादनीचोत्पलसारिवाचकांतावय-
 स्याचतृतीयमासे ॥ अथोप्यनंतादिमसारिवाचरास्नास्तपद्या
 मधुकैश्चतुर्थे ॥ ४८ ॥ संधीरशृंगातचयाबृहत्योसकाश्मरीपंचम-
 मासिहव्यैः ॥ त्वाश्वदष्टामधुपर्णिपर्णीपृष्ठादिकाशिगुयुताच
 षष्ठे ॥ ४९ ॥ शृंगाटकपद्मजमूलद्राक्षेमासेनथासप्तमकेसगर्भा
 ॥ पदार्थकोक्ताः क्रमतश्चसर्वे कर्षप्रमाणाः शिशिरांबुपृष्ठाः ॥ १५०
 पल्लेकदुग्धेनविलोडिताः स्युर्गर्भव्यथानाशनपानयोगाः ॥ मासे
 षमेचायकपित्तविब्वनिर्दग्धिकाभिर्बृहतीपटोलैः ॥ ५१ ॥ पला-
 षकदुग्धमलाद्दिप्ररथनीरेणासिद्धप्रमदासगर्भा ॥ पिबेच्चगर्भस्य
 चरक्षणापनत्रत्यशूलस्यविनाशनाय ॥ ५२ ॥ प्राप्तेष्टमेमासिन
 गर्भवत्याकार्यं क्वचिन्मैथुनमेवबुद्ध्या ॥ विपद्यतेन्तः पततेपिजी
 पेनमूकोन्धकः कुब्रअकर्णकोवा ॥ ५३ ॥ मासेसगर्भानवमेप्रथस्या
 नंताचपर्णीमधुकेनसाह्वम् ॥ पिब्यासलाजान्सजलान्सदग्धान्
 गर्भस्यसंरक्षणाशूलशाल्यैः ॥ पिबेत्वनुवृत्तिः ॥ ५४ ॥ शृठीपप

स्यापरिसाधितंयस्त्रीरंसगर्भादशमेनिषेवेत् ॥ मासेसितास्त्री
रमहौषधंवासदेवदारुमधुकपिबेच्च ॥ १५५ ॥ अथवास्त्रीरंशं
ठिप्यांकथितं दशमैपिबेत् ॥ अथवाविश्वमधुकदेवदारुजलैः
पयः ॥ १५६ ॥ योगद्वयम् ॥ एकादशोद्वादशकेयमासेस्त्रीरी
समंगोत्पलशंकरांश्च ॥ गर्भस्यशूलप्रशमायवामापिबेच्चत-
स्यैवचरक्षणाया ॥ ५७ ॥ ॥ अथस्तरवप्रसवविधिः ॥ ॥ या
पोतकीमूलककल्कयुक्तनैलेनबद्धचितिलोद्भवेन ॥ योन्यंतरं
वैद्यदिलेपयेत्साप्रसूयतेचाशस्तरवेननारी ॥ ५८ ॥ अन्यः ॥
कृष्णावचाचापिजलेनपिध्वासैरंडनैलेनतुनाभिलेपात् ॥ स्त-
रवप्रसूतिकिलगुर्विणीनांसद्यः प्रकुर्याद्बहुपीडितानाम् ॥ ५९
॥ अन्यः ॥ इक्षुजातमपिमुत्तरमूलंस्वानुमानवरतंतुनिब-
द्धम् ॥ कामिनीकरितदेयविशेषात्सूतिमाशुविदधातिसु-
खेन ॥ १६० ॥ अन्यः ॥ तालजातमपिचोत्तरमूलमध्यमान-
तनुसूत्रनिबद्धम् ॥ गर्भिणीकरितदेस्तरवसूतिसद्यएवकुरुते
नविलंबान् ॥ ६१ ॥ अन्यः ॥ अश्वपक्षसहितागुडजाताया
वधूचगुटिकांनिगलेत्सा ॥ सद्यएवविलभेत्प्रसवंसागुर्विणी
नतुलभेदयकष्टम् ॥ ६२ ॥ अन्यश्च्यवनमन्त्रविशदुभययन्त्रा-
न्यमन्त्रौषधिभिः स्तरवप्रसवविधिः ॥ यथाइहामृतत्वसोमश्च
चित्रभानुश्चभामिनी ॥ उच्चैश्चवाश्चतुरंगोमंदिरैर्निवसंतिते ॥ ६३
इदममृतमयासमुद्भूतंवैतवल्लुगर्भविमुंचतित्रिदलनलप-
वनार्कवासवास्तेसहलायुधैर्दिशतिशांतिम् ॥ मुक्तायासा-
विषामाश्चमुक्तासूर्येणरश्मयः ॥ मुक्तः सर्वभयाद्गर्भत्रास्येहि

मान्वते स्वाहा ॥ २ ॥ जलं च्यावनमंत्रेण सप्तवाराभिमंत्रितम् ॥

पीत्वा प्रसूयते नारी दृष्ट्वा चोभयत्रिंशत्कम् ॥ ३ ॥ षोडश १६

रस ६ वस्त्र ८ युग्म २ सदिग्भिः १० अष्टादश १८ दिननाथ १२

चतुर्दश १४ वेद ४ मितां कैरं कमितैरपि कौष्टमिविष्टैस्त्रिंशद्यं

अमदः परिवीक्ष्य स्मरत् प्रसवं लभते तु गुर्विणी सद्यः ॥ ४ ॥

१६ ६ ८ स्थितिर्जलं विधत्ते जो वायुर्विष्णुप्रजापतिः ॥ सग-

२ १० १८ र्भ्यां सदा पातु वैशल्यं च दधत्यपि ॥ ५ ॥ प्रसूयत

१२ १४ ४ मपि स्मिष्टमविष्टमशुभानने ॥ कार्तिकेययुतिपु

त्रं कार्तिकेयाभिरक्षितम् ॥ ६ ॥ प्रसवकाले गर्भिण्यां कर्णस

प्तवारा नृजपितव्यम् ॥ ॥ परूषकशिरा भवतं वनाभिबस्त्यादि

योनिनिभृतस्तु तथा स्थिरायाः ॥ सद्यः प्रसूतिमुपसंकलयति

पाठा जातस्तथा हरिमुखवद्वसंप्रयातः ॥ १६७ ॥ चत्वारो योगः

॥ ॥ अन्यः ॥ ॥ गुजामूलस्याष्टौ खंडात्मनि ७ मितसूत्रै

करिदेशे ॥ बद्ध सद्यः स्मृतिं वामाप्रकुरुत एव प्रवदंति ॥ १६८ ॥

॥ ॥ अथापरापातनविधिः ॥ ॥ इक्ष्वाकुसर्षपभुजंगमर्क

चकानां धूपस्तथापि कृतवेधनसंयुतानाम् ॥ तैलेन वापि कुडु-

नापि भगप्रदत्तः कुर्यादथोवात्थ पराप्रपातम् ॥ ६९ ॥ भूर्यगु

ण्डुलुभवः खलु धूपः श्रोणियोनि कलितो वनिताभिः ॥ पातनप्र

कुरुते ह्यपराणां सद्य एव खलु शूलहरो हि ॥ १७० ॥ अन्यः ॥

कचनिवेष्टितयां गुलिकायुतैर्गलनिघर्षणकैरपरा तथा ॥ पत-

तिचायतथैव तुलांगली भवजरोत्तरसैः करपादयोः ॥ ७१ ॥ अ

न्यः ॥ मद्येन वा गोपयसाच सिद्धैर्घ्यापायसैः पादतलौ प्रक्षिपेत्

॥ हस्तोतदास्यादपराप्रपातस्तस्यास्तुशीघ्रं खलु शूलशानिः ॥

७२ ॥ हिङ्गुकुणापाटलिकाद्वयभाङ्गीचव्यविषारासनिर्कोशरत
नीरैः ॥ योनिनिषेचनतः खलु मार्दवं मेव योनिगतं विदधाति ॥

७३ ॥ त्रिविधमार्कव भव्यं हि मूलकलितं मदिरया पिब पीतम् ॥

शूलमाशुभगजं प्रमदानां हन्ति सूतिजनितं प्रमदाभिः ॥ ७४ ॥

शालिमूलमथ वासपलं बापिप्लीमथ तथा प्युपकुचिम् ॥ गो
जलेन च तथा पितु वा म्लैर्योनिशूलशमनाय च मद्यैः ॥ ७५ ॥ ॥

चत्वारो भोगाः ॥ पिबेदिति शेषः ॥ सौवर्चलेन च सर्दागतिशत्रु
सिद्धक्षीरं दशाहमबलाप्रसवं प्रपन्ना ॥ योनिप्रभूतबहुशूलश
मायनित्यमन्नं भजेत् सखरसैश्वरी शीघ्रं सेकम् ॥ ७६ ॥ ॥ इत्य

परापातनम् ॥ ॥ ततः प्रकुर्यादथ जातकर्मण्यारवेचतुर्गो

हितथानृतीये ॥ सूतं वधूनां च प्रवर्तयन् नैतथादिमोहित्रिसंव

घृतेन ॥ ७७ ॥ समाक्षिकेनापि विलिप्य रामा कुचो न संमन्पतु

पाचयेत्तम् ॥ शिशुं यथो मंगलगीतमन्त्रैर्मन्त्रं प्रवक्ष्यामि पुरातनय

त् ॥ ७८ ॥ यथा ॥ चत्वारः सगरास्तुभ्यंस्तनयोः क्षीरवाहिनः

॥ संतु ते शतभगे नित्यं बालस्यायुग्रहापहाः ॥ १ ॥ पिबन्नालोष्ट

तरसं पयस्तव शतभानने ॥ दीर्घमायुरवाप्नोति देवाः प्राश्य च यथा

मृतम् ॥ २ ॥ ॥ इति मन्त्रद्वयेण स्तनाभि मन्त्रेण विधाया बालं पा

चयेत् ॥ ॥ जातपुत्रे निशापक्षी न स्यात् स्तावलि क्रिया ॥ कार्या

जागर्युरेवास्य सर्वेश स्त्रास्त्रपाणयः ॥ ७९ ॥ ॥ अथ प्रसू

ता भगकुक्षिकटीनां प्रकृतीकरणम् ॥ ॥ तुंबीदललोध्रमिदं

हृद्यं च समानभागं परिपेष्य दद्यात् ॥ लेपं भगस्याथ यथा प्रसू

तामगस्यनुस्यादपिनिर्मलत्वम् ॥१८०॥ अन्यः ॥ मृद्वग्निना
 वेतसजानिमूलान्याकाध्यतेनैव भगंप्रसूता ॥ प्रक्षाल्यगादत्व-
 मलंप्रयाति भगस्यबालाभगवन्प्रकाशम् ॥१८१॥ अन्यः ॥ पला-
 शकोदुर्बुरयोः फलानांसमाक्षिकस्तेलयुतः प्रलेपः ॥ प्रसूतिका-
 नांचभगस्थकुर्यात्कन्याभगस्यापिसमानभावम् ॥१८२॥ अन्यः
 ॥ मूषिकामांससंयुक्तं सृतं बर्बुरजं जलम् ॥ योनिप्रक्षालना-
 त्कुर्यात्प्रसूताकन्यकापमाम् ॥१८३॥ रवंजरीदपलजागुठिकैका-
 ऽधर्मशोषिततमामधुयुक्ता ॥ योनिमध्यनिहितादशवारान्सू-
 तिकांचविदधातिसकन्याम् ॥१८४॥ नारीप्रसूताकिलहृद्कुक्षी-
 हासायप्रातर्मथितेनविंशेत् ॥ एकाधिकान्येचदिनानिवामाशा-
 मायवंचापिपिबेदशंकम् ॥१८५॥ मूलंमालतिकाभवंचनितरांत-
 केणसांकपिबेद्भासायाश्चप्रसूतिकास्वजठरस्यैवायधात्रीनि-
 शो लिङ्गामाक्षिकहव्यसेयुततमोकार्श्येचमध्येस्फुटम्बाला-
 याः सदशप्रसूयलभतेवाराननेकान्यसूः ॥१८६॥ ॥ अथाक-
 ललक्षणाकन्निकित्से ॥ ॥ यदाप्रसूतारुधिरंच्युतंयततत्सा-
 नतश्चाप्यपरोध्यवायुः ॥ मकल्लसेगंतुततः प्रकुर्याद्दृढस्तिमूर्द्धा-
 स्वपिशूलरूपम् ॥१८७॥ वेशोधरणायपतितेविशेषाद्योनेश्वभि-
 ष्पीडनमिष्यते ॥ यदाप्रवेशोखलुतत्रवायोऽसंरक्षणेचात्रकि-
 याविधेया ॥१८८॥ तद्दृढस्तिशूलवतदैवतस्यात्याधानमेवंप्रति-
 जायतेतु ॥ तल्लघनाभ्यंजकैश्चतद्गक्रियास्वेदकैःकैः प्रकुर्यात्
 ॥१८९॥ उष्णायवातं कटुतीक्ष्णसिद्धामध्वान्वितांचत्रिदिनानित-
 र्गैः ॥ प्रणययेच्चाथभिषक्प्रकुर्याद्दिशोधनंतच्चयथाविधास्ये-

॥१९०॥ घृतेनचोष्णेनजलेनवापिजवाग्रजंक्षारसमपिबेत्सा
 ॥ त्रिजातकत्रैकदुधान्यचूर्णान्यापाच्यजीर्णेनमुडेनतद्वत् ॥
 १९१॥ मकल्लरोगस्यविनाशनायशिरोर्निशांत्यैभिषगत्रलेपम् ॥
 लुगस्यमूलस्यसवित्वमेवंमूलस्यमल्लीप्रभवस्यकुर्यात् ॥ १९२
 ॥ अन्यः ॥ त्रिकदुन्वित्रकचव्यपदुत्रयद्विनिशकल्कमिदंचक-
 णाधियुक् ॥ सजवजंचकवोष्णजलेनवैवरविरेचनमत्रमकल्ल-
 के ॥ १९३ ॥ ॥ अथस्तन्यशह्निः ॥ ॥ धात्रीपयःशह्निमलंप्रकु-
 र्यान्मुस्तादिकंहव्यमथोनिपीतम् ॥ मुद्रस्ययूषंचरसंपलस्यव-
 स्यैप्रदद्यादथभोजनार्थम् ॥ १९४ ॥ अन्यः ॥ भार्गीदारुबचा
 विषाशृततमंपीतपयःशोधनपाठादारुकिरातविश्वकटुकाभनं
 ताविशल्याशृतम् ॥ मूर्वाशक्रयुतेतथात्रगदितंसंत्सारिवापिभि-
 तम् ॥ १९५ ॥ योगद्वयम् ॥ कुलकनागरनिंबगुडूचिकात्रिंद-
 शदारुशृतंतुविशल्याया ॥ निगदितंकदुरोहिणिकासमेस्तनज-
 शोधनमाशुचमूर्वया ॥ १९६ ॥ ॥ अथदुग्धवर्धनम् ॥ ॥ ध-
 राजकुष्मांडजमूलमर्कशीरेणसार्द्धपिबतिप्रकामम् ॥ पुस्ना-
 तिसास्तन्यचयैःस्ततानांघृतंस्करवेनैवसदाप्रसन्ना ॥ १९७ ॥
 अन्यः ॥ कुवलयतंदुलकल्कपयसायाहि ॥ प्रचुरस्तीरानारी
 प्रभवतिसाहि ॥ १९८ ॥ अन्यः ॥ अण्णकार्पासजमूलयुक्त-
 मिश्राकुमूलपयसापिबेद्या ॥ सौवीरकेनापियंयोविदारीरसंत-
 थास्याद्दुग्धयुक्ता ॥ १९९ ॥ अन्यः ॥ कणाकणामूलविट्ग-
 शंठीयवानिकाजीरकयुग्मचव्यैः ॥ सौवर्चलेनापिनिशाद्वयेनपिष्टै-
 अपिष्ठेनंतथारनालम् ॥ २०० ॥ विपाचितंवृष्यतमनिपीतंप्रसू-

निकाभिर्बहुलाग्निकारी ॥ मकलशूलस्यविनाशनंतत्कफस्य
 तद्दुग्धकारि ॥ २०१ ॥ सामास्यवानस्यविनाशनस्याह्वा
 दिकंकाजिकमुत्तमाद्यैः ॥ प्रसूतिकास्तन्यचयैः स्तनानांमस्यप्र
 योगादपिपालिनीस्यात् ॥ २ ॥ अन्यः ॥ स्वर्णसेफालिकाचित्र
 शाकोटकानांपत्रसंधंभिषक्कांजिकेवासयेद्वा ॥ सस्तुहीपत्रक
 सिद्धमेतन्निपीतस्तन्यवृद्धिप्रदंश्लेष्मवातापहंदाक ॥ ३ ॥
 इतिपत्रकांजिकम् ॥ ॥ इतिस्तन्यवर्द्धनम् ॥ ॥ अथप्रसूता
 कुचोत्थापनम् ॥ ॥ अलंबुषामागधिकात्यक्लेशैः सिद्धस्तन्य
 पिचुनस्यदानात् ॥ प्रसूतिकास्त्रीकुचयुग्ममेतन्महाफलाभद्रत-
 मादधाति ॥ ४ ॥ अन्यः ॥ श्रीपर्णिकायारसकल्कसिद्धतैलंति-
 लानांस्तनयोः प्रकामम् ॥ पिचुप्रदानाद्भुतमेवकुर्यादुत्थापनंवा
 लंकवृंदमातुः ॥ २०५ ॥ अन्यः ॥ कासीससाठरभुजंगकशा-
 श्वगंधासिद्धतैलमबलास्तनयोः प्रकामम् ॥ रुद्धिंश्रुतिस्तनव-
 रांगकलिमकानांकुर्याद्विलेपनविधानपिचुप्रदानात् ॥ ६ ॥ का
 सीसाद्यंतैलम् ॥ अथरोमशातनम् ॥ ॥ हरतालमिहैकभा-
 गिकंदरचूर्णैस्त्वलुपंचभागिकम् ॥ भसितेनपलाशजेनतत्परि-
 लितंभगरोमशातनम् ॥ ७ ॥ अन्यः ॥ करवीरशिफारंभाक्षा-
 रोदकत्रिवृद्युतम् ॥ कोशातक्याश्रतंतैलमभ्यंगछोमशातन-
 ॥ ८ ॥ अन्यः ॥ कर्पूरैः संस्वचूर्णैःशशिलमपिजवक्षारतालायवा
 निभक्ष्यतैःसिद्धतैलनिगदितमसिद्धैर्वैद्यभूषैर्वरांगे ॥ रोमशास-
 द्यःप्रहरतिचयंयत्रकुत्रापितत्राभ्यंगात्राचित्रप्रभवतिसहसा
 तत्प्रदेशंविरोमम् ॥ ९ ॥ ॥ अथसौभाग्यशुद्धी ॥ ॥ प्रस्थत्र

यदैद्यवरश्च शुद्धाः प्रस्थत्रयेनैव गवाधृतैः ॥ चतुर्गुणैः स्याद्भग-
 वांसुदुग्धे संपाच्यस्व देन चतुर्गुणेन ॥ २१० ॥ जातीफलैः लाबिफला-
 धनानां कणाविहारी मुशली हयानाम् ॥ कर्पूरद्राक्षाजरणाढ्यामां-
 काश्मीरपत्री शतमूलकानाम् ॥ १११ ॥ पलंपलंगोक्षरदेवपुष्पशत-
 प्रसूनांकपिकृच्छुजानाम् ॥ प्रत्येकमेलादितनुः समानां सपुष्करा-
 णामपि सति गंध्या ॥ ११२ ॥ पलाष्टकेनापि वशीर्षमज्जाभागेन म-
 ज्जात्रितयेन सम्यक् ॥ पलत्रयेनाथ पलप्रमाणं रवार्जूरद्राक्षाकर-
 ह्राष्यकानाम् ॥ ११३ ॥ कस्तूरिकालोहजभस्मभागादेशानुकू-
 लानुभवेन योज्याः ॥ एतत्समस्तविधिना गुरुदर्शितेन मात्रायथा-
 बलपलैकमिताद्द्विरुक्ता ॥ ११४ ॥ शंखीप्रमोदजनिकाशिवयोः प्रका-
 ममरोग्यदास्तु कृता बह्वृद्धदात्री ॥ सौभाग्यदतिगदितां प्र-
 थमततोया शंखीप्रसूतानि करस्यनित्यम् ॥ ११५ ॥ ब्रह्मरत्नाताना-
 रदेनाथ देवैः शोभं प्रोक्ता सृष्टिनिर्बाधसिद्धयैः ॥ ते वै रोगोत्थी-
 तनौ सति नैव ये चैवास्याः सेवनान्नैव नस्युः ॥ ११६ ॥ कायस्थिरत्वं द-
 दतांस्तु कांतिं सौभाग्यमेधास्मृतिमंजुलत्वम् ॥ सौंदर्यकाठिन्य-
 मृदुत्वशोभिस्तेन हृद्याद्यंगगणकरोति ॥ ११७ ॥ अशीतिवातोत्पग-
 दास्तदर्धाः पिचप्रभूताः कफजास्तदर्धाः ॥ अशौज्वराद्याः श्रुति-
 शीर्षनेत्रजिह्वास्थनासागलवालुजाताः ॥ ११८ ॥ स्तनहृज्ज्वरो-
 द्वागदा अपिकुक्षिप्रभव कटिगदाः ॥ जघनोरुभगोद्भवाश्च येश-
 मनंशान्तिपदा गुलीषवाः ॥ सुतास्तनो जननी प्रभूयां दारोग्यसौ-
 भाग्ययुता प्रसन्ना ॥ शतप्रसूतापि च कल्पकेव हृदागयाष्टिः पति-
 मुत्रयुक्ता ॥ २१९ ॥ ॥ श्रीतातपादा ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्च

तस्यास्त्रीरोगनाशस्तबकःसमामिम् ॥ २२० ॥ ॥ ॥
 अथबालरोगचिकित्सा ॥ ॥ शिवाशिर्वाकस्थमहंगणेशगुरुं
 स्वकीयंचगुरुंप्रणम्य ॥ श्रीकाशिनाथोऽखिलबालतंत्रदृष्टास्व
 तंत्रवितनीमिसंम्यक् ॥ १ ॥ क्षीराशनान्नाशनतद्व्याशीर्दृष्टः शि
 शूनांत्रिविधःप्रसिद्धः ॥ स्वास्थ्यंतुतस्याप्युशनादिसम्यक्पाकेद्य
 पाकेऽखिलरोगवृद्धिः ॥ २ ॥ योवातदुष्टंस्ननजंपिबेद्वाबालःसत्रा
 तोत्थगदातुरःस्यात् ॥ क्षामस्वरश्चापि तनौतनुश्चविष्मूत्रवायुप्र
 तिरोधबंधात् ॥ ३ ॥ योपिचदुष्टंचपयःपिबेद्वाबालःसपिचानुत्ता
 म्रपैति ॥ तृष्णातुरःशुष्कसमस्तगात्रःसकामलोभिन्नमलःसध-
 मेः ॥ ४ ॥ कफप्रदुष्टंतुपयःपिबेद्वाबालःसतालुवान्श्लेष्मगदीशिशः
 स्यात् ॥ सवातिनिद्रास्यचस्नूनाभिर्नोद्धेनयुक्तोगदितोमिषग
 मिः ॥ ५ ॥ तीव्रामतीव्रामथबालकानांवैद्यःपरिहरेदपि वेदनांवा
 म् ॥ तद्रोदनाच्चदुजमाशुदृष्टाशास्त्रचिकित्सांविदधीततेषाम्
 ॥ ६ ॥ क्षुद्ररोगेचबालानामजगत्याहिपूजने ॥ ज्वराद्याव्याधयो
 येचतेषांतेमहतामपि ॥ ७ ॥ देशकालबलविहरवैद्योबालरोग-
 मथयच्चविचार्य ॥ तस्यदोषमवधिज्वरकादौमात्रयागदितयो-
 नुचिकित्सेत् ॥ ८ ॥ भेषज्यमुक्तमहतायदेवतद्वालवृद्धेषुनियो-
 जनीयम् ॥ यथागतदौषचयप्रकोपमात्राविचार्यात्रकनीयसीया
 ॥ ९ ॥ शिशुवर्त्यगतोविकारएकौनहिताहगादितःकुकूणाकः ॥ स
 तुनैवशिशोविहायचान्यस्प्रतभंगच्छतिवर्त्मकस्यवा ॥ १० ॥ संजात
 मात्रस्यशिशोश्चमात्रादेयाविडंगान्मितभेषजस्य ॥ मासेचमासेच-
 विडंगवृद्ध्याकीलास्थिमानात्वथवत्ससहम् ॥ ११ ॥ क्षीरानादशि

शोथमेषजमलपेययथोदुबुरक्षीरादस्यचमेषजसमुचितैधान्याः
 पयः शोधनम् ॥ क्षीरान्नोभयभोजनस्यतु सदा देयंचयत्तैजसंधा
 न्यावैस्तनलेपनोचितयथारोगंतु लोकस्थच ॥ १२ ॥ शिशौर्नैत्ररोगे
 तथाशोषणेविशेषेणधात्रीशिशुकलघयेत् ॥ यथा मात्रयान्नेन दुग्धं
 क्वचिज्जनन्यागदेगव्यमाजंपयः ॥ १३ ॥ प्रदेयं वार्यं सदा पंडितै
 र्यतस्तदुपांगव्यमाजंपयः ॥ शिशुं जीर्णमेवं न रमात्रयाभिषक्सा
 धयेद्वेषजस्योक्तया ॥ १४ ॥ मूलिंडमग्नौ प्रतितप्तमग्निं प्रभंयदात्
 पयसिप्रकामम् ॥ प्रक्षिष्य वैद्यश्चतदुष्मणात्तंसंस्वेदयेदुत्थितं
 नाभिबालम् ॥ १५ ॥ शिशोर्नाभिपाके विशाद्याग्नेनभिषक्बन्धि
 दग्धेनसंचूर्णमेनम् ॥ अथोक्षीरलृप्तत्त्वचश्चूर्णनं वा तथा चंदनस्या
 पिनाभौ प्रदद्यात् ॥ १६ ॥ बहवोयोगाः ॥ तैलं निशामधुकलो
 धप्रियंगुसिद्धमभ्यजनेनिगदितं शिशुनाभिपाके ॥ संचूर्णनंचभि
 षजात्रनुतैः प्रकामं कार्यं विलोक्य शिशुतंत्रमथोविचार्य ॥ १७ ॥
 यदिस्तन्यं बालाडचिरमवाशिशुर्नैवचमुरवे प्रगृह्णाति प्रायोरसनम
 श्वाच्यस्यमधुना ॥ समंकल्कीभूतैर्घृतपदुशिवाभिश्चनितरांप्रघृ
 ष्यैवकुर्पादुततरममुस्तन्यरसिकम् ॥ १८ ॥ घनाभयाभारतिकाव
 चानां चूर्णैरुवर्णनं घृतेन सम्यक् ॥ समाक्षिकं ठेहमलं शिशोश्च
 वर्णप्रभायुः करणप्रदेयम् ॥ १९ ॥ मूर्खाक्वाच्यूषणकोलजंबुत्व
 ग्दालुसिंहार्थकसिद्धयोगाः ॥ एकैकशस्तेमधुना सपाठास्तन्यस्य
 शब्दैः प्रभवन्तिलीलाः ॥ २० ॥ प्रियंगुनासैधवमाक्षिकाभ्यास्तत्त्व
 र्जिकाजंतुरिपुप्रयुक्तम् ॥ दुग्धाशिनवाठमलंकमीणां नाशाय
 धात्रीप्रतिष्ठेहयेत्तम् ॥ २१ ॥ हिवातीकिंकायाः फलोत्थरसंशि

शंपंचकोलतथाधात्रिका ॥ कृमीणांविनाशायबालेहयेत्प्रपीतं
 चपीतंसदासाधयेत् ॥ २२ ॥ लाजातुर्गाजनसिताः समधूकयुक्ता
 बालस्यसर्वगदनाशकरोवलेहः ॥ धात्र्यासमाक्षिकञ्चले बहु-
 धाप्रदेयो वैद्याधिभूषतिगणाः प्रवदन्ति सर्वे ॥ २३ ॥ तिकास्वद
 मधुप्लुताचनितरां बालज्वरनाशयेत् लीलावाशिशुदेहलेपितव्या
 कल्कीकृतातज्ज्वरम् ॥ २४ ॥ मुस्ताभयानिंबपटोलसिद्धः क्षा-
 योविशेषान्मधुकेनयुक्तः ॥ पीतः शिशूनामखिलज्वरघ्नः समाक्षि-
 कोबालचिकित्सकोक्तः ॥ २५ ॥ पलंकषोग्रागदहस्तिचर्माम्बुचर्म
 निंबच्छदमाक्षिकाज्यैः ॥ विधूपनंबालकचंदनानाज्वरप्रणाशाय
 वदन्तिवैद्याः ॥ २६ ॥ ॥ इति बालज्वरघ्नधूपः ॥ ॥ रसोनिर्हृद्य
 वैदाललोमगोशृंगमाक्षिकैः ॥ मरिचेनचसंयुक्तो धूपो बालग्रहा-
 पहः ॥ २७ ॥ ॥ अथ क्वाथः ॥ ॥ दिङ्मूलकारमौरशिरीष-
 निंबब्राह्मीविशल्याकटभीफलानाम् ॥ फलत्रिकांकुण्डजलेशंकु-
 ष्ठप्रियंगुरात्रिद्वयचित्रकानाम् ॥ २८ ॥ कंकुष्टसिंधुत्वमधूकसा-
 रकमिध्नमूला मरदारुकानाम् ॥ स्फोटोदग्रगंधान्नुटिशंखपुष्पी-
 राजद्रुनीलोत्तलकारुणानाम् ॥ २९ ॥ त्वग्मेघकुंभाद्रवपत्रभानु-
 सिन्धुार्थहिंवंबुदशब्दानाम् ॥ कषायकल्कैः ससुखीनरवानां
 तैलभिषक्सार्षपमाजदुग्धैः ॥ ३० ॥ पचेच्चतनैलमलंशिशूनाम-
 भ्यंजनात्सर्वग्रहापहारि ॥ अपरस्मृतं हन्ति च डाकिनीनामावेशमेव
 चपिशाचकादेः ॥ वेतालकृत्यादिकनैगमेयबालग्रहोन्मादकशाफि-
 नीनाम् ॥ आवेशमाराक्षसपूतनानासद्यः प्रकुर्याद्वक्तृदेवसूनाः
 ॥ ३१ ॥ इदं एषोक्तं नारदस्यैव तेन गूढं चोक्तं वास्तदेवग्रहाणाम् ॥

शाल्यै प्रोक्ते नंदगोपायत इत्कृष्णारथैव भीतिनाशाय सम्यक् ॥ ३३ ॥
 ॥ तदभ्यजनात्पूतनाद्याग्रहायेतृणावर्तवत्सादयः कालियाद्याः ॥
 हतांकृष्णचंद्रेण सर्वे ध्रुवंतदाकंसराजेन ये प्रेषितास्ते ॥ ३४ ॥ ॥
 अथ धूपः ॥ ॥ मध्वरिष्टदर (हरः शंखे भयेशु भवेति) सर्षपनीरै
 (श्वेतसर्षपनीरंबालकम्) गोमृतस्य च विशाखलुधूपः ॥ बालकं
 ज्वरहरः प्रथितो सौ बालतंत्रगदितो ग्रहहारी ॥ ३५ ॥ सपत्रजं चूत
 कपादशेषे नीरे विपकेशतनंदुलानाम् ॥ पीताय वागूरवलुबाल
 कानां कुक्ष्यो मयानां विनिहंति वेगम् ॥ ३६ ॥ समंगामदाशात्म
 लीबिल्वपद्मसकाशमीरकैः पेषितैः पाचितैश्च ॥ ससिद्वाजवागू-
 शिशूनां विशेषादतीसारनाशाय वातंदुलानाम् ॥ ३७ ॥ श्रीफलां
 बुगजपिप्पलिकायाः लोध्रकेन च मदाभवपुष्पैः ॥ काथलेहवि-
 धिनात्र शिशूनां घ्नंति मासिकयुतान्यतिसारम् ॥ ३८ ॥ अन्यः
 ॥ नागरं बुधनशक्रविषाभिः पाचितं मृशिशुभिः परिपीतम् ॥
 प्रांतरे वरामयत्यतिसारंबालतंत्रलिखितं बहुवारम् ॥ ३९ ॥ वास
 कौषधिविषाघननीरंबालकुक्षिजगदेषु निपीतम् ॥ हंति कुक्षिज-
 गदं बहुवेगं विध्यगस्त्यमुनिभाषितयोगम् ॥ ४० ॥ अंगुष्ठमूलेन
 मदाप्रसूनविश्वौषधीश्रीफलपेषिकाभिः ॥ नीरं शृतं बालककुक्षि-
 रोगे पेयं प्रतीतं बहुधा प्रयोगे ॥ ४१ ॥ अन्यः ॥ समंगामदासा-
 रिबालो घ्ननीरं शिशोर्दुर्धरातिस्वती पेयमुक्तम् ॥ पटोलीजदारं
 गवेरो वचावाविडंगाजमोदाकणाकोष्णनीरैः ॥ विडोड्यामशख
 त्पचुत्तौ सदैव प्रदेयाभिषग्भीरतो वक्ष्यमन्यत् ॥ ४२ ॥ षट्पदी
 यम् ॥ आम्नातकोत्थस्वरसंशिशूनां समाक्षिकं चाश्रुतिवेगशो

तिम् ॥ पीतं प्रकुर्वा दपिकोष्ठभेदं कुमारमासाच्च कुमारकल्पम् ॥ ४३ ॥ अन्यः ॥ अंशुमतीसमघोराकर्णिकाश्चमलेयदि
 बालैः पीतम् ॥ क्षौद्रयुतुं बहु दोषैः पुष्टं हन्ति तरामनिसारं घोर
 म् ॥ ४४ ॥ अन्यः ॥ द्विनिशेद्रजवारुणाकृतं यत् कथितं वा-
 रिरुसिंहिकायुतम् ॥ ज्वरमाश्लिशिशोस्तथापिसारमथवाम्न
 न्यजदोषहारिपीतम् ॥ ४५ ॥ शृंग्यरुणाघनकृष्णाचूर्णैश्च क्षौद्रयु
 तं शिशुभिर्वालीढम् ॥ हन्त्यनिसारमशेषं कासं श्वासबलं वमि
 नाप्यातापम् ॥ ४६ ॥ अन्यः ॥ मदाग्नीधनालोघ्रशक्रांबुलेहः
 शिरःशूलज्वरं सातिसारं सवातम् ॥ निहंत्येवलीढं सदा मासिकेण
 सलोघ्रेन्द्रधात्र्यांबुधान्यांबुदैर्वा ॥ ४७ ॥ योगद्वयम् ॥ मधुस
 र्पिर्विडंगदेवदारुसरलैः समकपत्रलेहि कां हि ॥ कुरजारिष्टफ-
 रोळदीपिकाभिर्ज्वरच्छर्द्यति सारनाशिकां वै ॥ ४८ ॥ अन्यः ॥
 प्रियंगुमुस्तांजनकीलमज्जाकल्कोमधुच्छिष्टयुतोवलीढः ॥ तृणा
 तिसारौ वमिमाशुतेषां सघोनिहन्त्यादिषजो वदति ॥ ४९ ॥ वह-
 निकाफलमूलभवत्वचशरतजलं मगधांघ्रिकणान्वितम् ॥ शि-
 शुनिपीतमलतु कणान्वितं वमि हरं ज्वरपीनसनाशनम् ॥ ५० ॥
 मदाविषाकर्कटशृंगिणांचूर्णैः समं वै गजकेशरेण ॥ बालैः प्रली-
 दं मधुनायतेषां छर्द्यति सारं विनिहन्ति सद्यः ॥ ५१ ॥ जलंतंदुलाग-
 जलेन प्रकामं सिताक्षौद्रयुक्तं शिरःशूलोद्धृतं तद्व ॥ अतीसारच्छर्दि
 ज्वराञ्च क्वेगं निहन्ति प्रपीतं च वैद्यं प्रगीतम् ॥ ५२ ॥ समगोत्पल-
 किंजल्को तंदुलवारि ॥ मत्स्याडीमधुयुक्तं रुधिरनिवारि ॥ ५३ ॥
 लेहस्तैलसितामधुप्रतियुतो यक्षीतिलाभ्यां शिशुः कल्कीकृत-

निषेवनेयदितदारक्तानिसारंजयेत् ॥ ५४ ॥ लाजाक्षौद्रसिताः
समाः समधुकाः क्षौद्रान्वितावातथारक्तानि स्मृति संयुता बहुवि
धा तद्द्रव्याहीद्रुतम् ॥ ५५ ॥ बिल्वाम्बुनिरीः स्तुतिश्च लाजाचू
र्णसखंदं विनि लोघपीतम् ॥ छर्द्यानिसारं बहुधा शिशूनां निहत
सद्यः प्रवर्तते वैद्याः ॥ ५६ ॥ फाणितां जनघना मधुमिश्रपीतमाशु
शिशुतर्षहरंवा ॥ आघजां बवहरानवपत्रैः शर्करा समधुकामधु
नीरम् ॥ ५७ ॥ शालूकनीलोत्पलनालमूलक्षीरद्रुसत्कोमलपत्र
शंकैः ॥ दर्भाघ्नियषीमधुकैश्च लाजाकाथसखंदः शिशुतर्षहारी
॥ ५८ ॥ दाहिमबीजजचूर्णमधुना देहि ॥ जीरेभप्रसूनयुतं शिशु
तर्षेहि ॥ ५९ ॥ हिंगुसैधवपलाशसंभवं चूर्णमश्रगादितं समास्ति
कम् ॥ बालकस्य च तृषामिति मुयां हंति लीदमिति कुंभज आह ॥ ६०
॥ शरंगीमेघविषाणां मधुना देहि ॥ कासज्वरवमिहं त्यै चूर्णमवेहि
॥ ६१ ॥ शिशुवमिकासं पलमरुणायाः ॥ रजइह उक्ते मधुपरियु
क्तम् ॥ ६२ ॥ पुष्कराया सशृंगी विषाणां रजोमाक्षिकैर्बालको नि
स्य मन्नाति यः ॥ मुच्यते पंचकाशादसौ कुंभजन्मा भिषक् प्राह तं त्रे
स्यम् ॥ ६३ ॥ क्षीरादस्य शिशोश्च शक्कसने जातस्य धात्री पिबे
द्यूपयासभवं कणाघृतयुतं भाङ्गीयुतं भर्जितम् ॥ द्राक्षापिप्लि
काजगद्ग्वरजो हव्यर्द्धसन्माक्षिकैः लीढं पंचविधं च काशमचिरा
हं त्येव बालस्य तु ॥ ६४ ॥ व्याघ्रीकुसुमजकेशरमुदितं तत्र ॥ स
णमपिकासो बालस्य जतिनयन ॥ ६५ ॥ धान्यशिलायुतं तु दुलवा
रिप्रदेहि ॥ शिशुतनुकासनश्च सने योगमवेहि ॥ ६६ ॥ गुडोदकवा
कथितं व्योषयुतं हि ॥ कोषणपटुपरियुक्तं कासहरं हि ॥ ६७ ॥ कु

लीरशृंगीरजसाघृतेन समाक्षिकं मूलकजं फलं च ॥ लेहीकृतं
 श्वासगदं शिरः शूनोसद्यो निहन्त्या द्विषजो वदन्ति ॥ ६८ ॥ कृष्णाद्रा
 क्षाकर्कटायासवंशजाता जाता बालकानां घृतेन ॥ कासंश्वासं मा
 क्षिकेनावलीदानाना व्याधिलोहिकां हन्ति सद्यः ॥ ६९ ॥ सद्राक्षापां
 चालीयुगुलमपियासप्रतियुतं शिवायुक्तं बालैर्घृतमधुयुतं लीढं
 मसकृत् ॥ ज्वरं कासं श्वासं तमकमथ तेषां प्रतमकं त्रिशत्रं वापंचै
 व दिनमिदं मूलं सेवितं तमम् ॥ ७० ॥ हिं गुना गैरिकं लोकशृंगीजं
 न्माक्षिकैर्यष्टिका मिष्टचूर्णैर्भिषक् ॥ बालकं लेहयेच्छ्वासहिकाप
 ह्वंगसेनोदितं बालतंत्रे स्फुटम् ॥ ७१ ॥ स्वकुतगव्यरसेन च माक्षि
 कैः शिशुरलं श्रुतिजातजले हिकाम् ॥ भजति यस्तु सर्वातिगदातुरो
 भवति तस्य कदापि न छर्दि रुक् ॥ ७२ ॥ नागरभार्द्धिमरीचविशल्या
 लेहत्रालं बालकगणलीढः ॥ हन्ति कणा माक्षिकपरिजुष्टं भ्रज
 कासवमिगदमेवम् ॥ ७३ ॥ निशिकणां जनलाजमधुपुतो मरीच
 कर्कटशृंगीकमायुतम् ॥ वमनकासरुजामवलहेहकः शिशुरणस्य
 सदैव जयत्यसौ ॥ ७४ ॥ गांगेरुकी शिशुरशिरोरुजिका कमाची बीजा
 निकोशवृत्ता प्रभवानि पिष्ट्वा ॥ नूनं प्रलेपितं तमानि शिरोगदानां
 नाशं विदधुरथ वाप्यतिसारकस्य ॥ ७५ ॥ लाजांश्च मज्जापटुमाक्षि
 कानां लेहः शिशूनामवलीढमात्रः ॥ छर्दि निहन्त्या ज्वरतंत्रिचित्रं श्री
 वंगसेने गदितः प्रयोगः ॥ ७६ ॥ जंबूतिंदुकपुष्पफले घृतमधुयुक्तं
 शिशुभिर्लीढं छर्दिहरं ॥ हिकाश्वासो शिशुरणजातो व्रजतः प्रायो
 नाशमलम् ॥ ७७ ॥ मधुकपधुकणानां लेहिका मातुलिंगरससम
 वरस्वदे बालकानां च हिकाम् ॥ वमनमपि च तेषां हन्ति लीदानि वातं

सकलदुरितजालजान्हवीवप्रलीदा ॥ ७८ ॥ कटुरोहिणिवरचू
 र्णमधुनादेहि ॥ शिशुवमिहिकानाशनयोगमवेहि ॥ ७९ ॥ हाट
 कर्गैरिक्चूर्णमधुनादेहि ॥ चिरशिशुहिकाच्छर्दिषुयोगमवेहि ॥
 ८० ॥ विसर्पः शिशोवस्तिशीर्षोद्भवः पद्मवन्महापद्मकोदोषसंघो
 च्चयाज्जायते ॥ प्राणनाशस्तमः शीर्षतश्चेद्दुदितोवस्ति तोवाय
 दापायुगोवातदा ॥ ८१ ॥ नतस्तत्रवस्मै पटोलोनिशानिबकंसमंत्रे
 फलेः संश्रतं पाययेद्द्वैभिषकुबालकम् ॥ विसर्पज्वरातंकविस्फोट
 रोगैर्युतम् ॥ ८२ ॥ सारिवासोत्पलाभद्रकहारिकेपौडरीकंचय-
 द्दीदयंसर्षपम् ॥ चंदनलोहितंवातयोशीरकंबालकानां विसर्पे
 परंलेपनम् ॥ ८३ ॥ विसर्पविस्फोटकपद्मकेषु मृतविशेषाद्बुद्ध्या
 चक्षुर्दी ॥ अन्यंसमस्तंचयदुष्णमत्रतत्सर्वमेव प्रतिवर्जनीयम् ॥
 ८४ ॥ उदुंबराश्वत्थवरत्नचवृक्षतृक्षत्वचावेतसंजत्वचाच ॥ यश्चबुजै
 श्चंदनपद्मकैश्च शिशुप्रलियात्तु यथास्वलाभैः ॥ ८५ ॥ सरागविस्फो
 टकदाहुरुक्षविसर्पकादिघ्नणायुक्तदेहम् ॥ गृहधूमनिशेंद्रराजिका
 गदपद्मैर्नलदैः सचंदनैः ॥ शिशुसिद्धरुलेपनंचरेदथपामास्तथै
 वतत्रतेषाम् ॥ ८६ ॥ वचाकुष्ठविडंगानांकोष्णतोयाचगाहनात् ॥ कृ
 मिकंडूविचर्चीभिर्द्रुभिर्मुच्यतेशिशुः ॥ ८७ ॥ तिलतंदुलनाडी-
 नोमूलस्यापितुलेपनाच्छिशुघ्नदस्य ॥ ब्राह्मणिशष्टिकरोगः प्रशमं
 यातिनातिदीर्घकालात्तु ॥ ८८ ॥ कर्णौषणाक्षौद्रसितापट्टनोलेपः
 शिशोर्मूत्रगृहेस्यबंस्तौ ॥ भार्जीजगर्दिगुपटुचुटीनांमोनाहशूले
 पुष्टतेनपानम् ॥ ८९ ॥ चपलात्रिफलाचूर्णंसमधुघृतं हि ॥ त्रसिते
 रोदनयुक्ते शिशुनिहितं हि ॥ ९० ॥ बुच्छुंदरीविडिनशेंद्रजबिल्वप

त्रभाषाविधूपनविधिः कथितोनिशायाम् ॥ बालरोगनिवारण
 धूपयोगः कुम्भोद्भवेनमुनिनानमृषाकदापि ॥ ९१ ॥ कुकूणाकस्त
 न्यजएवदोषः सजायतेवर्त्मनिबालकानाम् ॥ तेनात्रनेत्राणिस्त्रि
 तिवेषांसकडुराण्याशुनिमीलितानि ॥ ९२ ॥ कुर्वन्ति ते चाप्यवक
 र्षणानिललाटनासानयनादिकानाम् ॥ नवर्त्माकोन्मीलनतसराश्च
 बालाश्चिकित्सामथतत्रतेषाम् ॥ ९३ ॥ शंठीशृंगनिशानोससैधनः
 कुकूणाकेपुरपाकः ॥ नयनोपरिपरिबद्धः कुकूणाकगदंस्कदुस्तरं ह
 न्यात् ॥ ९४ ॥ शृंगवेरत्रियामाभृगपल्लवकल्कितैः ॥ बद्धैर्गोशकृता
 लिमैः कुकूणास्वेदयेद्भुवम् ॥ ९५ ॥ धात्रीदुग्धैः कांजिकैः सर्षपाणां
 तैलघृष्टदीपकीलाभितप्तम् ॥ नेत्रेक्षितं बालकानां कुकूणांसद्यो
 हतिप्रायसौ नेत्ररोगम् ॥ ९६ ॥ हिमिचारुणारोहिणीलोघनिंब
 दलैस्तीव्रचूर्णैश्चवर्तिप्रदिष्टा ॥ शिशूनां कुकूणार्तिहृत्यैनिधेया
 तथाबालतनोदितावैयथा ॥ ९७ ॥ फलत्रयव्याधियुगेनलोघपुन
 र्नेवालो ककृतः स्फुरोष्णः ॥ कुकूणाकव्याधिहरः प्रलेपो नेत्रोपरिश्चा
 दुदितः शिशूनाम् ॥ ९८ ॥ व्योषं शृंगमलालं धनदं भवफलं बीजमेत
 त्सर्वं पिष्ट्वन्दीप्रतप्तं शिशूनायनसमुद्भूतकं दूशमस्य ॥ लेपो देयः
 प्रकाशं सजलत्रपिभिषक्कीर्तितः ॥ कोष्णाएव नेत्रे पक्ष्मोपरिष्ठादथ
 मधुसहितं चृद्धदारोरसं च ॥ ९९ ॥ योगद्वयम् ॥ कृमिघ्नलाक्षा
 गिरिमृच्छिलानां दावीयुतं कांजिकपिष्टचूर्णम् ॥ कुकूणाकव्याधि
 शमाय बालनेत्रां जनको एगदे पुत्राहुः ॥ १०० ॥ मन्त्रः शिलाकणादौ
 रसां जन्तुं समाक्षिप्य शिशोः समस्तनेत्रजगदनिहृतिर्वाजनम् ॥ १०१
 ॥ इति कुकूणाकप्रतीकारः ॥ ॥ मातुः कुमारी यदि गर्भवत्या-

स्तन्यपि बेच्चेद्यदितर्हितस्या ॥ आसश्चकासो वमथुश्चतंद्रारुविभ्र
मः कोष्ठविवर्द्धिरस्य ॥ २ ॥ संजायते तं रवतु पारिगर्भं गर्दजयुस्त
अतु दीपनं यत् ॥ तदौषधं शास्त्रविदः पुराणा बालाय दद्यादिति स
जगुस्ते ॥ ३ ॥ शिशोस्तालुमध्ये बलाशः प्रकुसः प्रकुर्याद्द्रुतालुक
दादिकं वै ॥ ततस्तत्तालुदेशं विनिघ्न शिरस्य स्थ संजायते पुनस्ता
लुपाकश्च तस्य प्रकामम् ॥ ४ ॥ ततस्तन्यविदेष कृच्छ्रादलं चामयु
क्तं सकृत्सार्पते निरक्ष्यास्य ग्रीवा मुखे आध्यावमिर्जायते सो जव
त्सारकैर्माक्षिकादयैः विक्रित्यः स्तदा वैद्यभूषे सदा ॥ १०५ ॥
शिशुगणत्तालुजपाके जवजेनोपि ॥ प्रतिमारणमथ नालीमधु
ना वापि ॥ ६ ॥ अन्यः ॥ शिवावचागदैः समं ममाक्षिकं स
कल्कितम् शिशुः पिबेत्स्वधात्रिकापयोयुते हिकंठके ॥ ७ ॥ सै
धवगृहभवचूर्णं शिशुमुखगेहि ॥ विश्रावितगददलने सार
णमेहि ॥ ८ ॥ सैधवोदधिकेनाभ्यां सारणं स्त्राविते मुखे ॥ शि
शुनां सारिवाल्लोभ्रमधूकानां तिलैः सह ॥ ९ ॥ धावनार्थं कृतः का
थः शंस्यते च मुखस्य च ॥ पाके असारसंयुक्तं मुक्तं प्राघैरथोरजः
॥ ११० ॥ गैरिकमधुपरियुक्तं भेषजमेहि ॥ शिशुमुखं तपाके त्व
रितमवेहि ॥ ११ ॥ अश्वत्थवल्कलदलैर्मधुना शिशुनां पाके स्थगे
निगदितो भिषजा प्रलेपः ॥ दार्वीशिवाजरा लोहितयष्टिकानां
क्षौद्रान्वितं मुखगदे परपंचकारव्यम् ॥ १२ ॥ दारारुणां जनान्यलं
विचूर्णितानि पायुनि शिशोश्च पाकमागते विचूर्णं नक्तं भेषजम् ॥
१३ ॥ गोत्रिच्छाजतुनीलेपः श्रीरवंडपेयमत्र वेदशिखनां च गुदा
शंभेषजं परमं मतम् ॥ १४ ॥ शंखसौवीरयष्टीभिर्लेपो देयो हि पूतने

तीव्रकण्डूतिसंवाधेरक्तस्याव्यञ्जलौकसा ॥ ११५ ॥ पित्तघ्नीच-
 क्रियाकार्योपुद्रपाकेशिशोः सदा ॥ पानालेपनघोर्योज्यरसाज-
 नमसंशयम् ॥ ११६ ॥ अम्लादिभिर्दुष्टमलुमातुः स्तन्यं शिशोः
 पीतवतीमुदेऽस्य ॥ कुहूंचपित्तं परिधावतीत्यं कुर्याज्जलौकोद-
 रवहुण्तु ॥ ११७ ॥ सदाहमारक्तमलंज्वरेण युक्ततु कार्श्यं भवती-
 हतस्य ॥ पीतं तथावाहरितं शक्नुह्यते नानुवेलं त्यक्तिसार्थं तथा ॥
 ॥ ११८ ॥ घ्राणस्य पार्श्वरुण एव नाम्ना तीव्रोगदस्तत्र जलौकिकानां
 ॥ संपातनं स्तोममेतच्छतवर्द्धाथ संसेचनमाहुराया ॥ ११९ ॥ शोक्ना
 भ्यंजनं यष्टी मधुकं मधुरं गणम् ॥ पिष्ट्वा पार्श्वरुणहरो लेपो बाल-
 स्य शस्यते ॥ १२० ॥ श्रीखंडं सारिवे हे च शंखनाभिसमन्विते ॥ पा-
 र्श्वरुणो प्रलेपो यमवलेहस्तथैव च ॥ २१ ॥ प्रसूनचूर्णान्यशनस्य
 विद्वान् पार्श्वरुणो भेषजमब्रूवत् ॥ अलंबुषामूलभक्षककल्-
 मसर्जचूर्णैः कटुतैलभिः ॥ २२ ॥ घर्मस्थितो सौघनतां प्रयातो ले-
 पः प्रयोज्यो रवलुपार्श्वरुक्ते ॥ अभ्यंजयेद्वा तिलतैलकेन चोदृत्य स-
 जौद्रवचूर्णमत्र ॥ २३ ॥ चान्तिारिबीजाभिसितानि पिष्ट्वा विलेपयेत्ता-
 युगदेशिशूनाम् ॥ धान्याः पलान्यष्टगवीजलेन घर्मचसं भाव्यमु-
 नौद्रवाशम् ॥ २४ ॥ विशेषकेन च त्वारोचोणाः ॥ ॥ शोषघ्नं मरि-
 चं प्रीतिं बालानां नवनीतकैः ॥ भक्षितं सर्वदा पथ्यं तर्पणं वद्वामपि
 ॥ १२५ ॥ मुस्ताकूष्माण्डबीजैर्हुततरुपदः खंडपिष्टैः कलिंगैः स्नेह-
 हाभद्रदारुप्रयुतसमजलैर्लेपणैः शिशूनाम् ॥ व्योषाग्रासार्पि-
 त्तं मधुलवणयुतं तीक्ष्णमेतच्चैव बालानां गात्रशोषज्वरहरमुदितं
 वैद्यविद्याप्रवीणैः ॥ २६ ॥ साम्लकांजिकपिष्टानि बीजांश्च शनपुष्प-

या॥ कुपसैधवयुक्तानि बालानां लोमशातनम्॥ २७॥ त्रिसूत्रवे
 दितशुब्रकस्थाल्याभक्तविपाचितम्॥ तुंडेनोत्थाप्य भुजीत जानु
 भ्यामवनीगतः॥ २८॥ सशय्यामूत्रणं बालसद्यस्त्यजति नित्यशः॥
 मूषकैः खनितां मूत्रां भृशं खर्परके तथा॥ किंचिच्च मधुना हव्यैर्लो
 दाभूमौ विमूत्रणम्॥ २९॥ मधुना सर्पिषां युक्तमिंद्रगोपसमतया
 ॥ पक्वंच काच्छपंतैर्लंविधिना द्रोणवर्धनात्॥ ३०॥ तच्चैलं योनि
 जान्दुष्टान् रोगान् बालस्य नाशयेत्॥ कपालस्थान् कपालेषु सम्यग्
 भ्यंजने चरेत्॥ ३१॥ उपशीर्षे तितं प्राहुर्मातुर्गर्भाशयोद्भवः॥ शोथः
 सवर्णश्च विरुक् शिशूनां गदोमिषग्भीरुपशीर्षोक्तः॥ विघ्नाद्यथा
 दोष भवान् गदास्तान् नानाविधान्वापि चकार्बुदादीन्॥ ३२॥ उपशीर्षे
 नावनं दद्याद्वातव्याधिविकित्तितम्॥ पक्वे च विद्रधि वत्क्रमं कुशो
 द्विषग्वरः॥ ३३॥ शिवोग्रारजनी कल्कं पीतं दुग्धेन बालकैः॥ शोषं सहे
 तुकं हन्यात्कुर्याद्वालं पटुं दृढम्॥ ३४॥ कफावरुहेषु शिशोर्विशेषा
 च्छीतादिकानां मपि सेवनेन॥ ज्वरे रुचौ वापितया प्रतिश्याकाशेषु
 तद्बद्धसने सशोषे॥ ३५॥ कटुपंचकृत्तित्कानां चूर्णं मधुघृतप्लुतम्
 ॥ शिशवे तितदा देयं ज्वररुच्यादिनाशनम्॥ ३६॥ सैधवत्रिकटु
 कैः पाठाशार्गष्ठां उगंकटंबकैः॥ (गिरिकटंबः) शब्धते मधुसर्पिण्या
 मरुच्यादिषु दापयेत्॥ ३७॥ शिशुर्दुर्बलताप्राप्तः क्षुधया पीडितो
 निमान्॥ विदार्ये घ्रिगोधूमजवचूर्णं घृतान्वितम्॥ ३८॥ अरुपा
 नं गवां क्षीरैः शृतैः समधुशर्करैः॥ दंतोद्देहः शिशूनां स्यात्सर्वरोगैक
 कारणम्॥ ३९॥ विशेषज्वरो विद्रिभेदश्च कासो वमिर्वै शिरोरुग्भ्य
 प्यदं कपोयकी॥ विसर्पश्च संजायत दंतभेदे शिशूनां गदास्तत्र सर्व

यथास्वचिकित्साः ॥ १४० ॥ पृष्ठस्यभंगेतुविडालकानांशिखीद्रु-
 मेचापिमयूरकानाम् ॥ दंतप्रभेदेच तथाशिशूनामायुःप्रकर्षोवि-
 जयत्येजस्वम् ॥ ४१ ॥ शिशुरदमूलगतश्चवायुर्यदिकुपितो न क-
 दैवंतस्य ॥ अपिसमकालमथोपितत्रदंताबहिरुपयांतिशिशोस्त-
 दैवम् ॥ ४२ ॥ शिशोर्दंतपालिचदंतोद्रमार्थसंचूर्णननित्यंभिषक्सा-
 धयेच्च ॥ कणाधातकीपुष्पधात्रीरसैर्वा तथातेतिरेर्लाववलूरजै-
 र्वा ॥ ४३ ॥ रसःपुष्पजःसारणाह्वालकानांमुखंदंतसंधैः करीत्ये-
 वसद्यः ॥ यथापकिंशोभाकरैर्वा हरैश्च यथास्थंशिशोर्जायतेशी-
 घ्रमेव ॥ ४४ ॥ दंतोत्थाननिमित्तजाबहुगदाः प्रायःशिशूनांचयेते-
 शाम्यन्तिविनिर्गतेषुनितरांदंतेषुतेषामपि ॥ सद्योजातशिशोश्चद-
 तनिकरोत्थानेशिशूराक्षसंविद्यालोकभयावहंचजननीतस्याशुना-
 ब्रजेत् ॥ १५५ ॥ यस्यैकमासेपितथाद्वितीये मासेतृतीयेपिशिशो-
 श्चदंताः ॥ उत्थानमायानिपितास्यनाशंशीघ्रंप्रयायाद्यमराजतु-
 ल्यः ॥ ४६ ॥ स्वभ्रातरंहन्तिचतुर्थमासेदंतोद्रमेमातरमाश्रुतद्व-
 तं ॥ स्वभ्रातरंपंचमकेयमासेपित्रोर्हनंहन्तिचषष्ठमासे ॥ ४७ ॥
 दंतोद्रमश्चद्यादिसप्तमेपिमासेचदासांश्चनिहन्तिदास्यः ॥ गुरुस्त-
 थाष्टमेमासिदंताज्जायंतएव न वमेतद्यैव ॥ ४८ ॥ मासाद्यदावा-
 दशमाच्युयावच्चतुर्दशमासमुपैतिकामम् ॥ तावन्नदंताश्रुभदाः
 शिशूनांजाताः सहैवंश्रुभदानतेस्युः ॥ दंतोद्रमोत्पातशमायशांति-
 कुर्याद्भिज्जानापरिपूजनेन ॥ सवत्सधेनोरपि दानपूर्वमुखंबाह-
 स्यविचुम्ब्यमावा ॥ १५० ॥ त्रिधाकुमारविनिर्गृह्यधात्रीनीकामवा-
 रुह्यसहैवविप्रान् ॥ सर्पिःपयःखंडस्कभोज्यमेभ्यःसंभोज्यदेया-

स्वलुदक्षिणाच ॥ ५१ ॥ लाजान्प्रदीपान्दधितत्रनीत्वानोकापरि
 आम्भजलेननीत्वा ॥ तस्यावतीर्याशुद्धिजैःसबालागृहेविशेन्मोग
 लशब्दवाद्यैः ॥ ५२ ॥ ॥ इत्यकालदेतोल्यानशांतिः ॥ ॥ स्तब्धा
 शनाहोतिकबालकस्यवायुःशिराश्चालयनिप्रकामम् ॥ हत्वाश्चयं
 क्तमशिशोस्तदेवदंताःकराण्यन्तश्चकिर्कीरीति ॥ ५३ ॥ तन्प्रती
 कारः ॥ कर्कटशाकविपाचितपत्रसाऽऽलिप्यचरणतलावाचिश
 दि ॥ दंतोद्भवमग्नशब्दबालोविजहातिदृष्टमिदमचिरात् ॥ ५४ ॥
 योवत्सरादूर्ध्वमलंशिशुश्चवानादिदोषाद्यदिवह्निमांघात् ॥ स
 दृश्यमानोबहुमूत्रविट्कःशुष्कोस्थिमात्रोबहुरोगपीडः ॥ ५५ ॥
 कृष्णास्थित्पलपयःशून्यैर्बस्त्यादिषुप्रतिदिनंप्रतियो
 ज्यतस्य ॥ कल्केनपादनुलितेनचपीवरीणां दुग्धेनवैदशायुणेनच
 सिद्धहव्यम् ॥ ५६ ॥ अशनलेपनतोबहुधाघृतंशिशुगणस्यच
 काश्यपगदापहम् ॥ निगदितंबलपुष्टिकरसदानिखिलवैद्यमहीप
 गणैरलम् ॥ ५७ ॥ अन्यत् ॥ रास्त्राश्चगंधाक्कमिश्रचुजीरयुग्मे
 पयस्यासहमुद्रपण्या ॥ शिशुत्तमागस्यनवस्यतहन्निर्घृहयुक्तं
 चृषभेनतैलम् ॥ ५८ ॥ काकोलिकाकल्कसमंविपक्वमभ्यगनाद्वाण्य
 शनाच्छिशुनाम् ॥ पुष्टिप्रदंकार्यहरंविशेषान्तद्रोगनाशक्षममाहु
 रार्याः ॥ ५९ ॥ ॥ इतिबालशंशुघृतम् ॥ ॥ गौरीचंदनलोघ्रप-
 द्मकवचालाक्षारुणाजीवकैःकाकोलीदशमूलपद्मकुमुदैःषणी-
 ह्याभोजकैः ॥ ६० ॥ पंचत्वग्गृष्भांबुदुग्धसहितंकाश्यैश्चककै
 रपिमेदापार्श्वनृपादनैरपिसितायुक्तंचप्रस्थंभिषक् ॥ संपाच्यैद्वि
 सर्परोगशमनंबालस्यचाभ्यजनात्नानारोगहरंमुखस्यचतथापा

कादिकंपित्तजम् ॥ ६१ ॥ भोज्येनस्यविधौचबस्तिविधिषुप्रायश्च
 गंडूषके ॥ इतिगौर्यादितैलम् ॥ लाक्षाकुष्ठविडंगरात्रियुग-
 लैःसूक्ष्मघृटीरोध्रपुक्तैलंदुग्धदधित्वपद्मकभवैःकल्कैःकषायै-
 रपि ॥ ६२ ॥ शैरीषैश्चशिकेभकेशरदलेरुहालकैःप्रस्थकम् तैलंवै-
 सरलेनपाचितमथोबालप्रपंचस्यच ॥ लतास्फोटविदंशसर्पदंश-
 नःस्फोटैर्विसर्पादित्यन्नाडीजस्सुतमूत्रसंभवगदैर्गंडापचीनाश-
 येत् ॥ ६३ ॥ इतिलाक्षादितैलम् ॥ गांगेरीस्वरसादकेनच
 समप्रस्थघृतंछाग्निनीदुग्धेनापियुतंचलोध्रविकसाबिल्वाहकञ्ज-
 षण्णैः ॥ सिद्धकुष्ठकपित्थकोत्पलमदापुष्पैर्भिषकसिंधुनाबाला-
 नामतिसारकग्रहणिकानाशायपथ्याशिनाम् ॥ ६४ ॥ इतिगांगे-
 रीघृतम् ॥ ॥ पाठाविषासरलकुष्ठनिशाह्यानांगंडीरधिश्वम-
 गधाद्व्यचित्रकानाम् ॥ उग्रांबुसर्जकदुरोहिणिकाविडंगंदेवहुदा-
 डिमजवल्कलश्रेयसीनाम् ॥ १६५ ॥ कल्कैःकषायसहितैरेजमो-
 दिकानांभूलैर्भृशंशतमलसहमातुर्लुग्याः ॥ रात्रिद्वयेनकुटजस्य
 फलैःस्रग्ंधासज्जौषणैःसमामिदंस्वलुतेजवल्कैः ॥ ६६ ॥ सर्पिः
 कुमारबलसत्वविवर्धनंतदुग्धैःशतंक्वमिगदापहमभिकारि ॥ पां-
 द्वापहश्चयथुरोगहरंशिशूनांशुल्मापहंनिगदितंस्वरभेदहारि ॥
 ६७ ॥ अरुचिकाश्यहरंबलवर्णकृन्निगदितंशिशूतैर्यहरंपरम्
 ॥ अशितमेतदलंशिशूभिर्द्रुतंसकलवैद्यकशास्त्रविदोविदुः ॥
 ६८ ॥ इतिपाठाघघृतम् ॥ सिद्धार्थकोयादरपुष्पिकाभि-
 र्ब्राह्मीपयस्यामधुयष्टिकाभिः ॥ पुनर्नवागैरकरात्रिभृगैर्द्विसा-
 रिवाभ्यात्रिफलानिशाम्भ्याम् ॥ ६९ ॥ श्यामारुणावासकपुष्प

पाठास्तवर्चलाभिर्मधुकेनसाईम् ॥ प्रस्थंघृतंचापिदिवौकसानां
 काष्ठेनतैलेनचसार्षपेन ॥ १७० ॥ पलद्वयेनापिविपाच्यसप्यङ्गं
 त्रेणवैद्यः परिमंत्रितंतत् ॥ यस्यैप्रदद्यात्खलुगर्भवत्यैषएमासः
 मेघातनयंप्रसूयेत् ॥ ७१ ॥ चिरायुषंबुद्धिमतांवरिष्ठंसर्वतमीरा
 विरुजंविनीतम् ॥ योनिप्रदुष्टाखलुयाश्चनार्योनराश्चयेवैभग
 रोगदुष्टाः ॥ ७२ ॥ अस्यप्रयोगाज्जडगद्गदानांश्रुतिःस्मृतिर्वीरपि
 समराचात् ॥ नतनमृत्युः प्रभवेच्छिशूनांयत्रप्रयोगोस्तिचसोमह
 च्यम् ॥ ७३ ॥ नचाग्निदाहोनचवज्रपातो न बालमृत्युः खलुसोम
 पानाम् ॥ द्राक्षापरूपानिचकाशमरीणांफलानिचात्रिफलावि
 बोध्याः ॥ ७४ ॥ इतिसोमघृतम् ॥ ॥ चचाकुष्ठब्राह्मीकणासैध
 वानांघृतंसारिवासर्षपानांविपक्वम् ॥ निपीतंचमासैकमेतच्छि
 नांश्रुतिंक्षिप्रमेधाकरंमंगलाष्टम् ॥ १७५ ॥ पिशाचानभूतानरक्षा
 सितेषांतनावेशमेवंप्रकुर्युश्चपानात् ॥ घृतस्याष्टकादेस्तथामंगल
 स्थयदेत्येनवाचर्णितस्यप्रकामम् ॥ ७६ ॥ ॥ इत्यष्टमंगलंघृतं
 ॥ ॥ शंखप्रसूनांविफलागदानांब्राह्मीवचानागरगोस्तचीताम्
 ॥ जीवंतिकाजीवकदंडिमानांशरीबलाबिल्वदुरालभानाम् ॥
 ७७ ॥ चुरीभक्तृषानितपुष्कराणांसकरकारीकथितैः पयोभिः
 ॥ चतुर्गुणैर्हव्यमलंससिंहकल्कैः कषायैः शिशुभिर्निपीतम् ॥
 ॥ ७८ ॥ कुमारकल्याणघृतचधव्यखायाग्रहावेशगदापहारि ॥
 पुष्टिप्रदंवर्णकरंशिशूनामग्निप्रदंतगदाषहृच ॥ ७९ ॥ वसावा
 मज्जावापलरसमथोवापिभिषजाविपक्वसर्वतत्खलुदूरप्रसूना
 दिसकलैः ॥ कुमाराणांपूर्वोक्तफलप्रपिचसंपाद्यसहसा यथा

देशकालंतनुषुपदुत्तवापिबिदधुः॥१८०॥ ॥ इतिकुमारस्क-
 ल्याएधृतम् ॥ ॥ खदिरमदाञ्जुनितालीसैश्चदनरसगोपय-
 तांसिद्धम् ॥ शिशुगणच्छर्दिहरतद्रव्यनिगदितमेवतुवासिद्धम्
 ॥८१॥ इतिखदिराद्यधृतम् ॥ ॥ सिद्धार्थकपथस्यापामा-
 र्गकुष्ठशतावरी ॥ आद्रीसैधवपर्णीभिः कण्ठयुक्तधृतशृतम्
 ॥८२॥ क्षीराहारशिशूनांचभेषजपरममनम् ॥ नानासेगहरत-
 भ्यः पातुदेयंभिषग्वरैः ॥८३॥ इतिसिद्धार्थकधृतम् ॥ मधु-
 कचचात्रिफलाशृतहव्यम् शिशुमुभयाशिनआरुनिपीतम् ॥
 अहगदरक्षोभीतिमसंशयमेव प्रतिदिनमस्यतितस्यचतेन ॥८४॥
 इतिमधुकधृतम् ॥ ॥ दिङ्मूलद्राक्षानतभद्रदारुमध्वादिय-
 ष्ठ्युषणजंतुजिद्धिः ॥ गवांपयोभिः शृतगव्यहव्यशिशवायुरारो-
 ग्यमलंविदध्यात् ॥८५॥ द्विपंचमूलीधृतम् ॥ श्यामाज-
 पापुष्पकषायसिद्धगव्यधृतसारुणमाश्रपीतम् ॥ नित्यंशिशू-
 नामुपहंतिकासंश्वासंचतर्षंसमरक्तपित्तम् ॥८६॥ श्यामाध-
 तम् ॥ पुनर्नवानागरकाकमाचीरास्तातृचृद्धिर्बृहतीदलानाम्
 ॥ भार्ङ्गीकदंबस्यफलोत्थकल्लैरक्षोभितैरष्टपलंगवीनाम् ॥८७॥
 सिद्धधृतदुग्धजलान्वितंचशिशोश्चकासंश्वासनापतत्रम् ॥ पीतं-
 निष्टुष्वेबहुधाशरीरेघ्रातंचनासाविवरद्वयेन ॥८८॥ पुनर्नवाद्य-
 धृतम् ॥ शंठीभार्ङ्गीकणापातामरीचानांचकल्कयुक् ॥ प्रस्था-
 द्दंगोघृतंसिद्धमारनालैर्द्रिभागिकैः ॥८९॥ शिशोःकासहरपाना-
 च्छ्वासघ्नचापतत्रकम् ॥ हंतिसद्योविशेषेणजीर्णाहारेणसेवित-
 म् ॥९०॥ नागराद्यधृतम् ॥ क्षीरद्वयग्रथिकदीप्यतिक्र-

जाजीकणाबिल्वदिवौककाष्ठैः॥ कल्कीकृतैर्माक्षिकमधयुक्तं घृ-
तंचसौवीरयुतं विषक्कम् ॥ ९१ ॥ प्रयुक्तमात्रंचसदाशिशूनांगदाग्नि-
हृत्यादखिलानजस्त्रम् ॥ क्षीरद्वयाद्यं परिभावसंज्ञानेषां समस्तां
श्रनिराकरोति ॥ ९२ ॥ क्षीरद्वयाद्यं घृतम् ॥ विभीतकत्वग्-
धरितालकुष्ठमनःशिलासाधिततैलमेतत् ॥ क्षिप्तशिशूनामपि
कर्णरंध्रे गदं निहृत्यादपि पूतिकर्णम् ॥ ९३ ॥ विभीतकतैलम् ॥
लाक्षारसतैलसमंचमस्तु चतुर्गुणं पाच्यभिषक्समस्तैः ॥ रास्ना-
श्वगंधागदरात्रियष्टिपूर्वाशताब्दा मरदारुभिश्च ॥ ९४ ॥ तित्काह-
रेणुप्रयुतं विषक्कमभ्यंगतो बालगणस्य तैलम् ॥ ज्वरं निहृत्या हूल-
वर्णकारीरक्षोद्यमेषांच ग्रहापहारि ॥ ९५ ॥ इति लाक्षाद्यं तै-
लम् ॥ बालः क्षणादुद्विजते क्षणाच्चेत्यश्वेत्यथोरोदितियः प्र-
कामम् ॥ नरवैश्वदंतैरपि दारयेद्वा हात्रिंस्तथात्मानमथोभुवौ स्त्री-
॥ ९६ ॥ दंतौष्ठमेवं क्षिपति प्रकृष्टं फेनस्य वामी निशिलुमनिद्रः ॥
क्षामः स्वरः शूनतनुश्च मत्स्यमद्यास्त्रगंधोयहृदुष्टयुष्टः ॥ ९७ ॥
प्रतीकारः ॥ रसोननिंबच्छदवंशजत्वग्जतुप्रधूपस्तग्रहोपहा-
री ॥ सिद्धार्थनिंबच्छदवंशजतर्जंतुप्रधूपस्तघृतस्तथावा ॥ ९८
सर्पनिर्मोचनकेशनिर्माल्यकौमव्यहृद्येन वागौरसिद्धार्थकैः ॥
धूपना हूलकानां ग्रहायेत्र सन्दतो याति बालान्परित्यज्य वै ॥ ९९
नागव्याघ्रभुजंगसिंहतनुजैः पूतीकादिद्र्यूनामपि दीप्यमर्षण-
चचाभिलातकुष्ठैः कृतः ॥ धूपश्चायमसंशयं शिरःगणस्यापि ग-
हावेशनादृक्षाच्चैव करोति नित्यमवलोक्य बालहृदम् ॥ १०० ॥
काकजंघासं दुग्धानां रुक्षाणां चैव वल्कलम् ॥ कपित्थकुकदंबानां म-

करदानांचपह्वैः ॥ २०१ ॥ धूपः स्नातस्य बालस्य सर्वग्रहहरः स्मृतः ॥ प्रयोज्योयं विशेषेण चन्द्रवैद्योपदेशतः ॥ २ ॥ रक्तास्निगात्र
 स्त्रवदश्रुनेत्रः सस्येदनः कंपयुनोर्हृदस्थः ॥ पश्येच्च वक्त्रेण मुखेन
 रक्तगंधः पतत्येव च साभिनंदम् ॥ ३ ॥ स्कंदग्रहावेसयुनोर्हिवा-
 लो विश्वस्तश्च श्चातिचरोदिति हि ॥ स्वत्यं कदाचित् त्वलुतस्य स-
 म्यक् धूपादिकं यच्च ब्रवीमि चाद्य ॥ ४ ॥ सर्षपो ग्राहिनिर्मेकोष्ठा-
 जाधिकमवामपि ॥ लाक्षाकाकादनीहृवैर्धूपस्कंदग्रहापहः ॥
 २०५ ॥ सोमेन्दुबह्नीभवबिल्वजातवदाकमासीगददेवकाश्चैः ॥
 श्रीवेररास्नागुरुवन्दनैलामृगादनीमूलहरेणुभिश्च ॥ शिलारुणा-
 भ्यांसमसैलवालुजतुप्रयुक्तोप्यथसाधुपिष्टः ॥ लेपः सलाक्षाशि-
 श्तेहलितः स्कंदग्रहावेशनिवारणाय ॥ ६ ॥ विल्वनिमथानि-
 लशत्रुपत्रवासाविशल्यामिसिकाससिद्धम् ॥ तर्कारिकाजीवन-
 वर्गकैश्च घृतं विपक्वं निशिषेयमेभिः ॥ ७ ॥ स्कंदग्रहावेशनिवारणा-
 यतैलविमर्द्यमिसिभिर्विपक्वम् ॥ स्नात्वात्रिरात्रनिश्चित्वरेषु ब-
 लिप्रदद्याद्यवतंदुलाभ्याम् ॥ ८ ॥ अथातः प्रवक्ष्यामि बालग्रहेभ्यः
 सदाचैव रक्षानुबेलं दिनेषु ॥ यथाशास्त्रविद्भिर्मया लिख्यते तत्र पुरा-
 णैर्भिषिभिः स्तथा मंत्रविद्भिः ॥ ९ ॥ नपसां तेजसां चैव वपुषा यश-
 सामपि ॥ विधानं योजयेद्देवः स ते स्कंदः प्रसीदतु ॥ १ ॥ ग्रहसेना-
 पतिर्देवो देवसेनापतिर्विभुः ॥ देवसेनारिपुहरः पातु त्वा भगवान्
 ग्रहः ॥ २ ॥ देवदेवस्य महता पावकस्य च यः कृतः ॥ गणो मा कृति-
 कानां तु स ते शर्म प्रयच्छतु ॥ ३ ॥ रक्तमात्स्यावरश्चीमान् रक्तचंदन-
 भूषितः ॥ रक्तदिव्यवपुर्देवः पातु त्वा क्रौञ्चनाशनः ॥ ४ ॥ ॥ इति

रक्षामंत्रः ॥ ॥ इति स्कंदग्रहः ॥ ॥ विसंज्ञो यदा फेनवामी शि-
 शुर्यः स संज्ञस्तुरोदित्यतीवात्र नित्यम् ॥ स पूपास्त्रगंधो भवेत्स्क-
 दफेनकृतापस्मृतिस्तच्चिकित्सां ब्रुवेत् ॥ २१० ॥ बिल्वं शिरीषं स-
 रसादिभिश्च गोलोमिभिर्वैपरिषेक उक्तः ॥ वस्तस्य मूत्रेण विपक्व-
 तैलमभ्यजनेऽपस्मृतिनाशन स्यात् ॥ ११ ॥ स ह्नीरश्च स्तकाको-
 ली गणकाश्च शरत्तद्युतम् ॥ सपयः सपयः सिद्धं पेयं बालैरपस्मृ-
 तौ ॥ १२ ॥ वचा हि गुभिर्गृध्रकोल्हक कानां विशाकेशशठ्डी नरवे-
 लोमभिश्च ॥ वृषस्यापि हव्यैस्तथा धूपनद्राक् भवेत्स्कदजाताप-
 स्मृतौ बालकानाम् ॥ १३ ॥ अनन्तांच बिंबांतथा कुफुटींच तथा
 मर्कटीं धारयेद्वा विपक्वां ॥ निमांसानिरक्तानि वात्र प्रसन्नोदनानि
 प्रदेयानि तत्र ॥ १४ ॥ चतुष्पथे बलिं दत्वा स्नानं बालस्य कारयेत्
 ॥ रक्षामंत्रं प्रवक्ष्यामि ते न रक्षांच कारयेत् ॥ २१५ ॥ स्कंदोऽपस्मार-
 संज्ञो यः स्कंदस्य दयितः सरवा ॥ विशाख संज्ञश्च शिशोः शिवो-
 स्तु विवृता ननः ॥ १ ॥ इति रक्षामंत्रः ॥ सस्त्रावपाकैर्द्वय-
 प्रयुक्तैः स्फोटैश्चितः स्वस्ततनुश्च भीत्या ॥ बालः सदा यश्च कितो-
 रुजाक्तो ज्ञेयः क्षतो सौ बहुधा शकुन्या ॥ १६ ॥ प्रतीकारः ॥
 चेतसां प्रजकपित्थजनीरैः संश्रुतैश्च परिषेचनमत्र ॥ तैलमेव म-
 धुरैश्च कषायैः सिद्धमाश्रय लुतत्र च लेप्यम् ॥ १७ ॥ मधुकनल-
 दनीरैः सारिवापद्मलोध्रैः कमलगिरिजमृद्भिः सप्रियंगुः प्रदे-
 हः ॥ उदित इह तथान्यत्स्कंदकारस्य ग्रहे यन्निखिलमपि व्रणानां
 मुक्तपथ्यादिकतत् ॥ १८ ॥ लक्ष्मणान्धारयेद्वापि सह देवीं बह-
 तीं तथा ॥ शिशुश्च शकुनी शाल्यै वक्ष्यमाणं बलिं हरेत् ॥ १९ ॥ स-

तिलतंदुलमात्यमनःशिलाविरचितोद्दरितालसमोबलिः॥वि
तरितश्चनिकुंजघनेष्वलशकुनिकाप्रशमायशिशोरलम्॥२२०॥
स्नानं प्रयोक्तव्यमलशिशोश्चविधानतोनिष्कुटमध्यएव॥शिशो
षगंधांबुगदैःपुरेणससर्षपंतैलमथाविमर्द्यम्॥२२१॥कुर्याच्च
पूजाकुसुमैर्विचित्रैःशुभैःशकुन्याश्चमंत्ररक्षाम्॥यथातथा
मंत्रमुदाहृतंचवक्ष्येयत्तत्रोक्तविधानपूर्वम्॥२२२॥अंतरिक्षेच
यादेवीसर्वालंकारभूषिता॥अधोमुखीतीक्ष्णतुंडाशकुनीते
प्रसीदतु॥१॥दुर्दर्शनीमहाकायापिंगाक्षीभैरवस्वरा॥लंबो
दरीशंकुकर्णीशकुनीतेप्रसीदतु॥२॥इतिरक्षामंत्रः॥स्फो
टैर्ब्रह्मैर्यस्यशिशोश्चगात्रं चित्तं भवेत्सक्षिकगंधमस्त्रम्॥संभिन्न
वर्चाचस्रवेच्चरेणदाहेनयुष्टःसतुरेवतीभिः॥२३॥अजगंधास
हदेवीशृंगीद्विसारिवेपुनर्नवायुग्मम्॥सविदारिकसंस्तुतिमे
षांतोयेरेवतीत्रिबैचनयुक्तम्॥२४॥अजगंधादिकषायेनतैल
मभ्यजनेऽभ्युतम्॥कुष्ठसर्जरसंलाहोशीरागजकदंबकैः॥२२५॥
॥धवाश्चकर्णककुभौस्तंदुकीधातकीसमैः॥काकोल्यादिग-
णैःसर्पिःसिद्धंचपेयमिष्यते॥२६॥कुलत्थशंखचूर्णानांप्रदे-
हःसार्वगंधिकः॥गृध्रोल्हकविशावाण्याजवैर्हव्येनसंध्ययोः॥
२७॥उद्धूपनशिशोःकार्येरेवत्याश्चनिवृत्तये॥शुक्लपुष्पपयोधा
न्यतंदुलैश्चबलिस्तथा॥२८॥गोतीर्थेपिप्रक्षतव्योरेवेत्यास्तुनि
वृत्तये॥रक्षांवक्ष्येयतांकुर्याद्दालकस्यविचक्षणाः॥२९॥य
था॥नानावस्त्रधरोदेवीचित्रमाख्यानुलेपना॥चलककणा
शोभाद्वारिवतीतेप्रसीदतु॥१॥आश्चमन्तिसननं देव्योविधि

भूषणाः ॥ लंबांकुरालाविनतारेवतीचरुभानना ॥ २ ॥ शृङ्गना-
सात्रसादेवीरेवतीतेप्रसीदतु ॥ इतिरस्मारेवती ॥ अतीसार
स्तथातृष्णाज्वरोजाड्यमनिद्रता ॥ उद्देगोरोदनंयस्यग्रस्तोयंपू-
तनयाशिशुः ॥ २३ ॥ अरलुवरुणयुक्तपारिभट्टविशेषाच्छिशुगण-
परिषेकैर्वंकपारावताद्याः ॥ वटकचटकमासेतित्तिरस्यापिचात्र
मधुरगणससिर्द्वयजानेनहव्यम् ॥ ३१ ॥ मज्जिकाकुष्ठनर्तेश्व-
कालीयदूर्वाकुशमूलसर्जैः ॥ सतंदुलैर्हव्ययुतस्तुधूपो बालस्यचै-
पूतनिकापहारी ॥ ३२ ॥ द्विषारिथिशकलंघ्यवारिणात्रशिशो-
स्तनी ॥ लेपनासानतावापि बालान्यजतिपूतना ॥ ३३ ॥ मत्स्यौद-
नंरुसरयापलंशरावयुग्मेनसंपुटविधानबलिंप्रदद्यात् ॥ शून्ये-
गृहैत्यजतिपूतनिकाचबालसंधारयेच्चत्रिफलांचविंबाम् ॥ ३४
काकादनींचगुंजाचयथालाभंतुधारयेत् ॥ ब्रह्मः पूतनिकाविष्टः
कुंभजातेनवर्णितम् ॥ ३५ ॥ मलिनीचचलादेवी मलिनास्तुल्लभ-
र्हजा ॥ शून्यागारांश्चपादेवीदारकंपातुपूतना ॥ १ ॥ इतिरस्मा ॥
छर्दित्रिराभ्यां कसनेन बालस्तर्षेण गंधेन वसासमेन ॥ काश्याति
सारारुचिभिः समेतो पुष्पेन्धकावेशवशेनचांधः ॥ ३६ ॥ प्रलीका-
रः ॥ तिक्तद्रुमाणांदलजः कषायः कार्योभिषेचार्थमलं शिशूनां
॥ मृगादनीवात्रिफलाचतुंबीधा र्याशिरस्यत्रचबालकानाम् ॥ ३७
॥ आमंपलंपक्तमंतथैवरक्तंनिवेद्यंचतुष्पद्येस्यै ॥ अंतर्गृहेस-
र्वैरुगंधनीरैः संस्त्राप्यधूपैरपिधूपयेत्तम् ॥ ३८ ॥ रस्मोनगोशृ-
गविडालविड्मिर्मयूरपिच्छैरहिकंचुकेन ॥ कार्पासबीजैर्यवसर्षपै-
श्चनिर्माल्यकेशैर्घृतशिक्षथमिश्रैः ॥ ३९ ॥ अंधपूतनिकाविष्टबा

लकंस्नाप्य धूपितम् ॥ रक्षामंत्रैश्च तद्द्रक्षो कारयेच्च यथाब्रुवे ॥
 २४० ॥ करालाविकलामुंडाकषायांबरवासिनी ॥ देवी बालमि
 मंप्रीता सरस्वत्यन्धपूतना ॥ १ ॥ इति रक्षामंत्रः ॥ वेपतेकाश
 तेनेत्ररोगातु रच्छर्द्यतीसारशीतत्वदुर्गंधिभिः ॥ बालकः पूतना
 शीतशब्दादिकाया तया जुष्ट एव यदा जायते वै तदा ॥ ४१ ॥ वि
 बीकपित्य कुशवन्हिमुखैश्च बिल्वपत्रैर्बलास्तरसया सह नंदिवृ
 क्षैः ॥ बालस्य चात्र परिषेचनमाशु कुर्यादेभिर्भिषक् सकल बाल
 कतंत्रवेत्ता ॥ ४२ ॥ छागंधेनुभवं मूत्रसमेतं देवदारुघनसर्वस्रगं
 धम् ॥ कुष्ठपुक्ततिलतैलविषक् मंत्रबालकतनौ प्रतिमर्द्यम् ॥ ४३
 ॥ रोहिणीखदिरसर्जपलाशैर्वल्कलैश्च बकुलस्य पयोभिः ॥ गव्य
 हव्यमथ संश्रुतमेवं बालकस्य च प्रदेह इहोक्तः ॥ ४४ ॥ यदौषधं
 धार्यमिहैव तच्च निरुक्तमादौ रबलुपूतनायाः ॥ शीतादिकायाश्च
 निवारणोक्ता धूपः प्रयोज्यो यथाब्रवीमि ॥ २४५ ॥ गृध्रोल्ह
 कविशाहिकचुकयुतानि बच्छदा बस्तजाधूपे बालगणस्य मासि
 कयुतां हव्यान्विताधारणे ॥ गुंजाबिल्वमथोवलिः समुचितो मुद्गेन
 भक्तस्य च स्नानचापि जलाशये समुदितं धूपंततो दापयेत् ॥ ४६
 मुद्गौ दलाशना देवी कराशोणितपायिनी ॥ जलाशयाजलरतापा
 तुत्यां शीतपूतना ॥ १ ॥ इति रक्षामंत्रः ॥ प्रसन्नास्यं वणाः
 शिरासं वृत्तोयो भवेन्मूत्रगंधस्तु बह्वत्र भोक्ता ॥ शिशुर्वै मुखवाद्या
 च यामापिता ख्याग्रहः पूतनाया तया संगृहीतः ॥ ४७ ॥ प्र० ॥
 कपित्थवांशीरुबुबिल्वपत्रैर्कुवेरनिंबच्छदकामिमंथैः ॥ काशो वि
 धेयः परिषेचनार्थे शिशोर्गृहीतस्य ग्रहेन तस्याः ॥ ४८ ॥ भृंगराजा

श्वगंधाभ्यांपत्रजातरसेनच ॥ वसानैलेष्टतंकुर्यादभ्यंगार्थेतथा
 शिशोः ॥ ४९ ॥ मधूलिकापंचजरापयोभिर्गणितुगोक्षीरकया
 समेतैः ॥ घृतं शृतं यन्मधुकेन सार्द्धं बालस्य भोज्यं च ग्रहापहा
 री ॥ २५० ॥ वचाघृतं सजरसं सकुष्ठधूपत्रबालस्य तथानियोज्यम्
 ॥ गोजिह्वाधारयेद्दासित्थासर्पस्थकंचुकम् ॥ ५१ ॥ चूर्णकं
 चूर्णकं मालिकामज्जनपारदसच्छिलांगोष्ठके ॥ बलिसं हरेद्दाल
 कस्य ग्रहात्मोचप्रार्थेभिषक्कुभजेनोदितम् ॥ ५२ ॥ मंत्ररसाशि
 शोर्गोष्ठे पूजनं स्नपनं तथा ॥ यथारक्षाविधातव्या मंत्रतत्तु ब्रवीम्य
 हम् ॥ ५३ ॥ अलंकृता रूपवती श्रुभगा कामरूपिणी ॥ गोष्ठम-
 ध्येन यरता पातु त्वां मुरवमंडिका ॥ १ ॥ छर्दिस्त्वं दनयुक्तं कंठमुख
 योः शोषश्च संमूर्च्छनं यस्य स्याच्च विगंधतापि विदशे हंतैरथोद्बुधैः
 ॥ पश्येद्यश्च शिशुः सवापि भिषजा वै नैगमेयग्रहग्रस्ताश्चिन्नरुहा
 ग्निमंथधनिका पूतीकसेच्यौ घृणम् ॥ ५४ ॥ प्रियग्वनंता सरलौर्मि
 सीनां कुटं न देरादधित्त्वरुक्तेः ॥ तैलपचेत्कांजिकयुक्तमेतद्दाल
 ग्रहावेशमिवारणाद्रक् ॥ २५५ ॥ दिङ्मूलजकायपयोभिरत्र स्वा-
 र्जूरमास्ति त्र्ययुतं च हव्यम् ॥ सिद्धं च गव्यं शिशुनैगमेयग्रहापहं वै
 मधुकेन सार्द्धम् ॥ ५६ ॥ वचापयस्याजटिलांच बालो गोलोमिकन्ता
 यविधारयेत्तः ॥ स्नानं प्रकुर्याद्दृढरुक्षकस्य प्यधस्तले धूपनमस्य-
 यद्यत् ॥ ५७ ॥ विशोलूकगृध्रप्रजातेन धूपस्तथा मर्कटस्यापि वापू-
 तनायाः ॥ शिशोर्नैगमेयग्रहावेशशाल्यैः प्रदेयोभिषग्भिस्तदापैत्तु
 गेहे ॥ ५८ ॥ सतिलतंदुलमाल्यसमतदा विविधभोजनवत्कबलि-
 बुधः ॥ चटतरोऽभिवेद्यतले द्रुतशिशुगणस्थं च रक्षणमाशु वै ५९

अजनश्चलितान्क्षिभ्रूक्षीरहापूतिवांतिहृतः॥ कुर्यात्तसाहसंकुर्वुः
 कामस्त्पीमहायशाः॥ बालपालयितावेदोनेगमश्चेहरस्तु॥
 १॥ ॥ इतिरक्षानैगमेयः॥ ॥ कृशः सास्त्रहृद्यश्चसास्त्रप्रगंधा
 सदाक्षीरकाहारपूतिप्रच्छर्दिः॥ शिशुः साहसीकामसंजातपीडो-
 स्थभिष्ठार्यशांतोजनानांप्रियः स्यात्॥ २६०॥ सशब्दनिशायांतु
 संवीक्ष्यतेनचैवास्ति सोयंक्षुधायांक्षचिच्च॥ शिशुः शृङ्गवक्त्रोर-
 तीशेष्टहीतोभवेत्क्षुब्धसाध्योबलिस्तत्रकार्यः॥ ६१॥ काथामहा
 मुंडतिकाभवोयः सोशीरकः कामग्रहापहारी॥ मधूकसप्तच्छदं
 लुपन्नकांथोपिबालस्तपनात्तथैव॥ ६२॥ सप्तच्छदामयनिशाशि-
 शिरैः शिशूनांमालेपनंकामरतिग्रहेपि॥ सप्तच्छदपेव्यचमत्स्यपिना-
 युक्तंसमूर्वेः शिशुरलेपनस्यात्॥ ६३॥ सप्तच्छदत्वग्लस्तनंसमूर्वासि
 हृथनिंबच्छदमेषरुंगी॥ विडालविडलोमवचाशिशूनांधूपोमधू-
 कौघृतमिन्त्रितोत्र॥ ६४॥ मृतस्यगोकुक्षिजगोमयेनगव्येनहव्ये-
 नयुतस्यधूपात्॥ सर्वैर्ग्रहायांतिशामंविशेषाज्वरादिकायेचगदाः
 शिशूनाम्॥ २६५॥ बलीष्टशात्यैखिलबालकानांस्कंदोग्रहेरोगैरि-
 लरोगप्रमध्ये॥ यारेवतीसाविधिवत्प्रज्यावालस्यसर्वहितमिच्छि-
 तैव॥ ६६॥ दिशः सूर्योत्तरिक्षश्चस्वस्तिकुर्वंतु सर्वदा॥ तेजसाब्रा-
 ह्मणाश्चाथविष्णोरिन्द्रस्यतेजसा॥ ६७॥ सिद्धानांतेजसाचैवराक्षि-
 नोसिंहरवीभव॥ मंत्रैरेतैः भिषक्यश्चाद्रक्षांकुर्वन्तिबालके॥ ६८॥
 भवन्तिनिर्गहाबालास्तस्विनोरोगवर्जिताः॥ इत्यगस्त्यः॥ सामा-
 न्यग्रहशांतयेनिगदितेयद्बालरोगापहं हव्यंगव्यमलंपरेविसाशिवं
 यत्तत्रसंकीर्तितम्॥ श्रीमत्कंधंगोरासूर्यधरणीश्रीविष्णुकेशा

विकासर्वरोगहरा भवन्तु सततं बालव्रजानां च ते ॥ २६९ ॥ श्रीतात
पादाब्जेति ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्च तस्यासङ्खालरोगस्तबकः सः
माप्तिम् ॥ २७० ॥ ॥ ॥ अथवाजीकरणं व्याख्या
स्यामः ॥ ॥ शिशुशशिमालं गजमुखशालं ॥ गणपतिबालं न-
मतसदालम् ॥ १ ॥ ॥ अथवाजीकरणलक्षणम् ॥ ॥ यद्वा-
व्यसकलनरं प्रकुरुयाद्वाजीसमं मैथुनेन द्रव्यं भिषजान्वरैर्निर्ग-
दितं वाजीकरवीर्यदम् ॥ क्लीबस्थात्सुरताक्षमः खलु तदा तत्कैव-
नाशक्षमं तत्प्रोक्तं कविभिश्च सप्तभिरलभेदैः स्फुटं कथ्यते ॥ २ ॥ त-
द्याहितशोकभीति क्रोधैरखिलैर्मानसदुःखदैश्च भावैः ॥ मनसी-
हततोथरन्तु कामोद्ध्वजपतनात्प्रथमः सर्वैर्यखंडः ॥ ३ ॥ अतिक-
टूनिपाटूनि रसोन्यलं भजति चाम्लतराणि बह्वन्यथ ॥ अपि च शा-
कविं रुद्धपयांसियः सरखलु पित्तविदग्धनिमित्तजं भवति तस्य च-
खाड्यमसंशयम् ॥ ४ ॥ इति द्वितीयं तु तथानृतीयो व्यवायशी-
लोतितरां क्षयाच्च ॥ क्लैव्यं च शक्रस्य तथैव तस्य वाजीक्रियां नैव
प्रकुर्वतस्तु ॥ ५ ॥ महामेदरोगेण संजायते क्लैव्यमन्यद्यथा य-
स्यसः ॥ समुक्तश्चतुर्थः स्तथापंचमः शक्रनाडीपरिच्छेदनात् ॥
६ ॥ मदनोन्मथितस्य मानवस्य मनसः स्तोभनिरोधनाच्च कामा-
त् ॥ अतिब्रह्मरसस्य वीर्यरोधादपि षष्ठः खलुरखंडावसः ॥ ७
यत्क्लैव्यं स हजं नरस्य च तथा संकीर्तितं सप्तमम् ॥ अन्यन्मर्मशि-
रास्ततस्तस्य भवत्क्लैव्यं तसाध्यद्वयम् ॥ ८ ॥ ॥ अथ क्लैव्यानां
प्रतीकारः ॥ ॥ कार्यो हेतुविपर्ययः प्रथमतः क्लैव्यस्य साध्य-
स्य च यस्मान्मुरत्यचिकित्सितं निर्गदितं त्यागो निदानस्य यत् ॥

१॥ तत्र बांजीकरणाविधिः ॥ बांजीकराद्योगव्रान्प्रनुष्णः स-
 म्यग्विशुद्धोपिनिरामथोयः ॥ आषोडशात्सप्ततिवर्षपूर्तेरवीन्व
 लात्त्यः सविचार्य कुर्यात् ॥ १० ॥ क्षयवृद्ध्यपदंशकादिरोगाः प्रभ-
 वंत्येव च कामिनीप्रसंगैः ॥ अतएवविधानतत्प्रकामाविधिनापु-
 ष्यविद्वद्ध्येनिषेवेत् ॥ ११ ॥ रूपयोवनधनानिस्करवानिसंभवति
 विविधाबहुबालाः ॥ तादृशाश्चरवलुतत्रचतेषां स सकीकरणमे-
 वतुयेषाम् ॥ १२ ॥ विचित्रपानभोजनादिवस्त्रगीतवद्यकैः सथा
 मितांशयामिनीसुकामिनीवनानिलैः ॥ मनोज्ञगंधमयनगव-
 ह्यिषत्रकैः मनोभवः प्रजायते निषेवितैरसंशयम् ॥ १३ ॥ माक्षिक
 माक्षिकशिलाजतुपारदानांचूर्णसिलोहकविडंगशिवाशितानाम्
 ॥ भुक्ताचविंशतिदिनानिभजेत्प्रकामंयोषीतिकोपिवनितानि
 करयुवेव ॥ १४ ॥ अन्यः ॥ गगनममरवल्लीसत्त्वलोहचुरीनां
 प्रभवतिससितंयो माक्षिकेनैवचूर्णम् ॥ अनुपिबतिपयोवाका-
 मिनीदर्पनाशं प्रथयति बहुपुत्रैर्वैशमेकोपिखंडः ॥ १५ ॥ विरूढ-
 वत्सासुगवापयोभिः सिद्धचयत्यायसमेकमेव ॥ गोधूमचूर्णेस-
 सितंसहव्यंसमाक्षिकंयत्पयसासुभृष्टम् ॥ १६ ॥ सुक्ताजराक्रां-
 तपुनर्विशेषादृशांगनाभोगपरोयुवेव ॥ नचित्रमत्रप्रथयत्यलस-
 दृशास्यवृद्धिस्वस्तैः सुताभिः ॥ १७ ॥ युग्मम् ॥ अन्यः ॥ ॥
 चटकमूषकनकपुनर्मेवाघृतमलंपरिसोधितमंडकैः ॥ तदवलिप्त-
 पदोवनितांभजनन्धरणींस्पृशतीहयदावधि ॥ स्त्रियमसौभज-
 तीति यदावधि ॥ १८ ॥ अन्यः ॥ ईषदल्लदधिनेममादकंमेत-
 खंडवरचूर्णप्रस्थकम् ॥ क्षौद्रमन्त्रपलसंमितं घृततद्दिभागतुलि-

तपटस्थितम् ॥ १९ ॥ वेदमाषजगतां मरिचेन तावन्तैव विधिना पि
लवंगैः ॥ कार्ष्णिकैश्च त्रुटिभिः सकलतद्गालितंचकमृदोवरपात्रे
॥ २० ॥ चंद्रचंदनमृगोत्थितनाभिजातजातपरगंधसमेते ॥ स्था
पिताचरबलुसैवरसालापानतोत्पतनुवृद्धिविधात्री ॥ २१ ॥ ॥
विशेषकम् ॥ गोक्षरक्षरबले भवलानां तालमूलशतमूलयु
तानाम् ॥ निस्तुषीकृतस्त्वानरबीजैरश्वगंधजजरासहितंसक
लंतत् ॥ २२ ॥ चूर्णितंचपयसास्रगवीनांसिद्धमष्टगुणितेन वि
पाच्य ॥ सर्वचूर्णसमह्वयविषकंसर्वतोद्दिगुणखंडसमेतम् ॥
२३ ॥ यावदग्निबलमत्तिनरो यो मोदकीकृतमलंप्रमदाभिः ॥ रं
स्यते च तनुते तनुजानां वृद्धिमृद्धिमथदैत्यगुरेश्च ॥ २४ ॥ अन्यः
॥ कणालवणवत्सांडसाधितंचघृतनरः ॥ पिबन् वृषायते वीर्यं
संपदामुदितोरतौ ॥ २५ ॥ अन्यः ॥ दशपलप्रमितं खलु दक्षि
णप्रभवपूगफलंपरिचूर्णितम् ॥ पदविशोधितमेव गवांपयस्यथ
पचेदपि चाष्टगुणोभिषक् ॥ २६ ॥ घृतमिहांजलिसंमितमुत्तमम्
समतु योज्यतुलार्द्धसितायुतम् ॥ समवतार्धघनंधरणीतले परि
विमिश्र्य च वह्न्यग्रणान्ब्रुवे ॥ २७ ॥ त्रुटिवले भबलाचपलावराम
धुकधान्यकसेरुकपत्रकान् ॥ मरिचनागरजीरकचंदनद्वयमिसी
भक्रणाजलदाधरान् ॥ २८ ॥ वरदकांबुजबीजविदारिका मुशलि
केक्षरगेक्षरमेधिका ॥ जरणाकेशरशाल्मलिकाजरा मरिचमाग
धिकासशशिप्रभाः ॥ २९ ॥ त्रिदशपुष्पतुगानलपत्रिकासफलिको
च्चटिका हयगंधिका ॥ जलगवीस्तनिका शिवलिंगिका पलमिता
न्सकलांश्च पृथक्पृथक् ॥ ३० ॥ सहाराहरानखिलान्सर्वैद्यैः रवा

ज्वरशङ्गाटकनुल्यभागान् ॥ सूतेन वंगेन च लोहमभ्रकस्तूरिका-
 चंद्रसमं समस्तम् ॥ सवानरीबीजजचूर्णयुक्तानुर्यादिषकृतस्य
 चमोदकांश्च ॥ तान्म्लकट्टादिविहाय मुक्तानरः प्रकामाह्विता
 निषेवेत् ॥ ३२ ॥ पाकं श्रीरतिबलुभारव्यकमिदं दुग्धानुपानद्रुतम्
 भुक्तं चापिनरेण वृद्धशिशुभिः कांतांगसंज्ञ-क्षमः ॥ सौरव्यभोग
 विलासमानसंभुवंसदीप्यवामाशतरंतुंचानुपदंपदंप्रकुरुते श्री
 कामयाने निशम् ॥ ३३ ॥ माज्जूफलखसफलं करभक्तवर्णवी-
 जानिशोषमुदधं स्त्वक् संयुतानि ॥ चूर्णान्द्भागविजयासहिता
 नितस्मिन्नायोज्य सोयमुदिनोप्यथ कामकेशः ॥ ३४ ॥ अलं
 रक्तपित्ताधिकारोक्त आद्यैर्निरुक्तस्तुकूष्माडकस्याबलेहः ॥ प-
 रः पुष्टिकारी च वाजीकरोपि स्मृतो वैद्यभूपैश्च पिचाति वृद्धये ॥
 ३५ ॥ अन्यः ॥ पक्वाम्रजद्रवमलं समृदः कुराहेद्रोणोन्मि-
 तं भिषगथाटकसंमितांच ॥ शृङ्गांसितां प्रस्थघृतेन शकृत्वा प्र-
 स्थान्दियाकुडवमारिचचूर्णयुक्तम् ॥ ३६ ॥ पलद्वयेनापिकणा
 भवेन दुग्धेन धेनोरपि चालकेन ॥ पचेत्तु दर्व्याखलुदारुमस्या प्रचा-
 लयेत्तद्द्विधनं विलोक्य ॥ ३७ ॥ भूमावतार्यात्रिजस्य मीषांकुस्तं
 बुरीजीरकचित्रकानाम् ॥ त्वङ्मुस्तकग्रंथिकपत्रकानां लवंगजा-
 तीफलकेशराणाम् ॥ ३८ ॥ एलावृहज्जीरकसंयुतानां पृथक्
 पृथक् चापि पलोन्मितानाम् ॥ सिद्धेत्रशीते कुडवद्वयंच मधो-
 प्रदद्याद्विपलंच तस्य ॥ यो भक्षयेद्भोजनतो नरो र्वाग्यथानलं वा
 श्वसमोरते स्यात् ॥ ३९ ॥ नित्यं निरामयकरो ग्रहणी प्रहृत्ती-
 श्वासापह्नोरुचिकारः क्षयरोगहारी ॥ रक्तादिपित्तशमनो म्लप

दादिपित्तहंतागदस्यवनितारमणोप्रशस्तः ॥४०॥ अन्यः ॥
 पूर्णगोक्षरसंभवरवलुतथाछागीपयःसाधितंभुक्तखंडमधुपु
 तंप्रशमयेतबांडघनराणांदुतम् ॥ यद्यांतबहुधाकुवैद्यकलितद्र
 व्यौषधीनांसदाज्ञानादादरतो निरंतरमृषासंसेवनानसंभवम् ॥
 ४१ ॥ ॥ अथतैलम् ॥ ॥ सूचंदनंकुचंदनंपतंगदेवदारुकै
 कणागुरुबुटिह्याम्बुदन्निगंधसिक्थकैः ॥ मुरानखप्रियंगुगुग्गु
 लदूपलंकरवानतारुणोदकैश्चग्रंथिपर्णकैः ॥ ४२ ॥ भिषकूच-
 शाणमात्रकैः पृथक्पृथक्प्रकल्कितैः शनैः पचेत्तिलैल्यतैलमेण
 नाभिकेशरैः ॥ समांसिकंससिंहिकंसशैलजेनधातकीप्रसूनकैरु
 शीरकैः सरालकैः स्रजातिभिः ॥ ४३ ॥ सपद्मकंचचव्यमन्त्ररेणुका
 लवंगकैः सवालकंसदारुकंससिद्धमेतदेवतैलमाशुदेहमर्द-
 नात् ॥ अपुत्रकंसपुत्रकबलाधिकंतुनिर्बलं करोतिचापिवल्ल
 भंसखंडमाशुयोषिताम् ॥ ४४ ॥ अन्यः ॥ दिङ्मूलघात्री
 शिखरीविभीतमृंगीकणाधान्यकवीरणानाम् ॥ जंतुघराविह
 यवह्निचवृद्धदारुत्रिकंटा मरदारुपुष्पैः ॥ ४५ ॥ कपित्थविश्वा-
 नृपटुसदंती पुनर्नवाग्रंधिककट्फलानाम् ॥ द्राक्षाकुवेरास्म
 रीचजीरैरेहीतकेनापित्रलोहितेन ॥ ४६ ॥ पलद्वयानांचपलद्वये
 र्वापलद्वयेनापि पृथक्पृथक् ॥ तासां भिषकस्त्रुण्णतरैश्चसा-
 कंस्त्रुण्णः समस्तैश्चशिवादकंच ॥ ४७ ॥ पंचादकेवारिणिसंपचेद्वा
 स्वित्राशिवां माक्षिकमध्यमग्न्याम् ॥ दिनत्रयांतेविनिवार्यतस्मा
 त्पुनश्चयावतवलुपंचरात्रम् ॥ ४८ ॥ तावाह्मग्न्यांचविधायभू-
 यःसुमाक्षिकेन्येपिचनोदिनानाम् ॥ निष्कास्यमग्नां दशकंतोन्ये

सुमाक्षिकैः स्मादपि हव्यपात्रे ॥ ४९ ॥ सुमाक्षिकैः पूर्णतरेनि
 धायपत्रत्वगेलागजकेशराणाम् ॥ कणायुतानां प्रतिवाप्यचूर्ण
 पलाष्टकंसिद्धहरीतकीषु ॥ ५० ॥ हरीतकीं श्रीभिषगीशविष्णु
 र्धनंतरिर्लोकस्तरवार्थमाह ॥ तां भक्षयेद्यस्तनत्स्यरोगभीति
 र्भवेत्कापिनरस्य किंचित् ॥ ५१ ॥ श्वासंकासंक्षयसाप्रहरतिसं
 हसांसेवितावन्दिमाद्यं मूर्च्छाहिकेचतृष्णां मुखगदमरुचिनेत्रक
 र्णानिमुग्राम्प्लीहानंवातरक्तं यक्षदुदरमलंचानि पीडांशिरस्थान्
 ॥ यक्ष्माणंबद्धपापुभ्रममद्यबहुधानेकरोगांस्तथान्यान् ॥ ५२ ॥
 हरीतकीमाक्षिकपाचितैषाहितापिराज्ञां विदुषां कवीनाम् ॥ गां
 र्धर्वविद्यापठतांस्त्वित्तंदारातकामोजुषतानराणाम् ॥ ५३ ॥ बी
 जानिवेद्यः कपिकच्छुजानिप्रस्थैकगव्यपयसिप्रकामम् ॥ संस्वे
 द्यतावत्कुडवोन्मिताभियावन्नुतद्वल्कलमार्दवत्वम् ॥ ५४ ॥ वि
 धायपिष्टीमथनिस्तुषाणांबद्धोगवीहव्यससिद्धभूताः ॥ लेप्यः
 श्वरवंदद्दिगुणैश्चपाकैः पुनस्तुतामाक्षिकपूर्णपात्रे ॥ ५५ ॥
 निधायतासामपिपंचटंकमितामथैकांतुनरः प्रभाते ॥ सायंसं
 मश्नातिपयोनुपानैः सोशीतिवर्षप्रमितोयुवेव ॥ ५६ ॥ वाजीववा
 माशतकं भजे हारवंडोपि पुत्रान्जनपेदनेकान् ॥ नानेन तुल्यं पर
 मंत्रकिंचिद्वाजीकरं वैद्यवरैर्निरुक्तम् ॥ ५७ ॥ ॥ अथ घृतम्
 ॥ ॥ दशगुणप्रमितेचविदारिकास्वरसके घृतमेकगुणं पचेत्
 ॥ शतगुणैथपयस्यपिवागवां प्रथमसाधितमेव विसाधयेत् ॥
 ५८ ॥ पयस एव तु पादमितेन तत्परिपचेद्द्वारवंदुरसेन च ॥ अ
 पि घृतादथ पादमिते क्षजैर्मधुभिरत्र समैः खलु वंशजैः ॥ ५९ ॥

माधजाश्वपदादिकगंधिकासमसकृतारिसाध्यचमोदकान् ॥
 भिषगुदंवरमानमितानिमान्भजतिताम्रमदाप्रभजेन्नरः ॥ पु
 नरयोपुनरेवकुलिंगवत् ॥ ६० ॥ अन्यः ॥ भिषग्वरीगर्भगतं
 घृतचदुग्धेगवीनाविषचेच्चतावत् ॥ दिक्संमितेयावदलंप्रप-
 क्सशर्करमाक्षिकपिप्पलीभ्याम् ॥ ६१ ॥ दृष्यविशेषादनरं
 रंचकुर्यात्प्रयुक्तं बहुकामिनीनाम् ॥ भोक्तारमाविःकृतपुत्रजा
 तं दृढंप्रकुर्यात्तरुणीरिरंस्कम् ॥ ६२ ॥ अन्यत् ॥ तुरंगं
 धोत्थजटापलानांशतंतदूर्ध्वंखलुगोक्षराणाम् ॥ शतावरीना
 गन्धलामृतानांमन्थत्यशुगाम्बुजबीजमाषैः ॥ ६३ ॥ पुनर्नवाका
 श्मरीकाफलानांसंमंतयातद्दशकंपलानाम् ॥ वैद्यः पृथग्द्रोण
 चतुष्कवारिण्यापाच्यशेषेन्बुनिद्रोणमात्रे ॥ ६४ ॥ द्वाक्षाकणाप-
 द्मककुशनागपुष्पात्मगुप्ताफलपद्मकानाम् ॥ कुचंदनेनापिच
 जीवनीयगणेननीलोत्पलकेशराणाम् ॥ ६५ ॥ प्रदापयेत्कर्षस
 मानमीषाभागान्पृथक्करकंडपलद्वयंच ॥ पौंड्रेक्षनीराटकसंयु-
 तंगोर्हव्यंतुप्रस्थप्रमितं पयोभिः ॥ ६६ ॥ गवांचतुर्भागमितैश्चस-
 म्यक् संपाचयेत्कामनरेद्रहव्यम् ॥ संरक्तपित्तक्षतवातरक्तह-
 लीमकारोचकपांडुरोगान् ॥ ६७ ॥ स्वरक्षयंयत्तनुवर्णभेदमू-
 त्रस्यरुच्छंखलुपार्श्वशूलम् ॥ उरोविदाहंविनिहंतिसद्यः से-
 च्योनृपाणांप्रमदाप्रियास्ताम् ॥ ६८ ॥ चहतःपुरचारिणांचध-
 निनाराज्ञापरंपुष्टिदमेधाशक्तविषहर्नंबलकरतेजस्करं दृढ-
 णाम् ॥ सर्वेषांचरसायनंनियदित्श्रीकामदेवंघृतंनृणांदुर्बल-
 ताहरयथैवजलमुग्धासद्गुमाणाद्रुतम् ॥ ६९ ॥ ॥ ॥

॥ अथविषतंत्रचिकित्सां व्याख्यास्यामः ॥ ॥ शिशुशशीक
मुमापनिशंकरं लुदिनिधाय प्रणम्य गुरुस्तपि ॥ अखिलभेदवि-
षस्यचिकित्सितं विलिखितं बहुतंत्रमतं श्रुवे ॥ १ ॥ साध्यासा-
ध्यं लक्ष्यते यत्प्रयोगान्मंत्रयंत्रतश्चिकित्सां यथावत् ॥ दृष्ट्वा स्मृ-
त्वा श्रीगुरोः पादपद्मं कुर्याद्द्वेद्योजंगमस्याह्नीरस्य ॥ २ ॥ ॐ ह्रीं
ह्रैं पद्मै पद्मावती स्वाहा ॥ एकविंशतिवारान्वा मनाऽजीपेत् ॥
न पश्यति यदा दष्टः कृतेन यनसंचने ॥ चराहमंत्रं नित्यस्य वारि-
णानैव जीवति ॥ ३ ॥ ॐ मंत्रं हंसः प्लवसः पक्षिस्त्वाहा ॥ उदकं
मभिमंत्र्य चक्षुःश्रुत्यं सिंचेत् ॥ ॐ ह्रीं वौमंत्रजप्तेन वारिणा सित-
लोचनः ॥ नो नीलयति चक्षुश्च कालदष्टस्तदा मतः ॥ ४ ॥ करा-
कर्षणमात्रेण शिरः केशागलंति चेत् ॥ प्रसारितमुरवोयस्तस-
प्रस्तोयमकिं करैः ॥ ५ ॥ सशोफमुदरं नेत्रे प्रकुल्लेदशनानखाः
॥ श्यामाः कंठगतानाड्यो न स्फुरंतितदामृतः ॥ ६ ॥ शिरोधुनो-
तिनाक्रीतो मन्थास्थाने यदा दृढम् ॥ कालालिङ्गित एवायं प्राणी
न प्राणिति ध्रुवम् ॥ ७ ॥ अद्यापि न शरे मेव विंधावति घातुषु ॥ सद्यो द-
ष्टः स विज्ञेयो भ्रमस्तत्सग्रहं मनाक् ॥ ८ ॥ हहाहिहीत्यादिमंत्रेण
मंत्रितं गलितं जलम् ॥ सद्यो न निर्वर्तते यस्य तत्स्य जीवं कथं स्थिरम्
॥ ९ ॥ हहाहिही हुहू हे हौ हौ हं हं चंडपिंगलिकामंत्रः समको-
णांजिते दृशौ ॥ न गलितौ यस्य स न जीवंति मानवः ॥ १० ॥ ॐ हर-
चंडीपिंगले के पूर भौ वस्तुपिणी स्वाहा ॥ चंडपिंगलमंत्रः ॥ करेपि-
क्षितया दष्टो वाचो मुंच निचेत्तया ॥ स्वस्थानच्युतमो सो वाचाया
कुलितलोचनः ॥ ११ ॥ सुखशीतलनिश्वासं सातु नांसिकभाषि

तः॥ शूलेनार्तद्रवातीवहिध्मावालालयान्वितः॥ १२॥ स्वेदक्लि
 भागतिशब्दोभयग्रीवःसमाकुलः॥ कफाचृतगलोघोषंनशृणोति
 नपश्यति॥ १३॥ नासिकामात्मविबिंबचदर्पणादौकथंचन॥ दंडाह-
 तस्यनोरेस्वेत्यादिकालस्यचेष्टितम्॥ १४॥ ॐ नमोभगवतेरुद्राय
 प्रवनवेगाधिपतयेमहामक्षिराजायपक्षावातेनहरविषंजजःस्वा
 हा॥ पक्षिराजमंत्रःस्थानाञ्चलतिनोयस्तुविषमंत्रहतंयदि॥ मि
 थ्यादष्टस्तदाज्ञेयोमृतोचावार्तिकोत्तमैः॥ १५॥ देहविन्यस्यकर्णा
 यद्वृश्येतमक्षरंजपेत्॥ देवार्तकाहिदुष्टानांविषंनशयतिस्त्रिणा
 त्॥ १६॥ कंठेनाभौगुदेस्कंधेमस्तर्कधरकर्णयोः॥ नेत्रयोश्चयुगं
 कुक्षौग्रीवायांतालुकेतृदि॥ १७॥ एषुस्थानेषुपेदष्टानतेजीवन्ति
 जंतवः॥ उद्यानेजीर्णकूपेचरुष्कचक्षेवरेथवा॥ १८॥ शृंगादेचत्प
 रेररंगौरवर्जरेतिबिभीतके॥ श्मशानेशून्यगेहेषुकुण्डेदेवाकुलेत-
 था॥ स्थानेष्वेतेषुपेदष्टाज्ञेयास्तेविगतासवः॥ मंत्रतंत्रादिकतेषां
 नकुर्याद्वाचिकोत्तमः॥ २०॥ निर्यगूर्ध्वगतारेखाअष्टसंख्यासमा
 लिखेत्॥ कोष्ठानेकोनपंचाशत्समान्कुर्याद्द्विचक्षराः॥ २१॥ स-
 मनागान्ग्रहान्सप्तलिखेत्तच्चयथाक्रमात्॥ येनागास्तेग्रहा-
 प्रोक्तायेग्रहास्तेतुपञ्चगाः॥ २२॥ आदित्योनंतइत्युक्तेःसोमो-
 वासुकिरुच्यते॥ मंगलस्तक्षकोत्तयःकर्कादौबुधसंज्ञकः॥ २३॥
 बृहस्पतिःस्मृतःपद्मोमहापद्मःकविर्भवेत्॥ शरवपालःशनिः
 रव्यातःसप्तनागाग्रहाःक्रमात्॥ २४॥ अष्टमःकुलिकोनामराहुः
 क्रूरग्रहोमतः॥ सचकालःसमारव्यातःसर्वानाक्रम्यतिष्ठति॥ २५॥
 द्विधाकालोभवेद्वक्त्रेवलोयोगजस्तथा॥ तक्षकंमंगलंवाद्योद्विती

यः सौरिशंखनः ॥ २६ ॥ अनन्त कुलि कौविप्रौ क्षत्रियौ शंखवा-
 स्तकी ॥ महाञ्जतक्षकौ वैश्यौ शूद्रौ कर्कोटपंकजौ ॥ २७ ॥ पीतौ-
 रकौ सुवर्णीभौ कृष्णौ द्वौ द्वौ क्रमादिनः ॥ बन्दिवातशिरवौ जाड्य-
 लासदाहार्ति कारिणौ ॥ २८ ॥ अनन्ताद्विद्ययास्थानं शंखपालांत-
 संस्थिताः ॥ भुञ्जते प्रहराद्वैतं दिनरात्रिगतिकमात् ॥ २९ ॥ समच्छे-
 कांतमालिरव्यकर्णकोषेषु भानुतः ॥ गणयेच्छनिपर्यंतं कुलिकं त-
 त्रनिर्दिशेत् ॥ ३० ॥ आदित्ये सममेराहुश्चंद्रः षष्ठोऽथ पंचमः ॥ कु-
 जे च ध्रुवर्धे जीवे त्रिद्व्येकः शक्रमंदयोः ॥ ३१ ॥ पिधाय च दनं नासा-
 वायुसंधेच्छते सति ॥ उत्तिष्ठति द्रुतं दष्टो विद्वांसोऽपि ध्रुवम् ॥ ३२ ॥
 दग्धाहुंकारबीजेन स्थावरजंगमं विपम् ॥ त्येकारं वायुबीजेन तद्-
 स्मदिक्षुषि क्षिपेत् ॥ ३३ ॥ दष्टस्य च दनं न्यस्तं मायाबीजं शशिप्रभ-
 म् ॥ द्विर्विशेषं विषं हंति चराचरमपि क्षणान् ॥ ३४ ॥ दिशांष्टालिखि-
 तैरस्येह रक्षासेन वाततः ॥ लोपिते प्रथमं पादविषं सर्पस्य न स्पृशति ॥ ३५ ॥
 शशिस्थितं विषं हंति भानुस्थं सकलान् ग्रहान् ॥ पाशत्रयं च
 मध्यस्थं मायाबीजं शशिप्रभम् ॥ ३६ ॥ अनवमायेयेथहरं कर्मजा-
 रव्यपाशत्रयम् ॥ वेदास्तेस्तं भक्त्युत्तं श्वेतमिंदौ विषापहम् ॥ ३७ ॥
 रक्तमालुषिकृत्तं त्र्येष्वस्त्रेश्चितीनाशकम् ॥ श्वेतहुंकारबीजेन-
 धवलंगस्य देहिनः ॥ ३८ ॥ विषं चेद्दिद्यते तर्हि विषाणं शशके भवे-
 त् ॥ स्रुप्रीतवर्णं हुंकारबीजापूरितविग्रहम् ॥ ३९ ॥ दष्टं ध्यायन्
 ध्रुवं मंत्री विषं संस्तभयेत् चिरम् ॥ बुद्धुंदरीचूर्णमपूरपित्तं तैलं
 तिलानां च विषप्रयोगात् ॥ दष्टस्य नासाविवरे प्रलेपान् मंत्रो विषं स्तं-
 भयेत्ते विचित्रम् ॥ ४० ॥ त्येकारदीपितं च हि बीजं दष्टद्विस्मृतं ॥

॥ चिरदृष्टस्य वास्तोभं कुरुते तन्निमेषितम् ॥ ४१ ॥ ॐ पक्षिस्वा
 हादृष्टपच२ स्तोभय २ विषं इति वा ॥ पथ्यायुतं रोध्रमरीचपत्रं
 हिमुवचां शीतजलेन पिष्ट्वा ॥ नश्यंततः शीतजलेन दद्याज्जीवेन्न
 रीवास्तु किनागदृष्टः ॥ ४२ ॥ मंत्रः ॥ ॐ आदित्यचक्षुषारिपुः
 वः उः ॥ अर्कमूलत्वचाचूर्णं पीतं शीतेन वारिणा ॥ सर्पधचूरगो-
 नासकरनीरविषापहम् ॥ ४३ ॥ श्वेतबिंदूलमूलं यः पुष्पार्कवारिणा-
 पिबेत् ॥ तत्प्राशर्वनसमायांति विषदृष्टिकपन्नगाः ॥ ४४ ॥ तरक्ष
 दंष्ट्रयारूपं वैनतेयस्य वार्तिकः ॥ कृत्वा विभर्ति यो बाहौ तं दशं निन
 भोगिनः ॥ ४५ ॥ पुष्पार्कपीतमूलेन गरुडस्य फलीनरम् ॥ नानि-
 षण्मासपर्यंतमस्ति चेत्तन्न जीवति ॥ ४६ ॥ तस्य पानां जनाले पान्नस्या
 न्नशये दहेर्विषम् ॥ घृष्टं वारया मूलं न स्याच्छ्रामैकालं विनिर्दिशेत् ॥
 ॥ ४७ ॥ वराहकर्णिकामूलं हस्ते बद्धं विषापहम् ॥ इंद्रवज्रजयचू-
 र्णं पीतं घ्रातं विषांतकृत् ॥ ४८ ॥ लज्जामूलं करे बध्वा विलिप्य सक-
 लं वपुः ॥ रमते फलिभिः सार्द्धं वार्तिको गरुडो यथा ॥ ४९ ॥ फलिनी
 घृष्टमूलेन कांजिकेन प्रलेपतः ॥ गोनासस्थविषं तीव्रमुत्तरत्यचि-
 त्तम् ॥ ५० ॥ वंध्याकर्कोटकीमूलं छागमूत्रेण भावितम् ॥ नस्य
 कांजिकसंपिष्टं विषोपहतचेतसाम् ॥ ५१ ॥ मूलं त्वक्पत्रपुष्पाणि
 बीजं चेति शिरीषजम् ॥ गोमूत्रेणातिसंपिष्टं भेषजं विषनाशनम्
 ॥ ५२ ॥ कटुसेलुफलं भेकद्विमुखवाहिवसायुतम् ॥ एतल्लिप्तकर
 स्पर्शाद्विषं सर्पस्य नश्यति ॥ ५३ ॥ द्विमुखवाहियलास्थीनिरक्तचि-
 त्रकसर्पिषां ॥ स्नुहीक्षीरं च तल्लिप्तं तूर्येणादौ विषापहम् ॥ ५४ ॥
 नाउउमरिकाजातिशरवपुष्पी समानेति वा ॥ संपेय्यवारिणा पीता

निहंतित्रिविधंविषम् ॥ ५५ ॥ तंदुलीयकमूलानिपिप्पलातंदुल-
 वारिणा ॥ सर्पिर्धान्यकयुक्तानिपानाद्विषहराणिवा ॥ ५६ ॥ ल-
 ज्जालुनीलमूलानिघृष्टतंदुलवारिणा ॥ विषहरन्तिपीतानिती-
 व्रमंडलिसंभवम् ॥ ५७ ॥ ॐ स्वः सर्पकुलायेतिस्वाहांतंमंत्रमुच्च-
 रन् ॥ समजसांमृदंक्षिमासर्पानुच्चाटयेद्गृहात् ॥ ५८ ॥ अंतरोंकार-
 षट्कोणोकुरुकुल्लषडक्षरम् ॥ गृहादुच्चाटयेत्सर्पान्देहिह्यालि-
 रिवितासति ॥ ५९ ॥ ॐ कुरुकुल्लेस्वाहा ॥ कर्णजपेनमेरुंडाविषं-
 हरतिक्षणात् ॥ रुद्रः श्वेतोद्यवान्यस्तोदंष्ट्राग्रेऽष्टस्थियोगतः ॥ ६० ॥
 ॐ जायसासनेभेरुंडेविजिहभरिअकरंडेतंतुमतुआद्येसइफे-
 करंतुबिक्तनाथइसाचरेजंगमस्तंभनमोहनजाहिरेगदजनः ॥ -
 ह्रींविभुवनविद्येनमः ॥ सिद्धेअजिते लोकपूजितेभ्रमश्महामोह-
 हुंरविच्चेकुलेकोलेभेरुंडेशिखिवाहिनीनीलकंठेरींद्रेवेतालिसौ-
 ममानरेह्रींअपरामायाद्यंताभेरुंडासर्वविषनाशिनीसर्गस्यांति-
 मंबीजंशषयस्वरमूर्धजः ॥ इंदुबिंदुशिखायुक्तंरुद्रवाचकमक्षरम्
 ॥ सविसर्गानिमोहः ॥ सर्पदुंदुभिगोनासव्यंतराणांविषापहः ॥ भेरुं-
 डारुद्रमंत्रोवाकुरुकुल्लथतोतला ॥ ६२ ॥ दष्टांगसंधिपुन्यस्तोत्त-
 दयेचेन्दुसन्निभः ॥ विषंहरनिसर्पादेरुद्रौसेंद्रमपिक्षणात् ॥ ६३ ॥
 ॥ अथवा ॥ ॐ पक्षिस्वाहा ॥ प्लावयतर्जनीचालनाद्विषंनश-
 येत् ॥ सद्यः सर्पेणादष्टांगंक्षिपेत्कर्णमलेनतुं ॥ स्तंभितगरलंते-
 ननोर्ध्वधावतिधातुषु ॥ ६४ ॥ पूर्वदष्टस्यपानाच्चत्वरुद्रयावरणंघृतं ॥
 निर्गुडीरसपीताश्वेतापीताफणिविषापहम् ॥ ६५ ॥ दष्टमंगस-
 माक्रम्यवार्तिकेसंसितेऽस्ति ॥ धावत्यहर्विषेनैवदंशेवाचूषितेभृशम्

॥६६॥ सर्पेसाह्ननकर्तव्याक्रीडाचन्द्रयस्थिते ॥ तयोर्विहै भवेत्तेषां
 मुखबंधोनसंशयः ॥ ६७ ॥ जंगमनिर्गमेहंति प्रवेशेस्थावरं विषम् ॥
 एतद्देहे गतं तलं स्फुरति प्राणयोगिनः ॥ ६८ ॥ अश्वगंधां पयो युक्तां
 पीत्वा वादे विषं जयेत् ॥ तगरं वायुतं वत्सजन्मसंभूतवर्चसा ॥ ६९ ॥
 चंद्रमंडलमध्यस्थे रुद्रैर्लाह्यैर्विचिंति तम् ॥ उत्तिष्ठति ध्रुवं विद्वकाठ-
 दष्टो पीश्वरभाषितम् ॥ ७० ॥ श्रीमत्करणयोगींद्रपादसंस्मरणाद-
 पि ॥ स्थां कारणयोगीपादाज्ञां मेनाज्ञागंतुविषादिकंतं विषं नै-
 वधावति ॥ कालेन प्रेरिते भीतोक्ततोकांता विषोक्तदाः ॥ क्षुधमापी-
 ङिता वैरादृशंति प्राणिनो हयः ॥ ७१ ॥ त्वगादिशक्रपर्यंतं सप्तधा तु-
 गतं विषम् ॥ चर्मतो द्विगुणं ज्ञेयमसाध्यं रेतसि स्थितम् ॥ ७२ ॥
 त्वगस्त्वग्मांसमेतदस्थिमज्जाशक्रकाणि घातवः ॥ सप्तगेहगताज्ञेया-
 चार्तिकैर्विषवेदिभिः ॥ ७३ ॥ चर्मशोणितमांसादिगतं कुर्यादहेर्वि-
 षम् ॥ कंडूदाहं भ्रमं मूर्च्छां वांताध्यप्रलापान् क्रमात् ॥ ७४ ॥ निशा-
 यां फणिना दष्टः किं वामंडलरोजलैः ॥ संदेहे मृत्तिका तस्मै देयारुद्रां-
 भिमंत्रिता ॥ ७५ ॥ कटुका सर्पदष्टस्यान्मृत्नाम्बाव्यंतरेण च ॥ रा-
 जिलैः सहजा ज्ञेयामंडलैर्मधुरा भवेत् ॥ ७६ ॥ स्थापयेत्स्थापितं द्र-
 व्यं तीर्थदष्टं न पेद्रूदात् ॥ परकायप्रवेशो चाचेष्टको जनसाधकः ॥
 ७७ ॥ मंत्रः ॥ ऊस्फूरक्तकेवलमहादेवी दूतमृतकमुत्थापय १
 प्रतिमां चालय २ पर्वतं कंपय २ लय २ लिला विलासद्वं ॥ जप्तो मासव-
 यं रक्तकेवलो नाम रवेदकः ॥ मृतकोत्थापनं कुर्यात्प्रतिमां चालनम् ।
 बहूभेदा भवत्येते गोनासाव्यंतरास्तथा ॥ राजिलानैव मंत्रेण साध्या-
 स्तत्रेणामंत्रिणा ॥ ७८ ॥ मंत्रैर्विन्हिना सेद्रवारुणैर्मित्रैर्कुर्यात् ॥

चने ॥ दृष्टांगेलक्षणं ज्ञात्वा नैव तं समुपाचरेत् ॥ १११ ॥ त्रिफला
 चंदनं कुष्ठमार्द्रकं घृतसंयुतम् ॥ पानलेपसमायोगो दृष्टस्य वि-
 षनाशकः ॥ १२ ॥ पूतिगान्धिस्रवन्निद्राश्वासकासौ निरंतरौ ॥ त्वा-
 लास्त्रावश्चलज्जिह्वा विषश्लेष्मगते भवेत् ॥ १३ ॥ इंद्रवारुणिकं
 चित्रमार्द्रकं त्रिफलान्वितम् ॥ कटुकीसहदेयीचराजकोशोतकीपि-
 बेत् ॥ १४ ॥ श्वासो मूर्च्छा मुखं श्यामं गात्रं संकोचनं तथा ॥ बुद्धेर्भ्रंशो
 भवेद्यस्य नस्य वायुगतं विषम् ॥ १५ ॥ पारावताक्षिसंयुक्तं हरिता-
 लं मनःशिलाम् ॥ पानालेपकृतं दृष्टः स्वस्थो भवति तत्क्षणम् ॥
 १६ ॥ गलांतश्चित्ति तेषां दुर्गन्धं फट्मालानलप्रभा ॥ विषस्तं भादि-
 कासिद्धिस्तेषां नश्यति कर्मसु ॥ १७ ॥ अत्यंतलोहिता माया पव-
 नांदोलिता मुरवे ॥ चिंतितावेशयेत्स्वारस्यं विषग्रस्तादशेषतः ॥ १८
 मायाबीजस्य नामानि माहिनीशिवावल्लरी ॥ वातावर्तिः कलावाणी
 क्षीणाशक्तिश्च कुंडली ॥ १९ ॥ कुलीनाधन्विनो मान्यामनिसत्वत-
 पोन्विता ॥ रमणीस्य विराबाळाविप्राभ्यस्तावमंत्रिणा ॥ २० ॥ प्र-
 णवादि विधानीलकंठेन मन्त्रचित् ॥ भ्रमर्यावायुतं हंति विषं
 स्थावरजंगमम् ॥ २१ ॥ ॐ प्रोत्रीठः नीलकंठाय नमः ॥ ॐ भ्रम-
 रविषनिपातनि स्वाहा ॥ पकारेरेफमारूढे विद्रोकारसमन्वितम् ॥
 प्रथमाद्वितीयं बीजं तरकारस्थितं श्रीयुतम् ॥ सठंकारं विसर्गं ति-
 त्तीयं बीजमादिशेत् ॥ २२ ॥ प्रणवादिनमो तोयं नीलकंठमनुर्भवे-
 त् ॥ खंडे दुर्बिंदुसंयुक्तं स्वरषष्ठे स्थितो हली ॥ २३ ॥ सर्पव्यंतरी गो-
 नासविषं हृन्ति निश्चितम् ॥ गोत्रिह्वा फलिनी शक्रवारुणी चार्ति-
 करिणी ॥ एकैका पानमंत्रेण सर्पादिगरलं हरेत् ॥ २४ ॥ भोगह-

नागावस्तन्मूलतः किला ॥ नासामतीवनिःश्वासादुलन्नागोन
 साभुवि ॥ २८ ॥ तास्तुदृष्ट्वास्तरादैत्याः शंकरशरणागताः ॥ ऊचुः
 स्तेरस्तरक्षेति च्यक्षुर्भिरशब्दित ॥ २९ ॥ उपायंकृतवांस्तेषु मंत्र
 तंत्रादिकं शिवः ॥ उक्तानि नामधेयानि तेषां तेनैव शंभुना ॥ ३० ॥ का
 ङारुणः स्ववर्णाभः कर्दमाख्याग्निमालिकः ॥ वज्रमालीदुमाली
 चवेणीकंदस्तथापरः ॥ ३१ ॥ गोधास्योघोटिकास्योच्य सकृष्टाना
 स्तरवौ तथा ॥ मार्जारस्योद्यवत्सास्यो मेघास्यः कुक्कुटस्तथा ॥
 ३२ ॥ संदशोवज्रतुंडश्च दंतुरो मिश्रितस्तथा ॥ एकोनविंशतिरव्या
 तागोनसानां तथाक्रमम् ॥ ३३ ॥ स्रस्वैतैर्मंडलैर्युक्तो बहिः पीतैः
 प्रवेष्टितः ॥ कांङारुणः सविज्ञेयो ह्रस्वस्थूलो महाविषः ॥ ३४ ॥
 ज्वरस्तीक्ष्णः शिरःपीडादंशाच्छ्रवति शोणितम् ॥ कांङारुणेन द
 ष्टयचिह्नमेतत्प्रकीर्तितम् ॥ १३५ ॥ वेतसंचिरबिल्वंच वचो न्य
 गजपिप्पलीम् ॥ मदनस्य फलं बीजं पालाशं मधुना सह ॥ ३६ ॥ पा
 नेलेपे कृते भक्ष्ये ततः संजायते स्फुरम् ॥ मंत्रोयं पक्षिराजश्च वि
 न्यस्तो हंतित द्विषम् ॥ ३७ ॥ नमो भगवते तत्त्वगुरुडायहरं वज्र
 मुष्टेजयमानं स्वाहा ॥ सर्वगोन सविषापमार्जनमंत्रः ॥ स्फुरं
 दलपीतैर्वेष्टिते परितो बहिः ॥ सौवर्णिकः सविज्ञेयो दीर्घपुच्छो
 महाविषः ॥ ३८ ॥ नासास्यरोमकूपेभ्यो दंशाच्छ्रवति शोणितम्
 ॥ सौवर्णदष्टचिह्नानि पिप्पलीतगरं मधु ॥ ३९ ॥ उशीरंच दर्नं वि
 ल्वंसिं दुवारंच सर्पिषा ॥ हयमारयुतं लेपात्पानात् स्फुरवमघाभुया
 त ॥ १४० ॥ ३८ नमो भगवने आदित्याय सांस्तु ॥ ३९ नमो भो
 गिनीनागे द्रुवे ताळिहरहरविषं वज्रयोगेन बलं स्वाहा ॥ अंतःश्वे

तेर्बाहिः कृषोर्मंडलैः कर्दमोभवेत् ॥ अतिदीर्घो महावेगोगोनसो-
विषदर्पितः ॥ ४१ ॥ वृषशूलज्वर छर्दिघ्राणशोफादिलक्षणैः ॥ दे-
वदारुनिशा हं हं रोहिणी मदयंतिका ॥ ४२ ॥ अर्जुनमदनकुष्ठके-
शरनागजंकणा ॥ मरीचमधुसर्पिश्च पानमालेपनेहितम् ॥ ४३ ॥ -
ॐ नमो भगवते रुद्राय हन २ हर २ फट् भूम्यागच्छ महाविष स्वाहा
॥ अतसी पुष्पसंकाशौर्मंडलैरग्निमालिकः ॥ दाहोज्वरः शिरः पीडा
छर्दिशोषादिलक्षणम् ॥ ४४ ॥ नगरं दंतिनी पाठा पिप्पली नागके-
शरम् ॥ अंकोलुकटभीसर्पिः सोमराजी पुनर्नवा ॥ ४५ ॥ मधुचं-
दनमालेपः पानस्था दूरलापहम् ॥ मंत्रयच्छंभुदेवेन कीर्तितं तदि-
षापहम् ॥ ॐ नमो भगवते आदित्याय करवीरोदसो माय हौ २ ओ ३
विषमुच्चहः २ स्तरश्मितापयति स्वाहा ॥ वज्रवैद्यसंकाशैरिंदु-
मालीतिमंडलैः ॥ अतिवेगश्च दीर्घश्च गोनसो विषदर्पितः ॥ ४६ ॥
दंशेतीघ्राव्यथा छर्दि रक्तवाहादिलक्षणम् ॥ शोणितं आवयेदंशा
च्छिन्नोष्णादिभिः पुरा ॥ ४७ ॥ मसाल्यसर्पिषा दंशं बध्नीयाच्छा-
गलंपलम् ॥ मंत्रेण मंत्रयेत्पश्चाद्विषनाशाय वार्तिकः ॥ ४८ ॥ नमो
भगवते तत्त्वगुरुदाय हन २ वज्रमुखि प्रहरणाय नमः ॥ शक्रवास-
भूमः तपः स्वाहा ॥ अर्धचंद्रप्रतीकाणां दंष्ट्राय स्थविर्निर्गता ॥ अ-
तिस्थूलशिरो दीर्घो वज्रमालीति कीर्तितः ॥ ४९ ॥ सर्वांगजायते शो-
फस्तेन दंष्ट्रस्य देहिनः ॥ त्रिदिनं जीवितं तस्य नतः प्राणं विमुच्यति ॥
१५० ॥ कपिलैः श्यामलैः श्वेतैर्मंडलैर्हस्वकंठयुक् ॥ बेणीकवोम-
हाकायो गोनासो विषदर्पितः ॥ ५१ ॥ श्लेष्मनिद्राहिमास्फोटादंशा
च्छुवति शोणितम् ॥ स सरात्रासरो मृत्युर्यदि मंत्रो न लभ्यते ॥ ५२

शोषयित्वात्रणैर्पूर्वेगृध्रपत्रेणदंशितः॥ ओरयेन्मंत्रराजेननीलकं
 ठमनुस्मरन्॥ ५३॥ ॐ नमो भगवते रुद्राय कपालहस्ताय निर्विषं
 कुरु कुरु स्वाहा॥ स्थूलोदीर्घानि पिण्गाक्षो विकटाकृतिमस्तकः॥
 गोधावक्रः सविज्ञेयः शिखिचंद्रकमंडलः॥ ५४॥ नेनदष्टेजगत्सीते
 जंतुः पश्यति शृण्वति॥ ईदृशलक्षणां दृष्ट्वा क्रियां तत्र न कारयेत्॥
 ५५॥ मंडलैः श्यामलैर्नीलैर्लोहितैर्यस्तमंडितः॥ धर्मिणीगर्भं
 संभूतो घोरचक्रोतिदारुणः॥ ५६॥ नेनदष्टाश्विरात्रेण श्रियंते प्रा
 णिनो ध्रुवम्॥ पृष्ठमंडलकैः श्चित्रैः सर्वतः परिमंडितः॥ शकटास्थः
 सविज्ञेयो विषं भरसमुद्रव॥ ५७॥ कृष्णानासा स्वरोद्भेदो निद्रामोह
 ज्वरादयः॥ भवन्ति तेन दष्टस्य पटोलगुग्गुलुं मधु॥ शंखीभारगिसं
 र्पिषिकदंबकपिकच्छुकम्॥ निंबबीजानि पानेन लेपनं न सरस्वीम
 वेत्॥ ५८॥ मंत्राभिमतितः किंवा मामचात मवाप्नुयात्॥ ॐ नमो
 नीलकंठाय चिरिरपक्षिणीमुचस्वाहा॥ ५९॥ पाटलैर्मंडलेर्पुकः
 कर्णशृंगसमन्वितः॥ अजामुखः सविज्ञेयश्चित्रकागर्भश्च भवः
 ॥ कासः शोषो भ्रमः कंथोज्झंभा शोफो घ्नणे भवेत्॥ उत्पलैर्गिरंकु
 ष्टं दंतिनीपिप्पलीमधु॥ ६०॥ कटभीनिंबमज्जाच ब्रह्मदंडीति
 लेपतः॥ पानतः सखमाप्नोति प्राणी मंत्रबलेन च॥ ६१॥ ॐ न
 मो भगवते रुद्राय एत्येहि भगवति कपालमालाधरि महाकर्पाले
 हन् २ स्वाहा॥ दुंदुभीगर्भसंभूतो मार्जने स्मृतिदारुणम्॥ ग्रीवा
 मंगः प्रमेहश्च तृदिर्ला लेतिलक्षणम्॥ ६२॥ पिप्पली मरिचं शंखि
 चचाचित्रकसर्पिषाम्॥ मंजिष्ठातिविषाक्षौद्रत्रिफलालेपतः सरस्वी
 ॥ ६३॥ मानवो जायते वश्यं किंवा मंत्रेण मंत्रितः॥ मंत्रं शंबररा-

जस्य प्रोक्तः श्रीकृत्तिवाससा ॥ १६५ ॥ ॐ नमो भगवते शंबरराजा
यखादयविषं जीवय महाशंबरहूं हूं स्वाहा ॥ शरटीगर्भसंभूतो व-
त्सास्यश्चित्रमंडलः ॥ अग्निहस्वानिवेगश्च गो न सो विषदर्पितः ॥
६६ ॥ असाध्यः स तु विज्ञेयो नमंत्रो न च भेषजम् ॥ भेषास्यः कुकु-
दो नाम संदंशो वज्रतुंडकः ॥ ६७ ॥ असाध्या संव्रतं त्राभ्यां दंतुरा-
हुंदुभीभवः ॥ क्रोधनो नानि दीर्घश्च स्वर्णमंडलमंडितः ॥ ६८ ॥ दंष्ट्रां
गेवल्लयः पीतो श्वेनायत्नेन दहिनः ॥ त्रिफला मृत्तिका लेपात्सप्तरात्रे
एशाम्यति ॥ ६९ ॥ ॐ हूं हूं फट् स्वाहा ॥ सर्वगो न स विषापमार्ज-
नमंत्रः ॥ सोमराजी भवं बीजं देवदाली भवं तथा ॥ मधुसर्पिः समायु-
क्तं सर्वेतामान्य भेषजम् ॥ १७० ॥ सर्पिभ्यंतरलालास्यो भवन्ति वि-
षवृश्चिकाः ॥ मोहं कपं ज्वरं शोफं सादं सलंतथा ॥ ७१ ॥ स्रग्धलिं
गमधोवातमूत्रं कुर्वन्ति देहिनाम् ॥ हरन्ति जीषितं केचित् विषमास्ते
महाविषाः ॥ ७२ ॥ शिरसः पादपर्यंतं श्रीकारं न्यासपांडुरम् ॥ श्व-
पार्थिवं मयन्दष्टं मंत्री स्वस्य करोति नितम् ॥ ७३ ॥ दशाष्टसंख्यया
रेफां हित्वा तद्विलेपनान् ॥ धूधू फूलारयोगेन वृश्चिकानां विषं ह-
रेत् ॥ ७४ ॥ आदित्यमंत्रतो हृन्ति निःशेषालि विषं दूतम् ॥ शिव-
तुंडीशपादानास्मरणाद्वार्तिकोत्तमः ॥ १७५ ॥ आदित्यरथवेगेन
विष्णुबाहुबलेन च ॥ गरुडस्य पक्षपातेन भूस्यां गच्छ महाविष ॥
यः ॐ श्रीपक्षियोगिपादाज्ञा श्रीशिवोत्तमपादाज्ञा निर्गुंडीपत्रनि-
र्वासनस्य मोहे प्रयोजयेत् ॥ मर्दनं च ज्वरे कपे कर्तव्यं सर्पिषा भृशम्
॥ ७६ ॥ गोमूत्रघृष्टधत्तूरपुष्पलेपेन शाम्यति ॥ शारोर्कक्षीरसंयु-
क्तं नुरंगादिषु पत्रतः ॥ स्वेदः शोफस्य लालायाः स्वावेलिं गस्य चोन्न

ते ॥ ७७ ॥ ससैधवाज्यनस्यवासर्वेषांशान्तिकारणम् ॥ चंदनस्य-
 रसः पेयः कर्पूरेणसमन्वितः ॥ ७८ ॥ सर्वेषुवातदोषेषुविषेसपिष्य
 प्रशश्यते ॥ विडंगमुस्तापितुमंदबीजकटुत्रयदारुनिशासमानम्
 ॥ सपेण्यगोमूत्रयुतः समस्तद्रुतविषहृत्यविलोजिताक्षः ॥ ७९ ॥
 धतार्कदुग्धलेपेनमधूकस्वेदतोयवा ॥ सैधवोष्णाज्यलेपेनवृश्चि-
 कस्यविषहरेत् ॥ १८० ॥ मुरवेनदशनैः क्षुण्णाकार्पासस्यजटाधृता ॥
 कर्णफूत्कारवोहन्तिविषंवाश्चिकसंभवम् ॥ ८१ ॥ शिलाकुंकुमकुण्डेन
 नक्तमालशिरीषयोः ॥ बीजेननिर्मितोगोक्रमयेददलिनांविषम् ॥ ८२
 ॥ अधोगतंविषंहन्तिनीतमूर्ध्नेप्रदापयेत् ॥ तुलसीमूलकपुण्ड्रगृही-
 तमलिनः सदा ॥ ८३ ॥ रोचनादाडिमीमूलछत्रकं गजलहगाम् ॥ गु-
 टिकावृश्चिकोद्धृतंविषसंक्रमणंद्रुतम् ॥ ८४ ॥ गजलह्निभवंछत्र-
 श्लेष्मांतकफलैः कृता ॥ गुटिकाविषसंक्रामविषस्थाकुरुतेलिनः ॥
 १८५ ॥ गजलह्निशिफाघ्नार्कदुसेलुफलोद्भावा ॥ गुटिकोगलिदंडस्य
 शमयेदलिनांविषम् ॥ ८६ ॥ शिलातालकुसुंभानिकुंकुंशोवकं
 मलम् ॥ पट्ट्याभीरुपतंगस्यकर्कटस्यपलंरवेः ॥ क्षीरकृमिः कृतो-
 गोलोवृश्चिकालीटपाणितः ॥ गृहीतोयेनतत्रापक्रमयेदलिनांवि-
 षम् ॥ १८८ ॥ उत्तराग्रहतोदाडिमीमकुलोपिशीतलजलयुतगुटि-
 कावृश्चिकविषसंक्रामयथेच्छयाकुरुते ॥ शिरसः पुच्छपर्यंतं दी-
 र्घरेखांकितवपुः तृणावृक्षलतागुल्मवनमध्यविराजितम् ॥ तृषा-
 रुत्रिज्वरोमूर्च्छाचक्षुःपीडाग्निशंभमिः ॥ दष्टेतेनाहितविहंविज्ञेयं
 वार्तिकैः सदा ॥ १९१ ॥ नानारेखासमायुक्तारेखाहीनाअपिद्रुतम्
 ॥ हरतिदेहिनांजीवराजिलाविषमाइमे ॥ १९२ ॥ स्वर्णवर्णशरीराः

भस्तत्संस्पर्शचिह्नादिकम् ॥ द्विधा भवन्ति तद्दृष्ट्वाः कथं जीवन्ति जं
 तवः ॥ ९३ ॥ गोजिह्वा फलिनी शक्रवारुणी हरते विषम् ॥ राजिला
 नां ध्रुवं पीता हंकारो वरावाचकः ॥ ९४ ॥ गोघिका लीटमन्नं यत्तस्मि
 न्नृगं विनिक्षिपेत् ॥ ९५ ॥ दीपतैलं ततस्तीव्रं विषं नश्यति देहिनः
 ॥ खर्जूरमष्टदं वा धूपयेत्पुरधूमतः ॥ पश्चाद्यद्वा विषं हन्ति पिंडी-
 साष्वा र्कपत्रजः ॥ ९६ ॥ शिलातालककुष्ठानि भावयेत्स्तरसारसैः
 योति तत्स्थानतः शीघ्रं विषं मूषकसंभवम् ॥ ९७ ॥ अपामार्गस्य मू-
 लानि मधुना सह लेपतः ॥ नश्यंत्यारतुविषं किं वा वकुलस्य पलादना
 त् ॥ ९८ ॥ गुडतैलसमायुक्तेरविदुग्धं शनो विषम् ॥ हन्ति पानात्कषा
 यो वासधौ कुलस्य पानतः ॥ ९९ ॥ आरधुना भक्षितस्याश्चना मोच्चा
 र्यं स मुद्धरेत् ॥ मार्गलिं गीक्षिपेद्दूरं ततस्तस्य स्तरं भवेत् ॥ १०० ॥ स
 घृतं मेघनादस्य मूलं वा तुलसी भवम् ॥ तंदुलोदकसंयुक्तं पीतं की-
 रविषापहम् ॥ १०१ ॥ अंकुश पत्रधूपेन यद्वा केशसमन्विते ॥ सं-
 कुम्भिः कुतैला कैर्योति मत्स्यविषं क्षयम् ॥ १०२ ॥ शिरीषफलसंयु-
 क्तं वज्री शूरच भेषजे ॥ श्वेतमुंडी जटामांसे सघृता सकुत्रया ॥
 १०३ ॥ कटुत्रयशिंशुकरं जीवद्वयं निशायां कपिकच्छुबीजम् ॥ नि-
 हन्ति पानेन च मानवानो विषं समस्तं ग्रहगोघिकायाः ॥ १०४ ॥ मेघना-
 दान्वितं हन्ति कालांडविधिं विषम् ॥ शिखिपित्तयुता काथः काक
 फी लुर्विषापहः ॥ १०५ ॥ प्रस्तरं हंसपादी च गौरिकारजनी द्वयम् ॥
 नखदंतविषं घृतिभिः शेषलं पयोगतः ॥ १०६ ॥ श्यामा स्तरभिजिह्वा
 द्यानिः शेषप्राणि संभवम् ॥ नखदंतविषं हन्ति मधुना सह लेपतः ॥
 १०७ ॥ तप्तयस्त्रेदतो भृंग्या वरद्याश्च निघर्षणात् ॥ अर्जकेनोद्धृते क-

ठेविषशाम्यन्तिदेहिनः॥८॥गोधेरस्यविषंघांनिकंधारीमूलनस्य
 तः॥शृंगीमत्स्यविषेस्वेदो घृतचिकसपिण्डिका॥९॥केशरंतगरं
 शंढीमरिचंघ्ननिनेपतः॥मक्षिकंविषयद्वाचघृतसैधवलेपनम्॥
 २१०॥चुकव्याघ्रशृगालर्क्षनरसाद्विपिवाजिनाम्॥रुधिरंस्त्रावयेद्दं
 शेदेहेहोहशलाकया॥२११॥व्याघ्रादिकविषोन्मादं हन्तिन्वेतपुन-
 र्नवां॥धत्तूरार्कप्रयोयुक्तापीतामलविरेचकृत्॥१२॥विषघ्नैरौ-
 षधैर्मन्त्रैःपश्चात्स्नानं समाचरेत्॥निर्वृत्तिर्लभतेक्षिप्रं हिंस्त्रप्राणि-
 विषातुरः॥१३॥धत्तूरस्यरसोदुग्धंफलिनीगुडसर्पिषा॥कुक्कुरस्य
 विषघ्ननिपानान्मत्स्यदुःसहम्॥१४॥उपानत्तादितेदंशेपश्चात्के-
 शासमन्विते॥निर्बंधयेद्द्रुमक्षितंसारमेयविषं व्रजेत्॥२१५॥क-
 नकस्यफलैर्लेपःसबीजैस्तंदुलांभसा॥शूनकस्यविषं हन्तिगोजि-
 व्हामधुनाथवा॥१६॥वरनिंबशमीकल्ककषायोहंति लेपतः॥
 निःशेषनखिजातीनांनखदंतविषं द्रुतम्॥१७॥एकावाहंतिगोजि-
 व्हानिःशेषप्राणिसंभवम्॥विषंमधुसमायुक्तापिष्टातंदुग्धवारिणा
 ॥१८॥दुग्धनस्योथपानंवाघृतस्यमधुनासह॥प्रस्तम्भंविषं ह-
 न्नानाजीवसमुद्भवम्॥१९॥सर्गैरिकनिशाहं हलेपोदंतनखोद्भवं
 ॥विषंहरतितापिस्त्रिभिर्दंभास्करोयथा॥२२०॥विसर्पं हन्तिम-
 र्काद्याप्रधूपात्शिखिचूलिकां॥बंध्याकर्कोटिकाकंदलेपात्प्रवि-
 षाण्यपि॥२१॥शर्करान्वितगोदुग्धकूष्मांडरसपानतः॥गुडपीत-
 मदीयांतिकोदूतस्वर्णयोरपि॥२२॥चुलुकैर्जलपानेनजिव्हाकषण-
 तोयवा॥पूगीफलमदीयातिखटिकाभक्षणेनवा॥२३॥गूवकस्य
 विषं हन्तिपूगतांबूलचूर्णजं॥भक्षितंलवणंतैलकेशाघ्राणमप्येक

दम् ॥ २२४ ॥ शिरीषोमेघनादश्वनवनीतसमन्वितः ॥ भलातकभ
 चंशोफं हन्तिलेपेन देहिनः ॥ २५ ॥ घृतोद्वर्तनतोयातिकंडूतिः कपि
 कच्छुजा ॥ यानिल्लतासमंशीघ्रमिंदुदित्वाविलेपतः ॥ अगस्तिपत्र
 निर्यासलेपोल्लताविषापहः ॥ २६ ॥ मूलबीजानिवापिष्ठाकांजिके
 नप्रलेपतः ॥ हलिनीदेवदालीचदुग्धिकासफेटनाशिनी ॥ २७ ॥ क-
 दुचैलान्वितालेपासर्पकंबुकसर्पिभिः ॥ रयः शाम्यनिगंडस्य प्रको-
 पात्स्फुटतिद्रुतम् ॥ २८ ॥ नीलीपटोलमूलानिजलपिष्टानिलेपतः
 ॥ हरतिघृतसक्तानिज्वालांगद्वैभवेदनाम् ॥ शीतलीवीरयत्येगो
 रुजिह्वामूलकोन्दुता ॥ २९ ॥ उद्दिष्टोवातपुष्यार्केपीतस्तदुलवारि
 णा ॥ उपसर्गेप्रवृत्तेवान्निशाचत्रिफलान्विता ॥ ३० ॥ तेसंकरोति
 सारोयपिष्ठापीताचवारिणा ॥ अगस्तिपत्रनिर्यासलेपोल्लता-
 विषापहः ॥ ३१ ॥ गोजिह्वामूलिकासर्पिलेपोवातंविनाशयेत् ॥
 सीतेतिदोषसंतापेजातेमधुविमिश्रितम् ॥ ३२ ॥ निचर्त्तिकुरुते
 क्षिप्रं निपथुषितं जलम् ॥ आदायशेलुपर्णानि शीतलीसंयु-
 याकुरुते ॥ ३३ ॥ छिन्नरातुरनाम्न्युप्यतिशीतलिकाः ॥ विषमम् ॥ वि-
 षस्याथविषवाचस्थायिरस्यसमासतः ॥ ३४ ॥ विषमद्याधिना-
 शायरक्षामडलपूर्वकम् ॥ ॐकारोदरमध्यस्थसाध्यनामलिरे-
 द्बुधे ॥ ३५ ॥ तद्वात्यष्टदलपद्मं तद्दकारोदरस्थितम् ॥ चंद्रमंड-
 लमध्यस्थं तत्सर्वतद्दहिः पुनः ॥ ३६ ॥ पार्थिवं पुरमित्येषाजीव-
 रक्षाशिवोदिता ॥ भूर्जे राचनया लिख्यजीवरक्षामिमांबुधः ॥
 ३७ ॥ बद्धाशिरसि वातस्य तस्मै देयं ततो विषम् ॥ आस्तरस्य तनः
 कुर्यात्परीक्षां शुभोदिताम् ॥ ३८ ॥ विषमधिकरेदत्वा प्रादुर्गुप्तं

श्रियोनश्यतो यस्य चोजः प्रभानाशमायाति तच्चेतसो धर्मयत् ॥
 श्रीयमस्यातिथिः सोचिरात्साभिधितस्य गता शवैः सेव्यमा-
 नः सदा ॥ ३० ॥ यस्याधरोष्ठः पतितो नरस्य क्षिप्तोत्तरोष्ठो भव-
 तगन्तया ह्यौ ॥ जंबूफलाभौ न तु जीविताशा तस्य मकामं मुनयो
 वदन्ति ॥ ३१ ॥ आरक्तदंतोऽप्यथ नीलदंतः पतन्ति दंतानि रुजो-
 पियस्य ॥ भवन्ति यस्यापि चरवंजनाभायमातिथिः स्यादचिरान्
 मनुष्यः ॥ ३२ ॥ कृष्णानुलिप्तापि च यस्य जिह्वा सूनास्वरास्या-
 तस्फुटिता प्रकामम् ॥ सोऽप्याशक्तं तु यमराजधानीं संप्रस्थितो-
 वैद्यनृपा वदन्ति ॥ ३३ ॥ कुटिलाः स्फुटिता च नाशिकाऽप्यतिशु-
 ष्का च नरस्य सा तदा ॥ श्वसनावसरे च रौतियानियंतयः संशतितं
 गजायुषम् ॥ ३४ ॥ संहिंसते भवतस्तथैव विषमे स्तब्धे च रुद्धे-
 तदाश्च स्तेयस्य विलोचने द्रुतमसौ ज्ञेययोगता मुबुधैः ॥ केशाः स-
 प्रपतन्ति यस्य शिरसः पक्ष्याण्यस्य स्वर्गं सोऽप्ययमराजदू-
 ॥ ३५ ॥ यो नाहरत्याशक्तं गतस्य-

संविशेष्टा ज्ञातव्यं तत्तन्माम् ॥ ३६ ॥ यो विमोहितात्मा
 स योजहात्कृत्वा न्तनु मनुष्यः ॥ ३६ ॥ उत्थाप्यमानो बहुशः प्र-
 कामं समो हमायुः याति बलाधिकोपि ॥ वादुर्बलश्चापि तथा विधौ
 हो संगच्छतः श्रीयमराजगेहम् ॥ ३७ ॥ यश्चोत्तरोष्ठं निजमारु-
 लित्वा स्सायं पिशाचैः सह भाषते यः ॥ विक्षेपणाद्धूतपदोत्तरं
 स यमातिथिः स्याद्विषजो निरुक्तम् ॥ ३८ ॥ सरोमकूपगोमु-
 खैश्च रक्तमाशयस्य वै प्रवर्तने जहात्यसूतसद्य एव मानवः ॥ त-
 था तया विधनरगतायुषो विलोक्य यः परित्यजेदजस्रमेव न-

द्यशोनिरंतरम् ॥ ३९ ॥ कर्णोपिधायापिनरोविशेषाद्वाणध्व-
निनैवशृणोतिसद्यः ॥ गंतुंसलोकांतरमात्मभुक्त्यैप्रस्थानि
कंधर्महरिप्रजल्येत् ॥ ४० ॥ परणाभिमुखंनरंनीरीक्ष्यत्यप-
सर्पेतिचतानिभेषजानि ॥ प्रतिहंतुमतोभिषग्भिराराहदिनो
नोक्तचिकित्सितंप्रकार्यम् ॥ ४१ ॥ ॥ ननुसायुषःस्वयंरो
गशान्तिर्भविष्यतीतिचिकित्सावैयर्थ्यमाशंक्याह ॥ ॥
आपुष्पानपिनोविनाचिकित्सांजीवेत्कापियथागदःकरी ॥
पंकेमग्नतरोप्यनल्भाकायुर्नोत्थातुंक्षमतेविनाप्रयत्नात् ॥ ४२
॥ ॥ अथदीर्घायुषोर्लक्षणानि ॥ ॥ सौम्यादृष्टिःश्रु-
तिवदनगेयस्यशब्दप्रभेच्चप्राणामोदंसनरसनंस्वल्यतसौ
सहस्तौ ॥ पादौदाहोजठरगञ्जलंमंदमस्वेदतापःश्वासोना-
सासमविवरगःकंठगोनोकफस्यात् ॥ ४३ ॥ निद्रासौरव्यंप्रभ-
वतिननौपादवेचंद्रियाणांशुहृथाशुद्धीक्षमतिकुमतीपूर्व-
द्यस्यप्रकामम् ॥ स्यातांसर्वाण्यपिस्तृकृतिनोलक्षणान्येव-
सौयंजीवेदायुःप्रमुदितमुदितंतस्यसाध्यत्वमुच्चैः ॥ ४४ ॥ ॥
युग्मम् ॥ अग्निश्चितायोरपिसच्चिकित्साशास्त्राद्विधेयाव-
खेद्यभूपैः ॥ यतःकृत्स्नकापिचदैवयोगात्कंठास्रगोजीवति
कोष्यसाध्यः ॥ ४५ ॥ अर्थविनाद्रव्यमुपैतिनैवद्रव्यंविनाभे-
षजसत्कथानम् ॥ तस्माच्चिकित्सागमुशतिवैद्याधनंधनेनात-
समस्तकापाः ॥ ४६ ॥ स्निग्धोजुगुप्सुर्बलवान्विनीतःसम-
स्तकालेगदिनःसपर्याम् ॥ श्रीवैद्यवाक्याद्विदधीतशान्तः
सोध्यगमुक्तोपिचसेवकोस्याः ॥ ४७ ॥ ॥ अथभेषजल-

क्षणम् ॥ ॥ वैद्यो हरेद्वाधिचयंचयेन तद्भवमुक्तं चरमौष-
 धारव्यम् ॥ तद्याहशतद्रुदनाशयोग्यं ब्रुवेतथा तद्द्रुहणप्रका-
 रम् ॥ ४८ ॥ प्रशस्तदेशसंभवं प्रशस्तहस्तकोटुतयदत्यकम्
 हृद्रुणस्ववर्णागंधसद्रसम् ॥ प्रभातकेचसन्निधौ स्तवारे समुद्र-
 रे दुदीचिदिक्प्ररोहितं यथोक्तयोगमृक्षके ॥ ४९ ॥ विद्यादि-
 शिलाबहुबन्धिकांशासोम्यस्तुषाराचलएवतस्मात् ॥ तत्तद्वा-
 स्तारवलुतद्रुणाः स्युर्नानावनेषूपवनेषुजाताः ॥ ५० ॥ अग्नौ-
 षध्यएवंस्मनाः शक्तिश्च सर्वत्रतोऽदित्यमुखो मनस्वी ॥ स-
 मानयेदुत्तरतः प्ररूढां मात्मस्थितेर्नोषरमार्गजाताम् ॥ ५१ ॥
 इमशानवल्मीकतरूपच्छायाजानांस्तुषाराहतवन्निद्रग्धाः ॥ आ-
 नूपजाताः किलजंतुजुष्टाग्रात्यानताः स्युर्भिषजाप्रयोगे ॥
 ५२ ॥ सरसमौषधिमेवशरद्वर्तौ सकलकार्यकरं च मधीतथा ॥
 चमनरेचनयोश्च समाहरेदतिसृष्टद्वजराभववल्कलम् ॥ ५३ ॥
 ॥ स्थूलमूलभववल्कलमेकरूक्षमूलमखिलं परियात्यम् ॥
 एवंक्लृप्तवत्क्रादिगणस्य बीजकादिगणजोपिचसूत्रः ॥ ५४ ॥
 ॥ पत्राणितालीसमहास्यतद्द्रुफलानिग्रात्याणिफलविका-
 देः ॥ मूलं कंचित्सत्रमलत्वक्पुष्पं क्वचित्सारतरः समस्तम् ॥
 ५५ ॥ मूलं चित्रकजंचसूराणभवः कंदोऽथनिबच्छदं वासा-
 याश्चफलानिकंचत्रिफलाजानानिपुष्पाण्यथो ॥ धातव्यादि-
 भवानिचतथाक्षारः क्वचित्वादिरः बालबिल्यफलंचपक्वमु-
 दितचारावषौष्यफलम् ॥ ५६ ॥ अंगेनुक्ते मूलमेवचसंस्या-
 द्वागेऽनुक्तेचाथपानेप्यनुक्ते ॥ पानंतत्रप्रायशोमर्दवयत्काले

शुकोबोधमेवप्रयातम् ॥ ५७ ॥ विडंगकृष्णागुडधान्यहृदय-
ताबूलकाजीकमधून्विहाय ॥ अन्यानियोज्यानिनवानिवेधैर्द्रव्या-
णिशुक्लाणिसमद्वयानि ॥ ५८ ॥ पीयूषवासाकुटजाश्वगंधाकूष्मा-
ण्डकाद्याः शतमूलिकापि ॥ शतप्रसूनासहचारकौचप्रसारिणीचा-
त्रसदाद्रकाः स्युः ॥ ५९ ॥ नत्वापयेत्तुकेतकीमवाक्षिकांकुटन्त्रटैः
पलाद्रिकेषुभूर्जटापुरः सपूतिगंधिका ॥ गजादिकाबलासदानवा-
द्रकाः प्रकीर्तितानतास्कापिभागतोऽधिकामताभिष्ववरैः ॥ ६० ॥
घृततैलकषायकानिपक्ताशिशिरीकृत्यपुनः प्रतापितानि ॥ प्रभव-
न्निषिषोपमानिसर्वाण्यपिसूपादिविशिष्टभोजनानि ॥ ६१ ॥ ॥
अथस्वभावतोहितानि ॥ ॥ शालीनारक्तशालिः प्रबलगुणत-
रापष्ठिकाशूकधान्येष्वेवंगोधूमठक्कोजवअथगदितोमुद्रकः शिबि-
धान्ये ॥ आदक्यावामसूरोरसरसमधुरः सैधववैपटूनाम् ॥ ६२ ॥
द्राक्षाधानीपल्लवैकरकमथफलेचाथराजादनस्यस्वार्जसमातुलुंगं
वरमिहंगदितंसत्फलानांविशेषात् ॥ अन्यान्युक्तानिसर्वाण्यपिचय
बहुधास्त्रयान्येवयोगेप्रकापकानिकामंविहितविधिसमान्याद्रशु-
क्लाणितानि ॥ ६३ ॥ शाकेषुवास्तूकमुपोदिकाचजीवन्तिकौवापिफ-
ल्गुचोक्तम् ॥ पटोलकसूरणामेवकंदेमांसेकुरंगोहरिणस्तथैषाः ॥
६४ ॥ छागस्तथापक्षिषुतित्तिश्चवार्ताककोलावअथोतिमीनाम्
॥ अष्टोमतोरोहितएवचान्यद्विरुद्धमप्यन्नततोभिधास्ये ॥ ६५ ॥ ग्री-
षेनसासान्ममुशानिवैद्यास्तदौषरवैलवणेषुनेष्टम् ॥ फलेषुनेष्टल-
कुचंकदापिशोकेषुनेष्टस्वसुसार्षपंच ॥ ६६ ॥ वसानसेव्यामहिषीभ-
वाचपलगवांस्याज्यमुशानिमेष्ठ्याः ॥ पयोनकौस्तभजबीजतैलनफा

णितं चेक्षुरसप्रजानं ॥ ६७ ॥ ॥ अथ सयोगविरुद्धानि ॥ ॥ आनूप
 मत्स्यादिपलैः पयोमिकापोतकं मर्षयतैलमुष्टं ॥ मत्स्यानितेक्षोर्विविधोर्विका-
 रैः क्षौद्रेण चैतानि विरुद्धानि ॥ ६८ ॥ पलैः पयोभिश्च न ज्ञातुसक्तुष्वेद-
 धिकापिन भोबुनोष्यैः ॥ क्षौद्रेन सेवेत्कृशरांपराभैः रभाफलंबित्वफलं
 न दद्याः ॥ ६९ ॥ मोचाफलंचनकेण नैव सेव्यं कदाचन ॥ अहिफेनंतैलेन चा-
 म्लवर्गेणैव यत् ॥ ७० ॥ कांस्योपितं हव्यमलं दशाहात्समं घृतं माक्षिकमेव
 हेयं ॥ बहूनि मांसानि वसाघृतानि जलानि चैकत्र विदूषितानि ॥ ७१ ॥ अ-
 थ भेजग्रहणसंकेतः ॥ जातावनुक्तेत्र च सैध्वस्याद्रक्तं तथा चंदनमुत्तमाद्यैः
 ॥ चूर्णाविलेह्यादिषु तैलकेषु श्वेतं तथा चंदनमुक्तमेव ॥ ७२ ॥ जवानिकांतः प-
 रिमार्जनाद्यैः जमोदकाचापि कुलिजनं वा ॥ यत्रोदग्रं धाकं थिताथ कुष्ठं य-
 त्रोदितं पुष्करमूलं मवम् ॥ ७३ ॥ गव्यपयोगव्यसक्तद्रसंच मूत्रं गवामत्रमु-
 शंतिवैद्याः ॥ अथौषधीनां बहुधाप्यलाभेनासांगुणायास्तृताः प्रयोज्याः
 ॥ ७४ ॥ नयत्रचित्रं वलुतत्र दंतीक्षारस्तथा च शिखिनस्तुतत्र ॥ दुर्गलभाय
 वनधनयासः कुष्ठप्रयोज्यं नगरं नयत्र ॥ ७५ ॥ नयत्रमूर्त्तिकुलिजिनि त्वक्
 नहिंस्त्रिकायत्रनुमानकंदः ॥ नलक्ष्मणायत्रनुनीलकंठरिरामचूचैव कुलो-
 त्तपद्यम् ॥ ७६ ॥ तत्र प्रयोज्यं कुमुदं विशेषादिदीवरं यत्र न तत्र कजम् ॥ कल्हा-
 रकं चाथ नयत्रजातीपुष्पाणि पुष्पाणि दिवौकसानाम् ॥ ७७ ॥ यदा केषत्राणि प-
 यांसितरयभोत्वाभमापांति तदास्य नीरम् ॥ नपौष्करं यत्र च तत्र कुष्ठस्योष्येय-
 कलांगलिकानयत्र ॥ ७८ ॥ चविकेभकणेन यत्र तत्र मगधामूलमुशंति तत्र वै-
 द्याः ॥ बकुलानभवे च यत्र कामदहुरिपुबीजानि च तद्दुर्गान्यवैतौ ॥ ७९ ॥ नदा-
 कएत्रिर्यक्षितवरात्रिरसांजनं नैव तदेव दर्वौ ॥ सौशाक्ष्यभावे स्फटिकाप्रदेया-
 तालीसकं नोचसुतालिकाच ॥ ८० ॥ तालीसपत्राणि न भाद्रिके चैकं दारिका-

बामूलमथप्रयोज्यम् ॥ तत्रापिकर्तृमुशन्तिवैद्यानयत्रसाङ्गीपरिलभ्यतेय
॥ ८१ ॥ नलभ्यतेविडुलवर्णचयत्रप्रक्षेपणं पांशुपटोस्तुतत्र ॥ यत्रोक्तमाद्यैमः
धुकेनतच्चेत्पुष्पाणियोज्यानिमदाभवानि ॥ ८२ ॥ यत्राम्नेवेतसमलभ्यमणो
त्रचुकद्राक्षानचेत्काश्मरिकाफलं च ॥ यत्रोभयंनलभतेचमधूकपुष्पंदयंल
वंगमथयत्रनखंचतत्र ॥ ८३ ॥ कंकोलमेणस्यमदंतयत्रकंकोलं कंचापिनयत्र
जात्याः ॥ पुष्पाणिदेयान्यपिग्रनैवकपूरकंतत्रस्नानंमुस्तम् ॥ ८४ ॥ कर्पू
राभावंतः प्रायोग्रंथिपर्णप्रशस्यते ॥ काश्मीराभावतः पुष्पंनवकौसुभमुत्तमं
॥ ८५ ॥ श्रीखंडुकंयत्रनतत्रचंद्रंयंतौयत्रकुचंदनं च ॥ कुचंदनंनोयदिचेदु
क्षीरंमुस्ताप्रदेयान्तिविषानचेद्द्वै ॥ ८६ ॥ शिवानचेद्यत्रशिविवचान्यानकेशरंना
गपदादिकंवा ॥ सदाप्रयोज्यंभिषजाविशेषासद्योद्धवंकेशरमेवतत्र ॥ ८७ ॥ मे-
दाभावेवरीक्षेप्याविदारीजीवकंनचेत् ॥ काकोल्यभावतोयोज्याचारवंगंधास
दाबुधैः ॥ ८८ ॥ अहिहृंहंनयत्रैववासाहीकंदमत्रच ॥ भल्लानेनसमज्ञेयंविचक्रं
तदभावतः ॥ ८९ ॥ कुचंदनंप्रयोज्यस्यादंसहत्वेसदाबुधैः ॥ भल्लानकस्य-
स्वर्णेनोत्तर्णमाक्षिकमिष्यते ॥ ९० ॥ रजताभावमापत्रेयुज्यतेभेतमाक्षिकं
॥ स्वर्णमाक्षिकमलभ्यचेत्प्रक्षिपेत्स्वर्णैरिक्तम् ॥ ९१ ॥ नरौष्यंसुवर्णंभवे-
त्तत्रलोहंमुतंकांतलोहंनयत्रापितत्र ॥ घृतंतीक्ष्णलोहंनमुक्ताफलंचाभवे-
च्छुक्तिरेवात्रतस्यध्रुवंच ॥ ९२ ॥ नमाक्षिकंचेदुद्धवयोज्योमत्स्यडिनोसित
शकैरात्र ॥ सितानिचेत्तत्रसितंसुखंडेक्षीरंनचेन्मुद्गरसःप्रयोज्यः ॥ ९३ ॥ प्र-
तिनिधिभिषजानिधिवन्मतासकलभेषजलाभसमागमात् ॥ प्रबलरोगनि-
बर्हणयोगविद्वद्गुलद्रव्यगणान्भल्लमेत्सदा ॥ ९४ ॥ श्रीमद्गर्गमहर्षिवंश
जलधिप्रोद्भूतविद्याकलापूर्णाश्रीभवशक्तिशंकरश्रुतिश्रौतोपनामाऽभव
त् ॥ श्रीमच्छेषमुखप्रगीतविलसच्छास्त्रार्थशास्त्रार्थविद्वद्दृढमुखे

रंधसंघैः प्रसारयद्वाक्षोभप्रजनिपतिने तैलविदौ विशेषात् ॥ ना-
 नाकारैर्वैविधिविहृतैस्तुल्यरूपनिरुक्तं प्रेनावेशे सकलविबुधैस्तत्र
 भूतक्रिया स्यात् ॥ ९॥ तिलतैलनिभं बहुवातगदेष्टं तफेण समं क-
 फजातगदे ॥ बहुपित्तगदे रुपापीततरे स्थजमूत्रसमं रघलुय क्ष्म-
 णिनत् ॥ १०॥ ॥ अथ परिभाषा ॥ ॥ सिद्धार्थकाष्टप्रमि-
 तोजवरयाज्जवैश्चतुर्भिः किल पुजिकैका ॥ गुंजाष्टको माष इति प्र-
 सिद्धो माषैश्चतुर्भिः स्वलुटं करकः ॥ ११॥ टंक हयं कोल उदात्ततो-
 सौ कोल हयं कर्ष इति हयच ॥ तस्यैव शक्तिश्च पलं द्विशतैः पल-
 हयाभ्यां प्रसूतिः प्रकामम् ॥ १२॥ तस्या हयैकं कुडवं तु तस्य हयं प्र-
 सिद्धं स्वलुमानिकाया ॥ नस्या हयं प्रस्थश्च लतु तस्य चतुष्टयं चाठ-
 करवतस्य ॥ द्रोणो हयं न हयमेव सूर्यस्वर्यं हस्त इति प्रसिद्धः ॥ तद्दे-
 दमानापि चरवारिकेति तुलापलानां शतकं प्रमाणा ॥ १३॥ तद्विंश-
 तिभोरइति प्रसिद्धो वैधैः पुराणैर्गदितः प्रसिद्धः ॥ मानं विना नैव य-
 तोविधीनां त्रिधिज्ञता स्यादिति वैगिरुक्तम् ॥ १४॥ ॥ अथ स-
 न्निपातलं क्षणचिकित्सां ॥ ॥ श्वासः प्रलापो भ्रमकाशमोहश्च
 ह्यासमूर्ध्वेऽप्यथ पार्श्वपीडा ॥ जृम्भा कषायत्वमलं मुखस्य धिर्यो-
 रकोविस्फुरकः सञ्जातात् ॥ १५॥ ससन्निपातः स्वलुतश्चिकित्सा
 कर्तुं समर्थोऽपि च मृत्युजेता ॥ पूर्वजयेदामकफौ च तत्र ततो विज-
 यावपि वातप्रितौ ॥ १६॥ वाताधिको यस्त्रिभञ्ज्वरः सः समाह-
 तां मुंचति हन्ति वाय ॥ मलप्रपाकात् क्रमात् स्तथैव मलस्य पाकं च
 तु चेमथावत् ॥ १७॥ निद्राविना शौरुचिर्गौरवाभ्यास्तर्भोत्सद्व्ये-
 हरति बलस्य ॥ हानिश्च विषं भञ्जलं तु धातुप्रपाकचिह्नानि वदन्ति

वैद्याः ॥ १८ ॥ ॥ अथ मलपाकः ॥ ॥ दोषप्रकृत्योरपि चैकते
 नृज्वरस्पन्दे हस्यचलाधवेन ॥ सर्वेक्षियाणामपि वैमलत्वे मलस्यपा
 कं प्रवदन्ति वैद्याः ॥ १९ ॥ त्रिदोषबालं धनमाचरेच्च शतं पयः शीतम
 लंपिबेद्वा ॥ यद्वेषजंतत्समये भजेच्च तृषातुरोऽप्येकजलं न सेवेत् ॥
 २० ॥ प्रतीकारः ॥ सन्धासंक्रासत्रिभुवज्वरे च सपौष्करपिप्प
 लिकासमेतम् ॥ दिङ्मूलजकाथमुशन्ति वैद्याः पेयंतु वातोत्प्ला
 सन्निपाते ॥ २१ ॥ इति द्वादशाङ्गः ॥ प्रकाम्यतेयः प्रलपत्य च
 शयं जानाति किं चिन्न च सन्निपाते ॥ तं जीर्णहृद्यैः प्रथमं विशेषाद्भ्य
 जयेद्देहं नृपावदति ॥ २२ ॥ बलायुद्धीरसनादिसिद्धस्तैलैस्तथात
 परिषेचयेद्वा ॥ यथानलं वैद्यवरो विशेषात्संतर्पयेत्तच्च यथाब्रवीमि ॥
 २३ ॥ अथोवर्तकोवर्तकोवर्तकालावकोवर्तकानि त्तिरोवाशशः ॥
 कुलिगोथवा वैद्यभूपप्रदिष्टास्त्वमीषां च यस्तुभ्यते ॥ २४ ॥ ततस्तद्
 सैस्त्वर्थयेन्नाम्नासोद्भवेः सद्सैरोदनेः ॥ न चैक्ष्वमिष्टं भिषवचूप
 मान्यः कथं जायते वा तदा ॥ २५ ॥ बृहत्पंचसूली कषायैर्भूशोष्णा
 र्करवोष्णयथादोषमेव पिबेत् ॥ समीरोत्तरसन्निपातज्वरे भिषग्
 भूपशास्त्रेणैव नित्यशः ॥ २६ ॥ अन्यः ॥ रास्नामहौषधि
 नाशतपर्वधान् देवदुपौष्करकंगोक्षरभाङ्गि कानाम् ॥ काथपि
 बेदस्विलजेषु समीरजेषु प्रायोज्वरेषु सकलेष्वतिदारुणेषु ॥ २७
 ॥ स्मः ॥ शूद्रसूतगंधकताम्रभस्मसर्वेपि द्वाचाद्यजंबीरमध्ये
 ॥ दोलायत्रेयाचयैस्तद्दिनैकपक्षेपि द्वाचापि जंबीरमध्यात् ॥ २८ ॥
 नीत्वा भाव्यं वक्ष्यमाणं देवस्तम्पि द्वाचापि द्वाचस्त्वमध्ये यथाच ॥
 शिगुद्रावैश्वाठरूपाद्रनिबजानैर्द्रवैः सर्पनैश्चारसैश्च ॥ २९ ॥

ब्राह्मीद्रावैर्मीननेत्रारसेश्चद्रावैस्तद्द्रुसपाद्यारसेश्च॥ हस्तीशक-
 डारुद्रपाटीस्तवर्णाद्रावैस्तद्द्रुतशस्त्रैः क्रमेण॥ ३०॥ द्रावैस्तद्द्रु-
 द्वायसीसंभवेऽनित्यमित्यनैकमेकं दिनं तत्॥ सर्वपितृलोहपात्रे वि-
 मुद्ध्यपक्वायत्रैर्वालुकायादिनैकम्॥ ३१॥ विशालिकाचिकदी-
 प्यजीरकदुन्धयाणासविषैरजोभिः॥ समैर्विमिश्रयत्तुसन्निपात-
 रक्तित्रयमुद्गजयूषभोक्ते॥ ३२॥ ॥ इति मंथानभैरवोरसः॥ ॥
 दद्याच्च मंथानकभैरवारव्यरसविदोषज्वरनाशनाय॥ शीतांगमे-
 नंप्रवर्तितकेचित्कुभीकपाकंचतथैवकेपि॥ ३३॥ ॥ अथपि-
 त्तोत्त्वणः॥ ॥ अतीसारमूर्च्छाभ्रमास्यप्रणकैर्धुतोस्तवर्णा-
 श्रवाविंदोत्र॥ तनोचान्तिदाहोऽऽशुकारीतिनाम्नासपित्तोत्त्व-
 णः स्तन्द्रिकः प्रोर्णुनापि॥ ३४॥ सद्विदिनेर्धातुमलंप्रणकादिमु-
 च्चतीत्यत्यथवानिहन्ति॥ यद्वक्त्रकार्याचभिषावरिष्टैर्यथाचिकित्सा-
 चतथाब्रवीमि॥ ३५॥ परस्पर्शकाणित्रिफलाचनाकदुमः सतिक्त-
 शिशिरंतथैव॥ सपद्मककटफलकचपुष्पादलांसमैरेभिः स-
 शृतंच॥ ३६॥ रक्तशीतलपेयमलंबदन्तिपित्तोत्तरेतन्निभन्नव्वरेथ-
 ॥ किरातकादिर्गणपंचमूलीशृतमधूकंकणयाकफोथे॥ ३७॥
 किरातमुस्तामरीचामृताभिर्गणः किरातादिरसोऽप्रासद्॥ ३८॥
 ॥ योगद्वयम् ॥ ज्ञानुर्भद्रकपंचमूलेन॥ अन्यः ॥ मृणालपा-
 ठाघनरामसेनमरीचिकोदीच्यगुडूचिकाभिः॥ सप्तांगरोषस्त्वथ-
 सन्निपातेपित्तोत्तरेपेयमलंबकृतंच॥ ३९॥ अन्यः ॥ मुस्ताप-
 रितदेवदारुकदुकानीलीत्रिचैः फलैः शंखीमागधिकाध्रिवर्मम-
 धुकैः कण्डिलपादान्तिनैः॥ सोशीरः रक्तकिरातकश्चसबलोयासा-

लितः पित्तजे कायोऽष्टादशकांगकाश्च भवेपेयः सभूनिबद्धः ॥

४७॥ मन्त्याहुनुस्तं भशिरोपघाते शिरोगदे मेघरवादिरेषः ॥ अष्टा

दशामो मुनिभिः प्रणीतः पित्तोत्तरैर्वैगदितः स्त्रिजाते ॥ ४९॥ ॥

अथ रसः ॥ ॥ गंधकेशगलगेशमरीचैः स्वर्णजद्वयपुतैर्दिन

मेकम् ॥ मर्दितोर्द्वैरसैः शिववक्रोरुक्तिकैकग्रशितस्त्रिभवद्भः ॥

४२॥ ॥ इति पंचचक्रोरसः ॥ ॥ अथ कफोल्बणम् ॥ ॥

कफोल्बणोऽग्न्याज्जडताविशेषाद्वाणादूदाराविशेषनिद्रा ॥ स्नब्ध

चनेत्रादितयं मुखस्य माधूर्यमुक्तः खलु सप्रलापः ॥ ४३॥ प्रकपनः

कैसपिवाप्रलापी वैद्यैर्योन्यैर्गदितोत्रकैश्च ॥ तस्य प्रतीकारः ॥

बृहत्यांशदीपौष्करं शुभिक्राचयवासेन्द्रभाङ्गी पटोलानितित्ता ॥

बृहत्यादिकोयंगणाः सन्निपाते वलासोत्तरे श्वासकासादिभुक्ते ॥

४४॥ ॥ इति बृहत्यादिः ॥ ॥ तगरपंपरैरवत भारतीजलदग्ने-

स्ननिकादशमूलकैः ॥ शिशिररोहिणिकादरपुष्पिकानलरसति-

कगाधिकाशतम् ॥ ४५॥ प्रलपनप्रशमाय निषेविताः प्रतिदिनं

प्रतिहन्तु रमुत्तरा ॥ अभवसामलतुकफोल्बणं तगरकादिकषा

यमिदं जलम् ॥ ४६॥ ॥ इति तगरादिः ॥ ॥ त्रिकटुकाचविषम्

हरीतकीनासपटुकपूलानघषणनसंघः ॥ मुखरदरदकच्छदादि

तालुरसरसनोविरसादिरोगहर्तृ ॥ ४७॥ ॥ अथ रसः ॥ ॥

शिवशिबौषणलोहनभोदरान्द्रिजनुपोपलभस्त्रविधानक्रमान्

॥ शशिशशीदुर्लुशानुशुचीशकैरपि मिता नयषोडशभूमितान् ॥

४८॥ परिविमर्द्य तथोबुधटीरसैर्भवति रावणवासपुरीश्वरः ॥ ह

रतिसूनिगदास्त्रिभज्ज्वरविजयतेर्दकनीरयुतः सदा ॥ ४९॥ ॥

मश्वार्थतथात्कमोपि वावक्रमन्याहृत्येशिरैच ॥ १३० ॥ रुजोति
 मात्रैच प्रमीलहि के आसः सकाराश्वविसंज्ञताथ ॥ जाड्यतथाचा
 त्रविज्ञायतावद्वैद्याविशेषात्परिसाधयतु ॥ ३१ ॥ तस्मिन्निवृत्तेष्वि
 कर्णमूलसदारुणैकापिडिकाचजतोः ॥ संजायतेजीवति तेमकु
 च्छ्रादुक्तः सवैदारिकसन्निपातः ॥ ३२ ॥ त्रिगत्रितोसापि मृषात्रिक
 त्सावदन्ति चैनं किल कठकुञ्जम् ॥ सशोषिणं केचन वैद्यभूषागाय
 तितस्याथयथाचिकित्सा ॥ ३३ ॥ प्रतीकारः ॥ त्रिफलाधनरा
 वीरीकलिंगैः कटुकासिंहमुरवीकटुत्रिकैश्च ॥ कथितं जलमारुक्
 ठकुञ्जहसिक्कातमिभमाशु हन्यात् ॥ ३४ ॥ अन्यः ॥ किरात
 तिकांबुदकद्वयलानां शिवाकृष्णापुष्करभंगुराणाम् ॥ कलिदुदेव
 द्रुमचित्रकानां कुलीरधत्रीचषकोदजानाम् ॥ शृङ्गीकणाश्रूषण
 सयुतानां गणां स्तवकां तति कठकुञ्जम् ॥ १३५ ॥ पीतः प्रभातैः क
 शितश्रसायं कवीरवः कुजरमाशुष हृत ॥ एवमंशानि र्यदितस्य पा
 णिर्हृयदहेहो हशलाकयाच ॥ अंगुष्ठमूलेपिनचे हहेहान्तशान
 शान्तिमणिबंधकेच ॥ देहेहृदिस्तयदिनैः प्रशान्तिमायाति चेन्मूर्ध्नि
 देहेह्यकामम् ॥ ३६ ॥ ॥ अथ शरसः ॥ ॥ त्रिलोकसूतेन समा
 नगधगधैचतुल्यैश्च मन्त्रैर्दृष्ट्या ॥ त्रिचन्द्रैस्तस्मादात्मन च तेन तु
 व्यंतथा तिसृडिकाफलं च ॥ ३७ ॥ स्तृष्णचक्रत्वेपरिमर्द्य ताचरा
 वच्छमैः सर्वमिदं तवस्तु ॥ षडंगुलं वर्तुलमेव निम्ननावलम्भाणां च वि
 धाय गर्तम् ॥ ३८ ॥ गर्ते हि वल्लीदल युक्तगर्भनिधाय पिष्टीमपि नोप
 रिशात् ॥ आपूर्य गर्तं च तथा हि वल्लीदलैस्तत्तत्तत्संख्येन सस्यक
 ॥ ३९ ॥ अभस्य संमुद्रगुह्यं युक्त्या तस्योपरि शालु रमेकमेव ॥

द्यच्चमन्योपलबन्ति नैव तत्त्वांगशीतसमपणमैतत् ॥ १४० ॥ पुन-
 र्वातत्वमृतमर्द्धतालं फलं तथा तिसिद्धिका भवंच ॥ संमिश्रसर्वच-
 विप्रधरक्तिप्रमाणमार्द्रस्यरसैः सती स्तणैः ॥ १४१ ॥ सचित्रकैः सैधव-
 संयुतैश्च देयं त्रिदोषं विषमज्वरेपि ॥ वाते ग्रिमोद्ये ग्रहणी गदं च ब-
 धातिसारे दधिभक्तमंत्र ॥ १४२ ॥ भोक्तुं प्रदद्यादथ बांति दाहे जलशि-
 रस्थां स्वविनिक्षिपेच्च ॥ रसश्च चित्तामणिनाम कोयं प्राणप्रदो मृत्यु-
 निर्वहणत्सः ॥ १४३ ॥ ॥ इति चित्तामणिरसः ॥ ॥ अथ मृत-
 सजीवनः ॥ ॥ रसेकभागाद्विगुणं हि गंधतालं विषे हिं गुरु लोह-
 चन्दीनः ॥ कंकुष्टमभ्रशिलया कटूनां त्रयंच कुभी गजशक्तिं सत्तम् ॥
 १४४ ॥ विषंच ताम्रं सह तंदुलीयकैनाथ वै हारकमाक्षिकेन ॥ भृ-
 गाक्ष्मेकैकमितान् समस्तानां र्द्रस्यनीरैस्त्रिदिनं विमर्द्य ॥ १४५ ॥
 ततस्तुजबीरफलत्रयाणां निर्गुंडिकायाश्चरसं प्रगृह्य ॥ पृथक् पृ-
 थक् चापि पलत्रयंच गांगेरिकायाश्चरसं प्रलैकम् ॥ १४६ ॥ काचस्य
 कुष्ठं विनिधाय सस्यगन्यत्समं स्तंच निधाय तस्याम् ॥ संस्वेद्य कु-
 प्यामबकूपिकायां मृत्कपूरैः साधु विलेप्य मुद्राम् ॥ १४७ ॥ विधा-
 यंत्रेयं यथा ललाटं पृष्ठां प्राग्गोत्रं च शीतं रात्रिः ॥ अर्द्रस्य-
 नीरैः परिमर्दनीयं युगायुगायात्रं भवज्वरघ्नः ॥ १४८ ॥ मृतसजीव-
 नानां रसः सर्वत्रिदोषजम् ॥ ज्वरं नाशयति प्रायो मृतसजीव-
 ने रुजाः ॥ १४९ ॥ ॥ अथोद्यथा विस्फोटकादयस्त्रयोदशैको लब्ध-
 दितया भवति भवति तथैव शीतांगादयः ॥ कुभीपाकादयस्तेषां भि-
 न्नलिगत्यादपि चिकित्से व्याख्येयत्वेनोक्तं भिन्नलिगानियथावा-
 तुपारशि शिस्तमनुश्चसनकासिहृक्कान्वितः प्रमोहदवयुक्कुमस्वरवि-

कारकपैर्युतः ॥ प्रलापकफनित्यगोर्धमिषडंगपीडावितस्त्रीदो-
 षजनितीज्वरोभवतिसीतगोत्राभिधः ॥ ५५ ॥ ११॥ तद्भातिसारः स्व-
 संचकासोरुककठशोफः कफकंठकंदू ॥ तृषाक्तमोमाद्यमथो-
 श्रुतौचश्यामारसज्ञादवयुः स्फुटद्वे ॥ ५२ ॥ समस्तदोषकोपतः
 प्रलापतापकंपन ॥ व्यथाविसृजताति दाहपातनैः सहोत्थितिः ॥ भ-
 र्वेच्चयत्राभिषंनूपप्रकीर्तितस्त्वलप्रलापकः स्वनामतस्तुसन्निपा-
 तदारुणः ॥ ५३ ॥ निष्टीवनंतुरुधिरस्यचरक्ततुल्यरक्तञ्चयत्रतनुग-
 चतथैवकृष्णाम् ॥ चेन्मंडलंनयनयोरपिलोहितत्वंतृष्णासुवीभ्रम-
 वमीश्वसनंविसेज्ञा ॥ ५४ ॥ आध्यानमंगबहुपीडनमेवहिक्काती-
 सारमत्रभिषजः प्रवदतिनित्यम् ॥ जायतएवखलुयत्रचरककादि-
 ष्टौवीत्रिदोषजनितीज्वरणपनाम्ना ॥ १५५ ॥ युग्मम् ॥ ४ ॥ ॥
 श्वासः कासोनयनविगतावक्रतामोहतद्रेयत्रैतेस्युभ्रममद्युता-
 व्याधयश्च्युतेर्वाहानिः प्रायोभवतिनिखिले दोषसघैर्ज्वरेहि-
 सोयवैद्यैः कठिनउदितो भुग्नेत्रास्त्रिदोषः ॥ ५६ ॥ ५॥ दोषास्ती-
 त्राबलिनश्चपिचामोहमूकत्वदाहाश्वासीमंदाभवतिचर्यावन्दि-
~~चप्रकामम् ॥ चैक्यज्ञाव्यथननशानिक्काञ्जेनिचेष्टासाभिन्वा-~~
~~सामरान्गणीवासतापिर्लस्य ॥ ५७ ॥ ५॥ जायतएवखलुयत्रचरककादि-~~
 तिश्चसनकाशसंतसथोभृशंकठिनकठकैर्भवतिथत्रजिह्वावृता ॥
 भवतिथदिमूकतातनुविमूढतावाभवेत्पुरातनचिकित्सकास्त्रिभ-
 जिह्वकचस्सते ॥ ५८ ॥ ७ ॥ व्यथाशोथयुक्ताभवेत्संधिषुप्रकाममु-
 रवेवावलाशोद्वमश्च ॥ तथाकाशरुकयत्रनिद्राविनाशत्रिदोषचतस-
 धिनंप्राहरार्याः ॥ ५९ ॥ ८ ॥ इदंलक्षणप्रक्रमं प्रकथयित्वा भवेद्गुणका

॥सर्वगपीडा॥ मोहः सदाहश्चहिका प्रलापस्तनौतसवैकल्यक
 रितकः॥ ५९॥ १॥ अतिद्वयु समेतायवत्तृणाप्रलापभ्रममद
 हनुमत्याकठपीडाश्रमाश्च॥ अरुचिबहुलमोहैः सन्निपातज्वरस्यु
 रुजमिदमपि वैद्यादाह माहुरुजाद्यम्॥ १६०॥ १०॥ मृगयति प्रलप
 त्यपि नृत्यति प्रहसति प्रतिमुत्थयति पश्यति॥ विकृतिमाशुचदाह
 रुजान्नितो निगदितः क्लिप्तचित्तकविभ्रमी॥ ६१॥ ११॥ समस्त दोष
 ज्वरशेषजन्मायः कर्णमूले अथयुज्यथोग्रा॥ बाधिर्यकठग्रहमोहसा
 वै श्वासप्रलापातपजाः श्रुतिस्थे॥ ६२॥ १२॥ कठेयदाशरकशतव
 रुदोवदेत्कथंचिच्छू सनेनयुक्तः॥ नित्यप्रलापोद्वयु प्रयुक्तस्तृ
 ष्णादितो वेपथुमोहयुक्तः॥ ६३॥ स्तम्भो हनोर्यत्र शिरोतिरुग्राय
 स्यात्सचिः सर्वतनौचपीडा॥ सकठकुक्लीत्रिभवज्वरीचे द्वैधैश्चिकि
 त्त्येविबुधैर्विचार्य॥ ६४॥ साध्यस्तेषु च संधिगोयगदितः कु
 च्छस्तस्तद्विकस्तद्विचिक्तकविभ्रमोयविबुधैरुक्तस्तथा कर्णि
 कः॥ तद्वज्जिह्वकठकुञ्जकयुगं कुच्छं मतपचकरुदाहस्त्वति
 कृच्छसाध्यदितत्रान्येत्यसाध्याश्चषट्॥ १६५॥ रक्तष्टीवीसुम
 नेत्रशरीतगात्रमप्यसिरोजमप्यङ्गानि॥ १६६॥ १३॥ अथकु
 पदप्रसिद्धाः प्रायासाध्याः सन्निपातज्वरपु॥ ६६॥ ॥ अथकु
 भीषाकादिलक्षणानि॥ ॥ घृणद्वप्रचरन्विलुठन्दिताचनि
 विलोहितलोचनवान्ज्वरी॥ यदि लुठन्निभितो निजमस्तकस
 पदपाकगदीरुधिरस्त्रवात्॥ ६७॥ १४॥ उल्लिख्ययत्स्वागमलत्पक्ष्मा
 नक्षिपिनियथानिश्चसति प्रकामम्॥ तत्रोणुनापुष्टविचित्रकष्टमनु
 पुषाणाः॥ ६८॥ १५॥ स्वेदो गमदभ्रमकपदाहवमी

यथाकठगतागुरुत्वम् ॥ गात्रेप्रलापेप्यतिवर्धमानेप्रलापवामैव
 तुसन्निपातः ॥ ६९ ॥ ३ ॥ अतर्दीहः शीतताचेद्वाहिश्चकासश्चातः
 सविशेषत्रयस्या ॥ अंगदग्धवह्निर्नैवप्रकामसोयचांतद्रोहयुक्त-
 स्त्रिदोषः ॥ १७० ॥ ४ ॥ दिवानिशयस्यभवेन्ननिद्रामूढोयथापरयति
 चानप्तश्च ॥ उदुडपाणिर्ममतिप्रकामयत्रैवसोयखलुदंडपाणिः
 ॥ ७१ ॥ ५ ॥ तनुर्यथिभिः पूर्यतेसर्वतः समीरेण वास्योदरश्चास-
 रुक् ॥ तमाहुर्विसत्तनरचातकत्रिदोषार्तिभाजत्थसाध्यबुधाः ॥
 ७२ ॥ ६ ॥ रुक्सर्वगात्रेपरिधावतीवगणः कुरंगाहिपतंगमीनाम्
 ॥ तस्येणिकादाहगद्वदंतिसवेपथोर्दीह्युतस्ययस्य ॥ ७३ ॥ ७
 ॥ यस्याग्नेत्राणि मलानिपीतान्यतश्चदाहोवह्निरेवशैत्यम् ॥ त-
 स्यत्रिदोषप्रवदंतिवैद्याहारीद्रकदोषविचारदक्षाः ॥ ७४ ॥ ८ ॥
 स्कंधेरुजावान्जगधदेहोवरुद्धकंठो भवतिप्रकामम् ॥ यस्ताम्रचू-
 डेवस्तचाजघोषीत्रिदोषवान्चैद्यवरैर्निरुक्तः ॥ १७५ ॥ ९ ॥ शब्दादि-
 कान्यो विषयान्नवेत्तिचातींद्रियग्रामहसत्यवश्यम् ॥ प्रलापेपारु-
 ष्ययुतश्चभूतहासत्रिदोषीगादितस्त्रिदोषः ॥ ७६ ॥ १० ॥ घन्त्रेणय-
~~नकोणेषुपरीकृत्येव~~ ~~नकोणेषुपरीकृत्येव~~ ~~नकोणेषुपरीकृत्येव~~ ~~नकोणेषुपरीकृत्येव~~ ~~नकोणेषुपरीकृत्येव~~
 नैयोयत्रा चपीडातयुतस्त्रिदोषी ॥ ७७ ॥ ११ ॥ वमतिक्लृज-
 तिचातिसरन्यसौक्ष्मिपतिगात्रगणचयतस्ततः ॥ प्रलपतीहचभु-
 ग्नविडोचनेस्त्रिभवदुष्टगदेनतिपीडितः ॥ ७८ ॥ १२ ॥ संन्यासः
 परिगदितोगद्वप्रवधेहि ॥ विद्वज्जनवरवैद्यैस्त्रिभवमवेदि ॥ ७९
 ॥ १३ ॥ वपुषिलोचनयोःपिमेचको भवतिचाप्यवलोमलसारतः
 ॥ अपिचशोषिणिशीतलिकोद्वन्त्रितयदोषजमङ्गी जन्ज्वरी ॥

१८०॥१४॥ नारायणश्चेषुभिषक्प्रदिष्टोनीरतगाभेषजमन्त्रगा
गम्॥ नैरुज्यहेतोरिहमृत्युजेताध्ययश्चगौरीपतिरिन्दुमौलिः॥

८१॥१५॥ ॥ अथसन्निपातेसाधारणीक्रिया ॥ ॥ लघ

नष्टीवननस्यकर्मध्रुवस्तदलद्वोजनानिप्रकुर्याद्रजः॥ पथ्यमन्त्रि
दोषोचितं बैकमाहर्त्यतेकाशिनाथेनशास्त्रस्फुटम्॥८२॥ ॥

नत्रादौलघनम्॥ ॥ त्रिरात्रतथापञ्चरात्रभिषक्ततोवाक्कुचि

लघयेद्दिग्निशम्॥ तथारोग्यसदृशनालघयेच्चिन्नरोगानुरमान

वंशास्त्रदृक्॥८३॥ सहिष्णुतायाश्चलुलघनेस्यात्सादोप्रशक्तिः

प्रथमतस्तत्र॥ दोषक्षयेलघनंनैवकोपितहन्सोदुप्रभवेत्सम

र्थः॥८४॥ बलासपिचेद्रवभूतधातुमहत्सहेनेत्रचलघनघनम्॥

अभक्षयादूर्ध्वमथोहिवायुस्तन्क्षणवासहतैकविच्च॥१८५॥

ग्लान्यगमौरवेयुताप्यथबाह्यश्चद्वातद्वत्ततोस्यविकृतिःप्रभवेच्च

हीने॥ सम्यक्फलंघितनस्यभवेत्प्रकांक्षासकलाघवग्लानिप्रस

न्नताश्च॥८६॥ स्वच्छत्वमस्यापितथानितातमुपद्रवाणांसहसानि

वृत्तिः॥ मोहोधिकेवातिनरस्यनित्यशोथैत्यमस्मिन्बहुवातपी

डाः॥८७॥ ~~प्रकृतिः स्वच्छत्वमस्यापितथानितातमुपद्रवाणांसहसानि~~

कम्॥ अनुवेलामहास्यलघनस्यनत्रहानिःप्रतिजायतेकवि

च्च॥॥८८॥ अतिक्षुधापीडितमानवायलाजाभवेमंडमिहा

त्यमल्पम्॥ पुनःपुनर्देयमलंतुतेनहानिर्भवेन्नैवचलघनस्य॥

८९॥ कफाधिकायापिदिनातकालेनिशावसानेचलवंगजातम्॥

अष्टावशेषकथितप्रदद्यान्तेनहानिःस्वलुलघनस्य॥१९०॥ च

तुः ॥ ॥ विष्णुपयोगोद्रेकजेसन्निपातेध्रुवम्॥ भिषक्पा

द्राक्षाफलमाक्षिकम् ॥ पिष्टश्वासहरचकाशशमनमूर्च्छारुचिध्वंस-
नम् ॥ लीढवैद्यनिदेशतः प्रतिदित्तद्विद्विदोषज्वरजिह्वाकण्ठदा-
विशोधनकरवक्राञ्जशोषापहम् ॥ १२ ॥ ॥ इत्यवलेहः ॥

अथोजनम् ॥ ॥ शिरीषबीजोषणामगधीनाससैधवगोजलपि-
टमेतत् ॥ शिवावचाभ्यासरसोनकंतुसंज्ञाप्रबोधाजनमाहुरार्याः ॥

१३ ॥ अन्यत् ॥ अयोरजःश्वेततरंचलोभ्रगोमूत्रपिष्टमस्त्रि-
जनाभ्याम् ॥ तद्राविनाशायचनेत्रयुग्मपद्मेप्रदेयभिषजोवदति ॥ १४ ॥

मधुसिंधुशिलोषणौअपिष्टगदित्तमोहविनाशनायवैद्यैः ॥ कलितं
त्वयनेत्रयोर्युगेवाबहुतद्रागदवारणविशेषात् ॥ २१५ ॥ अन्य-

त् ॥ चंदार्द्रनीरत्रिकटुप्रयुक्तसमाक्षिकसैधवमज्जनद्राक् ॥ श्ले-
ष्मानिलोद्वेकगदेचसंज्ञानाशप्रणाशायनिषेचणीयम् ॥ १६ ॥

अन्यत् ॥ सितकुष्कुटिकाडजातनीरनघनेत्राजितमेवसास्य-
पीतम् ॥ अपिनाशिकयातथानिपीतंनिभवंतीघ्नतरंज्वरनिहन्ता-

त् ॥ १७ ॥ ॥ इतिनश्यपानाजनानि ॥ ॥ इत्यंत्रयोयोगाः ॥ ॥
अथरजोमर्दनविधिः ॥ ॥ स्वेदोयदाधिकसरःसकलांमकूटरो-

म्युज्जगर्तन्निजगच्छनिरागच्छन् ॥ ॥ अथतरंजसःसमजी-
एचूणाःसैवागीयाश्चुनिपीतनमाहुरार्याः ॥ १८ ॥ जीर्णसकूटरो-

चणस्यजीर्णषाड्रकतद्वयपिष्टचूर्णम् ॥ स्वेदाप्रहततनुयष्टिहस्त-

विमर्दनाह्वानिभज्वरघ्नम् ॥ १९ ॥ अन्यत् ॥ त्रिकटुकद्वफल-
लोध्रशिवावचासमाकिरातकपुष्करकारवीः ॥ सकटुकापिरजः-

परिमर्दितविजयनेखिलघर्मजलयत्नात् ॥ २० ॥ अन्यत् ॥
जगल्पादीप्यदिर्वीकदारुनिकाकुर्वन् ॥ ॥ तज्जन्तम् ॥

तामतास्वेदरुजोतिवातस्तभादिदोषानपि हृतिसद्यः ॥ २१ ॥ ॥

अन्यत् ॥ उग्रादीष्याशुं वीचूर्णस्वेदेजाते देहे मर्द्यम् ॥ २२ ॥ ॥

अथ विरेचनम् ॥ ॥ सति हृदतीवृत्ता कषायः श्रुत्य गुली-

मूलसनीलचूर्णः ॥ घृतेन युक्तस्त्रिभुज्वरेषु पेयो विरेकाय वद-

तिवैद्याः ॥ २३ ॥ अन्यत् ॥ त्रिवृद्धिशालात्रिफला कषायः स-

त्तिका रवधजा च शूकः ॥ पेयस्त्रिदोषज्वरनाशनाय रेच्य प्रयोगे-

गदितो विशेषात् ॥ २४ ॥ अन्यत् ॥ त्तिका त्रिवृद्धतनिका

नृपाणां त्रायति कायुक्तहरीतकीनाम् ॥ ससैधवह्सारयुतः कषा-

यो भेदी ज्वरघ्नो यदितो निपीतः ॥ २५ ॥ अन्यत् ॥ त्वृत्रि-

फला कणा मधूनां समं खंडोपि प्रियंगु युक्तपिष्टः ॥ अथ लोहितपि-

त्तसन्निपातज्वरनाशाय च मोदकः प्रभुक्तः ॥ २६ ॥ अन्यच्च ॥

सन्नाह दंती त्रिवृतानृपाणां समाक्षिकः खंडयुतः कषायः ॥ पी-

तो विरेकात् सकलज्वराणां नाशं प्रकुर्याद्विषणो वदन्ति ॥ २७ ॥ ॥

अथ पथ्यम् ॥ ॥ लघिताय खलुलाजजसक्तून् सैधवेन कव-

लग्नं हवथ्यम् ॥ देयमेव परिजीर्यत यस्मिन् रोगिणो गतगदस्य

चलस्यम् ॥ २८ ॥ ~~चिकित्साक्रमकल्पव०~~

धिकसन्निपातम् ॥ पथ्या त्रिदोषप्रशमाय वधोरुक्ता हि पित्तो तथ वि-

कारहारिः ॥ २९ ॥ श्रीतातपादाञ्जसमाज्ञयाया कृता चिकित्सा

क्रमकल्पवल्ली ॥ श्रीकाशिनाथेन गतश्चतस्र्यां त्रिदोषहारी स्तब्ध-

कः समाप्तिम् ॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीगुरुचरणाञ्जचंचरीकचतु-

र्वेदीकाशिनाथकृतचिकित्साक्रमकल्पवल्यां त्रिदोषहारी सन्निपा-